UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Johannis Meyeri S. Literarum Doct. & Prof. Uxor Christiana Sive De Conjugio Inter Duos Deque Incestu Et Divortiis, Dissertationes Tres

Meier, Johannes

Amstelædami, 1688

urn:nbn:de:hbz:466:1-40272

Visual Library

Th. 458.

G. V. 8.

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

JOHANNIS MEYERI
S. Literarum Doct. & Prof.

UXOR CHRISTIANA
SIVE DE
CONJUGIO INTER DUOS
DEQUE
INCESTU ET DIVORTIIS,
DISSERTATIONES TRES.

In quibus

Varia *Theologorum* ac *JCtorum Judicia* & ad dubios Casus *Responsa*, plurimaque *Karæorum Placita*, hactenus non producta, ex rariſſimis tum Impreſſis tum MSS. Libris citantur & expenduntur.

Collegii Societatis Jesu Paderbornæ 1772

AMSTELÆDAMI,
Apud JANSSONIO-WAESBERGIOS.
MDCLXXXVIII.

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

ILLUSTRISSIMIS COMITIBUS
AC DOMINIS,

DOMINO

SIMONI HENRICO

COMITI LIPPIACENSI ET NOBILIORI DO-

MINO IN SILVAE LIBERO ET SU-

PREMO DOMINO VIANDENSIS AMICI

CONSULTO INTER DUOS

DE ETC. DE ETC.

IMPERATORE GERMANIAE

INCESTUOSE TRINOCTIS,

DISSERTATIONES TRES

CASIMIRO

COMITI LIPPIACENSI, LIBERO DOMINO IN VIANDEN,

DOMINIS SUIS CLEMENTISSIMIS,

ILLUSTRISSIMIS COMITIBUS
AC DOMINIS,
DOMINO
SIMONI HENRICO
COMITI REGENTI ET NOBILIORI DOMINO IN LIPPIA: LIBERO ET SUPREMO DOMINO VIANÆ, AMEIDÆ ETC. BURGGRAVIO ULTRAJECTINO ETC.
AC DOMINO
CASIMIRO,
COMITI ET NOBILIORI DOMINO IN LIPPIA.
DOMINIS SUIS CLEMENTISSIMIS.

PRæsens Opuſculum, quod Illuſtriſſimis veſtris oculis contemplandum exhibeo, parum dignum videtur, ſi formam ſpectetis, quod tantis Nominibus offeratur, ſed Argumentum ejuſmodi eſt, quod ſua ſe neceſſitate & utilitate commendat. Græcis & Romanis Legum conditoribus, de Reipublicæ ſalute maxime ſolicitis, nihil olim prius & antiquius fuit, quam ut a legibus matrimonii, quod omnis amoris principium, humanæque ſocietatis eſt vinculum, exordium auſpicarentur, qua in re Deum quadantenus ſunt

imitati, omnium primam legem de Conjugio primis nostris parentibus promulgantem. Etsi, quæ illi de Nuptiis tradidere, ductu quodam naturæ, quæ nunc corrupta est & depravata, neutiquam sint comparanda cum sanctissimis legibus Christianis, ut vel hoc doctissimis Viris optimum inter alia & digniſſimum visum sit argumentum, ad probandam Religionis nostræ divinitatem, Scripturæque auctoritatem, quod de Conjugio Christus & Apostoli, nostrorum Sacrorum auctores ac duces, tam casta & pudica, primævæ Institutioni, & per consequens ipsi naturæ, in creatione fundatæ, congrua dederint præcepta, nullis potissimarum gentium legibus expressa, neque ullo hominum arbitrio profecta. Ideoque matrimonium contractum esse pure politicum, ab Ecclesiastico regimine nullo modo dependens, temere a nonnullis eo fine asseri videtur, ut circa illud pro arbitrio definiendi libertatem sibi sumant, qualem ne quidem ethnici legislatores, crassis circumfusi tenebris, civibus suis concesserunt, quum hominis nunc natura proclivis sit ad libidinem. In Hebræorum Republica, quam ipse Deus ordinavit, sacrarum legum Interpretes, magno rerum divinarum usu instructi, Casus matrimoniales explicabant, & de divortio respondit Salvator, quemadmodum hodieque Christianis, in vestro etiam Comitatu, laudabili more receptum, ut de Dubiis nuptialibus Responsa dent divini simul ac humani Juris Consulti. Nec ægre ferant causarum Patroni, si jura humana emendandi ex Pandectis divinis facultatem quandoque sibi sumant Theologi. Multi hodie jure naturali, & divino Veteris saltem Instrumenti (quod de utroque alii asserere non verentur) polygamiam licitam esse, scribunt & dictant, quia neque Juris naturæ, quod omnium animis a creatore insculptum, omnis æquitatis est fundamentum, neque legum divinarum, verum conceptum habent, & exempla male

appli-

applicare consueverunt; alii eandem veritam, gladioque & capitaliter puniendam esse judicant. Ego in Dissertatione prima contrarium ivi demonstratum, tam quod sit illicita, quam quod non capitaliter plectenda, quamvis nullus dubitem, quin pœnæ pro circumstantiarum varietate augeri minuive possint a supremo Magistratu. Et varii casus a priscis ac recentioribus Juris Interpretibus vel permissi vel prohibiti sunt, qui hic aliter explicantur. Utrum v. gr. matrimonium cum novercæ filia, sive privigna, cum fratris uxore & uxoris sorore, nec non divortium plures ob causas, quam ob solam fornicationem prohibitum licitumve sit, non nisi sacrarum literarum Interpretibus, sive linguarum peritis, rite judicare datum est. Quod autem Illustrissimis Vestris Nominibus, *Illustrissimi Comites*, hanc lucubrationem dedicare sustinuerim, causa me non impulit una. A Vestra Dignitate, antiqua Prosapia & Heroica indole auspicari, & majorum virtutes ac merita prædicare possem, de quibus vestri Annales, & Scriptores exteri fide dignissimi; refricare possem memoriam superioris sæculi, quomodo in Ecclesiæ post Cimmerias tenebras e Babele egressu, pio zelo, vicini Hassiæ Landgravii exemplo, Lippiæ Comites Reformationem, ut optimi Ecclesiæ Nutritii, promovere omnem moverint lapidem, & inter primas curas eam semper habuerint. Sed vestræ virtutes tali non indigent præconio. Zelum Vestrum erga veram Religionem, haud ita pridem declarastis, dum novum Codicem Leiturgicum ab exteris etiam laudatum & comprobatum, publice edi voluistis, de nulla re magis solliciti, quam ut Ecclesiæ emendari, Ministerium sacrum, doctrina, disciplina, ritus, ordo omnis, ad normam Apostolicam constitui possent, & subditis præiviistis exemplo, haud nescii, dignam esse vocem majestate regnantis, legibus alligatum se Principem profiteri; quemadmodum etiam Illu-

ſtriſſimæ Comites publica& domeſtica pietate & prudentia veræ Deboræ, Batſebæ & Priſcillæ, Vobiſcum junctis viribus, ut vitia in corruptiſſimo hoc ſeculo reprimerentur, allaborarunt, quarum una eheu! immaturo fato, non ſine veſtro duntaxat, ſed & omnium ſubditorum triſti & acerbo luctu e terra viventium erepta. Ne dicam de veſtra liberalitate, humanitate & beneficentia, quam experiuntur ſubditi Veſtri, & exules ob Religionem ſedibus ſuis pulſi & palati, quibus perfugium, præſidium & commoda hoſpitia decreviſtis; & nuper adhuc, *Illuſtriſſime REGENS*, hanc tuam humanitatem & clementiam clamabant Tui Vianenſes, quibus tuo ſuavi dominio velut lucem & animam reddidiſti. Singularis illius clementiæ tuæ haud ſum immemor, qua me indignum, ſub veſtro Sole & in veſtro Comitatu natum, quem tanquam almam patriam meam ſemper impenſe dilexi & colui, honorifico muneri admovere voluiſti, & qua me non ita pridem proſecutus es, cum Alkoranum, quo Illuſtriſſimus ac Generoſiſſimus Filius *F. Chriſtianus* nupera Budæ expugnatione, inter alia ſpolia à Turcis reportato, meam bibliothecam ornari voluit, benigne transmitti juſſiſti, ſpurcis quidem & impuris fabulis refertum, a me tamen tanquam inſigne & gratiſſimum κειμήλιον ſemper aſſervandum, cujus loco clementer hoc qualecunque Scriptum accipias, Muhammedi Meccano, polygamiam & divortium concedenti, ex ſacris Pandectis oppoſitum, ſupplex rogo. Te etiam, *Illuſtriſſime* CASIMIRE, nunquam patrios viſitans lares compello, quin clementiam, humanitatem, Illuſtriſſimæ Domui veſtræ hæreditariam, & animi in me propenſiſſimi indicia obſervem; quemadmodum Illuſtriſſimus & Generoſiſſ. Filius natu minimus, poſtquam in celeberrimo Batavorum Athenæo ſtudiorum tyrocinia egit, in præcipua Europæ regna peregrinationis

tionis cursum continuaturus, hoc ipso die, gratiæ & favoris sui signa mihi dedit benigna sua præsentia. Causas edisserui, *Illustrissimi Comites & Nobiliores Domini*, cur Illustrissimis vestris Nominibus UXOREM CHRISTIANAM consecrandam duxerim, & cur publice profiteri voluerim, quod obsequium, quod studium, quam pietatem Vobis debeam. Deum ex intimis cordis penetralibus supplex veneror, ut Vos una cum Illustrissima vestra Domo tanquam pupillam oculi sui protegere & defendere, difficillimisque hisce rebus, suo Spiritu regere, & quam diutissime bono Ecclesiæ & Reipubl. conservare dignetur! Perscriptum Harderovici ipsis Idibus Augusti Iul. An. Æræ Dionys. MDC LXXXVII.

Illustrissimarum Vestrarum Excellent.
omni cultu & obsequio
Observantissimus

JOHANNES MEYER

L E-

Desine mirari, Lector, quod argumentum tractandum susceperim utilissimum quidem, totique generi humano necessarium, sed cujusque gustui forte non accommodatum, & quod ab aliis felicius elaborari potuisset, quam a me, omnibus illis adminiculis, quæ ad tantum opus requiruntur, non instructo. Ad omnium enim gustum scribere admodum difficile, cum non idem omnium sit ingenium & institutum, nec idem ab omnibus appetatur cibus. Accedit, quod gravibus causis inductus tibi forte incognitis hanc materiam selegerim, quarum aliquas in Dissertationum initio aperui, reliquas hic in limine aperire constitui. De genuino sensu nonnullorum versuum octavi decimi capitis Levitici Hammonæ consultus, Thesibus publicis dubia quædam examinavi, quibus visis plures me hortati sunt JCti, ut istam telam pertexerem, quos inter præcipuus, Vir Illustris & Amplissimus D. JOHANNES DE BEYER, *Serenis. Elect. Brand. in Ducatu Cliviæ & Com. Mark. Consiliarius intimus, Vice-Cancellarius & maximarum rerum administer longe meritissimus, cujus animi magnitudinem, eruditionem, judicium & prudentiam admirantur, quotquot ipsum norunt. Protinus igitur, licet huic argumento vires impares satis agnoscerem, horas succisivas in eo elaborando impensurum me, fidem obstrinxi; sed febris, qua mihi per annum & ultra erat conflictandum, & curæ publicæ ac privatæ, quibus distrahebar, huic conatui sufflamen injiciebant. Pristinæ valetudini restitutus, calamo manum admoturus circumspicere cœpi scriptores, qui de hoc argumento aliquid publici juris fecerant: ubi tamen animadverti, mihi non tam necesse esse præfari, quod fere omnes, qui aliquid edunt, facere consueverunt, Iliada me post Homerum scribere videri. Ecquis enim Theologorum hactenus ex professo ad ista illustria Capita*

XVIII. & XX. *Levitici commentatus est, & leges ordine a Deo propositas explicuit? plerique inhærere solent quæstionibus vulgaribus & controversiis, quæ hic nobis intercedunt cum Pontificiis. Unicus Venerandus Beza de Polygamia, Repudiis & Divortiis docte scripsit, sed juxta ingenium eorum hominum, qui tunc studia colebant, quemadmodum Doctiss. Gerhardus inter Augustanos prolixe de Conjugio egit, ut tamen multum aliorum industriæ reliquerit. Quis Theologorum controversiam de polygamia simultanea satis arduam pro dignitate tractavit, omnesque dubias quæstiones a recentioribus propositas excussit? neminem vidi, qui Karæorum, qui in hoc argumento maxime differunt a Talmudicis, nostroque scopo inserviunt, sententias & placita, præter ea, quæ habet Seldenus, e latebris eruta in lucem protruserit, quorum tamen desiderio capiuntur eruditi. Ideoque visus sum operæ pretium facturus, & rem curioso Lectori non ingratam, si in omnibus Dissertationibus rarissimum Commentarium Eliæ ben Mosis Karæi, quem Seldenus Scriptorem Doctissimum & gravissimum passim appellavit, MS. tamen & mutilum duntaxat citare potuit, ex instructissima Bibliotheca Lugduno-Batava exhiberem, ubi inter alios extat Constantinopoli sub titulo* Adderet Elijahu *impressus. Et quia ardua satis & difficilis hæc materia cruciat Theologos ac JCtos, eorum Consilia & Responsa, quæcunque inveniri potuerunt in diversis auctoribus, quos unusquisque habere nequit, allegavi, variosque Casus interdictis Mosaicis subnexui, in quibus ejusmodi fundamenta jacta esse puto, ut inde similes facile queant solvi. De quibus alii operosius, ego strictim egi, & quæ illi perfunctorie tractarunt, a me diligentius sunt excussa. Primæ Dissertationis prolixitatem excusabit trium Auctorum, qui de polygamia scripserunt, refutatio, ubi id negotii mihi dedi, ut omnia loca V. & N.T. quæ ea de re agunt, explicarem, de qua nunquam*

scribere

scribere cogitassem, nisi hæc mihi occasio data, & quæstio semper intricata visa fuisset. Nec ægre ferent Polygamiæ advocati meum institutum, cum id commodi habeant disputationes, ut dubia solvantur, & veritas magis eluceſcat, modo id fiat cum modestia, sine alterius injuria, & litigandi animo. In Dissertatione II. a nonnullorum JCtorum sententia recessi, sicut in Tertia a Grotio, Seldeno & Lightfooto dissensum profiteor, veritatis tuendæ & S. literarum illustrandarum studio. Nomen Uxoris Christianæ *huic opusculo imposui, cum qualis Christianos deceat, ex Mose, Christo & Apostolis in eo declaratum sit, quemadmodum Seldenus suum hac de re librum Ux. Ebræam inscripsit, quia de ea juxta cum Buxtorfio Ebræorum sententias proposuit, rarissime tamen, quid de iis sentiendum, & admittendum, ulluseorum addidit. Et quia illi in ritibus Hebraicis cum aliis maxime occupantur, de iis ego parum sollicitus fui, cum in foris & Consistoriis alia desiderentur. Hisce vale, Lector Benevole, conatibus fave, & hallucinationibus, si quas deprehenderis, ignosce, omnesque ad lapsus pronos esse memento, præcipue in tam difficili argumento, nec ullum tam propitia Minerva natum, ut nunquam dormitet. Ignosce etiam stylo & generi scribendi, quia aliorum exemplo de hac materia Selecta quandoque disputavi rebus magis quam verbis intentus; elegantius & perfectius opus a me forte proficisci potuisset, si otio abundassem, quo concesso, cum numerus Professorum in quavis Facultate, volente Deo, nunc iterum sit augendus, lucubrationes limatiores a me exspecta.*

INDEX

INDEX LEMMATUM, seu SECTIONUM ET CAPITUM PRIMÆ DISSERTATIONIS.

PROLEGOMENA. Pag. 1.

SECTIO. I.

De Institutione Conjugii inter Duos.

CAPUT. I.

De generali mandato Crescendi *Gen* 1.28. p. 5.

CAP. II.

De speciali mandato & Conjugii prima Institutione, sive de norma contractus matrimonialis in futurum a Deo sancita Gen. 11. 23.24. p. 19.

CAP. III.

Utrum Gen. 1. 28.. *Conjugium sit institutum, ut contendunt Polygami, an vero Cap.* 11. 24? p. 34.

CAP. IV.

An eodem modo se habeat Creatio monogamica hominis & brutorum. p. 44.

CAP. V.

Quæ & qualis comparatio cum brutis admittenda. p. 50.

CAP. VI.

An formatio & exstructio Evæ e costa Adami, ejusque associatio Gen. 11. 18.21.22.23. *Polygamiam insinuent?* p. 63.

CAP. VII.

Utrum verba, crescite & multiplicamini *Gen.* 1. 28. *ac unius Evæ ad Adamum adductio Cap.* 11. 22. *monogamiam vel polygamiam adstruant?* p. 69.

CAP. VIII.

Virum phrases, adhærebit uxori suæ, & erunt duo in carnem unam *Gen.* 22. 24. *atque dominium viri Cap.* III. 16. *Polygamiæ faveant, an Monogamiæ?* p. 74.

SECTIO II.

Conjugium inter Duos non repugnare, sed conforme & congruum esse Juri naturali, demonstratur.

CAPUT. I.

Quid & quod sit Jus naturæ? p. 82.

CAP. II.

Principiis naturæ atque conclusionibus inde deductis convenit monogamia, repugnat polygamia. p. 90.

CAP. III.

Argumentum, quibus Theophilus Aletheus, Ath. Vincentius, & Daphnæus Arcuarius, ex jure naturali probant polygamiam, confutantur. p. 103.

CAP. IV.

An ex Jure Gentium probetur polygamia? p. 117.

SECTIO III.

Dicta & Exempla de numero Conjugum, quæ occurrunt ante legem, inde a creatione usque ad Mosem, examinantur.

CAPUT I.

Omnia S. Scriptura loca ante legem de Monogamia & Polygamia recensentur. Deinde Caput. IV. *Geneseos non parabolice, sed literaliter & historice esse intelligendum, ex Abarbenele ostenditur.* p. 133.

CAP.

CAP. II.

Peccavit Lamech duas ducens uxores. p. 142

CAP. III.

Probari nequit Polygamia ex mandato & benedictione divina Noacho repetita Gen. VIII. 15. 16. 17. IX. 1. *atque exemplis Pharaonis & Ægyptiorum Gen.* XII. *Abimelechi ac Philistinorum Gen.* XX. p. 151

CAP. IV.

Exemplum Abrahami Gen. XVI. *& sequentibus, non probat Polygamiam.* (p. 154.

CAP. V.

Neque Esavi, Iacobi & Onanis exempla Gen. XXVI. XXVIII. XXIX. XXX. XXXI. XXXII. XXXIII. XXXVI. XXXVIII. *probant, polygamiam. esse licitam.* p. 167.

SECTIO IV.

Leges, Dicta & Exempla de Monogamia & Polygamia, sub Lege, a Mose usque ad Christum continens.

CAPUT. I.

Quæcunque in V. Testamento, libris que Apocryphis, de Monogamia & Polygamia loca occurrunt, generaliter enarrantur. p. 174.

CAP. II.

An Exod. XX. 14. 17. *& Deut.* V. 24. 27. *Septimo & Decimo Decalogi præceptis polygamia sit prohibita?* p. 178.

CAP. III.

Neque Leges Exod. XXI. 9. *&* XXII. 16. *Deut.* XXII. 28. 29. *probant polygamiam.* p. 183.

Occasione Interpretationis harum legum agitur de Stupro, Raptu, Consensu parentum, aliisque Casibus matrimonialibus. p. 188. f.

CAP. IV.

Lex Levitici XVIII. 18. *duas uxores ducere vetat.* p. 203.

CAP. V.

Leges Num. V. 11. *& seqq.* XXII. 13. 22. XXIV. *com.* 1. *& seq. non favent Polygamiæ.* p. 217.

CAP. VI.

Utrum Leges Deut. XVII. 17. *Cap.* XXI. 10. *& seq. polygamiam probent,* p. 220.

CAP. VII.

Leges Deut. XXI. 15. *&* XXV. 1. *neutiquam Polygamiam probant.* p. 226.

CAP. VIII.

An exempla Hezron, Caleb, Ierahmeel, Assur, Iesriel (seu potius Manasse) Ieharim, posterorum Israelis, de quibus in 1. *libro Paralip. ac Mosis, Gideonis, Iairi, Ebzanis, Ebdonis, gubernatorum & judicum, nec non Elkanæ, polygamiam adstruant?* p. 233.

CAP. IX.

Famosum & speciosum exemplum Davidis, cui Deus mulieres Saulis in sinum dedisse *dicitur* 2 *Sam.* XII. 8. *non probat, polygamiam esse licitam, Deoque placentem,* p. 237.

CAP. X.

Nec denique Salomonis, Rehabeami, Achabi, Abiæ, Joasi, Ahasveri, Belschazaris (& Herodis filii Antipatri) exempla polygamiam probant. p. 245.

CAP. XI.

An ex Prophetis locus Iesa. IV. 1. *pro polygamia recte allegetur?* p. 251.

CAP.

CAP. XII.

Malachiæ II. 13. 14. 15. 16. *Polygamia reprehenditur, monogamia vero commendatur.* p. 254.

SECTIO V. ET ULTIMA.

Conjugium inter Duos ex Novo Testamento probatur.

CAP. I.

Omnia N. T. loca, quæ agunt de Conjugio inter marem & fœminam, iterum breviter recensentur, quorum nullus favet polygamiæ. p. 264.

CAP. II.

An ex Matth. V. & XIX. *lociſque parallelis Marci* X. 2. *ſeq. Luc.* XVI. 18. *polygamiam prohibitam eſſe, colligi poſſit?* p. 268.

CAP. III.

Clariſſimis verbis Paulus I. *Cor.* VII. *improbat Polygamiam.* p. 275

CAP. IV.

Polygamia ſimultanea improbatur Eph. V. 23. *ſeq. &* I *Tim.* III. 2. 12. *Tit.* I. 6. *non ſucceſſiva.* p. 283.

CAP. V.

Nec denique Patres, Ius Civile, Imperatorum, Regum, Principum, Comitum, Perſarum, Turcarum, aliorumque exempla polygamiam confirmant. p. 287.

CAP. V. *& ultimum.*

Qua pœna polygamia ſit afficienda? p. 289.

INDEX

INDEX CAPITUM DISSERTATIONIS SECUNDÆ.

CAP. I.

Occasio Dissertationis, Præfatio & Propositio Legum generalis & connexio cum præcedentibus indicantur Lev. XVIII. 1-5. p. 1.

CAP. II.

Præcipuorum terminorum, quorum in hac materia frequens usus, Evolutio, & totius Dissertationis distributio. p. 11.

CAP. III.

Lex & Regula generalis Lev. XVIII. 6. *quæ omnium prohibitionum fons & fundamentum.* p. 14.

CAP. IV.

Leges speciales Lev. XVIII. 7. & 8. *de Incestu patris, matris ac novercæ exponuntur.* p. 21.

Q. I. *An alicui ad filiam suam illegitime natam, filiove ad patris scortum, concubinam aut pellicem appropinquare liceat?* Item, *An is qui solutus cum soluta scortatus est, postea ejusdem matrem vel filiam ducere queat?* p. 28.

Q. II. *An sponsæ defunctæ matrem vel filiam ducere liceat?* p. 29.

Q. III. *An ducere liceat novercam a patre tantum desponsatam, aut ab eodem repudiatam?* ibid.

Q. IV. *An Privignus vitrici sui viduam post germanæ matris obitum ab ipso in thori societatem adscitam ducere, &* vicissim, *an privigna novercæ suæ alteri marito viduo sociari possit?* p. 30.

Q. V. *An vitrico viduam defuncti privigni ducere,* vel, *an novercæ* (qui idem casus est) *viduo defunctæ suæ privignæ nubere licitum sit* p. 32.

Q. VI. *An qui patris, avi vel proavi loco per adoptionem est, filiam, neptem vel proneptem adoptatam ducere possit?* Item, *An tutori cum pupilla sua, & susceptori cum suscepta ex sacro baptismatis fonte, matrimonium inire liceat?* ibid.

CAP.

Cap. V.

Leges speciales de incestu sororis, neptis & dimidiæ sororis ex noverca Lev. XVIII. 9. 10. 11. XX. 17. p. 33.
Q. I. *An viduus viduam, postquam hujus filia cum illius filio se desponsavit, in uxorem ducere possit?* p. 48.
Q. II. *An novercæ sororis filiam ducere liceat?* ibid.
Q. III. *Licitumne sit viduæ, mariti sororis uterinæ, vel consanguinei filio nubere?* ibid.
Q. IV. *An pater & filius duas sorores ducere, & vicissim duæ sorores patri & filio nubere possint &c.* ibid.

Cap. VI.

Nuptiæ cum amita & matertera, nec non cum patrui uxore & nuru prohibentur Lev. XVIII. 12-15. XX. 19. 20. 21. p. 52.
Q. I. *An defunctæ uxoris patris dimidiam s. consanguineam sororem ducere permissum sit?* p. 59.
Q. II. *An vidua defuncti mariti matris dimidio fratri nubere possit?* ibid.
Q. III. *An alicui consanguineæ sororis filii viduam ducere liceat?* ibid.
Q. IV. *An patruo vel avunculo neptem ex fratre vel sorore ducere liceat, sive An mihi liceat cum fratris vel sororis filia consuescere?* p. 60.
Q. V. *An defunctæ socrus sororem ducere licitum?* p. 62.
Q. VI. *An viduo defunctæ uxoris fratris sive sororis filiam ducere fas sit?* ibid.
Q. VII. *An alicui defunctæ uxoris dimidii fratris filiam ducere integrum sit?* p. 64.
Q. VIII. *An viduæ liceat defuncti mariti consanguineæ sororis filio nubere?* ibid.
Q. IX. *An mulieri nuptiæ cum patris consanguineæ sororis defunctæ marito sint licitæ?* ibid.
Q. X. *An patruo vel avunculo viduam filii ex sorore vel fratre; Item an viduo defunctæ uxoris materteram ducere fas sit?* p. 65.
Q. XI. *An patrui defuncti uxorem ductam retinere liceat?* ibid.
Q. XII. *An ab avunculi uxore abstinendum?* ibid.
Q. XIII. *An incestæ nuptiæ consobrinorum, sive patruelium & amitinorum?* p. 66.
Q. XIV. *An genero socrus interdicta censeri debeat, sicut socero nurus Lev.* XVIII. 15. ibid.

***

Cap. VII.

Nuptiæ cum fratria & sororis uxore prohibentur Lev. XVIII. 16. XX. 21. p. 68.

Q. I. *An fas sit, non obstante hac lege fratris defuncti viduam ducere, vi præcepti Deut.* XXV. 5. *sq.* p. 69.

Q. II. *An defunctæ uxoris sororem ducere fas sit?* p. 75.

Q. III. *An alicui fratris defuncti sponsam, Item, an sponsæ defunctæ sororem ducere fas sit?* p. 79.

Q. IV. *An viduo integrum sit defunctæ uxoris fratris viduam ducere; & vicissim, an vidua nubere possit viduo sororis defuncti sui mariti?*

Cap. VIII. p. 80.

Nuptiæ cum uxoris filia & nepte, matre & utraque avia prohibentur Lev. XVIII. 17. p. 81.

Q. *An genero licitum uxoris suæ demortuæ novercam ducere?* p. 82.

Cap. IX.

Variæ opiniones Hebræorum, tam Talmudicorum, quam Karæorum, circa materiam de incestu ex Elia ben Mosche Karæo, an plures personæ & gradus prohibit. p. 83.

Cap. X.

Differentia sententiarum, quæ est inter sapientes Karæorum circa materiam de incestu, ex ejusdem Eliæ Karæi Tract. de incestu cap. V. *qui tamen omnes Karæi non tantum personas, sed gradus prohibitos confirmant.* p. 88.

Cap. XI.

De Regulis & Radicibus sive fundamentis interdictarum nuditatum, juxta sententiam Sapientis Rabbenu Jeschuah, exhibitis ab Elia ben Mosche in Tract. de Incestu cap. VI. p. 91.

Cap. XII.

Sententia Enan circa materiam de incestu, quæ refertur in libro Karæorum MS. Rabbi Shcabbetai sacerdotis, qui extat in Leg. Warn. Bibl. Leyd. Num. 21. p. 100.

Cap.

CAP. XIII.

Praeter personas sive gradus expressis verbis prohibitos Lev. XVIII. *plures per consequentiam prohiber, plurimorum Christianorum est sententia.*

CAP. XIV. p. 102.

Incestarum illarum nuptiarum vetitarum ratio indicatur. p. 104.

CAP. XV.

Leges incestas nuptias prohibentes, non sunt tantum Judaicæ & positivæ, sed naturales ac morales, omnes Christianos obligantes, atque consequenter indispensabiles. Lev. XVIII. 24-30. XX. 22. 23. p. 109.

CAP. XVI.

De reliquis congressibus, Sponsalibus & nuptiis ritibusque illicitis & illegitimis. p. 114.

Sequuntur quæstiones 58. *de sponsalibus & ritibus illicitis.* p. 117. *seq.*

CAP. XVII.

De Pœnis incesto connubio & illicito coitui annexis. Lev. XVIII. 29. XX. p. 121.

ARGUMENTUM DISSERTATIONIS TERTIÆ.

In hac Dissertatione ordine expendenda 1. *Primæva Conjugii Institutio Gen.* 11. 24. 2. *Verba Mosis de libello Repudii Deut.* XXIV. 1-4. 3. *Pharisæorum Quæstio Matth.* XIX. 3. *coll. cum cap.* V. 31. *sive illustrium Scholarum Hilleliana & Sammæana sententia.* 4. *Christi decisio & Pharisaicæ objectionis solutio Matth.* V. 32. XIX. 4-9. *Denique* 5. *Verborum Domini & Pauli conciliatio* 1 *Cor.* VII. 15. p. 131.

SEQUUN-

SEQUUNTUR NOMINA EORUM

Qui Respondentium vices in Disputationibus publicis harum Dissertationum subierunt, juxta seriem temporis, citra eruditionis præjudicium.

GERARDUS HOUTTUIN Groninganus.
WILHELMUS NEUHAUS Camennas-Westphal.
ANTONIUS HERM. HATTENKERLL, Hammonensis.
GUILIELMUS RAPPARDUS Vesalia-Clivens.
JOHANNES HESER Sigena-Nassovius; tribus vicibus Respondentis partes sustinuit.
CHRISTOPHORUS DULKEN Wettera-Marcanus.
JUSTUS HENRICUS BORCKMANN Braca-Lippiacus; duabus vicibus.
JACOBUS a MEDENBACH Ermelloa-Gelrus.
WILHELMUS TER STALL, Sevenaria-Clivensis.
GREGORIUS PANNEKOECK Neo-Ecclesia-Gelr.
HENRICUS ROSINUS Regiomonto-Prussus.
JACOBUS HAACK Doesburgo-Gelrus.
WILHELMUS HASSELAAR Harlemo-Batavus.
CONRADUS SMALTZIUS Suithorna-Groninganus.
JACOBUS de SOET Neomago-Gelrus.
JOHANNES BIESENIUS Xantena-Clivensis.
NICOLAUS GYSEN Zutphanienſis.

DIS-

DISSERTATIO THEOLOGICA PRIMA
DE
CONJUGIO INTER DUOS

Polygamiæ Patronis, præcipue THEOPILO ALETHEO ATHANASIO VINCENTIO, *atque* DAPHNÆO ARCUARIO, *e Divino & Naturali Jure, modeste oppositæ.*

PROLEGOMENA.

QUum ad quietem & tranquillitatem conscientiæ, actionum nostrarum determinatio & constantia necessaria sit, ne opinionibus dubiis ac falsis adhærentes in errorem aut vitium incurramus, quod in rebus agendis sive practicis eo majori cura cavendum, quo illæ passim majoris sunt momenti, quam contemplandæ & theoreticæ; operæ pretium non defuturum censui, si *de Conjugiis Illicitis* Leges Mosaicas, divina assistente gratia, explanaturus, omnium primam Legem & Institutionem matrimonii prius excutiam, hacque occasione, quid de Polygamia simultanea statuendum, ex ea reliquaque Veteris atque Novi Fœderis Scriptura, & Jure Naturæ, breviter exponam, tum veritati asserendæ, tum abstergendis cavillis variis, quæ in Monogamiam ac Anti-polygamos a nonnullis congeruntur. Certum enim esse constat, nihil credendum aut agendum, quod non sufficienter attendentes, in Verbo Dei revelatum, aut sana ratione fundatum clare percipiamus,

mus, ut juxta Apostoli effatum, in mente nostra plene simus persuasi, ne bonum mali nomine dehonestemus, neque etiam malum boni titulo condecoremus. Curandum esse nobis, idque in omni vita sua quemque a recta conscientia transversum unguem non oportere discedere, duce natura Cicero rescribit *ad Atticum* L. XIII. *Ep.* XX.

II. Nullum enim datur mandatum, animæ quod legem figat, nisi a summo Legislatore profectum, qui tanquam Pater Spirituum cogitationi & conscientiæ solus imperandi, atque inobedientiam non minus in animabus quam corporibus, puniendi potestatem habet; secus ac homines, qui non nisi corpus lædunt, cui tantum leges scribere valent. Eum in finem creator sua imagine atque similitudine primos parentes ornavit, ac etiamnum post lapsum reliquias quasdam conservat, principia scilicet pietatis erga Deum, & justitiæ erga creaturas, quod Apostolo opus legis est scriptum in cordibus Rom. II. 15. unde sapientiam atque prudentiam hauriunt mortales, ut multa scire, invenire & docere, ut simul leges vivendi præscribere, virtutesque exercere queant. Quibus accedit verbum revelatum, quod, obductis menti tenebris, quid, salva pietatis & justitiæ conscientia, licitum vel illicitum sit, clarius edocet.

III. Quamvis igitur, qui errant, & ignorantes peccant, malitiæ ac nequitiæ quidem argui & insimulari nequeant, conscientiam tamen exhilarantem, atque ab omni negligentiæ & temeritatis accusatione, haudquaquam puram possident, cum vel veritatis non sint cupidi, vel non diligentissime inquirant, atque ad omnia, ea, qua par est, dignitate ac solicitudine non attendant; præcipites corde, qui sat cito decernunt, definiunt, statuunt, judicant, atque ad falsa commenta prolabuntur, quæ certa, percepta, comprehensa, rata ac fixa esse volunt, de quibus nulla ratione pelli neque moveri possunt; & tamen tantum faciunt, quod sibi faciendum putant, etiam quando rem non sat bene examinarunt, unde vera conscientiæ securitate, animique tranquillitate, quæ ex recte actis proficisci solet, frui nequeunt.

IV. Illi autem nullo modo excusandi sunt, qui verbo Dei abutuntur, ad audendum quicquam illicitum, ac perversum sacris literis sensum affingunt, sententiam, quam falsam esse in conscientia sæpe sunt convicti, pertinaciter defendentes, legemque, quam Deus adstrinxit

strinxit & adstrictam voluit, dissolvunt, eo saltem fine, ut ab adversario victoriam reportent, aut suæ aliorumve libidini & lasciviæ indulgeant, hacque ratione flagitiis ac flagitiosis fibulam laxent. Nos omni seposita vana gloria, vexatissimam quæstionem de Polygamia simultanea, quam alii prohibent & improbant, alii e diametro bonis operibus ac præceptis divinis annumerandam, omnibusque modis promovendam censent, ita in timore Dei, ad sacras literas, tanquam ad Lydium lapidem, jurisque naturalis normam exigemus, ut unicuique facile judicare integrum sit, quid hac in re licitum aut illicitum, quidve eligendum vel repudiandum, postquam cognoverit, cui fundamento, quibus columnis, nostra innitatur interpretatio.

V. Et si quem forte in admirationem rapiat nostrum institutum exercendi stylum in argumento, quod aliorum calamos occupatos tenuit, quemadmodum argutationes Bernhardi Ochini, qui jam aliis præivit, Eruditissimus refutavit Beza, *Tractatu de Polygamia & Divortiis*, atque Nuperos alii tam Jurisconsulti quam Theologi, ut mari aquam, & soli lucem lucrari velle videamur. Is perpendat velim, Bezam magis incubuisse illi Polygamiæ speciei, qua soluto matrimonio alia uxor ducitur, quam cum Montano damnavit Tertullianus, prima specie Polygamiæ, nempe simultaneæ, quatuor tantum foliis comprehensa. Et prout quotidie tortuosiora atque argutiora surgunt ingenia, a quibus nova magisque stringentia argumenta excogitantur, ne iis imponant, quibus hæc non statim obvia; laboris & operæ aliquid in hanc materiam, quam pro dignitate & momento suo, ut ingenue fateamur, quod res est, pertractatam hactenus non invenimus, impendere duximus consultum. Accedit, quod in *Athanasium Vincentium*, & *Daphnæum Arcuarium* nullus, quod sciamus, calamum strinxerit. Quod igitur in vicissitudinibus naturalibus, ceu cometis aliisque sideribus, evenire solet, ut quamprimum apparent, in disquisitionem veniant, deinde vero ubi majori fulgore coruscant, de novo adspiciantur atque dijudicentur; id etiam aliarum rerum contemplatoribus in usu est, ut quæ aliis nondum visæ & objectæ difficultates, ab aliis accuratius & subtiliori lance examinentur.

VI. Ut autem recto procedamus ordine, & felicius hoc inceptum prosequamur, cum Salvatore nostro, qui verus & unicus est mundi in peccatum prolapsi restaurator, quæstionem hanc

matrimonialem ab ipso rerum initio exordiri, quidque licitum sit aut illicitum, e Creatione eruere atque producere animum induximus, quia multos a primæ creationis lege degenerasse palam est; ut ad primam matrimonii Institutionem recurrendo, tanto majori cum desiderio, ad eandem perfectionem, qua per lapsum primorum parentum, post tot secula excidimus, rursus adspiremus, atque Mosem, ejusmodi leges conjugales enarrantem, quæ non hominum opinione susceptæ sunt, sed a sanctissimis naturæ principiis profectæ, rectæque rationi conformes comperiuntur, vatem divinum fuisse agnoscamus.

VII. Quemadmodum enim Deus Opt. Max. ab æterno omnia disposuit, & in seipso modum, quo mundi œconomiam ac politiam instituere, atque præsertim actus humanos moderari, Ecclesiamque colligere vellet, sapienter concepit: ita in prima creatione, quæ visibilis quasi & loquens rerum lex est, omniumque rerum fundamentales leges continet, omnibus & singulis creaturis leges immutabiles, quibus ad finem usque mundi consistere debent, prudenter indidit. Ut igitur ad fundamentalem rei nativæ cognitionem pervenias, eam considerare necesse est, qualis ab initio fuit, non antiquata, sed nova & incorrupta.

VIII. Atque hæc est ratio, cur visum nobis sit Institutionem conjugii, & naturam a Deo constitutam præmittere, eique argumenta ex Jure Naturæ deprompta subnectere, eademque opera utrum Jus Gentium in subsidium vocari debeat nec ne, & quanti illud ponderis sit ac momenti, justa lance trutinare; cum nemo nesciat, lumini rationis, post lapsum multis modis obscurato, lumen revelationis merito præferendum, secus ac se res habebat in statu integro. Et tandem ne quid desiderari possit in nostra disquisitione, omnia dicta, exempla ac præcepta, de numero conjugum, in sacro Codice, ante legem Sinaiticam, sub lege & post legem a Mose & Prophetis, a Christo ac Apostolis exhibita & inculcata, ordine historico sub incudem revocabimus, ne quidem prætermissis iis, quæ in Apocryphis scriptoribus occurrunt, ut ex his omnibus conjunctis per Inductionem judicare promptum sit, quid circa hanc rem, quæ alias non caret difficultate, justum vel injustum, æquum aut iniquum.

IX. Denique in confutando *Discursu Politico de Polygamia*, *Londini Scanorum* A. MDCLXXXII typis exscripto, cujus Auctores sub nominibus *Theophili Alethei*, (qui Arcuario *Lyserus* appellatur)

tur) atque *Athanasii Vincentii*, latere voluerunt, hanc nobis libertatem deposcimus, ut eorum theses & argumenta, eodem hoc ordine præscripto, semper nostris subjuncta expendamus, & quæ illi sparsim atque hic illic scripserunt, aliquoties repetita, ea in unum omnia collecta & disposita, uno veluti obtutu lectoribus exhibeamus, missis ambagibus ac digressionibus, quibus illi utuntur, præcipue in suis *Notis Athanasius*, plurima adducens, quæ diffusam quidem lectionem ostendunt, lectoribusque risum movent, sed ad probandam Polygamiam nihil faciunt, ideoque sicco a nobis prætereunda pede.

X. Condonabit etiam *Daphnæus Arcuarius*, si non continuo quodam textu illius *Considerationem Matrimonialem & Polygamicam* An. MDCLXXIX Germanico idiomate scriptam ac editam, eodem, quo tractavit, ordine persequamur. Auctor ille de Polygamia non tam suam quam aliorum mentem expressit, cujus argumenta, quia speciosa videntur, nec suo destituta colore, suasu Fautoris ac Amici, in inclyta quadam Germanica Academia Professoris Celeberrimi, una eademque opera examini subjicere constituimus, ut nihil prætermittamus, quod ad illustrandum hoc thema facit.

SECTIO PRIMA.

DE INSTITUTIONE CONJUGII INTER DUOS.

CAPUT I.

De generali mandato crescendi & se multiplicandi Gen. I. 28.

1. QUod Plato *lib.* IV. & VI. *de Legibus* existimat, ad civitatem & Rempublicam recte constituendam, primum γαμικὺς νόμους *leges de nuptiis* esse conscribendas & ponendas, matrimonium considerans tanquam fundamentum humanæ societatis; atque hunc modum tenendum ne populosa civitas nimis sit, quoad fieri potest, neque vacua, de *Republ.* V. Et Dionysius Halicarnassæus *Antiquit. Rom. l.* II. ad legislatorum curam pertinere, ut initium faciant a nuptiis, neque vagos ac promiscuos permittant concubitus, sed hanc insolentem & belluinam Venerem profligantes e civitate, copulent ἄνδρα εἰς γυναῖκα μίαν *Virum unicæ mulieri*: Id nemini mirum videri debet, quum

ipse Deus, sapientissimus & summus legislator ad Rempubl. mundanam constituendam, in ætate mundi non adulta, sed infantili, atque in ipso ejus exordio, statim post primi hominis creationem, primam *de Conjugio* legem tulerit, omnibus mundi civibus communem, quam Hebræi basin ac fundamentum sexcentorum & viginti præceptorum Mosaicorum statuunt, quot literæ in Decalogo reperiuntur; sive DCXIII quot nervos seu vasa & membra esse volunt in corpore humano creata, adnotante paraphraste Chaldæo Gen. I. 27. quorum scientiam necessariam, tanquam membrorum medicinam, Auctores *lib. Sohar in Exod.* passim commendant, *ne anima defectum patiatur.*

II. Hinc creatione animalium terrestrium & hominum sexto die absoluta, universis illis simul benedixit Deus, atque hoc pacto mutuum ad producendam prolem amorem impressit, sui concursum addicens ad productionem similis cum generante, & multiplicandum esse genus humanum, voluntatem declarans, quæ hominum naturæ primum perinde atque jumentis ac bestiis indita, citra ullam cognationis vel affinitatis rationem Gen. I. 28. פרו ורבו ומלאו את הארץ *fructificate & multiplicamini, ac implete terram.* Quod dictum universale non staturam Protoplastorum respicit, quasi parvi generati magni evadere jubeantur, quia non infantes, sed perfecti conditi, sicut & arborum fructus mox maturi comedebantur; verum multiplicationem generis humani, ideoque in historia Noachi recurrit Gen. VIII. 17. IX. 1.

III. Neque benedictionem duntaxat, verum etiam præceptum istis verbis contineri, evidens est; Deo non dicente תפרו ותרבו crescetis & multiplicabimini, sed פרו ורבו *crescite & multiplicamini*, quod verba sonant, in imperativo; quo modo & versiones antiquæ, Græca, Chaldæa, Samaritana, cæteræque orientales textum expresserunt, & Hebræi מצות פריה ורביה *præceptum de fructificatione & multiplicatione* vocant, quod omnes obligare tradunt, qui se ad generationem instructos esse sentiunt in terra, quam Deus filiis hominum dedit Psal. CXV. 16. incolisque repletam voluit Esa. XLV. 18.

IV. Dignæ memoratu sunt Rabbinorum in hunc textum commentationes. AbenEsra eum confert cum comm. 22. ubi Deus piscibus & avibus benedixit, quo ipso eis dederit הכח להולדה ברומה *generandi simile facultatem.* Cum autem verba illa benedictoria &

im-

imperatoria ante hominis creationem non pronuncientur com. 28. quærit Jarchius, *annon etiam bestiæ benedictione indigeant? respondet, propter serpentem, cui Deus erat maledicturus, istas benedictionem non esse adeptas, ne & ille sub ea comprehenderetur.* Quæ tamen frigida est ratio, siquidem judex terræ in genere omnibus bestiis, & in specie Adamo atque Evæ, non minus ac serpenti maledixit. Rectius R. Bechai *in Pentat. fol.* 8. *col.* 1. *Cur*, inquit, *non benedixit Deus jumentis & bestiis sexto die?* ר. *quia benedicendo piscibus ac avibus ex aqua productis, benedixit quoque animalibus terrestribus. Nam* כל בעלי חיים שאינם מדברים דרך אחד *omnium animalium loquela destitutorum eadem est ratio.*

V. Nos æque bestiis sexto die benedixisse Deum, credimus, ac piscibus & volucribus die quinto, quod etiam colligere promptum est ex repetitione Gen. VIII. 17. Sed evidens est differentia: Cum cap. IX. 1. Noacho ejusque filiis non modo benedixerit, verum etiam DIXERIT & mandaverit, *fructificate & multiplicamini, & implete terram.* Ideoque non est nullius momenti observatio R. Mos. Bar Nachm. *inter duos istos sermones* (cap. I. 22. & 28.) *magnum discrimen observari, quod de creatis aquis legatur*, & benedixit eis Deus dicendo, fœtificate & multiplicamini, *idque de facultate simile producendi ipsis indita convenienter explicetur, de hominibus vero, præterquam quod dixerit*, & benedixit eis Deus, *insuper addiderit*, ET DIXIT EIS DEUS, Crescite & multiplicamini: *id docere*, ait, *Deum cum hominibus locutum fructificationem & multiplicationem mandasse, juxta Sapientum* τῶν μακαρίτων *opinionem.* Huic sententiæ subscribit R. Nissi, comma istud 28 benedictionem atque præceptum complecti statuens. Inde R. Salomo ben Melech comm. 22. imperativum loco futuri poni existimat, quasi Deus dicat, *ego vobis vires indo, ut fructificetis.* Abarbenel *in Legem fol.* 20. 4. benedictionem in concessa homini prosperitate, prolongatione dierum aliisque beneficiis collocat; mandatum autem in verbis, *fructificate & multiplicamini, & replete terram* בנן ובנן *filiis & filiabus*, addit Pseudo-Jonathan, Chaldæus Paraphrastes.

VI. Singula Hebræorum dicta hic excutere nihil attinet, cum ad unum omnes præceptum soli homini applicatum eant, cui sacræ literæ formaliter jus tribuunt, cum electione liberoque voluntatis motu. Neque id sine causa. Siquidem in brutis ratione destitutis actiones quidem observantur corporeæ, hominum actionibus

nibus similes, quales sunt generatio, nutritio, defensio, id genus aliæ, non autem æqui & justi perceptiones. Neutiquam ergo negamus, Deum ita hominibus fœcunditate & multiplicatione generis sui benedixisse, ut simul præcepto eam imperaret, quod haud ægre largimur Polygamiæ patronis, idem frequenter inculcantibus; quin audacter asserimus, perperam nonnullos Judæorum mandatum istud ad mares restringere, fœminasque ab ejus obligatione facere immunes, sicut tradunt in *Jevammoth fol.* 65.2. האיש מצוה על פריה ורביה אבל לא האשה *viro præceptum datum est de fructificatione & multiplicatione, non autem fœminæ.* Quod confirmat Maymonides *de Connubiis* Cap. xv. 2. *Propagatio generis viro præcepta est, non item mulieri.* Probatque Jarchius ex defectu vau in voce כבשה (quæ obKibbuts recte vertitur *subjicite eam,*) viro non fœminæ propagationis præceptum imponi, cum tamen non fœminæ subjectio Adamo, sed terræ subjugatio utrique mandetur; ac R. Jochanan ben Baruka citato loco Talmudico fateatur, utrumque pariter teneri ex eo, quod Scriptura dicat: *& benedixit* eis *Deus, & dixit* eis (utrique sexui) *fructificate & multiplicamini.* Et fundamento caret, quod Mercerus arbitratur, ideo verba esse tantum benedictoria, ut hoc non teneantur omnes, nisi qui se continere non possunt juxta præceptum. Id enim per se constat, cum plura sint id genus, quibus non omnes tenentur, quæ tamen ideo non desinunt esse præcepta. Nulla regula tam firma, quæ non patiatur exceptionem. Sed in mundi exordio, & mox post diluvium, procul dubio omnes tenebantur.

VII. Insciti am ergo non minus quam profanitatem suam prodit Ad. Beverlandus in *Tr. de Pecc. Orig.* p. 150. sq. quando audacter & impudenter asserere non veretur, verba illa *crescite & multiplicamini*, ad naturam non pertinere, & ante lapsum a Deo non fuisse prolata, sed per incogitantiam scribarum secundorum seu sequentium capiti primo Geneseos fuisse inserta: Primum Protoplastorum, peccatum scortationem fuisse colligens ex pœna Evæ inflicta, gravi scilicet partu, atque similia, quæ tam putidæ sunt insulsitates, ut eas me referre quoque pigeat. Neque ullus vel veterum vel recentiorum quæstioni locus est, an etiam conjunctio maris & fœminæ fuisset in statu integritatis. Quemadmodum nuper Jacobus Behmen, in sua *Aurora* sive *Rubedine Matutina*, cæterisque scriptis, somniavit, Paradi-

sum

disum tam sublimem conditionem sive statum fuisse, ut concubitus cum mulieribus ei nequaquam convenerit, ideoque, Adamum ante lapsum Virginem fuisse, finxit, Matricemque in se habuisse, perinde ac virilitatem, & corpus Angelicum possedisse, nec intestinis præditum nec genitalibus, qui viro-virgo a se ipso magice propagare, ac posteritatem sibi suscitare potuerit. Visionem Mulieris Apoc. XII. 1. &seq. de Adamo exponit, quando suam veneris-matricem gestaverit in paradiso, quæ post lapsum &, in quem injectus est, soporem, in Evam formata sit, quum nulla pars magis fuerit idonea, quæ ab eo auferretur ad constituendam mulierem, quam ea Veneris-matrix. Et quod postmodum intestina habuerint, id significare, statum hunc crassi cibi potusque & carnalis coitus, statum esse animarum lapsarum.

VIII. Quæ figmenta & errata maxime palpabilia sunt & intoleranda, quibus aperte in os Mosi contradicit, qui tantum abest, ut conjugium statui paradisiaco competere neget, ut etiam imperfectam fuisse, haud obscure innuat, Adami in amœno paradiso collocati felicitatem, priusquam mulieris nactus esset societatem, dicente Deo, *Non esse bonum, hominem esse solum.* Gen. II. 18. Unde inter Judæos *adhuc ante nuptias oportet hasce apud sponsum fundere conjugum preces: Tibi gratias habemus, Domine Deus, quod hominem finxeris ad tui similitudinem; ... Latare hac societate amabili itidem, ut quondam in Paradiso rebus a Te factis & constitutis latatus es.* Maym. *de Connub. Cap.* X. §. 10. Propagatio per se vitiosa non est, neque usus conjugii in se peccatum. Haud diffitemur, in isto statu locum non habuisse libidinem, sed commixtionis actus expers fuisset omnis libidinis & inordinati motus, qui post lapsum accessit, ut vel ablutiones puerperarum, aliave nos edocere possunt. Hinc enim est, quod puerpera indigeret expiatione & holocausto Lev. XII. quia sine peccato non erat, nec reatu carebat; quo si vacasset Adam cum sua conjuge, ipse & tota ejus posteritas sine ulla cupiditate mala, mero naturæ instinctu, genuissent, quemadmodum arbores quotannis fructum suum reddunt, quarum rami vilitatem contrahunt a vilitate radicis. Quod etiam suo calculo approbant Hebræorum Magistri, quorum traditionem exhibet *Sohar in Genes. Edit. Lublin. col.* 191. אלמלא לא חטא אדם לא עביד תולדות כנוונא דא דיצר הרע אבל עביד תולדות מכטרא רוח קודשא קדישין דחשתא לא עביד תולדות אלא מכטרא דיצר הרע *Nisi peccasset Adam protoplastes*

plaſtes, liberos generaſſet non in forma illa pravæ concupiſcentiæ, ſed de genere & extremitate ſpiritus Sanctiſſimi; nunc autem non generat niſi de genere concupiſcentiæ. Et Talmudici in *Sanhedrin fol.* 38. 2. in ipſo paradiſo non modo licitum coitum fuiſſe, ſed actu & de facto coiiſſe volunt. Ideoque ſexus diſcrimen ad corporum decus & integritatem & ad majorem perfectionem generis humani pertinere, ut in paradiſo, ita in reſurrectione mortuorum, merito judicamus; major enim perfectio eſt, ſi ſervetur ſexus diſtinctio, quam ſi unus tantum ſit, quem & Chriſtus non negavit, ſed adſtruxit Matth. XXII. 30. ablato tantum poſt hanc vitam ejus uſu, qui in cœlo ceſſat.

XI. Ex quibus omnibus evidens eſt, in ſtatu integritatis ingratitudine peccaſſe primos parentes, ſi conjugio & propagationi generis humani operam non dediſſent, quia Adam citra commixtionem cum Eva, ex ſe maſculum ſibi ſimilem, quicquid ſtolidi homines fingant, producturus non fuiſſet, generatione fœtus utrumque ſexum exigente, & utriuſque ſemine concurrente, teſtibus Bartholino *Anat. lib.* I. c. XXVI. Scaligero ad *Ariſtot. Hiſt. Anim.* l. I. c. III. Fernelio *Univ. Medic.* l. VII. *de Hom. procreatione.* c. I. *de ſemine*, ſi generare debent, commiſceantur, coeantque neceſſe eſt, ut inquit Ariſtot. I. *de generat. anim.* c. II. *ex ambobus quaſi unum fiat animal.* Et cap. VI. variis rationibus probat, fœminam ſemen proferre. Cui aſſertioni medicæ & philoſophicæ ipſa Scriptura ſacra adſtipulatur. Heb. XI. 11. Levit. XII. 2. Num. V. 28. Addit R. Bechai *in Leg. fol.* 12. 4. locum Gen. XLVI. 15. Hi ſunt filii Leæ, quos peperit Jacobo. *Approprians filios fœminæ docet, vires maris repoſitas eſſe in fœmina, juxta* Lev. XII. 2. *& approprians mulierem viro* (& Dinam filiam ejus) *docet, vires fœminæ in mare eſſe repoſitas.* Poſt lapſum autem idem corpus & eandem animam, quoad eſſentiam & ſubſtantiam, hominem retinuiſſe, rectitudine ſola, ſive qualitatibus ac dotibus amiſſis, Scriptura abunde docet, extra quam nihil hic fingendum.

X. Deinde quis neſcit ex hiſtoria creationis, primo peccaſſe Evam a ſerpente ſeductam, abſente marito adhuc integro Gen. III. com. I. & ſq. quod Apoſtolus confirmatum ivit 1 Cor. XI. 3. 1 Tim. II. 2. Supponit Pythagoricus Philoſophus, Adamum lapſum eſſe ante injectum ſoporem, nondum formata Eva, cum tamen חמה *ipſi quæſiverint ratiocinia multa* Eccleſ. VII. 29. Liber Apocalypticus,

lypticus, cui nugas suas affricare voluit, propheticus est, statum Ecclesiæ N. T. exhibens, quem fideles V. T. juxta cum adventu Messiæ, ad prægnantis mulieris instar anxie desiderarunt. Sed quid opus est multa verba profundere in re adeo manifesta? Ostendit Clarissimus Scriptor Henricus Morus in *Censura Philos. Teutonicæ*, totum hoc figmentum ex eo provenisse, quod corticem & mysterium Mosaicæ narrationis confuderit.

XI. Hoc igitur certum & fixum manet, citra statu maris ac fœminæ conjunctionem, multiplicari non potuisse genus humanum, absque qua multiplicatione nullum fuisset regimen in mundo. Et huic imperio mox parituri fuissent protoplasti, siquidem integri mansissent; sed haud diu proh dolor! in isto felicitatis statu permanentes, huic rei non nisi post lapsum operam dederunt Gen. IV. 1. ואדם *Et* (vel deinde, ut Trem. & Jun. vertunt; nempe post illa omnia peracta Gen. III.) *Adam COGNOVIT Chavvam uxorem suam, QUÆ CONCEPIT ET PEPERIT Kainum.* Unde & ipsorum liberi in peccatis concepti & generati. Salomon Jarchi quidem verbum ידע per plusquamperfectum reddit & *cognoverat*, nempe ante prævaricationem, ut hic per recapitulationem illud narretur, sed nulla ratio sufficiens suadet, a serie textus esse recedendum. Non putarim, inquit Mercerus, nuptiis & conjugio locum in paradiso fuisse, donec inde primi parentes sunt pulsi, etsi aliud velint Hebræi. Hic operæ pretium erit clarius exprimere Talmudicorum mentem, quam deprehendimus in ante citato *Tractatu Sanhedrin. cap.* IV. *fol.* 38. 2.

XII. Traditio ita habet: אמר רבי אחא בר חנינא שתים עשרה שעות היו היום שעה ראשונה הוצבר עפרו שניה נעשה גולם שלישית נמתחו אבריו רביעית נזרקה בו נשמה חמישית עמד על רגליו ששית קרא שמות שביעית נזדווגה לו חוה שמינית עלו למטה שנים וירדו ארבעה תשיעית נצטווה שלא לאכל מן האילן עשירית נתח אחרת עשרה ניון שתים עשרה נטרד והלך לו שנאמר אדם ביקר בל ילין *Dixit R. Acha filius R. Chaninæ: Duodecim horæ diei cum sint, prima* (scilicet diei sexti creationis) *coacervatus est pulvis Adami, ex quo conditus; secunda facta est massa; tertia conformata sunt ejus membra; quarta anima ei indita est; quinta in pedes surrexit; sexta vocavit nomina; septima conjugio ipsi juncta fuit Eva; octava in lectum ascenderunt bini, descenderunt quaterni;* (nempe Adam, Eva, Kajin & ejus gemella soror.) *nona præceptum ipsi, ne comederet de*

arbore; decima rebellavit; undecima judicatus est; duodecima expulsus abiit, juxta id quod scriptum legitur (Psal. XL IX. 13.) Adam in decore non pernoctat. Sed quis credat, tot horas corpori formando insumptas? congressos conjuges, conceptos & genitos gemellos ante lapsum? quis credat, ante datam legem Gen. II. 17. lectum ascendisse? ne dicam, quod expulsio ex paradiso, quæ condonatione peccati posterior est, ab ipsis Judæis in septimum diem relata, commode sexto diei adscribi nequeat.

XIII. Quod si ante lapsum liberis procreandis operam dedissent, isti nullo reatu gravati, nullave labe contaminati fuissent, quod tamen factum est. Et si vel integra fœmina e mare integro fœtum concepisset, eum tamen, peccato interveniente, integrum non peperisset; licet vita & sanitas fœtus non ita semper connexa sit vitæ & sanitati matris, ut hac depravata, istum quoque depravari oporteat, quemadmodum Sc. Africanum, Julium Cæsarem, & alios ex utero matris cæsos fuisse, historiarum prodiderunt monumenta; quia infecto matris sanguine, fœtus etiam inficitur, testibus Medicis, & anima Evæ maculata, non potuisset non etiam peccato contaminari anima fœtui juncta. Sufficit, Spiritum S. primum congressum, conceptum & partum primorum parentum, post lapsum demum nobis indicasse. Unde etiam colligere promptum, si non contigerit lapsus eodem die, quo homo conditus, quod cum Hebræis statuunt Irenæus, Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus, Cedrenus, Augustinus, Bernhardus; & Neoterici Brougthon, Scharpius, Schotanus, Walkerus, Petrus de Witte, quorum sententiam etiam adoptavit Celeberrimus Scripturarum Interpres J. Altingius; non tamen diu in isto statu mansisse, quemadmodum Chaldæus interpres verba illa Gen. II. 25. παραφράζει. והוו תרוויהון חכימין אדם ואנתתיה ולא אסתינו ביקרהון *& erant ambo illi sapientes Adam & uxor ejus: sed moram non fecerunt in gloria sua.*

XIV. Atque ita alii Hebræi agnoscunt, ante lapsum, Adamum neque congressum esse cum Eva, neque liberos generasse, quemadmodum R. Isaac Lorienſis, *de Revolutionibus animarum* cap. XXX. *Notum est*, inquit, *quod peccatum Adami prius commissum fuerit, quam generarentur Kain & Habel. Quamvis enim locis quibusdam Magistri nostri p. m. diversum sentiant; tamen in Sohar eadem opinio confirmatur Sectione Achare-moth.* fol. 77. *Jam enim nosti, quod*

quod Adam eadem die, qua creatus erat, quoque comederit, & eadem die congressus sit, & eadem die nati sint Kain & Hebel. Vide sis Ch. Knorrium *Kabb. denud. Tom.* II. P. III. Tr. II. Hi vero Kabbalistæ volunt, Adamum primum illicito concubitu peccavisse, serpente cum Eva congressio. *Postquam serpens spurcitiem suam injecit in Evam, hæc generavit Kainum, & ab eo originem habent omnes impii totius mundi, & simul dæmones.* Quemadmodum videre est *lib. Sohar in Gen. Edit. Lubl. col.* 133. *& seq.* 137. 146. Ideoque Kainum vocant קין *nidum* impuritatis & spurcitiem serpentis. Sed hæc omnia præter scripturam ficta sunt, quæ serpentis atque Evæ colloquium ac negotium, & Kaini denominationem aliter tradit Gen. III. 1. sq. IV. 1. Quanquam verba Sohar non proprie ubique, sed mystice intelligenda.

XV. Adamus igitur, per peccatum paradiso expulsus, paruit legi de multiplicatione Gen. IV. 1. quæ confirmata mansit, exercente Deo longanimitatem, tolerantiam & benignitatem suam, ideoque eam repetit Gen. VIII. IX. ne post lapsum per incuriam vel neglectum mortales conjugium omitterent. Quæ etiam ratio est, quod adeo diligenter illud præceptum Hebræi inculcent. *Sohar ejus. edit. col.* 5. *in Lev. & col.* 275. 573. *in Num.* כל מאן דלא אשתכח דכר ונוקבא כל שבחא אעדיו מיניה ולא הוא בכלל דאדם ולא עוד אלא דלאו איהו כראי לאתברכה *Quicunque non deprehenditur uxoratus, omni honore destitutus est, neque pertinet ad genus Adami, imo ne quidem dignus est benedictione.* Item: *Schechina non quiescit super eo, qui non init matrimonium* col. 58. 157. 414. *in Levit. Homo non satisfecit præcepto de fructificatione & multiplicatione, nisi genuerit filium & filiam.* Et quæ sunt id genus plura in *Schulchan Aruch Par.* IV. *num.* I. §. I. Maymon. *de Connubiis* cap. XV. 1. 2. 3. 16. וכין שעברו עשרים שנה ולא נשא אשה הרי זה עובר ומבטל מצות עשה *Qui exegit annum ætatis vigesimum, necdum uxorem duxit, is transgreditur & abolet præceptum affirmativum.* Nullum agnoscunt discrimen inter personas sacras & politicas, sed omnes pariter obligari volunt. Interim nimis rigide id urgent, ita ut qui hoc non observat, idem faciat, ac si effunderet sanguinem.

XVI. Dices, annon inde sequatur, multos peccasse & quotidie peccare, qui apti & idonei generationi cœlibatum conjugio præferunt? ab ipso Salvatore, Johanne Baptista, aliisque cœlitibus hoc præceptum non esse impletum? Verum enim vero quam diligenter & serio etiam inculcent Hebræorum Magistri istud præceptum,

ſuas tamen addunt exceptiones & limitationes. Ita Majemonides *Cap. XV.* libri citati ſubjungit: *Quem autem divinæ Legis intelligentiæ ac cognitioni egregie applicatum a re uxoria deterreat timor, ne, ſi quærat uxori, quæ ad vitam ſuppeditant, avertatur a legis ſtudio,* הרי זה כותר להתאחד *omnino licet huic conjugium retardare: ut enim præceptum ad unum exequendum intentus cunctis aliis ſolvitur, ſic etiam multo magis legis ſtudio deditus. Jam ſi quis tanquam Ben Aſai legis ſtudio oblectatur uſque, is, ſi ſe ad percipiendam legem penitus applicans, uxorem omnino nunquam ducit, extra noxiam eſt; modo hic idem libidinem habeat domitam; quæ libido ſi ſtimulat & pungit hominem, uxorem ducat neceſſe eſt, quantumvis liberos jam procrearit; quippe qui cœlebs fortaſſis in cogitationes obſcœnas incidat & turpes.* Idem ſubnectitur in שלחן ערוך: *Si propter legis ſtudium plane non ducit uxorem,* אין בידו עון *in ejus manu nulla eſt iniquitas.* Addita ubique hac cautela שלא יהיה יצרו מתגבר עליו *ſi concupiſcentia ei non prævaleat.*

XVII. Sane Hebræi iſti non longe abeunt a mente Chriſti Salvatoris noſtri Matth. XIX. 11. 12. *Non omnes ſunt capaces hujus ſermonis* (vel rei, ſumpta voce λόγος, ut Hebr. דבר; Syrus vertit: לא כלנש כפק לה למלתא הדא *non omnes ſufficiunt huic rei, ſed quibus datum eſt.*) *Sunt enim eunuchi, qui ex matris utero nati ſunt ita: & ſunt eunuchi, qui caſtrati ſunt ab hominibus; & ſunt eunuchi, qui ſe ipſos caſtrarunt propter regnum cœlorum. Qui poteſt capere, capiat.* Vult igitur, ut homo ſe diligenter exploret, an donum hoc acceperit, ne ſe in tentationem conjiciat, ideoque tria genera eunuchorum refert; quosdam ab utero materno tales factos, id eſt caſtratos, ſeu omni calore privatos, ut non poſſint, aut non appetant congredi cum mulieribus: alterum genus ſunt eunuchi hominum, qui ab hominibus vel voluntario, vel inviti caſtrati ſunt, dicti ſpadones; qui mos a Perſis, ſecundum alios a Babyloniis, cœpiſſe videtur, in lege autem vetitus ratione hominis, imo etiam animantium Lev. XXII. 24. Syrus vocem eunuchi vertit מהימנא *fideles*, quia in Ægypto, Babylonia & Perſia erant miniſtri regum plerumque caſtrati, ut de fide continentiæ minus eſſent ſuſpecti. Vid. Suid. in σπάδονες, & Amm. Marcel. l. XIV. Tertium genus eſt per ſimilitudinem de illis accipiendum, qui non revera caſtrantur, ſed libidinis ſtimulo renunciantes, legis ſtudio toti incumbunt, adeoque præcepto de multiplicatione generis humani non ſunt obligati.

Eu-

XVIII. Eunuchismus hic ergo accipitur pro singulari castitate & continentia, quæ non consistit in abstinentia a nimio venereo actu, ut opinatur *Athanasius* pag. 147. sed ab omni; seu illa profluat ex naturali temperamento, seu a debilitate naturæ externa, sicut apud gentes illa in officiis obtinebat, sive a firmo proposito voluntatis, assistente divina gratia ob ejus cultum, ut Evangelio expeditius inserviant. De hujusmodi *Eunuchis* mentionem quoque faciunt in Talmude אשת סריס שותה *Eunuchi uxor ad bibendum cogi potest. Sota* cap. IV. §. 4. Distinguunt Talmudici inter סריס חמה *eunuchum solis*, sive spadonem natum, qui ab utero, a visceribus matris suæ talis est, nunquamque vidit solem, nisi eunuchus. Buxt. in Lex. Talm. eum esse putat, quem *Frigidum* Medici appellant, omni quasi calore castratum vel privatum; & inter סריס אדם *eunuchum hominis* seu *spadonem factum*, qui castratus est manu hominis, ex quo natus fuit integer. Vide sis *Jevammoth fol.* 79. 2. f. 80. 2. Majem. הלכות אישות cap. II. & Celeberr. Wagenseil, de literis Orientalibus & Rabbinicis longe meritissimum, ad *Sota Cap.* I. §. 48.

XIX. In illam distinctionem digitum intendit Salvator, tertium genus addens per similitudinem, quale etiam agnoscunt Judæi. Neque enim Christi mentem esse, ut quis proprie se castret, ex simili locutione Matth. v. 29. 30. satis evidens est. Huc etiam facit, quod habet *Sohar in Gen. col.* 70. & *col.* 325. *Futuro tempore* (Messiæ) *debilitabitur concupiscentia prava: nec quisquam desiderabit copulam cum uxore sua, nisi in finem fructificationis & multiplicationis tantum: quia scriptum est Ezech.* XXXVI. 26. & dabo vobis cor carneum, *id est, tale, quod carnis tantum productionem appetat. col.* 308, *in Gen. in mundo venturo prava concupiscentia plane abolebitur e mundo: tempore autem futuro Messiano non plane abolebitur, sed portiuncula quædam illius superstes erit.*

XX. Ex dictis jam liquet, nequaquam Paulum 1 Cor. VII. præsertim com. 1. 7. 8. *bonum esse viro, mulierem non attingere; se velle omnes homines esse sibi similes*, id est cœlibes, cum Deo vel Mose committendum, Gen. 1. 28. II. 18. Apostolus enim *bonum* vocat, interpretante Beza, quòd commodum, quod expedit propter aliud, com. 35. nec universaliter & sine exceptione, sed eorum tantum habita ratione, in quos collatum est continentiæ donum. Accedit, quod finis naturalis, quem Deus

Deus in creatione mundi intendit, non subvertatur, licet ab hoc vel illo actus generationis non exerceatur, quia nonnulli ad illustriora pietatis officia tenentur, a quibus alii absunt sine peccato. Cum enim in homine semper esse debeat firmum & constans propositum suscipiendi & exequendi ea omnia, quæ voluntas meliora esse judicaverit, quod est perfecte sequi virtutem, certe multiplicato jam genere humano, aliisque procreationi liberorum incumbentibus, bona conscientia e duobus bonis Gen. II. 18. 1 Cor. VII. 1. propositis, post lapsum, consideratis omnibus circumstantiis, maximum erit eligendum.

XXI. Futilia sunt, quæ hic Stapleton adnotat, ex ה demonstrativo האדם inferens personale illud esse dictum Gen. II. 18. de solo Adamo. Nam com. 20. de eodem occurrit אדם sine ה ut & cap. V. 1. unde apparet, istud nomen simul universale & singulare esse. Accedit, quod Deus in primo conjugio conjugium posterorum sanctificavit, sicut in primo homine omnes condidit. Si igitur hic solum Adamum concerneret, ubi mansisset genus humanum? Falsum etiam est, quod Pererius vult, valere hoc præceptum Gen. I. 28. II. 18. tantum de V. T. de novo vero illud 1 Cor. VII. 1. quia Christus suo adventu leges illas generales de propagatione generis humani non sustulit, sed circa conjugium, tanquam circa primum institutum, primum suum miraculum fecit Joh. II. Et qui tot filios debuit habere spirituales instar roris Psal. CX. 3. is sane non potuit matrimonium minus sanctificare. Eo autem fine hæc finguntur, ut stabiliant votum cœlibatus. Ideo miraculis adscribunt, quod plures conjuges cohabitaverint, vir & uxor uno lecto decubuerint, ultra decem & plures annos, corporibus intactis. Vid. *Simon Majo.* in *Diebus Canicul. de Muliere.* Nugæ gerris Siculis vaniores.

XXII. Neque Paulus vult simpliciter 1. Cor. VII. 7.8. ut omnes maneant cœlibes; quid enim hoc aliud esset, quam humani generis interitum optare? sed suorum temporum, & Ecclesiasticæ vocationis habita ratione, propter instantem necessitatem, com. 25. & sq. qua non tam desolationem in Judæa, quam persecutionem & afflictionem imminentem intelligit, quæ tempore primitivæ Ecclesiæ, in tanto Ethnicorum & Judæorum odio, Christianis erat metuenda. Accedunt variæ difficultates & molestiæ, in educatione liberorum devorandæ, quæ cultum Dei impediunt

1 Cor.

1. Cor. VII. 28. 32. Quibus cœlibes carentes expeditius verbo Dei ac precationi incumbere possunt comm. 32. 34. 35. Ideo Abarbenel *in Pentat. fol.* 40. 1. existimat, *Chanochum cum Deo quotidie ambulantem divina voluntate ante tempus hac vita ereptum, quod gignendis & sustentandis liberis simul operam dederit, quo a perfectione, quam quæsiverit, abstractus fuerit.*

XXIII. Ex quibus omnibus palam est, utrumque vitæ genus Deo in sacris literis probari, & conjugium & vitæ cœlibis puritatem, sed toto cœlo errare eos, qui propter reditus, divitias, honores, otiosam & commodam vitam, non autem propter regnum cœlorum, cœlibatum tanquam onus suscipiunt, aliisve, profanis sæpe hominibus, imponunt, qui sui se potentes, & libidinem illam domandi capaces, nondum sunt experti, quod horrendam invexit scelerum colluviem & scortandi impuritatem. Erasmus ad Matth. XIX. 12. vel arte, inquit, vel metu detruduntur in cœlibatum, ut scortari liceat, uxorem ducere non liceat. Et ad 1 Tim. III. 2. Nunc cœlibes habet mundus plurimos, castos perpaucos. Ecclesiasticum ordinem a matrimonio arcent, cui non satis convenire putant: quasi non providerit Deus, quid deceret suos ministros, & quibus ornamentis excellere deberent sacerdotes. De connubiis sacerdotum V. T. sive inferiores forent, sive summus, cautum erat legibus Levit. XXI. 7. 13. 14. Moses, Aaron, Eli, Samuel in matrimonio vixerunt. Ezechiel uxorem habuit cap. XXIV. nec non Esaias cap. VIII. Jeremiæ id interdicitur cap. XVI. 2. non absolute, sed restricte ad eum locum, non ratione muneris, ut sanctior foret, sed tantum ob calamitates imminentes, quomodo omnibus illud dissuasit Apostolus 1 Cor. VII. 26. s. In N. T. Apostoli conjugati fuerunt, licet Paulus & Barnabas tales non forent, ille tamen utrique eandem libertatem vendicat, qua gaudebant cæteri Apostoli 1 Cor. IX. 5. 6. sicut ex hoc loco Tertullianus *Exhort. ad castit.* c. VIII. concludit, licuisse & Apostolis nubere & uxores circumducere. Paulus etiam inter Episcopi virtutes conjugium numerat 1 Tim. III. 2. non quasi eligendum ante vocationem necessario uxorem habere oporteat, quæ est Athanasii Vincentii expositio p. 120. 121. 539. sed quod non plures, quam unam habere debeat, quod ideo cautum, quia isto tempore & Judæi & gentes nonnullæ, quæ convertebantur, plures una habere consueverant.

XXIV. Apostolici Canones Ecclesiasticis matrimonium permiserunt. Neque illud maculam ullam aspergere ministerio, a Patribus est creditum. Liberum fuisse conjugium clericorum Seculo I. II. tertio, ex Veteri Historia Ecclesiastica Celeberrimi Viri Spanhemius Fil. *Introduct. ad Histor. N. T. Sec.* III. & Heideggerus *Concil. Trid. Anat.* p. II. *ad Sess.* XXIV. *de Sacram. Matrim.* frequentibus probant exemplis, etiam Tertulliani, monogamiam, ut Episcopis, Sacerdotibus, clero, sic omnibus Christianis injunctam commendantis, in libris *de Exhortat. ad Castit. & Monogam.* Seculo IV. conjugium impune permissum Episcopis, presbyteris, Diaconis. Synodus Nicena illud permisit, testibus Cyziceno in Historia ejus Concilii, Parisiis impressa cap. III. p. 170. Socrate, Sozomeno, aliis. Cui accedit Canon Ancyranus X. de permisso etiam Diaconis ordinatis conjugii voto, mansuris in ministerio & Diaconatu. Et Gangrensis Concilii Canon IV. contra Eustathianos, damnantes presbyteros *γυναῖκα ἔχοντες uxorem habentes. Si quis discernit Presbyterum conjugatum, tanquam occasione nuptiarum, quod offerre non debeat, & ab ejus oblatione ideo se abstinet, anathema sit.* Sunt ipsa verba Canonis IV. Eliberitani Canone XXXIII. prohibent Episcopis, Presbyteris, Diaconis, Subdiaconis abstinere a conjugibus suis, dum positi in ministerio: supponentes eo tempore conjuges habuisse. Sed abstinere jubebantur in ministerio; sicut viri cum irent Hierosolymam sacrorum causa, abstinebant ab uxoribus, notante Drusio ad 1 Sam. I. 19.

XXV. Sequentibus demum seculis aliis Ecclesiis citius, aliis tardius Pontifices Romani legem cœlibatus obtruserunt, & magna vehementia Gregorius VII. a quo eam etiam Germani acceperunt, teste præter alios Lamberto Schafnaburgensi Monacho *de rebus gestis Germanorum.* Decrevit, inquit, ut presbyteri uxores non habeant, habentes aut dimittant aut deponantur, atque Episcopis Galliarum præcepit, ut ipsi quoque in suis ecclesiis similiter facerent. Adversus hoc decretum, pergit, protinus vehementer infremuit tota factio clericorum, hominem plane hæreticum & vesani dogmatis esse clamitans, qui oblitus sermonis Domini Matth. XIX. non omnes capiunt hoc verbum, & Apostoli, qui se non continet, nubat.... Et dum consuetum naturæ cursum negaret, fornicationi & immunditiei frena laxaret. Quod si pergeret sententiam confirmare, malle se sacerdotium, quam con-

conjugium deserere: Addit, nonnullis visum, ut Archiepiscopum Moguntinum jussu Romani Pontificis hoc urgentem, cathedra episcopali deturbarent, & merita morte multato insigne monumentum ad posteros transmitterent. Ex Lamberto hoc etiam refertur in *parte* II. *Tom.* II. *Concil. General.* Et quot malorum causa extiterit lex prohibens conjugium, non modo contra verbum Dei, sed etiam contra æquitatem, quia nulla ratione id prohiberi licuit, quod Deus reliquit liberum, agnoscunt ipsi Romani Pontifices passim, atque Scriptores Pontificii; in ipso Concilio Tridentino acriter huic rei reclamatum esse, testatur *Historia Concilii Trident.* lib. VII. & VIII. *Sed longus fio, dum brevis esse volo.* Plura qui desiderat, legat eruditum *Bezæ Tractatum* supra citatum *de Polygamia successiva*, a quo hæc materia solide & facunde pertractata.

XXVI. Hoc saltem monemus cum Munstero, Christianis a Judæis objici, quod comburant filios & filias suas, hoc est, monachos & monachas, qui comburantur fornicatione: Fervent enim, inquiunt, & flagrant desiderio fornicandi, & non possunt exequi. Hæc combustio abominatio est Deo, quam ipse odit: & fornicatio apud minores prophetas vocatur combustio, contra ipsum Paulum, qui dicit, melius esse nubere mulieri, quam uri. Ita Christianos proprio gladio confodiunt Paulum ipsis objicientes. His & similibus offendiculis Romanenses, quantum in se, non parum istius gentis conversionem impediunt. Erasmus clementius tractare suos liberos putat parentes, si quos cœlibatui destinassent, pueros etiamnum curarent exsecandos, quam si integros nolentes aut inscios conjicerent in hoc incendium libidinis. Tantum de generali multiplicationis & generationis mandato. Nunc ad alia festinamus.

CAPUT II.

De speciali mandato & conjugii prima Institutione, sive de norma Contractus matrimonialis in futurum a Deo sancita Gen. II. 23. 24.

NE autem post mandatum crescendi & se multiplicandi Cap. I. Geneseos a Mose narratum, hominum & brutorum eadem ratio videretur, & quælibet conjunctio, citra ullam semel conjunctorum obligationem, aut quorundam sejunctionem, honesta censeretur, pergit historicus sacer omnium an-

tiquissimus clarissime demonstrare, quomodo Naturæ Auctor clarioribus verbis conjugium instituí, & speciali lege homines circumscribi voluerit, quo unus mas non promiscue cuivis, sed uni fœminæ sibi delectæ, per totam vitam, fide data matrimonii, potestatem sui corporis faceret. Quam voluntatem naturæ hominis impressam Dominus Deus per Adamum enunciavit, & per Mosem consignari curavit Gen. 11. 24. על כן יעזב איש את אביו ואת אמו ודבק באשתו והיו לבשר אחד *Ideo derelinquet vir patrem suum, & matrem suam; & adhærebit uxori suæ, eruntque in carnem unam.* Non solum Adamo & Evæ, primis conjugibus, verum etiam sequentibus omnibus posteris hæc verba attemperata sunt, quandoquidem priora accommodari nequeunt ei, qui nec patrem habuit nec matrem, quos uxoris gratia desereret, sed solum Deum, quem deserere nefas. Absurdum enim est & ridiculum, quod Sabæi Adamum volunt virum fuisse ex viro & fœmina, more reliquorum hominum progenitum. Maym. *More Nevoch. lib.* III. C. XXIX. *in libris*, ait, *de religione Nabathæa fit mentio Janbuschari, Zeruthi & Roani, dicuntque* כי הם קודם אדם ושינבושאר היה רבו של אדם הראשון *quod fuerint ante Adamum, quodque Janbuschar Magister fuerit primi hominis.* Quam sane opinionem non hauserunt e sacro Codice, sed libris suppositiis Sethi & Enoichi, teste Majem. loc. cit. Ideoque sine ictu nostro mole sua præceps ruit.

II. Non est quidem hoc præceptum in natura Dei fundatum, sicut tria priora Decalogi præcepta, & quartum de Sabbatho, quod quoad cultus substantiam, naturali æquitate nititur; a quibus præceptis deviantes directe divinæ naturæ contrariantur: sed ex natura hominis a Deo condita fluit, & in sola Dei auctoritate fundatur, cui non alia de causa obsequium debetur, quam quia Deus sibi vult morem geri: adeo ut qui illud transgreditur, non quidem impingat in Dei naturam, sicut qui Deum blasphemat, vel aliud Numen adorandum ponit, sed resistat voluntati Dei manifestatæ, & naturæ rei a Deo constitutæ, atque ita per consequens naturæ Dei, quia sine essentia concipi nequit ejus voluntas, a cujus libertate multa dependent & procedunt præcepta, quæ per naturam Dei etiam aliter se habere potuissent. Siquidem natura Dei non mutatur, aut quidquam fit, quod cum ejus perfectione aut sanctitate pugnet, sive plures uxores habeas, sive unam, modo Deo summo Legislatori aliter instituere visum fuisset, qui certe nusquam ma-

magis quam in matrimonio ὅρους ἔθηκε τῇ φύσει *fines & terminos præfixit naturæ*, ut præclare Chrysostomus.

III. Ab arbitrio Dei fluxit modus humanæ societatis, homini præstitutus, & a principio potuisset creasse Evam non unam; sicut potuisset multitudinem hominum creare: & sicut meræ potestatis est, hominẽ, cum non esset, facere, ita meræ potestatis est, hoc vel illo modo creare. Sed vero desponsationi conjugũ Adami & Evæ subjicitur Lex supra memorata, de individua societate; quæ quamvis minorem immutabilitatis gradum obtineat, quam ea, quæ immediate & directe fluit a natura Dei, qualis erat lex de obediendo Deo, eumque ex omnibus viribus diligendo, hominis cordi inscripta, qua Deum creatorem suum, utpote a quo dependebat, diligere & revereri jubebatur; mutari tamen nequit, ex hypothesi voluntatis divinæ, quæ immutabilis est, qua semel statutum non potest fieri non-statutum.

IV. Cæterum qualis hæc sit lex de conjugio, positiva sola, an simul naturalis vel moralis, dubium videri possit. Ideoque operæ pretium erit heic accuratius indagare, an Adam naturæ beneficio, suppositа hac creatoris ordinatione rerumque constitutione, conjunctionis maris & fœminæ modum cognoverit, & utrum Deus hic, sicut in reliquis suis operibus, legem naturæ dederit, juxta quam ea regeretur & gubernaretur. Si quis per legem positivam intelligat jus mere positivum, certo legis arbitrio institutum, vel δόγμα, quod variari potest atque temporarium est, quale a Deo positum de circumcisione, de die septimo sabbathi, de discrimine ciborum, de Paschate, de lotionibus, & similibus rebus indifferentibus; nemo non videt, hanc legem non esse positivam dicendam. Hujusmodi enim præceptum positivum & arbitrarium unicum tantum homini integro datum Gen. II. 16. 17. Sin vero per positivam hic intelligas, quæ externo mandato tradita, omnes tamen homines, Adami filios obligans, facile largimur usum hujus termini, quia hac ratione & præceptum fructificationis datum Gen. I 28. IX. 1. quod tamen naturale; atque totus Decalogus, præcepta moralia comprehendens, quæ de moribus & officiis hominum agunt a Deo posita & scripta, juxta quæ vitam omnes instituerent. Quemadmodum D. Arcuarius pag. 3. concedit, jus naturæ etiam positivum posse vocari, quatenus moralitas a voluntate legislatoris proficiscitur. Neque Adamo per naturam creatione tantum tradita sunt officia pietatis erga Deum, verum

etiam honestatis erga creaturas, ut cognosceret, quid deberet superiori, quid æquali, quid inferiori, & omnino quid agendum, quidve fugiendum, quia factus est ut princeps cæterorum hominum. Ut taceam, qui Mosem historiam naturalem tantum scripsisse, & conjugium natura notum proposuisse rentur, ob mentis nostræ tenebras, & rationem depravatam, comprobante Daph. Arcuario p. 63. Ita Mercerus Mosem ex Spiritus S. afflatu comma 24. ut cætera attulisse judicat, sicque Spiritui Sancto hæc verba tribui posse, & Deo ipsi, ut hæc sit conjugii institutio & ordinatio & lex inviolabilis, quam Spiritus S. deinceps hominibus proponat ad imitationem primorum parentum.

V. Et revera quod cognovit Adam mulierem, adjutorium sibi conveniens Gen. 11. 23. quale inter cætera animantia non repererat comm. 20. id naturæ beneficio cognovit, non autem positiva aliqua sanctione edoctus fuit, aut edoceri necessum habuit. Nam postquam Deus ipsum consopivit, & profundo sopore, quem vox תרדמה denotat, quadantenus stupefecit, sive secundum LXX. ἐπέβαλεν ὁ θεὸς ἔκστασιν ἐπὶ τὸν Ἀδὰμ *Adamum in ecstasin conjecit*, ut exemptam sibi costam non sentiret, ex qua mulierem exstruxit, (Abarben. *in leg. f.* 28. 2.) hujus ille tanquam amabilissimæ sponsæ originem statim agnovit, non conjectura, sed certissima notitia. Talmudici tradunt, *Adamum ad omnes bestias venisse & animantia, sed non refrixisse mentem ejus, donec coiverit cum Eva. Jevammoth. fol.* 63. 1. Quod vulgo sinistre interpretantur contra Judæos, quasi Adam prius cum omnibus animalibus coierit, antequam Evam uxorem attigisset. Est autem in editione Basileensi explicatio in margine posita, quod animo & intellectu consideraverit naturam ipsorum, sed cum non satisfieret ipsi, convertens se ad Evam dixerit, Hoc est hac vice os ex ossibus meis &c Verba editionis Basileensis hæc sunt: שבא ברעתו והתבוננותו על טבעיהם.

VI. Si jam comma 24. cohæreat cum præcedenti, continuetque sermonem Adami, uxorem agnoscentis, quæ Aben Esræ sententia est, etiam naturæ beneficio modum conjunctionis maris & fœminæ, à Deo præstitutum cognovisse, & ex hac mulieris formatione, unam uxorem uni viro conjungendam, collegisse videtur. Ut ita thesi ad hypothesin accommodata, omnibus suis posteris secuturi mundi leges conjugii edixerit. Alii tamen cum Chrysostomo Adamum, multiplicatum irigenus humanum per congressum viri, & mulieris, prophetia sua & spiritualibus oculis prævidisse putant.

VII. Si

VII. Si vero verba illa com. 24. sint verba ipsius Dei, legem perpetuam de conjugio sancientis, quod non Moses, sed Christus determinavit Matth. XIX. 4. 5. *Opificem* (Deum) *ab initio masculum & fœminam fecisse & dixisse, propterea relinquet homo patrem* &c. quemadmodum R. Sal. Jarchi fatetur, quod רוח הקודש אומרת כן לאכור עריות לבני נח *Spiritus S. hoc dicto nuditates Noachidarum prohibeat.* Celeberrimus Morus scribit, Adamum visione prænonitum continuo pronunciare potuisse, Hoc quidem os est ex ossibus meis, & caro ex carne mea. Quam vilescunt reliqua animantia ad hanc comparata? congruumque nomen ipsi indidisse, *virissam* appellasse, quod ex viro sumpta sit. Tunc dixisse Dominum Deum, Recte narras, Adame: Et ob hanc ipsam causam derelinquet unusquisque patrem suum & matrem suam, & adhærebit uxori suæ, & illi duo una erunt caro.

VIII. Inde tamen nondum sequitur, hanc legem mere positivam esse dicendam. Cum Deus Opt. Max. in creatione non solum naturam omnium rerum produxerit, verum etiam leges naturæ dederit, juxta quas ea gubernaretur, quæ post lapsum & promissum semen, vim suam non amiserunt; quales sunt, quæ post diluvium repetitæ, cursus siderum, quæque hinc pendent dierum & noctium vicissitudines, & tempestatum anni varietates Gen. VIII. 22. Jer. XXXI. 35. 36. cap. XXXIII. 20. nec non conservatio ac multiplicatio hominum per generationem Gen. I. 28. atque hoc fine observatio conjugii cap. II. 24. Matth. XIX. 5. 6. Etsi enim homo per peccatum facultate vitam naturalem communicandi, & generando propagandi, merito excidisset, Dei tamen longanimitate & benignitate hoc beneficium propagationis redditum continuatumque fuit, Deo matrimonii nexum ante institutum rursus, & quidem duriore mulieris conditione, adstringente. Gen. III. 16. 17.

IX. Adeoque lex illa cap. II. 24. Geneseos ad totum genus humanum manavit, cujus insitas & quasi consignatas in animo notiones illa zelotypiæ affectio, quæ tam viris, quam fœminis inest, indicat. Quemadmodum ipse Ath. Vincentius *Discursu de Polyg.* p. 95. instinctum illum naturalem quidem negat, quo maritus unus una debet esse uxore contentus, de *mulieribus* tamen concedit, quod illis *sit concreatum, uno viro esse contentum, quanquam post lapsum in multis ex mala educatione quasi extinctum.* Sed rogo, cur magis fœminis

minis id sit concreatum, quam maribus, una uxore esse contentum? & quidni post lapsum in multis maribus id exstinctum dicamus? ita ut si vir plures uxores, contra primam institutionem duceret, a naturali lege deviaret: haud secus ac si homo jam aliter formetur, ac formatus est primus homo, v. gr. biceps, vel quatuor oculis, deviatio foret monstrosa, & exorbitatio naturæ.

X. Lege illa matrimoniali teneri totum genus humanum, inter alia probatur hoc argumento. Quod primis parentibus, qua primis parentibus, injunctum fuit, id omnes homines absolute obligat. Ratio minime obscura est, quia in horum lumbis omnes fuerunt Act. xvii. 26. Ita autem limito majorem, quia deinde qua fidelibus, & ad fœdus gratiæ pertinentibus, aliquid potest esse injunctum, quod ex ipsis natos non obliget. Neque speciale & symbolicum præceptum cibarium, quod experiundæ obedientiæ legis naturalis inserviebat Gen. ii. 16. 17. deque colendo paradiso com. 15. constrinxisset totam posteritatem, si homo mansisset integer. Conjunctionem vero unius maris & unius fœminæ esse a Deo injunctam primis nostris parentibus, qua parentibus, asserit Salvator loco supra citato.

XI. Cui argumento & explicationi calculum suum addit Abarbenel, quem operæ pretium est audire *in Pentat fol.* 29. 2.

כפי פשט הכתוב פשוטו מבואר שאמרה תורה שמפני היות הדבר מופלא שנעשה בתחלת הבריאה להיות האשה נעשית מגוף האדם ובשרו הטביע הקדוש ברוך הוא לזכרון זה טבע בכל יוצאי חלציו של אדם שכל איש מהם כשישא אשה יעשה כמעשה אביו הראשון כי כמו שהאדם לא נשאר לו אהבה עם האדמה שהיא אמו ולא עם המטר שירד עליו ונתערב בה בענין תולדו שהוא היה במדרגת האב המוליד ועזב אהבתם ודבק באשתו כן כל יוצאו חלציו יעזוב את אביו ואת אמו וידבק באשתו כאלו היו בשר אחר לזכרון אביהם הראשון ואשתו חוה שהיו מבשר אחד:

Simplex & literalis sensus hujus textus evidens est: Lex enim pronunciat, quod initio creationis, fœmina ex Adami corpore, mirabili modo producta, & ex carne ejus facta, Deus Sanctus & Benedictus hanc naturam omnibus, ex Adami lumbis egredientibus, impresserit, ut unusquisque illorum, qui uxorem duxerit, factum illud primi sui parentis imitaretur. Sicut enim Adami amor non amplius ferebatur in terram, quam pro matre agnoscebat, neque in pluviam, quæ super eam descendit, eique immixta est in negotio generationis ejus, atque in eodem gradu cum patre gignente erat, sed amore in ea relicto & neglecto, adhæsit uxori suæ: Eodem modo quicunque lumbis ejus egrediuntur, deserant patrem suum & matrem

matrem suam, & adhæreſcant uxori ſuæ, ac ſi eſſent una caro, in memoriam primi patris ſui, ejuſque uxoris Evæ, qui fuerunt ex una carne. Expreſſis verbis teſtatur Abarbenel, hunc eſſe omnibus inſculptum inſtinctum naturalem, ut primum genitorem ſuum, in deſerendis parentibus, & ducenda una uxore imitarentur. Adeoque concludimus, illud inſtitutum ab initiis naturæ, in creatione homini inditis, eſſe ductum, cujus vis etiam ad totum genus humanum manarit.

XII. Denique hujus legis vel inſtitutionis ratio ex Decalogo facile probari poteſt, quia quod lege naturali præſcriptum eſt, nuſpiam poſt peccatum Adami perfectius reperitur expreſſum, quam in Decalogo, unde ita argumentari licet: Ad quam legem pertinet adulterium, ad eam etiam conjugium ſpectat. Quia contraria ſunt ſub eodem genere, & præcepta negativa, actum vitioſum interdicentia, complectuntur contraria affirmativa, actui vitioſo oppoſitum jubentia, ſicut conjugio adulterium opponitur. Quis autem dubitabit, quin adulterium pertineat ad legem moralem, non mere poſitivam? Cum omnia vitæ officia, quæ ſeptimo Decalogi præcepto continentur, ex principiis & fundamentis naturæ duci queant. Quæ etiam ratio eſt, quod Judæi illud præceptis Noachidarum annumerent, ad quæ tamen perperam legem naturalem reſtringunt, & hanc ſola traditione conſtare, & augmentum capere ſtatuunt: Cum ſit ex æterno autographo quaſi perpetuum chirographum, vitæque noſtræ regula ſempiterna. Ejuſdem igitur erit naturæ conjugii inſtitutio, cujus eſt adulterium, ſeptimo Decalogi præcepto prohibitum.

XIII. Quibus ita expenſis, non video, cur Illuſtris Auctor magni Operis *de Jure B. & P. lib.* II. c. V. §. IX. 3 & ad Marc. X. 8. commentario exiſtimet, ex prima illa conditione, qua uni mari fœminam non niſi unam Deus attribuit, ſatis apparere quid optimum ſit, Deoque gratiſſimum, & hinc ſequi, ſemper id fuiſſe egregium & laudabile: non tamen ut aliter facere nefas eſſet, quod lex ea de re nulla illis temporibus extiterit, ſed nova a Chriſto condita ſit. Atqui ſana ratio, ſive dictatum rectæ rationis, quod ipſi eſt jus naturale, ſuadet & jubet, ut homo ſemper in tota vita ſua exequatur omne id, quod optimum eſſe judicat: Qui igitur placere & gratus eſſe poteſt Deo, qui aliter facit, & non quod optimum, Deoque gratiſſimum eſt, ſectatur? Neque Servator

conſcientiam Judæorum provocaret ad primum illud principium, ſi non ſemper illud optimum eſſe judicaret. Deinde falſo ſupponit, conjugii Inſtitutionem, quam admittit, vim legis non habere, ſicut nonnulli diſtinguunt, inter inſtitutionem & præceptum, ſive legem, quod inſtitutio tantum, quid Deo placeat, oſtendat, nihil autem jubeat aut vetet, quod tamen falſum eſſe hic cum Muſæo agnoſcit D. Arcuarius p. 66. 67. omnem inſtitutionem vim legis habere ſtatuens. Quæ enim eſt, ſi hæc non eſt lex, quam Deus in creatione rerum dedit, & cui conformem vitam tot gentes inſtituunt? Adde, ſupponi, non probari, nova præcepta a Salvatore eſſe addita præceptis legis, cum quæ ad hoc ſtabiliendum adferuntur, omnia jam olim in lege præcepta ſint vel prohibita, quod ſolide & erudite demonſtravit magnus Theologus Frid. Spanhemius *in Dubiis Euangelicis*, unde hic abſtinemus a digreſſione.

XIV. Quæ cum ita ſint, ad ipſam jam inſtitutionem ſive legem veniamus, & ſingula verba accuratius examinemus ac enucleemus. Imperavit Deus 1. conjunctionem איש ואשה *viri & vira*, ſive *viriſſæ* (ſi has voces latina lingua patiatur) ſive viri & mulieris: non viri cum beſtia, ſpecie diverſa; neque etiam viri cum viro, ſexu eodem, ſed viri cum fœmina, ejuſdem ſpeciei & conditionis, ſed ſexus diverſi. Hinc *maſculum & fœminam creavit eos* Gen. 1. 27. Additur Gen. v. 2. *vocavitque eorum nomen* אדם *hominem*. Vatablus non male obſervat, eo ipſo individuam mariti & uxoris ſocietatem commendari; hoc enim dicendi genere ſignificari, poſt ordinatum conjugium fuiſſe virum & uxorem inſtar unius hominis. Hiſce igitur nominibus, quando conjuges dicuntur *vir* & *vira*, interdicta eſt beſtialitas & Sodomia, a Sodomitis & Romanis olim perpetrata, & gentium Apoſtolo damnata Rom. 1. 26. 27. & cum ambo vocantur אדם *homo*, Polygamia prohibita eſt; quia ſe mutuo tanquam unam perſonam conſiderant, dum maritus uxorem conſiderat tanquam ſeipſum in fœminino genere, ipſaque maritum tanquam ſeipſam in maſculino, quod ſuo loco porro diſcutiendum.

XV. 2. Conjunctionem mandat unius viri & unius mulieris, non virorum & uxoris eorum, neque maris & uxorum ejus. איש enim dicitur ואשה *vir & mulier*, uterque in ſingulari numero. Non maſculum & multas fœminas (ait Chryſoſtomus *in Matth. hom.* XXXII.)

ut

ut uni masculo liceat plures fœminas possidere; neque masculos & fœminam, ut uni fœminæ liceat plures viros accipere, sed masculum & fœminam, ut una fœmina nullum masculum putet factum esse in seculo præter unum: ut unus masculus nullam putet fœminam esse factam in seculo nisi unam. Probant hanc argumentandi rationem Talmudici *Jevammoth* Cap. VI. fol. 59. 1. ex Levit. XXI. 13. Sacerdos אשה יקח *fœminam* seu *uxorem accipiat*, nempe singulariter, designari volunt, unicam ei duntaxat ducendam הכא נמי כתיב אשה אחת ולא שתים *Scriptum quidem est hic uxor seu fœmina una seu singulariter & non binæ.* Pariter Majemon *Hilch. issure bia* cap. XVII. ואינו נושא שתי נשים לעולם באחת שנאמר אשה אחת ולא שתים *Non omnino ei ducendæ erant uxores duæ simul. Nam dicitur uxor seu fœmina singulariter, & non binæ seu plures.* Quidni liceat nobis ex hisce nominibus in singulari numero positis idem concludere? Quia duo in carnem unam junguntur, qui ad imaginem Dei conditi, non veluti bruta, excellentia destituta, cuicunque alterius sexus sociari debent.

XVI. Pulchre de etymologia אשה *viræ* a voce איש, & differentia hominis ac brutorum Abarbenel *in leg. f.* 29. 1. *Primi homines Adam & Eva* איש ואשה *vir & vira vocantur, quia vira facta est e costa viri, ideoque nomen ejus derivatur a nomine viri, quemadmodum corpus ejus derivatur a viri corpore. In reliquis speciebus* id observari negat, aut *si nomen fœminæ derivetur a nomine maris, sicut* פרה *juvenca a* פר *juvencus, id ex eo contingere, quod destituantur individuis nominibus, quibus animalia singula designentur.* Addit, in omnibus linguis unum nomen specificum homini tribui, diversa autem nomina viris seorsim & fœminis assignari, tanquam individuis ob dictam rationem. Aben Ezra mysterium invenit in hisce nominibus איש ואשה non aspernandum. Nam in איש & אשה, inquit, contracte nomen יהוה *Jehovah* continetur, nempe י ineſt enim eis, & ה. Quamdiu ergo maritus & uxor in Dei timore amoreque mutuo vivunt, Deus cum illis est, perinde atque in nominibus eorum; quod si Deum relinquant per inobedientiam, nec illud sibi mutuo præstent, quod alter alteri debent, tunc conditio eorum ea est, quam extrito Dei nomine nomina eorum ipsis denotant, scilicet אש & אש *ignis & ignis*; ignis nempe discordiæ in hac vita, & æternus gehennæ ignis in futura. Pium hoc sane ingeniosumque commentum est ingeniosi Rabbini, quem præ aliis חכם *Sapientem* appellare solent.

XVII. 3. Lex conjunctionem liberam non coactam indigitat, verbo יעזב *iagnasob* i. e. *deseret* libere domum paternam, non *jognosab* cogetur deserere; *& adhærebit*, libera pariter voluntate, non autem cogetur adhærere. Igitur neque bruto & cœco impetu concurrant, neque a parentibus liberi sine causa cogantur. *Quia uxor est fœderis tui* Mal. 11. 14. Fœdus autem est pactio mutua, liberrimo consensu inita, quæ deliberationem & consultationem poscit cum amicis. 4. Non indefinite cuique obviæ adhærebit, aut alienæ, aut promiscuæ, aut multis uxoribus, ideo notanter & signatius dicit באשתו *uxori suæ*, non uxoribus suis. Quod procul dubio dixisset Deus, si Polygamiam approbasset in posteris Adami, de quibus hæc lex intelligenda. Si enim *suæ* adhæresçat, quam eligendo suam fecit, ergo non promiscue, cui vult. Ut ita rursus Polygamiam, scortationes & adulteria hic prohibita esse constet.

XVIII. 5. Conjunctionem exigit arctissimam, verbo דבק *glutinis & bituminis instar adhærebit*, seu agglutinabitur, quam emphasin etiam expressam dederunt LXX voce προσκολληθησεται, sicut κόλλα *gluten* res duas adeo arcte conjungit, ut non duas, sed unam esse putes; uti de polypo refert Ulysses Aldrov. quod ita rebus adhæresçat, ut inde avelli non possit, & quamcunque rem apprehenderit, tam firmiter teneat, ut agglutinatus videatur, quo nonnulli amoris firmitatem intelligendam contendunt. Arctissima hæc adhæsio non tantum est interna cordis Deut. x. 12. 20. Psal. LXIII. 9. verum etiam externa corporis 1 Cor. VI. 16. 17. de utraque videsis Gen. XXXIV. 3. *adhæsit animus Schechem ad Dinam filiam Jacobi, quam compressit concumbens cum ea*, com. 2. Vox Hebræa דבק talem rerum coadunationem denotat, qualis est in metallis, quæ ferruminantur Esa. XLI. 7. conf. 1 Reg. XXII. 34. 2 Par. XVIII. 33. Psal. CII. 6. CXXXVII. 6. Job. XIX. 20. XXIX. 10. Prov. XVIII. 24. 2 Reg. V. 27. Ruth. I. 14. II. 8. Ex quibus judicare promptum est, præter dilectionem uxoris, & amorem conjugalem, quo maritus uxorem tanquam os & carnem suam complecti, fovere & nutrire tenetur Eph. V. 28. 29. simul individuam adsociationem, nec non corporum conjunctionem intimari, quod & sequentia verba, *erunt in carnem unam*, clare demonstrant. Quam individam copulam Deus etiam innuit Gen. II. 18. *Faciam ei auxilium* כנגדו *juxta ipsum*, jugiter consistens coram ipso, quod ipsi conveniat, ut id diligat tanquam se ipsum.

ipsum. Quomodocunque interpreteris, ex hac & conglutinationis phrasi, quæ teste R. Sel. in *Michlal* חבור *consociationem* & *conjunctionem* denotat, abunde liquet, Polygamiam, divortium, stuprum & adulterium iterum esse interdicta. Quia conjugia fœderum instar sunt inviolabilia.

XIX. 6. Imperavit Deus conjunctionem tam arctam, & tam firmum fœdus matrimonii, ut vir parentis familiam relinquere debeat quoad cohabitationem, quo novam cum uxore constituat, & vice versa Psal. XLV. 11. *Obliviscere domus paternæ tuæ:* Magna licet sit conjunctio inter liberos & parentes, quorum pars illi sunt, major tamen est ex instituto divino inter conjuges. Ex qua tam arctæ amicitiæ institutione non tantum appareret, Deo gratissimum esse, ut perpetua sit ea conjunctio, concedente Grotio, verum etiam eo evincitur, jam tunc a Deo imperatum, ne illa amicitia, alias superinducendo, violaretur, aut fœdus illud solveretur, quod ille negat. Neque tamen illud præceptum juri naturali & divino de honore parentum contrarium censeri debet, siquidem patrem & matrem deserere, non est debitum honorem, amorem, reverentiam, obedientiam & operam parentibus denegare, sed quoad domicilium se separare, & familia parentum deserta, uxori cohabitare, exemplo Judæ Gen. XXXVIII. Recte Aristoteles I. *œcon.* III. *Uxori post parentes vir honorem habet præcipuum.* Quo sensu intelligendum illud Ecclesiastici III. 17. *tanquam blasphemus est, qui derelinquit patrem suum*, scilicet non quotidianæ cohabitationis, sed dilectionis, curæ, sustentationis, & reverentiæ ratione. Quoad reverentiam & obedientiam impensius & intensius diligendi sunt parentes, quam uxor, vi juris naturalis & Decalogi v. præcepto. Sed quoad domesticam societatem, & cohabitationem, adfectuum, corporis, prolis, vitæ denique totius communionem, maritus plus diligere tenetur uxorem, vi hujus præcepti, tanquam suum ipsius corpus, atque adeo tanquam semet ipsum. Quod Paulus urget Eph. v. 28. 31. 1 Cor. VI. 16. & 3. Esdr. IV. 25. Si vero parentes hunc nexum sine causa impedire aut dissolvere conentur, illis etiam hac in parte renunciandum, cum potius & antiquius sit hoc vinculum, quam præceptum v. Decalogi.

XX. D. Arcuarius p. 69. 70. amorem viri erga uxorem præ-

ferri quidem fatetur amori erga parentes, sed non amori parentum erga liberos; hunc esse multo vehementiorem contendit, ex Esa. XLIX. 15. & tamen a parentibus amari posse non modo unum, sed plures plenissime. Neque hic præceptum dari autumat de deserendis parentibus, sed Adamum tanquam Prophetam prædicere, virum hoc facturum, non autem probare, ut fiat; non enim esse deserendos parentes, si desertio de filiali amore & obedientia intelligatur. Ad quæ respondemus primum, quod propensi quidem sint parentes in prolem, præcipue matres, non tamen æquali amore filios omnes complectantur. Maximus amor est, cum in uno solo occupatur. Qui enim plures habent liberos, minus singulos diligunt, cum æqualiter in omnes amor illorum effundatur; qui vero in unicum tantum confertur, longe est vehementior, quod Poeta in comparatione expressit: sicut pater suum filium amplectitur, venientem ex longinqua terra, sic Telemachum Eumæus. *Hom. Odyss. lib.* XVI. quemadmodum Penelope Homerica ἀγαμία sua tam diuturna comprobavit, quia novis nuptiis filium suum deserere, imo quodammodo amorem illum suum exuere cogebatur, ut in aliam prolem illum conferret, ideo in ea viduitatis conditione remanere maluit, ut Homerus loco citato pluribus refert.

XXI. Quod alteram objectionem attinet, præceptum non datum esse, sed meram prophetiam de re futura sive bona sive mala, id supra aliter demonstravimus ex Matth. XIX. & Hebræorum interpretatione. Futurum in lingua Hebræa passim pro eo, quod debet fieri accipitur, sicut Malach. I. 6. *honorabit*, *timebit*, id est, honorare, timere tenetur. Conf. Gen IX. 6. Si ergo tanta sit vis conjunctionis viri & uxoris, ut fas sit propter eam parentes relinquere, & iis non servire, non potest non esse injustum, si quod uxoris est corpus, alii fœminæ tradatur. Si enim pater & mater uxori non faciet controversiam, quo minus integre adhæreat vir uxori suæ, qui id faciet secunda tertiave fœmina, aut concubina?

XXII. 7. Iisdem verbis על כן יעזב את אביו ואת אמו *idcirco deseret patrem suum & matrem suam*, interdixit Deus conjunctionem in linea adscendente, quod observant Chaldæi paraphrastæ ad unum omnes. Onkelosus hoc modo interpretatur: על כן ישבוק גבר בית משכבי אבוהי ואמיה *propterea relinquet homo cubile patris sui & matris suæ.* Pseudo-Jonathan. בגין כן ישבוק גבר ויתפרש מן בית מדמכיה דאבוהי ודאמיה: *ideo relinquet vir & se-*

separabitur e domo ipsius cubilis patris sui & matris suæ. Hierosolymitanus: על כן ישבוק גבר בית מרמכא דאבוי ואמה *idcirco relinquet vir domum accubitus patris sui & matris suæ.* Nam liberi nondum nupti apud Judæos cum parentibus in eodem cubili dormivisse videntur, juxta illud Luc. XI. 7. Κοίτη cubile, & lectum significans respondet Hebræo משכב. Deinde per metonymiam adjuncti honeste sic congressus viri cum muliere exprimitur Rom. XIII. 13. notante etiam Stephano, a Gregorio pro concubitu accipi. Innuunt igitur veteres illi interpretes, hanc esse legem conjugii, ut vir illud legitime obire nequeat, quin familiæ patris & matris suæ renunciet, & a parentibus discedat, ut cum uxore habitet; quemadmodum usus ipse interpretatur, & dictum Esd. IV. 20. *Vir patrem relinquit, qui educavit eum, & regionem suam, ut adjungat se mulieri.*

XXIII. Denique 8. individuam & indissolubilem conjunctionem mandat והיו לבשר אחד *& erunt (duo* scilicet, ex Matth. XIX. 5. & reliquis Interpretibus) *in carnem-unam.* Hoc enim Mosem voluisse, Christus ex LXX. significat. Unde *Matrimonium* Thalmudica lingua שנדו vocatur ex טן *corpore* & רו *duo*, & Hebræi ajunt, *præstat sedere TANDU* i. e. in conjugio, vel cum marito, quam in viduitate. Particula illa *duo*, nisi quis contentiosus esse velit, accipi non potest, quam cum exclusione plurium. Et cum *una* jubentur esse *caro*, eam non est fas divellere, ne unum corpus mutiletur, argumento loci 1 Cor. VI. 16. 18. postquam ita sunt conjugati, ut unus factus sit alterius. Injurius est in creatorem, qui, quod ejus ordinatio unum fecit, dividit, quemadmodum si quis partem corporis præscinderet, se per malitiam deformem redderet.

XXIV. Adeoque hic una caro non tam liberos respicit, qui sint una patris & matris communis caro, nec cognationem, ut Esa. LVIII. 7. utramque explicationem D. Arcuarius etiam rejicit p. 76. nec amorem mutuum, qui per conglutinationem & desertionem parentum jam expressus est; sed corporum conjunctionem carnisque commixtionem significat, vi loci modo citati 1 Cor. VI. 16. & unum hominem, quia caro pro toto homine ponitur Gen. VI. 3. Lev. XIII. 18. Deut. V. 20. 26. Esa. XL. 5. Joh. I. 14. Quemadmodum Arabs vertit illud Gen. I. 26. לנעמל בשרא *faciamus car-*

carnem, id est hominem, qui Rabbinis בשר ודם perque Rabbinismum in N. T. σὰρξ καὶ αἷμα *caro & sanguis* dicitur Matth. XVI. 17. Heb. II. 14. Atque ita Æthiopica versio eleganter locum nostrum exprimit. Matth. XIX. 5. *& erunt ambo* ሥጋ፡ወደሙ፡ *una caro & unus sanguis*, i. e. unus homo. Arabs & Persa vertunt: *erunt ambo corpus unum*. Inde vetustiores Karæi nomen apud recentiores fortuti sunt τῶν בעלי הרכוב *Magistrorum insitorum seu unione conjunctorum*, quoniam conjugum personam alteram in alterius sic inseri, seu utramque in unicam conflari voluerunt, unde & מרכבים *inserentes* aut *unione conjungentes* sæpius dicuntur. Pariter in *Sohar* col. 158. *in Levit. Conjunctio maris & fœminæ vocatur Unum.* Quomodo Polygamia, divortia, & similia ante notata hic rursus interdicta occurrunt.

XXV. Quibus omnibus probe pensitatis, satis, opinor, clarum est, non nisi conjugium inter duos hic tanquam licitum declarari, & incestum unum hac lege ita descriptum & vetitum, ut plures iisdem verbis contineantur. Hinc neutiquam probanda est Hugonis interpretatio, sensum verborum Gen. II. 24. esse, cum omnibus, præter patrem & matrem, conjugium posse copulari. Si ita restringenda forent, sequeretur, interdictum esse viro patrem suum in uxorem accipere; de solo enim viro sermonem esse, liquet; Quod omnino absurdum est. Ideoque sicut idem de uxore per consequentiam intelligendum, quemadmodum Christus in genere de ἀνθρώπῳ *homine* explicat Matt. XIX. 5. nec non Paraphrastæ Orientales, ita per consequentiam plures incestus prohibiti censeri debent.

XXVI. Neque ab hac nostra explicatione abludunt Hebræorum Magistri. Jarchium supra audivimus, *Verbis illis usum esse Spiritum S. ut Noachidis, seu universo generi humano interdicerentur concubitus incesti.* Idque ad mentem Veterum, *Bereschit Rabba f.* 12. 3. ודבק באשתו ולא בשאת חבירו ולא בזכור ולא בבהמה *Agglutinabitur uxori suæ, non autem uxori proximi sui, neque bestiæ.* Pluribus id exprimunt Talmudistæ *Gem. Babyl. tit. Sanhedrin.* c. VII. f. 58. 1. על כן יעזוב איש את אביו ואת אמו רבי אליעזר אומר אביו אחות אביו אמו אחות אמו רבי עקיבא אומר אביו אשת אביו אמו ממש ודבק ולא בזכר באשתו ולא באשת חבירו והיו לבשר אחד מי שנעשין בשר אחד יצאו בהמה וחיה שאין נעשין בשר אחד *Propterea deseret vir patrem suum & matrem suam: Rabbi Elieser inquit, Patrem suum, id est, sororem Patris sui; matrem suam, h. e. sororem matris*

matris suæ. R. Akiba ait, Patrem suum, i. e. uxorem patris sui (nempe novercam) *matrem suam, i. e. matrem absolute dictam: & adhærebit, non autem viro; uxori suæ, non autem uxori proximi sui; & erunt in carnem unam, qui nempe fiunt caro una. Unde excipiuntur jumenta & feræ, quæ non fiunt una caro.* Suffragatur Maymon. *hilch. melach.* c. IX. Neque multum diversus est Abarbenel *in Leg.* f. 29. 1. 2. Cum ergo e numero præceptorum Noachidarum erat, ut abstinerent ab incestis, & vagas libidines fugerent, quisque suæ uxori adhæreret, non bestiarum more, in quamlibet fœminam exardescerent, hoc adversus Polygamiam etiam facit.

XXVII. Hic tandem quæstio moveri posset, annon Deus hanc ordinationem naturæ abrogaverit, servum jubens anno septimo e domo herili solum egredi, uxoremque & liberos domino relinquere, si herus ei ancillam in uxorem dederit Exod. xx. 4. Verum enimvero considerari oportet, hanc legem, licet varia instituta politica inveniantur Exod. XXI. XXII. XXIII. quæ pleraque æquitate naturali nituntur, ad Judaicam spectare duntaxat politiam, & ex earum esse numero, quas Christus ob duritiem cordis datas esse pronunciat Matth. XIX. 8. Etenim isto in matrimonio aliquis defectus erat, & displicens quid Deo. Herus servo alienigenam in uxorem dabat, jureque dominii jungebat, non ut familiam constituerent, sed ut liberos hero suo generarent. Hinc ei tale jus in servum. Non potuit uxor illa, de qua agitur, esse e filiabus Israelis; tunc enim hero eam nec nuptui dare, cui vellet, nec eam sibi cum liberis mancipare, abeunte marito, integrum fuisset, quia idem jus Hebræo & Hebrææ Deut. XV. 12.

XXVIII. Sententiæ huic suppetias adfert illa expositio Abarbenelis *in Pentat. fol.* 178. 3. *Quod si servus non sit uxoratus, hero integrum est, ipsi ancillam Cananæam dare, ut ex ea filios gignat; ideoque si Dominus ei det uxorem, nempe Cananæam, quæ ipsi pariat filios aut filias, non exibunt cum ipso, quia hujus Domini servi sunt. Atque de servo & serva Cananæis scriptum legitur, quod debeant servire omnibus diebus suis* (Levit. XXV. 46.) *Et propterea hæc uxor cum natis suis erit domini ipsius, quandoquidem sunt Cananæi. Ille vero scilicet servus Hebræus, exibit solus corpore suo. Et exinde cognoscis, illud* (comm. 3.) si corpore suo venit, corpore suo exibit, *esse intelligendum de uxore Hebræa vel Israelitide, sed* (com. 4.) *intelligitur Cananæa.* Hujusmodi ergo conjugium legitimum non fuit, neque Deo gratum.

Ideoque mirum non est, permittere Deum, ut talis deseratur uxor, & maritus ab ea ac liberis, tanquam propriis visceribus, in pœnam divellatur, ne genus sanctum cum profano permisceatur Deut. xxv. 10. Neh. xiii. Esr. x. Si vero Judæus eam omnino retinere voluerit, coram magistratu, post libertatis suæ renunciationem factam, perforata aure, perpetuo servitio defungi debuit, quod iterum grave accidit. Quo alludi videtur Psal. xl. 7. Tantum de genuino institutionis sensu, qui tamen infra clarius, discussis adversariorum objectionibus.

Caput III.

Utrum Gen. i. 28. conjugium sit institutum, ut contendunt Polygami, an vero Cap. ii. 24.

I. Sensu legis investigato, instituti ratio postulat, ut argumenta, quibus sanctam hanc institutionem Polygamiæ patroni supra nominati impetere non cessant, discutiamus, & munimenta ac præsidia, quibus Theophilus, inde a Thesi xvi. usque ad xxxii. *polygamiam simultaneam virilem*, sive conjunctionem unius mariti cum pluribus uxoribus, divinæ creationi, seu primæ conjugii institutioni non repugnare, magno molimine probatum ivit & stabilire conatus est, subruamus. Dissimulatis enim fere verbis primi instituti Gen. ii. 24. quæ nobis ubique, ipsis nunquam sunt præsidio, solummodo inculcat legem illam generalem Gen. i. 28. *Crescite & multiplicamini*, in qua propugnaculum omnium firmissimum se habere putat, aliaque id genus, quæ propugnandæ suæ hypothesi maxime inservire judicat.

II. Cum quibus conspirant, quæ Athanasius fusius edisserit ad thesin secundam p. 17. & sextam decimam p. 100. 145. 146. 493-496. nimirum illam conjugii institutionem non esse demum factam cap. ii. sed i. 28. Geneseos; ex secundo capite tantum colligi mutuam adhæsionem, & indissolubile vinculum conjugii, ex cap. iii. dominium mariti in uxorem absolutum, illimitatam uxoris subjectionem, & partum doloroſum, ex cap. iv. numerum uxorum pluralem, Deo non ingratum, sequentibus capitibus, Abrahami, Nachoris, Esavi & Jacobi exemplis confirmatum. Addit Simeonis, Elkanæ, Gideonis, Saulis, Davidis, Salomonis exempla polygamica, atque ex his omnibus naturam conjugii explicandam esse

esse docet. Unicum exemplum Adami Gen. 11. non sufficere, quasi esset unica totalis & adæquata norma omnium de conjugio occurrentium controversiarum. Neque ex eo, quod Christus Matth. XIX. alleget Caput 11. Geneseos, & primum conjugium Adami, consequi, esse tum institutum, quemadmodum ex eo, quod Petrus conjugium Abrahami, & Paulus fidem Abrahami Rom. IV. allegent, non sequitur, illa tempore Abrahami demum institui cœpisse. Huc omnia redeunt, quæ urget, ad probandum, capite 11. Geneseos conjugium non esse institutum: quibus tamen subruendis munimentis, machinis non est opus, ut quæ mole ruant sua.

III. Ut igitur primum intelligamus, ex quo Capite norma conjugii explicanda sit, expendatur, quæso, & paullo diligentius inspiciatur historicus ordo Mosaicæ narrationis, quam ipsa temporum ratio exhibet, quo pacto, quid veritati consonum, quid dissonum sit, manifestum fiet; siquidem ex non observata Mosaicæ narrationis serie hoc figmentum pullulare videtur. Exactum ordinem Moses observavit in iis, quæ primis septem diebus mundi facta sunt, quia singulis diebus sua sigillatim opera, suosque eventus adscripsit. A capitis 1. com. 1. ad cap. 11. com. 3. series immutanda non est. Quæ sequuntur, a capitis secundi commate 4. usque ad finem capitis, citra ullam temporis notationem scripta sunt, ut liqueat, non eo ordine gesta, quo recensentur, sed primo illi septiduo, convenienti loco, singula interserenda.

IV. Notandum itaque, sexto die creationis, post animalia terrestria, hominem productum, secundum utrumque sexum, quæ productio in genere facta traditur Gen. 1. 27. sed particulariter mox describitur productio viri cap. 11. 7. 8. 15. 18. & mulieris comm. 21. 22. cum annexa lege matrimoniali comm. 23. 24. quam ordine excepit id, quod legimus capitis primi commate 28. saltem quantum ad homines attinet; Deum nempe illis benedixisse, fructificationis & multiplicationis præceptum dedisse, dominium in animantia concessisse, de cibo providisse comm. 29. 30. & esum fructus arboris scientiæ boni & mali utrique prohibuisse cap. 11. 16. 17. ut ex filo narrationis sequitur. Evidens enim est ex contextu, verba Gen. 11. 21. 22. 23. 24. quibus Evæ productio, ejusdem ad Adamum adductio, & lex matrimonialis exprimitur, tam arcto inter sese cohærere vinculo, ut divelli, aliaque intercedere nequeant. Neque etiam benedictio solum Adamum

respicit, sed simul Evam, quæ præcedenti commate 27. producta legitur.

V. Catharinus putat die septimo conditam, quia Gen. II. 2. complevit Deus opus die septimo. Id autem contra cap. I. 27. statuitur. Cl. Burmannus, qui nunc ἐν ἁγίοις, existimavit quidem, Evam die sexto non esse creatam, eo quod animalibus prius nomina imposita, aliaque augusta & varia opera peracta sint Gen. II. 8. 15. sq. quæ uno die fieri non potuerint. *Synops. Theol.* l. I. c. XLII. §. 115. Ast hæc difficultas facile removetur, si perpendatur, quod licet non omnia momento, brevissimo tamen tempore, expedita sint Psal. XXXIII. 9. & sex dies, quibus omnia condita, non artificiales, sed naturales lucidi fuerint; animalia quoque, quorum exactissimam naturæ cognitionem habuit, jussu creatoris prodierint, neque somnus Adami, & Evæ fabricatio aliquot horas duraverint. *Abarbenel in Pentat.* fol. 38. 4. *eodem*, inquit, *die, quo Deus creavit Adamum, etiam uxorem ejus condidit, eis benedixit & nomen collectivum Adam ipsis imposuit.* Ex quibus omnibus satis apparet, frustra supponi, mandatum illud *crescendi* Gen. I. 28. sicut in narratione Mosaica antecedit, revera antecessisse institutionem, sive verba illa Gen. II. 24. Hæc est una solutio.

VI. Huic accedit, quod capite primo omnia Dei opera strictim continua serie a Mose percenseantur, secundo autem exegetica instituatur ἀναχεφαλαίωσις, non omnium, quæ dixerat, sed eorum duntaxat, quæ hominem concernebant, & ad ejus historiam contexendam faciebant. Sive igitur cum nonnullis dicas, verba illa Gen. I. 28. esse benedictionis potius quam jussionis, quod tamen aliter demonstratum; sive cum Hebræis distinguas mandatum solis hominibus datum, ut Deus tam nobilem creaturam affatu & manifestatione sui dignatus, brutis autem animalibus solummodo benedixisse statuatur; sive leges tam brutis, quam hominibus, istis verbis latas censeas: hoc saltem evidens est cuique textum inspicienti, capite primo enarrari benedictionem communem, sive leges generales, cum homines tum bruta concernentes, quarum prima est lex de multiplicatione per generationem, in qua Deus concursum suum promisit sua benedictione, quæ generalis admodum est, quemadmodum comm. II. 12. ipsis arboribus Deus benedixit, & virtutem se multiplicandi attribuit. Lex secunda est dominii ab hominibus in bruta exercendi com. 28. Tertia cibaria com. 29. 30.

VII. Sed

VII. Sed vero capite secundo Geneseos ea, quæ hominem attinent, amplificat & specialius enarrat, atque ea occasione etiam nonnulla non sexto, sed & præcedentibus diebus facta, a com. 4. ad finem. Expositæ igitur hominis creationi com. 5. 6. 7. subjungit gubernationem com. 8. seqq. quæ speciales leges indicat, quarum duabus prioribus, de labore & cibo comm. 15. 16. 17. occasionem dedit paradisus comm. 8. seqq. Tertiæ vero speciali legi de conjugio, quod describit a modo contrahendi, scilicet consensu contrahentium, & a norma contractus in futurum sancita a Deo comm. 24. occasionem præbuit creatio mulieris, cujus causa erat indigentia hominis, comm. 18. ac modus creationis, sive formatio mulieris ex viro com. 21.

VIII. Ut ergo generalem legem cibariam Deus homini dedisse, & omnes herbas, omnesque fructus arborum ordinasse dicitur Gen. 1. 29. Capite 11. autem com. 16. 17. illam limitasse, & unius arboris fructum prohibuisse legitur; ipsaquelex amoris erga creaturas connata, post lapsum restrictionem accepit, Deo quorundam odium præcipiente Gen. 111. 15. ita quoque legem multiplicationis generalem, capite primo datam, Moses enarrat: sed secundo capite lege speciali homines circumscriptos, testatur, dum creator generi humano conjunctionem unius maris & unius fœminæ, eamque liberam, arctissimam & indissolubilem imperavit, qualis non est conjunctio brutorum, de quibus latius theses superiores.

IX. Quod autem coniugii naturam explicandam esse autumet, non tantum ex capitibus primo, secundo & tertio Geneseos, verum etiam ex capite quarto & sequentibus, nec non exemplis Abrahami, Nachoris, Esavi, Jacobi, aliorum, id falsissimum esse, nemo non videt. Confundit enim principium, quod ultra tertium caput Geneseos non est extendendum, cum principiato, reliquis capitibus comprehenso. Origines rerum, earumque leges & gubernatio capite primo & secundo recensentur, sed capite tertio origines restitutionis, & quadantenus nova gubernatio; atque ita hisce tribus capitibus prioribus, omnium operum Dei *Principium* exhibetur, quod Christus respicit. Matth. XIX. 4. 5. Atque hæc ratio est, quare illud alleget, nobisque sufficere debeat unicum exemplum primi hominis, quod naturam conjugii explicet, eiusque normam constituat. Quod clarius est, quam ut longa demonstratione uti necesse sit.

X. Sed enim quarto, & reliquis capitibus Geneseos, nihil legitur de constitutione naturæ, vel nova a Deo introducta gubernatione, cum a Mose recitentur, quæ post dies principii (quos *tempora secularia* Rom. XIII. 25. 2 Tim. I. 9. excipiebant) facta sunt & inventa in mundo; & potissimum quæ in Ecclesia gesta, sicuti cap. IV. 17. seqq. propagatio seminis serpentis, quod Gen. III. 15. fundatum narratur, a quo seducti filii Dei cap. VI. 3. Peccatur ergo Elencho parium, Dei & Adami integri exemplum norma, non Lamechi & aliorum. Neque valet consequentia a facto cum mandato ad factum sine eo. Exempla hominum, etiam sanctorum, semper sunt exigenda ad exemplum Dei & Christi Salvatoris, antequam ea secure & bona conscientia imitari liceat, docente Apostolo Eph. V. 1. 1 Thess. I. 6. 1 Cor. XI. 1. Facti sunt, non juris, praxeos, non legis, nec regula esse possunt, uti esse debent præcepta. Unde intelligitur, quo jure *Athanasius* fimbriam legis hac in parte extendat, velitque a Deo præcepta vel probata, quæ minime talia.

XI. Si quæratur de natura & norma cultus divini, & justitiæ erga homines exercendæ, ad leges illas Exodi XX. XXI. XXIII. aliisque in locis enarratas, recurrendum, quia non desunt Sanctorum exempla, qui verum licet Deum coluerint, habuere tamen suos nævos, ut multis demonstrari posset. Sufficiat nobis allegasse unicum exemplum Aaronis, vitulum aureum, contra expressas leges recens latas, formantis & colentis Exod. XXXII. De lege Israëlitarum regibus præscripta Deut. XVII. 14. seqq. 1 Sam. X. 25. non est judicandum ex facto nonnullorum, qui eo sunt abusi, dominium vertendo in tyrannidem, potestatem in licentiam, sicut prædictum 1 Sam. VIII. 11. Et manifestum est, quo longius abfuere mortales a primo initio constitutæ Ecclesiæ tam in V. quam in N. T. eo graviores irrepsisse errores; quod multis illustrari posset exemplis cum sacris tum exoticis, sicut seculo quinto, & sequentibus post Christum natum, nova sensim Christianismo facies inducta. Neque prima mundi ætate & infantia, negari potest in actionibus & operibus impietas, in cultu idololatria, tyrannis in politia, in societate libido, promiscua Venus, unde Sethitarum ad Cainitas defectio Gen. VI. 1. quibus procul dubio vitiis annumerari debet Lamechi Cainitæ Polyga-

lygamia Gen. IV. de quo ſicut & reliquis allegatis exemplis, poſtea plenius & prolixius.

XII. Mirari ſubit, *Ath. Vincentium* auſum eſſe dicere, ex eo, quod Chriſtus Matth. XIX. 4. 5. alleget primum *principium* Gen. II. 24. non ſequi illud tunc eſſe inſtitutum. Id extra controverſiæ aleam poſitum eſt, dictionibus iſtis ἀπ' ἀρχῆς *a principio*, Salvatorem initium mundi, naturæ a Deo inſtitutæ, & rerum omnium ortum indigitare: neque enim aliter locus iſte explicari poteſt, ſi audiatur Syrus interpres, qui voces illas per מן בריש expreſſit, digitum intendens in primam vocem בראשית *in principio* Gen. I. 1. qua principium generale omnium rerum denotatur. Syriace autem Chriſtus locutus eſt. Apud Marcum cap. X. 6. hanc addit explicationem, ἀπὸ δὲ ἀρχῆς κτίσεως *a principio vero creationis*, ſive rerum conditarum, *marem & fœminam fecit Deus*; idemque ἀρχὴν κόσμου, *principium mundi* vocat Matth. XXIV. 21. quod eſt ראשית דרכו *principium viæ ejus* Prov. VIII. 22. cum ad opera externa progreſſus eſt Deus. Id autem late ſumitur de ſextiduo integro Gen. I. quo producta cœlum & terra Neh. IX. 6. & jacta mundi fundamenta Eph. I. 4. Apoc. XIII. 8. cui accedebat ſeptimus dies Gen. II. 2. quo finito, a principii deſcriptione Moſes abſtinuit.

XIII. Chriſto igitur ad illud principium, ad illum ordinem Dei, haſce perſonas, Adamum & Evam, deſponſantis, Gen. II. 24. conſcientiam Phariſæorum provocante, quis dubitet, conjugium tunc eſſe inſtitutum? quod etiam non negat *Daph. Archarius* pag. 59. ſeq. cum primis pag. 65. 66. verba multiplicationis Gen. I. conjuncta eſſe cum verbis inſtitutionis Cap. II. quamvis diverſis capitibus narrentur, non poſſe tamen ſeorſim intelligi, quemadmodum a nobis id ſupra demonſtratum. Neque quiſquam inficias iturus eſt, plerasque leges omnium rerum, ex primis legibus creationis petendas eſſe, quia *opera illa omnia Deus ſapienter fecit* Pſal. CIV. 24.

XIV. Et facile poterit quivis non omnino hebeti ingenio præditus intelligere, longe aliam eſſe rationem exempli Abrahami & Saræ, quod *Athanaſius* ex I Petr. III. 6. producit, cum illud Apoſtolus non proponat tanquam normam conjugii, aut tanquam principium & inſtitutionem, ſed ad Judæos diſperſos ſcribens, mulieribus inculcet ſubjectionem, quo fine non poterat magis conve-

niens

niens exemplum citare, quam Abrahami & Saræ, in quod intueri jubentur Jes. LI. 2. ut quorum facti essent & esse vellent filii & filiæ, unde Abraham totius generis parens appellatur Rom. IV. 11. 12. sicut Sara mater Jes. LI. 1. 2. quæ viri potestatem agnovit, & suam subjectionem professa, virum Dominum appellavit Gen. XVIII. 12. idque juxta principium & institutionem Gen. III. 16. Quamvis illic conjugium non institutum, sed major mulieri subjectio mandetur, marito ampliore dominio tributo, quod onus conjugio accessit, cum a nativa perfectione degenerans variando regimini causam dedit.

XV. Mulier enim docendi provinciam usurparat, hinc Deus novas in eam leges tulit, pœnam definientes, qualis præter alias hæc est, quod non amplius societas, sed subjectio futura sit, quæ ante voluntatis, nunc servitutis. Hæc est תשוקתך *discursatio tua*, ut cum desiderio, quemadmodum vertit Onkelos, ad mariti placitum movearis; vel *appetitus tuus*, qui ante erat meri amoris, nunc etiam servitutis erit, cum molestia conjunctæ, nec sine lucta & repugnantia, qua mulier dominium viri tolerare, seque submittere tenetur, siquidem, recte notante Grotio, libertatis ejus imminutio ista locutione significatur. Inter homines Deus dominium partitus erat Gen. I. 26. 27. 28. muliere constituta socia, utpote quæ tunc nondum fuit vas infirmius, quod demum post lapsum evasit, peculiaribus infirmitatibus, & huic pœnæ obnoxia, ut maritus ei dominaretur & imperaret, pro eo, quod huic præceperat comedere de fructu vetito, quæ pœna est mensura pro mensura, sicut interpretatur vocem תשוקתך R. Bechai *in Legem* f. 13. 4.

XVI. Fallax ergo consequentia: Si allegante Christo Matth. XIX. caput secundum Geneseos, & primum conjugium Adami, sequatur, hoc tunc esse institutum, etiam allegante Petro conjugium Abrahami & Saræ, quod illa (juxta Gen. III.) maritum vocaverit Dominum, sequetur, conjugium tempore Abrahami, aut Gen. III. institutum. Cum Petrus mulieres adhortetur, ut sint imitatrices Saræ, Deo morem gerentis, atque novam legem in sexum muliebrem post lapsum latam observantis, haud secus ac Apostolus Gentium volebat, Corinthios sui esse imitatores, sicut ipse Christi 1 Cor. XI. 1. Sed Matth. XIX. gravior quæstio erat decidenda ex prima lege, a primo omnium conjugio Adami, qui primus maritus in mundo, quo tempore Deus leges rerum dedit.

dedit. Puto sic argumento factum satis, & rem illam omni dubio carere, penes æquum rerum æstimatorem.

XVII. Neque magnopere eum juvat, quod prætexit, allegatum a Paulo exemplum fidei Abrahamicæ Rom. IV. quod inde non sequatur, fidem in Abrahamo, aut illius tempore demum institui cœpisse. Siquidem, ut dictum, Christus expresse, & quidem bis, provocat ad principium rerum omnium, atque ad illud primum exemplum in mundi principio, cum quo non debent alia comparari exempla. Quamvis enim fides in Messiam jam ab initio Ecclesiæ obtinuerit ex prima promissione Gen. III. 15. cum Adam & Eva, Abel, Seth, Lamech, Noach, aliique crediderint, docente Mose Gen. III. 20. 21. Cap. IV. 1. 14. Cap. V. 21. 23. 28. Cap. VI. 7. 8. & Paulo Heb. XI. non tamen sine ratione prima fidei mentio in Scriptura sacra capite XV. 16. Geneseos occurrit, & quidem fidei Abrahami, quoniam solemne illic fœdus memoratur, quod fuit gratiæ, quam Abraham amplexus, & fidei, qua illud ratihabuit; qualis solemnitas hactenus observata non erat. Usque ad Abrahamum Messias, qua homo, non fuit notus, nisi sub nomine *seminis mulieris*. Tunc vero Deus Abrahamum Patrem credentium constituit, simulque patrem Messiæ, ex semine ejus nascituri, quæ est Abrahami paternitas Gen. XVII. 9. Rom. IV. 11. 12. 17. 18. Ast Abraham non fuit primus fidelis in mundo, sicut Adam & Eva primi conjuges.

XVIII. Id quidem largimur Ath. Vincentio, quod hoc primum conjugium Adamicum homini post lapsum solum norma esse nequeat omnium, quæ de conjugio in quæstionem venire possunt, quæ ratio est, quod summus legislator legi huic connubiali varias addiderit limitationes Levit. XVIII. XX. quemadmodum legi dominii, laxata postmodum subjectionis obedientia Gen. IX. Fallit tamen vehementer, quod sibi & aliis persuasum velit, non sufficere illud exemplum ac præceptum, ad hanc quæstionem de monogamia vel polygamia decidendam; cum Salvator, quo nos non debemus videri sapientiores, cum pharisæis in arenam descendens, non aliud adducat Matth. XIX. 4. 5. 6. illisque allegantibus mandatum Mosis, ab hoc principio non recedat, quod *a principio non fuerit sic*, com. 8. Leges enim istæ in statu integritatis externo mandato simul traditæ, obligant, ut supra visum est, omnes Adami filios, nisi quando & quantum iis derogavit Deus.

XIX. Demonstrari igitur oportet, huic legi de conjunctione unius maris & unius fœminæ a Deo aliquid esse derogatum. Quod quia fieri nequit, nemo, hanc institutionem normam esse, dubitaverit, cum Christus nihil aliud intendit, quam perstringere pharisæorum malitiam, duritiemque cordis Judæorum, atque inculcare omnino hanc faciendorum legem ac regulam. Et quia Deus unus est legislator omnium mandatorum suorum Jac. IV. 12. totius verbi sui auctor, unicum illud dictum Gen. II. 24. auctoritatem habet nos obligandi, ut qui unum vilipendit præceptum, jam vilipendat auctoritatem omnium Jac. II. 10. *Sohar in Exod.* col. 287. 292. *omnia præcepta legis æstimantur pro uno; & si quis vel unicum minuit, idem facit, ac si totam legem destrueret.*

XX. Id Hebræi, numerantes sexcenta tredecim præcepta, quot literas habet Decalogus, eaque in CCXLVIII affirmativa, quot in corpore humano sint ossa, ac CCCLXV. negativa, quot in uno anno Solari dies sunt, dividentes, significant, ut quemadmodum ex recta membrorum humani corporis, quæ legis divinæ symbola sint, constitutione totum corpus se habere debet, sic ex legum observatione tota anima recte se habens, sanitatem, vitam, pacem, & Deo placitam perfectionem consequatur. Contra si vel unicum ex CCXLVIII deficiat vel male habeat, totum corpus languet & in operationibus suis deficit; pariter anima si vel unicum in lege præceptum transgrediatur, prævaricationis omnium rea efficitur. Monentque ut homo nullum diem transeat sine præceptorum divinorum contemplatione, juxta Psal. CXIX. quemadmodum quotidie adspicit lumen solis. Si sacrificia primitus citra præceptum divinum ultro sint oblata, ut nonnulli existimant, & tamen igne cœlitus demisso, auctoritatem & institutionem acceperint; multo magis hoc factum & dictum divinum a nobis considerari oportet, tanquam institutum auctoritatem habens nos obligandi.

XXI. Unicum illud dictum Gen. II. 24. agendi normam non constituere, Athanasius illustrat exemplo a promissione Messiæ desumpto Gen. III. 15. unde concludere nesciverint fideles, illum ex virgine nasciturum, a Spiritu S. concipiendum, passurum sub Pontio Pilato, aliaque quæ nos hodie credere tenemur. In promptu responsio est, illam promissionem radicem fuisse omnis verbi gratiæ, quod in Ecclesia unquam audiri debuit, ac fun-

fundamentum & normam fidei, salutisque Adami, & sequentis in omne ævum Ecclesiæ, non minus ac institutio matrimonii radix & norma omnium legum fuit, in posterum de conjugio latarum Ut ex promissione colligere facile erat Messiam semen mulieris unicum fundamentum salutis, ita ex institutione intelligere promptum erat conjunctionem unius viri & unius fœminæ.

XXII. Interim ex illa promissione satis animadvertere potuere Patriarchæ, Messiam filium virginis futurum, sicut primis seculis non aliter notus fuit, quam qua *semen mulieris*, quomodo non magis dici potuisset, quam semen viri, nisi sine opera viri intelligeretur; hinc illa appellatio hominis fidelis ילוד אשה *nati ex muliere* Jobi XIV. 1. qui forte tunc aliam promissionem Messiæ non novit. Quo etiam facit, quod hoc Evæ adhuc virgini, ut supra probatum, promitteretur, ab Adamo nondum cognitæ: idemque miraculum, Messiam ex virgine nasciturum, nativitate Isaadi ex sterili matre, aliisque adumbratum fuit. Passionem & mortem Messiæ declarabat *contritio calcanei*, ut haberent abunde fidei & obedientiæ normam, sed pro ratione infantilis Ecclesiæ. Variæ autem Prophetiæ, quæ illustrandæ, & corroborandæ primæ promissioni inservierunt, æque Deum habuerunt auctorem, ideoque paris sunt auctoritatis, non autem exempla hominum, qui errare possunt. Ostendat nobis Vincentius, Deum aliis Scripturæ locis mandasse & confirmasse Polygamiam, sicut confirmavit adventum Messiæ.

XXIII. Ejusdem commatis objectio est pag. 152. Sicut pluralitas festorum, inquit, a Deo mandatorum, ut sunt Pascha, encænia, & neomenia, non præjudicat unitati septimæ diei a Deo institutæ, ita nec unitas uxoris Adamiticæ pluralitati uxorum, non a Diabolo, sed a Deo ipso sanctissimis patriarchis adductarum, ullum præjudicium adferre potest. Infirma enim valde consequentia est a mandato & facto divino ad factum humanum; dicit enim non probat, a Deo plures uxores patriarchis esse adductas. Et quæstio est de lege morali non de ceremoniali. Nemo facile inficiatus fuerit, aliam esse rationem Sabbathi septimi diei & festorum cum reliquis ceremoniis abrogandorum Colos. II. quæ sapientissimus legislator non sine causa adjecit Num. X. 10 Lev. XXIII. XXV. peculiaria populi Judaici beneficia, & varia N. T. bona

concernentia. Doceat nunc Athanasius, Deum pariter antiquissimo illi instituto Gen. II. 24. derogatum voluisse, & polygamiam mandasse. Sed vero sicut hisce festis divino jussu institutis, accesserunt alia nonnulla, ab hominibus introducta, quales fuere dies quidam jejuniorum, quarti, quinti, septimi & decimi mensis Zach. VII. 3. 4. 5. Cap. VIII. 18. 19. similiter festum Purim Esth. IX. & templi encæniorum 1 Maccab. IV. 59. Joh. X. 22. quæ omnia humano consilio cœperunt: ita Polygamia ab hominibus introducta. Hæc de ordine Mosaicæ narrationis, & institutione tanquam norma conjugii, sufficiant.

CAPUT IV.

An eodem modo se habeat creatio monogamica hominis & brutorum.

I. Missis argutiolis Ath. Vincentii ad tempus instituti conjugii, & seriem Mosaicæ narrationis, protinus nos ad Theophili argumentum, ab animalibus petitum, examinandum componimus, quo persuasum nobis vult, Polygamiam divinæ creationi seu primæ institutioni non repugnare. Ita enim infit Thesi XVI. Sicut in quovis genere animalium par & par Deus creavit, ipse vero non prohibuit, quo minus masculus ex. gr. aries cum pluribus ovibus misceatur; ita Deus in genere quidem humano, etiam primitus par creavit, ipsi vero, quod displiceat, quando unus maritus cum pluribus uxoribus consentiat, nuspiam legitur. Sufficit quidem ad conjugium, ut ad amicitiam ad minimum duo, ad collegium tres, nil vero prohibet, quo minus in conjugio, in amicitia, in collegio, possint esse plures. Eadem alia occasione repetit Thesibus LIX. LX. LXI.

II. Athanasius Theophili mentem fusius exponens ita ratiocinatur: si creatio paris facit universalem legem, ex qua monogamia exclusiva possit probari, non tantum Polygamia humana, sed & brutalis erit contra primam creationem, adeoque peccarent plerique patresfamilias contra creationem, quando arieti, hœdo, gallo, plures oves, capras, gallinas admittunt, & propter abusum hunc creaturarum, gementium ad Deum, juxta Paulum (Rom. VIII.) grave judicium in die pantocritico necesse haberent (quæ etiam verba Theophili Th. LIX.) Vim ergo argumenti non esse

in

in comparatione beſtiarum & hominum, ſubjungit Athanaſius, quam tamen dein ſatis prolixam inſtituit, ſed in paritate, ſeu in eodem modo ſe habente creatione monogamica.

III. Quamvis hæc magnifice primo intuitu dicta videantur, & prima ſpecie ſe commendent, propius tamen conſiderata evaneſcunt. Recte Seneca *de beneficiis lib.* 11. *Aliquis ea animalia comparat nobis, quorum poteſtas penes nos eſt? quicquid nobis negatum eſt, dari non potuit.* Ideoque tales vocat iniquos æſtimatores ſortis humanæ. Simile enim hic admodum diſſimile eſſe, e ſuperioribus ſatis eſt manifeſtum. Quandoquidem Naturæ Auctor, dato præcepto multiplicationis, ſive benedictione tam brutis, quam hominibus conceſſa, clarioribus verbis conjugium inſtituit, & ſpeciali legè creaturas rationales circumſcripſit, qua unus mas uni tantum fœminæ poteſtatem ſui corporis faceret Gen. 11.24. *Num ita Deo curæ ſunt boves?* merito hic cum Apoſtolo interrogare liceat 1 Cor. IX. 9. lex propter nos omnino hoc dicit, propter nos hoc ſcriptum eſt. Hanc curam & providentiam, ne promiſcua eſſet conjunctio, Deus, prudentis ad inſtar hortulani, plantis adhibet optumis. Ideoque aliis operibus, ſolo nutu & verbo productis, homo ſolus tanquam majoris momenti opus communi S. S. Trinitatis conſilio & voluntate, & plaſtis quaſi manu fictus eſt & formatus. *Sohar in Num. col.* 403. *Explicatio elegans dicti illius Sapientum: Tres ſociari in producendo homine, Deum nempe cum patre & matre Gen.* 1.26.

IV. Deinde ſi quis propius expendat primam creationem, facile perſpiciet, non eodem modo ſe habere creationem monogamicam hominis & brutorum, quia nondum probatum, bina vel paria in omni animantium genere, quemadmodum cum homine accidit, eſſe condita. De piſcibus ſaltem contrarium habemus, quod nempe in magna copia ſint producti Gen. 1. 20. 21. ישרצו המים *aquæ copioſè producant*, ſive ſcaturiant, verminent, & magno numero effundant piſces. Quemadmodum R. D. Kimchi in *Hebr. Lexico* hanc vim vocis obſervat, quod הרבוי עם ההולדה *generationem in multitudine* ſignificet, quam Chaldæi paraphraſtæ Onkelos & Pſeudo-Jonathan verbo רחש *eructavit*, expreſſerunt. Etiamſi R. Jannai, Jarchius & Bechai ex hac voce שרץ Exod. 1. 7, recurrente, probare nequeant, inter Iſraelitas, qui reptilium inſtar quaſi *verminantes* leguntur *multiplicati*, ſex eodem partu edi-

tos esse, hoc tamen certum, novo ac insolito modo propagatos, atque gemellos pluresve una vice genitos juxta AbenEsram, quia paucos intra annos ad tantum numerum excrescere potuerunt.

V. Neque obscure ex pellibus animalium, ab Adamo procul dubio mactatorum, & in typum satisfactionis ac mortis Christi oblatorum Gen. III. 21. conjicere licet, reliqua terrestria animalia non tantum bina, sed plura esse condita. Singulari modo pelles esse conditas, non fit verisimile. Nunquam enim miraculum ponendum sine necessitate, recte monet Tostatus Abulensis, quamvis de sacrificio non cogitet, occisa tamen animalia judicat, ut eis pelles detraherentur. Aug. Torniellus in annalibus dictas tunicas non immediate a Deo factas, sed ab ipsismet, Adamo & Heva fabrefactas opinatur, Deo inspirante & docente, occisis & decorticatis animalibus, ut se morrales esse recordarentur, & similes jumentis factos. In quam sententiam Cl. Morus etiam propendet *Cabb. Mor. C.* III. & *Defens. Cabb. Mor. C.* III. Divinam Sapientiam tunicis ex pellibus ferarum confectis primos parentes induisse & increpasse dicendo: apagete nunc ambo, pecudum ignobile par. Ut ita Adami, cujus voluntas & affectus ad brutalem vitam ferebantur, contumelia fuerit significata Nostram tamen conjecturam Abelis & Kaini factum confirmat Gen. IV. Ab omnibus, qui Scripturam vel a primo limine salutarunt, intelligitur, Abelem & Cainum (Adami forte vestigiis insistentes) victimas obtulisse, ait Celeber. Spencerus *de Leg. Hebr. Rit.* Lib. III. Diss. II. C. IV. quas tamen ille non lege aut revelatione divina motos, sed ex mero suo arbitrio & rationis ductu, obtulisse contendit. Illis igitur cæsis ab Adamo animalibus, vel uno saltem destructo, aliud extitisse oportuit par ejusdem generis, ne illud interiret, quod mihi hic erat demonstrandum. Sed dispar erat ratio speciei humanæ, in qua duos tantum creatos esse, scriptum est, apud quos mutuus amor naturali consanguinitatis vinculo colligandus erat.

VI. Postremo posito, non dato, bina tantum esse creata animalia, de quo tamen nihil extat, nisi quod *secundum species suas* (Addit Pseudo-Jonathan *mundas & immundas*,) producta legantur, quod de distinctione sexus, vel potius, quia plantis etiam tribuitur, de speciebus distinctis est intelligendum; quid hoc ad hominem, summi opificis manu singulari modo formatum, & artificiose

tificioſe confectum? Aliam enim diſparitatis rationem oſtendit formatio Evæ, ex coſta Adami, unde ipſe collegit, eſſe illam ſociam carnem de carne ſua, & os de oſſibus ſuis, ſicut *mulier ex viro* eſſe dicitur 1 Cor. XI. 8. ideoque illi erat adhærendum. Ubi id dicitur de brutis? an eorum par una erat caro & unum os? Huic meæ cauſæ non leve momentum adferunt Doctores Hebræi. Optime *Gemara Babylon. Sanhedr.* c. VII. f. 58. 1. והיו לבשר אחד מי שנעשין בשר אחד יצאו בהמה וחיה שאין נעשין בשר אחד Erunt in carnem unam (*Gen.* 11. 24.) *idem eſt ac ſi dicat, qui fiunt caro una; unde excipiuntur jumenta & feræ, quæ nequaquam una fiunt caro.* Quod ſuo calculo comprobat Majemon. *Hilch. Melach.* c. IX. והיו לבשר אחד להוציא בהמה חיה ועוף שאין הוא והם בשר אחד *Verba illa*, erunt in carnem unam, *adduntur ad excipiendum jumentum, feram, volucrem, quoniam horum animalium & hujus caro una non eſt.* Quibus perſimilia tradidit Abarbenel *in Pent.* f. 28. 4. 29. 1. *Evam appellatam a viro, quia membrum e membris ejus.* Deum multos aſinos, multos equos, multos piſces ſimul produxiſſe, non abs re arbitratur Abulenſis, unicum autem individuum naturæ humanæ, ſcilicet virum, fuiſſe totale primum principium naturale omnium individuorum ſpeciei humanæ, etiam ipſius mulieris principium materiale, ut cognoſcens fœminam ex ſe ſumptam diligeret tanquam ſeipſum.

VII. Non eſt ergo, quod metuat Athanaſius, ne peccaturi ſint patresfamilias contra creationem, quando uni hœdo plures oves, uni gallo plures gallinas admittunt, neque tamen uni viro plures mulieres concedunt: ſiquidem diſpares eatenus brutis homines ſunt, quibus id interdictum. In eo potius peccare videntur mortales, quod non contenti ſimplici naturæ curſu, cum Ana, qui primus mulos inveniſſe, vel procuraſſe, vel ſaltem progenitos obſervaſſe creditur Gen. XXXVI. 24. mixturas diverſarum ſpecierum excogitent, quarum commixtio populo Dei interdicta Lev. XIX. 19. בהמתך לא תרביע כלאים *pecus tuum non promiſcue concumbere facies.* Sive cum Joſepho, Philone, Maymonide, Talmudicis, aliisque, vocem pecoris latiſſime ſumas, ſive cum LXX. quorum verſionem approbat Cl. Spencerus *de Leg. Hebr. Rit. lib.* II. c. XX. animalia domeſtica, jugum ſubire ſolita, intelligas, heterogeneorum miſtura, hominum vitio & ingenio facta, hac lege prohibetur. Quia, notante Bechai *in legem fol.* 143. 1. *negatur creatio*; vel accuſatur Deus, quaſi non abſolviſſet creationem,

nem, neque omnia perfeciſſet, cum aliquid humana ratione addendum foret. Nec ſatis cauſæ datur, cur hæc atque id genus alia ſolis Iſraelitis vetita, quamvis huic præcepto mera ceremonialia conjungantur, ſicut per totum caput diverſa miſcentur præcepta; quemadmodum Act. xv. 20. plurimi interpretes legis moralis & ceremonialis interdicta commiſceri volunt.

VIII. Confundi nolebat Deus animalium ſpecies, ſed ordinem, quo creata ſunt, conſervari juſſit, ne homines talia curantes & ſpectantes, ſimilia imitarentur. Ideoque hanc legem illicitam etiam fuiſſe Noachidis, R. Elieſer in *Gemara Babyl. Maſſechet Sanhed.* c. VII. f. 59. & Maym. *hilch. Melach.* c. x. unanimiter ſtatuunt, quibus aſſentitur Philo *lib. de creat. princ.* docens tales *Naturæ jus contra juſtitiam e medio tollere.* Idem Ariſtoteles ex jure naturali didicerat, ut animalia ejuſdem generis ſecundum naturam coirent l. II. *de Gen.* c. VII. Ideoque Cl. Hottingerus iſtam legem ex R. Levi Barzel. adducens hanc addit ſtricturam; ratio præcepti eſt, ut omnia primo creatoris ordini, quo perfectioni creaturæ conſultum voluit, reſpondeant. Vid. *Juris Hebr.* Leg. CCXLIX. Falluntur ergo meo judicio, qui Moſis interdictum de admittendis heterogeneis ad literam intelligi negant. Quamvis enim fœtus, qui ex illis naſcebatur, ad uſum fuerit conceſſus Iſraelitis, teſte Maymonide, copulare tamen ea nefas fuit. Nuſpiam autem animalium ejuſdem ſpeciei commixtionem interdictam eſſe legimus. Sed vero Deus ab hominibus rationem exiget, quod bruta nimiis continuiſque laboribus & oneribus, vel pabuli ſubtractione, vel alio quovis modo crucient & affligant, contra Exod. XXIII. 5. Deut. XXII. 6. XXV. 4. Prov. XII. 10. atque creaturis, Dei gloriæ hominumque commodo deſtinatis, ad cupiditatem & libidinem abutantur, quæ vanitas illa, ſub qua *gemit* quaſi anguſtiam ſentiens Rom. VIII. 19. & ſq. Vocem enim κτίσεως *creaturæ*, cum Auguſtino, Cajetano, Ligtfooto, Knatchbull, non ad gentes reſtringendam, ſed ad omnia, quibus Deus maledixit, propter hominum peccata Gen. III. extendendam eſſe, judicamus.

IX. Haud ægre largimur Theophilo, non tantum inter duos, ſed & plures intercedere poſſe amicitiam, quod eidem theſi XVI. inſerere voluit, quia aliæ ſunt leges amicitiæ, conjugii aliæ. Nulla eſt amicitia aut ſodalitas, quæ cum conjugio honeſto, fi-

deli,

deli, concordique sit comparanda, testatur Grotius ad Sirac. xxxvi. 23. Neque enim amicus propter amicum deserere tenetur patrem & matrem, & adhærere amico; neque diminuitur amicitia, si secundus aut tertius amicus adsciscatur, sicut mulieri aliquid derogatur, si maritus plures sibi jungat mulieres. Si tamen amicitia vel fœdus duos inter instituatur, exemplo Davidis & Jonathanis 1 Sam. xviii. 2. xx. 39. 41. 42. plures non admittuntur, & firmiorem esse amicitiam inter paucos, quam plures, Athanasius negare non audet p. 174. Ecclesiastes meliores dicit duos quam unum cap. iv. 9. Ego facile existimarim cum Aristotele, amicum neminem multis esse posse; adeo quæ amicitiæ exempla proponuntur, de duobus tantum meminerunt, ut Orestis & Pyladis, Damonis & Pythiæ, Nisi & Euryali, Thesei & Pirithoi, Achillis & Patrocli, quos Dion Chrysostomus *Oratione* LXXIV. ἡμιθέους *semideos* vocat. De quibus Hom. *Odyss.* l. iv. Ovid. l. iii. *Pontic. eleg.* 2. iv. *Tristium*, *eleg.* 4. Horat. l. iii. *Carm.* Utut nonnulla fabulosa videantur. Sic Menelaus multis quidem amicus fuit, uni tamen maxime omnium fuit talis, nimirum Ulyssis vere & integre amicus, quod docet aliorum casus obliviscendo, Ulyssis nunquam. Hinc proverbium Anglicanum durabilem amicitiam comparat *annulo finem non habenti.* Neque peccat contra charitatis legem, qui omnes homines eodem amicitiæ loco non habet, sed selectum amicorum facit, ad quos fructus benevolentiæ suæ vult pervenire, neque reliquos tamen oderit, sed communi charitate prosequatur. Deus in V. T. unum populum Israeliticum, missis aliis, in fœdus recipiens, satis significavit, se nolle habere plures, ideoque plures esse non poterant fœderati Dei, quia Israelis, sive Ecclesiæ solius, sponsus & maritus erat Dominus Esa. liv. 1. & seqq. conf. 4. Esdr. v. 26. 27. c. vi. 58.

X. Idem de *collegio* sentiendum, quod est legitima non tantum trium, sed & plurium personarum consociatio. Quemadmodum apud Judæos collegia erant instituta, Triumvirale, Viginti triumvirale, Septuagintauniusvirale, de quibus consulesis Talmudicos in *Sanhedrin*, & Seldenum *de Synedriis.* Apostolorum erat duodecimvirale, & discipulorum septuagintavirale. Quæ collegia augeri minuive non poterant absque auctoritate & arbitrio eorum, a quibus dependebant. Collegio Electorum Septemvirali post Fridericum ii. moribus introducto, & postmodum

dum a Carolo IV. lege confirmato, quod Celeb. Politicus, Her. Conringius *Exerc.* V. *de Rep. Imp. Germ.* egregie demonstravit, accessit per Instrumentum pacis Octavus; si Imperio Romano visum fuerit, accedere possunt plures. Nullo autem Instrumento Deus conjugium trium, vel septem, vel viginti trium, vel septuaginta personarum instituit. Quamvis præceperit vel permiserit Pseudo-propheta Muhammed homo, libidinosissimus, *Alk. Sur.* VIII. qui præter concubinas, teste Abulfarajo p. 14. septendecim, juxta Abulfedam, aliosque, quindecim, juxta alios, plures quam viginti uxores habuit. Si vero lex lata sit, quod *duo* debeant esse una caro, futuro והיו *& erunt* pro imperativo posito, ut supra probavimus, quemadmodum Romanis legibus duo consules creati, *bini sunto*; *regio imperio duo sunto* Cic. l. III. *de leg.* §. 7. 8. 9. qui possint esse plures, salva hac lege & institutione, non video.

Caput V.

Quæ & qualis comparatio hominum cum brutis admittenda.

His præmissis, Athanasius Vincentius prolixam inter homines & bestias comparationem instituit, ut polygamiam creationi conformem esse evincat, sicut ei non repugnat conjunctio unius bestiæ cum pluribus. Tametsi nugarum congerie lectores onerare piget, nonnulla tamen, quæ adducere sibi visus est, tanquam magna munimenta, diluere operæ pretium erit. Primo quidem discursum instituit, quo ipso jugulum petit suæ causæ, quando p. 102. animalia, quorum fœminæ alendis pullis sufficiunt, vagam quidem venerem sectari, & promiscua libidine uti, alia vero, quorum fœminæ solæ huic operi sufficere non possunt, matrimonium quodammodo imitari, demonstrat; quemadmodum videmus, omnium fere avium mares uni fœminæ adhærere, & fœminas uni mari, atque inter eas esse matrimonii simulachrum. Si hæc, inquit, indigentia inter aves maris & fœminæ conjunctionem necessariam flagitavit, quidni & propter eandem rationem inter homines matrimonium perpetuum voluit esse natura? Quod auctoritate Thomæ confirmat, maximam esse determinationem masculi ad fœminam asserentis l. IV. *Sent. dist.* 26. q. 1. Eadem repetit p. 337. 338. Optime. Hominum ergo mares perpe-

tuo

tuo uni fœminæ adhæreant, & una fœmina uni mari. Hoc ipsum est, quod nos hic imus demonstratum, quod ab Auctore Naturæ institutum, cujus in ipsis brutis animantibus expressum simulachrum.

II. Et certe hunc brutis nonnullis natura instinctum indidisse videtur, ut unus mas uni fœminæ copuletur. *Turtur & palumbes marem unum habent, nec alterum admittunt*, teste Aristotele *Histor. anim.* l. IX. c. VII. Et tam sancte servare *columbas* hanc legem, ibidem Philosophus docet, *ut neque pluribus copulari velint, neque mutuum consortium unquam deserant nisi per viduitatem.* Chrysostomus *Hom. de turt. ita castitatis studiosam fœminam turturis* tradit, *ut si marem suum ab aquila, aut ab aucupe capi contingat, alteri non misceatur, sed hunc unum desideret & exspectet, ejusque adeo recordatione commoriatur.* Quibus alii patres & Hebræorum Magistri consentiunt, quorum verba non adscribam, ne fiam prolixus, cum multorum testimoniis id sit comprobatum. Videsis Plinium l. x. c. xxxiv. & Clem. *Strom.* II. Ulysses Aldrov. de Sepia fœmina refert, quod si percussa fuerit, mas ei auxilium adferat, amorem conjugalem firmum significans. Nec aspernanda est Bocharti observatio *Hieroz. Par.* II. l. I. c. IV. hanc esse rationem, quod Salomo Sponsam toties *columbæ suæ* nomine indigitet Cant. II. 14. v. 2. VI. 8. quo significare voluerit, hanc a se unice diligi, seque illi vicissim unice charum esse; quomodo in columbis mirus est amor inter conjuges, & conjugii lex firmissima. Quod si in typo, i. e. Salomone minus verum, tamen verissimum est in Christo, qui unam habet Ecclesiam, quam sibi in æternum desponsavit Hos. II. 19. 2 Cor. XI. 2. Nec desunt, qui secundum literam, non de Salomone & Sponsa ejus Ægyptia, sed de Christi amore erga Ecclesiam, in toto Cantico agi existiment.

III. Similitudinem & convenientiam brutorum ac hominum amplissimam, quoad animam vegetativam & sensitivam, quam Athanasius p. 102. 103. fuse exponit, hic facile agnoscimus, in quantum naturaliter homo vivit ac moritur secundum corpus. Communem homo cum brutis habet instinctum naturalem per generationem propagandi speciem humanam: modus tamen propagationis diversus est, cum ille ratione omnes suas regat actiones, & legitimum matrimonium instituat. Si homo nil aliud sibi proponeret, quam voluptates, sui conservationem & prolis curam,

ad bestias denuo esset relegandus. Porro ut uni jumento in sylvis nato contigit libertas, alterum domi natum servire cogitur; unum laute, alterum parce sustentatur; unum plures & duriores, alterum fere nullos labores ferre cogitur: ita hominum unus liber, alter servus nascitur & vocatur 1 Cor. VII. 21. 22. unus laute, alter misere victitat; hic durum, ille benignum nactus est magistratum. Et tandem homini & brutis idem est eventus, idem locus, quo pergunt, si statum corporeum & irregenitum consideres; sed eandem esse rationem totius complexi, idem esse sentiendum de Spiritu hominis, & nobilissima mente, deque statu regenitorum & piorum, non nisi carnalis judicii hominum deliramentum est. Quæ omnia Ecclesiastes commemorat cap. III. 19. 20. 21.

IV. Quinimo multa animalia nos facultate sentiendi superare fatemur, juxta tritum illud, *Nos aper auditu* &c. Siquidem subtilioribus prædita spiritibus animalibus, quæ flammæ instar continuo moventur, quam homines sunt; quibus varia nervorum constitutio, brevitas, multitudo & intensio accedunt, quemadmodum videmus, chordas, quo magis sunt tensæ & breviores, eo acutiorem dare sonum, quo tenuiores, eo facilius impressum tremorem recipere, & quo plures, eo constantius actionem sibi impressam ad cerebrum ferre. Qui organorum usus præclarius emicare videtur in brutis animalibus, quam hominibus, qui propter rationem & intellectum, ea non adeo accurata requirere videbantur, ut superiorum facultatum exercitio relinqueretur locus.

V. Subjungit *prærogativas unius præ altero*, hominis quidem exiguas, brutorum vero plurimas, quibus refutandis non immorabor. Satis erit ostendisse, iis, quæ bruta cum hominibus communia habent, perperam annumerari loquelam p. 103. quæ tamen unicum est cogitationis in corpore latentis signum certum, qua utuntur omnes homines, etiam quam maxime stupidi & mente capti, ideoque pro vera inter homines & bruta differentia sumenda est. Unde Chaldæus paraphrastes verba illa Gen. II. 7. *factus est homo anima vivens*, transtulit והוה באדם לרוח ממללא *fuit in homine spiritus loquens*, quia individua hæc sunt, rationalem esse & loqui. Neque hactenus observatum fuit, ullum brutum animal eo perfectionis deveniisse, ut, licet organis non destituatur, vera loquela uteretur, hoc est, ut aliquid vel voce vel nutu indicaret, quod ad solam rationem sive cogitationem, non autem ad impetum naturalem referri posset.

Quod

Quod certo argumento est, omni ratione & conscientia, ac vel minima rationis umbra privari.

VI. Athanasius tamen asseverare audet, bestias nos intelligere, nos loqui ad illas, & illas ad nos, & si nos non invicem perfecte intelligamus, cujus sit culpa, illarum aut nostrum, hoc esse divinandum. Quæ omnia vana sunt cerebri figmenta. Quod sermonis usum quidam animantibus in Paradiso attribuerint, fabula est, ex alloquio serpentis & Bileami orta. Gen. III. Num. XXII. Quas addit *miraculosas & inimitabiles quorundum animantium proprietates*, de Remora piscículo, & torpedine, vel fabulosæ sunt, ut ostendit A. Kircherus *de Arte Magnetica lib.* III. *par.* VI. c. II. §. 3. 4. navem sisti non piscículi virtute, sed maris æstibus contrariis & currentibus. Videsis Aristot. *Histor. Anim.* II. c. XIV. Plin. l. IX. & torpedinem narcotica facultate stuporem inducere; vel non tanta dignæ admiratione, aut si tales sint, saltem probant, Deum in bestiis aliquid posuisse, quod non sit in homine, quemadmodum Job. XL. & XLI. videre est.

VII. Deinde observari velim, Theophilo sermonem esse de hominibus & animantibus in statu integritatis, cum prærogativis multis bestiarum nondum esset locus. Post peccatum vero *similis homo factus jumentis, quæ intereunt* Psal. XLIX. 13. non modo naturæ, verum etiam passionum & morum respectu, ita ut homo naturaliter consideratus miserior sæpe sit omnibus animantibus ad pastum abjectis, vel similem saltem sortem experiatur, & iisdem casibus ac eventibus subjaceat, ut non raro homo homini sit lupus, debiliores deglutiantur a potentioribus, haud secus ac pisces se invicem devorant Hab. I. 13. 14. Quibus tamen in ordinatis affectibus nuncium mittunt pii, & quotquot sunt vere regeniti & fideles. Quin ipsi gentiles vera fide & pietate carentes, quoad externam virtutum speciem, se superari passi non sunt a brutis.

VIII. Denique prærogativas commemorat Athanasius, quas hominem quidem prætendere præ bestiis arbitratur, a nonnullis tamen adhuc disputari docet. Cujusmodi sunt 1. Facultates animæ rationales, discursus, ratiocinatio, disciplina, judicium, prudentia. 2. dominium & potestas in animalia. 3. plena libertas. 4. virtus. Hæc omnia brutis cum homine communia esse contendit. p. 104. 105. 106. Quo ipso non irreverenter duntaxat de religione Christiana, & Orthodoxa fide sentit, verum etiam hominem

minem humanitate exuit. Quam enim sit hæc opinio non modo in se falsa, omnique rationi adversa, verum etiam immortalitati animæ, & Scripturæ S. auctoritati contraria, paucis demonstrare conabor.

IX. Nulla mortales ratio movet ad credendum, bruta ratiocinari ac judicare, nisi quod animadvertentes actiones & motus varios a nostris non multum differentes, unum in nobis esse principium sibi imaginentur, quod corpus moveat, atque simul cogitet, judicet, ac bonum a malo discernat. Cum tamen magnum sit discrimen inter motum & sensum corporeum, brutis communem, ac motum sensumque voluntarium, homini proprium, atque a diversis principiis, mente scilicet & corpore, profectum. Inde enim est, quod bruta se non determinent ad agendum, sed mero naturæ impetu agant, quod eorum motus ac sensuum principium tantum sit corporeum & materiale, ac per totum corpus diffusum, quemadmodum videre est in nonnullis animantibus, in duas pluresve partes dissectis, quod singulæ aliquamdiu vita & motu præditæ conspiciantur, ut ita animam in pluribus locis simul esse liqueat, quod nemo de mente humana somniabit, quæ ut cogitans est substantia, intellectu & voluntate prædita est.

X. Ipse Aristoteles ambigue, varie & obscure licet passim de anima hominis locutus fuerit, cognitionem quidem brutis tribuit, soli autem homini cogitationem 1. *Hist. Anim.* 11. fine. βουλευτικὸν δὲ καὶ μόνον, ὅσον ἄνθρωπός ἐστι τῶν ζώων *e numero animalium solus homo cogitandi facultatem habet.* Addit, memoriam & disciplinam pluribus animantibus competere, sed reminiscendi facultatem nulli præter hominem; distinguens inter memoriam intellectualem homini propriam, quam reminiscentiam vocat, quæ in certa perceptione mentis consistit, & veræ cogitationis species est, atque corpoream brutis communem. Scaliger quidem verba interpretatur: *solus homo consilii capax est.* Quia *cogitare* putat latinis esse, quod in animo habeas, repetere, coactis hinc inde rerum momentis. Hoc autum brutis commune esse, ait, quod sine deliberatione tum nos, tum bruta sæpe cogitent. Sed Henr. Stephanus *in Thes. ling. Græcæ* loca citat in quibus βουλεύεσθαι, per *cogitare* simpliciter vertit, & βουλὴ ac βούλησις, teste Suida, consilium & voluntatem animæ ratione præditæ notat. Quemadmodum

dum etiam Cicero 1. *de leg.* §. 22. ex tot animantium generibus atque naturis ſolum hominem aſſerit participem rationis & cogitationis.

XI. Difficillimum eſſe explicatu non negamus, quomodo tot miræ actiones brutorum, ſine intellectu & voluntate, a ſolo corporeo principio proficiſci queant, neque tamen propterea ratio ipſis aſſignanda, aut medium inter materiam & ſpiritum fingendum, ab utroque extremo diverſum. Ipſum Carteſium Naturæ conſultiſſimum hic hæſitaſſe legimus *p.* 1. *Epiſt.* CV. *ad Sorb. Doct.* quantum ad animalia, inquit, videmus quidem in illis motus quosdam eorum ſimiles, qui imaginationes noſtras ſive ſenſus conſequuntur; imagines vero aut ſenſus utrum illa habeant, ignoramus. Et p. 1. *Epiſt.* LXVII. Quamvis autem pro demonſtrato habeam, probari non poſſe, aliquam eſſe in brutis cogitationem, non ideo puto poſſe demonſtrari nullam eſſe, quia mens humana illorum corda non pervadit. Ignorantiam ergo noſtram hic profiteri nos oportet, ut in multis aliis rebus, neque tamen ulla cauſa dari poteſt, quæ ſuadeat, brutis aliquid cogitationis, aliquid veræ animæ vel rationis ineſſe.

XII. Sacra Scriptura beſtiis cognitionem adſcribens Eſa. 1. 3. Jer. VIII. 7. improprie intelligenda eſt; niſi cum J. G. Pardies (*in Diſc. de la connoiſſance des beſtes, cap.* LXXVI. *& ſeqq.*) diſtinguere mavis inter cognitionem ſpiritualem ſive intellectualem, quam vocat intimam rei perceptionem, ac cognitionem reflexam, qua mens ſola ita rem percipiat, ut ſe eam animadvertiſſe vel percepiſſe animadvertat; & ſenſitivam, ſimplicem ſcilicet objecti apprehenſionem, ſine certa reflexione, quam brutis tribuit, & homini quandoque in rem attentius defixo. Quæ forte melius receptio appellari poſſet. Quatenus enim apprehenſio vel perceptio eſt ſpecies cogitationis, vox illa nonniſi abuſive brutis accommodatur, ſecus enim abſurde ſpeciem poſueris, negato genere. Rationalibus ſolis datum eſt ſcire, quare, quatenus, quemadmodum, ait Seneca *Epiſt.* CXXIV. In verbis ſumus faciles, ut tribuatur brutis cognitio & ſenſus, modo iſtud principium cognoſcendi in brutis a materia diverſum non concipias, & non confundas, quæ diverſiſſima ſunt, mentem & corpus. Quod autem Pardies libri citati cap. CCXLI. formas ſubſtantiales tanquam diverſum principium a mente & materia ſupponit, figmentum eſſe, omnibus conſtat ſanioribus

bus Philosophis, postquam formæ illæ satis superque sunt explosæ.

XIII. Neque illa de facultatibus rationalibus in brutis sententia parum lædit animæ nostræ nobilitatem, quæ in immortalitate consistit. Si enim bruta cogitarent & ratiocinarentur, ut nos, animam etiam, ut & nos, immortalem haberent, aut nostra æque ac illorum anima foret mortalis, quia hominum & brutorum animas tantum quoad perfectionis gradus differre volunt; quod utrumque falsissimum est. Fluit enim animæ immortalitas immediate ex essentia animæ, nullas partes habente, in quas resolvi possit, veluti corpora, quæ licet non annihilentur, quando in sua principia & particulas resolvuntur, ex quibus sunt conflata, nec ratio detur, quare unquam sint annihilanda, destruuntur tamen & corrumpuntur, neque manent eadem corpora, quod de anima cogitare & absurdum & impium est. Spiritum dicere mortuum, est dicere ventum non flantem. Nisi sublata spiritus natura, omnia jubeamus esse materialia, quæ sane proxima est ad Atheismum via. Cum quibus faciunt, qui animas post mortem dormire volunt, quos profligavit Celeb. Morus *Oper. Theol. lib.* 1. c. VI-X.

XIV. Sacrarum literarum auctoritati repugnat ista sententia, quia creator imperando terræ, ut producat animantia Gen. 1. 20. 24. eorum terream naturam haud obscure indicavit, homine facto ad imaginem & similitudinem Dei, comm. 26. 27. quæ in animæ spirituali essentia, & in rectitudine, sive justitia & sanctitate consistit. Hoc discrimen a Mose observatum volunt R. Sel. Ben Melech *in Michlal*, & Abarbenel *in Leg.* f. 20. 3. 4. quando de homine loquens לשון בריאה *vocabulum, quod creandi significationem habet*, de brutis vero לשון יצירה ועשייה *verba formationem & factionem denotantia adhibuit*; quia materia, ex qua brutorum anima formata, jam creata erat, sed substantia animæ rationalis de novo nunc creabatur. Fuge igitur, merito dicit Basilius ad hunc locum, nugas arrogantium philosophorum, qui non erubescunt suas ipsorum animas & caninas ejusdem inter se speciei statuere.

XV. Accedit, quod Deus homini *inspirasse* dicatur *spiraculum vitarum* Gen. 11. 7. quando ipsi non modo vitam corporis, quæ in motu sanguinis & spirituum consistit, largitus est, verum etiam vitam rationalem & mentem cogitantem, seu potius genus illud vitæ concessit, quod ex arcta utriusque unione surgit, hominemque constituit, in motu voluntatis, sensit usque tam internis

quam

consistens, quod genus vitæ in terrestribus hactenus non fuerat; atque hoc sensu juxta cum aliis Rabbinis Abarbenel *in leg. fol.* 26.3. *omnem vitam vegetativam, sensitivam & intellectualem sive æternam*, hic comprehendi; Aben Esra & Sal. Jarchi *intellectualem & cœlestem* solam innui, autumant, nuspiam bestiis concessam, quæ tantæ quantæ sunt, ex aqua & terra sunt productæ.

XVI. Mox post diluvium, mundo restaurato, illud discrimen apparet Gen. IX. 4. 6. *Anima carnis*, sive bruti, *in sanguine est*, coll. cum Lev. XVII. 11. Ne autem animam, quia *in sanguine* esse dicitur, hic tanquam a carne & sanguine diversam proponi putes, en tibi explicationem, com. 14. כי נפש כל בשר דמו בנפשו הוא *quia anima cujusque carnis est sanguis, qui est in anima ipsius*: & paulo post, *nam cujuscunque carnis anima sanguis ejus est*. Pariter Deut. XII. 24. כי הדם הוא הנפש *nam sanguis est anima*. Non ergo tantum anima in sanguine bruti esse dicitur, sed anima est sanguis, & sanguis est anima. Adde Psal. XXXII. 9. *Equus & mulus nihil intellectus habent*. Kimch. interpretatur: ולא תדע הבהמה אם יעשה רע *neque novit bestia, an faciat malum*. Unde facile intelligi datur, quo sensu Esa. I. 3. bubus & asinis cognitio tribuatur, quibus tamen nihil est stupidius, quod Persarum isto proverbio innuitur: *Asinus Jesu licet Meccam eat, etiamnum est asinus*. Conf. loca Psal. XLIX. 21. Eccles. III. 21. XII. 9. 2 Pet. II. 12.

XVII. Frustra ergo est Athanasius, quod facultates spirituales bestiis tribuat, a principio, quale in nobis est anima rationalis, proficiscentes, cum ad illas, quæ in iis observantur, actiones, instinctus naturalis, acquisiti habitus, crebra experientia, memoria, exempla, imitatio, institutio, id genus alia media sufficiant. Cicero in ipso ethnicismo melius & accuratius de anima hominis philosophatus est I. *de Leg.* §. 30. una ratione, inquiens, præstamus belluis, per quam conjectura valemus, argumentamur, refellimus, differimus, conficimus aliquid, concludimus. Et Seneca *Epist.* LXXVI. In homine optimum quid est? Ratio. hac antecedit animalia, deos sequitur. Ratio ergo perfecta proprium hominis bonum est: cætera illi cum animalibus satisque communia sunt. Quæ tamen Athanasius confundit & brutis communia facit. Et ne eo, quod non tam bene ac perfecte ratiocinentur, inferiora hominibus videantur, alium subjungit discursum, nimirum prætensam istam prærogativam intellectus, & cæterarum facultatum spirituaH lium

lium, plus apportare mali, siquidem scaturigo sit principalis omnium malorum & vitiorum, inquietis, passionum & similium, a quibus bestiæ sint immunes.

XVIII. Observet lector versatile ingenium Polygami, modo hoc modo illud comminiscentis, ne quid ad copiam nugarum deesset. Quis enim non videt, peccari hic fallacia a dicto secundum quid, & accidentis? plus apportat mali hominibus facultas intelligendi, non simpliciter & universaliter, sed secundum quid & particulariter; non in usu legitimo, sed abusu, non in se, sed per accidens. Ideone damnabis cor a Deo hominibus creatum, quod ex eo egrediantur cogitationes malæ Matth. xv. 19. ideone linguam, cæteraque membra, quod illis abutaris ad maledictionem, effusionem sanguinis, aliave peccata ab Apostolis designata Rom. III. Jac. III. & divitias, quod iis abutentes præcipitentur in gehennam 1 Tim. VI. 9. Ideone desierunt esse prærogativæ & privilegia Judæorum, quorum meminit Apostolus Rom. III. 1. 2. cap. IX. 4. 5. quod illorum plurimi impegerunt & occalluerunt? ibid. com. 32. 33. cap. XI. 7. Nobilis illa intelligendi facultas non est res intrinsece & per se mala aut noxia, sed data a Domino, ut intelligas justitiam & jus, & tranquillus sis a pavore mali Prov. 1. Et vanitati adscribendum, quod scientia, cumprimis rerum humanarum & artium profanarum sit afflictio spiritus Eccles. 1. 17. 18.

XIX. Contra pravos usus & excessus passionum, fluctuationis, morsus conscientiæ, desperationis, quæ sua natura bonæ sunt, optimum remedium est, de omnibus rebus, quæ se offerunt, assuescere formandis judiciis certis & determinatis. Omnes illi tumultus, qui aliunde veniunt, nullam vim habent nocendi animæ nostræ, modo virtutem exacte sequatur, & legem custodiat a Deo præscriptam. Qui nunquam negligit facere ea, quæ justa attentione & diligentia adhibita, meliora judicaverit, inde percipiet internam satisfactionem & bonam conscientiam, quæ tam felicem eum reddit, ut motus affectuum nunquam sat virium habeant, ad tranquillitatem animæ ejus turbandam. Sunt Passiones bonæ, inquit Cl. Morus *Enchirid. Eth. lib.* 1. c. 6. maximaque vitæ humanæ complementa, modo hæ duæ leges observentur. Prima, ut Affectus ferantur ad objectum debitum, quæ ὀρθοπάθεια sive *rectus passionum impetus* dici potest. Secunda, ut Affectus sit commensuratus objecto & fini, hoc est, ut summo affectu optima maximaque, mediocri mediocria, minimoque minima,

nima, prosequamur; sed ut nusquam in tantum commoveamur, ut Affectus violentia lumen Rationis intercipiat aut minuat, quo minus finem assequamur, ad quem collineat Natura in singulis Affectibus, quos animabus nostris indidit: Quam proinde legem μετριοπάθειαν sive moderatum passionum impetum appellare poteris. Confer Cic. *Quæst. Tuscul. lib.* IV. *Calamitates & ærumnæ*, post peccatum homini inflictæ, *dulces sunt homini*, Sohar *in Gen.* col. 408. & col. 396. *initium justorum est dolor, sed finis tranquillitas.* Conf. Rom. v. 3. 2 Cor. VII. 4. Prov. I. 33.

XX. Dominium porro & potestatem in animalia, quam homo tanquam prærogativam prætendat, Athanasius albis dentibus ridet, meramque chimæram esse censet: homines enim magis timere bruta, quam bruta homines, præesse non autem dominari bestiis. Idem gentiles objiciebant Chrysostomo, qui recte respondet, non absolute id verum esse, cum mox ut apparuerit homo, feræ fugam capiant, & ab initio terribiles non fuisse, probat a colloquio serpentis cum Eva. Id omni caret difficultate, creatoris liberalitate, homini non quidem naturale, sed adventitium dominium esse collatum Gen. I. 26. 28. רדו *dominamini in pisces maris, in aves cœlorum & bestias agri.* Kimchius ענין המשלה רדה *Verbum illud radah dominium significare* docet, sive jus & potestatem in alterum usurpare & exercere, quo modo communiter cum ב construitur. Cujus dominii symbolum erat nominum impositio Gen. II. 19. quemadmodum Pharao Josephum Gen. XLI. 45. Ahasverus Esteram Est. II. Nebucadnezar Danielem & socios Dan. I. 7. Christus discipulos Matth. XVI. 18. novi nominis impositione sibi arctius obstrinxerunt; cum servis Domini apud Orientales in signum dominii nomina dare consueverint. Neque minus in statu instituto ceti & elephanti hominis mandato obnoxii erant, quam nunc equi & muli.

XXI. Sed imagine Dei perdita, rerum hoc dominio excidit homo, *brutis assimilatus, eorumque Dominio subjectus* Psal. XLIX. 13. משל enim & *dominandi* & *assimilandi* significationem habet. *Sanhed. Babyl.* cap. IV. f. 38. 2. *Dicit Rami filius Chamæ:* אין חיה רעה שולטת באדם אלא אם כל נדמה לו כבהמה שנאמר ומשל *Non dominaretur homini mala bestia, nisi totus similis factus esset jumento*, juxta id, *quod scriptum legitur* Psal. XLIX. 13. Age nunc, Athanasi, refer animum sis ad veritatem, & considera primum hominis statum. Post lapsum

illud majestaticum imperium in bruta Gen. 1. 28. mutatum est in coactivum, quale mox post diluvium restitutum legimus Gen. IX. 2. *omnia in manum vestram tradita sunt.* Servilis brutorum subjectio *ex metu* & *terrore* proficiscens, verbis istis מוראכם & חתכם manifesto innuitur. Et quamvis nonnulla animalia propter molem non facile capi & subjugari queant, de quibus Job. XXXIX. 12. XL. 20. non tamen plane hominum potestate eximuntur, sed vi subjiciuntur.

XXII. Tertia prærogativa, quam hominem non possidere, sed prætendere tantum putat Athanasius, est plena libertas. Bestias dicit esse hominibus liberiores, qui suam libertatem vendant, aliorum mancipia fiant, & vi quandoque detineantur. Quo tamen discursu ostendit, se non intelligere, in quo vera hominis consistat libertas, quæ facultas est agendi, quod lubet, præeunte judicio & consilio, ita ut a nulla vi externa & creata nos determinari sentiamus, sed a solo Deo. Animus liber habitat, sunt verba Senecæ *Epist.* LXV. Quod enim hodierni Athei etiam actiones liberas motus Mathematicos esse dicant, a corpore oriundos, & absurdum est & impium; cum ego meam libertatem proxima conscientia sentiam. Brutalis autem ὁρμὴ & impetus non modo omni caret consilio, sed ne libertatis quidem umbram habet; quum externi tantum motus sint, nostris similes, sed per solos spiritus animales producti, non a spontaneitate profecti. Quod si accurato examine expendisset noster, secus procul dubio judicasset, de nobilissima illa libertate, quæ nos quodammodo Deo similes reddit, & intelligentibus æque naturalis est, ac ea carent bruta; post lapsum homo eam retinuit Esa. LXVI. 3. Rom. II. 15. amissa morali, omnique rectitudine, respectu Dei & spiritualium Joh. VIII. 34. Rom. VI. 16. VIII. 7. Gen. VI. 5. VIII. 21.

XXIII. Itaque adhuc liberæ causæ hoc gaudent privilegio, ut in eas nulla creatura, seu directe seu indirecte, ullam potestatem habeat; quamvis in summa ista libertate a Deo tamen semper determinentur; haud secus ac navis ocyssime vectorem abripiens versus occidentem, nil impedit, quo minus in navi ipsa deambulet versus orientem. Et qui vendunt suam libertatem, vel cupiditate & libidine contemptuve inducti, sicut Esavus primogenituram Gen. XXV. vel paupertate moti, ut servi & ancillæ Exod. XXI. liberrima voluntate agunt. Neque voluntas

luntas eorum, qui vi detinentur, cogi potest, quoad actus elicitos, etsi cogi, & vim pati possit in suis actibus imperatis, exemplo Petri Joh. XXI. 18. velut malefici ire in malam crucem, nautæ projicere merces, & honestæ mulieres stupratoris libidini se subjicere coguntur, actu elicito libero manente, & sine ulla culpa. Tunc qui cogunt, non qui coguntur, id facere censentur Rom. VII. 19. Sed bruta ad libertatem nihilo propius accedunt, quam simiæ æmulatio ad id, quod ratione & consilio faciunt homines.

XXIV. Tandem ne quid eorum, quæ homines possident, deesse videatur brutis, virtutem, quartam & maximam, quam illi prætendant, prærogativam, Athanasius his communem facit, imo majorem assignat; cum homo nil aliud sit, quam mundus malorum Jac. III. 6. Sed respondeo, per concessionem dato, hanc esse corruptam hominum naturam, ut cum deberent operam dare virtuti, in varia scelera prolabantur, & bestiarum induant naturam, quam corruptionem & miseriam docet Philosophia moralis, & quæ ei ignota, Theologia. Polybius *Histor. lib.* I. *Nullum animal inveniri posse*, testatur, *quod impietate atque crudelitate homo non superet... nullum est tantum nefas, nullum scelus tam abominandum, quo se non obligent* homines: *cum talem audaciam ducant laudi: donec tandem exuant hominem, & in feras evadant.* Sed addit: *Non est autem dubitandum, provenire hunc animorum habitum a malis moribus, & prava a teneris educatione.* Similia inveneris *lib.* XV. Adde Job XI. 12. Prov. I. 32. XXX. 2 Tit. III. 3. Eph. IV. 17. sq. Psal. CVII. 17. Ergone bruta homines excellunt vera virtute? sunt hostes virtutis, mancipia Diaboli, servi peccati, mundo addicti, an inde inferre licet, omnes esse tales, nullo excepto? Scitissime ille apud Plutarchum Gryllus ratiocinatur, dum homines affirmat, si ab eorum vita semel absit religio, non modo brutis pecudibus nihil excellere, sed multis partibus longe esse miseriores, ut qui tot malorum formis obnoxii, tumultuariam & irrequietam vitam perpetuo trahant. Sola enim virtus, teste Seneca *Epist.* XXVII. præstat gaudium perpetuum, securum. Sed quicunque cuticulam curat, ab eo virtus & artificium non est exspectandum. Musladinus Sadus *in Rosario polit. cap.* VIII.

XXV. Fallit autem Athanasius, quando virtutem consistere dicit in moderatione appetitus & refrenatione voluptatum; quasi

facultas sit circa solam brutam & animalem partem versans, cum in interna mentis dispositione ad amorem justitiæ constet, nihilque sit aliud, quam actio fluens ex dictamine rectæ rationis, & firmum ac constans propositum semper agendi id, quod secundum legem Dei revelatam aut naturalem, optimum esse judicaverit; sive prosequendi constanter illud, quod rectæ rationi nunc ex verbo Dei illustratæ visum fuerit optimum; quale non cadit in ullum brutum, quod non propter finem, sed per impetum naturalem agit, suum tantum quærens commodum suique conservationem. Cl. Morus *Enchir. Eth. lib.* 1. c. 111. ait, Virtus est intellectualis vis animæ, qua impressionibus animalibus sive passionibus corporeis ita dominatur, ut in singulis actionibus illud facile prosequatur, quod absolute & simpliciter optimum est. Ita ille. Ideoque voces istæ recognitionis, fidelitatis, humanitatis, innocentiæ, culpæ, deceptionis, juris, dubitationis, prudentiæ, & quæ sunt id genus aliæ bene multæ, proprie bestiis non competunt, quia non sunt perceptionis, virtutis, juris & injuriæ capaces. Et cum Scriptura S. tale quid ipsis tribuere videtur, quomodo Sapiens ablegat nos ad formicas, id factum est admonendi hominis causa. Quibus consonant, quæ habet Cicero 1. *de leg.* §. 25. virtus eadem in homine ac Deo est, neque ullo alio ingenio præterea. §. 45. nec arboris nec equi virtus, quæ dicitur, in quo abutimur nomine, in opinione sita est, sed in natura.... est enim virtus perfecta ratio. Et Suidas, ἀρετὴ *virtus est affectio rationi manifeste consentanea, & ipsa per se ipsam expetenda, non ob aliquem metum aut spem, aut aliquod commodum.*

XXVI. Atque sic satis mihi videor demonstrasse, sententiam de ratione, plena libertate & virtute brutorum, a veritate maxime alienam esse, ut non opus sit ejusmodi absurda fusius excutere. Nec quenquam desiderare reor majora machinamenta, quibus illa destruatur. Soli angeli & homines lucis & divinæ sapientiæ sunt consortes; animalia vero cuncta luce privata in regione tenebrarum collocanda. Kirch. *Art. Magnæ Lucis & umbræ lib.* x. Argumentis igitur excussis, lectori jam promptum fuerit opinionis hujus momenta omnia perpendere, &, quænam similior sit vero, judicare. Dabit autem veniam, quod hisce paullo diutius immoratus sim, cum in hoc argumento, a primo mandato crescendi, hominibus ac bestiis communi, desumpto causæ suæ arcem

posue-

posuerint Theophilus atque Aletheus. Sed Daph. Arcuario pag. 42. & seq. hoc argumentandi genus non admodum probatur, eo quod lex soli homini data, adeoque falsa sit definitio juris naturalis a Justiniano data. Fatetur etiam, ex ista sententia multas sequi absurditates, licitam scilicet esse polygamiam muliebrem, licitas esse nuptias inter proximos consanguineos, matrem & filium, patrem & filiam &c. sicut coeunt animalia nullo cætera dilectu. Nec habetur turpe juvencæ ferre patrem tergo: fit equo sua filia conjux. Ovid. *Metam. lib.* x. Et posito, animalia in propagatione generis humani esse imitanda, improbat tamen exemplum a fœtidis hœdis desumptum. Tandem concludit p. 46--49. ea opera, quæ homo cum animalibus habet communia, tamdiu licita habenda, donec ostendatur alia lex, alia causa, aliud fundamentum, quo Polygamiam homini prohibitam esse constet; quodsi non detur, huic Polygamorum sententiæ subscribendum esse putat. Nos illud fundamentum ostendimus supra ex primo instituto Gen. 11. 24. & ulterius ostendemus.

CAPUT VI.

An formatio & exstructio Evæ e costa Adami, ejusque associatio Gen. 11. 18. 21. 22. 23. *Polygamiam insinuent.*

COnjugium mariti cum pluribus uxoribus Deum insinuasse, contendit par Polygamorum, cum ex costa, quarum plures sunt in corpore humano, fœminam efformavit, eamque Adamo instar sociæ & adjutorii adjunxit. Sicut enim, pergit Theophilus Thes. XVII. costarum pluralitas ad motum, meliorem proportionem, conservationem & protectionem totius corporis non modo conducit, sed fere est necessaria, ita & pluralitas uxorum, non tantum prodest ad mariti sustentationem & defensionem, sed etiam necessaria quodammodo est, non tantum necessitate medii, sed & præcepti. Et Thes. XXX. Quod est instar costæ, ejus pluralitas præstat unitate. Atqui fœmina est instar costæ.

II. Sed respondemus κατὰ τὸ εἰκὸς, quia Deus ex una tantum costa Adami unam formavit uxorem, insinuare potius voluit mariti conjugium cum una. Si enim Theophili commentum insinuare voluisset Deus, ex pluribus costis procul dubio plu-

plures uxores exſtruxiſſet. Cum igitur ſapientiſſimus creator, qui optime novit, quid homini utile & neceſſarium, unicam fecerit Evam, ex una coſta Adami, judicare promptum eſt, ejus ſolius conjunctione, bono naturæ communi decenter propagandi genus humanum, abunde eſſe proſpectum. Cui enim, amabo, magis neceſſariæ fuiſſent plures uxores, quam Adamo, ad ſuſtentationem & defenſionem corporis, præſertim poſt lapſum, quem prævidit Deus? Et ſi procederet Theophili ratiocinatio, ſequeretur uni viro jungendas eſſe uxores viginti & ultra, tot nempe, quot ſunt coſtæ hominis, ſiquidem in utroque latere ut plurimum, teſtibus Medicis, duodecim reperiuntur, tam in viris, quam in mulieribus, raro tredecim, & rarius undecim utrinque. Barth. *Anat.* l. IV. c. XVII. Neque propterea mancus fuiſſet Adamus, ſicut talis non evaſit, ablata una, quia Deo facile fuit, alias ſubſtituere; neque coſtæ in viro ſuperfluæ fuiſſent, quemadmodum ſemen in homine non abundat, ex quo datur generatio.

III. Abarbenelem virum eruditum & acutum inter alios Hebræorum & hic audiendum cenſeo, qui hoc modo commentatur ad noſtrum textum *Comment. in pent.* fol. 28. 2. *Viſum eſt Deo, ut crearet mulierem e coſta hominis: neque eam ſeorſim ac ſeparatim condere voluit, ſicut cæterorum animantium fœminas, & ipſum Adamum, propterea quod cæterorum animantium fœminæ maribus niſi procreandi ergo duntaxat, non conjungantur, ac nihil præterea illis cum maribus ſit, ut quæ ſeorſim vitam agant. At vero homini fœmina eſt opus, cum ad alia multa, tum ad cibos parandos, & alia domeſtica officia, ideoque homini ſubjaceat obediatque neceſſe eſt. Oportuit idcirco mulierem partem eſſe illius corporis, ut ceu pars ſuo toti conjungeretur, adhæreretque firmius, ipſum amaret, tueretur, quoad poſſet.* Et paulo poſt: *neque vero creavit Deus mulierem ex pedibus, quæ abjectior in homine pars, ne illam haberet pro ancilla; neque ex capite, ne illa ſibi videretur Domina, ſed ex coſta, quæ medio in corpore jaceret, ut doceretur, utrique parem in domo locum competere.* pergit: ולא היה צלע מפני זה מותר ולא דבר בטל כי הנה יש דבר שהוא מותר אצל האיש הפרטי והוא הכרחי כפי המין כמו הלחות הזרעי שהוא מותר כפי האיש והטבע יאהבהו וישמרהו לענין ההולדה להשארות המין כן היה אותו צלע נוסף כפי האדם והכרחי להולדת אשה *Neque tamen coſta illa ſuperflua fuit aut otioſa; eſt enim aliquid inutile cuipiam ſingulari, quod tamen*

tamen est necessarium speciei: sic semen superfluum est ratione individui, ipsum tamen charum habet natura, conservatque ad procreationem, generisque propagationem. Similiter statuendum de costa illa, fuisse inutilem primo homini, ast necessariam ad mulieris procreationem.

IV. Quærit Arcuarius p. 53. utrum ex eo, quod una costa ad Evæ formationem adhibita a Deo plures ducere uxores prohibitum fuisse, sequatur, an vero inde tantum concludere liceat, Deum plures facere noluisse? ille posterius eligit, cujus hanc adfert rationem, quod Deus ex uno sanguine omne genus humanum propagari voluerit Act. XVII. 29. pariter Athanasius p. 162. ideoque Evam nominatam matrem omnium viventium. Sed non video, qui negari queat, quod Adamus & Deus ipse sua approbatione inde concludit Gen. II. 24. על כן *ideo* erunt duo in carnem unam, nempe quia mulier ex una viri costa facta. Ut enim hanc conjunctionem maris & fœminæ, cujus Deus auctor fuerat, placere sibi, testaretur, hac lege, Adami ore prolata, individuam societatem jubente, homines circumscripsit, quemadmodum supra satis superque demonstratum. Ita consummavit Deus opus suum septimo die, & quievit eo על כן ברך יהוה את יום השבת ויקדשהו *ideo benedixit Deus diei Sabbathi, & sanctificavit eum.* Gen. II. 2. 3. Exod. XX. 11. Conf. Ps. 15. XLII. 7. Similia multa inveneris passim in Sacris. על-כן *super sic, super hanc basin & hoc firmamentum* (ex כן) *cum res sic se habeat, propterea* hoc factum vel futurum est. Qui ergo hanc illationem & conclusionem negat, is negat conclusionem ab ipso Deo & Adamo factam. R. Bechai ad comma 23. notat: *Hac vice tantum assumpta est mulier os ex ossibus meis. Sed deinceps haud necesse erit, extrahi mulierem e costa, sed procreationi liberorum studebunt homines, nasceturque mulier secundum morem mundi.*

V. Quod rationem illam attinet, a libidinis & polygamiæ advocatis allegatam, quæ concernit generis humani propagationem, ea valet quidem Adami, non Evæ respectu, ita ut non obstante regula Apostoli Act. XVII. 26. ex pluribus costis plures fœminæ formari potuissent, manente uno sanguine, sive una origine ac cognatione ex semine unius Adami. Et Evam ratione solius vitæ naturalis ita dictam, quod illi contendunt, falsum est. Appellaverat eam antea Adam אשה *ischah viram* Gen. II. 23. ratione ortus passivi, quia ex viro desumpta formataque fuerat, non quidem secundum totum sui, quod Calovius aliique volunt, qui animam instar surculi ex arbore propaga-

ri ſtatuunt, ſed tantum ſecundum corpus, anima Evæ eadem ratione, qua Adamo, per ſufflationis modum, a Deo indita. Nunc autem dicit חוה *Chavva*, i. e. *vivam* ſeu *vividam* Gen. III. 20. propter ortum activum, quia ex ipſa ad omnes victuros vita erat derivanda. Quæ non eſt vita mere naturalis per generationem communicanda, quia hæc facultas die ſexto, non mulieri duntaxat, verum etiam Adamo & omnibus animantibus, jam data erat, quam ſi attendiſſet Adam, ſe potius iſto nomine indigitaſſet, qui vere pater erat omnis viventis, ex cujus ſanguine genus humanum propagatum Act. XVII. 26. Sed erat vita ſpiritualis, & per hanc gratiam ſimul communicata hujus temporalis vitæ prolongatio.

VI. Ex hoc fundamento, ſi non conceſſa fuerit Polygamia ſimultanea, Arcuarius creatorem neque ſecundas nuptias, etiam defuncta uxore, permiſiſſe Adamo concludit p. 54. 55. 56. Quæ cum hodie permittantur, ceſſante cauſa illa fundamentali, etiam recte, vivente adhuc uxore, ad ſecundas pluresve nuptias tranſiri cenſet, ceſſante eadem cauſa, quod ſcilicet unam vellet Deus originem extare generis humani, quam manere, ait, ſi vel viginti quis hodie ſimul ducat uxores omnes viventes, aut ſucceſſive poſt mortem prioris. Ut ita tam polygamia ſimultanea, quam ſucceſſiva ſit licita. Qua ratione cadere putat fundamentum, adhuc illicitum eſſe, quod tale fuit in ſtatu innocentiæ. Verum enimvero quemadmodum modo negavimus, ideo Adamo non potuiſſe plures ex pluribus coſtis formari mulieres, quod ex uno ſanguine totum genus humanum derivandum foret; ita nunc quoque Arcuario non concedimus, ob hanc rationem non licuiſſe Adamo tranſire ad ſecunda vota, poſt mortem prioris maritæ; alia enim erat ratio, videlicet inceſtus, quia filiam ducere debuiſſet in linea deſcendente, quod Gen. II. 24. conſentientibus Hebræis Doctoribus, prohibitum eſt ad dies uſque Meſſiæ, ſive in perpetuum, ſicut ſupra cap. II. §. XVI. XIX. demonſtratum. Ergo quemadmodum Deus locum, ex quo deſumpſit Evam, opplevit carne, quidni pariter reſtitui velit, mortua uxore, coſtam illam, ut adhuc plures uxores ducere liceat, non ſimul, ſed ſucceſſive, neceſſitate auxilium exigente?

VII. Valet ergo hic quoque, quod profundæ eruditionis Theologus Fr. Spanhemius reſpondet Maldonato, inſolubile vinculum matrimonii, etiam ratione inſontis, ex Matth. XIX. elicienti, quod Chriſtus argumentetur, Deum non plures, ſed unam tantum fœminam uni feciſſe viro, & inde colligere non

non debere plures habere, i. e. unam dimittere & aliam ducere. Idem valere, ne propter fornicationem aliam ducere liceat, quod uni viro una tantum fœmina facta sit. Regerit inter alia Spanhemius, *Dub. Ev.* p. 111. *D.* CL. uni unam habendam, oppositè ad polygamiam simultaneam, & ad divortia levia, illegitima, non oppositè ad polygamiam successivam, ad quam legitimis de causis & legitimè itur. Quæstionem quidem motam fuisse de successiva, sed illegitima, non legitima, qualis inter Judæos obtinuerat, quæ introducebatur uxoribus dimissis κατὰ πᾶσαν αἰτίαν.

VIII. Quod autem Arcuarius p. 51. argumentum ex B. Pontio Leigionensi adducit, e dominio uxoris, ex latere viri desumptæ, dominatus participis factæ sequi monogamiam, id non omni modo procedere cum ipso fatemur, siquidem hæc gloria & excellentia supra mulierem ex fine & ordine creationis viro collata 1 Cor. XI. 7. 8. 9. licet in animantia ambo dominium acceperint. Gen. I. 28. sed post lapsum mulieri sola obedientiæ & obsequii gloria relicta Gen. III. 16. Quod enim propter ordinem redemptionis viciſſim viro exæquata 1 Cor. XI. 11. 12. ut sicut mulier ex viro est naturaliter, ita per mulierem vitæ supernaturalis origo ad virum derivata sit Gen. III. 20. quo pacto sibi mutuo debitores sunt constituti, id obedientiam mulieris, & dominium viri neutiquam tollit. Interim ista naturæ imparitas, tantum abest, ut prohibeat, quo minus hæc unio arcta sit, ut contra reddat arctiorem. Minime vero dominium hoc comparandum esse cum eo, quod herus habet in servos, juxta cum aliis abunde docuit Abarbenel supra citatus, *creatam esse Evam non ex pedibus, ne illam pro ancilla maritus haberet.* Quod clarius patebit Cap. VIII.

IX. Subjungunt Athanasius p. 176. & Arcuarius p. 58. 59. aliud argumentum, huic materiæ de costa connexum. Quodcunque est instar ædificii, illius pluralitas (cæteris paribus, si scilicet nullibi prohibita) præstat unitate. Atqui uxor. Ergo. Potest enim quis plura possidere ædificia, & quo plura possidet, eo ditior est, & eo melius plures potest accommodare uxores. Ast valet hic eadem responsio, quæ supra data ad argumentum a costa petitum, cur nempe creator plures costas, plura ædificia Adamo, qui ditissimus erat, non exstruxerit, ut par erat, si homines ad imitationem polygamiæ provocare voluisset. Deinde simile istud extenditur ultra scopum Mosis, qui verbo ædificandi formationem Evæ

expreſſit, quod peculiari conclavi ſeu contignatione ſit inſtructa, ad habitationem concipiendi fœtus. Ideo non eodem modo, quo Adam, condita eſt, nec quo cæterorum animantium fœminæ, quæ una cum maribus editæ ſunt, ut Deus caveret, ne homines perinde ac belluæ libidinarentur, quod etiam Doctiſſimus Camero adnotavit ad Matth. XIX. 6. Accedit, quod creator, formata & ædificata Eva, non dixerit, ideo plures erunt in carnem unam, quia plures ſunt coſtæ, & plura ædificia, ſed, *ideo duo erunt in carnem unam*, Gen. II. 24. nempe quia Eva ex coſta Adami, vira ex viro deſumpta, comm. 21. 22. 23. Quapropter recte in parentheſi monuit Athanaſius, *ſi nullibi ſit prohibita pluralitas uxorum.* Atqui Deus commate ſequenti 24. ſtatim prohibuit. Quicquid ergo adferunt adverſarii ſpecioſe, id facile ſemper refutatur verbis Inſtitutionis.

X. Uxorum pluralitatem homini non modo conducere, ſed & coſtarum plurium inſtar neceſſariam eſſe, cum neceſſitate medii, tum neceſſitate præcepti, prolixe Theophilus juxta cum Athanaſio demonſtratum ivit Theſ. XVIII. & ſeqq. Neceſſitatem medii examinabimus, ubi diſcutiemus argumenta e naturali jure deſumpta; de neceſſitate præcepti ſequenti capite VII. diſſeremus. Hic ſeries & ordo rei ſubnectere jubet, quod Theſ. XXX. de *auxilio* hominis adferunt adverſarii Gen. II. 18. ex quo ſimilibusque locis ita argumentantur: Quodcunque eſt inſtar adjutorii, ſocii, vitis, navis, unionis, illius pluralitas præſtat unitate. Atqui fœmina reſpectu mariti eſt inſtar adjutorii, ſocii, vitis Pſal. CXXVII navis, unionis Prov. XXX. Ergo. Reſponſio eſt in promptu: Si hoc argumentum militaret, non duæ, aut tres, aut quatuor, ſed mille & plures eſſent viro adjungendæ. Sed quia Scriptura ſacra in ſingulari loquitur de עזר *auxilio*, non de auxiliis, potius retorquemus argumentum, quod ſcilicet tale eſt, ejus unitas præſtat pluralitate.

XI. Neque hic, quid præſtet, & utilius, ſed quid legitimum, quid licitum ſit, quæritur. Excipit Daph. Arcuarius p. 58. Vocem עזר *auxilii* æque de pluribus, ac de una exponi poſſe. Sed hoc eſt nodum in ſcirpo quærere, cum formatio unius Evæ, ſi numerus ſingularis, quo auxilium vel ſocia exprimitur, non ſuffecerit, ſatis hanc interpretationem confutet. Neque in Polygamia uxor ſemper eſt כנגדו *coram eo*, circa maritum, juxta divinum

vinum institutum, sed in gynecæis & diversis ædificiis habitat seorsim, sicut Esther cap. 11.2. 111. 11. per aliquot dies & menses non vocata. Finis autem hujus unionis erat, ut vir auxilium & subsidium haberet in promptu, quod esset coram ipso, eique simile, in unum cum eo coalescens. Non ita fœminæ animalium maribus sociatæ sunt, inquit Abarbenel *Commentario in libros Mosis fol.* 27. *col.* 4. utpote quæ statim divelluntur.

XII. Fingit Athanasius, Adamum, cum pessima adjutrix fuerit Eva, Diaboli potius, quam viri, de aliis adjutoriis idem præsumpsisse, atque ea propter a pluribus abhorruisse. Quod falsissimum esse commentum, nemo non videt; quum ante lapsum omnia ista verba Deus pronunciaverit, neque Adamum in consilium adhibuerit, a quo nec impeditus fuit. Denique excipiunt polygamiæ patroni, Deum loqui de uno tantum auxilio, in uno matrimonio, in polygamia autem non unum, sed plura contrahi matrimonia, quorum singula unum auxilium admittant. Destruere quidem fatentur polygamiam unitatem *auxilii*, non autem unitatem auxilii in uno matrimonio; secus enim omnia matrimonia post Adamum fore damnanda, in quibus etiam multa sint auxilia. Cui difficultati satisfacere nescit Arcuarius p. 57. Ego autem illud absurdorum omnium absurdissimum esse judico. Hoc ipsum κρινόμενον est, utrum plura simul matrimonia, prima uxore nondum mortua, contrahere sit licitum. Quod non est supponendum, sed probandum. Exemplo saltem Adami probari nequit. Eadem objectio redit capite sequenti. Ideoque hic diutius hisce figmentis & effugiis immorari me piget.

CAPUT VII.

Utrum verba, crescite & multiplicamini *Gen.* 1. 28. *ac unius Evæ ad Adamum adductio Cap.* 11. 22. *monogamiam vel polygamiam adstruant?*

MEntem præcepti de multiplicatione & fructificatione Gen. 1. 28. supra capite primo exposuimus. Ut veritas paulo clarius eluceat, & ad partes nostras inclinet pendens forsan adhuc lectoris animus, objectionibus hisce adversariorum occurrendum. Athanasius quidem præmonet p. 148. Theophilum tanquam negantem polygamiam esse peccatum, ab omni probatione potuisse abstinere,

ſtinere, cum affirmanti incumbat probatio, ex abundati tamen probationem ſuſcepiſſe. Sed gratis illud monet, quandoquidem affirmat Theophilus Theſ. 1. Polygamiam cum jure naturæ, gentium, divino & civili exactiſſime concordare; affirmat Theſ. xv. juri divino polygamiam convenire; affirmat Theſ. xvii. pluralitatem fœminarum eſſe neceſſariam. Hoc affirmanti non poteſt non incumbere probatio. Deinde ſcimus quidem ex auctoritate ut Logicorum, ſic Jureconſultorum omnium, quorum in corpore utroque conſtantes regulæ, probationem non negantis eſſe, ſed affirmantis; illius eſſe probare non negationem, ſed exceptionem; nudis aſſeverationibus res non conſtitui, & quæ id genus plura. At non quæritur, quid ſtricto jure quis teneatur, ſed quid faciat ex liberalitate, & ex abundantia juris. Unde Proteſtantium licet negantium, operoſæ contra Pontificios Diſputationes. Neganti non incumbit primo loco, omni jure. Deinde diſtinguunt Diſputantes inter facienda & credenda, negationes priores probari poſſe docent, quia in Decalogo continentur; debere, quia ſecundum humana jura probanda eſt actio etiam negativa. Hæc præter viam. Diſcutienda igitur ſunt paucis, ut ad reliqua tranſeamus, quæ in medium adferuntur Theſ. xx. & ſeq. Th. xxxvi. xxxvii. lxxv.

II. Argumentum tanquam primarium & Achilleum promunt hujuſmodi: Quicunque jubentur creſcere, ſe multiplicare & replere terram, illi jubentur hoc facere modo optimo & convenientiſſimo, legitimo puta, ſeu Scripturæ ſacræ, quæ ſuprema lex eſt, non contrario. Atqui primi noſtri parentes, Adamus, Noachus, atque omnes eorum poſteri jubentur creſcere &c. Ergo. Concedimus totum. Urgent, verba non eſſe benedictoria tantum, ſed & imperatoria. Et hoc ſupra capite primo largiti ſuimus. Neque tamen omnes ſine diſcrimine obligari, fatetur ipſe Athanaſius p. 146. Si matrimonium auſpicaturus non invenit in ſeipſo vires animi ad regendum, corporis ad ſatisfaciendum, aut generandum, & fortunæ, ad ſuſtentandam familiam, intermittit vel unam ducere, viribus ſuis ſcilicet diffiſus.

III. Pergit Theophilus: Quicunque modus eſt legitimus, ille eſt optimus. Atqui Polygamia eſt modus legitimus. Reſpondeo negando aſſumptionem cum adjecta probatione, quod videlicet

licet conveniat cum lege prima & catholica Gen. 1. 28. nec contrarietur ulli legi Dei. Prius falsum esse, supra satis probatum dedi. Posterius in sequentibus liquebit. Utrum commodius terra repleatur per Polygamiam, si alias non sit prohibita, deinde differere erit satius, ubi de jure naturæ. Id saltem hoc loco velim expendi; si melius per Polygamiam mundus repleri possit, cur Deus Adamo & Noacho, primis mundi incolis, quibus hoc præceptum præ omnibus aliis datum, ut mundum propagarent & conservarent, plures non adjunxerit? quos tamen Polygamos fuisse, asserere non est ausus Athanasius p. 145. & 205. Quæ continentur Th. XXI. eadem sunt cum Th. II. III. & jus naturæ concernunt. Thesibus XXII. XXIII. XXIV. XXV. probat Theophilus, in Decalogo polygamiam non esse prohibitam. De quo post, ubi ordo historicus nos eo deduxerit. Nunc porro demonstrandum suscipit, in Mose, Prophetis, Psalmis & Apostolis polygamiam non esse prohibitam. Exorditur a creatione, quæ nobis sola hac Sectione exanimanda.

IV. Deum adduxisse unicam Evam Adamo, id nullam præbere ἀπόδειξιν, censet Theophilus Th. XXVI. Adamum enim, cum viderit, animantia omnia copulari cum sui similibus, de socia etiam cogitare cœpisse, & mediante Eva ex costa creata, omnibus bonis animi & corporis ac fortunæ spoliatum, odium procul dubio contra eam suscepisse, & nullam præterea ipsi similem desideravisse, ne plura mala incurreret: Invito autem non obtrudi beneficium. Eadem passim repetit Athanasius p. 18. 19. 20. Respondeo, quis credat affirmantibus sine teste, sine historia? Etenim hæc omnia statuuntur ἀπὸ γραφῆς καὶ λόγε. Gratis supponitur, Adamum ex brutorum consideratione Deum prævenisse, propter lapsum Evæ, nullam desideravisse uxorem ultra Evam, Deumque, si desideravisset, pronum fuisse in illius vota. Cum etiam integer, illa integra existente, nullam amplius desiderarit. Adeo ut perquam ridiculum sit hoc ac immane quantum distortum subterfugium. Ejusdem commatis & furfuris sunt, quæ ad Theophili thesin commentatus, sive commentus est potius Athanasius p. 18. Adamum in plures uxores, si Deus adduxisset, non fuisse consensurum, ad secunda vota transire noluisse; non consultum duxisse creatorem, uno die ipsum multis uxoribus onerare-

rare, sed primo animadvertere, quomodo cum prima se gereret.

V. Quasi vero Adam fuisset independens a Deo, in hoc mundo inferiore, cui potuisset contradicere, ac omnia pro lubitu imperare, cum tamen præter obsequii gloriam nihil ei fuisset relictum. Supponit voluntatem Dei antecedentem, cujus impletionem a voluntate humana prorsus suspendit. Cum e contrario voluntas creata dependeat a Deo metaphysice, ut creatore & conservatore suo, & moraliter, ut legislatore ac Domino. Si priores & posteriores volitiones in Deo ponantur, quarum hæ sæpicule diversæ ab illis, Dei voluntas erit mutabilis, quod summi Numinis perfectioni repugnat, & Scripturæ Mal. III. 6. Jac. I. 17. Quod si ergo novas creatas uxores Deo adducere visum fuisset, inscio Adamo, hiccine invitum se præbuisset? Rogetne Deus homines, quibus absolute imperat, quid velint & cupiant, & quidem peccatores, qui sua ignorant commoda?

VI. Si onus fuerit pluralitas uxorum, quod Deus Adamo imponere noluerit, ei neutiquam ferendo pares sunt posteri ejus; sin beneficium, quidni eo mactasset protoplastum, in quem tanta dona effuderat, & cui hoc tam necessarium erat in mundi exordio? Comparat Deum Labani, una die Jacobo plures uxores jungere nolenti, quem hoc in negotio fraudulenter egisse, norunt omnes, ex Gen. XXIX. 25. Pudeat Christianos, libidinis promovendæ causa quidvis fingere, Deumque dolosis hominibus comparare. Neque erat, quod metueret Adam, ne si post lapsum plures duceret uxores, totius mundi exul plura mala incurreret. Quamvis enim eopse die, quo Dei legem transgressus, sensu favoris Dei privatus, pœnam & tormenta pateretur, quæ Dei ira & potentia inflixit, ad vindictam læsæ suæ Majestatis Gen. III. 8. & seq. coll. cum Apoc. VI. 15. 16. 17. non tamen eam pœnam toleravit, ad satisfactionem usque justitiæ divinæ, interveniente statim Filio Dei Mediatore Gen. III. 15. qui sponsionem suscepit ex pacto æterno. Heb. XIII. 20. Psal. II. 7. Zach VI. 13.

VII Ideoque mox exercere Deus cœpit divitias longanimitatis, tolerantiæ & benignitatis Rom. II. 4. variasque benedictiones in statu integritatis concessas, Adamo denuo fruendas concessit, quarum

rum una fuit, eaque neutiquam postrema, propagatio sui generis, seu facultas communicandi vitam naturalem, & multiplicatio per generationem, qua quidem per peccatum excidisset, ni Deo illud beneficium reddere, & matrimonii nexum ante institutum, atque maris & uxoris conjugalem societatem rursus adstringere visum fuisset Gen. III. 16. 17. c. IV. 1. Quam gratiam homo amplexus, uxorem suam *Chavvam* sive matrem viventium vocavit, unde Pseudo-Jonathan & Targum Hieros. ad Gen. III. 15. *fore*, dicunt, *ut quando filii mulieris operam daturi essent legi, & facturi mandata, contrituri sint serpenti caput, & tempore Messiæ contra ejus morsum remedium futurum.*

VIII. Id omnino intolerabile est, quod dicunt Th. XXIX. Adamum fuisse in culpa, quod Deus ei plures non adduxerit uxores. Num in integrum hominem cadit culpa? num Deus in institutione status ab Adamo ejusque desiderio pependit? num ad illius lubitum disponere debuit aut voluit ille, cui nemo a consiliis, qui cum nemine communicat consilium, quem nemo docet scientiam & cui viam prudentiæ nemo notam facit Esa. XL. 13. 14. An homuncio leges naturæ mutare, generisque humani propagationem impedire potuit? Quidni Adam alias uxores desideravit post lapsum, cum alias nostri polygamiæ patroni hoc tanquam medium devorandæ molestiæ & miseriæ commendent? Nonne temerarium est dicere, non posse scire, an Adam plures uxores habuerit? cujus rei nec vola nec vestigium in historia creationis & in tota Scriptura. Deum potuisse adhuc, clamant, ex costa una vel altera, peccatis inquinata plures uxores creare? Quamvis Dei potentiæ limites ponere nolimus, multa tamen sunt, quæ arguunt in tam confidenti assertione nihil esse solidi ac certi. Ne dicam, quod a posse ad esse non valeat consequentia. Hæc enim nova fuisset creatio, a qua post sex dies abstinuit, cum sufficeret Dei concursus & providentia ad generationem, constitutis patribus carnis, Deoque solo manente patre Spirituum Heb. XII. 9. Potuisset Deus homines singulos separatim creare ad modum angelorum. Sed non placuit. Non produxit Deus ab eo tempore, præter animas, quæ generari nequeunt, novas creaturas; alioquin enim rerum omnium principium sex diebus non finiendum, sed ulterius per plures dies & menses continuandum fuisset, quod & Mosaicæ

narrationi, & omnium, qui Scripturis fidem habent, consentienti sententiæ repugnat.

CAPUT VIII.

Utrum phrases, adhærebit uxori suæ, & erunt duo in carnem unam *Gen.* 11.24. *atque dominium viri cap.* 111. 16. *Polygamiæ faveant, an Monogamiæ?*

INstitutionis verba, quæ clarissima sunt, & sufficienter a nobis supra CapiteSecundo exposita, nullum poterunt negotium facessere nisi iis, quibus contradicendi & hypothesi suæ inserviendi libido, judicii libertatem eripuit; inhærendum tamen adhuc nonnihil eis est propter adversariorum exceptiones. Quod enim Deus in singulari dixit, ודבק באשתו quod in Latio significat *adhærebit uxori suæ*, &, *duo erunt in carnem unam* Gen. 11.24. id non semper aliquam singularitatem vel unitatem exclusivam involvere, contendunt Theophilus & Athanasius Thes. xxvii. xxviii. Sicut Deus jubendo diligere proximum suum, non vult, unum hominem esse diligendum; singularem numerum libertatem tantum concedere ducendi unam vel plures. In Decalogo nomen Dei, Sabbathum, patrem & matrem, ac in præcepto x. omnia objecta in singulari numero poni, ex quibus tamen non sit concludendum, unam domum, unamve uxorem esse prohibitam, aut saltem unum Dei nomen in vanum non esse assumendum. Et numeralia illa, duo, tres vel tria, aliaque non semper exclusive sumi in Scriptura, sed significare tantum, quod duo ad minimum faciant conjugium. Idem olim objiciebat B. Ochinus. Quibus similia exhibet Daph. Arcuarius pag 71. & seqq.

II. Quantum se fatigant homines, ut contra claram lucem verbi divini, suam defendant hypothesin. Exstruxit Deus ex una costa unam fœminam, quam Adamo adducens dixit: *Ideo deseret homo patrem & matrem suam, & adhærebit uxori suæ, & erunt in carnem unam.* Ex quibus vel cœco appareat, conjugium inter duos esse institutum, quod & tandem absurdissimis suis effugiis fateri coguntur. Quæ hic est comparatio inter uxorem tuam & proximum tuum? Ubi Deus ita restrinxit amorem proximi, ut unum

num diligas, & propter eum deseras ipsos parentes? Cum præter hostes & osores Dei, quos Deus ipse inimicos nostros constituit Gen. III. 15. diligendi sint omnes homines in mundo, etiam ipsi inimici nostri, itane adhærebit unusquisque omnibus mulieribus? Proximi nomen collectivum est, ideoque mirum non est, ejus fieri mentionem in singulari. Neque in x. præcepto Decalogi una domus aut una uxor, unus bos, unius proximi prohibentur, quemadmodum hic duo jubentur in posterum esse in carnem unam, exemplo Adami & Evæ, quos Deus ipse conjunxit. Plus enim in lege esse quam dici, si non limitetur ab ipso legislatore, canon est ad explicationem legis necessarius. Pariter nomen Dei vel est ipse Deus Ps. XX. 2. VIII. 2. vel vocabula denotat, quæ signa sunt divinarum perfectionum, ita ut omnia Dei attributa comprehendat. In præcepto III Deus non restringit illud nomen ad unum attributum, sed ad omnia extendit, ideoque cum uxore, cui homo adhærere debet, comparari nequit.

III. Nec sequitur, vocabulum *duo* non accipitur aliis in locis exclusive, ergo & in locis, ubi agitur de conjugio. Pariter enim concludi posset, non duas tantum fuisse tabulas legis, quia alibi vox duo exclusive non accipitur. Circumstantiæ textus sunt expendendæ, & cætera, quæ docent, quando exclusive sit ille numerus accipiendus, quando non. Expresse apud Mosem duo, non plures vinculo matrimoniali junguntur. Ipse Athanasius cogitur fateri p. 169. nonnulla loca in quibus particula exclusiva *tantum* non adjecta, exclusive tamen intelligenda, ut 1 Joh. v. 7. *tres sunt, qui testantur in cœlo.* Exod. XX. 9. *Sex dies operaberis.* Quia res, contextus & reliqua Scriptura docent, exclusive sumendum numerale, eo quod tres semper tantum denominentur, & septem tantum dies sint, quorum unus si Deo consecretur, liquet, remanere sex, quibus opera facienda. Sed objicit, matrimonii exempla non tantum monogamica, verum etiam polygamica occurrere? Respondemus, etiam hic rem, contextum, & reliquam Scripturam ostendere, vocem *duo* esse exclusive sumendam, quia duo in principio tantum conjuncti & conjungendi leguntur Gen. II. 23. 24. Matth. XIX. 1 Cor. VII. nuspiam plures. Huic veritati non præjudicant exempla hominum polygamorum, sicut fidei articulo de Trinitate, & præcepto de

septimo die sanctificando, & sex diebus labori destinandis, non præjudicat, quod non desint, qui Trinitatem, & Deitatem Filii, contra quos scripsit Evangelista Johannes, in dubium vocant, & septimo die laborarunt. Exempla in sacris occurrunt eorum, qui omnia Dei præcepta in Decalogo promulgata transgressi sunt, hoc non præjudicat divino mandato & postulato.

IV. Accedit, quod observatum sit, numeralia in N. T. esse exclusiva, quando articulus additur demonstrativus, velut οἱ δύο *hi duo* erunt in carnem unam. Quamvis enim in Genesi non reperiantur istæ voces, nemo tamen tam profanus erit, inter Christianos qui nomen profitetur, ut hanc exceptionem adversus Christum ipsum torqueat, qui optimus legum Interpres istas addit Matth. XIX. 5. ab antiquissimis etiam Interpretibus in Pentateuchum, LXX. Samaritano, Syro & Arabe expressas, quas & sensum exigere, cœcus est, qui non videt. Conf. Gen. II. 25. Matth. XXI. 31. XXV. 17. XXVII. 21. Gal. IV. 24. Eph. II. 15. Phil. I. 23. Apoc. XI. 4. Quod porro excipit Athanasius, *duo* hic exclusive posse intelligi tantum de nuptiis Adamiticis, & præsentibus personis, quarum plures non erant, id ipse refutat p. 165. 166. quando agnoscit, quædam in hac narratione primarum nuptiarum Adamiticarum esse generalia, non tam de Adamo (ut relinquere patrem & matrem) quam de omnibus subsequentibus conjugandis loquentia. Quis ergo toleret Interpretem, qui hæc velit lancinare verba, ac, *duo erunt in carnem unam*, restringere ad primos parentes? Quæ enim est, si hæc non est ἰδία ἐπίλυσις, libitu hominum allata, qui Scripturas στρεβλοῦσι 2 Petr. I. 20. 21. II. I. III. 16. Præterquam enim quod Deus hanc legem & ordinationem subjungit, solum factum Dei, viro tantum adjungentis unam uxorem, habuisset vim legis, secundum quam Adami posteritas conjugalem societatem inire tenebatur.

V. Objicit Thesi XXVIII Theophilus; Si omnis scortator, sive cœlebs, sive maritatus, sit, vel *fiat cum scorto una caro* 1 Cor. VI. 16. multo magis polygamus cum secunda uxore; & proinde polygamia non pugnat cum primæva institutione, *& erunt in carne una?* Respondeo per concessionem, adulterum & scortatorem cum scorto fieri unam carnem, desinere tamen cum conjuge legitima manere unam carnem, si alteri se jungat. Scortator

tator enim quantum in se est, & quantum ad sequelam actus sui, facit id, quod facit sponsus, in Domino contrahens matrimonium; dat enim scorto potestatem in suum corpus. Adeoque hac ratione negamus & pernegamus, tres, nempe maritum, uxorem & scortum esse unum, & jungi in unam carnem, siquidem eo ipso momento, quo scortator vel. mœchus cum scorto fit una caro, cessat unitas carnis, quæ ipsum inter & conjugem fuerat, a qua per adulterium se separat, atque ita vinculum illud solvit contra Matth. v. 23. XIX. 9.

VI. Inde tamen perperam concludit Arcuarius p. 79. vinculum matrimoniale cum priore conjuge post ductam secundam manere, & in polygamia successiva non nisi duos carnem esse unam. Si enim, inquit, unitas carnis prioris matrimonii per concubitum cum scorto dissecetur quasi & dissolvatur, multo magis per secundas nuptias solvetur, & per consequens in polygamia unitas manebit carnalis, & non nisi duo una erunt caro. Si vero dicas, in polygamia continuum esse adulterium, tunc prima conjux, quæ innocens, & juste marito suo conjungitur, continui adulterii insimularetur. Hac ratione belle se elapsum esse putat, sed mera sunt effugia.

VII. *Viro subjecta est mulier*, inquit Apostolus Rom. VII. 2. cujus originem indicat 1 Tim. II. 12. 1 Cor. XI. 7. & seq. ex Gen. III. 16. *& viventi viro devincta est per legem* Gen. I. 28. II. 24. potissimum ob specialem contractum, quando fœderis matrimonialis leges suas fecit per consensum, ex pacto voluntario ὑπανδρ- esse incipit. *Proinde vivente viro moecha vocabitur, si fiat alterius viri; sin autem mortuus fuerit vir ejus, libera est a lega illa, ut non sit mœcha, si fiat alterius viri* com. 3. citati loci Rom. VII. quia pactum inter vivos valens, cum vivo initum cessat, neque ipsa obligatur amplius, quia a parte mortua, quæ nihil scit Eccl. IX. 5. nulla officia præstari possunt. Adulterium tamen rumpit contractum inter vivos; quæ una caro fit cum adultero, desinit esse una caro cum marito, tunc licet parti innocenti aliud inire matrimonium, atque ita non manet cum priore conjuge una caro. Pariter si quis deseruerit uxorem per aliquot annos, & reversus repetat alii nuptam, non manet illa simul hujus & illius uxor, sed pro ratione rei, & via juris alterutri adjudicatur.

VIII. Falsissimum ergo est, quod dicit Arcuarius, vinculum

matrimoniale cum priore conjuge vivente post ductam secundam manere, & in Polygamia duos tantum esse unam carnem. Id enim negat Apostolus 1 Cor. VI. 16. Imo hæc ipsa ratio pro nobis militat, qua Polygamiam illicitam judicamus, quod vinculum prius solvatur per posterius. An ergo manent una caro? Figmentum illud de matrimoniis diversis unius mariti cum pluribus uxoribus mox examinabimus. Si quis duas aut plures uxores simul duxerit, prima innocens erit, quemadmodum legitima uxor scortatoris, nisi in secundas nuptias consenserit, quod non erat in ipsius potestate.

IX. Negat Arcuarius, *unam carnem* Gen. II 24. significare carnalem conjunctionem & commixtionem, quemadmodum 1 Cor. VI. 16. inde enim sequi, inter scortatorem & scortum dari matrimonium, & per consequens meram carnalem commixtionem fore contractum matrimonialem, quod tamen conciliari nequeat cum Scriptura, scortationem damnante. Verumenimvero quæ de conjugibus dicuntur Gen. II. 24. Paulus ad scortatores transfert, quia actus externi seu conjugum, seu scortantium, secundum speciem naturæ non sunt diversi, licet in genere moris, ut loquuntur, specie, imo genere differant. Illorum enim actus sunt castitatis & virtutis, horum sunt pravæ libidinis & vitii. *Ex libidinis commercio*, ait Theophylactus, *unum fiunt fornicator & meretrix.* Neque inde sequitur solam conjunctionem carnalem matrimonialem contractum absolvere, quia non excluditur unitas affectus, & spiritus carnalis, quod e consensu in ejusmodi commixtionem, qui non minus vitiosus est, quam ipsa commixtio, abunde liquet. Ideo autem inter scortatorem, tam cœlibem, quam maritatum, & scortum, non est matrimonium, quod præter institutionem & legem divinam ille sectetur promiscuos concubitus, & arcte uni non adhæreat, hic vero aliam superinducat, & ita prius vinculum solvat.

X. Neque admittenda est Arcuarii expositio p. 77. 78. qua verba *in unam carnem esse*, vult significare matrimoniali vinculo ita conjunctos esse, ut cum ante contractum matrimonium fuerunt, & post eum manent duo homines, ratione liberorum tamen ab ipsis oriundorum, tantum pro una carne, uno fonte, una radice & origine, qua omnes inde nati liberi uniantur, sint reputandi. Neque ista mens est Doctissimi Viri, Ludovici de Dieu, quem citat, qui

qui ita habet *in Animadv.* ad Matth. XIX. 5. *Arbitror potius perpetuum matrimonii ſtatum his verbis deſcribi, qui is eſt, ut maritus & uxor, qui non modo ante contractum matrimonium fuerunt, ſed & in ipſo matrimonio ſunt, & manent duo homines, duæ perſonæ, ratione tamen matrimonii non ſint niſi una caro, unum principium generationis, atque hac de cauſa teneri maritum, ut uxori adhæreat, quia vi matrimonii in unam carnem coaluerunt.* Ego non capio, quomodo illud figmentum Clariſſimi viri teſtimonio confirmari poſſit, ut duo dicantur una caro, non commixtionis, ſed tantum liberorum reſpectu, quam interpretationem etiam ipſemet paulo ante rejecerat, quia ſi nullos procreent liberos, nunquam erunt una caro, & toties erunt una caro, quoties prolem acquirunt.

XI. Et quamvis vox Hebræa אישׁ *hominem* ſæpe ſignificet, uti vox σαρκὸς eodem ſenſu uſurpatur a Græcis per Rabbiniſmum Matth. XXIV. 22. Luc. XII. 16. Act. II. 17. Rom. III. 21. I Cor. I. 29. emphatice tamen adhibita eſt vox carnis, nec dicere voluit Spiritus S. Unus Homo, ſed *una caro*, vel *erunt in unam carnem.* Copulam enim carnalem reſpexit, atque id, quod ad naturam matrimonii requiritur, expreſſit. Defectus enim veri conjugii eſt, cum duo non poſſunt conjungi in unam carnem, ob membrorum, quæ Deus eam in rem ordinavit, defectum & vitium, unde & Eunuchos ineptos ad conjugium, Salvator docuit Matt. XIX. 12. Ideo autem iſta fingit Arcuarius, ut polygamiam verbis iſtis inſtitutionis non improbari oſtendat. Sicut liberi in polygamia ſucceſſiva ex diverſis nuptiis oriuntur, ita etiam in ſimultanea, manere putat unitatem carnalem, nec primum matrimonium per ſecundum diſſolvi.

XII. Atque hæc poſtrema eſt adverſariorum exceptio nihilo verior, cujus & ante meminimus; quod, ſi hæc verba inſtitutionis, inquit Athanaſius p. 169. *duo erunt in carnem unam*, omnibus Adamigenis applicentur, etiam, ſi accurate velimus loqui, duo tantum ſint in carne una, (in Polygamia puta) quia duo contractum peculiarem contrahant, nec plures admittant, in illo contractu ſponſalitio & matrimoniali; poſſe tamen maritum cum aliis etiam contrahere, contendunt, ſed contractu diſtincto a priori, utut videatur unus idemque contractus, ob unitatem mariti contrahentis, re tamen rite penſitata, tot eſſe contractus, quot uxores, cum quibus convenit; quod verbis Struvii confirmat.

mat. p. 15. Arcuarius in eo se magnum præsidium invenisse putat, ideoque prolixissime istud figmentum proponit p. 75--80. Non esse quæstionem, an in uno conjugio maritus plures uxores habere possit, sed an maritus præter unum conjugium cum una uxore, etiam secundum cum secunda, & sic porro, inire queat? quod probat fieri posse exemplo Patriarchum. Ut ita inter illos, etsi diversis vir jungatur, detur relatio, quemadmodum pater ad filios plures σάρκιν & relationem habet.

XIII. Quis autem non videt, hæc omnia ficta esse præter Institutionem & reliquam Scripturam. Cur enim Deus tot matrimonia non instituit, & de variis contractibus matrimonialibus leges dedit Lev. XVIII. XX. Quæ ratio ergo, quod Matth. XIX. 1 Cor. VII. aliisque in locis, ubi ex professo agitur de matrimonio, nulla facta mentio tot contractuum? Cur nuspiam de iis cautum est? Ne quidem exempla Polygamica V. T. id inferunt. Etenim ubi locorum legimus de duobus vel pluribus matrimoniis contractis, nisi de Jacobo? qui tamen, fatentibus adversariis, intentionem non habuit ducendi duas. Per accidens id factum est, & præter legem, ut postea videbimus. Neque hic nuda est relatio, qualis inter patrem & filium, sed qua duo in carnem unam sunt, quæ σάρκις si ad plures spargatur, non amplius vir cum una conjuge, sed cum pluribus caro una erit; cum tamen vir non amplius potestatem habeat in corpus suum, ob istam relationem ad propriam conjugem, quia cum ea jam est una caro 1 Cor. VII. 4. & fœdus cum ea iniit, quod violandum non est, neque vir perfidus debet fieri contra mulierem, & vice versa. Chrysost. *Homil.* XIX. *in epist. ad Corinth. cum ad tentandum meretrix accesserit, dicas, non esse tuum corpus, sed uxoris. Itidem & uxor dicat adversus eos, qui volunt expugnare pudicitiam. Corpus meum non est meum, sed viri.*

XIV. Et extra dubium est, aliam esse matrimonii, aliam aliorum contractuum rationem, qui ut humana auctoritate iniri, ita eadem quoque solvi possunt. Docent tamen ipsi Jurisconsulti, legum humanarum interpretes, contractus, quibus translatum Dominium, non posse plures iniri, quales sunt emptiones, permutationes, operarum locationes, ita ut servus, qui se mihi addixit, alteri operam addicere nequeat, & quæ sunt id genus plura bene multa. Maymon. *de Connubiis. Cap.* III. varias formulas sponsi & sponsæ exhibet, quibus contrahant.

En tu mea uxor, En tu sponsa mea, En tu empta mihi, En tu mea, En tu ducta mihi, En tu desponsata mihi, En tu in potestate mea, En tu conjuncta mihi, En tu propria mihi, En tu addicta mihi, En tu adjutorium meum, En tu coram me, en tu costa mea, En tu seclusa mea, En tu loco meo, En tu vincta mea, En tu captiva mea. Deinde subjungit aliam formulam: *Esto dicata dimidio mihi, rite,* inquit, *dicatur; quippe quod idem est, ac si dicat, esto uxor mea, tu & item altera; ita sit enim ut dimidia tantum viri pars ad ipsam pertineat.* Id tamen nos negamus, in potestate viri vel fœminæ esse ejusmodi contractum ineundi, æque ac idem Majem. *negat, dicatam esse sponsam, si sponsus dicat, esto pars tui dimidia dicata mihi; id enim fieri omnino non posse, viris ut duobus simul eadem mulier uxori sit.* Quia eadem potestas uxori in corpus viri, quæ viro in corpus uxoris, sicut postea videbimus ex 1 Cor. VII. 4.

XV. Tandem ultimum argumentum polygamiæ defensores a dominio mariti desumunt, in historia creationis, sive primi status hominum fundato Thes. XXXI. Sicut Dominus plures servos habet, servus autem non plures potest habere dominos; ita maritus potest plures habere uxores, non vero uxor plures maritos. Quis autem sanæ mentis ferat istam comparationem inter societatem herilem & maritalem, & consequentiam a servis ad uxores? Prærogativam aliquam & gloriam viri supra mulierem, in ipso statu instituto supra concessimus Cap. VI. §. VIII. propter ordinem creationis, quia Adam immediate factus ad imaginem Dei, prima copia, mulier vero ad ejus exemplar, ad imaginem imaginis, ex viro & propter virum formata 1 Cor. XI. 7. 8. 9. quæ quidem rationes imperium mulieri negant, subjectionem autem non magnam inferunt, quia æque intellectu, voluntate & rectitudine prædita, ac Adam Gen. I. 26. Eccles. VII. 29. & viri socia ac consiliaria Gen. II. 18. æqualis ipsi præter ordinis prærogativam. Sed quia prima fuit in transgressione, status ejus deterior est redditus Gen. III. 16. a quo tempore viro subjecta, quæ subjectio lege gentium ubique recepta, & ab Apostolis passim inculcata Eph. V. 22. 1 Pet. III. 1. & seq.

XVI. Falsissimum tamen est, eo usque dominium mariti esse extendendum, ut etiam inscia & invita uxore, corpus suum pluribus communicare queat, quod ne quidem exempla Abrahami, aliorumque sanctorum probant. Neque servo jus illud competit in herum, cui sub certa conditione, ad certum tempus se vendidit

Exod. xxi. 2. & seq. Lev. xxv. 39. & seq. quod uxor habet in maritum 1 Cor. vii. 3. 4. Quo pertinent diversæ leges Exod. xxi. 20. & seqq. libero homine, adulto aut infante, a bove cornupeta occiso, herus, cui constitit de illius violentiæ assuetudine, ad mortem condemnatus est, com. 29. 31. servo autem necato, etiam pretiosissimo, aut ancilla, triginta argenteis siclis domino ejus satisfieri poterat. Et apud Romanos *uxor pudica, maritoque in omnibus obsequens, æque ac ille domus erat domina*, teste Dion. Halicar. *Antiquit. Rom. lib.* 11. quod per clavem sponsæ traditam, significatum volunt. Consiliarios princeps, quo simili uti amat Arcuarius p. 92. 93. adhibere potest plurimos, exemplo regum & principum, quorum meminerunt sacræ literæ 1. Reg. xii. 6. 8. 2 Reg. vi. 8. 1 Par. xiii. 1. 2 Paral. xx. 21. xxx. 2. xxxii. 3. commendante Salomone Prov. xi. 14. xiii. 10. xix. 20. qui quid e commodo sit non culinæ privatæ, sed totius Reipublicæ vel provinciæ, in cunctis expeditionibus, in rebus arduis & dubiis, necessaria consilia suggerunt. Sed alia ratio est curæ domesticæ, cui virum cum una socia & consiliaria sufficere, summus Moderator judicavit.

SECTIO SECUNDA.

Conjugium inter Duos non repugnare, sed conforme & congruum esse Juri naturali, demonstratur.

CAPUT I.

Quid & quod sit jus naturæ.

SUfficeret quidem demonstrasse e Creatione & institutione primæva conjugii, monogamiam legi divinæ, & naturæ a Deo constitutæ conformem placere Deo, nisi polygamiæ patroni uxorum pluralitatem cum jure naturæ maxime concordare gloriarentur; ideoque operæ pretium erit, priusquam ad alia progrediar, ejus essentiam & existentiam demonstrare, quia non desunt, qui illud in dubium plane vocant, vel siniſtre interpretantur, in quibus tamen prolixe refellendis non laborabo; atque deinde ex illo jure argumenta pro causa nostra depromere, quæque attulerunt adversarii, paullo curatius examinare. Cujus methodi in prolegomenis rationem dedi.

H. Ra-

II. Ratio formalis *juris naturæ* consistit in eo, quod homines inde a creatione mundi, recta ratio docet, ex ideis & notionibus sive cogitationibus, a causa & ratione Superiore impressis, quas de Deo, supremo & perfectissimo Ente, de semetipsis, reliquisque mentibus & hominibus, nec non de corporibus eorumque motu, in se reperiunt, ad quas si attendant, naturam justi & injusti deprehendunt; Etenim imago Dei, ad quam homo conditus est, requirebat, ut Deus legem in officio erga se & homines consistentem, pectoris tabellis sive cordibus inscriberet Jer. XVII. 1. XXXI. 33. Rom. II. 15. 2 Cor. III. 3. aut proprie loquendo, talem facultatem inderet, qua Deum summum & pulcherrimum bonum amarent, atque omnia ad suæ existentiæ rationem referrent, omnibusque virtutibus inter se connexis, quibus societas humana conservetur, operam navarent, in quo amor proximi consistit. Scriptura enim cordis, non literis & syllabis calamo exaratis, vel stylo insculptis constat, cujus anima rationalis & spiritualis capax non est, sed metaphorice significat, non minus præsentem esse summam eorum, quæ lege continentur, quam præsens est in charta aliave materia, quod ei inscriptum. Summa igitur juris naturalis est, obligari ad agendum, quod rectæ rationi consentaneum, & absolute ac simpliciter optimum est.

III. Creaturæ, quæ luminis naturalis beneficio a nobis cognoscuntur, satis ostendunt, se non esse a seipsis, cum non possideant summas perfectiones, cumprimis nobiliores creaturæ, quales sunt homines, qui in se notitiam summarum perfectionum deprehendunt, quas se tamen non habere intelligunt, comparando eas cum idea & conceptu Entis perfectissimi. Multos igitur defectus in se deprehendentes, causam aliquam agnoscunt, a qua omnia producantur ac conserventur, & cui ipsi existentiam debeant, quam si haberent a se ipsis, quidni reliquas perfectiones, quarum illa fundamentum est, a se ipsis haberent? Ita ex notitia Dei & mentis nostræ intelligere promptum est, dari Superiorem & creatorem omnium, qui sit omnium Dominus & legislator, a quo dependeant omnes homines, & cui obedientiam præstare teneantur, haud secus ac liberi parentibus, subditi potestatibus supereminentibus.

IV. Et qui Deum ex necessitate primi motoris investigari non

agnoſcunt, & nullum præter Naturam Numen admittunt, antiquiſſimum ac firmiſſimum Religionis fundamentum ſubruere moliuntur. Motus enim omnium corporum, abſque interventu voluntatis humanæ, a voluntate cauſæ primæ, & impreſſa vi primi motoris fiunt, atque ab eadem permanente, ſecundum leges motus perpetuo determinantur. Quemadmodum etiam motus ſenſuum noſtrorum organis impreſſi, quibus mens ad res apprehendendas ac judicandas impellitur, ab eadem prima cauſa ortum habent. Omnium rerum diſpoſitio diſponentem, ordo ordinantem, motus moventem arguit, ut ita Deus, qui oculis corporeis non videtur, nec videri poteſt, mente cognoſcatur per creaturas, quod factum eſſe, dicit Apoſtolus jam ab origine mundi Rom. 1. 20. Et quid aliud motus ille perpetuus, iſta diſpoſitio & ordinatio totius univerſi nobis indicant, quam legem naturæ immutabilem, cujus notitia hac ratione mentibus humanis ingeneratur?

V. Quibus accedunt honeſti & turpis notiones, a Superiore cauſa hominum mentibus impreſſæ, quæ Apoſtolo Gentium dicuntur cogitationes accuſantes & excuſantes Rom. 11. 15. quas non haberent, niſi bonum vel malum cognoſcerent, a ſe perpetratum. Cur enim conſcientia, quæ ſocia eſt ſcientia, quia ſocium Deum habet, quem ſemper priorem cognitorem ſupponit, reum perageret aut contra ſecurum redderet, niſi præſentem & ſecretiſſima cordis inſpicientem Deum agnoſceret, ſententiam pronunciaturum eis, quæ vidit, accurate convenientem? unde Deus & conſcientia conjunguntur Rom. IX. 1. VIII. 16. 1 Joh. III. 20. Accuſantis conſcientiæ ratiocinatio erat in fratribus Joſephi Gen. XLII. 21. & ſeq. deque futuro actu in Joſepho Gen. XXXIX. 9. in Davide Pſal. LI. 5. Et Catilinæ, Oreſtis, Gorgiæ, Alcibiadis, Tiberii, Caligulæ, Neronis, aliorumque bene multorum exempla, a profanis ſcriptoribus diligenter annotata, abunde teſtantur, conſcientiæ terriculamenta & tormenta perpetuo turpia facta comitari. De quo Cicero *pro L. Piſone:* Suum quemque facinus, ſuum ſcelus, ſua audacia, de ſanitate & mente deturbat. Quamvis hic non exacte faciat ſuum officium, ſed in ultimo judicio.

VI. Sicut e diametro innocens etiam inter ipſa tormenta fruitur ſecuritate, & de pœna metuens de innocentia gloriatur, quia ſedet in arce animi judex ille domeſticus, qui lege quadam domeſtica, mali bonique ſecretum judicium exercet. Qualis excuſans

cusans erat conscientia in Joseph Gen. XL. 15. in Davide Psal. XVII. 3. seq. in Paulo Act. XXIII. 1. de qua pariter Cicero l. II. *Tusc. quaest. Nullum theatrum virtuti conscientia majus.* Nisi honesti & turpis, justi & injusti sensus esset naturalis, non adornare studerent mortales, si quid turpe commiserint, & occultare, ut nihil commisisse credantur. Est hæc non scripta, sed nata lex, quam non didicimus, accepimus, legimus, verum ex natura ipsa arripuimus, hausimus, expressimus: ad quam non docti, sed facti: non instituti, sed imbuti sumus, ait Cicero *Orat. pro T. A. Milone.*

VII. Qui natura, sine revelatione, quæ legis sunt, faciunt, quod Apostolus de gentibus affirmat Rom. II. 14. illi ex notitia insita cognoscunt bonum & malum, unde dependent principia illa practica, Deum esse, eumque amandum atque colendum; proximum diligendum, honeste vivendum, neminem lædendum, suum cuique tribuendum, bonum sectandum, malum fugiendum, & id genus alia plurima axiomata, quæ jus naturæ constituunt. Loci istius vim impie enervat F. Cuperus *in Arcanis Atheismi Revelatis* p. 245. fingens, contra omnium exemplarium fidem, omniumque Interpretum sententiam, vocem φύσει *natura*, jungendam esse cum ἔχοντα *habentes*. Incongruus enim inde & impossibilis sensus proficiscitur, cum in sequentibus verbis, ἅτοι νόμον μὴ ἔχοντες *isti legem non habentes*, subintelligendum iterum esset *natura*, ob illa scilicet, quæ continuo sequuntur, ἑαυτοῖς εἰσι νόμος *sibi ipsis sunt lex*. Si enim nec naturæ legem habent, & Apostolus supponit, non habere legem externam & scriptam, quomodo sibi ipsis possunt esse lex? unde igitur habuerunt conscientiam accusantem & defendentem? Si enim sine lege, nihil eis illicitum fuit? Jus ergo naturæ a priori demonstrari atque investigari potest, quatenus ex communissima juris notione jussum vel legem supponit, lex vero rationem, ut ita sit jussum & decretum rationis, a superiore aliqua causa inditæ, quæ rebus naturalibus prospexerit. Deinde idem jus a posteriori, ex effectis quibusdam manifestis, nempe ex approbatis variorum Auctorum sententiis, e gentibus & seculis variis, atque ex legibus ac judiciis gentium, saltem moratiorum, probatur.

VIII. Ideoque negat Apostolus, gentes simpliciter legis esse

ignorantes, quia natura faciunt, quæ legis sunt, & ob legis observantiam vel neglectum de seipsis testimonium perhibent. Non quidem omnia lege imperata faciunt, nec semper, nec ex eo principio, eoque, quo debebant, fine; præstant tamen aliqua, quæ ad amorem Dei & proximi referenda, mero naturali instinctu, nullo externo monitore ad ea excitatæ, ideoque sine externa & scripta Dei lege, solam naturam ducem sequentes. *Id opus legis* est Rom. II. 14. quod idem Apostolus *Veritatem* vocat cap. I. 18. quoad pietatem vel amorem erga Deum, & justitiam, sive amorem erga proximum, quam gentes injuste detinent.

IX. Falsissimum ergo est Hobbesii commentum, has naturæ leges, & immutabiles propositiones, nova legislatoris auctoritate, ut vigorem legum obtineant, aut revelatione cuique particulariter data, hominumque consensu indigere. Ligant enim nos leges, licet legislatorem oculis externis non videamus, quod necessarium esse, impie supponitur, cum ne quidem Spiritus finiti & creati sensibus comprehendantur, imo nec multo subtilia corpora. Sufficit nobis, manifestum fieri, illum jus habere imperandi omnibus, easque leges tulisse. Atqui hoc ipsum, quod homo conscientiam habet accusantem & excusantem, & quod a Dei rerumque creatarum natura mentibus nostris imprimitur, legis Auctorem satis indicat, primam videlicet omnium causarum. Frivolum autem est, quod Dei leges statuat non vigere, nisi homines in legislatoris imperium consenserint. Quasi vero summus rerum arbiter, qui a nemine dependet, & absolutus est creator ac Dominus, a creatura & ab homuncione consensum petat, an velit legi suæ obedire nec ne. Qui dicit, Matt. XX. 15. *annon licet mihi, quod volo facere in meis?* Recte Dion Chrysost. *Orat.* LXXV. *Mundus semper eandem legem immotam custodit*; & ad calcem Orat. Si quis legem auferat ex hominum vita, perinde opinor, ac si mens erepta fuerit.

X. Neque existimandum cum Judæis & Seldeno, illam auctoritatem Leges naturæ consecutas esse pronunciatione & traditone, cum celeberrima præcepta Noachidarum, quibus jus gentium universum comprehendi volunt, quorumque observationem omnibus hominibus incumbere statuunt, Adamo & Noacho pronunciata. Quorum Adamo sex præscripta fuisse credunt, quæ complementum suum accepisse tempore Noachi arbitrantur, cui septi-

septimum fuerit superadditum. De quorum ordine videre est in *Gemara Babyl. tit. Sanhed. cap.* VII. *fol.* 56. *Joma* cap. VI. *fol.* 67. Majem. *hilch. Melachim.* cap. IX. *Primum* est עבודה זרה *de cultu extraneo*, sive *idololatria* interdictum. II. בברת השם *de blasphemia*, sive *maledictione* (alii benedictione) *nominis Divini*. III. שפיכות דמים *de effusione sanguinis*, sive *homicidio*. IV. גלוי עריות *de revelatione turpitudinum*, sive *adulterio*. V. הגזל *de furto*. VI. הדינים mandatum *de judiciis*, seu *obedientia civili*. VII. אבר מן החי *de membro animalis viventis non comedendo*; sive interdictum *de esu sanguinis*, Noacho superadditum. Quisquis ullum horum transgrediebatur, pœnæ capitalis reum fuisse & gladio puniendum, tradunt.

XI. Quis autem animum inducere potest, ut credat, istam Doctorum traditionem ex una gente, sufficientem esse legis naturæ promulgationem, toti generi humano factam, cui illa innotuisse omnia non videntur. Neque fit verisimile, Scriptores sacros ista præcepta, si ante Mosis tempora ista forma & numero extitissent, silentio præteriisse, & Josephum eorum mentionem non fecisse. Et Apostolus Rom. II. 12. cum gentiles objicere potuissent, solos Judæos juste posse damnari, quia soli legem audiverint, in monte Sinai promulgatam, respondere potuisset, ipsis tradita fuisse præcepta Noachidarum. Ille autem ostendit, quod quamvis eam legem scriptam non audiverint, absque illa tamen peccaverint, cum aliam habuerint cordibus inscriptam, quam violarint. Ne dicam, quod leges istas, Adamo latas, tempore Noachi auctas esse velint, cum tamen incrementum non capiat lex naturæ, quod immutabile idem manet in æternum. Alias rationes sicco pede prætereo. Sunt ergo Juris naturalis dictamina, & decalogo repetita, quæ in Israelitarum republica videntur olim usurpata, juxta quæ bello capti, tum proselyti & in eorum portis habitantes, vitam instituerent.

XII. Objiciunt, qui legem naturæ impugnant, ex moribus paucorum hominum male concludi, judicium omnium, & easdem leges ab omnibus observari. Græcis, Romanis, humanioribus quibusque & mansuetis gentibus, barbaros, anthropophagos, aliave scelera committentes opponunt, & pessima nequissimorum hominum exempla. Sed non valet consequentia, regulæ morum ubique non observantur, ergo plane non exi-

stunt.

ſtunt. Diſtinguendum inter principia omnibus hominibus innata, atque inter uſum & exercitium. Multa vera ſunt, quæ latent, ſicut ignis in ſilice, qui non apparet, niſi excutiatur. Non eſt ratio & cogitatio infantum nulla, quia per opera & actiones ſe non exerit. Sol non perit, licet a nobis ob interpoſita corpora quandoque non videatur. Non periit vera Eccleſia tempore Eliæ, & ſub N. T. in papatu, quia latuit. Non ideo lex ſcripta aut inſculpta non eſt, quod a multis non legatur, nec animadvertatur; ſicut præſenti ſenſu viſus, actuali ſenſatione viſus ſæpe non utimur.

XIII. Homines enim ſæpe aliis rebus intenti, quæ a ſenſibus ingeruntur, tardius in ſe deſcendunt, & rarius mentem ſuam, aut innata menti principia & axiomata, totumque univerſum perſcrutantur. *Bis bina ſunt quatuor*, principium eſt & axioma, quod quiſque intelligit & facile admittit. Si vero numerum multiplices & pergas, licet ejuſdem ſit certitudinis, atque a Mathematico vel arithmetico pro principio habeatur, alii tamen non ita exercitato vel attendenti, difficultatem pariet, ut eum non niſi poſt aliquam meditationem capere queat. Neque omnes leges naturæ, actu & de facto ab omnibus gentibus agnoſci contendimus, quia dantur hominum monſtra, ſublato honeſti & turpis diſcrimine, humanitatem exuentia. Sufficit, omnes habere potentiam & facultatem, ejuſmodi notiones ac leges e natura eruendi, ſi attendant, quam ſi non haberent, nec aliis id præſtare foret integrum, quod tamen in plurimis nobis notis experimur, & a reliquis idem agnoſci præſumimus. Evolvantur Ciceronis officiorum libri, aliaque ejus, & Senecæ Philoſophi ac tragici ſcripta. Non parva vis naturæ eſt rationiſque, ait Cicero 1. *de Officiis*, quod unum hoc animal ſentit, qui ſit ordo, quid ſit, quod deceat, in factis dictiſque, *qui modus*. Nullum officium eſt, ſecunda Decalogi tabula mandatum, quod non plurimis optimiſque præceptis ethnicorum confirmari poſſit.

XIV. Paulus Rom. v. 13. uſque ad legem peccatum in mundo fuiſſe aſſerens, & peccatum imputatum non eſſe, non exiſtente lege, non reſpicit legem naturæ, quam & ipſis gentibus tribuit cap. 1. & 11. ſed legem Moſaicam, populo Iſraelitico publicatam; & imputationem reatus reſpectu hominum, eum non adeo conſiderantium, neglectam eſſe ſignificat. Legem enim ante Moſem præſcriptam fuiſſe, & imputationem factam, ex hiſtoria diluvii,

exci-

excidio Sodomæ & Gomorræ, aliisque judiciis divinis abunde liquet. Deinde non imputabatur peccatum etiam ab ipso Deo, quatenus in piis dissimulatum 2 Sam. XII. 13. neque solutio tunc exacta est, nec eo nomine jugum impositum. Conf. Rom IV. 15. VII. 7. ubi Apostolus legem scriptam & concupiscentiam peccatum fuisse negat. Lex naturæ voluntatis & appetitus rectitudinem postulabat, quemadmodum gentes modestiores, non modo actum vitiosum, verum etiam cupiditatem actionis vitiosæ damnarunt. Cicero *de finibus*, in libidine esse, peccatum certum est, etiam sine effectu. Ovid. *Amor.* III. *El.* IV. Nec mentem servare potes, licet omnia claudas, omnibus exclusis, intus adulter erit. Aulus Gellius *lib.* XI. *Cap. ult.* furtum sine ulla quoque attrectatione fieri potest, sola mente atque animo annitente. Negat tamen Apostolus, concupiscentiam se nosse peccatum, ante legem, ante X. præceptum, *non concupisces.* Quatenus nempe rationis lux obscurata, & facultas cognoscendi naturalis corrupta est & depravata, ut homo mentem ad ejus cognitionem non reflectat, neque aliter quam a fragminibus speculi, radii lucis superstites excipiantur, qui originem suam produnt, & similem quidem, sed exiguum splendorem habent. Ignorabat etiam Apostolus, cum Judæus esset, & Judæorum traditionibus deditus, concupiscentiam multarum rerum indifferentium, sed quarum usu Deus positiva lege Judæis interdixerat, peccatum esse, quia a Pharisæis legem de externa tantum disciplina interpretari solitis aliter erat edoctus. Ignoravit legis ἀκρίβειαν & perfectionem, donec mentem legis penitius introspexit.

XV. Denique ut objectioni a barbaris gentibus desumptæ, satisfiat, etiam notari velim, multa falsa narrari de longe dissitis nationibus, quod nimis verum est, ut probatione non indigeat. Herodotus Halicarn. l. IV. scribit, *ultra solitudinem habitant androphagi, id est, virorum carne vescentium separata natio, & supra hos deserta omnia, nec ulla gens, quantum nos scimus.* Deinde ait: *Androphagi agrestissimos omnium hominum mores habent, non judiciis, non legibus utentes, pecuariam exercentes &c.* Non mirum ejusmodi monstra in desertis & sylvis reperiri, si vera sit historia. Esse autem jus naturæ, barbarissimos arguit conscientia, arguit veri, & boni appetitus, arguunt quotidiana & perpetua beneficia, queis homo ad gratitudinem obstringitur; arguunt Dei supplicia iis, qui ante legem Mosaicam vixerunt, & qui peccant

per totum terrarum orbem, semper immissa. Quod autem contigit aliquando ob Dei judicia, quæ superiora facinora arcesserunt, vel per inadvertentiam inscripti dictaminis rationis, vel prævalentium affectuum importunam resistentiam; id defectui legum non est imputandum.

CAPUT II.

Principiis naturæ atque conclusionibus inde deductis convenit monogamia, repugnat polygamia.

SEquitur, ut investigemus, utrum positis istis naturæ principiis conveniat conjugium inter duos, quod hodie negant nonnulli Theologi, præcipue cum Struvio Jurisconsulti, quorum rationes argumentis nostris subjiciendæ sunt ac ponderandæ, an dignæ sint supercilio isto, quo vel nostram hanc sententiam explodunt, vel tuentur suam. Polygamia non repugnat sane juri naturæ divino, juxta datam in præcedentibus distinctionem, quod scilicet fluit ex natura Dei, cum ab arbitrio summi legislatoris profectus sit modus humanæ societatis, homini præstitutus. A principio potuit creasse fœminam non unam. Nihilominus tamen juri naturali humano repugnat, sive quod a natura rerum creatarum, aut ἀπ' ἀρχῆς *a principio creationis* dependet, totique naturæ humanæ dictum in Adamo. Jus enim naturæ disci ex operibus creationis & conservationis, mecum fatetur noster D. Arcuaris p. 3. Utraque, nisi omnia nos fallant, pro nobis est, sed polygamis adversatur, tam creatio, quod multis probatum dedimus, quam conservatio, cujus rei testis est experientia. Quod autem adversatur creationi & conservationi Naturæ nec non societati humanæ, adversatur saltem Dei voluntati, qua vult hoc modo genus humanum conservari. Sicut contra jus naturæ, in natura Dei fundatum, non tantum peccat, qui cultum Dei plane tollit contra primum Decalogi præceptum, sed etiam qui Deum alio modo colit, per imagines, quibus coli non vult. Et recte monet Grotius ad Matth. XIX. 4. emphaticum esse, quod dicitur, ἀπ' ἀρχῆς *a principio*, id est, cum Deus ad ipsam æqui bonique naturam, non ad depravata hominum ingenia, instituta sua accommodaret, cum locum non haberet illud, Mores leges perduxerunt in potestatem suam.

II. Primum

II. Primum naturæ principium est, Deum existere, Creatorem & Rectorem mundi, a nobis pura mente colendum; unde sequitur; ejus voluntatem & opera esse regulam & normam justitiæ, cui conformanda sint omnia consilia, cogitata, dicta & facta creaturæ, quæ & summa est primæ tabulæ præceptorum Dei Matth. XXII. 36.37.38. Inter quinque leges gentilium tribus portis incisas prima hæc erat: *catenam Deorum trahe*, quod est ordinem rerum in mundo cognoscere, eundemque assiduo contemplari. Cum igitur duos homines creavit Deus, Adamum & Evam, cui non refragantur gentiles, a quibus sub variis nominibus cultus est Adam, atque in prima conjugii institutione, quid conveniens esset, & in perpetuum ab hominibus servari vellet, declaravit, regulamque generalem proposuit, ad quam homini excipere non licet, testibus Interpretibus tam Hebræis quam Christianis; nemo non videt, eum, qui propria auctoritate, plures sibi sociat conjuges, Dei voluntati, & primo naturæ principio repugnare, quemadmodum supra demonstratum, hoc præceptum æque esse naturale, ac alterum illud generale, *Crescite & multiplicamini*. Ut ita ad legem primævam, & creationem conjugum sit recurrendum. Nulla enim potest dari ratio, cur a primis nostris parentibus, Adamo & Noacho, qui mundum propagare tenebantur, hanc legem naturæ, ut essent duo in carnem unam, Deus in creatione leges naturæ figens, magis observari voluerit, quam a posteritate. Accedit, quod e lumine naturæ certo credendum esse sciamus, quod a Deo fallere nescio de matrimonio revelatum est, quæ certitudo in veracitatem Dei resolvitur. Hoc enim pro summa regula memoriæ infigendum, docent philosophi, ea quæ nobis a Deo revelata sunt, ut omnium certissima, esse credenda; & quamvis forte lumen rationis, quam maxime clarum & evidens, aliud quid nobis suggerere videretur, soli tamen auctoritati divinæ potius, quam proprio nostro judicio fidem esse adhibendam, Cartes. *P.I. princ.* §. LXXVI. Duos homines creatos esse a Deo, etiam gentibus constat, verus modus solis iis, quos Deus dignatus est lumine revelationis.

III. *Secundo* repugnat Polygamia juri naturali, in Lege morali repetito, de adulterio præcepto VII. quæ non modo fœminam, sed & virum respexit, legitimo conjugio innexum Lex. XX. 10. sicut reliqua præcepta utrumque sexum obligant. Notum qui-

dem, legibus Romanis plus licuisse viris, quam mulieribus. Mulier adulterii rea erat, quandocunque se prostituisset; maritus solum, si cum conjugata, vel ingenua, non item si cum prostibulo, vel concubina, vel serva rem habuisset. At quidni æternus judex ita se gesserat, qualem suum se gerere jubet Ulpianus. *l.* 13. §. 5. *D. ad l. Jul. de adult. Judex adulterii ante oculos habere debet, & inquirere, an maritus pudice vivens, mulieri quoque bonos mores, colendi autor fuerit. Periniquum enim videtur esse, ut pudicitiam vir ab uxore exigat, quam ipse non exhibeat.* Ita Ulpianus injustitiam legum Romanarum ipse clam accusat & improbat.

IV. Et Nazianzenus εἰς τὸ ῥητὸν εὐαγγελίϰ, *apud Conr. Rittershusium, lib.* VIII. *Sac. lect. c.* 1. *Video legem ipsorum* (Romanorum scilicet) *inæqualem & disparem:* τί δέ ποτε γὰρ τὸ μὲν Θῆλυ ἐπόλασε, τὸ δὲ ἄῤῥεν ἐπέτρεψε *Cur enim fœmininum quidem sexum pœna affecit, masculino autem impune permisit adulterium?* & paullo post: *Non amplector hanc legislationem, non laudo talem consuetudinem: Viri fuerunt hujus legis conditores; & hinc est, quod contra fœminas tantum lex lata.* Rittershusius Sanctos Patres, Nazianzenum, Chrysostomum, Lactantium, Ambrosium, Augustinum, Hieronymum, Innocentium, in hoc consentientes urget, hac usus epicrisi: *Quamvis jus civile Rom. inter marem & fœminam, in violatione lecti genialis, faciat discrimen; tamen jure divino illud non est receptum, sed uterque æque grave scelus committit. Et merito; nam præceptum de non mœchando pariter ad utrumque sexum pertinet.* οὐ μοιχεύσεις. De quo pluribus infra ad Num. v. 11. & seqq.

V. Si ergo ad utrumque pertinet, maritus mœchabitur, quoties fidem matrimonii alteri dederit, invita ea, cui potestatem in suum corpus, fide interposita, primum tradidit, sive quoties maritus, vivente uxore, alteram superinduxerit. Neque enim adulterium tantum committitur cum alteri nupta, verum etiam soluta, meretrice, vel superducta, etsi discrimen admittimus, quod satis liquet ex interpretatione Christi Matth. v. Quæ etiam ratio est, quod virgo desponsata lapidata sit juxta cum viro soluto, quo cum fornicata est Deut. XXII. 23. 24. Juri autem naturæ conveniens esse, quicquid in Decalogo est morale, supra demonstravimus Sect. 1. Cap. 11. §. XII. in sequentibus, ubi ad Decalogum pervenerimus, pluribus demonstraturi. Huc referunt

ferunt graviſſimi Theologi illud Levit. XVIII. 18. de duabus uxoribus non ducendis, tanquam præceptum morale, principiis naturæ fundatum, de quo ſuo loco.

VI. *Tertio* jure naturali nefas eſt, rem ab uno legitime poſſeſſam, quale corpus viri ab uxore, juxta Paulum, alii tradere poſſidendam. Res aliena, invito Domino, bona conſcientia alteri donari non poteſt. Adverſum hoc eſt principio naturæ, quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris. Quod præceptum, docente Chriſto Matth. VII. 12. ſumma eſt tabulæ ſecundæ, & amicitiam ac ſocietatem inter homines ſervat, cui omnes gentilium contractus, omnia fœdera ſuperſtructa ſunt. Unde & hæ concluſiones dimanant: honeſte vivendum; alterum non lædendum; ſuum cuique tribuendum; fidem ſervandam; pacta non violanda. Quas omnes evertit polygamia. Eadem eſt contracti matrimonii firmitas, quæ eſt contractuum aliorum, qui rati eſſe debent, imo major, qualis a principio conſtituta, in ſanctione prima conjugii.

VII. Non permittit maritus, ut uxor plures arceſſat adjutores, ideoque committere non debet, quod injurium ſit uxori, quæ hic læditur. Præſupponimus enim; quod nemo nobis vitio verterit, naturaliter omnes homines eſſe æqualis juris, & nulli imperium in alterum competere, niſi id ſuo vel alterius actu fuerit quæſitum. Peſſima igitur eſt Theophili comparatio, quam inſtituit Theſ. XXIV. inter uxorem & ſervum, quod uxor aliquod jus in corpus mariti habeat, reſpectu debiti conjugalis, ſicut ſervus reſpectu ſalarii ſervilis. Equidem uxoris voluntas poſt lapſum ſubjecta eſt placito mariti Gen. III. 16. ſed ſoluta fœmina nulli viro eſt ſubjecta, citra interveniens pactum & ultroneam ſubjectionem. Cum ergo marem, ſi quid juris in fœminam, ut ſibi æqualem, habere velit, conſenſum ejus quærere oporteat, inter utrumque de præbendo invicem corpore pactum vel fœdus intercedere neceſſe eſt, quo nomine matrimonium venit Mal. II. 14. quod rumpitur, ſi ab alterutra parte, alia perſona admittatur.

VIII. Neque enim magis fœmina fidem dare tenetur viro, quod ulli, præterquam ipſi, corpus ſuum poſſidendum tradere nolit, quam vir mulieri, quod corpus ſuum nulli alii fœminæ, ipſa vivente, concedere, ſed continuo ei cohabitare, & in arctiſſimam vitæ ſocietatem coaleſcere velit. Quod Maymonides *de connubiis*

Cap. XIV. §. 2. docet: *omnino uxori in manu est, ut virum prohibeat ad mercaturam abire longius, ut ne tempore statо se defraudet: porro vir ab uxore, nisi data copia, discedat nunquam.* Id etiam hoc in casu, locum habere debet. Sed fundamento caret quod subjungit §. 3. *Nec vero virum uxor impediat, quo minus insuper ducat uxores numero centum, seu simul una, seu aliam post aliam, siquidem vir harum unicuique victum & cultum, sic, ut par est, suppeditare queat.* Id enim cum Scriptura,& ipsa reliquorum Hebræorum traditione pugnare, postea docebimus. Ideoque injuria infertur uxori, si maritus corpus, in quod potestatem habet, a Deo concessam, & intervenиente pacto acquisitam, alteri communicet, quia quod ejus proprium erat, atque ad commodum ac felicitatem ejus conferre poterat, detrahitur. Quo referri potest locus Rom. I. 29. ubi Apostolus scortationem peccatis annumerat, quæ ad injustitiam pertinent, quatenus ea impietati contradistinguitur, quarum hæc contra Deum, illa contra homines cæterasque creaturas admittitur, in quas injurii sunt. Polybius *Hist. lib.* IV. refert de Achæis, quod abnuerint quenquam in societatem admittere, insciis Philippo & reliquis sociis, jurisjurandi religione ducti. Cicero III. *de officiis*, legibus, inquit, populorum constitutum est, ut non liceret sui commodi causa nocere alteri. A Romanis & Sabinis fœdus columnis incisum, & clypeo fœderis leges inscriptas esse, testatur Dionysius Halic. *Antiquit. lib.* II. III. IV. Nullum autem fœdus datur magis naturale, fœdere conjugali.

IX. Excipiunt Athanasius cæterique adversarii, posse virum non in solidum,sed pro rata parte duntaxat, suum animum & corpus tradidisse uxori, posseque virum cum priore uxore contrahentem, hanc adjicere conditionem, ut aliam superinducere sibi liceat, & posse quoque priorem uxorem juri suo renunciare, ut altera possit ex ejus consensu superinduci. Respondeo, hanc esse conjugii naturam, ut includatur pactum de invidua vitæ consuetudine, sicut supra demonstratum, quod duo sint caro una. Et juri quidem suo aliquis renunciare potest, non autem alieno. Consentiente enim uxore, non consentit supremus Dominus, qui usum corporis certis conditionibus definivit. Si quis contra fecerit, non jus erit, sed usurpatio. Valet hic illud Christi Matth. XIX. 6. quod Deus conjunxit, homo ne separet. Peccarent hoc pacto ambo contra legem naturæ, toti generi humano in Adamo & prima crea-

creatione fixam Gen. II. 24. & contra legem moralem in præcepto VII. Decalogi comprehensam.

X. *Quarto* pugnat cum dignitate mulieris, plures uni viro nuptas esse, a qua non adeo post lapsum dejecta fuit, quin mutuum jus in utriusque corpus integrum sit conservatum. Deteriorem conditionem sexus muliebris redditam post peccatum ex Gen. III. 16. 1 Cor. XI. 1 Tim. II. 1 Pet. III. 6. probavimus, sed nuspiam legimus, hanc copiam viro factam, ut plures uxores contra institutionem sibi sociaret.

XI. *Quinto* contrariatur polygamia naturæ conjugii, quod est individua maris ac fœminæ conjunctio, nec corporum tantum, sed & animorum. Pluribus conjugii fides dari nequit, cum summus & tenerrimus conjugum amor inter plures distribuendus non sit. Id docet Cartesius *de pass. an. Art.* XC. Ipsa ejus verba adscribi merentur. Præcipua complacentia est, quæ venit a perfectionibus, quas quis imaginatur in aliqua persona, quam credit posse fieri alterum seipsum: nam cum discrimine sexus, quem natura inter homines, ut inter animalia bruta posuit, quasdam etiam collocavit impressiones in cerebro, quæ faciunt, ut certo quodam tempore nos consideremus, ut imperfectos, & ceu non nisi mediam partem constituentes unius totius, cujus persona alterius sexus debeat esse altera pars; ita ut acquisitio hujus mediæ partis confuse repræsentetur a Natura, ut maximum omnium, quæ excogitari possunt, bonorum. Et quamvis conspiciantur plures aliæ personæ illius alterius sexus, non ideo tamen exoptantur plures eodem tempore; quia *Natura non facit imaginari, plus una media parte opus esse*; sed ubi observatur aliquid in una, quod magis arridet, quam quæ deprehenduntur eodem tempore in aliis, id determinat animam, *ut sentiat pro illa sola omnem inclinationem*, quam Natura ipsi dat, ad quærendum bonum illud, quod ipsi repræsentat, ut maximum, quo frui possit. Hæc omnia a Philosopho contra Polygamiam diriguntur, cum in conceptu matrimonii cujuslibet, nobis tantum unam mediam partem nos jungere posse, certum sit; sicut Hebræi hoc respectu cœlibes dimidium corpus nuncupant. Concipimus quidem a nobis simul Deum, uxorem, virum honestum, flores, domos, aliaque innumera simul amari, sed non pari gradu. Deum oportet supra o-

mnia amare, uxorem ſicut te ipſum, præ aliis hominibus & creaturis.

XII. Amor enim nil aliud eſt, quam animi affectus & judicium, de rei cujuſdam valore, cui propter excellentiam nos jungi deſideramus, & in cujus fruitione voluptatem & acquieſcentiam habemus. Nullus hominum vivit ſine amore, & primum ejus objectum eſt ipſemet, quæ φιλαυτία ſimpliciter mala non eſt, cum Deus eam inſeverit, ſed quamdiu nihil corpore agnoſcit excellentius, in ejus voluptate totus acquieſcit. Qui altius aſſurgunt, animam deprehendunt corpore excellentiorem, & hac objectum adhuc dignius, Deum ipſum, qui ex omnibus viribus, ſupra omnia amatur; neque tamen iſte amor prohibet amorem proximi aut ſui ipſius, ſed omnia alia propter Deum amantur.

XIII. Ex eo autem, quod homo poſt Deum, ſtudeat intime uniri illi objecto, quod conſiderat tanquam alteram ſui partem, ſine quo commode vitam inſtituere, & prolem nullatenus nanciſci poteſt, oritur tam frequens Zelotypiæ affectus, tam in fœmina quam mare, quia illa virum æque ut ſui dimidium amplectitur, ac vir mulierem, dum uterque ſibi aliquid deficere putat, quod conjugio tantum refici & compleri poteſt. Quæ Zelotypia ſicut ex natura amoris conjugalis oritur, qui intenſiſſimus, quo animi & corporis mutua communicatio continetur, nihil aliud eſt, quam cupiditas ſibi conſervandi poſſeſſionem boni, quod quis ſibi ſoli retinendum judicat, tanquam proprium, ubi res cuſtodienda maximi eſt momenti, qualis eſt anima & corpus. Cicero l. IV. *Tuſc. quæſt.* obtrectationem vertit, quam ægritudinem eſſe dicit ex eo, quod alter quoque potiatur eo, quod ille ipſe concupiverit.

XIV. Imo conſtat, inter complures uxores fere contingere, ut una eximie diligatur Gen. XXIX. Jacob ita amorem partiri non potuit, ut una non præferretur alteri. Ideo Rachelem impenſius dilexiſſe dicitur, idque præ Lea ſorore, quæ exoſa comm, 30. 31. unde & Rachel, & communis mater Iſraelitarum, Leæ prælata ab ipſismet Bethlehemitis Jer. XXXI. 14. Hannam Elkana diligebat ὑπὲρ ταύτην *ſuper hanc*, nempe Peninnam, addunt LXX. 1 Sam. I. 5. Conf. Deut. XXI. 15. Eſt. II. 17. Cant. VI. 7. ita ut in ipſa pluralitate uxorum natura quaſi ultro ad unitatem ducat, obſervante Nobiliſſ. Puffendorfio *de jure Nat. & Gent. lib.* VI. C. I. §. 19. Conjugum amor, ſi quidem verus ſit,

sit, omnes omnium amores longe superat, εἰσόκε γῆρας ἔλθῃ, & θάνατος, τά τ' ἐπ' ἀνθρώποισι πέλονται *donec senectus veniat & mors, quaque hominibus accidunt.* Hom. *Odyss.* XIII. Exemplum conjugum mutui amoris *Odyss.* XXIII. in Ulysse & Penelope prolixe proponitur. Arcuarius p. 71. plenissimum amorem tantum inter duos esse concedit, sed in Polygamia tot esse plenos amores, quot matrimonia, censet, quorum singula consistant inter duos. Quæ commenta supra confutata.

XV. Neque hic moramur Athanasium, Zelotypiam istam mulieris vitiosam & illegitimam esse, solique marito competere statuentem juxta Num. V. 11. seq. pag. 23. 24. Cum lex illa non imperii fuerit, sed permissionis divinæ, cujus eadem procul dubio causa, quæ divortii & polygamiæ, σκληροκαρδία scilicet & pertinacia populi Matth. XIX. 8. Ne maritus propter suspicionem uxorem ex furore occideret, & sui ipsius judex foret, modum explorationis adulterii Deus præscripsit. Accedit, quod maritus uxoris caput, ad quem attinet, honorem familiæ tueri, eundemque a majoribus acceptum illibatum ad posteros propagare, adnotante Cl. Wagenseilio ad *Sota* cap. 1. §. 1. Ipsorum tamen Hebræorum testimonio ad Num. V. suo loco probabimus, in adulterum æque aquas vim suam exercuisse, ac in adulteram. Ostendit etiam Philo *lib. de Charitate*, quod superinducta muliere alia, per zelotypiam inter fœminas contentio oriri soleat. Frustra ergo polygamiæ patroni semper cum *Reschaim*, tempore Assidæorum illud symbolum in ore habent: *Quicquid tuum est, meum est; sed quicquid meum, mei solius est:* Ita revera Polygami volunt suum esse corpus uxoris, non vice versa.

XVI. *Sexto* repugnat Polygamia fini matrimonii, qui est auxilium mutuum, & mutua felicitas. Turbari utrumque, satis in Polygamis experientia docuit. De auxilio supra vidimus. Pacem autem & tranquillitatem in familia turbari, ubi uni viro plures uxores junguntur, inde evidens est, quod non possit unus vir sufficere pluribus uxoribus ad votum, quemadmodum exempla sacra, ne de aliis dicam, abunde docent. Sufficit etiam ad procreationem sobolis, fatentibus Polygamiæ patronis, una conjux. Quamvis copiosior soboles e pluribus uxoribus exspectetur in privatis familiis, tota tamen respublica pauciores inde cives consequitur, quia sæpius procreare dicuntur fœminæ, si singulæ copulentur singulis, quam si plures ab uno pendeant marito, cujus

etiam virtus & facultas generandi eo citius deficit, cum non æque pluribus ac uni sufficiat. Quis autem illum virtute præditum, mandatique divini observantem dixerit, qui ad leges communi bono prospicientes, atque adeo ad earum finem nullatenus respexerit? Neque si sterilitas succedat, nostrum est, invito quasi Numine, liberos aut appetere aut gignere. Accedit, quod Polygamia obstet liberorum educationi. Arcuarius quidem censet illam curam non tam patri, quam matri incumbere. Sed in historia Abrahami Gen. XVI. XXI. quam molestiam creaverit Ismael irrisor Abrahamo, satis liquet; docet etiam exemplum Eli, quid patri incumbat. 1 Sam. II.

XVII. *Septimo* adversatur uxorum pluralitas mysterio Paulino Eph. v. 22. & seq. Quod etiam referendum ad argumenta, e jure naturali desumpta, quatenus Deus hunc finem intendit, atque mysterium inter Christum & Ecclesiam e conjugii natura adumbravit. Tunc enim amor Dei erga nos effigiatur, quando vir amat conjugem suam unice, & vicissim ab ea unice amatur. Non singuli fideles sunt Christi sponsa, si proprie loqui velimus, sed tota Ecclesia. Ignorat quidem natura hujusmodi mysterium, quod & Adam in statu integro ignoravit, Deum tamen hunc finem intendisse in ipsa creatione, Paulus nunc nos docuit. Athanasius ad hoc argumentum nihil reposuit antipolygamis, ubi ad alia ab ipsis allata respondit, p. 24.

XVIII. *Octavo*, id solum bonum, quod honestum, teste Cicerone *Parad. ad M. Brutum*; quod autem honestum, id etiam necessarium, quia honestum ad mores spectat. Omnes homines naturaliter quærunt, aut saltem cupere videri volunt vitam quietam, cum honestate & gravitate conjunctam, ne alicujus vanitatis ac vilitatis incusari queant, quod & Apostolus Christianis commendat Phil. IV. 8. Honestum autem est, maximeque decorum, una uxore vivere contentum. Decet sane homines, non recedere ab instituto naturæ, sed uni objecto arctissime se jungere, & cum eo voluptatem veneream exercere, quod Deus constituit, & majoris æstimare, quæ majoris æstimanda sunt, præferre voluptates mentis voluptatibus corporeis. Honesti dicuntur illi mores, qui rectæ rationi a vulgo & magistratu conformes judicantur, qualis est consuetudo unius viri cum una fœmina. Ipsæ moratiores gentes levitatis & vanitatis signum judicarunt, si quis pluribus consuescat uxoribus, unde leges illæ natæ, ut vir copuletur unicæ uxori. Vid. Dionys. Halic. *lib.* II.

de

de Romulo. Pariter Penelope Homerica rationem honoris habet, & famæ, quod ſecundo conjugi nubere nollet; quia populus judicaturus erat, quod fœmina, quæ ſæpius nubit, primos conjuges ſincere dilexiſſe non exiſtimetur, utpote cujus facile oblivi-ſcatur, quod inconſtantiæ & levitatis eſt minime laudandæ

XIX. *Nono*, pugnat Polygamia cum jure naturali, quia ex mera libidine, intemperantia, immoderato appetitu venereo, atque cupiditatibus voluptatibuſque carnis originem trahit, quibus indulgent polygami, contra inſtitutionem divinam, non ad conſervationem individui,& propagationem ſpeciei,ſed ad depravationem mentis & corporis. Nulla peſtis eſt capitalior, quam voluptas corporis, cujus avidæ libidines temere effrenateque ad peccandum incitant Cicero 1. *de Offic.* Et cum finis conjugii ſit etiam ſcortationis devitatio, & remedium contra concupiſcentiam, tantum abeſt, ut Polygamia ſcortationem tollat, ut etiam caſtos alioqui & pudicos homines, ad immoderatam libidinem accendat, ſicut copia cibi guloſos, & copia vini ebrioſos facit, & cupiditatem auget.

XX. *Decimo* ab incommodo argumentamur. Etenim animæ & corporis vires per uxorum multitudinem enervantur, pietas negligitur, omnia ſeveriora ſtudia, quibus vir incontinentia ineptus redditur, intermittuntur, ac membra juſtitiæ & ſanctitati deſtinata, injuſtitiæ & impuritatis fiunt inſtrumenta; Abarbenel *in Pentat. fol.* 39. 4. *feſtinationem commixtionis, & congreſſus cum muliere in principio dierum vitæ hominis, vigorem radicalem conſumere, & dies ejus abbreviare*, exemplo quorundam patriarcharum docet. Nec aſpernandum eſt illud R. Levi judicium, ההתמדה עם הנשים תכנע ההתישבות *multa commoratio cum mulieribus impedit rectam rationem, mentem ſedatam turbat.* Ex eadem multa incommoda in Republica & ſtatu œconomico oriuntur, quandoquidem liberorum multitudine, familiæ nobiles ad egeſtatem,modicæ ad mendicitatem rediguntur, haud diffitente Athanaſio p. 110. Reſpublica illis civibus oneratur,quod Plato utile non judicat *de Republ.lib.* v. Plura argumentorum ab adverſariis prolatorum refutatio ſuppeditabit.

XXI. *Undecimum* argumentum ſuggerunt illi ipſi, qui e jure naturali & divino V. Teſtamenti ſaltem polygamiam licitam eſſe rentur, ab Athanaſio prolixe citati p. 14. 15. 16. ad unum tamen omnes ingenue fatentur, hoc matrimonii genus in-

ter duos esse optimum & perfectissimum. Ita Illustris Grotius, qui plurium instar erit, *de Jure B. & P. lib.* II. c. V. Th. X. 3. *Ex prima illa conditione, qua uni mari fœminam non nisi unam Deus attribuit, satis apparet, QUID OPTIMUM SIT, DEOQVE GRATISSIMUM; & hinc sequi*, addit, *ID FUISSE EGREGIUM ET LAUDABILE; non tamen*, pergit, *ut aliter facere nefas esset, quia ubi lex non est, ibi non est legis transgressio. At lex de ea re nulla illis temporibus.* Priora recte se habent. Quis autem non miretur mecum, virum acutissimum non potuisse animadvertere legem Gen. II. 24. quam nos supra explicuimus, & quam ipse agnoscit Matth. XIX. Sed mirari desine, lector, qui hypothesin Magni Viri perspectam habes, ex qua totum illud commentum videtur profectum, in Novo Testamento a Christo novas leges esse conditas, quam cum Orthodoxis Athanasius improbat; qua improbata necessario sequitur, dicto loco Geneseos, legem esse latam, quam Christus duntaxat explanaverit. Institutio illa Dei nobis sanctam Dei voluntatem declarat, ut vir adhæreat uxori, ut duo sint in carnem unam, contra quam qui facit, procul dubio peccat contra legem.

XXII. Grotii vestigiis insistens Georg. Ad. Struvius, celebris Jurisconsultus, *in Syntag. Juris Exerc.* XXIX. *Th.* LII. *polygamiam, qua vir plures ducit uxores, non videri contra jus naturæ esse*, asserit, *nec contra jus divinum veteris Testamenti*, quæ postrema verba Athanasius p. 15. omisit, quasi Auctor de toto jure divino loquatur. Sequitur enim, ut dixi, Grotium, qui in V. T. saltem polygamiam licitam, in N. T. vero a Christo vetitam esse putat. Idem tamen Struvius *in Evolutionibus Controvers. magis ipsi juri naturæ monogamiam convenire, facile apparere*, ait, & citato loco ex Aristotele I. *OEcon. cap. ult.* subjungit, *hisce verbis ex ipso naturæ lumine agnovisse Aristotelem, monogamiam perfectius ac melius conjugii genus esse.* Nobilis. Bokelmannus *Disput. Juridica* IV. *ad partem pand.* II. *de sponsalibus & ritu nuptiarum, Lugduni Batav.* MDCLXXXI. habita, ita disserit: *An juri naturæ contraria polygamia? Alii distinguunt, an vir unus plures uxores, an una uxor plures maritos habeat, primumque illum casum juri naturæ minime contrarium putant viri gravissimi .... talem polygamiam aliquando certo casu & Luthero & Melanthoni probatam fuisse personatus Arcuarius raro documento nuper probavit. Alii ne posteriorem quidem casum juri naturæ adversari putant: Alii utrumque improbari contendunt,*

tendunt, quorum sententia tanto propior veritati videtur, quanto magis cum jure divino, Civili & Canonico convenit. Celebris Historicus & Politicus Samuel Puffendorfius, argumenta, quæ in utramque partem jactantur, proponens *de jure nat. & gent. lib.* VI. c. 1. 17. judicio penes lectorem relicto, §. 19. noviss. editionis, ita concludit: *Quicquid hujus sit, id sane patet, optimum & maxime decorum, simulque ad quietem domesticam accommodatissimum esse, unum una vivere contentum; adeoque hoc matrimonii genus sine dubio perfectissimum habendum; cujus leges non minus marito, quam uxori sanctissime sint observandæ.*

XXIII. Ex quibus omnibus in promptu est colligere, id matrimonii genus inter duos, quia est optimum, perfectissimum, Deo gratissimum, egregium & laudabile, juri divino conveniens, maxime cum jure naturæ concordare, eique polygamiam, ut matrimonii genus imperfectum, pejus, Deo minus gratum, nec egregium & laudabile, esse adversam. Jus enim naturæ docet, semper esse faciendum id, quod optimum quis & Deo gratissimum judicaverit. Quod vel ethice vel physice est intelligendum, quia quantum ad rationes ethicas optime quis facere potest, quamvis id alius, quantum ad rationes physicas, absolutamque actionis naturam, melius feciſſe, recte judicari possit; quemadmodum optime facit, qui nequit per naturam suam a fœminis abstinere, si uxorem ducat; & tamen melius ille facit, qui non ducit, id est, convenientius & tutius, nempe si per naturam sic potest, juxta 1 Cor. VII. 38. Ita confutatur Athanasius ex illis ipsis, quos pro se allegavit, auctoribus, Grotio præcipue & Struvio. Judæorum sententiam ex Seldeno postea examinabimus. Adde, Grotii insignem tractatum *De veritate Relig. Christ.* l. II. p. m. 46. 47. ubi monogamiæ inter Christianos receptæ has adfert rationes, ut animus ab uxore in solidum marito datus, æquali retributione pensetur, rectiusque procedat sub una præside regimen domesticum, neu diversæ matres discordiam liberis inferant.

XXIV. Denique quid juri naturali maxime congruum sit, discamus a Naturæ Consultissimis, Aristotele & Cartesio, quos hodie Philosophorum principes plerique volunt. Hujus sententiam supra proposuimus ex *Artic.* XC. *passionum an.* Aristotelem e jure naturali tradidisse monogamiam, ex toto *Capite* III. *OEcon.* 1. videre est. *Mulier*, inquit, *bene instituta existimabit, Legem esse sibi*

ingenium & mores viri sui, latam divinitus, eo tempore, quo nuptiæ junctæ, & vitæ sors consociata fuit.... vir ipse leges sibi sanciat, de uxoris consuetudine, cum hæc prolis & totius vitæ socia in domum ipsius pervenerit, paritura sobolem.... divino numine præsente sacra nuptiarum facta, & ducta uxor est, & ei se vir tradidit, cui post suos parentes honorem haberet præcipuum. Habetur autem maximus honor castæ & pudicæ mulieri, si illa virum se SOLA esse contentum, & suam sibi integritatem conservare, & persuasum habere intelligat, quod uxorii erga se amor, & fides sit singularis. Quoque magis autem & fidelius a viro se diligi uxor statuet, eo accuratius officio suo fungi studebit. Prudenter igitur, qui parentibus, qui conjugi, qui liberis honos debeatur, constituendum est, ut tribuendo suum cuique justitiæ & pietatis laus obtineatur. Suo autem se honore spoliari, unusquisque graviter ferre consuevit. Nec tam gratum est, tribui aliena, quam molestum, sua sibi adimi. Nihil autem magis suum & proprium est uxoris, quam inviolata & sancta conjugii necessitudo. Et paullo post: *Judicat Homerus debere esse inter virum & uxorem affectionem mutuam.... Ulysses quamvis diu & longe abesset (ab uxore) nihil tamen deliquit.... rogante Atlantis filia, ut secum remaneret, & immortalitatem promittente, non ideo voluit caritatem amoremque & fidem conjugii, instar ratus gravissimi supplicii immortalitatis possessionem, in conscientia perfidiæ & sceleris.... Hæc constantia in amore erga uxorem, merito ab eadem paria reportavit.... alter alterius voluntati inserviat.* Et similia. Ex quibus evidens satis est, Naturæ Consultissimis viris polygamiam esse improbatam.

XXV. Quam sententiam etiam alii tam græci quam latini scriptores amplexi sunt. Euripedes *Andromache*: *οὐδέ ποτ' ἂν δίδυμα λέκτρα ἐπαινέσω βροτῶν*, *nunquam geminos lectos laudabo mortalium; neque liberos, qui habent diversas matres, litem ædium, & tristes dolores. Maritus in nuptiis mihi sit contentus uno lecto viri non communicato.* Isocrates Nicocle: *ita fugi hæc crimina, ut a suscepti regni tempore me nullum nisi uxoris meæ corpus attigisse constet.* Paullo post: *adhæc non potui non vehementer accusare illos, qui ductis uxoribus, & inita totius vitæ societate, pactis & conventis non starent; sed dum suis voluptatibus indulgerent, eas offenderent, a quibus ipsi nulla re offendi se vellent: ὃ μὲν οὖν εἰς ἄλλας κοινωνίας τινὰς, ἐπιεικεῖς σφᾶς αὐτοὺς παρέχουσιν: ἐν δὲ ταῖς πρὸς γυναῖκας ἐξαμαρτάνουσιν: cum in aliis contractibus æquitatem colerent, solas conventiones cum uxoribus factas violarent:*

quæ

quæ tanto sanctius custodiendæ erant, quanto sunt aliis interiores & majores. Conf. Dionys. Halicarn. lib. 11. Quam alte Penelope Homeriana infixum amorem conjugalem in pectore cohibuerit, qui tot annis, tot illecebris convelli non potuit, modo ex Aristotele audivimus. Vid. Hom. *Odyss.* 11. Plautus Mercatore: *Nam uxor contenta est, quæ bona est, uno viro: Qui minus vir una uxore contentus siet?* Adde Sallustium *Jugurthino.*

CAPUT III.

Argumenta, quibus Theophilus Aletheus, Ath. Vincentius, & Daphnæus Arcuarius, ex jure naturali probant polygamiam, confutantur.

SEquitur, ut paucis ad rationis trutinam examinemus argumenta, quibus polygamiæ patroni prolixe probatum eunt uxorum pluralitatem, ex jure naturæ & gentium, cum quo non minus, ac divino & civili, eam exactissime concordare gloriantur, adeo ut omnes homines, & præcipue Magistratus Ecclesiasticus & Politicus in omnia jura peccent, qui illam improbare, impugnare, impedire, capitaliter prohibere, vel non omnibus modis promovere velint Thes. 1. Eadem repetit Theophilus Thes. LXXXVII. & XC. ubi addit, polygamiam in numero peccatorum non esse habendam, sed potius inter bona opera collocandam; sicut matrimonium, quod etiam contractum pure politicum esse censet, ad solos Reges, Principes & Magistratus politicos pertinere docet. Idem multis confirmat Athanasius ad Thes. 1. & XC.

II. Legi Naturæ & Gentium non contrariari polygamiam, ex eo probat Theophilus Th. 11. quod masculus a natura ita sit comparatus, ut uno anno plures infantes procreare possit, si plures ducat uxores. Idem repetit Th. XXI. Quicunque modus se multiplicandi apprime quadrat naturæ masculinæ, & fœmininæ, ille est modus convenientissimus. Atqui polygamia est talis modus. Ergo. Addit, hoc talentum in terra non esse recondendum, sed ideo masculo concreditum, ut eo lucretur. Maledictum esse, qui hoc opus Dei negligenter fecerit, teste Jeremia; peccare eum, qui scit bona facere, & non facit: Maxime eum delinquere, qui

qui bonis corporis, ex. gr. semine a Deo masculis concesso non utatur, ad procreationem sobolis.

III. Ego respondeo 1. non quid possit, hic quæri, sed quid liceat. Non repugnat naturæ viri, qui posset cum pluribus consuescere phylice, quod moraliter non licet. Neque videtur adversa plane procreationi sobolis, per fœminas plures, quod & sacra exempla docent, modo non adversaretur institutioni & legi divinæ. 2. Nota est Logicorum definitio causæ naturalis & voluntariæ; illa, positis omnibus ad agendum requisitis, non potest non agere, hæc vero positis iisdem requisitis potest agere vel non agere. In eo consistit hominis libertas, quod agere possit, quantum velit. Rectissime Gerhardus *de conjug.* §. 437. *Ipsa lux naturæ, nisi impetu concupiscentiæ penitus obfuscetur, docet, non esse belluino more in venerem etiam licitam proruendum. Lux autem gratiæ id longe illustrius docet.* Multum differunt instinctus & appetitus naturalis, ac dictamen rationis; huic iste reluctans est compescendus. Mortales sæpe abriperet appetitus ad explendam libidinem, nisi fræno rationis reluctarentur.

IV. 3. Illa longe differunt, non uti donis Dei, & bonis corporis, quæ hominis usui concessit, si velit, & uti aliquo bono, contra naturalem suum finem. *Est tempus amplexandi, & tempus recedendi ab amplexu.* Eccles. III. 5. Quamvis enim natura homines liberorum procreationi aptos fecerit & pronos, non tamen ita huic rei subjecit, ut liberorum generandorum & educandorum causa, sui obliviscerentur, omnemque curam seponerent. Secus enim quamprimum vir quispiam mulieri maturus est, fœminave nubilis, contra naturam peccarent, si non legitimas solicitarent nuptias, aut aliud ambirent conjunctionis genus, procreandi causa. Cum tamen maxima pars hominum nihil honestius cogitent, quam aut differre conjugia, aut forte iis omnino abstinere, ob φιλαυτίαν & sui curam, ut illustrioribus negotiis vacare, & mentis curam meliorem gerere valeant. Neque enim, qui certis rationibus inductus, plane abstinet a conjugio, peccat, uti Sect. 1. cap. 1. vidimus; neque qui ad certos dies tantum cum muliere non consuescit; quia, omisso vel suspenso illo bonorum corporis usu ab hoc vel illo, nihil fit contra finem generalem & naturalem a Deo intentum, non cessante propterea sobolis procreatione, aliisque actum generationis non negligentibus.

V. 4. Ac-

V. 4. Accedit, quod frequens & modum excedens coitus corpus enervet, fatente ipso Athanasio p. 36. quod nimia venus quadragies plus exhauriat spiritus, & dissipet vires, roburque corporis dissolvat, quam detractio sanguinis. Avic. l. III. c. III. cum centum guttæ sanguinis unam guttam seminis, juxta Aristotelem, vix æquent. Qui igitur castitatis terminos perrumpunt, voluptatesque sectando suam labefactant valetudinem, non sibi soli, sed & amicis suis, suæque civitati quadantenus injurii sunt, & per consequens noxii Reipublicæ. Hinc Medici, concubitum rarum corpus excitare, frequentem autem solvere, judicant; & quibus temperamentum humidum est, quique calore minus abundant, eis convenientissimum esse rentur, plane a venere temperare, quod corpus ex frequente coitu totum humiditate diffluat, ne cerebri humiditati, catharris, nervorum humiditati, aliisque incommodis obnoxii reddantur; quia vis seminis coitu magis minuitur, & quod partibus ac nervis robur conferebat, exhauritur. E contrario, quorum corpora sunt sicciora, in iis immoderatam venerem, dolorem articulorum & nervorum contractiones producere testantur. Quemadmodum etiam animalia, quibus natura longiorem vitæ usum concessit, tardius vim generandi acquirunt, & quibus vivendi spatium breve, citius ad generandi maturitatem perveniunt. Videsis Scalig. *ad Aristot. Historiam de Animal.* Nec tantum spiritus vitales, valetudo, vigor, decus & pulchritudo corporis, verum etiam ingenii vis & bona conscientia, immoderatis istis libidinibus perduntur.

VI. 5. Si delinquant homines, quod semine a Deo concredito in monogamia non fideliter utantur, cur Deus plures uxores Adamo non adduxit? Dicis, ut ab uno sanguine genus humanum descenderet. Ast supra ostensum, id Adamum, non Evam respexisse, ita ut non obstante isto Apostoli effato, & manente uno sanguine, e pluribus costis, plures potuissent fœminæ formari. Et quare istius peccati reus non est Noachus, qui genus humanum post diluvium, de novo propagare debuit? cur non deliquerunt Isaacus, cæterique Patriarchæ monogami? cur alii matura ætate non statim vitæ sociam quæsiverunt, si tanta fuerit necessitas, ut propter ejus neglectum homines sint maledicti?

Accusandi ergo & maledicti erunt omnes patriarchæ, quod tam sero liberis procreandis operam dederint.

VII. Eo enim fine allegant ista S. Scripturæ loca Jer. XLVIII. 10. *maledictus qui facit opus Domini fraude.* Matth. XXV. 14. f. Jac. IV. 17. ut monogamos tanti criminis reos peragant; quam commode & apposite, lectoribus judicandum relinquo. Primo loco Jer. XLVIII. 10. sermonem propheta dirigit ad Chaldæos, Dei hic ministros, qui parcere non debebant, aut finem facere, donec Moabitas devastassent. Hoc ergo opus Dei, nempe Moabi devastationem & excidium, qui peragebat רמיה *fraude* & dolo, non bona fide, maledictus dicebatur; quia hanc sententiam super Moabum Deus pronunciaverat. Quod dictum generale unicuique Dei ministro applicari quidem potest, in quocunque opere omnem negligentiam damnans; sed probatum nondum est, Deum mandasse pariter polygamiam, & qui hanc non observarunt, tam graviter a Deo reprehensos. Nec reliqua loca felicius illud negotium concludunt. Matth. XXV. 14. f. Christus reprehendit eos, qui negligunt talentum, sive gratiam Dei concessam, eam defodiendo, neque ex inertia duntaxat ea non utuntur, verum insuper ea abutuntur, quod non tantum omissionis, sed etiam commissionis peccatum est. Caveant sibi polygami & polygamiæ defensores, ne hujus criminis juste rei peragi possint. Atque ita sibi applicent illud Jacobi IV. 17. *qui noverit recte facere, & non facit, is peccato tenetur.* Reverenter, pie, sancte & caste allegandæ & tractandæ sunt sacræ literæ.

VIII. Secundum argumentum Theophilus Th. III. proponit, naturam muliebrem ita esse comparatam, ut post conceptionem, concubitum viri non amplius desideret, sed quodammodo abhorreat, &, si quando consentiat in viri voluntatem, abundantia seminis gaudentis, multa incommoda sustineat, docentibus Medicis, quos ex hoc capite polygamiam probaturos pollicetur. Respondeo, præter procreationem liberorum, matrimonium multos alios habere fines, quales sunt moderata delectatio, honesta voluptas, mutua auxiliatio, suavis conversatio, occursatio, & similia; quo pertinet *debita benevolentia, quam vir uxori, & uxor viro reddat* 1 Cor. VII. 3. Quæ omnia officia & beneficia complectitur, quorum gratia matrimonium initur, & ad quæ ratione pacti conjugalis obligantur. Conf. Prov. v. 18. Eccles. IX. 9. *jugis delectatio* omnis

mnis temporis ſpecies deſignat, & amorem conjugalem perpetuum exigit, honeſtum tamen, caſtum & moderatum, ut immodico uxoris amore, a Sapientiæ & legis divinæ ſtudio non abſtraharis.

IX. Deus adeo varias & crebras mulierum purificationes mandans, & concubitus prohibens Lev. xv. ne iſto conſortio participes fierent impuritatis, non legitur viro permiſiſſe concubitus cum aliis mulieribus; ſed a muliebri libidine potius abducere, & ab ingreſſu quandoque ſeparare, aliarumque rerum curam commendare voluit, & continentiæ frænum injicere, cognoſcendam eſſe uxorem moderate, non libidinis explendæ, ſed prolis ad cultum Dei educandæ cauſa. Sicut Adam, ſi manſiſſet integer, ſine cupiditate, mero naturæ inſtinctu, liberos generaſſet, ſed poſt peccatum libido acceſſit, quæ domanda, & morbus menſtruus fœminis nunc naturalis, ex decreto contra Evam Gen. III. 16. cujus ſanguis, quia Adamum quaſi occidit, iterum juxta Gen. IX. 6. erat effundendus. Haud diffitemur quidem, in perpetuo vel nimis diuturno morbo, quando fœmina fluxum præternaturalem patitur, conjuges, non ita, ut in V. T. adſtringi ad abſtinentiam ab actu conjugali, modo proli damnum non immineat, ſemine generationi inepto.

X. Ipſi Judæi *Jevammoth cap.* VI. volentes, *Ne ſe cohibeat vir a generatione, & multiplicatione, niſi jam ſint ei liberi; Si ſint ei liberi, a generatione & multiplicatione ſe cohibeat, ab uxore autem ducenda ne ſe cohibeat, prohibitum eſt ei eſſe abſque uxore, quia dicitur: Non bonum eſt homini, ut ſit ſolus*, non urgent tantam neceſſitatem, ſine interruptione actum venereum exercendi, quantam noſtri polygami. Quemadmodum enim agricola, poſtquam ſemina terræ mandavit, meſſis tempus exſpectat, nec alia ſuperinjicit, & in plantandis virgultis, ſeminandiſve frugibus, opportunum tempus quærit, quo terra purgetur & omnia præparentur, ne ſemen jactum pereat: ita hominibus concupiſcentiæ modus liberorum procreatione definitus eſt, & ſerendi obſervatio commendata. Eſt modus in rebus, ſunt certi denique fines. Ipſas *animantes prægnantes paucas coire*, refert Scaliger *Comment. ad* l. I. *cap.* II. *Hiſtor. Ariſt. de anim.*

XI. Si quis ſentiat Veneris titillationem, abſtineat Cerere & Baccho, delicatis cibis, atque id genus aliis carnalibus voluptati-

bus, libidinis fomentis, unde seminis abundantia; & incumbat seriis ac gravioribus curis & negotiis, jejuniis & precibus. *Indurandus est animus*, inquit Seneca *Epist.* LI. *& a blandimentis voluptatum procul abstrahendus.* Idem *de Tranquill. an. Non sunt cupiditates in longinquum mittendæ.* Sicut & ipse Athanasius fatetur p. 413. multos labores veneri esse impedimenta; studiis defixos non sentire hasce carnis ustiones. Quod confirmatum eunt Hebræi atque ethnici scriptores. Majemon. *de connubiis*, Cap. XXI. mulieribus laborem commendans, *Otium*, inquit, *hominem abducit ad nequitiam;... desidia animum impellit ad flagitium.* Exemplum in Davide. Ideo suadent Rabbini, ut libidinosi sæpius legant illud Deut. VI. 4. *Audi Israel, Dominus Deus noster Dominus unus est.* Quo etiam pertinet scitum illud Magistrorum *Mischna aboth. 2. 2. pulchra est Doctrina legis cum via terræ* (i. e. opificio) *nam labor utriusque facit hominem oblivisci pravitatis.* Desidia est pene omnium scelerum seminarium, maxime libidinis, unde otia tollere jubet poeta in *Amoris remedio*:

Otia si tollas, periere Cupidinis arcus,
Contemptæque jacent & sine luce faces.
Quam platanus rivo, quam gaudet populus unda,
Et quam limosa canna palustris humo;
Tam Venus otia amat: qui finem quæris amoris
Cedit amor rebus; res age: tutus eris.

XII. Sed objiciunt nobis, viros calidos, & seminis copia abundantes, una uxore non esse contentos, naturam eorum ita esse constitutam, ut plures cognoscere necessum habeant? Respondeo, adduci me non posse, ut credam, homines, qui ratione utuntur, existimare posse, omnia, ad quæ natura sunt proclives, esse de jure naturæ, quia quæ nunc eorum pravitas est, sæpe luctantur cum conscientia, & cognitionem naturalem honesti excutere conantur. Ideoque jus naturale neutiquam metiendum est a natura, prout per peccatum vitiata & corrupta est, atque ex moribus utentium, qui ad perversa multoties declinant, sed a natura, qualis a Deo est creata, atque a debito hominum universali. Nisi in corde dominetur temperantia, nec viginti, nec centum, aut plures etiam impuræ fœminæ impuros exstinguent ignes, uti in Salomone videre est, quem id-

eo monet mater Prov. XXXI. 3. *ne det mulieribus fortitudinem*, sive *vires suas*; innuens vires animi & corporis.

XIII. Regerit Arcuarius, p. 84. 85. se admittere pravitatem & corruptionem, sed Adamum in statu integritatis jam aptum fuisse sæpius se, quam semel, multiplicandi. Quod se vero semel tantum quotannis multiplicaverit, id inde factum esse, quod unam uxorem habuerit, quia ex uno sanguine Deus genus humanum propagari voluerit. Sed nihil magis absonum est, quam statuere, vires habuisse Adamum majorem prolem generandi, modo habuisset plures uxores. Vires illas, utut post lapsum diminutæ sint, neque nunc in dubium vocamus, modo non obstaret lex & institutio divina, æque nunc, ac in statu instituto. Ratio illa, cur Adamo tantum una uxor concessa, supra a nobis est conturbata. Ubi semel fingendi licentia homines occupat, nihil absurdum nimis, vel nimis ridiculum. Quid absurdius dici potest, quam homines habere vires centies aut millies bibendi? quoniam intra modum bibere oportet. Tantum enim cibi & potionis adhibendum est, ut vires reficiantur, non ut opprimantur.

XIV. Consilia iis suggessimus, qui forte aliis majore seminis & sanguinis copia abundant. Plura desiderantem ad Medicos amandamus, præter alia, eadem intemperantiæ remedia præscribentes. Præterire hic non possumus exemplum salacitatis nitro curatæ, quod *lib.* III. *Casuum Medicinalium* refert expertissimus Medicus Baldass. Timæus van Guldenklee, *casu* LII. Integram historiam non pigebit ex eo adscribere. *Fidicen quidam Glandensis temperamenti calidi, vehementi veneris desiderio subinde tenebatur, ut nullis etiam per exigua horarum intervalla, repetitis congressibus satiari posset, unde sibimet ipsi quasi infensus, & iræ divinæ, scortatoribus incumbentis, metuens auxilium meum implorabat.*

XV. Subjungit hanc Resolutionem. *A seminis copia salacitatem hanc excitari ipsa corporis constitutio & sanguinis abundantia innuit. Accedit vasorum semini generando inservientium calor nimius, quo mediante & sanguis attrahitur copiosius, & in semen mutatur citius. Ad imminuendam itaque sanguinis copiam, evacuato corpore, phlebotomiam in cubito dextri brachii instituí. Mox pro calore totius & inprimis vasorum seminalium restinguendo refrigerantia quædam præscripsi.... Diætam commendavi tenuem & sobriam, proscriptis aromatibus,*

matibus, cibisque calidis & acribus, raphano inprimis, porro, cæpis, allio, sinapi, rapis, pastinaca, ovis, lacticiniis & ejusmodi venerem stimulantibus eduliis. Cerevisiam bibat secundariam, vel quod melius, aquam, sine Cerere namque & Baccho friget Venus. His non proficientibus denuo sanguinem detraxi, & majoris refrigerationis ergo serum lactis caprini cum seminibus quatuor frigidis, per integrum mensem exhibui, & cum ne sic quidem immensa in venerem sedari posset propensio, specifica quædam semen exstinguentia præscripsi, saccharum inprimis Saturni, aquam castitatis, succum lactucæ recenter expressum, emulsionem seminum cannabis, pulverem crystalli, & id genus alia. Monui præterea ut ad evitandas vagas libidines, legitimum conjugium iniret, cum melius sit nubere quam uri; paruit consilio, & ducta in uxorem villici cujusdam filia satis robusta & vegeta, paullo mitius agere visus est; verum cum & hanc delassasset, ad ingenium rediit fornicator insatiabilis, aliudque remedium præter antea usurpata petiit. Commendavi preces & jejunium, sed cum illis nihil se juvari, hoc vero ventrem non ferre prætenderet, extrema pati & castrari potius, quam assiduæ libidini cum æternæ salutis jactura inhærere maluit. Ego operationem periculosam censui. Hæsitanti tamen & ulterius deliberanti in mentem venit, quod olim Patavii ab Excell. Prævotio audieram; Nephriticum quendam diurno nitri præparati usu a renium calculo perfecte liberatum, sed postea ad rem veneream prorsus inhabilem redditum. Feci periculum, & singulis matutinis & vespertinis nitrum in aqua Nymphæa solutum exhibui, cujus usu diebus circiter triginta continuato, adeo deferbuit, ut uxori demulcendæ vix sufficeret; Dignus Fidicen, qui Messalinæ temporibus vixisset:

Quæ resupina jacens multorum absorbuit ictus
Et lassata viris nondum satiata recessit.

XVI. Et mirari subit, Athanasium hanc libidinem ac immoderatam & abominandam cupiditatem rei venereæ indulgendi, non agnoscere in sexu virili, quam mulieribus improperans p. 21.23.24. *Si vir est obligatus*, inquit, *satisfacere uxoris inordinatis, pessimis, & carnalibus, contra animam pugnantibus affectibus, polygamia muliebris est introducenda, siquidem vix decem vel viginti viri uni mulieri, quæ semper, si non est prægnans, appetit, & magis spectat voluptatem, quam sobolis procreationem, sufficient.* Lascivientibus hujusmodi mulieribus, eadem abominatione, comparet viros illos, qui se continere

nere nequeunt, & temperare a Venere. Cætera, quæ commentatus est Athanasius, aut nullius ponderis sunt, aut alibi occurrunt, nec hic examinanda. Decies enim vel vigesies, minima data occasione, eadem semper repetit. Adeoque negamus consequentiam argumenti supra allati: Per quem modum masculus uno anno plures potest procreare liberos, ille est convenientissimus modus se multiplicandi. Obstat enim, quod non sit legitimus; obstat præceptum divinum, obstant præcepta Medicorum, moderatæ veneri operam dandam. Ne dicam, quod hisce omnibus sepositis, necdum probari queat, hunc convenientissimum esse modum genus humanum propagandi, quia privatæ familiæ quidem plures, tota tamen Respublica pauciores cives consequitur, ex conjunctione maris cum pluribus uxoribus, sicut Sectione prima demonstratum ivimus. Qua ratione etiam cadit Arcuarii responsio ad Anti-polygamorum objectionem p. 85. 86. Si Polygamia ideo licita, quod vir se sæpius quotannis possit multiplicare, ob eandem rationem etiam scortationes & adulteria licita forent declaranda. Regerit Arcuarius, ex alio fundamento damnari scortationes & adulteria, & polygamos non modo multiplicare se posse, sed etiam scopum habere se multiplicandi, secus ac scortatores & adulteri. Alia fundamenta & nos exhibuimus.

XVII. Denique Theophilus & Athanasius Thesibus XVIII. XIX. quæ nostro judicio huc referendæ, pag. 110. ad 144. a necessitate medii variisque commodis, inde in OEconomiam, Rempublicam & Ecclesiam redundantibus uxorum multitudinem probant. Vivendi enim & se sustentandi media necessaria magis affluere, meliusque conservari, vir si habeat plures uxores, demonstrat exemplis Jacobi, Davidis, Salomonis: Jacobum nunquam ad tantam opulentiam pervenisse, nisi quatuor duxisset uxores. Davidem in exilio non tam bene sustentatum fuisse, nisi cum uxore Abigail præter primam se conjunxisset; Salomonem tantam sapientiam, potentiam, rerum omnium affluentiam, nominisque celebritatem nunquam nactum fuisse, nisi cum vicinis Regibus, propter filias, quas duxerit in uxores, amicitiam contraxisset. Th. XIX. prolixissime recensent emolumenta & commoda, quæ inde singuli status & singulæ personæ percipiant, verbi gratia, quod expediat maritis ad longævam vitam ducendam, ad rem familiarem augendam, & similia; quod expediat pastoribus & episcopis, quorum ministeria in copulandis hominibus, & baptizandis

dis infantibus augeantur; & mercatoribus, nautis ac peregrinantibus, qui in alia loca excurrentes, occasione data, novas uxores ducere & se multiplicare possint, & reliqua ejusdem furfuris. Quibus etiam accensent, plures gentiles & Turcas ad Christianam fidem esse accessuros, si polygamia apud nos non esset prohibita, & plures fore cœlicolas & terrigenas.

XVIII. Ad ista omnia primum in genere notandum, honestum utili præferendum, neque facienda mala, ut eveniant bona Rom. III.8. Addo, actionum nostrarum regulam non esse, nostra vel commoda vel incommoda, sed voluntatem Dei, ejusque ordinationem verbo expressam. Commoda enim & incommoda illa sæpe sunt tantum δοξαστικὰ, non vera; & qualiacunque illa sint, inprimis corporalia, voluntati Dei sunt subijcienda. Voluntas autem Dei est, ut quod ipse legitime conjunxit, homo non separet, ut sint caro una, sine clausula, & sine conditione hac adjecta, Si sit commodum, si sit utile. Si hæc admitterentur, quæ, quæso, in mundo fibula laxaretur libidini? Polybius *Histor. lib.* III. *Nonnulli dum rebus venereis indulgent, tque amore stupent, non urbes solum, ac domus suas everterunt, sed propriæ etiam vitæ jacturam cum dedecore fecerunt.*

XIX. Deinde in specie ad exempla allata facilis est responsio; peccari fallacia a non causa, & falsum supponi, quasi Jacobo istas divitias conciliaverint uxores, quas sacræ literæ passim providentiæ & benedictioni divinæ adscribunt Gen. XXV. XXVII. promissis ei variis bonis, non modo spiritualibus, ex amore æterno Mal. 1. 2. 3. Rom. IX. 13. verum etiam corporalibus & externis. Quo pertinet illud consilium & artificium, quo quicquid erat eximium in grege Labanis, ad se transtulit Gen. XXX. cujus auctor Deus fuit cap. XXXI. 11. 12. 13, qui ipsi gratiose dona largitus est, ut omnia possideret, cap. XXXIII. 11. Sensit potius patriarcha sua incommoda ex isto matrimonio, quia raro contingit domus tranquilla iis, qui habent plures uxores. Euripides *in Andromacha* dicit, esse ἕριν οἴκων. In concorde matrimonio plus boni est, quam in ipsa fœcunditate. Et dicat mihi Athanasius, unde reliqui patriarchæ monogami acquisiverint divitias, sicut Job, qui circa ista tempora vixisse creditur; is saltem non habuit tot uxores, tot filios & filias, quot requirunt polygami ad tam amplam familiam.

XX. Idem judicium esto de Davide. Non video, quid ad ejus sustentationem contulerit Abigail, nisi quod, ut prudens fœmina,

mina, ei in exilio dona adduxerit, ad sustentandos milites, qui ex præda hostium Palæstinorum alebantur, in quibus omnibus virgula divina animadvertenda. Quin ipsa Abigail postmodum captiva abducta 1 Sam. xxx. 5. ei potius oneri fuit, quam & consulto Domino, e manibus Amalekitarum eripuit com. 18. Sed frustra hominum vel furorem cohibeas, vel insaniam purges, qui non verentur Deo aperte contradicere.

XXI. Salomonis sapientiam, potentiam, omniumque rerum affluentiam Theophilus & Athanasius magno ausu, nec sine impudentia, polygamiæ adscribunt, quod vicinorum regum filias in uxores duxerit. Quum sacræ literæ expressis verbis hoc mendacium evertant 1 Reg. III. 5--13. *Jehova apparuit Salomoni per somnium, dixitque Deus, pete, quod daturus sim tibi. Cui dixit Salomo...* com. 9. *Des igitur servo tuo animum intelligentem, ad judicandum populum tuum, discernendo bonum & malum... Qui sermo cum bonus videretur in oculis Domini, quod petiisset Salomo hanc rem: Dixit illi Deus, eo quod petiisti rem istam, & non petiisti tibi dies multos, neque petiisti divitias.... Ecce facio secundum sermonem tuum; ecce do tibi animum sapientem & intelligentem, adeo ut par non fuerit tibi ante te, & post te non surrecturus sit par tibi. Insuper etiam quod non petiisti, do tibi, tum divitias, tum gloriam, adeo ut non sit par tibi ullus inter reges omnibus diebus tuis.* Et cap. IV. 29. *indidit Deus sapientiam Salomoni, & intelligentiæ multum admodum, & amplitudinem animi, instar arenæ, quæ est in littore maris.* Adde com. 34. & cap. X. 1. 24. XI. 1. & seq.

XXII. Immoderatus autem mulierum amor nihil aliud ei attulit, quam Majestatis regiæ detrimentum, turpem & effœminatam timiditatem, atque id genus alia incommoda, quod tristis comprobavit nimis eventus, quam misere pertractus sit ad idololatriam 1 Reg. XI. famæque suæ turpissimam inusserit maculam. Sirac. XLVII. 21. & seq. *cum adamavit mulieres alienigenas multas, faciebat malum in oculis Domini, ideoque comminatus est ei Deus divisionem regni* com. 11. seq. Huc faciunt, quæ commentatus est Abarbenel *in Leg.* fol. 39. 4. *causas, ob quas hodie abbrevientur dies vitæ, ut ad majorum ætatem non perveniant mortales,* inter alias adducens זמה *libidinem in mundo, quod antequam attigerit homo annum vicesimum, gignat filios & filias, &* הניאוף *scortationem atque adulterium, quæ vitam decurtant, vigorem consumunt, caloremque naturalem exstinguunt.*

הלא תראה שחוד המלך בחיותו בן שבעים שנה כסותו בבגדים ולא יחם לו ולא היה זה באמת מרוב זקנתו כי כמה מהאנשים יותר זקנים ממנו חם חזקים ובריאים ומולידים בנים אבל היה שנדעך חומו חטבעי ונתקרר כמו בהיותו בבחרותו רודף אחר הנשים ולכן בתחלת זקנתו היה באותו קצה מהקור המופלג. ושלמה בנו שאחז במעשי אביו והוסיף עליהם כהנה וכהנה נתקצרו עוד ימיו ומת בן נב שניים

Nonne vides, inquit, *Davidem regem 70 annos natum vestibus obtectum, quia calore destitutus erat. Id factum non est ob magnam ejus senectutem: quot enim sunt homines ipso seniores, robusti tamen ac pingues, liberosque procreantes? sed quod extinctus esset calor ejus naturalis & refrixisset, sicut in juventute sua sectatus est uxores. Ideo initio senectutis ex magno frigore ad finem vergebat. Pariter Salomo opera patris sui imitatus, pluraque adjiciens, sicut illa & illa, adeo dies abbreviavit, ut mortuus sit quinquaginta duos annos natus.*

XXIII. Ad reliquas nugas respondere nihil attinet. Commoda enim enumerata partim falsa sunt, sicut audivimus v. gr. quod expediat maritis pluralitas uxorum ad longævam vitam ducendam, ad rem familiarem augendam, & similia; partim risum movent lectori, fibulamque carni & libidini laxant, quod scilicet expediat pastoribus, quorum ministeria, in copulandis hominibus & baptizandis infantibus augeantur; nec non mercatoribus & peregrinantibus. His sane, cum conjugum præsentia gaudere nequeunt, Doctores Hebræi salubriora suggerunt consilia in *Sohar ad Genesim Edit. Lubl. col.* 139. *Quilibet homo reperiri debet ut mas & fœmina*, (contracto scilicet matrimonio) *& cum peregre abit iter facturus, uxoris loco sibi sociare debet præsentiam divinam, per preces & pia vota.* Ita R. Sal. Jarchi ad 1 Sam. 1. 19. *quia Elkana non habuit rem cum uxore, priusquam domum esset reversus; hinc eliciunt, abstinendum esse a venere, dum peregre sumus.*

XXIV. Provoco saltem ad uniuscujusque conscientiam, annon hujusmodi Polygamiæ defensores suis nugamentis, gravissima Dei instituta & præcepta ludibrio exponant. Utinam in eorum auribus, qui talia effutiunt, personarent severissima Christi verba Matth. XII. 33-37. *E fructu arbor cognoscitur... ex redundantia cordis os loquitur. Bonus homo e bono thesauro cordis profert bona: & malus homo ex malo thesauro profert mala. Sed dico vobis, quodcunque verbum otiosum loquuti fuerint homines, de eo reddituros rationem in die judicii. Ex sermonibus enim tuis justificaberis, & ex sermonibus tuis condemnaberis.* Quid respondebunt illi judici totius terræ, qui non verba aliquot otiosa tantum pronunciant, sed centenas paginas tot otiosis & obscœnis verbis implent, contra regulam Apo-

stoli

stoli Phil. IV. 8. *Quæcumque sunt vera, quæcumque σεμνὰ veneranda, quæcumque justa, quæcumque pura, (vel casta) quæcumque amabilia, quæcumque boni nominis, si qua virtus, & si qua laus est, hæc reputate.*

XXV. Quod denique addunt, plures gentiles & Turcas ad Christianam fidem accessuros esse, si polygamia apud nos non esset prohibita, & plures fore cœlicolas & terrigenas: Id neutiquam probat, polygamiam esse licitam & unicuique permittendam. Aut alii mores istis gentibus usitati, aliave dogmata ac peccata etiam forent toleranda, cujusmodi sunt idololatria, circumcisio, & similia. Valet hic regula Paulina ante citata Rom. III. 8. contraria assertioni illi, quam damnat Jobus cap. XIII. 7. *An pro Deo forti loqui debetis iniquitatem? aut pro eo loqui debetis fraudem?* Gravissime peccarunt fratres Josephi eum vendentes in Ægyptum Gen. L. 20. & Judas, Judæi ac Pilatus, prodendo & interficiendo Jesum Act. IV. 26. seq. Gravissime peccarunt Israelitæ postulantes a Deo carnes in deserto Num. XI. quamvis eo modo hominum conservatio ac redemptio procurata, Deique gratia & potentia illustrior facta & demonstrata. Et bona intentio, quam homines malæ actioni obtendunt, a Deo damnata est, ut in Saulo 1 Sam. XIII. XV. in Uzza 2 Sam. VI. 7. aliisque videre est. Uti autem efficienda non sunt mala, ut eveniant bona, ita neque eo fine sunt toleranda. Levit. V. 1. XIX. 17. Nehem. XIII. 16. & seq. Sicut nonnulli, ad adulteria & graviora peccata vitanda, meretriciam vitam permittendam, perperam statuunt.

XXVI. Atque ita gravissimus Theologus Fr. Spanhemius *par.* III. *Dub. Evang.* CXXII. §. IX. Si quis Judæus aut Turca hodie converteretur, qui ante suam conversionem duas habuerit uxores, uni ex istis, posteriori cumprimis, persuadendum fore, censet, ut res suas sibi haberet, & illius, cui se addixisset, Religionis legibus obsequeretur. Et Seldenus modernorum Judæorum ritus nuptiales exponens, *Uxore Ebraica* lib. I. c. IX. docet, ubi ex temporali præscripto plures uxores simul ducere non licet, juxta ipsos cogendum esse maritum, qui plures duxerat, omnes præter unicam divortio ejicere. Quamvis ego non videam satis causæ, cur, qui ante conversionem suam, duas habuit uxores, eas retinere nequeat. Ambæ tolerari possunt, quemadmodum Apostoli, teste Chrysostomo & Hieronymo, eas tolerarunt, ex quibus bigamis aut Polygamis tamen Episcopus non erat eligendus. Etsi non sit to-

lerandum, ut jam converſi plures ducant. Ideoque haud prudenter Jeſuitas Regi Conchino perſuaſiſſe, largimur Theophilo, quod omnes uxores, excepta unica, ſi Chriſtianus fieri vellet, eſſent deſerendæ. Neque tamen Venerandum Voetium, quem pro ſe citat Theophilus, teſtari lego, quod regnum Tunchinum una cum Rege ad Chriſtianam fidem fuiſſet converſum, niſi Jeſuitæ in ſuis concionibus jamdum converſos a polygamia dehortati fuiſſent. Quaſi pius ille Theologus polygamiam illam Tunchinenſium approbaret.

XXVII. Contrarium ſatis liquet ex ejus ſcriptis, quæ mihi legere contigit, *Politicæ Eccleſiaſt. par.* I. *lib.* III. *Tract.* I. C. V. §. 6. *par.* II. *lib.* II. *Tract.* I. C. VI. §. 3. *cumprimis par.* I. *lib.* II. *Tract.* II. *Sect.* IV. C. III. *quæſt.* 9. *an polygami ſacra cœna arcendi?* Ubi caſum illum ex Alexandri de Rhodes Jeſuitæ *relationibus de prædicatione fidei in regno Tunchino*, tantum refert, quo relato addit: *Vides hic νόμον, χώρον, conſuetudinem .... Regis, & magnatum exemplum plurimas concubinas alentium, exſertam ſub gravi comminatione prohibitionem. Quid hinc concludes? juſtum, licitum, irreprehenſibilem eſſe concubinatum, ſeu mavis polygamiam in foro poli, in conſcientia coram Deo, in communione Eccleſiæ, quia talis eſt in foro ſoli? Egregia ſane conſequentia.* Mirum eſt, hæc non legiſſe in Voetio noſtrum polygamiæ defenſorem, qui legit verba priora, variasque bibliothecas Germaniæ & Galliæ perluſtraſſe fertur, ut magno molimine ſuam polygamiam propugnaret. Accedit, quod iſta exempla gentilium, Turcarum, Judæorum polygamorum, Chriſtiana ſacra amplectentium, quia extraordinaria plane ſunt, polygamiam nec probent, nec ſtabiliant. Tandem figmentum illud, cœlum & terram plures incolas per polygamiam nanciſci, reſponſione dignum non eſt. Merito nobis hic illud Eccleſiaſtis de divite applicare licet cap. VI. 3. *Si genuerit vir centum liberos* (contra inſtitutionem divinam, atque ex mera libidine) *melior eſt illo abortivus.* Concludo, peſſime nonnullos, quorum veſtigiis inſiſtunt Polygami, jus naturæ, & actiones ſuas utilitate ſua metiri, de quibus Grotius *Proleg. ad lib. de J. B. & P.* Cum ſæpe aliud utile videtur affectuum male compoſitorum pravo judicio, aliud ſanæ rationi, quæ non tantum præſentia, ſed & futura conſiderat, cui id demum utile, quod in univerſum tale eſt. *Intemperans*, ait Ariſtoteles *Eudem.* II. *cap.* VII. *præter rationem ſequitur cupiditates.* Et

paulo

paulo post: *Siquidem intemperanter agere est ex cupiditate, præter id, quod optimum quis arbitratur, agere.*

CAPUT IV.

An ex Jure Gentium probetur Polygamia?

QUæstio illa non adeo necessaria videri posset Christianis, quid gentibus in usu; quia tamen Theophilus & Aletheus, polygamiam cum jure gentium convenire, prolixe probare satagunt, æquum est, ut illam expendamus, & qua ratione argumentis inde petitis occurri possit, dispiciamus, ne quidquam, præter nugas, ab illis allatum intactum relinquamus. A priori enim postquam demonstrarunt polygamiæ cum jure naturæ convenientiam, eandem a posteriore, quod ab omnibus fere gentibus fuerit usurpata, deducunt, inde a Thesi IV. usque ad XV. In Oriente, maxime inter Judæos, populum Dei selectissimum, teste Josepho *Antiq.* XVII. C. II. polygamiam esse frequentatam, & semper etiam post natum Christum observatam, usque dum legem tulerint Impp. Theodosius, Arcadius & Honorius sub Anno CCCXCIII. & ipsi Judæi postmodum sanxerint & constituerint An. 4830. ut pro ratione locorum, ubi degerent, & secundum leges, quæ illic obtinerent, non nisi unicam ducerent uxorem, refert Theophilus Thesi V. Dein Th. VI. & VII. agit de Judæorum concubinis, quod cum ingenuis ac Israeliticis legitimum matrimonium contraxerint. Thesibus VIII. IX. X. de libello repudii, de necessitate conjugii & cœlibatu, quæ nihil faciunt ad probandam polygamiam.

II. Inter vicinos Judæis populos, Syros, Edomæos, Cananæos, Ægyptios, Assyrios, Babylonios, Parthos & Persas in usu fuisse polygamiam, ex historicis probatum dedit Thesi XI. Neque minus in Macedonia & vicinis Græcorum provinciis eandem viguisse, docet Socratis & Euripidis poëtæ, Regum Græciæ, Lydiæ, Ætoliæ, nec non Dionysii tyranni, Demetrii & Pyrrhi exemplis. Thes. XII. Apud Romanos diu usurpatam non fuisse polygamiam ob fœminarum penuriam; Julium Cæsarem tamen legem tulisse, ut *liberorum quærendorum causa, quot vellet quisque uxores ducere, facultas foret:* Primum Antonium duas uxores eodem tempore habuisse Octaviam & Cleopatram, posteriorem tamen li-

bidinis tantum causa duxisse, ideoque contra leges patrias feciſſe; Et quanquam plures legitimas uxores ducendi consuetudo tum demum cœperit, concubinam tamen legitimæ superinducere, Romæ jamdum licuisse. Sed nec dissimulat, jure Romano & posteà civili, concubinas non haberi pro veris uxoribus, quemadmodum apud Hebræos. Primi Imperatoris vestigiis institisse subsequente tempore Valentinianum, qui legem Julii quasi obliteratam in lucem produxerit, & in omnibus civitatibus publicari jusserit Thes. XIII. Subjungit Thesi XIV. Germanos fere solos singulis uxoribus esse contentos, exceptis admodum paucis, referente Tacito *de moribus Germ.* Ex quo colligit, non improbatam huic genti polygamiam. Denique, ut omnibus fere populis in toto terrarum orbe eam placuisse demonstret, de Pæonibus, Britannis, Scotis, Saxonibus, Æthiopum rege Christiano, Pretejanne, vel Prestar Chan, Mauruſiis, Afris, Numidis, Brachmanibus, Indis, Chinensibus, Turcis refert, eundem morem partim obtinuisse, partim adhuc obtinere. Hic habes summam rei, quam Theophilus & Athanasius nobis exhibent inde a pagina 33. usque ad 100. Quis igitur nondum credat, polygamiam esse licitam?

III. Ad ista omnia, quia tanti non sunt, nos brevi responsione defungemur. Quamvis officia ex jure gentium eadem sint, quæ natura præcipit; unde Sam. Puffendorf eorum sententiæ subscribit, quæ jus naturæ & gentium in se unum & idem esse statuit, quod extrinseca duntaxat denominatione differat, *de Jure Nat. & Gent. lib.* II. c. III. §. 23. nemo tamen negaverit, permagnam esse morum apud gentes corruptionem; non tam in primis legibus naturæ, quam in remotioribus deductionibus, quales sunt de casibus matrimonialibus, & similes. Nullius ponderis est nihilque probat consuetudo gentium, omnisque consensus populorum, quando cum recta ratione pugnat, & cum lege divina. Quam in rem facit illud Andronici Rhodii: παρ' ἀνθρώποις τοῖς τε ὀρθῶς καὶ ὑγιῶς ἔχουσίν, ἔστι δίκαιον ἀκίνητον ὁ φυσικὸν λέγεται. εἰ δὲ τοῖς νοσοῦσι καὶ φρένας καὶ διεστραμμένοις ὁ δοκεῖ δίκαιον, οὐδὲν διαφέρει, οὐδὲ γὰρ ὁ λέγων τὸ μέλι γλυκὺ εἶναι ψεύδεται, διὸ τοῖς νοσοῦσιν, ὁ τοιοῦτον δοκεῖ. *Apud homines recta sanaque mente præditos, est jus aliquod immutabile, quod Naturæ dicitur. Quod si his, qui morbido distortoque*

que sunt animo, aliter videtur, nihil id ad rem pertinet; nec mentitur, qui mel dulce esse dicit, ideo quod ægrotis aliter videatur. Iniquum igitur foret, leges & regulas vivendi ab eorum consensu recipere, qui eas violant sæpius, quam observant. *Ita enim natura comparatum est*, sunt verba Isocratis *Orat. ad Philippum*, πάντες πλείω πεφύκαμεν ἐξαμαρτάνειν, ἢ κατορθοῦν, *ut omnes sæpius peccemus, quam officio fungamur.*

IV. Quibus etiam adscribi merentur verba Ciceronis I. *de Legibus* §. 42. *Stultissimum istud, existimare omnia justa esse, quæ scita sint in populorum institutis aut legibus. Etiamne si quæ sint tyrannorum leges, si triginta illi Athenis leges imponere voluissent? aut si omnes Athenienses delectarentur tyrannicis legibus, num idcirco hæ leges justæ haberentur? nihilo, credo, magis illa, quam interrex noster tulit, ut dictator, quem vellet civium, indicta causa, impune posset occidere. est enim unum jus, quo devincta est hominum societas: & quod lex constituit, una quæ lex est recta ratio imperandi atque prohibendi: quam qui ignorat, is est injustus, sive est illa scripta uspiam, sive nuspiam.* §. 43. *quod si populi tum jussis, si principum decretis, si sententiis judicum jura constituerentur, jus esset latrocinari. jus adulterare, jus testamenta falsa supponere, si hæc suffragiis aut scitis multitudinis probarentur.* §. 47. *Sensus nostros non parens, non nutrix, non magister, non poëta, non scena depravat, non multitudinis consensus abducit a vero.* Et *lib.* II. *de Leg. Non est lex scitum populorum.* Conf. §. 10. & *lib.* III. §. 37.

V. Aristoteles *Nicom.* VII. *cap.* VI. docet, *quasdam circa Pontum nationes sibi invicem infantes ad epulandum mutuare*; quas ipse paulo post *irrationabiles, ferinos, & solo sensu viventes vocat.* Qui corrupti mores cumprimis in nuptiis animadvertuntur. Æoli sex filias sex fratribus a patre esse desponsatas, nobili exemplo incestuosi matrimonii, testis est Homerus *Odyss. lib.* X. & Diod. Sic. *Hist. lib.* V. Adde *Odyss. lib.* VI. Et lib. IX. ἐπικάστη γημαμένη ᾧ υἱεῖ. *Epicaste nupta suo filio*, nempe OEdipodi, interempto patre, quod tamen Homerus *ingens* vocat *facinus, insipientia mentis commissum.* Euseb. *de præparat. Evangel. l.* VI. *cap.* VIII. ex Bardesano Syro refert, apud Getulos legem esse, ut fœminæ, quibuscunque velint, misceantur, ac præcipue advenis, nec ideo a maritis accusentur, aut adulteræ vocentur, atque idem in Bactris obtinuisse; & multos apud Britannos unam uxorem habere, apud Par-

Parthos contra multas fœminas unum maritum. *Apud Babylonios parentes maritique, liberos conjugesque cum hospitibus stupro coire, modo pretium flagitii detur, patiuntur*, teste Curtio *lib.* v. c. 1. Apud Medos pulchrum fœminæ multos habere viros, pauciores quinque, calamitatem arbitrantur. Bohem. *de mor. Gen. lib.* 1. c. v. Et quæ sunt ejusdem furfuris apud varios auctores, quæ adscribere supersedeo.

VI. Integræ gentes mactarunt innocentes, vivos homines immolarunt, scortationes & incestuosa conjugia approbarunt, ideone imitandæ? Quibus convictus Athanasius fatetur pag. 99. posse aliqua, quæ juris naturæ & gentium sunt, per malos mores & consuetudinem introductam, quasi ad tempus obliterari in una vel altera gente; & pag. 318. Deum Israelitis injunxisse, ne ambulent in viis Emorræorum, neque in viis gentium Lev. xx. 33. Deut. cap. xii. 30. & cum gentes habent aliquid boni ex lumine naturæ, non ei insistendum, quatenus a gentibus provenit, sed quatenus rectæ rationi, juri naturæ & Divino est consentaneum.

VII. Et observari velim, Grotium, cujus vestigia, in Jure naturæ & gentium, premunt nostri, *Lib.* 1. *c.* 1. §. xi. 1. *de J. B. & P.* esse aliquid juris naturalis, a posteriore colligendum existimare id, quod apud omnes gentes, *aut moratiores omnes*, tale esse creditur. Neque Seldenus, *de Jure Nat. & Gent. juxta Discip. Hebr. L.* 1. *c.* vi. & vii. omnium Gentium, quarum notitia habita, morum rationem ejusmodi habendam credit, ut inde Juris Naturalis veluti corpus aliquod sperari possit, sed moratiorum, & illustriorum scita ac suffragia rite satis interdum adhiberi, judicat, cum nullum ferme juris naturalis caput sit, quod non ex perversis seculorum, ac Gentium etiam illustrium, non solum moribus, sed pariter & legibus latis fuerit violatum. Noster autem Theophilus omnes nobis gentes obtrudit, quibus in usu polygamia, sine ulla distinctione. Athanasius quidem dicit pag. 98. apud plerasque easque moratiores Gentes polygamiam fuisse in usu, sed dicit duntaxat, non probat.

VIII. Moratiores enim ac cultiores gentes sunt Græcæ & Romanæ, ab omnibus habitæ, & nunc Germanæ, cæteræque Europææ, quæ in condendis legibus suis in consilium non tam adhibuerunt aliarum gentium consuetudines, quam sanam rationem, & doctio-

doctiores ac prudentiores. Illæ tamen, si Aristoteli, Tacito, legibus Lycurgi, cæterisque scriptoribus ac institutis fides, polygamiam non approbarunt, licet unus vel alter, contra institutum, & præter mores populi, aliquid commiserint. Hodieque nulli moratiores homines a nobis judicabuntur quam Christiani, qui tamen, fatentibus & dolentibus nostris polygamis, non admittunt uxorum pluralitatem. Ex quibus omnibus liquet, non tuto argumenta ex jure gentium desumi posse, quia ipsæ moratiores non semper dictamen rectæ rationis observarunt. Accedit, quod peccata subtiliora, qualia sunt cupiditates & desideria carnis, non ubique, uti fas est, cognoverint, ad legem naturæ non satis attendentes, quia lege scripta caruerunt, e qua sola Paulus se cupiditatem cognovisse testatur Rom. VII. 7. Et Græciæ cæteræque gentes, quæ se dictitabant sapientes, stultæ factæ sunt in suis ratiociniis Rom. I. Ideoque etiam moratiorum gentium consensus in omnibus, cumprimis in iis, quæ libidinem & concupiscentiam spectant, non satis fundatum principium esse videtur boni & mali moralis.

IX. Non ergo consensu hominum probanda est Polygamia, sed consensus hominum adferendus, ut dictum, cum ratione, præcipue cum Scriptura Sacra, quæ sola est doctrina veritatis secundum pietatem, atque vitæ nostræ norma. Unius hominis cum ea consensus plus habet auctoritatis ad persuadendum assensum, quam omnium consentiens in dissentientibus dogmatibus conspiratio Esa. VIII. 20. 1 Joh. IV. 1. Act. XVII. 11. Non attendenda multitudo euntium, sed via, qua eundum. Deus exemplum multitudinis non fixit vivendi normam, sed legem eam, quæ mundi societate egredi jubet 2 Cor. VI. 17. Adhæreamus potius paucis, qui bonum dent consilium, & unum aut duos imitemur, quam centenos & millenos, quibuscum pereamus Rom. XII. 2.

X. Quæ magnifice & cum pompa Lectori ingerunt Theophilus & Athanasius, de polygamia variarum gentium, larva sunt & inutilia probando instituto, ideoque a nobis non omnia excutienda, quemadmodum nec Athanasius omnes ab anti-polygamis citatos auctores evolvere dignatus est pag. 99. neque tamen plane silentio prætereunda, ne adversarii sibi placeant & gaudio triumphent. Admodum suspecta est consuetudo, cujus meminit Josephus *Antiquit.* XVII. *cap.* 1. πάτριον γὰρ ἐν ταυτῷ πλείοσιν ἡμῖν

συνοικεῖν *mos nobis patrius est, plures simul uxores habere*; sive pluribus adhærere & connubio jungi. Quia ante diluvium auctorem habuit Lamechum ex Kaino oriundum, de quo Sectione sequenti; post diluvium juxta Athanasium nostrum pag. 38. Sabæos, Chami posteros, quorum exemplum vel ideo non tuto imitari licet, quod si non omnes, saltem aliqui sint maledicti Gen. IX. 21. seq. sicut adhuc multi Africani & Indiæ Occidentalis Chami posteri rudes, stupidi & nudi incedere dicuntur, post tot secula impudicitiæ patris signa ferentes. Si ergo a Sabæis, quo nomine veteres idololatræ omnes, Chaldæi cumprimis, Arabes, Nabathæi, & Charanæi intelligi videntur, Abraham cæterique patriarchæ aliquid hujus rei didicerint, id non erit imitandum, quia populi isti perditissimis fuerunt moribus.

XI. Et perperam faciunt cum Seldeno polygami, quod Hebræorum explicationem hoc loco captent pro argumento veritatis. Non sunt attendenda Hebræorum interpretamenta, ubi suæ student hypothesi, & patrocinantur perversæ olim inter Israelitas consuetudini, quam diserte Christus redarguit Matth. XIX. 4. 5. Neque tamen diffitetur Seldenus *Uxor. Ebr. lib.* I. c. IX. non defuisse, qui ex ipsa lege etiam binas uxores Israelitam simul retinere, fas non putarent. Ita enim R. Ami *Gem. Babyl. ad tit. Jevammoth* fol. 65. 1. בל הנושא אשה על אשתו יוציא ויתן כתובה *Quisquis uxori uxorem superinduxerit, oportet eum priorem divortio ejicere cum dote.* Sed Rabba ibidem tradit, licitum esse homini ducere plures, modo plures alere possit. Alii Hebræi etiam ex illa lege Lev. XVIII. 18. idem probare conati sunt, τῷ אחותה pro *alteri* sumpto, quod verbum etiam ferre, fatetur Seldenus *de Jure Nat. & Gent. juxta Discip. Ebr.* lib. V. c. VI. Quæ tamen hæresis est habita, nec toleranda Sadducæorum opinio, quam nos infra ad Lev. XVIII. 18, examinabimus.

XII. Addunt Hebræi, & unicam duntaxat, ex præcepto quodam temporali τῷ Rabbenu Gamalielis tributo, ducendam fuisse, idque non violandum sine pœna excommunicationis, & anathematis; & ubi ex more loci plures Ebræis conjuges jungi non soleant, ibi nec plures a quopiam rite duci: במקום שנהגו שלא לישא אלא אשה אחת אינו רשאי לישא אשה אחרת על אשתו ר גמליאל החרים על הנושא על אשתו אבל ביבמה לא החרים וכן באירוסה ולא פשטה תקנתו בכל ארצות ולא החרים אלא עד סוף האלף החמישי *ubicunque loci mos obtinuerit,*

tinuerit, ut uxor ducatur tantum unica, non licet aliam uxori superinducere. Rabban Gamaliel etiam Anathemate interdixit, ne quis uxori aliam superinduceret, nisi tantum ex lege de ducenda fratria fratri sine liberis demortuo superstite. Quod idem obtinere voluit etiam in sponsalibus. Sed constitutio ejus passim vim non habuit. Nec ultra finem Chiliadis quintæ interdictum hoc obtinere voluit. Id est ultra finem annorum mundi Chiliadis quintæ juxta Ebræorum calculum. Quæ finem habuit An. Christi 1240. R. Joseph Karo in *Schulchan Aruch lib. Eben. haes.* c. 1. §. 10. & *Arba Turim* eodem tit. *cap.* 1. Et durasse, scribit Seldenus, loco citato, apud Ebræos polygamiæ usum sive jus, usque ad tempora Theodosii, Arcadii & Honorii An. Chr. cccxciii. quorum rescripto sancitum L. 7. C. *de Judæis & Cœlicolis, ne quis Judæorum morem suum in conjunctionibus retineret, nec juxta legem suam Nuptias sortiretur, nec in diversa sub uno tempore conjugia conveniret.* Et in Synopsi Basilicon lib. 1. tit. περὶ Ἰουδαίων; καὶ τὰς κοινὰς Ἰουδαῖοι γαμετωσαν νόμους. *Juxta leges communes Judæi matrimonia contrahunto.*

XIII. Buxtorfius F. in *Synagoga* Cap. xxxix. digamiam putat hodie in regionibus Europæis non esse amplius inter Judæos usitatam, neque etiam permissam. Sed Seldenus in *Ux. Heb.* l. 1. c. ix. hodie apud Europæos Judæos, veluti qui in Italia ac Germania degunt, infœcundæ uxori, prolis gratia, idque non sine Pontificis Romani indulto, interdum superinduci, scribit: Quod ex R. Leonis Mutinensis, Venetiis Archisynagogi, *de moribus Hebræorum libello*, seu *Historia de gli Riti Hebraici part.* iv. *c.* 11. §. 2. didicisse se fatetur. Mea versio Gallica hujus libelli paulo aliter habet: il est permis a tout Juif d'avoir plusieurs femmes. Ce qui est pratiqué par les Levantains; mais cela n'est pas souffert parmis les Allemans, & ne se pratique que tres-rarement en Italie, & seulement lors qu'apres plusieurs années de mariage on n'a point d'enfans de sa femme. Ex quibus omnibus evidens satis est, a Deo non esse mandatam polygamiam, quod contendunt nostri, ita ut omnes homines delinquant, & maledicti sint, si plures non ducant uxores, quum Judæi suo more præceptum de Sabbatho, de circumcisione, de carne suilla non comedenda, & similia, ad superstitionem usque observent, neque ab illa observantia ullis legibus, interdictis aut comminationibus regum & principum, abduci possint.

XIV. Et quamvis polygamia Judæis in usu fuerit, non tamen conjugium contraxerunt, per quod vir uno tempore duas pluresve sibi legitimas adjunxerit uxores, sed פילגשים *concubinas* habuerunt, uxores secundarias primariæ adjunctas & subditas vel ingenuas & Israeliticas, quarum liberi hæreditatem adibant, juxta Seldenum *de succeſſ. in bona def. Cap.* III. vel ancillas seu extraneas sive gentiles, quarum liberi legatis tantum, non etiam hæreditate paterna fruebantur. Maimonides *Hilch. Nechaloth.* cap. I. בנו מן השפחה או׳ מן הנכריתו אינו יורש כלל *filius ex ancilla aut extranea susceptus nullo modo hæreditatem capit.* Differentiam inter *uxores* & *concubinas* tradunt Talmudici in *tit. Sanhedrin* fol. 21. 1. מאי נשים ומאי פילגשים אמר רב יהודה אמר רב נשים בכתובה ובקידושים פלגשים בלא כתובה ובלא קדושים *quid uxores? quid concubinæ? ait Rabh Jehuda; ait Rabh, uxores fieri literis* vel *pactis dotalibus, & sponsalibus; concubinas carnisse literis dotalibus & sponsalibus.*

XV. Abarbenel autem *commentario in Judicum* XIX. quem exhibet nobis Cl. Buxtorfius *de Sponſ. & Div.* §. 17. in hodierno Talmud errorem esse existimans, פילגשים *concubinas* ductas fuisse dicit בקדושין *per legitima sponsalia*, sed בלא כתובה *sine dotis scriptione & assignatione*, quod utrumque requiritur ad veras nuptias. Secutus in ea expositione R. Salomonem Jarchi, quem suspicatur, verba Talmudica בלא כתובה וקידושין ita intellexisse, quasi eorum mens esset בלא כתובה אבל בקידושין *absque instrumento dotali, sed cum sponsalibus.* Ita ut *uxor* quidem ducatur *cum desponsatione & instrumento dotali; concubina vero cum desponsatione, absque instrumento dotali.* Hanc suam sententiam confirmat Abarbenel ex eo, quod concubinæ נשים *uxores* vocentur 2. Sam. v. 13. c. XII. 11. c. XVI. 21. c. XX. 3. quia desponsatæ sint, & uxorum rationem habeant, & vetitum sit, sine sponsalibus cum muliere rem habere, sicut Israelitæ cum suis concubinis. Neque tamen hoc genus matrimonii probat Abarbenel, sicut in sequentibus patebit, sed Israelitis permissum fuisse censet. Et Musculi Commentarius in Genes. Caput XVI. de concubinis a Theophilo citatus subjungit: *Nec convenit, ut ea vel damnemus in patribus, vel ad imitationem usque probemus.* Th. VII. IX. X. Theophilus de libello repudii, de necessitate conjugii & cœlibatu agit, sed non probat, quod probandum.

XVI. Po-

XVI. Polygamiæ usum fuisse inter Syros, Edomæos, Cananæos, Ægyptios, Babylonios & Persas, cæterosque vicinos populos, ex Diod. Sic. & Herodoto, probatum eunt Theophilus & Athanasius, haud perpendentes illa verba Dei connubiales leges ferentis Levit. XVIII. 3. *Secundum opera terræ Ægypti, in qua habitastis, ne facitote: similiter secundum opera terræ Canaan, in quam duco vos, ne facitote, & in statutis eorum ne ambulatote.* Multi quidem prisci Ægyptiorum mores non tantum ab indigenis probati fuerunt, sed in magnam quoque apud Græcos admirationem venerunt, teste Diod Sic. *Hist. lib.* I. ita ut inter doctos celebratissimi quique, ob legum & studiorum cognitionem, pregrinationibus in Ægytum operam dederint. A Deo tamen eorum mores sunt improbati. Neque putem, polygamorum par comprobare, quod ab eodem Diodoro de Ægyptiis memoriæ proditum est *Hist. lib.* I. c. XXVII. *Lege etiam Ægyptiis statutum est, ut præter communem aliorum hominum morem, cum sororibus matrimonium ineatur; quod Isidi apud ipsos feliciter hoc successisset: hæc enim Osiridi Germano nupsit.* Et paullo post: *Ob has igitur causas in more positum est, ut plus potestatis & honoris sit penes reginam, quam regem, & in tabulis dotalitiis, inter privatos imperium fœminæ in virum assignetur: ubi uxoribus per omnia se obtemperaturos, mariti profitentur.* Refert Sextus Empir. *Pyrrh. Hypot. l.* III. c. XXIV. Mulieres corpus prostituere apud multos ex Ægyptiis etiam honoratum; & quasdam apud illos puellas ante nuptias dotem ex arte meretricia quærere, deinde nubere. Quibus adde, quæ Thesi v. de Babyloniis ex Curtio, citata. Ne dicam, quod Athanasius credat, pleroscque illos populos, quibus polygamiam in usu fuisse juxta cum Theophilo tradit, a Sabæis esse oriundos, qui moribus erant corruptissimis.

XVII. Ex Græcia magnam ejusmodi polygamorum, sapientum, magnatum, regum, principum, cumulat farraginem, quos in suis monumentis reliquerunt Diod. Siculus, Diog. Laertius, Plutarchus, cumprimis longa serie Athenæus *de Deipnos.* lib. XIII. Sed minime fugit nostros, ipsos Sapientes non caruisse suis nævis. Zenoni, Chrysippo, Diogeni item Cynico ac Platoni placuit, κοινὰς εἶναι τὰς γυναῖκας δεῖν τοῖς σοφοῖς *uxores communes esse oportere apud Sapientes, ut* scilicet *quilibet illi ingrediatur, quæ sibi prior occurrerit.* Diog. Laert. *lib.* VII. Ideone hoc probandum? Mul-

ta hodieque a regibus & magnatibus, qui legibus se solutos esse putant, patrantur, quæ minime laudanda vel imitanda. Ipsos Reges Hebræorum, quorum erat legem Dei describere, & juxta eam, vitam instituere, in hisce graviter peccasse, sacri scriptores adnotarunt. Suidas quidem memorat in λειπανδρεῖν, Athenienses, cum vellent (populi) multitudinem augere, quod virorum penuria laborarent, decrevisse, ut (singuli cives) unam quidem civem ducerent uxorem, sed e peregrina (seu meretrice) etiam liberos procrearent. Quamobrem & Socratem hoc fecisse. Pariter Diog. Laertius *lib.* II. *Socratem duas uxores duxisse, Xanthippen & Myrtonem, Aristoteles autor est. Alii Myrtonem prius duxisse, plerique utrasque simul habuisse tradunt, ex quibus Satyrus est, & Hieronymus Rhodius. Nam Athenienses, quum bellis ac lue civibus exhaustam civitatem reparare, sobolemque propagare vellent, decrevisse referunt, uti urbanam quidem unam uxorem cives ducerent, liceret autem & ex altera procreare liberos: Idque tum & Socratem fecisse.* Ex quibus liquet, qua occasione Socrates duas duxerit uxores, si simul eas habuerit, quod nonnulli negant; unde perperam colligit Theophilus, hanc semper & ubique in Græcia consuetudinem obtinuisse.

XVIII. Contrarium testatur ipse Athenæus ab adversariis citatus *Deipnos. lib.* XIII. mox post initium. ἐν δὲ Ἀθήναις πρῶτος Κέκροψ, μίαν ἐνὶ ἐζεύξεν, ἀνέδην τὸ πρότερον ἁπάσων τῶν συνόδων & κοινογαμίαν ὄντων *Athenis primus Cecrops* (quem Doctiss. Huetius *Demonstr. Evang. Propos.* IV. *c.* VIII. §. 8. Mosem fuisse ostendit, seu Mosis effigiem,) *unam esse unius edicto sanxit, cum antea licenter ac inverecunde cum viris fœmina congrederentur, & nuptiæ communes essent*; seu adnotante Jac. Dalechampio, tot uxores haberet quisque, quot vellet & cuperet: vel cum obvia quavis muliere, sine discrimine coiret. Non mirum, ante leges a Cecrope, Lycurgo, cæterisque Sapientibus latas, in tantam gentiles effusos fuisse libidinem. Eadem de Cecrope tradere Joannem Antiochenum, Seldenus *e MS. biblioth. Oxon.* refert *de J. N. & G. juxta disc. Ebr. lib.* V. *c.* VI. quod edicto jusserit fœminas, quotquot virgines in illius regno essent, γαμεῖσθαι ἑνὶ ἀνδρί, *viro unico nubere.* Nam ante ejus regnum more ferino fœminæ Atticæ commiscebantur, cuicumque pro libitu vellent. Quibus sexcenta addi possent, cum ex iisdem, tum aliis hujus gentis monumentis.

XIX. Ipse

XIX. Ipse Seldenus, e quo nostri variarum gentium polygamiam probant, *libro* modo citato *cap.* VI. non dissimulat, *jus hoc polygamiæ in Oriente olim hodieque passim in usu. in Occidente non item. in hoc raras satis esse binas simul nuptias.* Aristonem Regem Spartanorum in exemplum suorum subditorum tres habuisse uxores, ex Herodoto edoctus est Theophilus. Ast si quis inspexerit Herodoti *Hist. lib.* VI. facile animadvertet, talia de istius regis nuptiis referri, quæ subditis non imitanda, & neutiquam a Christianis approbanda. *Ariston*, inquit, *Sparta regnum obtinens cum e duabus uxoribus liberos non susciperet, & in se culpam ejus rei non esse agnosceret, tertiam duxit uxorem, & quidem Ageti amici sui hac fraude: Ageto sodali suo, cujus illa erat uxor, recepit se dono daturum unam e suis rebus, quamcumque ille optaret: atque invicem jussit illum simile munus sibi dare. Agetus nihil de re uxoria suspicatus, quum videret Aristoni quoque uxorem esse, accepit conditionem, & in eam rem jusjurandum interposuit. Cui mox Ariston e suis rebus pretiosis donavit, quam ille elegit. Ipse vicissim cum ejus partes petendi muneris ab illo fuerunt, illius uxorem abducere studebat. Agetus dicere, se præter hoc unum cætera annuisse: jurejurando tamen adactus ac dolo seductus eam abducere permisit: ita tertiam hanc Ariston, repudiata secunda, duxit uxorem.* Egregium sane exemplum a Theophilo propositum, subditis imitandum.

XX. Quæ ex historia Romana producit ad probandam polygamiam, nihilo sunt veriora. More enim suo Scriptores vel male interpretatur, & in falsum sensum torquet, vel male applicat, vel omittit, quæ erant adjicienda. Primum Imperatorem Julium Cæsarem legem tulisse, *ut liberorum quærendorum causa quot vellet quisque uxores ducere facultas foret*, ex Suetonio refert, tacito capite, ideo forte, ne quis statim fraudem deprehenderet. Lege, quæ habet elegantissimus scriptor *cap.* XLIX. de Julio Cæsare, ubi *eum Dolabella pellicem reginæ, spondam interiorem regiæ lectica, ac Curio stabulum Nicomedis & Bithynicum fornicem dicunt. Gallico triumpho milites ejus vulgatissimum illud pronunciaverunt:*

Gallias Cæsar subegit, Nicomedes Cæsarem:
Ecce Cæsar nunc triumphat, qui subegit Gallias:
Nicomedes non triumphat, qui subegit Cæsarem.

XXI. Cap.

XXI. Cap. L. pergit Suetonius in ejus vita: *pronum & sumtuosum in libidines fuisse constans opinio est, plurimasque & illustres fœminas corrupisse.* Cap. LI. *Ne provincialibus quidem matrimoniis abstinuisse, vel hoc disticho apparet, jactatato aque a militibus per Gallicum triumphum,*

Urbani servate uxores, mœchum Calvum adducimus.
Aurum in Gallia effutuisti: heic sumpsisti mutuum.

Cap. LII. *Dilexit & reginas, Eunoen Mauram, maxime Cleopatram. Denique Helvius Cinna Trib. pleb. plerisque confessus est, habuisse se scriptam paratamque legem, quam Cæsar ferre jussisset, cum ipse abesset,* uti uxores liberorum quærendorum causa, quas, & quot vellet, ducere liceret. *Ac ne cui dubium omnino sit, & impudicitiæ eum, & adulteriorum flagrasse infamia, Curio pater quadam eum oratione, omnium mulierum virum, & omnium virorum mulierem appellat.* Quamvis Suetonius Legem, non rogationem appellet, quia tamen *vellet* dicit in singulari, id sibi ille sumpsisse, non omnibus permissum videtur. Eruditissimus Casaubonus adnotat, dicere *quas*, quia illi & civi Romano & Senatori, non cum omnibus jus fuit connubii: puta, cum ea, quæ esset sanguine propius juncta, cum peregrina, cum liberta aut serva; dicere *quot*, quia legibus Rom. non permissa πολυγαμία. Si vel ergo lex talis lata a Julio Cæsare, in libidines prono id non præjudicat monogamiæ Romanis usitatæ.

XXII. Ideoque M. Antonius, teste Plutarcho in ejus vita πρῶτον μὲν ὁμοῦ δύο γυναῖκας ἠγάγετο, πρᾶγμα μηδενὶ ῥωμαίῳ πετολμημένον *primum, quod erat apud Romanos inauditum, duas simul accepit uxores. Deinde civem & justam uxorem expulit domo, quo peregrinæ & illegitimæ indulgeret. Unde ex matrimonio huic summa mala.* In eo vitium ponit Plutarchus, non quod libidinis tantum causa duas duxerit, quemadmodum Theophilus interpretatur, sed quod simpliciter præter morem duas sibi matrimonio junxerit. Simile est, quod de Claudio, quem Theophilus noster oblitus est, narrat Suetonius *lib.* V. C. XXVI. *Sponsas admodum adolescens duas habuit: Æmiliam Lepidam, Augusti proneptem: item Liviam Medullinam; priorem quod parentes ejus Augustum offenderant, Virginem adhuc repudiavit: posteriorem, ipso die, qui erat nuptiis destinatus, amisit. Uxores deinde duxit Plautiam Urgulanillam, triumphali, & mox Æliam Petinam, consulari patre. Cum utraque divortium fecit: sed cum Petina, ex levibus offensis: cum Urgulanilla, ob libidinum probra*

bra & homicidii ſuſpicionem. Poſt has Valeriam Meſſallinam in matrimonium accepit, quæ C. Silio etiam nupſerat, publice, vivo Claudio, abſente tamen. Et paullo poſt: *illecebris Agrippinæ, Germanici fratris ſui filiæ, per jus oſculi & blanditiarum occaſiones pellectus in amorem, ſubornavit proximo ſenatu, qui cenſeret cogendum ſe ad ducendam eam uxorem, quaſi Reip. maxime intereſſet. dandamque cæteris veniam talium conjugiorum, quæ ad id tempus inceſta habebantur.*

XXIII. Hic vides, quid reges & principes interdum conſtituant, & jubeant, ut ſuis voluptatibus indulgeant. Ne videretur Claudius propinquitate ſanguinis inceſtum committere (contra Levit. XVIII. 12.) eam in rem Senatusconſultum poſtulavit, ut impoſterum nuptiæ inter patruos fratrumque filias juſtæ ſtatuerentur. Verumtamen Tacitus *lib.* XII. *Annal.* ſcribit, non niſi unum repertum eſſe, qui talis matrimonii cupidus fuiſſet; Suetonius duos refert. Sed hoc Senatusconſultum poſtea a Nerva Imperatore eſt abrogatum. Atque ita ſatis apparet, quanti ponderis ſit argumentum ab Imperatore Chriſtiano *Valentiniano* petitum, cujus omnes noſtri Polygamiæ defenſores faciunt mentionem. Theophilus Theſi XIII. Athanaſius ad eam pag. 89. 90. Daphnæus Arcuarius inde a pag. 162. ad 180. duas uxores ſimul habuiſſe Valentinianum, deque bigamia legem tuliſſe ex Socratis Hiſt. Eccleſiaſticæ *lib.* IV. c. XXVI. Pauli Diaconi *Hiſt.* XII. Nicephori Calliſthi *lib.* XI. c. XXXIII. aliorumque monumentis probant, iterum obliti ſui Seldeni, cujus judicium adſcribere non piget ex *Ux. Ebr. lib.* I. *cap.* IX. ſub finem. Valentinianus Auguſtus (ſi Socrati fides) legem tulerat ὡςε ἐξεῖναι τῷ βουλομένῳ δύο νομίμας ἔχειν γυναῖκας *Ut cuilibet pro libitu fas eſſet duas habere uxores.* Ipſe nempe Juſtinam Severæ ſuperinduxerat. Hoc ne contra legem facere videretur, eam ita novari voluit, tum Chriſtianiſmi de nuptiis ſcita, tum mores Majorum nimium impugnans. Ita ſcilicet Socrates, qui ſub annum poſt Valentinianum hunc ſeptuageſimum ſcripſit. Paullo poſt: Sed vero ob egregiam rei inſolentiam, & quoniam non omnino reperitur in auctoribus ætatis illius reliquis (veluti Ammiano, Zozimo, Oroſio, Patribus item Chriſtianis, qui de re matrimoniali toties diſputant) in quibus ſi ita ſe res revera habuiſſet, vix credibile eſt, eos ſilentio eam prætermiſiſſe, ideo ut fabulam ſeu figmentum plane rejiciendum pluribus contendit Baronius *Annal. Tom.* 4. *Anni* 370. §. 125. nec

magis binas ejusdem simul uxores illas, quam ipsam ejusdem legem de pluribus simul uxoribus ducendis admittens. Hactenus Seldenus. Si ergo vel vera esset historia, quod tamen plurimis non videtur, eo saltem fine legem illam tulisset, ut qui vellent, impune bigamiam contraherent, ne hoc suo delicto plurimos offenderet. Et qui historiam tradunt, Imperatoris exemplum neminem imitatum esse volunt. Ideoque huc deveniendum non est, ut probetur, quicquid non fuit in Principibus expresse reprehensum, id licitum esse. Quia notum est, quam licentiosi sint interdum in nonnullis Principes, alioqui pii & religiosi. Eadem valet responsio ad objectum Æthiopum regem Christianum, si vera sit historia, quod quatuor uxores reginas sustentaverit. Seldenus Christianorum polygamorum in Oriente non meminit.

XXIV. Denique non moramur producta ex auctoribus de paucis polygamis, qui reperti sunt olim in Germanis. Certissimum enim est, quod e Tacito *de moribus Germanorum cap.* XVIII. allegavit Theophilus, *solos prope barbarorum singulis uxoribus contentos esse, exceptis admodum paucis, qui non libidine, sed ob nobilitatem, plurimis nuptiis ambiantur*, explosa polygamia simultanea, imo apud nonnullos etiam successiva. *Cap.* XIX. prope finem: *Sic unum accipiunt maritum, quo modo unum corpus, unamque vitam, ne ulla cogitatio ultra, ne longior cupiditas, ne tanquam maritum, sed tanquam matrimonium ament.* Ut ita duo essent in carnem unam, juxta primam institutionem. Quemadmodum Phil. Cluverius *Germaniæ Antiq. lib.* 1. *cap.* XX. tradit, hoc Germanos nostros ex memoria & observatione divini præcepti, quod Deus dederat Adamo Gen. 11.24. didicisse, atque ab proavis suis, Noacho, Japheto, Gomero, Aschenaze in Asia acceptum, quam religiosissime postea observasse. *Admodum pauci*, Reges scilicet atque Principes, ex vicinarum gentium traxisse moribus videntur polygamiam, non ex majorum institutis; uti *Arioviſti*, Marcomannorum Regis, *duas fuisse uxores*, refert Cæsar *bell. Gall. lib.* 1.

XXV. Quid amplius? Brachmanes, Indos, Chinenses, aliosque barbaros producunt. Quasi vero illi Christianis vivendi norma esse debeant, ad quorum mores se ne quidem componunt alii gentiles. De *barbaris*, qui per Arabici sinus oram, & per Troglodyticam, Æthiopiamque ad Austrum, sunt diffusi, refert Diodorus Sic. *Bibl. Hist. lib.* III. *cap.* XV. quod *quidam prorsus*

nudi

nudi vitam agant, quibus uxorum & liberorum non secus ac gregum armentorumque communio, voluptatis & laboris usus nullus præter naturalem: nec ulla turpis & honesti notio. Cap. XVII. *Cum fœminis, quascunque sors offert, sobolis causa generandæ, commiſceantur.* De Americanis Hieronymus Bezon. Mediolanensis scribit *par.* IV. & XIII. quod sint polygami, & facile uxoribus nuncium mittant; mox ubi consenuere, eas ablegent, & juniores adsciscant, suarumque conjugum virginitatem delibandam tradant sacerdotibus. Joannes Lerius Burgundus *Navigatione in Brasiliam Americæ cap.* XVI. cuilibet illic viro tot uxores ducere, quot visum fuerit, licere, & hos tantum gradus observari, ut nemo eorum matrem, sororem vel filiam in uxorem ducat: reliquorum rationem nullam haberi. Gotardus Arthusius *Indiæ Orient. Par.* VI. narrat, in regno Berin uxores regem complures habere, ultra 600 sæpe, quamvis non omnes sint legitimæ, nobiles sæpe 80 vel 90, nec quenquam tam abjectæ fortunæ reperiri, qui non decem vel duodecim uxores domi suæ habeat. Et *Par.* IX. uxores Calicuthenses, mortuo viro in ignem se præcipitare, quia decem, viginti, vel triginta habeant. Ecce quam egregii hi erunt Magistri in rebus matrimonialibus.

XXVI. Tandem apud Theophilum agmen claudunt *Turcæ*, uxorum pluralitate gaudentes, qui quidem in multis circa religionem dissident ab hodiernis Persis, in polygamia tamen conveniunt. A Persis eam a multis temporibus observatam esse, Strabo testis est *lib.* XV. qui id fieri, ait, ab iis multiplicandæ prolis gratia. Hodie vero explendæ potius libidinis causa, plures assumi uxores, Olearius censet *Hodœp.* p. 602. traditque, Persas uxorem comparare Calendario, cujus modo in singulos annos usus esse potest. De Turcis refert Busbequius *Epistol. p.* 136. iis licitum esse plures uxores, (quatuor scilicet simul, uti testantur Cotovicius p. 192. & Breuningius *Itin. Orient.* p. 57. non ultra, Th. Smith *de Moribus & Institutis Turcarum.*) pellices autem sive concubinas, quæ non nisi dote a justis uxoribus distinguuntur, quot opibus suis quisque sustentare possit, ducere. Quot autem & apud eos polygamia pariat lites & molestias, dicterium quoddam Turcicum celebris Poëtæ arguit:

איכי אישך ביר כראון *Duo asini, una Caravana,*
איכי ארות ביר דיואן *Duæ uxores; unum forum.*

Vel clarius: Duo asini tantum creant molestiæ, quantum totus comitatus; & ubi duæ mulieres, ibi ob lites perpetuum est forum.

XXVII. Tam Persæ autem quam Turcæ hac in parte sequuntur Mohammedis Pseudo-Prophetæ sui, hominis libidinosissimi, & præceptum sive permissum *Sur.* 8. & exemplum, cum iste teste AbulFarajio p. 14. septendecim uxores, juxta AbulFedam aliosque, quindecim, juxta quosdam vero plures, quam viginti uxores habuerit. In numero enim assignando, inquit AbulFarajius, variatur. Ex quibus depravatis moribus, & insatiabili libidine, Mahometem verum non fuisse Prophetam, facile deprehenditur. Zeydino servo uxorem abstulisse; cum Marina, puella Judæa 15 annos nata, adulterium commisisse, & cum Axa non amplius octo annos nata concubuisse, & nullos limites suæ libidini posuisse dicitur. Quam ob causam matrimonii leges ampliavit, & quod vetitum apud alias gentes, licitum fecit. Quemadmodum ante de Imperatoribus observatum. Atque ita paucis Thesibus tot folia Theophili & Athanasii refutavimus.

XXVIII. Ex quibus omnibus planum, quam parum tribuendum sit in hac controversia juri gentium, cum non omnium præceptorum ad legem naturæ pertinentium immediata persuasio in omnium & singulorum hominum animis reperiatur, sed in omnibus generalia saltem honesti & turpis principia dentur, unde menti, si recta ratione uti voluerit, facile est, plurimas per ratiocinationem conclusiones firmissimas elicere, quemadmodum hac in parte a multis gentibus factum est. Cui veritati nihil decedit per diversissima sæpe hominum de officiis quibusdam officia.

SEC-

SECTIO TERTIA.

DICTA ET EXEMPLA DE NUMERO CONJUGUM, QUÆ OCCURRUNT ANTE LEGEM, INDE A CREATIONE USQUE AD MOSEM, EXAMINANTUR.

CAPUT I.

Omnia S. Scripturæ loca ante legem de Monogamia & Polygamia recenſentur. Deinde Caput IV. *Geneſeos non parabolice, ſed literaliter & hiſtorice eſſe intelligendum, ex Abarbenele oſtenditur.*

EXpendimus Inſtitutionem Conjugii inter Duos, ejuſque convenientiam cum jure naturæ, & conſuetudine moratiorum Gentium: nunc ordo & ſeries rei poſtulat, ut ad exponenda Sacræ Scripturæ dicta, & exempla cum monogamica tum polygamica Patriarcharum nos accingamus, qui ſecundum jus naturæ & revelationes divinas, traditionesque majorum, ante Legem Moſaicam, mores & vitam inſtituerunt. Nullum eſt Sacræ Scripturæ dictum aut præceptum, tam in V. quam in N. T. quod plures uxores adjungat uni viro. Quod hoc Capite primum demonſtratum ibimus ex Geneſeos, & Exodi hiſtoria. Quo faciunt loco ſequentia. Gen. IV. 1. 17. 25. cap. VI. 18. VII. 7. 13. VIII. 16. 18. XI. 29. 31. XII. 2. 8. 9. 14. 15. 16. 17. XIII. 1. XVI. 1. 3. 6. XVII. 15. 19. XVIII. 9. XIX. 15. 16. 26. XX. 2. 3. 7. 11. 12. 14. 17. 18. XXI. 21. XXIII. 19. XXIV. 3. 4. 5. 7. 8. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 51. 67. XXV. 10. 12. 20. 21. XXVI. 7. 8. 9. 10. 11. XXVIII. 1. 2. 6. XXIX. 18. 20. 21. 25. XXXIV. 4. 8. 12. XXXVIII. 2. 6. 8. XXXIX. 7. 8. 9. 19. XLI. 45. XLIV. 27. XLIX. 31. Exod. II. 1. 21. 22. cap. IV. 20. 25. VI. 20. 23. 25. XVIII. 2. 5. 6. Huc etiam pertinent, quæ in libro Jobi Arabis Theologi, (qui poſt Jacobum vixiſſe cenſetur) occurrunt cap. II. 9. c. XIX. 17. vocat *filios uteri ſui*, quos mater geſtat in utero, quia venter uxoris etiam viri eſt, & vice verſa. Adde cap. XXXI. 1. 9. 10. Quæ omnia dicta atque exempla ante legem docent conſuetudinem, qua una uxor quæſita, ducta, unice amata.

II. Contraria autem dicta & exempla in eadem historia Geneseos occurrunt Gen. IV. 19. 23. cap. XVI. 1-5. XX. 2. 17. XXII. 24. XXV. 1. 6. 10. 12. XXVI. 34. (sive cap. XXVII. 1.) XXVIII. 9. XXIX. 25. 27. 28. 30. 31. XXX. 3. 4. 5. 9. 10. 26. XXXI. 17. 50. 53. XXXII. 22. XXXIII. 1. 2. 6. XXXV. 22. XXXVI. 2. 6. 10-18. XXXVII. 2. Quæ nunc a nobis discutienda, ut unusquisque videat, an illa institutioni & juri naturali, in creatione a Deo fixo, præjudicent, & polygamiam bona conscientia sine scrupulo usurpari posse, probent. Rectissime autem Cl. Heideggerus *de Historia sacra Patr. par.* I. *Exerc.* VII. §. VII. *Neque obstat*, inquit, *quod tum ante, tum post legem latam etiam apud bonos, polygamia viguerit, & apud Mosem præcepta data sint polygamiæ. Non enim de rectitudine & honestate actuum in civitate Dei judicari debet ex moribus quamvis sanctorum; sed ex lege & manifesta ratione.* Primus Polygamus, qui refertur in Scriptura, *Lamechus* est Gen. IV. 19. Ad quam historiam priusquam deveniamus, ex Abarbenelis *Commentario in Legem*, quia in omnium manibus non est, & a nemine adhuc, quod viderim, illud ex ullo scriptore productum, huic Dissertationi propter viam inserere visumest, utrum scilicet Capite IV. Geneseos parabola, an vero historia liberaliter exponenda contineatur. Verba ipsa Abarbenelis ita habent:

ואקדים בפירוש הפסוקים האלה להודיעך שהרב המורה יפרש גם כן ענין קין והבל
ושת על צד הצורה והרמז כי הוא כתב פרק ל חלק ב וזל וממה שצריך שתדעהו
גם כן ותעורר עליו אופני החכמה בקריאת שמות בני אדם קין והבל והיות
קין הוא החורג את הבל בשדה ושהם יחדו אבדו אף על פי שהאריך לרוצח ושלא
החקים מציאות אלא לשת שנאמר כי שת לי אלהים זרע אחר הנה כבר התאמת
זה ער כאן אבל הרלבג כתב בפירושו לתורה וזל וכבר טעו מזה קצת גדולי
החכמים המתאחרים ועשו ציורים בענין קין והבל ושת והפסידו בזה דעת התורה
כי ראוי שתדע שאין ראוי שיעשה צורה בדברי תורה אם לא במקומו אשר יחויב
מהם התחכמנות כפי הפשט ואם היה השער מפור ביד האנשים הנה הפול התורה
גבול ולא ימשך ממנה התועלת המכוון בה וזה מבואר מאד ער שהאריכות בזת
מותר ער כאן. ונראה מדבריו שחשב שהרב המורה והנמשכים אחריו ברמז הזה
כחישו השתלשלות הדורות ולבן אמר שתפסה בזה דעת התורה וכן הוא בלא
ספק דעת מפרשי המורה כלם. ועם היות שהם לא עשו על זה טענה כלל בעזר
הרב הנני טוען בזה ה טענות להוכיח שענין קין והבל ושת באו על צד המשל
והרמז ולא היה ולא קרה דבר מזה הספור ואחר כך אשיב עליהם ואוכיח שפשטי
הכתובים אמת ויציב וקיים ושהרב זה דעתו גם כן עם היות שהוציא מזה הספור
למודים על דרך הרמז והנסתרי הטענה האחת ממה שכתוב אחר תשלום זאת הפרשה
זה כפר תולדות אדם וגומר ויהי אדם קל שנה ויולד בדמותו בצלמו ויקרא את שמו
שת ומשם ואילך נמשך השתלשלות הדורות ויראה מזה ששת היה בן אדם הבכור
שקין והבל לא היו בעולם שאם לא כך הפול השאלה למה נזכרה לידת שת

שתי פעמים אלא כמו שאמר הרב ביצירת אדם שנזכרה שתי פעמים אחת כפי
פשוטה ואחת על דרך משל· הטענה הב שאתה תמצא שבתולדות אדם לקין
והבל לא זכר הכתוב לכמה· שנים הולידם וכן תולדות קין את חנוך ויחנך לעירד
ועירד למחויאל ומחויאל את מתושלח ומתושלח את למך שלא נאמר בשום
אחד מאלה בכמה שנים הולידו ולא כמה· ימים היו ימי חייהם ולא שהולידו בנים
ובנות כמו שנאמר כל זה בפרשת זה ספר תולדות אדם באותם הדורות וזה יוכיח
שהתולדות שנזכרו בפרשה לא היו תולדות ממש כאותם שנזכרו בפרשת זה ספר
תולדות אדם אבל שבאו התולדות האלה על צד המשל והרמז· הטענה השלישית
שאתה תמצא בפרשת אלה תולדות השמים והארץ ובפרשת והאדם ידע שתמיד נזכר
שם אדם בהא· הידיעה· וישם שם את האדם אשר יצר· ויקח יהוה אלהים את
האדם ויצו יהוה אלהים על האדם וכן כלם· אבל מלידת שת והלאה לא נזכר שם
אדם בהא· וידע אדם עוד את חוה אשתו זה ספר תולדות אדם· ויחי אדם ויהיו ימי אדם
מבלי הא הידיעה· וה· יוכיח שהפרשיות ההן שנזכר בה· האדם בהא הידיעה נאמר על
האדם הכולל במינו לפי שהא הידיעה לא תפול על שם הפרטי כמו שזכר הרב אבן
עזרה· והיו אם כן הספורים ההם משל· אבל בפרשת זה ספר תולדות אדם שדבר
הכתוב מאדם הראשון הפרטי כפי פשוטו לא זכרו בהא הידיעה כלל· הטענה הר
ממה שמצאנו בדברי הימים כשעזרא ספר השתלשלות הדורות· אמר אדם שת אנוש
קנן מהללאל ירד ולא זכר קין והבל והוא המורה שלא היו ולא נבראו אלא למשל
היו· כי עם היות שמתו קין והבל בחיי אביהם היה ראוי לזכרם כמו שזכר בני
יהודה ער ואונן ושלה· וכבני אהרן נדב ואביהו אלעזר ואיתמר עם היות שמתו
נדב ואביהו· והטענה הה היא מדברי רזל שאמרו בבראשית רבא שביום הששי שנברא
אדם ונבנת האשה בהיותה בגן בו ביום הרתה חוה וילדה קין והבל ושלש תאומות
שנולדו עמהם שעלו שנים למטה וירדו שבעה· ואין יתכן שהרתה וילדה חוה את בניה חמשה
בכרס אחד כלו בשעא חדא ואם נעשה בדרך הפליאה כבריאת אדם מן האדמה
וחוה מן הצלע אין לא זכרתו התורה זה יוכיח שהוא ענין משל כי כמו שדברי
חזל בעין החיים ועץ הדעת ודברי הנחש הביאו לרב המורה להכחיש הפשט ולעשות
צורה באותו הספור כמו שנזכר למעלה כן דבריהם אלו הביאוהו לומר כן בענין קין
והבל· אלה הן הטענות ששערתי לטעון כנגד ספור קין והבל· אבל אין ספק אצלי
שהרב המורה לא כן יחשוב ולבבו לא כן ידמה כי אם שפשט הספור הזה היה כמו
שנכתב ומלבד אמתת פשוטו עוד ירמוז הספור הזה לענינים מדעיים וזהו שאמר הרב
שבאו אופני החכמה בקריאת שמות בני יאדם קין והבל וספור ההריגה· והנדור כי
לא יחפוץ הרב מפני זה שלא היו בעולם אבל שהיה ענינם כענין אביהם שיצירתו
אמת כמו שנזכרה במלאכת היום הו אבל ספור ענינו היה משל וסימן לזרעו בני אדם
וצאי הלציו· כן יאמר בענין קין והבל שהיה ענינם וספורם כמו שנכתב ושמלבר זה
ישבו רמז וסימן לטבעי בני אדם בכלל·

In expositione versuum illorum biblicorum prius tibi indicabo, quod R. Moses Maymonides, id quod de Kaino, Habele & Setho narratur, sensu figurato & mystico quoque explicet, quemadmodum videre est in More Nevuchim Par. II. Cap. XXX. Hæc sunt verba ejus: Debes etiam scire & moneri de multiplici sapientia, quæ latet in impositione filiorum Adami, Kajini & Abelis; de eo, quod Kajin interfecerit Habelem in agro, quod ambo simul perierint, quamvis interfector diutius hujus vitæ luce usus fuerit, & quod non

nisi

nisi Seth superstes manserit, juxta id, quod dicitur (Gen. IV. 25.) quia posuit mihi Deus semen aliud. *Et hoc confirmatum est. Hucusque* (Majmonides.) *Sed R. Levi ben Gersom in suo Commentario in Legem hæc verba scripsit: Jam ante nonnulli Sapientes posteriores in eo errarunt, quod figurative explicuerint negotium illud Kajini, Hebelis & Sethi, atque in eo sententiam verbi Dei corruperint. Etenim scire te oportet, quod in verbis Legis figuram & metaphoram fingere non liceat, nisi istis in locis, quæ si secundum literam explicentur, necessario impossibilitatem inferunt. Et si homini æstimandi facultas permittatur, verbum Dei plane corruet, neque inde utilitas proficiscetur, quam* (Deus) *intendit, quod adeo clarum & evidens est, ut prolixior ejus explanatio sit superflua. Ex quo sermone* (Ralbagi) *liquet, quod sibi persuaserit, Maymonidem, & qui eum sequuntur in hoc sensu mystico, negare genealogiam; ideo enim dicit, corruptam eo ipso esse Legis mentem, & hæc procul dubio opinio est eorum omnium, qui More Nevuchim explicant. Quamvis autem nullam plane super ea re objectionem formarint, ego tamen, auxiliante Deo, quinque argumenta objiciam, quæ demonstrent, significationem Kajini, Habelis & Sethi parabolicam esse & mysticam, ita ut nec fuerit, nec acciderit quidquam hujus rei, quæ hic narratur. Deinde ad ea respondebo demonstraturus, sensum literalem horum versuum verum, firmum & constantem esse, & hanc etiam Maymonidis opinionem esse, licet ex hac historiâ doctrinas eruerit per modum mysterii & arcani.*

Primum argumentum ex eo desumitur quod, postquam Scriptura absolvit hanc Sectionem, Hic est liber generationum Adami &c. (Gen. v. 1.) Adam autem vixerat centum & triginta annos, cum genuit filium ad similitudinem & imaginem suam, vocavitque nomen illius Sethum (com. 3.) *inde & in sequentibus ducatur genealogia; unde liquet, Sethum fuisse filium primogenitum Adami, Kajinum autem & Hebelem in mundo non fuisse inventos: Secus enim quæstio oriretur, cur nativitatis Sethi bis mentio facta; nisi quemadmodum Maymonides de formatione Adami scripsit, quod bis sit memorata, semel literaliter* (Gen. 1.) *atque iterum parabolice, & secundum sensum occultum* (Cap. 11.)

Secundum argumentum est, quod deprehendas, ubi genuit Adam Kajinum & Habelem, Scripturam non addidisse, quoto anno eos genuerit; pariter ubi Kajin genuit Chanochum, Chanoch Hiradum, Hirad Mechujaelem, Mechujael Methuschaelem, & Methuschael Lamechum,

mechum, non dicitur de ullo eorum, quoto anno genuerint, neque quot annos vixerint, neque quod genuerint filios & filias, quemadmodum hæc omnia habentur in Sectione, Hic est liber generationum Adami (cap. v. 1. & seqq.) *in istis generationibus. Quod arguit, generationes, quæ referuntur in ista Sectione præcedente, non esse generationes vere & proprie dictas, sicut illæ, quæ referuntur in sectione*, Hic est liber generationum (cap. v. 1.) *sed parabolice & mystice intelligendas.*

Tertium argumentum inde petitur, quod in Sectione illa (Gen. 11.4.) Istæ sunt generationes cœli & terræ; *& in parascha*, Deinde Adam cognovit Chavvam (cap. IV. 1.) *semper occurrat nomen Adam cum he demonstrativo* האדם. Et posuit ibi haadam, quem finxerat: & accepit Dominus Deus haadam: & interdixit Dominus Deus haadam *homini* (cap. 11. 8. 15. 16.) *& sic ubique. Sed inde a generatione Sethi & ulterius non occurrit nomen Adam cum he.* Cognovit autem denuo אדם Adam Chavvam uxorem suam (Cap. IV. 25.) Hic est liber generationum Adam (cap. IV. 1.) Et vixit Adam (com. 3.) Fueruntque dies Adami (com. 4.) *sine he demonstrativo. Quod demonstrat, sectiones illas, in quibus scriptum est* האדם *ha Adam cum he demonstrativo, intelligendas esse de homine sub se comprehendente speciem suam, quia he articulus non cadit in nomen singulare seu individuum, teste R. Aben Esra. Ideoque istæ narrationes erunt parabolicæ. Sed in sectione*, Hic est liber generationum Adam (cap. v. 1.) *ubi sermo est de Adamo primo singulari & individuo, juxta sensum literalem, plane non occurrit Adam cum he articulo.*

Quartum argumentum inde depromitur, quod deprehendamus in libris Chronicorum, Esram, ubi narravit geneologias, dixisse, Adam, Seth, Enosch, Kenan, Mehalaleel, Jered (1 Chron. 1. 1. 2.) *nullam autem mentionem fecisse Kajini & Habelis; Quod utique docet, illos in rerum natura non fuisse, nec creatos esse, sed parabolice & metaphorice propositos. Licet enim mortui essent Kajin & Habel, adhuc vivente patre ipsorum, debuissent tamen commemorari, quemadmodum filii Jehudæ, Er, Onan & Sela; nec non filii Aaronis, Nadab & Abihu, Eleazar & Ithamar, quamvis mortui sint Nadab & Abihu, commemorati sunt.*

Quintum denique argumentum petitur ex verbis Rabbinorum, qui statuunt in Bereschith Rabba, *eodem die sexto, quo creatus Adam, & exstructa est Eva, cum esset in Paradiso, Evam concepisse Kajinum &*

Habelem

Habelem, atque tres gemellos, qui cum illis nati; duos lectum ascendisse, & descendisse septem. Absonum autem est, concepisse & peperisse Evam omnes quinque filios suos in uno ventre, uno tempore. Si id factum esse velis in hominis creatione per miraculum, quemadmodum creatus est Adam ex terra, & Eva e costa Adami, cur id Verbum Dei non expressit? Hoc ergo docet, quod totum illud negotium sit parabolicum. Quemadmodum enim verba Sapientum circa arborem vitæ, arboremque cognitionis atque circa verba serpentis induxerunt Maymonidem, ut negaret sensum literalem, & figuram faceret in ista narratione, prout supra relatum; ita etiam ista eorum verba eum adduxerunt, ut idem statueret in negotio Kajini & Habelis.

Hæc sunt argumenta, quæ existimavi formari posse respectu narrationis Kajini & Habelis. Verumenimvero in oculis meis nullum est dubium; quin R. Maymon aliter cogitaverit, & cor ejus aliud sibi proposuerit, quod videlicet literalis sensus hujus narrationis se habeat juxta scripturam, sed quod præter literam, hæc narratio insuper innuat res scientificas & cognitione dignas. Et hoc est, quod dixit R. Maymon, multiplicem latere sapientiam in impositione nominum filiorum Adami, Kajini & Habelis, atque in historia interfectionis & vagationis: *ideo autem non vult, illos in rerum natura non fuisse, sed docet, quod eadem illorum ratio fuerit, quæ parentis, cujus formatio verissima est, sicut ostensum in Opere sexti diei, sed narratio negotii istius simul fuit parabolica, & significavit semen ejus, filios Adami, lumbis ejus egredientes. Pari modo judicat de Kajino & Habele, quod eorum negotium & narratio ita revera se habuerit, sicut expresse scriptum est, sed quod præterea sit sensus mysticus & significativus, indolem & naturam filiorum Adami in genere respiciens.* וזן אני משיב על הטענות אשר אני עשיתי

שאחרי שהעידה התורה האלדית שהיו וקרו הדברים האלה מחויב הוא שנאמין שכן היו וכן ארעו במציאות האמנם נזכרה לידת שת שתי פעמים לפי שראשונה ספרה תורה מה שקרה לבני אדם קין והבל מילדותם ועד יום מותם ולידת שת שנולד אחריהם ואחר כך לקח לו לבאר השתלשלות הדורות בפרשה עצמה מבלתי ספור אחר והוא פרשת זה ספר תולדות אדם והתחיל מלידת שת כי ממנו נסתעפו הדורות וכמוהו המצא בנח שכתוב אחר זה בסוף זה הסדר ונח בן חמש מאות שנה ויולד נח את שם את חם את יפת שנזכר זה בסוף ההשתלשלות ואחר כך כשבא הכתוב לספר מאורעות נח וקורותיו התחיל אלה תולדות נח ונומר ויולד נח שלשה בנים וגומר. וכמו שיתבאר במקומו וכן ביצחק זכר הכתוב לידתו ומילתו ואחר כך כשבא לספר קורותיו חזר ואלה תולדות יצחק בן אברהם אברהם הוליד את יצחק וככה בפרשת ויגש כתיב אלה שמות בני ישראל הבאים מצראים ונומר ובתחלת ואלה שמות כשרצה לספר גלותם וגאולתם חזר לומר ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה ונומר וזו היא תשובת הטענה הראשונה. ולשנית אומר שבעבור שקין והבל לא נתקיימו וכני

קין

קין וזרעו היו זרע מרעים בנים משחיתים לא האריכה תורה בספור ימי חייהם ולכמה שנים הולידו
ושאר הענינים שזכר בשאר הדורות בני שת הטובים. וכן תמצא ביצחק ועשו שספר הכתוב שהיה
בן ארבעים שנה בקחתו את רבקה וכמה שנים חי ומיתתו וקבורתו ולא נזכר דבר מזה פעשו לפי
שהתורה תרחיב בספורי הצדיקים ולא בפרטי הרשעים. ולטענה השלישית אומר שגם במלאכת
היום הששי בבריאת אדם נזכר בהא הידיעה שנאמר ויברא אלהים את האדם בצלמו ואינו
מהזרות לפי שעם היות אדם שם עצם פרטי לאותו אדם הראשון שהיה התחלת מינו הנה הוא
היה גם כן שם המין ככה שכבר ביארתי והוא בענין השמש אצלנו שהוא שם עצם פרטי לאותו
כוכב גדול האורה והוא גם כן שם מינו עם היות שאין מאותו המין זולתו ולכן נאמר ויברא אלהים
את האדם והאדם ידע את חוה אשתו והשאר כלם בהא הידיעה בעבור שקודם שהוליד בנים
היה שם אדם שם לאותו עצם פרטי בשם המין גם כן אבל אחרי שנולדו קין והבל לא נזכר עוד
שמו כי אם אדם בלא הא הידיעה לפי שאחרי שהוליד דומהו במינו נשאר שם אדם שם עצם
פרטי לא שם המין ולכן לא נזכר עוד בהא הידיעה וגם זה מוכיח שלידת קין והבל וקורותיהם
היו כפי פשוטו כיון שקודם הולדותם נקרא אביהם בשם מינו האדם להיותו לבדו המין ואחר
שהבנים נולדו לו לא נקרא כי אם בשם פרטי אדם. גם נוכל לומר שבעבור שבפרשת
אלה תולדות השמים והארץ ופרשת והאדם ידע את חוה אשתו היה בספורים החכם פשט
ורמז מטבע האדם וכללותו ולכן נזכר שם שמו תמיד בהא הידיעה להעיר על הרמז הכולל
למין כלו אמנם בפרשת זה ספר תולדות אדם שאין בה רמז כלל והיא כלה כפי פשוטה על
אדם הראשון נזכר תמיד בשם אדם ולא בהא הידיעה. ולטענה הד מדברי עזרא מדברי חימם
אומר שלרשעת קין ולחסרון הבל לא רצה לזכרם והתחיל ההשתלשלות בדרך ישר אדם שת
אנוש וכן תמצא שלא זכר דבר ממלכי ישראל לרשעתם ולא ענין תמר ואמנון ולא ענין בת שבע
ואוריה החתי ולא ענין אבשלום עם אביו ולא שאר דברים רעים שלא זכרם עם היות
שזכר תולדות יחודה ואהרון למעלתם. ולמעלת האבות. ולטענה הה מדברי חזל אומר
שכוונו לומר שקין והבל ואחיותיהם כלם היו מטבע חוח אמם נוטים לאכילת עץ
הדעת כמוה. ולכן אמרו שנולדו בגן ששם הטאו אבותיהם ולהדמותם במדה הפחותה
ההיא אמרו שנולדו כלם בכרס אחד. גם אינו רחוק אצלי שידע את חוה אשתו קודם צאתה
מן הגן ושהיא הרתה שם קין והבל תאומים ואחיותיהם כי אינו זר אצל הטבע שתלד האשה
ד או ה וולדות גם ער שבעה אמרו חכמי הרפואה שהוא אפשר וכל שכן בתחלת הבריאה
שהיתה ברכת השם עליהם והם ארם והוח נבראו כבן עשרים שנה וקומתם וצביונם וכח גדול
ורב כיד המלך שבראם. ומפני ישובו של עולם רצה יתברך שתלד חוה בנים ובנות רבים בכרס
אחד. כי כמו שהאב נולד מאדמה והאם מהצלע שלא כמנהג הטבעי כן הבנים אשר הולידו
פרו וישרצו שלא כדרך טבעי אבל אין ספק אצלי שעם היות הריונם בגן באותו יום הנה לא היתה
לדעת זל לידתם שמה גם כן כי היתה חוץ מהגן בארץ אשר גרו בה כשגורשו
משם. הנה התבאר מזה כלו הפירוש הפרשה הזאת כפי פשוטה הוא דבר דבור על
אפניו. ושאין כנגדו ספק ולא טענה ולכן הנני מפרש אותם כפי פשוטה ואלמוד גם כן
מעניניה הדברים המדעיים אשר יורו עליהם בדרך הרמז והסימן כמו שעשיתי בפרשה של מעלה

Ad quæ argumenta a me formata respondeo, testanti verbo Dei, illa omnia fuisse & evenisse, necessario oportere nos credere, quod ita revera facta sint & contigerint in essentia. Veruntamen nativitas Sethi bis memorata est, quia Lex primo refert, quid evenerit filiis Adami, Kajino & Hebelo, inde a nativitate eorum, usque ad diem mortis, & nativitatem Sethi post eos nati. Postmodum autem ad explicandam genealogiam se accinxit in eadem Sectione, sine alia narratione, atque hæc est illa Sectio (Gen. v. 1.) Hic est liber generationis Adami.

Exorsus est a nativitate Sethi, quia ab eo originem traxerunt generationes. Quemadmodum postea in Noa deprehendis sub finem hujus Sectionis (cap. v. 32.) Quum Noach fuisset natus quingentos annos, genuit Noach Schemum, Chamum & Japhetum, *quod hoc relatum sit ad calcem genealogiæ; deinde vero Scriptura enarratura casus & contingentia Noachi, ita insit* (cap. VI 9. 10.) Hæ sunt generationes Noachi &c. Et genuit Noach tres filios &c. *Quod suo loco fusius declarabitur. Pariter in historia Isaaci refert Scriptura ejus nativitatem & circumcisionem cap.* XXI. *Deinde cum aggreditur narrationem casuum & eventuum ejus, rursus dicit* (cap. XXV. 19.) Et hæ sunt generationes Isaaci, filii Abrahami, Abraham genuit Isaacum. *Eodem modo in Sectione* ויגש (cap. XLVI. 8.) *scriptum est*, Hæc autem sunt nomina Israelitarum venientium in Ægyptum &c *& initio Exodi cap. 1. 1. enarraturus exilium & redemptionem eorum, iterum dicit*, Hæc sunt nomina Israelitarum venientium in Ægyptum. *Atque hæc est responsio ad primam objectionem.*

Ad secundum respondeo, quia Kajin & Habel in vita non sunt conservati, filiique Kajini & semen ejus fuerunt semen maleficorum, filii perdentes, ideo in verbo Dei non prolixe recensetur, quamdiu vixerint, quoto anno generarint, & reliqua, quæ memorata sunt in reliquis generationibus proborum filiorum Sethi. Idem videre est in Isaaco & Esavo: de illo testatur scriptura, quod fuerit 40 annos natus, cum duceret Rebeccam, narrat etiam, quot annos vixerit, item mortem ac sepulturam ejus; sed de Esavo nihil quidquam hujus rei memoriæ proditum est, quia in verbo Dei prolixa instituitur narratio justorum, sed non ita referuntur res particulares impiorum.

Ad tertium argumentum Resp. quod etiam in Opere sexti diei, in creatione Adami, nomen Adam occurrat cum he demonstrativo; Scriptum enim est (Gen. 1. 27.) itaque creavit Deus את האדם hominem ad imaginem suam, *sine ulla anomalia, quia Adam nomen licet sit proprium & individuum, Adamo isti primo competens, qui principium & origo fuit suæ speciei, est tamen etiam nomen speciei, vel commune, sicut ante explicui: prout nomen Solis apud nos est proprium & individuum, quod tribuitur isti stellæ magnæ lucenti: est tamen etiam nomen speciei & commune, licet speciem non agnoscat. Ideoque dicitur*; creavit Deus haadam, & haAdam cognovit Chavvam uxorem suam, *& reliqua omnia cum articulo he. Quia antequam genuit filios, nomen Adami fuit nomen ad illud proprium individuum accommodatum, etiam in nomine*

mine speciei; sed postquam genuit Kajinum & Habelem, non amplius memoratum est nomen ejus nisi אדם *sine he articulo, quia postquam genuit sibi simile in specie sua, reliquum mansit nomen Adam nomen proprium individuum, non nomen speciei, & propterea non amplius tunc usurpatum est cum he demonstrativo. Hoc etiam probat, nativitatem Kajini & Hebelis eorumque casus & eventus intelligi debere literaliter, quandoquidem ante eorum nativitatem vocatus est pater eorum nomine speciei suæ* האדם *haAdam, cum solus adhuc esset species. Sed postquam filii ei nati sunt, non nisi nomine individuo* אדם *Adami appellatur. Dici etiam potest, quod quia in Sectione ista,* Illæ sunt generationes cœli & terræ (cap. II. 4.) *& in Sectione,* Adam cognovit Evam uxorem suam (cap. IV. 1.) *literalis sensus & simul mysticus continetur e natura Adami & generalitate ejus, eam ob causam in istis narrationibus semper nomen ejus cum he articulo haAdam expressum sit, ut attendatur ad sensum mysticum, qui respiciat totam speciem. Sed in sectione,* Hic est liber generationis Adami (cap. V. 1.) *in qua nullum plane mysterium, quaque tota est literalis de Adamo primo, semper occurrit nomen* אדם *Adami, sine he demonstrativo.*

Ad quartum argumentum ex verbis Esræ, libri primi Chronicorum desumptum respondeo, quod Kajinum propter impietatem & Habelem propter defectum commemorare noluerit, ideoque genealogiam recta via exorsus sit ab Adamo, Setho, Enoscho. Ita neque mentionem factam esse deprehenderis regum Israelitarum, propter ipsorum impietatem. Nec quidquam occurrit de Thamare & Amnon, de Batseba & Uria Hittæo, de negotio Absalomi cum patre suo, neque reliquas res malas memoravit, licet mentionem fecerit Judæ & Aaronis, propter propriam & patrum dignitatem.

Ad quintum ex verbis Sapientum depromptum regero, quod illi dicere voluerint, Kajinum & Hebelem, sororesque eorum omnes fuisse a natura Chavvæ matris suæ proclives ad comedendum de arbore scientiæ, haud secus ac illa; ideoque dicunt, quod in horto nati sint, quod ibi peccaverint parentes ipsorum, & ut eos assimilarent vili isti conditioni & qualitati, tradunt; quod omnes nati sint ex uno ventre. Neque etiam in oculis meis absurdum videtur, quod cognoverit Evam uxorem suam, antequam egressa est horto, & quod illa ibi conceperit Kajinum & Habelem gemellos, eorumque sorores. Non enim impossibile est, uxorem peperisse quatuor vel quinque filios. Etiam septem nasci posse, Medici docent. Multo magis id fieri potuit initio creationis, ubi benedictio divina illis adfuit, atque Adam

& Eva creati sunt, ac si viginti annos jam essent nati, statura, voluntate & facultate gaudentes magna & multa, juxta potestatem Regis, qui eos creavit. Ut etiam mundus inhabitaretur, placuit Deo Benedicto, ut Eva filios & filias pareret ex uno ventre. Sicut enim pater e terra natus, & mater ex costa, præter naturæ ordinem, ita filii, quos genuerunt, fructificarunt, & copiose producti sunt, non naturali modo. Et quamvis illo die, quo creati parentes, filii concepti sint in Paradiso, non est tamen mens Sapientum, quod apud me dubium non est, quod ibidem sint generati, quia geniti sunt extra Paradisum in illa terra, in qua Paradiso expulsi commorati sunt. Ex quibus omnibus planum est, in Sectione illa biblica (Gen. IV. 1. & seqq.) *rem vere gestam, & simul variam, quæ ibi latet, Sapientiam, contineri, absque omni dubio & disceptatione. Ideoque eam ita explanabo juxta literam, ut simul doctrinas inde mysticas & res significativas eliciam, quemadmodum feci in sectione superiore.*

Ita rectissime istud commentum confutavit Abarbenel. l. c. f. 25. 2. 3. Quamvis enim mos Scripturarum, proponendi quandoque tanquam historice gesta, quæ non nisi parabolice intelligenda, cujusmodi in utroque Instrumento complura, in limine tamen Historiæ, & principio rerum omnium fingere parabolam, & ambigere de rei gestæ veritate, & absurdissimum est, & vetant historici simplicissimus stylus, circumstantiæ temporis, loci, nominum, parentum, nativitatis, liberorum, quorum vestigia passim apud Ethnicos scriptores, vitæ, rerum gestarum, mortis, & omnia veræ historiæ criteria seu characteres, strictim utut omnia percenseantur. Aut vocandæ erunt parabolæ, quæ passim in historiis Abrahami, Josephi, Pharaonis, Mosis, Josuæ, Samsonis, Jonæ, & similibus, sacræ literæ tradunt.

CAPUT II.

Peccavit Lamech duas ducens uxores.

PRimus igitur Polygamus, quem refert sacra pagina, Lamechus, filius Methuschaelis, Kajini prosapia oriundus, a quo quintus narratur Gen. IV. 19. 23. argumentum nobis præbet, polygamiam esse illicitam, quia inventum est hominis impii, contra primam Institutionem, quicquid secus ex historia Mosaica contrarium sentientes collegisse videantur, quorum argumenta in pauca contraham. Athanasius p. 184. 185. 204. 205. & qui in scenam

nam producuntur ab Arcuario p. 107. & seq. dubitant, an Lamechus in Ante-diluvianis primus & unicus fuerit polygamus, contrarium potius suspicantes ex *Bereschit Rabba*, & πολυτεχνία, Kajinique condita civitate. 2. Si vel concedant, primum fuisse, probari tamen primo volunt, polygamiam esse peccatum, antequam ille ideo convitiis proscindatur. 3. Ipsum potius ut virum pium describi & bonum patremfamilias, a Deo benedictum & insignibus artificiis donatum contendunt. 4. Dubium esse, an homicida fuerit. Et si vel talis fuisset, id nihil præjudicare polygamiæ, cum sæpe in sceleratissimo lateat virtus, & inventores rerum bonarum sæpe sint malæ notæ homines. 5. Scripturam ejus factum (matrimoniale) tanquam singulare & heroicum antea inauditum recensere, quod præter morem communem, posthabito polygamias odio a Diabolo post lapsum instillato, primus deliberato consilio duxerit duas uxores. Plerosque veterum Abrahamum, Jacobum, Davidem, non dedita opera & præmeditate, sed occasione data, ad polygamiam processisse; sed Lamechum deliberata mente, juxta primam institutionem Gen. 1. 28. *crescite & multiplicamini*. 6. Sibi mirum videri, ait Theophilus, cur Lamechus, ut primus auctor polygamiæ a plerisque modernis Hieronymum & Lyranum sequentibus, sugilletur, & Jacobus, Abrahamus, David, Salomo, Abia, cæterique omnes excusentur. 7. Lamechum nunquam a Spiritu S. reprehensum ob polygamiam, neque verbis neque factis a Deo punitum, cum Deus tamen soleat delictum prima vice perpetratum severissime coarguere, ne illud peccator repetat, sicut factum in Adamo, Kaino & Davide adultero.

II. Respondebimus strictim ad singula, lectorumque arbitratui subjiciemus. Cum Moses, qui historiam antediluvianam paucis capitibus absolvit, hoc factum Lamechi tanquam extraordinarium designavit, hactenus in ipsa posteritate Kaini, fatente Theophilo, inauditum, quod *duas uxores acceperit*, contra institutionem & præter consuetudinem, procul omni dubio primus fuit polygamus; etsi adduci non possim, ut credam, in antediluvianis, quia solus memoratur, unicum fuisse, qui hoc peccato se contaminarit. Filiis enim Dei, quo titulo pii & fideles insigniuntur, accipientibus filias hominum, impiorum & infidelium, uxores ex posteritate Kaini, Gen. VI. 1--5. non defuisse videntur, qui Lamechi

chi factum imitantes plures uxores vel pellices, quot & quas voluerint, sibi sociarint: quemadmodum Menochius ex eo, quod commate 1. *filias procreasse* dicuntur, colligit, plures fœminas masculis esse genitas, idque medicamentis procuratum, ut singuli pluribus fœminis fruerentur.

III. Lamechi quidem seculo, atque eo, quod inde ad diluvium intervenit, traditio prisca est, in *Bereschith Rabba*, *Sect.* 23. כך היו אנשי דור המבול עושין אחד מהן לוקח לו שתי נשים אחת לפריה ורביה ואחת להשמיש זו שהיתה לפריה ורביה היתה יושבת כאלו אלמנה בחיי וזו שהיתה להשמיש היה משקה כוס של עיקרים שלא תלד והיתה יושבת אצלו מקושטת כזונה והינו הך דאיתמר רועה עקרה וגומר *Sub diluvii tempora hominum mos erat, ut pro libitu binas sibi quis duceret uxores, alteram prolis gratia, alteram in concubitum. Ea autem, quæ prolis gratia haberetur, velut vidua quamdiu superstes esset, degebat. Sed ea, quæ in concubitum adhiberetur, sterilitatis poculum exhaurire solebat, ut sterilis redderetur, & juxta virum accumbere solita, velut meretricio habitu ornabatur. Quod innuitur verbis illis* (Job. XXIV. 21.) pavit sterilem, quæ non peperit, sed viduæ bene non fecit. Eadem repetit R. Sal. Jarchi Commentario ad hanc historiam de Lamechi uxoribus, atque ad Jobi XXIV. 21. Et Lamechi uxorem Adam prolis gratia, alteram, nomine Zillam, in concubitum adhibitam volunt.

IV. Sed præterquam quod falsitatis arguat glossam Rabbinicam pagina sacra, quæ testatur, ambas Lamechi uxores, Adam & Zillam fœcundas fuisse & liberos peperisse; unde R. Isaac ben Aramah in עקדה יצחק *fol.* 30. *col.* 2, scribit, *Mirum hoc est, cum scriptum sit* וצלה גם היא ילדה Et Zilla peperit ipsa quoque (Gen. IV. 22) *Dicendum ergo ipsis, eam bibisse illud poculum, sed nihil ei profuisse*: pariter R. Bechai *Comm. in Legem* fol. 15. col. 4. Etiam Zilla peperit על כרחו כי רצה השם יתברך להוציא ממנה זרע ולא הועיל למך במעשיו *invito Lamecho; Deo ex ea semen producente, ut artes ad sterilitatem inducendam adhibitæ Lamecho non prodessent.* Quis tam væcors sit, qui credat, sterilitatis illud poculum, & contemptum uxoris, quæ prolis gratia adhibita, Deum habuisse auctorem? in dubium licet vocare nolimus, corruptos ejusmodi mores tunc obtinuisse. Neque hoc factum probabitur nostris polygamiæ defensoribus, qui prolis gratia plures uxores ducendas esse contendunt.

V. Deinde falso supponitur, civitatem tunc condi non potuisse a Kajino, nisi polygami fuerint homines ante Lamechum, haud secus

secus ac Præadamitæ inde falso concludunt, alios homines fuisse ante Adamum. Cum enim cædes Abelis contigerit anno 128. aut 129. Adami, post quam ædificavit civitatem, forte ut in ea tutus esset a feris & hominibus, Abelis cædem ulciscentibus; & Sethus, quem statim in locum Abelis se nactam dicit Eva, anno Adami 130. natus sit Gen. v. 3. atque Adam & Eva cum sua posteritate procul omni dubio liberos genuerint, potuerunt illo spatio ex legitimo concubitu tot homines nasci, qui sufficientes fuerint civitati alicui condendæ vel inchoandæ. Ut non opus sit statuere per anticipationem illa dicta esse de condita a Kaino civitate, quasi perhibere voluisset Moses, hunc esse Chanochum, cujus nomen deinde Kajin urbi imposuerit, ad quam postea exstruendam semet applicuerit, cum posteritas ejus increvisset. Nam Adamum per centum & triginta annos ab Eva fuisse separatum & excommunicatum, atque cum Dæmone fœmina nimirum לילית *Lilith* concubuisse, Evamque cum Dæmone masculo, atque dæmones & spectra nocturna procreasse, quod R. Sal. Jarchi e *Codice Talmudico*, & *Bereschit Rabba Sect.* 20. & 24. refert, insulsis & ineptis fabulis Judæorum adscribendum est. Vide *Notas & observ.* Celeberrimi Theologi & Philologi Steph. Le Moyne *ad Polycarpi Epistolam* pag. 456. & seqq.

VI. Et tantum abest, ut pios Patriarchas duxisse plures statuant Hebræi, ut fateri cogantur, *ab initio non ita fuisse*, sed ex mala scaturigine, & ab autore non laudato suum ortum duxisse uxorum pluralitatem, neque etiam optime ei cessisse; & longævitatem tribuant abstinentiæ a re Venerea. Ita sagacissimus Abarbenel *in Legem fol.* 37. *Col.* 2. וזכר הכתוב שלמך לקח לו שתי נשים להודיע שלהוט היה אחר בולמוס של עריות כי כלם אכלו מעץ הדעת טוב ורע אכול ושבוע והותר ולכן לא נסתפק למך באשה אחת כמו שנסתפק אדם והבל וקין אבל לקח לו שתי נשים והיה משפט אלהי שנלקה על ידיהם *Refert Scriptura Lamechum sibi accepisse duas uxores, ut indicet, illum insatiabili cupiditate Venerea flagrasse; quia omnes comederant de arbore scientiæ boni & mali, & quidem abundantissime, hinc non sufficiebat Lamecho uxor una, sicut una contenti fuerunt Adam, Abel, & Kajin, sed accepit duas, per quas ex singulari judicio divino vapulavit & punitus fuit.* Idem auctor *fol.* 40. 2. refert ex vetustioribus interpretibus in *Bereschit Rabba*, quod statuant, *Enochum fuisse modo justum, modo impium. Tribuunt ei impietatem, eo quod festinarit ad commixtionem cum uxore, quod genuerit semper filios & filias, & non separatus sit ab uxore, dum frequenter ambulavit*

cum Deo, eique adhæsit. Ideo eum dicunt modo justum, modo impium fuisse.

VIII. *Sed Methuschalechum, quia absolute justus fuerit, distulisse* dicunt *matrimonium usque ad annum* 185. *Et pro eo, quod dominatus sit spiritui suo, & non appropinquaverit ad uxorem suam subito, ad majorum exemplum, hanc mercedem a Deo reportasse* volunt, *ut omnes dies vitæ ejus fuerint* 969 *anni; Lamechum quidem etiam conjugium distulisse, neque tamen tantam ætatem obtinuisse, propter diluvium. Noachum autem omnes majores in hisce duobus superasse, primum quod subjugarit concupiscentiam suam, ne accederet ad mulierem, donec esset quingentos annos natus; deinde quod genitis tribus filiis, ab uxore separatus non amplius genuerit; ideoque Deum ex aquis diluvii eum eripuisse, vitamque ad* 950 *annos protraxisse.* Ecce polygamiæ defensores, quam leve & ficulneum, quod attulistis pro vestra sententia ex Hebræorum scitis de patriarchis antediluvianis. Hic cadunt vestræ objectiones, de natura masculi una uxore non contenta; hic falsum esse deprehenditis, maledictum esse qui sero & negligenter se accingit ad matrimonium, & quæ sunt id genus bene multa. Quamvis inclinemus in Augustini sententiam, a Theophilo etiam allegatam Th. LXXV. quam probabilem judicat *de Civit. Dei, lib.* XV. Cap. XV. *non hic primogenitos filios commemoratos esse, sed quos successionis ordo poscebat, ut perveniretur ad Noë. Quemadmodum Matthæus, Abraham, inquit, genuit Isaac, cur non dixit Ismael, quem primitus genuit? Isaac autem, inquit, genuit Jacob: cur non dixit Esau, qui ejus primogenitus fuit? Quia scilicet per illos ad David pervenire non posset;* & ita porro. Videmus tamen, quid Hebræi de Patriarcharum conjugiis sentiant.

VIII. Ad 2. Resp. polygamiam esse peccatum, hactenus probatum dedimus, & ulterius probare conabimur. Ad 3. notamus, de Lamechi pietate altum esse silentium in Scriptura sacra. Impium fuisse, conjicere licet ex eo, quod Kajin esset *ἐκ τοῦ πονηροῦ a malo*, imitator scilicet Diaboli, *cujus & opera mala erant* 1 Joh. III. 12. Jud. com. 11. Filii enim plerumque vestigiis insistunt parentum. *οἱ πλέονες κακίας ὦσιν οἱ τε πατρὸς ἀρείους. In Pirke Elieser cap.* XXI. *Rabbi Ismael inquit: a Kajin descendunt & prosapiam habent omnes generationes impiorum, rebellium & prævaricantium cum superbia.* Sicut Kajin contra mandatum Gen. 1. 28. peccavit cædendo, ita Lamech contra primam institutionem Gen. 11, 24.

uxo-

uxores multiplicando. Testis est Abarbenel, in digamia Lamechum peccasse, ideoque singulari judicio divino punitum.

IX. Dein absurdissima est consequentia, Lamechus bonus fuit paterfamilias, a Deo benedictus, & filios habuit artium inventores. Ergo ejus digamia Deo non displicuit. Kajin procul dubio talis fuit, neque tamen ejus sacrificium Deo placuit. Dona filiis Lamechi a Deo concessa sunt communia, ex quibus Dei beneplacitum & hominum bonitatem & virtutes judicare non licet. Non placuit scortatio Gileadi, licet ex meretrice sustulerit Jephtham, cujus fides aliæque virtutes celebrantur in Scriptura. Sagacissimum Abarbenelem si audiamus *fol.* 37. 2. *in Leg*, neque filii Lamechi ob artium inventionem tanto honore sunt mactandi: יהנח נקרא תובל קין לפי שאין היה רוצח וזה היה עושה כלי למעשהו חרב וחנית לשפוך דם ולכן נתיחס אל קין הרוצח *Vocatur Thubal Kajin, quia Kajin erat homicida, cujus operibus promovendis ille arma paravit, gladium scilicet & hastam ad effundendum sanguinem, ideoque generi & familiæ Kajini accensetur.*

X. Dubio quarto occurrendum dicendo, Lamechum fuisse homicidam, clarissime liquere ex Gen. IV. 23. Hebræorum traditionem amplectuntur plurimi Interpretes, Hieronymus, Lyranus, Abulensis, Genebrardus, Delrio, Salianus, alii, quod scilicet Lamechus venationi deditus in sylva Kajinum, feram suspicatus, per puerum Tubal Kajinum, ex inscitia, lethali vulnere confixerit, atque mox etiam, tritavum esse animadvertens, ex impatientia ipsum puerum suum; uxoresque inde malum timentes consolatus fuerit hisce verbis: *Audite vocem meam uxores Lamechi, auribus percipite sermonem meum.* כי איש הרגתי לפצעי וילד לחבורתי: כי שבעתים יקם קין ולמך שבעים ושבעה *Nam virum occidi ad vulnus meum, & adolescentem ad tumicem meum. Cum septuplo sit vindicandus Kain, utique Lamech septuagies septies.* Quorum sensum hunc esse vult R. S. Jarchi: *anne ego virum vulneravi data opera, ut vulnus meum, & a me tanquam auctore denominari queat? & num puer, quem occidi, ad ulcus meum occisus est? nonne enim ex errore patravi hoc?* Etsi enim ferendi non sunt, qui Judæorum somnia exosculantur, non tamen omnes Hebræorum traditiones fabulis sunt annumerandæ, ubi dubia facta narrantur, quemadmodum 2 Tim. III. 8. Judæ com. 14. modo Scripturæ sacræ & rationi non repugnent.

XI. Sed esto, traditioni isti fidem non esse habendam, & erra-

re Rabbinos atque Arabes in subjecto, uti censent Celeberr. viri Hottingerus & Heideggerus, clarissima tamen sunt verba, cædem a Lamecho patratam significantia: כי איש הרגתי *nam virum occidi.* Talmudici omnia hujus voculæ כי significata reducunt ad quatuor אי *si*, דלמא *forsan*, אלא *sed*, & דהא *quia ecce.* R. D. Kimchi in *libro Radicum*, rationalem tantum conjunctionem esse putat. Sed frequens adhuc alia significatio est *quamvis* Gen. VIII. 21. *non maledicturus sum terræ amplius propter hominem,* כי quamvis *figmentum cordis sit malum a pueritia ipsius.* Conf. Gen. XLVIII. 14. Exod. XIII. 17. cap. XXXIX. 9. Jos. XVII. 18. Psal. XXV. 11. XLI. 5. LXXI. 15. Dan. IX. 9. Applica omnia ista significata huic textui, neque tamen Lamechum ab homicidio absolveris. LXX legunt ὅτι ἄνδρα ἀπέκτεινα *quia virum occidi.* A quibus non abludit Syrus: ܕܩܛܠܬ *quod virum occidi.* ר Syrorum & Chald. idem est, quod ש *quia* vel *quod.* Samaritana versio interrogativa particula utitur 𐤄𐤋𐤀 הלא *annon*, sive *quia.* Interrogatio vehementer asseverat, q. d. certissime, sicut Gen. XLIII. 9. Deut. XXXII. 6. Jos. X. 13. Pariter Onkelos הלא גברא קטלית *nonne occidi virum?* Quo sensu לא etiam occurrit Exod. VIII. 26. ולא *& non lapidabunt nos?* pro הלא *annon?* Adde Thren. I. 12.

XII. Thrasonice se jactare, & in malitia quasi gloriari videtur Lamechus, *Nam*, sive *annon* virum occidi, sed ad vulnus meum, quid hoc ad vos? & adolescentem damno meo, non vestro. Ego non video, significantioribus verbis Lamechi cædem exprimi potuisse. Instant tamen, id non præjudicare polygamiæ. Sed quis non suspicabitur mecum, Lamechum impia progenie ortum, homicidam, durum & inhumanum, præter morem, ex mera libidine duas uxores ducentem peccasse, & quidem contra primum institutum? etsi in homine sceleratissimo latitare queant non quidem veræ, sed externæ quædam virtutes, quæ splendida sunt peccata. Libet hic etiam sententiam proferre Abarbenelis *in Leg. f.* 40. 4. *Initio non nisi unam uxorem unus vir possidebat, ut Eva Adam, Kajin suam gemellam, & ita reliqui, ideoque deerat illis dispositio & apparatus ad peccandum. Sed postquam filiæ multæ illis natæ sunt, ut quisque posset plures uxores accipere, ad plures filios generandos, tunc in hanc libidinem proruperunt.*

XIII. Ad 5. Respondeo, verum esse, Scripturam Lamechi factum tanquam singulare, heroicum & hactenus inauditum recen-

sere

fere, eo scilicet modo, quo Jesaias Cap. v. 22. גבורים *strenuos*, *fortes*, & heroës ad inebriandum se vino, & Seneca gigantes ad potandum appellat, queis plurimum meri cepisse virtus est. In lapsorum angelorum locum successisse electos homines, mera conjectura est; sicut inde nonnulli simul inferunt malorum angelorum numerum, quod tantus sit, quantus electorum; & pauciores bonis malos Thomas Aquinas cum aliis Scholasticis ex 2 Reg. vi. 16. & Greg. de Valentia ex Apoc. xii. 4. colligunt; qui pedem inferunt in ea, quæ non viderunt. Quæ Deus non revelavit, ingenio tentare non licet. Ideo autem Satanam Evam seduxisse, ut conjugium & polygamiam omnibus exosam redderet, quod viderit genus humanum in angelorum lapsorum locum evectum esse, nusquam legimus. Primum angelorum peccatum cum hominis seductione potius conjunctum fuisse videtur, quod in veritate non steterint, in qua creati erant, (principiis practicis æquitatis, rectitudinis, justitiæ & sanctitatis naturæ eorum inscriptis,) Deumque per mendacium calumniati sint & hominem deceperint. Si conjecturæ locus, Diabolus homini, a Deo constituto Domino terræ & terrestrium creaturarum hanc dignitatem invidisse eamque proprio motu sibi concupivisse, atque ita superbia peccasse videtur, argumento loci 1 Tim. iii. 6.

XIV. Ad 6. Resp. Idipsum est, quod ad reliquorum patriarcharum excusationem aliqualem adducimus, & quod firmissimum nobis præbet argumentum, ejusmodi conjugii genus Deo non probari, polygamiam nempe sanctis patribus variis occasionibus extortam, sed Lamechum primum hoc ausum esse data opera, fatente Theophilo, quemadmodum Abraham sterilitate & persuasione Saræ, Jacobus fraude Labanis inductus, ut cum pluribus consuescerent. Neque tamen eos propterea absolute & a toto absolvimus & excusamus; scelera enim, teste Musladino Sado in *Rosario Politico Cap.* viii. *a quocunque patrata fuerint, detestabilia sunt. Si vero a Sapientibus patrentur, etiam detestabiliora; quia scientia telum est ad debellandum Diabolum.* Falsissimum autem est, ex memoria deceptæ Evæ, & exilii Adamitici posteros ejus timidos redditos, a polygamia abstinuisse; cum Adam, ut supra ostensum, statim cognoverit uxorem, Deo novum mundi regimen instituente, & concursum suæ providentiæ ad generationem similis addicente.

XV. Denique etiam solvitur, imo sponte liquescit 7. Objectio, *Quicunque polygamiam prima vice commissam neque verbis neque factis punit, ille legislator polygamiam pro re licita seu indifferenti habet. Atqui Deus supremus legislator polygamiam prima vice commissam in Lamecho neque verbis neque factis punivit. Ergo.* Falsissima enim est consequentia majoris; quia supponitur, non probatur, nihil reprehensione dignum esse, nisi quod reprehenditur αὐτολεξεὶ in Scriptura. Reprehensiones generales sufficiunt, quæ ad exempla specialia applicandæ. Ubi idololatriam ante diluvium legimus reprehensam? quam tamen jam tunc introductam haud obscure Moses innuit, non tam Gen. IV. 26. quam cap. VI. 5. & seq. & post Mosem Josephus ac Orientales; indene sequitur, a Deo esse approbatam? Ebrietas Noachi, Lothi incestus, Gideonis idololatria, Simsonis scortatio, Saulis αὐτοχειρία ideo non excusantur, quod expressis verbis non reprehendantur. Athanasius Vinc. in eos invehitur, qui dixerint, Deum instigare ad peccata, esse causam peccati, & similia, quorum commemoratione invidiam eis concitat, qui durioribus expressionibus cum Scriptura utuntur. Permittit Deus peccatum, præcipit Simei, ut maledicat, neque tamen peccati auctor est. Ad solis a terra recessum tenebræ oriuntur, neque tamen sol vel terra est earum causa.

XVI. Ad minorem etiam observari velim, historiam antediluvianam brevissime factum Lamechi, sicut alia omnia, perstringere, illud plane non reprehensum, pro certo asseverari non posse. Sufficit, quod in genere Spiritus Dei cum illis hominibus disceptasse dicatur. Ne dicam, quod J. Lightfootus *Observ. in Genes.* asserere non erubescat, *Lamechum conscientiæ horrore pectus sum propter polygamiam suam, agnoscere peccatum suum septuplo gravius Caini, & pœna meritum ex proportione. Cain enim unum modo hominem occidisse, & solum ejus corpus; at illum pravo exemplo occidisse juvenesque senesque, atque ipsas eorum animas. Ideoque expostulare de eo cum uxoribus suis, quæ ipsum eo induxerant.* Quod ego in medio relinquo. Atque ita breviter mihi dixisse videor, quantum hic locus postulabat.

C A-

CAPUT III.

Probari nequit Polygamia ex mandato & benedictione divina Noacho repetita Gen. VIII. 15. 16. 17. IX. 1. *atque exemplis Pharaonis & Ægyptiorum* Gen. XII. *Abimelechi ac Philistinorum* Gen. XX.

PErgunt Theophilus & Athanasius Th. XXXVI. & XXXVII. prolixe narrare benedictionem divinam Noacho post diluvium ad propagationem generis humani redditam, *Crescite & multiplicamini* Gen. IX. 1. Ex qua ita argumentantur: *Quicunque se multiplicat ex omnibus viribus, a Deo homini concreditis, ille cæteris paribus implet sanctissimam voluntatem Dei. Atqui polygamus. Ergo.* Item, *Quicunque magis se multiplicat & melius replet terram*, (cæteris paribus, quod hic repetendum monet Athanasius p. 209.) *Ille mandato Dei magis approximat. Atqui polygamus. Ergo.* Refutationem ipsi adjiciunt dicendo, *cæteris paribus, i. e. si hoc alibi non sit prohibitum.* Sed quia cætera paria non sunt, uti supra satis superque ex prima institutione demonstratum, hæc argumenta futilia sunt, nullius momenti, & meræ petitiones principii. Vid. Sect. 1. cap. 1. & cap. VII. Th. 1. II. Athanasius Vinc. p. 205. asserere quidem non audet, Noachum ipsum fuisse polygamum, quia unica uxor cum eo arcam ingressa dicitur, sed annon reliquæ communi diluvio fuerint deletæ, tacente scriptura, se ignorare ait. Quæ suspicio nullo fundamento nititur.

II. Hoc tamen certum, vi hujus benedictionis, citra polygamiam, post diluvium ex octo hominibus, brevi temporis spatio, tot potuisse nasci, quot urbi & turri Babylonicæ extruendæ, regnis atque rebuspublicis condendis sufficerent; quemadmodum videmus, intra paucos centenos annos ex uno Abrahamo tantam multitudinem Israelitarum derivari potuisse, quanta in Exodo & Numeris recensetur. Quia multitudo populi ejusque incrementum a Deo est, qui illud pollicetur Gen. XIII. 16. Cap. XV. 5. Lev. XXVI. 9. Deut. X. 22. Psal. CVII. 38. s. Heb. XI. 12. Hos. I. 10. miraculosa fuit multiplicatio sub Josaphato, duarum tribuum rege 2. Chron. XVII. 13. habuit enim delectos ad militiam 1160000 præter præsidiarios in urbibus munitis. Merum enim commentum est, nullo S. Scripturæ fundamento firmatum, quod nonnulli prodiderunt, benedictionem nempe a Deo datam esse Noacho, ut se multiplicaret, quinquagesimo demum

mum anno post diluvium. Quis enim credat, per 50 annos post diluvium homines non esse multiplicatos? Annis 250 e tribus Noachi filiis genus humanum ita multiplicatum fuit, ut solus Ninus, teste Diod. Sic. *lib.* III. *c.* II. contra Bactrianos eduxerit peditum decies septies centena millia & equitum ducenta millia.

III. Thesibus XXXVIII. XXXIX. & XLVII. ex historia Abrahami Theophilus polygamiam stabilire conatur, & primum quidem ex verbis Abrahami ad Saram Gen. XII. 8.9.10. & Pharaonis comm. 15. 16. Atque ex parallela historia Abimelechi Gen. XX. Ex quibus apparere ait, polygamiam simultaneam muliebrem etiam apud gentiles Ægyptios & Philistæos exosam & peccaminosam fuisse, sed polygamiam virilem usitatam & legibus conformem habitam. Ex qua historia hoc modo argumentatur: *Quodcunque Pharao, Abimelech, & similes gentes, quæ satis honeste & sobrie juxta legem naturæ vixerunt, pro peccato non habuerunt, illud non est peccatum contra legem naturæ, & cum illa conformem legem moralem. Atqui prædictæ gentes polygamiam pro peccato non habuerunt. Ergo.* Et ulterius: *Quodcunque prælaudatæ sobriæ & cultiores gentes pro peccato habuerunt, illud merito pro tali habetur. Atqui multiviratum, seu polygamiam simultaneam muliebrem pro peccato habuerunt. Ergo.*

IV. Respondeo, utriusque syllogismi majorem non esse universaliter veram, cum Sect. II. cap. I. Th. XII. & seq. & Cap. IV. toto ostensum sit, a gentibus non ubique observari regulam morum. Ita sæpe uni quid indecorum est, quod alteri decorum, v. gr. Corporis totius nuditas inhonesta est Europæis, honesta autem Indis; ebrietas apud Germanos, Venerea peccata apud Italos tanti non æstimantur, quanti apud alios. Ipse Theophilus fatetur, raptum fœminarum solutarum apud gentes, præsertim Ægyptias & Græcas, non fuisse infrequentem, nec tantæ criminationi obnoxium. Furta omnia apud veteres Ægyptios fuisse licita & impunita, testatur A. Gellius l. XI. Cap. XVIII. & Diodorus *lib.* I. fuisse apud Ægyptios legem de furibus perquam singularem, qua sodalitium aliquod furum institutum, cujus quasi opificium erat furari, cui se quisque addicere poterat, & cui præfectus princeps publica auctoritate. Adeoque virtutes & vitia ex gentium ingenio & actionibus metienda non sunt, sed ex legis divinæ norma.

V. Hasce autem gentes quod attinet, quomodo illæ honeste, sobrie & congrue legi naturæ vixisse dici possunt, in quibus non erat

erat reverentia & timor Dei Gen. XII. 9. Cap. XX. 11. fatente ipso Athanasio Vinc. p. 222. sed iniquitas & libido dominabatur, in quam effusi erant vicini incolæ Sodomi & Gomorræ, nec non Ægyptii, teste Abarbenele *in Legem* f. 72. 1. Scortationem gentes pro peccato non habebant, ideoque conversæ in N. T. ab ea abstinere jubebantur Act. XV. 19. 20. 29. Ut ergo scortatio, raptus, cædes, quam Abraham etiam metuebat, & similia facinora minime erant licita, quod ab illis gentibus patrarentur, ita nec polygamia.

VI. Pergit argumentari Theophilus Th. XLVII. ex Gen. XX. *Quicunque justus judex in polygamo & adultero punit saltem adulterium præsumtum, & quidem ex ignorantia, non autem absolutum; polygamiam vero diu exercitam & continuandam non punit, ille polygamiam non pro peccato, adulterium autem pro vero peccato habet. Alias non esset justus, si utraque essent peccata & non æque punirentur. Atqui Deus in adultero & polygamo Abimelecho punit tantum ex ignorantia præmeditatum, nondum vero perfectum adulterium, polygamiam vero diu usitatam & continuandam non punit. Ergo.* Sed illatio ista inanis est & inconsequens. Nam 1. non desunt sapientissimo legislatori rationes, ob quas non omnia ubique puniat peccata, quæ tamen ideo non desinunt esse talia. David utique plura commisit peccata, quam illud cum Bathsheba & Uria, propter hoc tamen singulari modo reprehensus est & punitus a Deo. Et Abimelechum Deus forte non monuisset, sed sivisset eum Saram attingere & peccare, quemadmodum alias gentes sivit ire in viis suis, si Abrahamus, servus Dei, quem dilexit, huic negotio non fuisset implicitus.

VII. 2. Gravius peccatum in raptu & adulterio committi, quam in polygamia, nemo ignorat. Recte judicat R. Levi Barzel. *leg.* XXXV. בענין ניאוף עם אשת איש צד גזל *quod adulterium ubi cum proximi uxore res habetur, sit species rapinæ*, & homicidia ex eo facile oriri, docet. Quæ etiam ratio est diversarum pœnarum Lev. XX. 10. & seq. & com. 17. sq. 3. Unde probabit Theophilus, Abimelechum jam polygamum fuisse, & ob hanc polygamiam non punitum? regem dicit habuisse multas uxores, & ancillas, quarum ventres Deus occluserat. Moses autem tantum meminit אשתו *uxoris ejus* in singulari numero Gen. XX. 17. & ancillarum, quæ servis potuerunt esse nuptæ, more Hebræorum. Ego quidem præfracte negare nolo, Abimelechum polygamum fuisse, sed ex textu id clare demonstrari nequit.

VIII. Majori cum specie objici posset, quod Abimelech uxorem jam habens com. 17. & insuper Saram mulierem accipiens com. 2. 3. tamen ad justitiam suam & integritatem cordis provocarit com. 4. 5. quam Deus etiam approbat com. 6. Quod ergo alteram superinducere voluerit, id ex integritate cordis feciſſe videtur? Respond. peccari paralogismo figuræ dictionis, & a dicto secundum quid; justum & integrum vocari Abimelechum, non ἁπλῶς, sed κατὰ τί, sicut gentes, quæ legis sunt, facere & hoc respectu excusabiles dicuntur Rom. 11. 14. 15. etsi totam legem non observent, atque ita in totum excusari nequeant. Comparative justus potuit dici Abimelech, quatenus magis injustus & improbus fuisset, si Abrahamo uxorem rapuisset. Igitur integer erat, respectu illius adulterii & raptus. Ita Thamar justior erat Jehuda Gen. xxxviii. 26. quæ tamen justa non erat, quando se adulterio temeraverat. Et Habacuc vocat Judæos in Babyloniam deportatos populum justiorem Chaldæis. Sane qui hoc modo justus, etiam improbus est, & non nisi ad alium comparatus justus; sicut exosa dicitur Lea, id est, minus amata Gen. xxix. 30. 31. Hoc ergo fecit Abimelech cum integritate cordis, quod nesciverit Saram fuisse marito junctam, Abrahami uxorem, adeoque vi alterius uxorem non rapuerit. Alia jam loca dictis affinia, brevitati studens, tacite prætermitto.

CAPUT IV.

Exemplum Abrahami Gen. xvi. *& sequentibus, non probat polygamiam.*

EX historia Abrahami magnum causæ suæ præsidium & patrocinium quærunt polygamiæ defensores Theophilus & Ath. Vincentius, sed Arcuarius pag. 135. & seqq. varia exempla patriarcharum examinans, præterito Abrahamo, cumprimis urget exemplum Davidis 2 Sam. xii. de quo nos suo loco. Libertatis nostræ memores, qua hactenus nostrorum confutavimus argumenta, primum expendemus Theses generales xlviii. xlix. l. quibus patriarcharum exemplis probatum eunt polygamiam, deinde in specie exemplum Abrahami inde a Thesi xl. usque ad liv. Etsi autem prolixus admodum sit Theophilus, omnia tamen argumenta, quæ

quæ nervum & momentum habere videntur, excutiemus. Ita infit Th. XLVIII. *Quemcunque Deus a polygamia neque per somnia, neque aliis dehortationum modis abstinet, ille polygamiam tanquam rem indifferentem, liberam, peccato vacuam permittit. Atqui Deus suos fideles a polygamia neque per somnia, neque aliis modis dehortatus est. Ergo.* Majorem probat exemplo *Abimelechi ethnici, quem in somnio a peccato meditato duntaxat dehortatus est Deus, multo benignius ergo erit erga suos amicos in præcavendis peccatis.*

II. Quod *multi hic regerant, patriarchas ex ignorantia peccasse*, id ei absurdum videtur Th. XLIX. quia Deus tam familiariter cum Patribus locutus, ut ipsius voluntatem ignorare non potuerint. Imo Deum obligatum fuisse in promulganda lege ita se gerere, ne subditi se ignorantia excusent, & teneri suis fidelibus ignorantiam peccatorum adimere, sicut Abimelecho ignorantiam præmeditati saltem adulterii exemit. Quæ omnia hujusmodi comprehendit argumento: *Cuicunque Deus ignorantiam putatitii peccati polygamias non eximit, ad quod lumen ceu legislator, imo Pater obligatur, illi polygamiam ceu rem indifferentem peccato carentem concedit. Atqui Deus suis fidelibus ignorantiam putatitii peccati polygamias nunquam exemit, &c. Ergo.* Quod *alii excipiant, Deum in fidelibus suis ita dispensasse & polygamiam permisisse*, æque absurdum esse ait, eo quod renatis seu fidelibus minime permittatur, ut in legem Naturæ & Decalogum peccent, & injuste, inhoneste ac turpiter agant. 1 Thes. IV. 3. 7. 1 Tim. 1. 9. *Dispensare in lege naturæ ne Deum quidem posse, manente eodem objecto, & iisdem circumstantiis.*

III. Quibus ut satisfiat argumentis, in antecessum primo observari velim, quod suppeditavit nobis ipse Theophilus Th. XXXIV. & LVI. plerosque veterum non dedita opera & præmeditate, sed occasione data ad polygamiam processisse, Abrahamum sterilitate uxoris diuturna & amica ejusdem persuasione inductum ad bigamiam perveniisse; Jacobum per fraudem Labanis ad polygamiam adactum; Davidem occasione exilii, prima uxore orbatum, divitem & prudentem Abigail ambivisse. Variis ergo occasionibus sanctis patribus extorta potius fuit polygamia, quam ultro ab illis cum Lamecho affectata. 2. Adde etiam sanctissimos viros quandoque peccasse, ubi bonam suam intentionem non adstrinxerunt ad Dei voluntatem revelatam. Moses supra cæteros homines commendationem habet pietatis, fuit Deo familiarissimus Num. XII. 7.

& tamen in bona sua intentione peccavit Deut. III. 23-25. quod ex ira Dei constat, quando contra revelatam Dei sententiam aliquid petit. Conf. Exod. IV. 13. Ita peccavit Gideon, qui fidelibus annumeratur Heb. XI. 32. quia fecit Ephod privatim, illudque in domo sua erexit, quod erat interdictum, hinc id familiæ ipsius exitio fuit Jud. VIII. 27. Sara laudem pietatis quidem habet 1 Pet. III. 6. cum vero audivisset ex Abrahamo nasciturum semen promissionis, quo illud promoveret, quia sterilis erat ipsa, suo consilio Hagarem illi conjunxit, unde multum deinde ipsi creatum molestiæ Gen. XVI. 21. Non ergo æstimandæ sunt actiones a bona intentione virorum sanctorum, quia hæc subinde est occasio vel causa peccandi. Nec quærendæ regulæ obedientiæ ex nostra intentione, sed accipiendæ a Dei revelatione in Scriptura sacra.

IV. Hisce præmissis, nego consequentiam argumenti Thesi XLVIII. a Theophilo allati. Ex silentio dehortationis vel increpationis Dei, relaxatio legis concludi nequit, quippe qui & omnia peccata contra legem commissa in genere taxat, & in graviora plerumque invehitur. Plura peccata a patribus admissa, quorum specialis increpatio vel dehortatio nuspiam reperitur. Gratiam illam præstitit Deus Abimelecho, ut eum cohiberet a raptu alienæ uxoris & adulterio, quam non tenetur exhibere singulis. Roganti diviti epuloni singularem revelationem, & dehortationem fratrum respondebatur ab Abrahamo, *Habent Mosen & Prophetas, audiant eos.* Luc. XVI. 27-29. Jonas jussus est Ninivitas dehortari a peccatis, non item Hierosolymitanos, quibus Deus notas fecerat vias suas. Deinde falsa est minor, quod Deus nullo modo fideles V. T. a polygamia sit dehortatus. Contrarium liquet ex institutione conjugii Gen. II. 24. & Levit. XVIII. 18. Mal. II. 14. 15. Quid Deus fecerit per somnia, nobis non constat, cum de expressis tantum in Verbo Dei judicare licet.

V. Neque ego quidquam absurdi video in ista sententia, ex ignorantia in multis peccasse patres, exemplis & longa consuetudine seductos, cum lex scripta nondum esset. Abraham v. gr. ante fuit idololatra, in Sabæorum religione educatus, an mirum est, si ille aliquid ex ea gente retinuerit? Equidem fuit ignorantia vincibilis, quia institutio contrarium docebat, quæ tamen etiam in animis fidelium obsolescere potuit, cum homines sæpe non attendant ad præcepta, uti attendere debent. Valet hic illud Dion. Chrysost. *Orat.* LXXIX.

Lex

Lex naturæ amissa est, & exolevit apud vos o infelices! Pharisæi & Scribæ ignorabant legis mentem post tot oracula Mosis & prophetarum Mal. II. Matt. V. & XIX. Neque Deus de novo legem revelare & inculcare, aut a peccato unumquemque abstrahere tenetur, cum id ab ejus libero arbitrio dependeat. An Adamo & Evæ majus lumen debebat Deus, ne peccarent? quidni etiam Diabolo & angelis malis de novo legem promulgavit? Adeoque iterum negamus consequentiam istius argumenti, Cuicunque Deus ignorantiam polygamiæ non eximit, scilicet post Institutionem & legem generalem, illi eam concedit. Negamus etiam, Deum ad id esse obligatum.

VI. *Dispensationem* quod attinet, notari velim, de præceptis legis naturæ, quæ ex Dei natura fluunt, cujusmodi sunt in priori Decalogi tabula, Deum nullo modo dispensare posse, sicut semetipsum abnegare nequit 2. Tim. II. 13. Non potest Numen sui odium præcipere vel indifferens se inducere ad id, ut vel coli velit a suis creaturis, vel abnegari; cui perinde sit vel subditos suos ad sui abnegationem, vel ad sui agnitionem obligare; id enim destrueret Dei naturam, & Deum non-Deum faceret. Posterioris autem tabulæ præcepta, quæ ex natura hominis & aliarum rerum fluunt, etiam quidem non sunt mutabilia, minorem tamen immutabilitatis gradum obtinent, quam quæ a natura Dei pendent, cum Deus absolute loquendo naturas rerum mutare queat. Ita leges divinæ aliquando acceperunt restrictionem, non quidem pietatis erga Deum, quam laxare Deus nequit, cum creaturam nexu obedientiæ solvere non possit, sed amoris erga creaturas, quando post lapsum quorundam odium imperavit Gen. III. 15. Conf. Deut. VII. 2. XIII. 14. 15. XX. 16. s. XXIII. 3. s. 2 Chron. XXIX. 2. Ps. CXXXIX. 21. 22.

VII. His ita expensis, satis liquere potest lectori, quid super hoc argumento sit sentiendum. Nimirum quanta Dei in lege naturæ, quæ a natura creaturarum pendet, condenda libertatis indifferentia est, tanta ejusdem circa istius legis mutationem vel dispensationem est potestas. Qui enim suo arbitrio & mero beneplacito præcepta quædam dedit, quæ si placuisset, etiam plane non dare, vel aliter dare potuisset, sicut meræ potestatis & libertatis erat ab initio unam homini jungere uxorem, cum plures creare & sociare potuisset, (quod Sect. I. cap. II. Th. II. III. demonstravimus) is eadem

libertate posset, si vellet, vel ejusmodi præceptis quasdam personas eximere, vel eadem prorsus abrogare. Quis hic summi legislatoris potestatem limitabit? homini non sibi legem dedit. Actiones ejus omnes sunt justæ, licet ratio illarum nobis non semper constet. Ita censet gravissimus Theologus Rivetus *Exerc. in Genes.* XLV. Deum a communis legis obligatione Israelitas absolvisse. Quæ sententia non videtur omni probabilitate destituta Celeberrimo Wittichio *Theol. pacif.* cap. XVIII. Th. CCLXXIII. qui tamen cum aliis statuit, Polygamiam citra istam dispensationem esse illicitam. Unde falsum esse liquet, quod Daph. Arcuarius statuit pag. 140. dispensationem Legis naturæ sine ejus abolitione fieri non posse. Quin ipse Theophilus cum Magno, cujus verba citat, Theologo concedit, mutatis circumstantiis, posse Deum dispensare, uti de præcepto VIII. circa Israelitas. Annon in patriarchis aliquo modo circumstantiæ dici possunt mutatæ, quando instar Lamechi, studio & ex libidine, bigami non fuere, sed data occasione, ex desiderio impletionis promissi divini, ut quærerent semen Dei, ad Dei gloriam? Quam solliciti fuerint veteres de hærede, inter alia ex historia Thekohæ liquet 2 Sam. XIV. 7.

VIII. Utut autem dispensatio divina, sive exemptio ab obligatione legis, circa quædam præcepta, quæ non habent intrinsecam turpitudinem repugnantem imagini divinæ, locum habeat, hic tamen eam factam vel concipiendam esse, negamus. Polygamia olim tolerabatur a Deo, & immunis esse potuit a pœna, etsi non esset immunis a culpa. Gravissimi tamen Theologi crucem domesticam Abrahamo impositam, & æmulationes atque jurgia inter uxores Jacobi transmissa, non immerito de calamitatibus, quibus eos Deus castigaverit, exponunt, quod gratis negat D. Arcuarius pag. 139. Multa hujus generis toleravit & dissimulavit divina clementia, quæ non approbavit divina sanctitas. Si Deus aliquid, minus cum ordinatione sua conveniens, permittere & tolerare velit, certas ob causas, quis cum ipso disputabit, aut trahet in exemplum casus singulares, & pro lege habebit? Neque tamen dicendum, Deum permittere fidelibus, ut peccent. Non est hæc permissio ethica & legalis, qua Deus nulla lege prohibeat peccatum. Absit; vel qualis datur circa res indifferentes & bonas, divitias, honorem, valetudinem; sed est permissio physica, consistens in actu voluntatis Dei positivo, quo deliberato con-

consilio suspendit illam actionem, per quam poterat peccatum impedire, & non impedit futuritionem talis actus, cui peccatum adhæret.

IX. Nunc in specie exemplum Abrahami aggredimur examinare, Thesi XL. & sequentibus prolixe a Theophilo allegatum, ex quo ita argumentatur pro polygamia. *In quo Abraham vir illuminatissimus & familiarissimus amicus Dei uxori obtemperavit & a Deo non fuit culpatus, illud ei pro peccato non fuit. Quia Deus non est προσωποληπτης unum aque reprehendens ac alterum. Atqui in polygamia Abrahamus non fuit taxatus. Ergo.* Cui subjungit *generalissimum argumentum in omnibus exemplis repetendum* Thesi. XLI. *Quodcunque in Abrahamo non fuit peccatum, etiam nobis non est peccatum. Atqui polygamia etc. Ergo.* Ratio iterum, *quia Deus non est προσωποληπτης, & peccatum, in quocunque invenit, verbis & factis punit: nec potest ex peccato non peccatum facere. Peccatum est & manet peccatum, fidelis vel infidelis illud perpetret.*

X. Respond. Prioris syllogismi consequentia negatur. Sæpius a Sanctis admissa sunt peccata, neque tamen ideo semper culpatos legimus. Non ideo divortia ob quamlibet causam honesta & legitima erant, quod prophetæ Israelitas non reprehenderint ubique & ab hoc facto non avocarint. Satis habuerunt eos reprehendere ob peccata, quæ directe contra leges a Deo positas incurrebant. Conf. dicta præced. Cap. III. Th. VI. Annon Deus eum propterea culpaverit expressis verbis, nobis latet, saltem non legimus. An Deus ideo προσωποληπτης est, quod reprehendat peccatum Davidis cum Bathseba & Uria patratum & non plurima alia peccata? Siracides patrum facta recensens Cap. XLIV. & sequentibus, peccatorum Mosis & Aaronis non meminit, sed Davidis tantum & Salomonis, Cap. XLVII. quia hæc erant enormia peccata. Urget Theophilus exemplum Adami, quod is obediens uxori suæ malesuadæ contra mandatum Dei, taxatus & punitus sit, ideo non potuisse non pariter Abrahamum culpari a Deo, quod in hoc negotio uxori obtemperaverit.

XI. Verumenimvero peccatur hic elencho parium, eandem esse rationem Adami & Abrahami. Non est comparandum exemplum illud Adami obedientis Evæ cum Abrahamo obtemperanti Saræ. Adam enim recens e manibus Dei tanquam sui opificis egressus, integro intellectus lumine, & voluntatis perfectione, con-

contra expressum mandatum modo datum, cujus erat conscius, solis uxoris blanditiis succubuit. Neque id tantum particulare peccatum, sive gulæ sive superbiæ erat, sed omnia peccatorum semina hic concurrebant; de veracitate Dei addubitatio, timoris Dei excussio, infidelitas, superbia & divinitatis affectatio, contractio rei vetitæ, ἀσοργία in posteros, & totalis a Deo apostasia. Adeoque gravissimum hoc fuit peccatum totius naturæ, quam totam corrupit. Et tanta rerum copia abundans facile vitare poterat hoc peccatum, præcepto non repugnante inclinationi naturali. Abraham, inquit Mercerus, hic nimium uxori obsequitur, per errorem tamen, non per contumaciam, ut Adam, cui specialiter mandatum fuerat factum, ne arboris vetitæ fructu vesceretur. At Abraham hic nondum sciebat, an ex ipsa Sara futurum esset semen illud, quod sibi pollicitus erat Dominus. Longe ergo alia ratio fuit Abrahami, de quo Abarbenel scribit *Commentario in Pentat. f.* 61. 2. ולמד הכתוב התנצלות על אברהם למה עשה את הדבר הזה באמרו מקץ עשר שנים לשבת אברם בארץ כנען רוצה לומר שבראותו שיעדו השם שיתן לו זרע בארץ כנען ושעמד שם עשר שנים ולא הוליד חשב בלבו כמחשבת שרה שלא היה הרצון האלוי לתת לו זרע ממנה ולכן לקח הגר *Docet Scriptura excussationem Abrahami, quare hoc fecerit, quando dicit* (Gen. XVI. 3. accipiens Sarai Hagarem ancillam suam) exactis decem annis, ex quo habitabat Abram in regione Canaanis; *hoc est, cum animadverteret, Deum promisisse sibi dare semen in terra Canaan, & postquam ibi decem annos substiterat, se nondum genuisse, reputavit in animo suo idem, quod cogitaverat Sarah, Deo non placere sibi dare semen ex ea, ideo accepit Hagarem.*

XII. Posterioris argumenti, *quod in Abrahamo non fuit peccatum, etiam in nobis non est*, negatur consequentia & assumptio. Quia variant circumstantiæ. Abraham prolis suscipiendæ & tanti hæredis promissi causa hoc fecit, quem, Sara sterili manente, exactis nunc decem annis, non amplius exspectavit, hinc Augustinus *lib.* XVI. *de Civit. Dei* c. XXV. aliique Patres & Theologi Christiani eum a peccato absolvunt. Verba illa Abrahami, *ego liberis carens incedo* Gen. XV. 2. Arbarbenel ita interpretatur: *Abraham non proponebat sibi murmurare propterea, quod a Deo non nactus esset liberos, secundum naturam suam, sed postquam eos Deus dare promiserat, per modum benignitatis & gratiæ convenire putat, ut daret in juventute sua, ut essent sibi in auxilium & prodessent. Nam ut sagittæ in*

manu

manu robusti, ita sunt pueri (Psal. cxxvii. 4.) Ita ex mente eorum, qui locum Malach. ii. 15. de Abrahamo exponunt, consequentiam Iudæorum, (Abraham non tantum cum Sara, sed etiam cum Hagare concubuit, Ergo & nobis illud non est prohibitum,) Propheta negat, quia Abraham, Sara sterili manente, exoptavit habere filium, non ex libidine carnis, nec contra voluntatem Saræ Hagarem accepit, neque Saram odio habuit. Et licet Abraham sit pater credentium, non ideo nobis integrum est omnia imitari, sed quatenus ille Deum imitatus est. Neque dubium nobis est, quin Abraham peccaverit, æque ac Lamechus, aliique non fœderati & infideles, dum prolis causa leviter media captat & rationes illicitas, præter Dei verbum & voluntatem, contra institutionem Dei, etsi bona ejus esset intentio, quæ in tantum excusat. Quia amplius exspectari promissionem Dei oportebat, quam recentem superiore capite de eodem argumento a Deo acceperat.

XIII. Pergit Theophilus Thesi XLII. *Quodcunque increatus Angelus Dei approbat, non est peccatum. Atqui polygamiam Abrahami cum Hagare inchoatam, per acrem reprehensionem superbiæ, & intermissam taxationem concubitus approbat. Ergo.* Respond. verum est, Angelum ibi loqui increatum, de quo Abarbenel *in legem* f. 61. 3. 4. testatur, quod non possit esse Propheta, quia dixit, *multiplicabo valde semen tuum* (Gen. xvi. 10.) & quia vocatur יהוה אל *Jehova fortis Deus*, qui cognovit cor & cogitationes Hagaris, com. 11. 13. Sed nego, Angelum istum approbasse polygamiam. Jubet tantum Saræ heræ suæ se submittere, & afflictionem subire com. 9. seq. non autem probat factum, neque jubet cum Abrahamo iterum concumbere. Videtur potius Abraham ea abstinuisse post natum Ismaëlem, prout jussus est a Deo, ex voto Saræ, ancillam ejicere Gen. xxi. 10. & seq. Displicebat Deo consilium Israelitarum, quod regem sibi postularent, 1 Sam. viii. 7. 8. & tamen miram ostendit providentiam in toto hoc negotio 1 Sam. ix. 17. seq. & cap. x. Id nos non debet in eam opinionem deducere, ut credamus, Deo placuisse.

XIV. Sequitur aliud argumentum, quod quidem speciosum videtur, haudquaquam tamen solidum est Thes. XLIII. *Quodcunque Deus, Angelus, Abrahamus, Sara, & omnes circa illa tempora viventes (vicinæ gentes Hemor, Sichemitæ,) omnesque Prophetæ, Apostoli & Patres Ecclesiæ omni tempore pro legitimo habuerunt, illud illegitimum*

seu peccatum censeri nequit. Atqui Deus, Angelus, Abraham &c. filios Patriarcharum ex uxoribus secundariis natos, non pro spuriis aut nothis, sed pro legitimis habuerunt. Ergo adhuc hodie pro legitimis sunt habendi; & per consequens, polygamia, ex qua nati sunt, est legitima, & adhuc hodie erit legitima, seu legi divinæ non contraria. Citat patres nonnullos & Lutherum, qui ab omni crimine Abrahamum absolverint. Minorem probat eadem Thesi XLIII. & LI. LII. ex eo, quod Deus Ismaeli ex Hagare nato benedixerit, longam vitam concesserit, curamque paternam & exactissimam ejus habuerit Gen. XVII. & XXI. cum spurii nulla benedictione Dei fruerentur, & a cœtu Dei arcerentur usque in tertiam generationem. Cui haud dissimile est argumentum ex historia Jacobi desumptum Gen. XXIX. Thes. LV. Jacobus cum uxoribus illis tribus Lea, Bilha & Silpa, quas post primam duxit, & cum prima retinuit, legitimos procreavit filios, qui venerunt in cœtum Domini, Ergo ei polygamia ceu res indifferens est permissa. Eandem benedictionem divinam ad probandam polygamiam allegat etiam Arcuarius pag. 139. pari modo alii argumentantur. Si polygamia fuisset illicita, sanctos patres plerosque, a quibus Christus descendit, censendos spurios.

XV. Resp. absurdam hanc esse consequutionem, Deus benedixit liberis ex polygamia susceptis, a cœtu atque hæreditate eos non excluſit, & homines pro legitimis habuerunt, Ergo polygamiam ceu legitimam, & legi divinæ non contrariam, approbavit, & adhuc hodie approbat & pro legitima habet. Etenim 1. non omne id legitimum in foro conscientiæ, quod tale in foro civili, in quo polygamia olim tolerabatur & immunis erat a pœna publica, etsi non esset immunis a culpa. Legitimi ergo possunt esse filii æstimatione civili, quamvis conjunctio parentum non sit legitima in foro conscientiæ. 2. Si id procederet, simili argumento colligeretur, Deo scortationem Gileadi placuisse, quod ex meretrice sustulerit Jephtham, cujus fides & aliæ insignes virtutes celebrantur. Kajini curam Deus gessit, ne a quovis obvio occideretur Gen. IV. 15. neque tamen ideo ipsi placuit. Abraham per 400. annos carebat terra promissa, quia tantum temporis adhuc concesserat Amoræis Gen. XV. 13-16. ideone Amoræi Deo placebant?

XVI. Moab & Ammon filii Lot, (qui Abrahami fratris filius, ejusdemque comes ex Chaldæa in Cananæam, atque consors pietatis

tatis 2 Pet. II. 7. sq.) veri Mamseri *spurii* erant, ex incestu nati, & quidem inebriato patre; attamen duabus nationibus, quarum auctores erant, quia Loto oriundæ, & Israelis consanguineæ, Deus benefecit, & insignem hæreditatem donavit. Bis occurrit mandatum de non offendendo Moabo Deut. II. 9. 17. 18. 19. Edom fuit hostis infensissimus Israelis, nihilominus tamen Deus ei dedit quietem in possessionem, & salvam custodiam ad tempus, ut tunc eum attingere non liceret Deut. II. 4. 9. Magna meretrix inimica est Ecclesiæ, & tamen longa fruitur quiete, sed impleta mensura peccati, judicium ejus erit eo gravius Apoc. XVII. 12-16. cap. XVIII. 7.

XVII. 3. Lex illa Deut. XXIII. 2. tempore Abrahami & Jacobi nondum erat lata. Neque, ut modo audivimus, in foro & æstimatione civili illegitimi erant ex polygamia a Deo tolerata suscepti. Neque lex ista omnes promiscue illegitimo concubitu prognatos ab honoribus excludit, sed eos qui & illegitimi sunt in se, & in publico omnino infames pronunciati, quales Ismael filius Abrahami & filii Jacobi, ex Lea, Bilha & Silpa nati non erant. Etiamsi enim concubinæ contra institutionem Dei ducebantur, honestiore tamen loco habebantur, quam prostibulæ, quarum conjugatio plane & semper injusta est. Lex autem agit de *Mamzer*, quo, Celeberr. interprete Fr. Junio, significatur is, qui ex scorto sive prostibulo natus est, plane incerto patre, sed certissima infamia; est ergo vir ἐκ πόρνης *ex scorto* (ut vertunt LXX.) cui & incertus pater, & mater infamis est, talem Deus non vult admittendum in populo suo, ad Ecclesiæ & reipublicæ administrationem. Vocem ממר derivat Kimch. a זר quod sit *alienus* a legitima familia R. Saadia habet זני *illegitime genitus*; nempe ex scorto. Versio Arabica Erpeniana פרח אלזנא *pullus meretricis*.

XVIII. 4. Adde Grotii Annotata ad 2 Sam. XI. 27. mala visa est res, quam fecit David, in oculis Domini. id est, displicuit adulterium, nuptiis conglutinatum cap. XII. 9. Neque tamen irritæ fuere eæ nuptiæ, neque filius postea natus, ob id minus legitimus. Multa enim in hoc genere non probe fiunt, quæ tamen rata sunt. Nec frustra Bethsabea in genealogia Christi diserte nominatur, ut ejus exemplo moniti Judæi minus averfarentur illos alienigenas, qui vitiis quondam obsiti vitam emendaverant. Recte monet Grotius, non sine ratione Christum Bathsebæ, aliorumque gravissimorum peccatorum nomina inserta voluisse

catalogo majorum ſuorum, qui tamen in foro civili non habebantur pro illegitimis. Filius Davidis Salomoh ex Bathſeba natus, per Nathanem Prophetam vocatus eſt *Jedidja dilectus Domini*, quod Dominus diligeret ipſum. 2 Sam. XII. 24. 25. Factum ergo & matrimonium diſplicuit Domino, attamen filium dilexit. Auguſtinum alioſque patres Abrahamum a crimine abſolvere novimus, aliqualem excuſationem concedimus. Lutheri eximii Dei organi ſententiam, quam prolixe citat Ath. Vincentius, *non eſſe prohibitum, plures ducere uxores*, non moramur. Scriptura ſola nobis debet eſſe norma doctrinæ & morum, non hominum commenta, qui falli poſſunt, quia omnes ſunt mendaces Pſal. CXVI.

XIX. Reliqua argumenta Theophili ex hiſtoria Abrahami deſumta, non ſunt magni momenti; ut quod extat Theſi XLIV. *Qui peccatilla punit, & quæ cenſentur magna peccata, non punit, ille peccatilla habet proveris peccatis, reliqua vero, quæ putantur magna, pro indifferentibus. Atqui Deus punivit riſum in Sara Gen.* XVIII. 12. *qui in comparatione ad polygamiam, quam in Abrahamo, Sara & Hagare nunquam punivit, eſt peccatillum. Ergo polygamiam habet pro indifferenti.* Reſpond. 1. Neg. Conſecutionem majoris, quia Deo poſſunt eſſe ſanctæ rationes, cur unum peccatum magis reprehendat & puniat, quam aliud, pro re nata, ut tamen alterum propterea pro indifferenti non agnoſcat, aut e numero peccatorum non excludat. 2. Nego, riſum illum fuiſſe peccatillum, quo in fide feſtinavit Sara, quæ feſtinatio improbatur Eſa. XXVIII. 16. Quia non exſpectavit Dei promiſſionem, ſed ex hominum ſenſu Dei facultatem æſtimavit, reprehenſa eſt acriter propter incredulitatem & impatientiam, atque ob conſilium de Hagare ancilla Abrahamo conjungenda. Acute pro more ſcribit Abarbenel *Comm. in Pentat.* fol. 67. 2. *Quia jam ante Sara hoc audiverat ex ore Abrahami, magnum reatum contraxit, quod neque prima neque ſecunda vice hoc crediderit.*

XX. Pergit Theophilus th. XLV. *Cui Deus revelat ea, quæ ad ipſum proprie non ſpectant, ei non abſcondit ea, quæ ad ſalutem ipſius æternam concernunt. Atqui Deus revelavit Abrahamo interitum Sodomæ, ergo magis ea, quæ ſalutem ejus æternam concernunt, uti eſt polygamia, ſi peccatum eſt.* Reſpond. 1. Majorem non eſſe univerſalem, exempla Bileami Num. XXIV. Cajaphæ Joh. XI. & aliorum docent. 2. Negatur, interitum Sodomæ ad Abrahamum non ſpectaſſe.

Cum

Cum enim Deus subverteret illas civitates, recordatus Abrahami emisit Lotum e medio illius subversionis Gen. XIX. 29. Revelavit Abrahamo interitum Sodomæ, ut præciperet filiis suis & familiæ suæ post se justitiam & jus, ne iisdem peccatis commaculati in idem judicium incurrerent. Dabat etiam hac ratione Abrahamo ansam pro justis in illa civitate intercedendi. 3. Gravissima Sodomitarum peccata & horrenda illa divina vindicta non debent comparari cum peccato ab Abrahamo per infirmitatem, si non ignorantiam, commisso. Etiam amicos Dei in peccato maxime ignorantiæ subinde manere, probant exempla Asæ, qui rectum fecit in conspectu Domini, sicut David, neque tamen excelsa abstulit 1. Reg. XV. 11. 14. & Josaphati cap. XXII. 43. 44.

XXI. Thesi XLVI. repetit, quæ jam superius proposuit, nempe *Deum Abrahamo, cum quo familiarissime conversatus est, polygamiam ceu peccatum neque in peculiari lege, neque in exemplis committentium proposuisse, adeoque eam pro peccato non habere.* Resp. Neg. consequentiam, illud non esse peccatum, de quo Deus non peculiarem legem dedit. Contrarium ostendit Christus explicans Decalogi præcepta Matt. v. Dein legem expressam habemus Gen. 11. 24. licet ejus forte oblitus fuerit Abraham, sicut aliorum præceptorum. Denique Thesi LIII. objicit, *polygamiam Nachoris ceu bonum nuncium Abrahamo allatum, liberosque, ex illa natos sine ulla reprehensione narrari* Gen. XXII. 24. Abrahamum polygamiam continuasse, & plures uxores secundarias sibi asciviſſe Cap. XXV. Unde ita argumentatur. *In quocunque Abraham* (Iacobus, Elkana, Gideon, David, Salomo) *per dies vitæ suæ perseveravit, illud non fuit peccatum*, quia perseverare in peccato & pœnitentiam agere, non possunt esse simul in eodem subjecto. *Atqui in polygamia Abrahamus & cæteri perseverarunt Gen.* XXV. 16. 1. *Par.* XXXII. *Ergo.*

XXII. Respond. 1. Nihil Gen. XXII. 24. dici, nisi quod Nachor quoque concubinam habuerit, in eadem cum Abrahamo, Sabæorum religione forte educatus. Factum illud nec probatur, nec improbatur. Bonum illud nuncium consistebat in eo, quod Nachoris fratris sui semen intelligeret multiplicatum, sicut Deus supra promiserat, propter Abrahamum etiam amicis se benedicturum, quod gaudium pariebat patriarchis. 2. Ex historia Mosaica non liquet, Abrahamum polygamiam continuasse. Gen. XXV. 1. Ke-

turam uxorem accepisse legitur, quam eandem fuisse cum Hagar, quam rursus duxerit, sine fundamento, & contra scripturam asserunt quidam Hebræi, quia dicitur: ויסף אברהם ויקח אשה *& addidit*, vel perrexit *Abraham uxorem ducere*, i. e. adhuc uxorem duxit, & quia diversa sunt nomina Ketura & Hagar, cujus etiam distincta mentio com. 12. Tertio quia *concubinarum* fit mentio com. 6. & denique tres generationes distinctæ narrantur, ex Ketura comm. 2. 3. 4. ex Hagare comm. 12. 13. 14. 15. ex Sara com. 19. Accepisse autem Abrahamum Keturam post mortem & decessum Saræ, & matrimonium Isaaci, Hagare, quam ante diu cognoverat, jam dimissa, satis ex ordine hujus historiæ manifestum est. Quamvis Ketura com. 6. concubinæ nomine designetur, respectu consortii tamen justa fuit Abrahami uxor. Quia procul dubio hoc cavit Abraham, cum Keturam ducturus esset, ut solus filius Isaac hæres esset. Qui ergo probabunt nostri, Abrahamum in polygamia perseverasse? Cur Deus jussit Abrahamum auscultare voci Saræ, & ejicere ancillam, non tantum propter filium, uti vult Ramban, sed propter ipsam, ut Abrabenel Gen xxi. 10. 11. 12. si grata fuerit hæc copulatio?

XXIII. Audiamus & hic Doctiss. Scripturarum Interpretem quem Theophilus citare solet, Fr. Iunium ad Gen. xxv. *Hic quæstio oritur, utrum post obitum Sara Abraham Keturam duxerit, nec ne, ac proinde uxor justa, an concubina illius fuerit.* Respondet hoc modo cum Augustino & aliis: *Abrahamum post Sara obitum Keturam justam uxorem duxisse: quæ res tum sanctimonia & exemplo Abrahami, tum verbis Mosis confirmatur. Sanctimonia, quia Abraham non erat nescius naturalis de conjugio juris, ac proinde polygamiam fugiebat. Exemplo, quia ne de Hagara quidem ducenda consilio cogitasset, nisi Sara importunius fecisset, supra* 16. *Verbis denique Mosis, quia dicitur* adjecisse, *sive perrexisse* uxorem ducere. *Adjecisse autem non superstiti Sara, sed defunctæ: quia superstes Sara, neque conjugium ante oculos suos neque liberorum procreationem fuisset perlatura, quod argumento c.* 16. *&* 21. *quo ancilla cum filio ejecta est, confirmatur.* 3. De Iacobo, Elkana, & reliquis, quos perseverasse in polygamia dicit Theophilus, postea videbimus. Consequentia autem falsissima est, in quo Abraham, Iacob, David, similesque viri sancti perseverarunt, illud non est peccatum. Annon fideles in multis peccatis, quæ sæpe ignorant, perseverant, ad mortem usque, quia tunc demum totaliter deponitur corpus peccati, neque tamen desinunt resipisce-

re,

re, exemplo Pauli Rom. VII. 24. Neque Apostolus absurdum judicat, in uno eodemque subjecto reperiri carnem & Spiritum, malum & bonum, vetus & novum principium.

XXIV. Concludimus verbis Celeber. Spanhemii Par. III. *Dub. Evang.* CXXII. §. II. *Aliud longe, narrari aliquid in sacris, aliud laudari; aliud tolerari à Deo, vel non puniri, aliud, vel præcipi vel probari. Aliud, loqui de jure; aliud loqui de facto; aliud loqui de officio; aliud de praxi; aliud, de lege, aliud, de exemplis. Inepta illatio ab uno ad alterum, quando illa disparia. Narrantur sane multa de concubinariis & polygamis, non probantur, quippe quæ contraria primæ institutioni matrimonii.* Hæc applicari possunt omnibus reliquis exemplis, quæ nunc explicare aggredimur.

CAPUT V.

Neque Esavi, Jacobi & Onanis exempla Gen. XXVI. XXVIII. XXIX. XXX. XXXI. XXXII. XXXIII. XXXVI. XXXVIII. *probant, polygamiam esse licitam.*

QUamvis dicta hactenus sufficere deberent polygamiæ defensoribus ad assensum permovendis, ab exemplis patriarcharum perperam argumentum duci ad probandum, polygamiam licitam esse, reliquæ tamen theses de Esavo, Jacobo & sequentibus patriarchis breviter sunt examinandæ, & discutiendæ argutationes paucis, ut dubitandi locus nullus relinquatur. Objicit Theophilus Thesi LIV. Esavi bigamiam ex Gen. XXVI. 34. & trigamiam cap. XXVIII. 8. 9. ob quam neque a Spiritu S. neque a parentibus sit reprehensus, sicut nec Jacobus polygamus. Unde talis syllogismus: *Quodcunque Spiritus S. neque in locis propriis, nec alibi, vel generaliter vel specialiter taxat, illud non est peccatum. Sed polygamiam Esavi & Jacobi &c. Ergo.* Respond. 1. Esavi exemplum nihil efficit, quia fuit βέβηλος *profanus* & *nequam* Hebr. XII. 16. & uxores duxit Cananæas ad Sanctorum parentum vexationem Gen. XXVI. 35. A qua impia polygamia procul dubio πόρνος *scortator* eodem loco ad Hebræos appellatur, quia tam polygamia, quam matrimonio quæsito ex prosapia maledicti Canaanis peccavit. Abraham & reliqui sancti viri, aliquo modo excusantur, quia quærebant multiplicare semen sanctum, quod fieri per Esavum non poterat. Displicuit ergo factum Spiritui S.

II. 2. Circumstantiæ textus docent, displicuisse etiam Isaaco. Is enim præcepit Jacobo, ut acciperet sibi uxorem (non uxores) de filiabus Labanis, non autem Cananæorum. Quod videns Esavus abiit ad Ismaelitas, & accepit uxorem sibi Machalatam filiam Ismaelis, præter superiores uxores suas Gen. XXVIII. 1.2. 5-9. Fecit ergo in toto hoc negotio, quod parenti displicuit, qui jussit unam ducere uxorem a consanguineis, quod & Jacob intendit facere, nisi deceptus fuisset a Labane. Syllogismum quod attinet, ex capite præcedenti liquet, non valere consequentiam. Leges Deus dedit, non omnia & singula peccata taxavit. Generaliter tamen polygamiam Gen. II. 24. improbatam esse, supra audivimus. Speciales leges tempore Mosis demum scriptæ dabantur. Optima mandata dederat Abraham liberis suis & familiæ suæ post se Gen. XVIII. 19. sed generaliora, & quæ viam Dei ipsis commendarent. Ast ne quidem in domo sua dum vixit, obtinuit obsequium. Ismaelem filium, & Esavum nepotem vidit impios homines.

III. Thesis LV Theophili de filiis Jacobi ex Lea, Bilha & Silpa natis legitimis, refutata est Cap. præcedenti IV. Th. XIV. & seqq. Thesis LVI polygamiæ patronis plane adversatur, quod scilicet Jacobus *præter intentionem*, deceptus Labanis soceri impii fraude Leam in uxorem acceperit, quam fatente Athanasio Vinc. summo jure repudiare potuisset, nisi ratione habita tum parentum, tum famæ virginis, tum propriæ tenerrimæ ad restitutionem in integrum inclinantis conscientiæ, jure suo relicto, beneficio matrimonii illam restituisset. Id ad aliqualem Jacobi excusationem adduximus Cap. II. Th. XIV. Non ergo a libidine & petulantia id processit, quia ultra annos 80. cœlebs vixerat, neque ullius in Scriptura S. intemperantiæ insimulatur.

IV. Objicit benedictionem, qua Deus εὐτεκνίαν & polygamiam prosecutus est Gen. XXX. 18. *Deus recompensat polygamiam a Lea Jacobo suppeditatam. Ergo non est peccatum, quod Deus odit & punit, sed bonum opus.* Respond. 1. certum est, fuisse in V. T. εὐτεκνίαν & πολυτεκνίαν divinæ benedictionis signum Deut. VII. 14. Exod. XXIII. 26. Psal. CXXVII. & ἀτεκνίαν ac sterilitatem exosam, & signum maledictionis Gen. XXX. 1. 2. 23. Luc. 1. 25. sicut judicium fuit in domo Abimelechi propter Saram, ut omnes sterilescerent, Gen. XX. 17. 18. neque tamen ideo omnia media seminis multiplicandi

candi Deo probata sunt. Ehud recte faciebat, quod liberaret populum Jud. III. 16. quia Deus eum excitasse dicitur, licet dolo uteretur, quem Deus non mandaverat. 2. Quando Lea dicit נתן לי אלהים שכרי אשר נתתי שפחתי לאישי *Dedit Deus mercedem meam, postquam dedi ancillam meam viro meo*, non est sensus, quod substitutio ancillæ adeo grata fuerit Deo, ut mercedem etiam rependere dignatus sit. Cum filium sibi datum præcedentis peccati mercedem jactare non debuerit. Sed respicit comma præcedens 16. *mercede conduxi te mandragoris filii mei*, & dicit: rependit mihi Deus *mercedem meam*, scilicet quam solveram sorori pro nocte ex Dudaim filii mei, eam Deus abunde compensavit, qui mihi prolem dedit etiam postquam desperato partu eam in ancilla mea quæsiveram. 3. In isto capite XXX Geneseos Deus incommodis zelotypiæ & contentionis mulierum, sibi polygamiam displicere, potius testatus est, etsi misericordia Dei vitiositate hominum non potuit intercipi, quin benefaceret suis.

V. Addit Arcuarius p. 139. quod *Deus recordatus sit Rachelæ, & Hannæ* Gen. XXX. 22. 1 Sam. I. 19. Atque ita benedixerit polygamiæ. Non enim benedicit Deus neque auxiliatur hominibus in rebus voluntati divinæ repugnantibus. Respond. Rachelem & Hannam veras fuisse uxores Jacobi & Elkanæ, non mirum ergo, quod Deus eorum partui benedixerit. Hinc Jarchius Rachelem Gen. XXXI. 14. prius nominari vult, quam Lea, quæ natu major erat, quod illa fundamentum familiæ fuerit, propter quam Labano affinitate junctus Jacobus, idque posteros Leæ confessos esse Ruth. IV. 11. Et verum est, quod dixit Jarchius, quia absque Rachele, quam ob formæ elegantiam & morum honestatem ac suavitatem Jacobus deperibat, nunquam Leam uxorem duxisset, per dolum suppositam. Ideoque Rachel sola ex omnibus Jacobi uxoribus *Jacobi uxor* appellatur Gen. XLVI. 19. Majori specie objecisset Arcuarius Gen. XXIX. 31. ubi Jehova Leæ vulvam aperuisse legitur. Sed fatebitur ipse, Deum meretrici Gileadi, & filiabus Loti etiam aperuisse vulvam, cum Dei solius sit eam claudere & aperire Gen. XX. neque tamen scortationem & incestum approbasse.

VI. Pergit Theophilus Thesi LVIII. *Cultiores & moratiores gentes a polygamia non abhorruerunt, Ergo non est contra legem naturæ, & exinde compositum Decalogum.* Id probat exemplo Labanis, duas

filias & ancillas Jacobo dantis atque ita polygamiam approbantis, & ne plures filiabus suis superinduceret, & molestias ex hac adductione plurium crearet, tranquillumque statum turbaret, juramento eum obstringentis Gen. XXXI. 50. Labani autem propter Jacobum polygamum, Deum benedixisse, ait. Respond. 1. Illud argumentum uti prolixe satis a Theophilo & Athanasio propositum Thesi v. seqq. ita a nobis Sect. II. Capp. II. III. & IV. satis est confutatum. Quamvis enim mala consuetudine polygamia introducta in ipso populo Dei vigeret, moratiores tamen gentes ea abstinuere. 2. Labanem non adeo congrue legi naturæ & præceptis decalogi, qui tamen plus continet quam legem naturæ, vixisse, ex eo satis liquet, quod idololatriam exercendo, Jacobum decipiendo & injuria afficiendo, invito filiam obtrudendo, mercedem nullam dando, aut sæpe eam immutando, & maximam avaritiam hac in parte præ se ferendo, contra Deum & proximum peccaverit. 3. Neque Deus Labani benedicens propter Jacobum Gen. XXX. 27. seq. polygamiam approbavit, sicut nec idololatria, malis artibus & injuria Labanis delectatus est. 4. Etsi Laban in illo fœdere cum Jacobo inito Gen. XXXI. 44. 50. ne plures filiabus suis superinduceret uxores, non plane detestatus fuerit polygamiam, sed eam usitatam tunc fuisse ostenderit, haud obscure tamen innuit polygamiæ incommoda, *afflictionem* scilicet, molestias & tranquilli status perturbationem.

VII. Ridiculum est, quod Theophilus Thes. LIX. LX. & LXI. ex historia Iacobi Gen. XXXII. 14. 15. coll. 2. Paral. XVII. 11. profert, Iacobum fratri mittendo 200 capras & 20 capros, oves 200 & 20 arietes, vaccas 40 & 10 boves, inter bestias & jumenta sua polygamiam observasse, unde colligit, quod si polygamia inter bruta non sit peccatum, quia cum prima creatione concordat, etiam inter homines peccatum dici nequeat. Atque sic argumentatur: *Polygamia brutalis post & præter primam creationem introducta a pastoribus, ab omni improbatione fuit libera. Ergo Deo placuit, & non fuit peccatum. Iam, quia Deus majorem habet complacentiam in hominibus, quam in brutis, etiam majorem habebit complacentiam in hominum propagatione possibili seu polygamia. Cæteris paribus*, addit, *si nullibi suam displicentiam hac in re contestatus fuerit.*

VIII. Respond. Consequentiam a brutorum generatione & appetitu Veneris, quorum commixtio vaga & promiscua, non est con-

contra naturam, ad conjugium hominum, quibus id solis institutum est, inanem & stolidam esse, superius Sect. I. Cap. IV. & V. satis superque demonstratum est, & hactenus satis ostensum, Deum displicentiam suam in polygamia contestatum. Varro de re rustica *lib.* II. *Cap.* III. suo commendat exemplo hanc proportionem. *De maribus*, inquit, *& fœminis idem fere discrimen, ut alii ad denas capras singulos parent hircos, ut ego.* Sic proportionem hanc decuplam servavit Iacob, rei pecuariæ haud imperitus, in ordinatione rerum fratri præmittendarum. Quid inde? ergo illa proportio vel saltem polygamia etiam inter homines. Nugamenta.

IX. Thesi LXII Theophilus argumentatur ex Gen. XXXII. 5. *Polygamia & πολυτεκνία est donum Dei, seu provenit a Deo, Ergo non est peccatum.* Sed quisque videt crassam fallaciam compositionis, Liberi dicuntur donum Dei, dono dati, & a Deo profecti, polygamia non item. Argutationibus, quas Th. LXIII. ex Gen. XXXV. II. repetit, occurrimus Sect. I. Cap. VII. & Sect. III. Cap. III. Iacobus jussus est se multiplicare modo aptissimo & legitimo, sive legi divinæ conformi. Diutius igitur hisce non modo ejusdem rei, sed & eorundem verborum inutilibus repetitionibus immorari supersedemus, ne tædium pariant lectori. Thesi LXIV. refertur, Patriarchas a peccatis contra V. & VI. decalogi præceptum, juxta suam divisionem, vel potius contra VI. & VII. perpetratis, ab homicidio nempe, adulterio, incestu, & polygamia muliebri abhorruisse Gen. XXIV. XXXV. 22. XXXIX. 12. XLIX. 4. a polygamia virili non item; Iacobum filiorum scelere perturbatum, cum cæteris patriarchis in polygamia tranquillam conscientiam habuisse; Simeonem accusasse, nulla mentione facta concubinæ, de qua Gen. XLVI. neque in agone mortis constitutum filios a polygamia dehortatum fuisse.

X. Respond. 1. Sæpius dictum, polygamiam minime comparandam cumprimis in V. T. cum homicidio, adulterio & incestu filiorum Iacobi. Vide sis præcedens caput IV. Ita nondum oblitterata erat lex naturæ, ut ea horrenda scelera fuisse ignorarint. 2. Si adeo tranquillam conscientiam habuerit Iacobus in statu suo polygamico, nec filios suos ab eo dehortatus sit, cur nemo eorum plures uxores duxisse legitur? Simeonem quidem dicit, non probat, concubinam habuisse. Procul dubio id colligit ex commate

10. citati capitis Gen. XLVI. coll. cum Exod. VI. 15. Num. XXVI. 12. *Et filii Simeonis Iemuel & Iamin*, &c. *Saul quoque filius cujusdam Canaanitidis.* Hanc nominatim expressam volunt Trem. & Junius, ut intelligamus, reliquos Simsonis aliorumque patriarcharum liberos non esse natos ex matribus generis maledicti, excepto Schela, filio Jehudæ, de quo v. 12. & cap. XXXVIII. Sed ex textu erui nequit, Simeonem Cananæam istam simul cum altera uxore habuisse, quemadmodum nec Abraham simul sibi junctam habebat Saram & Keturam. Quod Hebræi tradunt, Cananæam illam esse Dinam, ita dictam, quod a Cananæo vitiata fuisset, id nullo nititur fundamento.

XI. Tandem Thesi LXV Theophilus adducit factum Onanis Gen. XXXVIII. indeque ita argumentatur: *Monogamus juvenis abundans semine, non adhibet semen fini a Deo destinato, nempe procreationi sobolis, Ergo æque ac Onan reus est mortis.* Contra, *polygamus semen a Deo concreditum deputat procreationi sobolis, Ergo est vita dignus, & non morte puniendus, ut modernus mundus solet polygamos capitaliter plectere.* Denique & hoc addit: *Omnis juvenis masculus pluribus potest communicare vitam per polygamiam, quod monogamus non facit. Ergo juvenis monogamus peccat.* Respond. 1. inde sequeretur, omnem juvenem protinus debere uxorem ducere unam vel plures, quod tamen multi pii, imo omnes fere patriarchæ non observarunt. Ergo illi omnes morte fuerint digni, quod tot annos matrimonium distulerint. Ergo falsa erit doctrina Pauli 1. Cor. VII. Nugæ certe vix dignæ responso. Abarbenel *in Legem f.* 82, 4. docet, Magistros quidem præscripsisse annum 18 quo juvenis ducat uxorem, non quasi tunc eam ducere debeat, sed quia natus 18 annos decentes ad generationem liberorum vires possideat. Inde etiam Scripturam istum ordinem servare volunt Magistri Deut. XX. 5. 6. 7. *Quis est vir qui ædificavit domum novam* &c. *Quis est vir, qui plantavit vineam*, &c. *Quis est vir, qui desponsavit uxorem, necdum duxit eam?* Quod oporteat hominem primo in ædificio esse occupatum, dein in vinea plantanda, & ultimo in ducenda uxore, exemplo patriarcharum, ut ibidem refert Abarbenel.

XII. 2. Malitiose & proterve contra naturam & honestatem omnem, peccavit Onan, cujus factum nullatenus simile est illis, qui unam vel nullam uxorem ducunt. Onan, inquit Calvinus, violento abortu fratris sui sobolem ex utero materno crudeliter & fœ-

de

de in terram projecit. Erat hoc crimen, quale mulieris fœtum ex utero medicamentis abigere conantis. Quomodo generis humani partem, quantum in se, delere conabatur. Turpissima nequitia, quæ ne quidem inter gentes nominata est. Ideoque morte punitus. Eodem supplicii genere afficiendos polygamos, nos non statuimus, quin improbamus. Reliqua, quæ huc pertinent, vide supra Sect. II. Cap. III.

XIII. Concludit Theophilus Aleth. hæc ex Genesi sufficere, quanquam multo plura exinde possent elici. Cætera se silentio involvere, & erudito lectori relinquere. Profecto si & Theophilus, & Athanasius & Arcuarius plura inde elicere potuissent, non tam futilia argumenta inde sæpe produxissent, nec eandem cramben toties recoxissent. A nobis nullum exemplum, nullum dictum, nullum argumentum pro polygamia ex historia patriarcharum præteritum.

XIV. Ne cui autem mirum videatur, cum Th. x. duodecim patriarchas polygamos fuisse negaverimus, quod a 70 viris intra annos 215. tanta multitudo hominum propagari potuerit, ut in egressu ex Ægypto numerarentur bellatorum solum a 20 ætatis anno sexcenta millia virorum, non accensitis Levitis, senibus, pueris ac mulieribus Exod. XII. 37. Num. I. 46. XI. 21. perpendi & considerari velim 1. Israelitas quasi germinantes, reptilium ac piscium more, abunde progenuisse Exod. I. 7. per unum partum gemellorum aut plurium. 2. Ægyptum valde fertilem fuisse, teste Aristotele *historia anim. lib.* VII. *Cap.* IV. & Gellio *lib.* X. C. II. cum mulier quædam quatuor partubus viginti ediderit, & ex Trogo referat Plinius *lib.* VII. C. III. in Ægypto septenos uno utero simul geri; quanquam hoc non commune & ordinarium fuerit. 3. tribuendam præcipue esse hanc multiplicationem singulari benedictioni divinæ, Abrahamo promissæ, & protectioni, qua hæc propagatio consiliis Pharaonis impedita non est. 4. etiam ordinaria via naturali tantum numerum, imo longe majorem prodire potuisse. Si assumatur, annos tantum 200 Israelitas in Ægypto exegisse, & 40 tantum, qui generarint. & cuilibet tantum tres masculos fuisse, nec ante 20 annum eos generasse, ita per decem vicenarios multo major numerus proditurus est. Nam primo annorum vicenario prodibunt 120. secundo 360. Tertio 1080. Quarto 3240. Quinto 9720. Sexto 29160. Septimo 87480. Octavo 262440.

Nono 787320. Decimo 2261960. Ita non opus erit cum Th. Tannero servorum circumcisorum familiam, quæ istuc demigravit, nec cum Iacobo Rudierd, quem citat Tannerus Tract. *de Orgine & increm. primæ Dei Ecclesiæ*, concubinarum usum in auxilium vocare.

SECTIO QUARTA

LEGES, DICTA ET EXEMPLA DE MONOGAMIA ET POLYGAMIA, SUB LEGE, A MOSE USQUE AD CHRISTUM CONTINENS.

CAPUT PRIMUM.

Quæcunque in V. Testamento de Monogamia & Polygamia loca occurrunt, generaliter enarrantur.

PRo ratione instituti ordine historico primum omnia illa loca V. T. proferemus, quæ duas non plures personas matrimonialter conjunctas testantur, deinde leges dicta & exempla, quæ polygamiam stabilire videntur, eadem serie enarraturi. Monogamiam respiciunt e libris historicis textus sequentes Exod. xxi. 3. 4. 5. Lev. xviii. & xx. 10. seq. ubique in singulari numero de uxore, de muliere dicitur, (quo pertinet lex Lev. xviii. 18.) cap. xxi. 7. 13. 14. Num. v. 12-31 xxvi. 59. Deut. xiii. 6. xvii. 17. xx. 7. xxi. 11. xxii. 13. sq. xxiv. 1. 5. xxv. 5. 11. xxvii. 20. xxvi. 1. 30. 54. 56. 57. Judic. iv. 4. 9. 17. 21. v. 24. xii. 8. 9. xiii. 2. seq. xiv. 1. seq. xv. 1. 2. 6. xix. 1. seq. xx. 4. 5. xxi. 1. 18. 21. 22. 23. Benjaminitæ uxoribus destituti, civitates restauratæ jubebantur sibi rapere quisque unam uxorem suam e puellis Schiluntinis. Isti tamen, si quis unquam, pluribus opus habuissent. Ruth. 1. 1. 3. 5. 6. 8. iii. iv. 5. 10. 12. 1 Sam. ii. 20. iv. 19. xiv. 51. xviii. 20. 21. בשתים *in altera duarum* (filiarum) gener fias mihi; alii, *in duabus*, ut ambæ fuerint ei in uxores, quia post mortem Merob acceperit Michal. adde com. 26. 27. cap xix. 11. xxi. 5. 6. xxv. 3. 14. 37. xxx. 22. demus cuique *uxorem suam*, & filios suos. 2 Sam. xii. 3. pauper nil habebat præter *ovem unam*. xiv. 4. seq. 1 Reg. ii. 17.

11.17.IV.11.15.XIV.2.4--6.17.XVI. 33. XXI. 5. 7. seq. 2 Reg.VIII. 18. XIV. 9. 1 Chron. I. 50. II. 36. VII. 15. 16. 23. IX. 35. 2 Chron. XXII. 11. XXXIV. 22. Esr. II. 61. Neh. VI. 18. VII. 63. Ester. V. 10. 14. VI. 13.

II. Ex reliquis Hagiographis Psal. XLV. 10. 11. seq. Subjectum hujus Psalmi Sponsus Christus est, & sponsa Ecclesia, quia *Psalmus adeo emphaticus est*, inquit Coccejus Celeberrimus Interpres, *ut nisi contorte & coacte, & cum multiplici extenuatione, ad alium Regem, quam Christum, non possit accommodari.* Unius Christi unica Sponsa Ecclesia intelligitur 2. Cor. XI. Eph. V. Hos. II. non autem Filia regis Ægypti, Salomonis sponsa, etsi metaphoricis vel allegoricis quibusdam locutionibus ad eam alludatur. Adde Ps. CXXVIII. 3. Prov. II. 16-19. V. 18. 19. 20. VI. 26. sq. XI. 16. 22. XII. 4. XIV. 1. XVIII. 22. XIX. 14. 26. XXI. 9. 19. XXV. 24. XXVII. 15. XXXI. 10. seq. Cohelet IX. 9. Quamvis etiam in Cantico ad Salomonem & filiam regis Ægypti sponsam alludatur, non video tamen, quid obstet, quo minus secundum literam, de amore Christi erga unicam Ecclesiam explicari queat; siquidem omnia, quæ in eo dicuntur, Christo & Ecclesiæ, juxta verborum emphasin, Scripturæ phrasin, & analogiam aliorum locorum, apertissime congruunt, sicut iterum monet Coccejus, aliud subjectum hic non esse quærendum. Totum Canticum monogamiam insinuat. Videsis Cap. I. Comm. 5. 6. 8. 17. Cap. II. 2. seq. III. 1. seq. caput IV. & V. Et quanquam pompa illi reginarum, pellicum atque puellarum Cant. VI. 5. 6. ad regni Christi commendationem faciat, non novit tamen nisi unicam conjugem cum puellis sequentibus, quæ sunt singuli fideles, a quibus distinguit unicam columbam suam, quam solam approbat. Adde caput VII. & VIII. Unitas divisionem & disparitatem excludit, ideo & columbam vocat, quæ adulterii expers est. Conf. Sect. I. Cap. V. Per reginas quidam intelligunt patres antediluvianos, per concubinas vero prophetas post diluvium.

III. Sequuntur loca ex prophetiis Jesa. L. 1. LIV. totum. Cap. LXI. 10. LXII. 4. 5. LXVI. 7. 8. Jer. II. 2. Fit Ecclesia sponsa sic propria, ut jam tum adultera fiat, & pœnam ejus criminis ferre debeat, siquidem alii misceatur Deut. XXII. 23. & Domino, qui sibi desponsavit, facta est peculium Exod. XIX. 56. Deut. VII. 6. Porro Ier. II. 32. עדים *Vincula* tribuit sponsæ ceu monentia de amore, quo colligantur desponsati, & de arcto illo con-

conjugii vinculo. Cap. III. 9. 15. perfide defcivit uxor ab amico. Cap. VI. 11. XVII. 2. XXXI. 4. 22. *fœmina ambit virum.* Quod quidam de vulgari fœmina amplexante maritum, atque de Eccleſia Iſraelis vaga, Deum ambitura, interpretantur, uti Ruth Boazum Ruth. III. vidua levirum Deut. XXV. 5. ſeqq. Abarbenel Rachelem intelligit, quæ virum Deum ſit ambitura. Potius fœmina virgo illa eſt Eſa. VII. 14. viro non cognita. Pergimus ad Ezechielem, cujus caput XVI totum favet monogamiæ. Adde Cap. XVIII. 6. 11. 15. XXII. 11. XXIII. eccleſia Dei meretrix facta. Cap. XXIV. 18. XXXIII. 26. XLIV. 22. 25. Dan. XI. 6. 17. Hoſ. I. 2. 3. Deus enim marito, Eccleſia uxori comparatur; hinc de meretrice una. Proprium conjugii eſt ſervare fidem, cap. II. 2. 16. III. 1. mulier licet unice adametur a marito ſuo, tamen adulterium committit. adulterium auget amor mariti; nam quæ exoſa eſt, minus peccat. XII. 13. Ioel. I. 8. II. 16. Amos VII. 17. Mich. VII. 5. *Ne creditote amico, ne confiditote duci, ab ea, quæ cubat in ſinu tuo obſerva fores oris tui.* (Huc facit adagium, Neque mulieri neque gremio credendum. Hinc אשת חיק *Mulier ſinus* i.e. uxor Deut. XIII. 6. XXVIII. 54. Sirach. IX. 1. & איש חיק *vir ſinus* i.e. maritus Deut. XXVIII. 56. quemadmodum ſinus uſurpatur in re amorum Prov. V. 20.) Denique Malach. II. 14. 15. Athanaſius Vincentius, nullum ſ. Scripturæ dictum plures uxores adjungere uni viro, ſed ſemper unam, negans pag. 166. 167. opponit locum Prov. XXXI. 3. *Ne des mulieribus fortitudinem tuam.* Sed quis non videt, Batſebam matrem indolis filii optime gnaram, quam ſcilicet propenderet ad vagos mulierum amores, monitum hoc ſuggeſſiſſe Salomoni, ut ſe temperaret in re venerea, & plures mulieres vitaret? Id igitur neutiquam illegitimam aut imperfectam reddit Inductionem, ſed confirmat.

IV. Subjungemus loca ex libris Apocryphis, qui licet non ſint Canonici, præferendi tamen Hiſtoriis profanis, ſicut etiam a noſtris polygamiæ patronis citantur. Omnes illi non pro polygamia, ſed monogamia militant. Judith. VIII. 2-8. Tobiæ I. 9. II. 22. II. 19. 22. III. 7. 25. IV. 13. 14. V. 22-28. VI. 11-22. VII. 2. 8. 10. 20. VIII. 1. 4-23. IX. 10. 11. X. 3-13. XI. 3. 6. 16. 18. XII. 3. 14. XIV. 5. 12. 14. Inſignis cumprimis hic eſt Eccleſiaſticus, ſive Sirach. Cap. III. 13. 18. IV. 10. 11. VII. 21. 27. 28. IX. 1-13. Ζῆλος *æmulatio*, qua maritus aut uxor dolet in conjugio alterum eo frui, quod ipſe aut ipſa maximopere adamat. Commate 2. præ-

cipit

præcipit moderationem & temperantiam, in amanda conjuge, ne sit amor viri in uxorem vehementior, ut ordo naturæ invertatur, muliere maritum sibi subjiciente. XV. 2. XXIII. 25. 30. 31. 32. XXV. 2. II. 23. 27-35. mulier est data viro socia vitæ, consors & particeps omnium temporum.

V. Capite XXVI. 1. 4. 8. mulier zelotypa mulieris, vel in amore æmula proponitur, & solicita, ne rivalem habeat, qualis animi affectio in viris est. (Conf. 1. Sam. 1. 10.) comm. 9. 10. conjuges pari boum comparantur; nam συζυγία & σύζυγοι *conjugium* & *conjuges* dicuntur, quod illud benevolentia & fide vinctum ac junctum esse debeat, ut sit stabile ac firmum; ac vir & fœmina eodem quasi jugo juncti sint. Magistri Hebræorum suum quoque זיווג *Zivug* de *matrimonio*, a Græcorum voce fecerunt; qua & Syri & Arabes non multum immutata utuntur; sicut Latine *jugatos* dicimus, unde *conjugium* & *vincla jugalia* poëtis. Adde commata 11. 12. 16-23. uxor est anima. com. 17. est firmum propugnaculum ad defensionem & salutem viri, ut alio adjutorio non indigeat. Cap. XXXVI. 24-27. uxoris consortium comparatur sepi, qua possessio aliqua undique munita & custodita est. C. XL. 19. 24. XLII. 6. 10. 12. 14. XLVII. 21. 2. Maccab. XIV. 25. Histor. Susan. v. 1. 2. 4. 7. 28. 63. lib. 3. Ezræ IV. 20-31. v. 38. lib. 4. Ezræ II. 2. 3. 4. 15. IX. 43-47. Cap. X. Hactenus de monogamia.

VI. Sequuntur præcepta, exempla & dicta, quæ stabilire videntur polygamiam; ut & ea uno intuitu Lector inspiciat, ordine historico rursus visum nobis omnia recensere. Deut. XXI. 15. *Si alicui fuerint duæ uxores, una dilecta & altera exosa.* Iudic. VII. 30. 31. Gideoni uxores multæ erant. 1. Sam. 1. 2. 4. 5. Elkanæ erant duæ uxores. XXV. 42. 43. 44. XXVII. 3. fuerunt Davidi uxores Achinohama & Abigail XXX. 2. 3. 5. 18. duas uxores captas eripuit David 2. Sam. II. 2. ascendit David, etiamque duæ uxores ejus III. 2-5. 7. 8. 13-15. de uxoribus Davidis & concubina Saulis. v. 13. accepit David adhuc concubinas & uxores XI. 2-27. ducit David uxorem Uriæ. XII. 8. 9. 10. 11. 15. 24. XV. 16. reliquit David domi decem fœminas concubinas. XVI. 21. XIX. 5. ereptæ uxores & concubinæ Davidis. XX. 3. XXI. 8. 11. Ritzpa concubina Saulis. Dein 1. Reg. XI. polygamia Salomonis occurrit; quo referunt nonnulli 60 reginas & 80 concubinas Cant. VI. 7. Sed R. Samuel Laniado dicit, אין לו עסק בזה *id huc non pertinere, quod non sit literaliter sed mystice intelligendum.*

1. Paral. 1. 32. 11. 26. fuit uxor altera Ierachmeeli. Sed non constat, an vivente altera. comm. 46. 48. 111. 1-9. filii Davidis ex uxoribus & concubinis. IV. 5. Aschuri erant duæ uxores. com. 18. uxor ejus, scil. vel Calebi, vel Meredi, vel Iisbachi, vel Esræ;& VII. 4. 14. VIII-8-11. XIV. 3 de Davidis uxoribus. 2. Paralip. XI. 18. 21. 23. Rehabeam uxores 18 duxerat,& concubinas 60. filiisque procuravit multitudinem uxorum. XIII. 21. Abiia duxerat sibi uxores quatuordecim. XXI. 14. Uxores Iehorami, facientis quod malum in oculis Domini. XXIV. 2. Ioascho accepit Iehojadah uxores duas. Esther. 1. 11. 3. 4. 8. 12. 14-17. Esa. IV. 1. (aliis est caput III. 18.) tempore illo prehendent septem mulieres virum eundem. Ier. XXXVIII. 22. 23. Zedekiæ uxores, legitimæ & pellices. Daniel. v. 2. 3. 23. Belschazaris uxores & concubinæ. Tantum de locis V. T. quæ polygamiam probare videntur, quæ nunc una cum præceptis Exod. XX. 14. 17. & Lev. XVIII. 18. cæterisque a Theophilo allegatis, ordine historico sunt examinanda.

CAPUT II.

An Exod. XX. 14. 17. & Deut. v. 24. 27. septimo & decimo Decalogi præceptis polygamia sit prohibita.

NUnc ordine præcepta Mosaica examinanda veniunt, quorum primum in ipso Decalogo de conjugio occurrit Exod. XX. 14. Deut. v. 24. לא תנאף *lo tinaph non committes adulterium*, a Junio versum, *non scortaberis*. Quod in textu Hebræo septimum, sed in Græco LXX Exodi sextum præceptum est, & præmittitur præcepto de homicidio; qui ordo ab Evangelistis & Apostolo etiam observatur Marc. X. 19. Luc. XVIII. 20. & Rom. XIII. 9. partim quia Græca versio erat in omnium manibus, partim quia cætera vitia apud gentes odiosa erant & infamiam habebant, sed adulteria & scortationes propemodum turpitudinis notam amiserant, partim etiam quia hoc scelus gravissimum & frequentissimum. Quemadmodum Philo Iudæus observat *lib. de Decalogo*, quod *præceptum de honorandis parentibus claudat priorem illum Divinum quinarium; alterum vero scripturus legislator interdicta continentem & spectantem ad homines* ἀπὸ μοιχείας ἄρχεται, μέγιστον ἀδικημάτων τῶν εἶναι ὑπολαβών *ordiatur ab adulterio ut peccato gravissimo*; & *de Specialibus Legibus* inquit, *in tabula*

tabula posteriore primum mandatum est, Non mœchaberis, ut opinor, quia ubique terrarum voluptas pollet plurimum.

II. Apud Hebræos vox נאף in sensu adulterii sumitur, teste Kimchio Lexicographo אין נ׳ אלא אשת איש וכן נמצא בכל המקרא *Vox* Niuph *nihil aliud significat, quam adulterium, quo sensu in tota Scriptura reperitur*: rationem adfert ex Hos. IV. 14. Sed quia plus in lege est, quam dicitur, & docente Maymonide in *Porta Mosis* p. 40. *res*, quæ possunt *elici argumentis ab universali & particulari desumptis, traditæ sunt a Mose e Sinai*, juxta illud Magistrorum כללותיה ופרשתיה *universalia ejus & particularia ejus*; non immerito cum Aben Esra scortationem & quemcunque concubitum illicitum comprehendimus, sicut Ralbag omnes nuditates hic vetitas esse censet, a qua sententia non recedit Isaacus Abarbenel in Pent. f. 176. 2. בדבור לא תנאף נכללו העריות כלם וכל מיני הניאופים *Sermone isto lo tinaph non committes adulterium, comprehenduntur omnes nuditates, & omnes species adulteriorum.* Addit, *quamvis* נואף *adulterans in specie eum significet, qui cum uxore maritata concumbit, includit tamen omnes nuditates & incestus.* Deinde interpretaturus legem Exod. XXII. 16. hæc verba præmittit: *Postquam Moses retulit præcepta, in sexto & octavo Decalogi præceptis comprehensa, refert etiam, in verbis*, ne mœchaberis, *alia præcepta contineri, non solam uxorem mariti. Et quamvis hæc pellecta non sit desponsata, comprehenditur tamen hæc materia in* VII. *præcepto.*

III. Id enim extra controversiæ aleam positum, per unam speciem sæpe totum genus intelligi, & de natura legis esse judicandum ex toto complexu atque ex scopo & natura legislatoris, ex regulis item generalibus ad legis expositionem necessariis, & explicatione Mosis ac Prophetarum. Ideoque Syrus & uterque Arabs Interpretes locum Exod. XX. 14. vertunt Math. V. 27. לא תנוף & לא תנור *ne scortator* (Persa *adulterium & scortationem ne feceris.*) ﻧﻒ enim Syris *scortari*, & *mœchari*, & زنى Arabibus *coire* & *scortari* significat. Vix unquam aliter sumitur, inquit Castellus. Sicut etiam hæc duo conjuncta reperiuntur in *Parte secunda paræneticæ Epistolæ Barnabæ*, ὁ πορνεύσεις, ὁ μοιχεύσεις. *Non fornicaberis, non mœchaberis.*

IV. Iam polygamiam quod attinet, negat Theophilus Th. XXII. XXIV. XXV. in VII. aut X. Decalogi præceptis eam prohiberi, quia Patriarchæ, Reges, Prophetæ & Apostoli non ita intellexerint ista præcepta, nec explicuerint mentem legislatoris, sed factis potius atque

que exemplis, exemplorumque approbatione, intermissa reprehensione polygamiæ legalitatem ostenderint. Addit Daph. Arcuarius p. 22. in V. T. viros multas uxores & concubinas habuisse, nec tamen unquam dici matrimonium violasse, nisi cum alterius mariti uxore congressi sint, exemplo Davidis. Verum enimvero ante Mosem Patriarchæ ista præcepta tali forma nondum habuere. A Lege Mosaica vix alii præter reges, qui sibi præ aliis licentiam tribuere solent, in populo Dei polygami leguntur, neque tamen illi aut alii mortales ideo excusandi. An ex eo, quod populus Israëliticus vitulum aureum ab Aarone factum coluit, sequitur, Deum in Decalogo recens promulgato simulachra & imaginum cultum non prohibuisse? quam severe Deus omni tempore prohibuit idololatriam, quoties tamen Israelitæ, speciatim reges, eam exercuere? Scivit David, homicidium & adulterium in Decalogo esse prohibitum, utrumque tamen commisit. Temerarium etiam est statuere, Deum, si videat subditos non recte intelligere legem a se propositam, teneri ita clare eam explicare, ne subditi se ignorantia excusent. Eva dubitante de sensu legis, Deus non statim tenebatur mittere legatos, qui eam explicarent.

V. Mosem, Prophetas & Apostolos etiam aliis in locis polygamiam prohibuisse, ac reprehendisse, postea videbimus. Nunc saltem demonstrandum, in Decalogo esse prohibitam, quod haudquaquam erit difficile. In VII præcepto omnis turpitudo vetita est, & quicquid violat leges castitatis in matrimonio & extra illud; cujus turpitudinis ut gravissima species non est posita, quando humanum genus & sexus legitimus negligitur, quia hæc nimis abominanda, nec nisi ab eo, qui humanam naturam exuit, committitur; ita nec levissima, sed proxima gravissimæ adulterium damnatur, quod R. Levi Barzelonitæ Leg. XXXV צד גזל *species* est *rapinæ*. Et quamvis largiamur, Scripturam hic aliisque in locis præcipue illud adulterium damnare, quod est concubitus conjugati cum conjugata, & vice versa, non negandum tamen est, adulterium a conjugato committi cum innupta, & soluta, ac a soluto cum conjugata, neque aliæ adulterii & turpitudinis species sunt excludendæ, ut juxta cum aliis Hebræis recte monet Abarbenel.

VI. Cum enim uxor mariti sit חברת ואשת ברית *socia & uxor fœderis, perfide agit contra eam*, qui plures ei superinducit Mal. II. 14. 15. Festo *adulter & adultera dicuntur, quia & ille ad alteram, & hæc ad alterum sese* con-

conferunt, a in u mutato; quod probat Vossius *in Etymol. lat. lin.* adeoque adulterium committit mulier conjugata, si alteri viro sui copiam faciat 1 Cor. VII. 4. quod concedit D. Arcuarius p. 21. & vi correlatorum adulter est, quicunque pluribus mulieribus potestatem dat in suum corpus, quod Arcuarius loco citato negat sine ullo fundamento. Siquidem vi primæ institutionis Gen. II. 24. unica tantum uxor in ejus corpus potestatem habet. Ideoque falsissimum est, quod maritus tantum adulterium committat debitum conjugale, amorem & defensionem uxori denegando, non autem aliam superinducendo. Idem Apostolus docet viventi marito mulierem esse alligatam vi legis divinæ, ita ut mœcha vocetur, si fiat alterius viri Rom. VII. 2. 3. Pariter vi correlatorum, vivente uxore mœchus vocabitur vir, si fiat alterius fœminæ. Et si vir, qui dimissa uxore sua duxerit aliam, mœchetur adversus eam; & mulier, quæ dimisso viro suo nupserit alteri, mœchetur, teste Christo Marc. X. 11. 12. non minus, imo magis mœchabitur, quicunque retenta uxore sua, superinduxerit aliam, aut pluribus se commisceat, quia ratio adulterii datur, quod duo tantum in una carne esse debeant. Id approbat Carpz. *Pract. no. Crim.* P. II. Q. 66. §. 2.

VII. Denique idem Salvator noster, qui optimus est hujus VII præcepti Interpres, Matth. v. 28. concupiscentiam alterius mulieris præter suam, non mulieris tantum nuptæ, verum etiam cœlibis aspectum, annumerat adulterio. Quomodo etiam loquuntur Talmudistæ כל המסתכל באשת בכוונה כאילו בא עליה *Quicunque aspicit mulierem cum intentione, perinde est, ac si rem cum ea habuisset. Quia* הרהור מביא לידי מעשה *cogitatio impellit ad ipsum opus.* Vide sis *Sohar in Lev. Col.* 172. *Cum quis cogitationes habet de uxore proximi sui & deinde rem habet cum uxore propria, illius liberi, qui hinc generantur, vocantur dii fusiles.* Cum tamen concupiscentia in solo actu interno consistat, nec prorumpat in externum. Multo magis igitur polygamorum concupiscentia, quæ cum actu externo inordinato conjuncta est, adulterio erit annumeranda. Quia qui minus prohibet, fortiori ratione prohibere majus censendus est. Ex quibus omnibus liquet, polygamiam septimi præcepti ambitu comprehensam fuisse, quando unus vir præter agglutinatam sibi jungit aliam ad tempus, vel in perpetuum; vel mulier præter agglutinatum jungitur alteri. Disputat igitur D. Arcuarius p. 22. 23. 24. cum Christo & Apostolis, virum tantum matrimonium violare & adulterium

rium committere ſtatuens, ſtrictiſſimo ſenſu, ſi uxori ſuæ debitum conjugale non præſtet, & conjugati uxori ſe jungat. Quæ Phariſæorum & Scribarum gloſſemata erant, quibus ſe opponit Salvator Matt. v. Et illam eſſe plerorumque Hebræorum ſententiam de adulterio & VII præcepto, falſum eſſe vidimus; quamvis R. Levi, quem unicum ille ex Hottingero de jure Hebr. citat, נשוי abſolute & ſimpliciter ſtrictiſſimo ſenſu congreſſum cum uxore viri alterius denotare dicat.

VIII. In x. præcepto tantum polygamiam ſimultaneam muliebrem, nullatenus autem, ne quidem virtualiter, polygamiam ſimultaneam virilem prohiberi, abſurde docet Theophilus Th. XXIV. Rationis oppoſitæ pondus nullum eſt, quod ſcilicet in eo *concupiſcentia rei alienæ, ſive quatenus alium Dominum habet, prohibeatur.* Siquidem eſt concupiſcentia rerum indifferentium, quarum uſu Deus poſitiva lege Iudæis interdixerat, veſtiri heterogeneis, veſci carne ſuilla, & quæ ſunt id genus alia poſitiva. Nec quiſquam inficias ibit, omne malum turpe per ſe, & quicquid pietati & juſtitiæ adverſum eſt, prohiberi decimo præcepto, juxta Iac. I. 14. ſeq. & Rom. VII. 7. 8. XIII. 9. ubi Apoſtolus ſimpliciter hanc legem proponit, ſine expreſſa objecti determinatione; atque ſic nec ejus ambitu polygamiam ſimultaneam virilem eſſe excludendam, quando quis præter unam concupiſcit plures. Si enim ipſum aſpectum mulieris ad concupiſcendam eam adulterii in corde Chriſtus damnaverit, etiam primos illos motus cordis, qui aſpectum ſequuntur, & actus externos damnavit. Aut dicat mihi Theophilus, annon Salomo multiplicando uxores, non conjugatas, peccaverit contra x. præceptum? peccavit enim concupiſcentia.

IX. Dein prohibet Deus cupiditates eorum, *quæ ſunt proximi* noſtri. Quis autem non videt, eum, qui cupit aliis corpus concedere, præterquam ſuæ uxori, cupere aliquid, quod eſt proximi nempe uxoris ſuæ, quæ ſola poteſtatem habet in mariti corpus? Quemadmodum ipſe Theophilus concedit, uxorem habere jus aliquod in corpus mariti, reſpectu debiti conjugalis, quod non quidem dici debeat dominium, ſed obligatio conjugalis. Si tale jus, talis poteſtas & talis obligatio hic agnoſcatur, agnoſci etiam debet, non licere aliam concupiſcere. Licet enim marita non habeat dominium in maritum, non tamen ita illo in conjugio inferior eſt, ut mutuum jus non ſit in utriuſque corpus, ut ſine ejus violatione poſſit plures uxores adſciſcere. X. Ex

X. Ex his omnibus manifestum est, polygamiam etiam legi naturali, & morali, quæ in Decalogo continetur, repugnare, sicut supra eam legi naturæ, ab ipso Naturæ auctore in creatione & rerum primordiis positæ, cordique humano inditæ, adeoque posteritati universæ perpetuo observandæ, adversari, demonstratum ivimus. Decem enim illa verba cum ore Dei promulgata sint, & quidem publice in monte, tam alta voce, ut a sexcentis hominum millibus per aliquot milliaria exaudiri possent Deut. v. 22. & ipsius Dei digito lapidibus inscripta, perpetuæ sunt observantiæ, cum reliqua præcepta a Mose in tabernaculo data sint. Infirmum enim est, quod Scholastici putent, legem moralem gentes non obligare, quia solis Judæis lata Exod. xx. Deut. v. Quamvis enim iis solis data fuerit per modum privilegii, non tamen solos Israëlitas obligasse patet, quia a proselytis & peregrinis etiam erat observanda, & in lege naturæ fundata. Quæ etiam ratio est, quod Paulus Rom. XIII. Eph. VI. & passim, eadem præcepta gentibus inculcet. Atque ita Hebræi docent, שהן על כל בני העולם בכלל בין ישראל בין גוי *quod ista* præcepta *omnes homines concernant, sive Israelitæ fuerint, sive gentiles.*

CAPUT III.

Neque leges Exod. XXI. 9. & XXII. 16. probant polygamiam.

SEquuntur leges, quas confirmandæ & stabiliendæ polygamiæ adducit Theophilus. Thesi LXVI dicit, legem illam Exod. XXI. 9. si ulla alia in tota Scriptura, clarissime docere, *Deum permisisse parentibus, ut filiis suis quærant duas uxores.* Hoc autem salva sua justitia & sanctitate nullatenus facere potuisse, si polygamia contra primam institutionem aut alias ipsius leges esset. Legem enim ille ita exponit: Moses patri præscribit, quomodo se gerere debeat, si suam ancillam suo filio desponset, quod scilicet instar filiæ illam debeat dotare, & *si filio adhuc aliam secundam scilicet desponset*, priori, nempe ancillæ nihil de alimentis, vestimentis & debito conjugali detrahere. Ath. Vincentius Biblia Ernestina allegat, in quibus hæc verba extent: *Si filio aliam præter primam istam ancillam adhuc acquirat.* Sed mihi videor istam difficultatem facile solvere posse.

II. In quem finem ipsa verba Hebræa sunt inspicienda, ut, quem

quem illa sensum fundant, unusquisque videat, quæ commat. 9. 10. & 11. ita sonant.: ואם לבנו ייעדנה כמשפט הבנות יעשה לה׃ אם אחרת יקח לו׃ שארה כסותה ועונתה לא יגרע ואם שלש אלה לא יעשה לה ויצאה חנם אין כסף׃ Id est, *Si filio suo desponset eum, secundum jus filiarum facito ei. Si aliam acceperit ei, alimentum ejus, operimentum ejus & habitationem ejus ne diminuat. Quod si tria ista non fecerit ei, tum exito gratis absque pecunia.* Ex quibus verbis, si recte vertantur, nondum ita clarum est, Patri permissum a Deo, ut filio suo quærat duas uxores. Quia textus non infert casum superinductæ alterius conjugis, sed si aliam acceperit ei (filio) ista ancilla relicta vel posthabita. Qui enim aliam accipit, ille priorem oblatam repudiat vel abire jubet. Neque verba illa, *præter illam, adhuc*, vel *quoque*, in textu reperiuntur. Biblia Ernestina inspicere non licet. Neque illa authentica. Iunius & Trem. paulo aliter vertunt: *Si alteram acceperit sibi*, Ita LXX. Onkelos, Syrus, Samaritanus; sed versio Lutheri, Gallica, Anglicana, Belgica, Helvetica, habent *aliam ei*, qui Abarbeneli *in Pentat. fol.* 178. 4. est *Dominus ancillæ memoratus, aut filius.* Videtur autem τὸ *accepit* de patre potius enunciari, quam de filio, quia patres passim dicuntur filiis suis accipere uxores Gen. XXXVIII. 6. Judic. XIV. 2. Ex quibus evidens est, falsum esse, quod dicatur in textu, Si filio adhuc aliam scilicet secundam desponset. Id enim alia phrasi Scriptura exprimere consuevit Gen. XXXI. 50. אם תענה את בנותי ואם תקח נשים על בנותי *Si affixeris filias meas, & assumseris mulieres præter filias meas.* Hic vero non dicitur עליה *præter eam*, vel *supra eam*, vel *ultra eam*, aut *cum ea*, quemadmodum interpretantur Targum tum Hierosolymitanum, tum Uzielidi tributum, & Arabs.

III. Præcepit Deus com. 7. ut serva, quam Dominus sibi aut filio uxorem volebat, semper in ædibus ejus maneret, neque parenti ejus hac in re obsistere liceret, quia emebatur in spem matrimonii, atque hoc R. Mosi Gerund. & R. M. Albeldæ est, *non exire, ut servi exeunt*, qui post sex annorum servitutem, seu jubilæo, libertatem accipiebant. Juxta R. Levi ben Gerson, Dominus potuit servo dare Cananæam ad tollendos liberos; at servam Cananæo uxorem dare non poterat, verum obligatus erat, ut vel ipse duceret eam, aut filio suo daret, ut ita *non exiret*, *ut servi*, id est nequaquam maritata, quam sententiam approbat Abarbenel. Si vero Dominus nec sibi nec filio eam desponderet, sed aliam ei acciperet,

ret, ut spe matrimonii puella excideret, non habebat jus eam alicui e populo extero vendendi, sed dare tenebatur huic puellæ שארה *alimentum ejus* (Auctor Michlal Jophi explicat על כל מזון *de omnis generis alimento*) כסותה *tegumentum ejus*, & עונתה *habitationem* sive *domicilium ejus*. Quod alii vertunt *lectum & dotem*, quam solebant sponsi post concubitum uxoribus suis dare; ut posset hoc modo dotata honestum sponsum invenire. Quod si *tria ista non fecerit ei*, nempe proxime immediata victum, amictum & domicilium, *tum exito gratis* (sine pretio, immerito, sine causa, culpave, sicut חנם Psal. xxxv. 15.) *absque pecunia*, ut non teneantur cognati pecuniam dare Domino ancillæ ad redimendam eam. Alii *tria ista*, aliter exponunt, nempe si Dominus neque filio servam junxerit, neque etiam redimi curaverit. Sic R. Bechai *comment in leg.* f. 94. 2. והם שלש אלה כלומר היעוד לעצמו או לבנו או שיפרנה האב Id Abulensi quidem non probatur, quod illa copulatim impleri nequeant. Verum isti difficultati facile fieri potest satis, si cum Auctore *Michlal Jophi* verba illa שלש אלה sumamus pro אחת משלש אלה id est; *si unum ex hisce tribus non fecerit*, sicut Judic. xii. 7. Jephtha Gilhadita sepultus est בערי גלעד *in civitatibus Gilead*, id est in una, vel aliqua urbium Gilead.

IV. Phrasin אם אחרת יקח לו *si aliam ei* vel *sibi accipiat*, non prodesse polygamiæ fautoribus, vidimus. Sed aliud ex hoc textu argumentum duci potest ex voce עונתה com. 10. quam nos *habitationem* vel *domicilium ejus* vertimus, alii vero cum Pellicano, *pretium pudicitiæ*, (pro defloratione) sive interesse ejus quoad pudicitiæ honestatem & famam attinet, ut solvat virginitatis jacturam; alii *debitum conjugale & nuptias*. Atque ita Hebræi communiter intelligunt tempus statutum & determinatum, scilicet concubitus maritalis quod תשמיש i. e. *officium debiti conjugalis* appellant. Ut ita suo tempore præter aliam, etiam huic ancillæ debitum conjugale præstare jubeatur, ad suscipiendam ex ea prolem, qui finis est conjugii. Ita Maymonides אישות *sive de Connubiis Cap.* xii. §. 1. 2. *Qui ducit uxorem, virginem, mulierem, majorem, parvam, Judæam, proselytam, manumissam, is ei promittit res decem. Ex quibus tria ista lege sancita sunt, curatio corporis, vestitus, & statum tempus. Curatio corporis, hoc est, ejus alimentum: vestitus est, quod nomen ipsum declarat: sed* עונה *statum tempus, ut consuetudine communi cum ea se conjungat. Reliqua septem auctoritate Sapientum sunt instituta,*

(quæ ex Maym. in pauca contraham, videlicet.) *Sors donationis propter nuptias, ut vir ægrotæ uxoris curam habeat, captivam redimat, mortuam sepeliat, viduæ prospiciat de domicilio & alimentis, ut filiæ ex bonis paternis vivant, donec nubant, & pueri hæreditatem ex æquo partiantur.* Quæ sex sorti donationis sive doti principali adjecta *Dotis conditiones* vocantur.

V. Verum enimvero & hæ argutationes carent fundamento, quia voces cognatæ מעון 1. Sam. 11.29. 32. Psal. LXVIII. 6. LXXI 3. XC. 1. & מעונה Deut. XXXIII. 27. Psal. LXXVI. 3. Amos III. 4 *habitaculum*, vel juxta Kimchium, *locum commorandi* denotant. Quidni pari modo שנה, ut idem sit, quod מעון? Atque ita Aben-Ezra monet, quosdam interpretari דיתה *habitationem ejus.* Accedit, quod juxta Masorethas Hos. x. 10. talem significationem habeat לשתי עונות *in duabus habitationibus ipsorum.* Atque ita hic manebit sensus: si filius sibi, vel Dominus (pater) ei (filio) aliam accipiat, victum & amictum ejus, & habitationem ejus non diminuat, id est, non veluti exteram eam tractet, nec ignominiose expellat, sed honeste & liberaliter ceu ingenuæ & liberæ puellæ tria illa dabit, comm. 11.

VI. Si quis vero præfractius contendere velit, vocem עונה non aliter vertendam esse, quam per *statutum tempus*, (Saadias habet אוקאתהא *tempora sua præfinita,*) existimat Clariss. Pfeifferus, dici posse, innui tempus non *debiti conjugalis* uxori, sed *laboris & quietis* ancillæ Israeliticæ præstandum. Cui placet subjungere aliam solvendi rationem, quod scilicet, si cum Chaldæis, Arabe, Fagio, Piscatore, Castalione & Grotio, quique eos sequuntur, ita alicui visum sit verba interpretari, *Si alteram quoque acceperit ei*, ipsa nempe ancilla retenta, (quod fieri potuisse censet Abulensis) non autem repudiata, & vocem עונה *de debito conjugali* exponere, hæc non tam lex, quam permissio dicenda sit, qualis est divortii, pro duritia cordis ipsorum Deut. XXIV. 1. seq. Matth. XIX. 7. 8. Quod conditionales illæ locutiones haud obscure innuunt. כי יקח איש אשה *quum duxerit quis uxorem.* כי ימכר איש את בתו *quum venideriderit quis filiam suam.* אם לבנו ייעדנה *Si filio suo desponset eam*, & ita porro. Qua ratione cadit omne præsidium, quod polygamiæ patroni in hac lege quærunt, quam clarissime polygamiam adstruere putant.

VII. Altera Lex Mosaica in Exodo, ex qua polygamiam stabilire conantur Theophilus Aleth. & Athanasius Vinc. eadem Thesi

LXVI. extat cap. XXII. 16. וכי יפתה איש בתולה אשר לא ארשה ושכב עמה הר יהרנה לו לאשה *Si quis iephatteh* pellexerit *virginem, quæ non est desponsata, & cubaverit cum ea; omnino constituens ei dotem accipito eam in uxorem.* com. 17. *Si plane rennet pater ejus eam dare illi, pecuniam pendito, prout est dos virginum.* Verba illa, si quisquam, *in genere poni* dicunt, *sine determinatione ad cœlibem. Quia igitur Spiritus S. non determinat nec hic nec alibi, nec nos determinare debere, sed de omni viro accipere, sive sit uxoratus, sive non.* Conferunt locum parallelum Deut. XXII. 28. 29. quem eodem modo cum illis explicat Daph. Arcuarius pag. 23. tam de conjugatis, quam solutis, sine ulla limitatione, sicut versum 22. ejusdem capitis tam solutos quam maritatos concernere contendit.

VIII. Ast nulla nos cogit necessitas, ut de conjugato legem interpretemur, tametsi sine determinatione איש *quispiam* dicatur, non valet tamen universaliter, sed subjectum illud restringendum est; si scilicet esset vir de eadem tribu, de qua puella vel proselytus Num. XXXVI. si non esset gentilis Deut. VII. (qualis graviori pœna erat afficiendus, quia sic toti universitati Hebræorum ignominiæ nota inurebatur, sicut inter nos majore pœna afficiendus foret Judæus vel Turca, qui cum Christiana scortaretur) nisi etiam esset servus Hebræorum, aut consanguineus, aut sacerdos summus. Ita etiam restringere licet legem ad cœlibem. Huc spectant, quæ habet Seldenus *Uxore Ebr. Lib. I. c. XVI. Quod vero de nuptiis heic dictum, intelligendum est de ea, cujus stupratori nuptiæ non alias interdictæ. Nam si secundaria erat, aut aliquo præcepto sive expresse negativo, sive negativo ex affirmationis nota (juxta superius dicta) nedum incestus nomine ei interdicta, non erat ducenda. Verba illa* sit ei in uxorem *interpretantur per* לאשה הראויה לו in uxorem, qualis ei e lege alias idonea. *Igitur tametsi virginem vi compressérat Pontifex maximus, ducenda ei non erat. Quoniam jam virgo non erat ipsa. Et solum virgo ei ex lege, ut ostensum est, ducenda.* Ita etiam de viro intelligendum hoc est, cujus nuptiæ non sunt interdictæ, quemadmodum interdictæ sunt conjugato cum aliis mulieribus Gen. II. 24. Lev. XVIII. 18. Fr. Junio Exod. XXII. 16. *Lex concubitus inter cœlibes est, si quis pellexerit virginem nemini desponsatam, eamque compresserit.* Quod Abarbenel non obscure innuit, quando *pellicientem in hoc concubitu gloriam apud juvenes quærere dicit.* Nec desunt, qui comma 22. Deut. XXII. quod Arcuarius urget, ad

conjugatos tantum, adeoque ad duplex adulterium referant. Quamvis nihil obstet, quo minus, & de conjugato & de cœlibe ista lex intelligi queat, quia licet cœlebs reus non sit perfidiæ, tamen æque jus publicum violavit, atque fœmina adultera. Hæc sententia etiam Calvini, Junii, Zepperi & aliorum est.

IX. Differentiam horum præceptorum, paucis subnectere visum est. Agitur in Exodo de puella, quæ blandis verbis seducta in stuprum ultro consensit, sive de virgine, quam juvenis pellexerit obtentu futurarum nuptiarum, ut loquuntur maximi Theologi Junius & Rivetus. Verbum enim פתה *pittah* in Pihel *pellicere & polliceri, illecebris fallere, verborum blanditiis inescare, blandiendo decipere, veris vel falsis rationibus persuadere* significat, unde Græcum πείθω *suadeo*, & ἀπατάω *persuadendo decipio, blandis verbis induco*, quo verbo LXX utuntur ἐὰν δὲ ἀπατάσῃ τὶς παρθένον. Onkelos & Syrus verbum שדל adhibuerunt *blanditus, adulatus est, commovit, solicitavit, decepit*; unde nomen שדול i. e. *res plausibilis & fucata*, quæ primo aspectu emtores allicit. Sed in Deuteronomio aliud verbum usurpatur תפש *apprehendit, cepit, tenuit, manibus deprehendit, & deprehendendo contrectavit.*

X. Verba Deut. XXII. 28. 29. ita sonant: כי ימצא איש נערה בתולה אשר לא ארשה ותפשה ושכב עמה ונמצאו: ונתן האיש השכב עמה לאבי הנערה חמשים כסף ולו תהיה לאשה תחת אשר ענה לא יוכל שלחה כל ימיו: *Si inveniat quis puellam virginem, quæ non est desponsata, uti phasa* & prehendens eam, *concubuerit cum ea, & manifesti fiant: Tunc dabit vir ille, qui concubuit cum ea, patri puellæ quinquaginta siclos argenteos; & esto illi in uxorem; quod compressit eam; nepotesto dimittere eam omnibus diebus suis.* Qui casus diversus est a priori, cum quis occasione arrepta, puellam vitiaverit. LXX id voce βιασάμενος *vim faciens* exprimunt, quod quidem non de violento raptu, qui capitali pœna mulctabatur, attamen de ipso facto *apprehensionis*, citra suasionem & puellæ consensum, intelligi debet. Ideoque hic etiam dicitur אם ימצא איש *Si invenerit quispiam* puellam casu scilicet, quo notatur, quod eam anteanon sollicitaverit, matrimonium & dona pollicendo.

XI. Abarbenel *Commentario in Exod. XXII. 16. fol.* 181. 4. pœnam delicti & rationem ejus exponit: זהו דבר שנא יהוה שבפתוי ישכב אדם עמה: ולכן יהיה עונש המפתה שמהר ימהרנה לו לאשה רוצה לומר שיקחנה לו לאשה מיד ויכתוב לה כתובה כמוהר הבתולות שהוא קצוב חמשים כסף אצל התופס את הבתולה באונס שנאמר ונתן האיש לאבי הנערה חמשים כסף. *Est illa res exosa Domino, si quis pelliciendo & seducendo concumbat cum puella. Ideo pœna ejusmodi*

ejusmodi pellicienti constituta est, ut dotando dotet eam sibi in uxorem, *id est, ut mox eam sibi in uxorem accipiat, & instrumentalem dotem ei scribat*, prout est dos virginum, *quæ apud vi apprehendentem virginem definita & determinata est Deut.* XXII. 29. *a quo scilicet quinquaginta sicli argentei solvendi.* Idem commentator hujus juris rectitudinem & æquitatem ostendit verbis seqq. quorum sensum exprimam; *quod scilicet plerumque* juvenes *non puellam sibi convenientem & æqualem pelliciant, quam ducere animum induxerint, sed quod qui sibi videntur honoratiores, pulchras alicujus filias spectantes & concupiscentes aliquam blanditiis decipiant, & ab ea matrimonii promissione concubitum impetrent, carnisque desiderio & appetitu impleto, eam deserant, & apud* juvenes *hac propter gloriose sese efferant. Ideoque Deum injunxisse pellicienti, ut dotando eam sibi dotaret in uxorem, & per nuptias eam acciperet, licet non ejusdem cum ipso esset status. Et Pater ejus non dabit ei ullam dotem muliebrem, vel ulla dotalia ornamenta. Sin vero contingat, ut puella seducta dignior sit seducente, ideoque pater eam illi dare renuat, si vel illam ducere vellet, tunc vir pecuniam pendito puellæ patri, prout est dos virginum, in Deuteronomio, ubi de apprehendente, expressa, quia coram juvenibus eam corrupit & profanavit. Et patri tunc necesse est dotem & dona multiplicare. Decens autem est, ut hoc persolvat pelliciens. Sed quia illa etiam peccavit hac in re, non ab illa, sed a patre ejus pendet nuptiarum scriptura.* Pergit *fol.* 381. 1. *ad Deut.* XXII. 28. 29. *Si vero non fiat per modum seductionis sed violentiæ, & testes testentur,* שאנסה quod vim ei intulerit, *tunc dabit patri puella quinquaginta siclos argenteos &c. Quia neque matrimonium, neque dona ei promisit, quemadmodum prior, pelliciens puellam,* אבל בחוקה החזיק בה sed vi prehendit eam; *ideoque lex hanc geminam ei mulctam imperat, ut respectu donorum patri puellæ solvat quinquaginta siclos argenteos, & respectu promissi matrimonii, ut accipiat eam in uxorem; & ne unquam eam repudiet, ideo præcepit, ut non dimittat eam omnibus diebus suis.*

XII. Recte recedit Abarbenel ab eorum Hebræorum sententia, qui priore lege Exod. XXII. 16. tantum de mulcta nomine virginitatis ereptæ solvenda, non autem de uxore ducenda, præceptum contineri volunt; quæ etiam sententia videtur Chaldæorum Interpretum Hierosolymitani & Pseudo-Jonathanis, nec non Arabum Saadiæ & Erpeniani: ita ut si uterque velit, nuptiis jungantur, si vero ipse aut puella, aut puellæ pater renueret, mulctam is velut dotem virginalem patri persolveret, Deut. XXII. 29. ex-

pressam; si vero illectam puellam duxisset, eam pro more dotaret. Addunt, eum, qui virginem vi compressérat, debuisse eam ducere, & mulctam solvere, sive cœca illa esset, sive clauda, sive leprosa, sine dote virginali, quam minorem 50 siclis argenteis, seu 200 Zuzis sive denariis, non fuisse constitutam tradunt. Auctores citatos vide sis apud Doctissimum Seldenum in *Uxore Ebraica*.

XIII. Id profecto ex omnibus circumstantiis liquet, Sapientissimum Legislatorem graviori pœna afficere *apprehendentem*, sive eum, qui *vi comprimit* puellam, quam qui *blandis verbis eam allicit*, cum hoc in casu culpa quoque sit in puella, quod seduci se sit passa. Neque tamen in viri pellicientis arbitrio positum fuit, an ipsam ducere vellet, aut in puellæ potestate, quæ stupratoris mores novit, qui ei postea displicere non debent, & volens se libidini ejus subjecit, cum solius patris arbitrio legislator illud reliquerit ob patriam potestatem, dilertis hisce verbis commate 17. *Si plane renuet pater ejus eam dare illi, pecuniam pendito, prout est dos virginum*, vel juxta modum dotis virginum, Seb. Castal. vertit, *ut fert dos virginum*. Et quamvis diligenter & accurate inquirendum sit, an stuprator matrimonium promiserit, quo casu vitiatam ducere adhuc magis obligatus est, æquitas tamen exigit, ut unusquisque sibi matrimonio jungat, cui virginitatis honorem abstulit, cum ablati restitutio sit juris naturalis. Ideoque Vulgata versio, quam sequitur Lucas Osiander, hæc duo sigillatim expressit, *dotabit eam, & habebit eam in uxorem*. Biblia Tigurina, Lat. & Germ. L. Jud. & Pellic: *donatione donabit eam*, (eritque) *ei uxor*. Bibl. Germ. Norimbergæ impressa an. 1483. er bemorgengabe sy und hab sy zu einem weib. Pariter Luth & Piscator. Anglicana; he shal surely endow her to be his wife/ q. d. ita dotabit, ut uxor ejus esse possit legitima. Italica Diodati; *Se alcuno haurà sodotta una vergine, laquale non sia sposata, e sarà giaciuto con lei, del tutto dotila*, e prendalasi *per moglie*. Reliquæ versiones licet id non ita exprimant, innuunt tamen. Fr. Junius *in Analytica Explic.* Exodi dicit: *Lex est, si quis pellexerit virginem eamque compresserit, ut dotet eam, & uxorem ducat*, v. 16. *sin parentes puellæ renuerint, dotem præstet pro conditione personæ* v. 17. Quæ etiam Calvini explicatio est.

XIV. Ideoque meo judicio, in Exodo, pellicienti virginem injungitur, ut eam secundum facultates suas, & puellæ statum atque dignitatem *dotet* simulque *ducat*, etiamsi ope & dignitate

sit

sit inferior, nec a socero dotem exigat; ut eam tamen ob injuriam illatam, tolerante Deo repudium & divortium, dimittere posset, quia & ipsa omni culpa non carebat; Si vero pater ei dare renuat, tantam pecuniæ summam, quantam dotis loco a patre accepisset, & quantam ille dare potest, numerare tenetur. Sed in Deuteronomio comprimenti sive apprehendenti virginem mandatum est, ut vitiatam duceret, dotem ei assignaret, & insuper patri, cujus est liberos matrimonio collocare, & cui nunc injuria est illata, 50 siclorum argenteorum mulctam solveret, quam Pellicanus alteram dotem vocat qui addit *vir solvere non valens, servitio compensabit pecuniam.* Denique utcunque matrimonium caderet, omnes molestias, quas ab uxore, injuriæ illatæ causa, esset percepturus, devoraret, utpote quam *nunquam dimittere* potuit (גרשא *dato libello repudii*, addit Targum Uzielidi tributum,) sed *omnibus diebus vitæ retinere* debuit. Semper enim puellam, quam in uxorem accipere compellitur, odio haberet, & nulla causa existente repudiaret, ideoque isto privilegio dimittendi, quo prior pelliciens cum cæteris gaudebat, privatus est.

XV. Ut dotem a mulcta 50 siclorum patri solvendorum Deut. XXII. 29. distinguam, suadent celebriores Hebræorum Magistri, qui non *ex ipsa lege*, sed ex majorum institutis taxationem dotis manasse, in lege autem de dote tantum virginis compressæ cautum volunt. Et Philo *lib. de special. legibus, Si quis*, inquit, *raptam vitiaverit, ducatur ad judices. Tum si pater violatæ superfuerit, agat cum vitiatore de sponsalibus; quæ si recusarit, mulctetur pecuniis in dotem puellæ nuptura alteri; quod si assenserit, sine dilatione ducat eam, assignata dote nihilominus.* Quod etiam suo calculo probant Gerhardus *Comment. ad Deut.* & Henr. Brouwer in celebri tractatu *de jure Connubiorum lib.* 1. *Cap.* XXVI. §. 17. *præter dotem, patri vitiatæ quinquaginta siclos argenteos fuisse solvendos.* Qui vero mitigant pœnam, alterutrum pellicienti eligendum volunt. Quemadmodum Grotius annotat ad Deut. XXII. 28. 29. *Qui pellexit, si eam permittitur uxorem ducere, non dat dotem, nec dimittere vetatur.* Ad Exod. XXII. 16. *differt hæc facti species ab illa, quæ est Deut.* XXII. 28. 29. *ibi matrimonium cum mulcta imponitur. Hic patri virginis optio datur mulctæ aut matrimonii.* Rectissime Grotius inter duas istas leges differentiam agnoscit, atque in Exodo non stupratori, qui ad matrimonium & mulctam erat obligatus, sed soli patri utriusque optionem adscribit, quæ tamen pro-

procul omni dubio in Deuteronomio venit subintelligenda, si pater filiam stupratori dare nolit, ut tunc æque dotem & mulctam solvere teneatur.

XVI. Igitur non video, quo modo Jus Canonicum divinam de stupro constitutionem, quam *Decret. Greg. Lib.* v. *Tit.* XVI. c. 1. ex capite XXII Exodi transcripsit, dilatare aggrediatur, quatenus & stupratæ & stupratoris consensum in nuptias subnexa glossa ad *d. Cap.* exigit: *Si pater eam dare sibi voluerit, & ipsa in eum consensit, & etiam si ipse eam accipere voluerit: alias punietur*; & quatenus copulativam particulam *dotabit eam ET habebit in uxorem*, mutavit in disjunctivam sive alternativam *aut ducat, aut dotet*; & denique quatenus Gregorius Papa jussit, ut stuprator condemnatus ducere stupratam, & nolens parere judicis sententiæ, excommunicetur, & post corporis coërcitionem, in monasterium, ut pœnitentiam agat, detrudatur, hisce verbis *Cap.* II. *Pervenit ad nos, quod Felix quandam virginem stupro decepit: quod si verum est, quamvis esset de lege pœna plectendus, nos aliquatenus legis duritiem mollientes, hoc modo disponimus: Ut aut, quam stupravit, uxorem habeat: aut si renuendum putaverit, corporaliter castigatus, excommunicatusque, in monasterio, in quo agat pœnitentiam, retrudatur, de quo nulla sit egrediendi sine præceptione licentia.*

XVII. Amplexi sunt istam de alternativa particula expositionem JCti A. Matthæus *de Criminibus* ad *Leg.* XLVIII. *Dig. Tit.* III. *Cap.* VII. §. 17. & Carpzovius *lib.* II. *de Jurispr. Consist. Tit.* XIV. *Defin.* 239. & 240. *Jus*, inquit, *divinum requirere utrumque, cui adsentiatur Canonicum sed in terris imperii copulativam illam juris divini* (ET) *in alternativam esse resolutam, & eatenus receptam. Sufficere enim alterutrum, arbitrio stupratoris optione relicta.* Quin Lessius *De justit. & jur.* 2. c. X. Sanches *lib.* VII. *Disp.* XIV. *de Sacram. Matr.* cæterique Jesuitæ audacter asserunt, stupratam, quæ non decepta consensit in stuprum, etiamsi prius reluctata fuerit, nullam ob omissum virginitatis honorem, contra stupratorem suum actionem habere; cum jure naturæ, volenti non fiat injuria, nec quis cogatur resarcire damnum cupienti illatum; & voluntarii stupri ratione, ne quidem ipsi patri adversus stupratorem ullam actionem concedendam judicant, cum filia sui corporis sit domina, eoque suo jure uti possit etiam ad committendum stuprum. Quæ omnia sunt ficta præter & contra Scripturam.

XVIII. Cla-

XVIII. Clarissima enim sunt verba legis, quæ solius patris arbitrio optionem relinquunt, & stupratori tam matrimonium, quam mulctam imponunt; nec necessitatem matrimonii sub quacunque pœna remittunt, nisi pater nuptias ipse repudiet. 2. Quamvis in Exodi Hebræo textu illa verba, ut a Vulgato versa sunt *dotabit eam & ducet eam*, non reperiantur, istum tamen sensum fundunt, & quidem majori adhuc emphasi, *dotando dotabit eam* לאשה *in uxorem* i. e. אשה להיות *ut sit uxor*, quasi diceret, certo & cito atque prompte ei dotem dabit & in uxorem eam accipiet. Dico *certo*; quia bis dicitur *dotando dotabit*, sicut Gen. 11. 17. מות תמות *moriendo morietur*. Hab. 11. 3. בא יבא *veniendo veniet*, id est certissime. Dico *cito* atque *prompte*, quia verbum מהר *dotare* & *festinare* notat. Dotabit autem *in uxorem*. Litera ל idem significat, quod אל *ad* vel *in*, ac motum ad aliquid denotat, idemque valet, quod להיות sicut Gen. 11. 22. ædificavit costam לאשה *in fœminam*, i. e. אשה להיות *ut esset* fœmina. Jud. VIII. 27. Gideon aurum aptavit לאפוד in Ephod i. e. אפוד להיות. Unxerunt me למלך *in regem* 2 Sam. 11. 7. Targum למהוי מלכא *ut essem rex*. Accedit, quod apud Arabes מהר *dotem scribere, dotumve sponsale mulieri mittere, & ita eam uxorem ducere* significet.

XIX. Sed Deut. XXII. 29. copula in ipso textu Hebræo expressa est: *Tunc dabit vir ille patri puellæ* 50 *siclos argenteos*, ולו תהיה לאשה velo *& ei erit in uxorem*. Verum quidem est, quod ו *vau copulativum* interdum sit disjunctiva particula, sicut Exod. XII. 5. loco ו LXX habent ἢ *aut*. Exod. XX. 15. Cap. XXI. 15. *qui percutit patrem suum* ואמו LXX ἢ μητέρα αὐτοῦ aut *matrem suam*. com. 17. *maledicens patri suo* ואמו LXX & Matth. XV. 4. ἢ μητέρα αὐτοῦ aut *matri suæ*. Hoc autem in loco, præterquam quod nemo Interpretum Orientalium, nec quotquot mihi inspicere licuit, Occidentalium, disjunctivam conjunctionem somniaverit, contextus eam plane repudiat, quia disertis verbis dicitur, *ne potesto eam dimittere omnibus diebus suis*. Contendit quidem *loco citato* Ant. Matthæus, *mores & legislatorem disjungere posse, quæ Deus conjuncta voluit, quia non simpliciter Deus jubeat utrumque fieri, sed ita jubeat, si non dissentiat pater. Si igitur patri permittatur conjuncta separare, non minus id permitti magistratui, cum is pater patriæ sit.*

XX. Verum enimvero ut libere dicam in libera Republica, quod sentio, quamvis libenter concedam, Magistratum tanquam

patrem communem ſtatuere poſſe, quid expediat vel non expediat, & expenſis circumſtantiis alterutrum imponere, ſi tamen hæc ita disjungat legibus ubique, nunquam dabitur optio parenti. Et rogo, cur non fiat mentio *Seniorum civitatis* in hac controverſia æque ac verſibus præcedentibus Deut. XXII. 15--19. Etſi enim Magiſtratui leges intactæ ſint relinquendæ, a quo & ſtupratores & ſtupratæ, arbitraria civili pœna inſuper affici poſſunt, quia illi commendata eſt Reipublicæ ſalus, & ea omnia, quæ ad eam pertinent, quorum cauſa eſt conſtitutus, non tamen parentibus omne jus & omnem poteſtatem, a Deo & natura in liberos conceſſam, eripit, ſed in ordinem eos redigit, ut omnia fiant decenter, ſi præfracte ſua poteſtate abuti velint. Secus enim parentes optime norunt, quid ſit e re ſua, ſuæ familiæ & ſuorum liberorum.

XXI. Non poſſum igitur non laudare Brunnemanni ſententiam *Tr. de Jure Eccleſ.* L. II. C. XVIII. §. XXVI. *Solutus ſtuprans virginem vel viduam honeſtam tenetur ad dotandam & ducendam ſtupratam, ſi ei pater vult dare nuptui, quæ ſententia etiam juri divino conformis Exod.* 22: 28. *Carpz.* l. 2. Juriſp. Conſiſt. defin. 229. n. 8. *dicit alterutrum tantum in praxi obtinere. . . . Sed in noſtra Ordin. Conſiſt. præciſe ducere compellitur art.* 62. . . . *Et hæc ſententia eſt etiam rationi conformis* &c. Addit S. Strykius Celeberrimus hoc tempore ICtus in ſuis *Supplementis*, *Satis æquam eſſe Autoris* (Brunnemanni) *ſententiam, ad refrenandos illicitos concubitus, & ad reparandam læſionem, quæ ſtuprata contigit; Et optandum, ut in praxi ita pronunciaretur; ſed receptum, ut ſi ſtuprata matrimonium ſibi inſimul promiſſum allegare non poſſit, non compellatur ad eam ducendam.* Quod ſi toleretur in in caſu Exod. XXII. 16. 17. ſaltem in altero caſu Deut. XXII. 28. 29. tolerari minime debet, niſi prægnantes cauſæ obſtent, & nimia perſonarum differentia. Quemadmodum Grotius & Matthæus notant, tractu temporis Belgas duritiem divinæ legis remiſiſſe, quod viderent illius fiducia pauperculas puellas & ancillas formæ venuſtate honeſtiorum & locupletium adoleſcentum connubiis inſidiari. Tunc utique Magiſtratus ſuam auctoritatem interponat, neceſſe eſt, ſicut aliis in negotiis. Hoc autem culpo, quod neglecta diſtinctione, diſiunctiva ſententia a Juris conſultis nimia indulgentia pronuncietur, *aut ducat, aut dotet*, imo quod vix alterutrum obſervetur.

XXII. Apud Iudæos, ut ſupra vidimus, pellicienti virginem qui-

quidem optio dabatur dotandi aut ducendi ſtrupratam, ſed ab apprehendente virginem & impetu ſtruprante, ſententia forenſis exigebat, ut duceret, ſi ipſa ſcilicet paterque id vellent, & mulctam ſolveret, idque ſive cœca eſſet, ſive clauda, ſive leproſa. Neque enim jus divinum remiſit neceſſitatem nuptiarum, ſub qualicunque pœna, ſed abſque ulla limitatione dicit, ex voluntate patris ſtupratam fore ſtupratori in uxorem omnibus diebus ſuis. Cui rei non refragatur regula, quæ neminem ob unicum delictum duabus vult pœnis affici, quia hic una pœna delictum ſufficienter punitum non eſt. Si vero legi copulativæ plane locus eſſe nequeat, ut cum quis plures ſtupravit, quas uno tempore ducere non licet, aut conjugatus eſt, vel propinquus, illo caſu copulationem dotis & nuptiarum in alternativam reſolvere, neceſſitas jubet. Quamvis Rivetus putet, illo tempore, cum polygamia obtineret, plures ducere potuiſſe.

XXIII. Denique Jeſuitæ infideles ſunt legum divinarum interpretes, quando ipſi patri adverſus ſtupratorem actionem eripiunt. Etſi enim filia, quæ prius reluctata, tandem pellecta conſenſit, non poſſit repudiare matrimonium cum eo, qui ipſi antea non diſplicuit, falſiſſimum tamen eſt, ipſam corporis ſui dominam eſſe, & jure ſuo uti poſſe, ad committendum ſtuprum, adeoque Patrem in ſtupratorem amiſiſſe actionem; cum ipſa nativitate liberos dominio parentum natura ſubjectos voluerit; ut filia peccare cenſenda ſit contra jus naturæ & divinum, ſi volens ſtuprum patiatur, eo abutens, cujus pater dominus eſt, vel avus. Utut ſexus fœminei fragilitatis & conſilii infirmitatis etiam ratio habenda.

XXIV. Porro a ſtupro Jus Canonicum non ſatis *Raptum* diſtinguit, quem definit *illicitum coitum a corrumpendo dictum P.* 11. *Dec. Cauſ.* XXVII. q,2. c. 48. c. XXXVI. q.1. c.1. & q.2. cap. 8. & cui *Gloſſa* pœnam imponit, quam Deus Deut. XXII. 28. 29, conſtituit, 50 ſcilicet *drachmas* vel *ſiclos* (quorum unus 20 obulos habet Cauſ. 1. q.1. c. 23.) *aut deferendam* cenſet *taxationem ad arbitrium boni viri, ut conſideretur nobilitas* raptæ & *perſona* raptoris, *aliaque circumſtantiæ.* Cum tamen neque Exod. XXII. 16. 17. neque Deut. XXII. 28. 29. de raptu agatur, ſed de ſtupro. *Raptum* enim committit, qui fœminam vel puellam honeſtam libidinis ſatiandæ cauſa violenter rapit, & ſecum abducit in alium locum, cujus pœna capitalis eſt, Cod. IX. tit. 13. Carpz. *Par.* 1. *Pract. novæ rer. Crim.* q. 40.

n. 26. 27. 28. Quæ mitigatur in *Const. Leonis* xxxv. si gladio, aliisve armis lethalibus non sit commissus. Sive renitatur puella raptui, sive assentiatur; tum enim saltem patri vis infertur, cui invito res sua eripitur. Ejusmodi raptus innuitur a Chaldæo paraphrasta Gen. vi. 2. & censetur fuisse Dinæ Gen. xxxiv. qualis etiam fuisset Binjaminitarum, si non Seniorum, sed suo tantum consilio puellas Schiluntinas rapuissent Judic. xxi. In Lege Mosis expressa non habetur hujus delicti pœna, colligitur tamen ex Exod. xxi. 16. Deut. xxii. 23. xxxiv. 7. Annon etiam illud exemplum, quod *p.* 11. *Dec. Caus.* xxxvi. allegatur de raptu, *Si quis filiam cujusdam ignorante patre muneribus illexerit, & ad convivium invitaverit, finitoque convivio, virginem oppresserit*, ad stuprum referendum sit, posset dubitari. Circumstantiæ sunt expendendæ.

XXV. Sollicite igitur cavendum, ne cum raptu, qui capitali pœna afficitur, *stuprum* confundamus, quo intelligitur virginis viduæque honestæ, illegitima defloratio (addi solet, *pueri corruptio*) sive cœlibis cum ingenua virgine vel vidua honeste vivente coitus. *Vid. ff.* 48. *t.* 5, *l.* 34. Dupliciter autem juxta ante dicta committitur, vel ab eo, qui pelliciendo & persuadendo, (de quo Exod. xxii. 16. 17.) vel qui puellæ occasione arreptæ, non suasione, neque tamen etiam proprie vi, sed ipso facto & impetu apprehensæ, neque resistenti vitium infert. Ille dotare & ducere, volente patre; hic ducere, dotare & mulctam dare, nunquamque dimittere jubebatur. Hac distinctione, quæ in verbo Dei fundatur, non observata, vario modo erratum est.

XXVI. Hinc est, quod nonnulli JCti stupratorem, blanditiis, persuasionibus & dationibus munerum, aliisque fraudibus & fallaciis puellam ad stuprum inducentem, pœna capitis puniendum existiment, quos merito refutat Celeberrimus Carpzovius *P.* 11. *Pract. nov. crim.* q. 68. §. 27-30. qui violentum stuprum tunc vult gladio puniendum, si vis major & violenta coactio fuerit adhibita. Neque id tamen facile concesserim de quacunque vi adhibita, si non sit raptus, vel stuprum in quod virgo vel vidua armis coacta consenserit. Inde etiam est, quod J. Damhouder, quem allegat & improbat Carpzovius *l. c. num.* 49. 50. 51. stupratorem hoc modo pœnam evitare posse statuat, si cum alia matrimonium contraxerit, antequam stuprata reparationem injuriæ & dotationem postulaverit, quod ille jam optionem alterutram pœnam eligendi amiserit. Re-

spondet

spondet Carpzovius, quod sua culpa optionem amiserit. Ego autem rogo, quis ei concesserit optionem ? non lex divina. Et si vel optio concessa, ad alterutrum tamen tenebatur.

XXVII. Inde etiam est, quod ipse Carpzovius ejusdem *lib. & quæst. num.* 70. 71. 72. hanc sententiam pronunciet, quod maritus stuprator non teneatur stupratam dotare, eo quod dotatio sit surrogata in locum matrimonii, ut cessante pœna priori principali, dum scilicet maritus stuprator uxorem ducere nequit, cesset etiam posterior pœna dotatio; item quod ex eodem fundamento non teneatur ad dotationem, si ob proximitatem sanguinis stupratam, cum qua incestus fuit commissus, in uxorem ducere nequeat. *num.* 75. Si observentur leges divinæ, earumque distinctio attendatur, paullo aliter erit judicandum. Si enim stuprator maritus vel consanguineus sit pelliciens virginem aut viduam, cessabit quidem dotatio, sed maritus stuprator & stuprata adulterii & scortationis pœnam incurrunt, sicut incestuosus pœnam incestus. Sin autem stuprator maritus vel incestuosus sit apprehendens virginem, cum aliquo impetu, sine suasione, uterque obligatus erit eam dotare, sicut supra Carpzovius pronunciavit in alio casu *num.* 49--51. & insimul propter adulterium maritus, propter incestum incestuosus puniendus. Rivetus existimat, stupratorem conjugatum olim vel simpliciter corruptam dotare debuisse, vel etiam, quia in illo populo polygamia locum habebat, obligatum fuisse eam ducere & pro uxore habere.

XXVIII. Hinc porro est, quod Carpzovius *num.* 84. ejusdem *quæst.* cum. J. Damhouder aliisque citatis ICtis censeat, stupratorem puellam aut viduam dotare non teneri, si ea recuset cum stupratore inire matrimonium, hocque cum alio quopiam contrahat. Respondeo iterum, si sit pellecta, concedo, quia illi displicere non debet, quod ante non displicuit. Si vero sit apprehensa impetu, Deut. XXII. 28. 29. dotem dare tenetur, licet pater aut puella in matrimonium consentire nolint. Addit Carpz. *num.* 91--93. quod eligendi facultatem non habeat stuprator, an velit ducere vel dotare puellam, si ei matrimonium promiserit, sed præcise ducere cogatur, si de promisso matrimonio liquido vel ex confessione stupratoris, vel aliunde constet; secus si de hoc non constet, & stuprator promissionem neget, putat ad matrimonium implendum invitum cogi non posse, stupratam tamen dotare teneri. Ast si rigide secundum leges divinas judicari debeat, ducere

& dotare tenetur, promiserit matrimonium, necne. Absolute autem ducere tenetur, si virginem aliqua vi vel cum impetu, sine suasione apprehenderit, juxta Deut. XXII. 28. 29.

XXIX. Si quis quærat, cur cum culpa communis esset, ubi puella in stuprum consensisset, solus vir tamen puniretur? Respondet eleganter Rivetus, *utrumque quidem in foro conscientiæ reum fuisse coram Deo, etsi major fuerit pellicientis culpa, quam pellectæ; sed legem civilem nullam sanciviſſe pœnam adversus puellam, quia jam pœna non levis erat in ipso peccato, quo imminuta erat, virginitate amissa. 2. Quod ætas & muliebris sexus infirmior excusaretur, præsertim cum arte & blanditiis fuisset pellecta. 3. quia cum esset in parentis potestate non potuerit mulctari pœna, cum nihil haberet in bonis, iniquum autem fuisset insontem parentem, cui facta fuerit injuria, ob eam acceptam pœnas luere.* Quod si hæc omnia accurate observentur, cessabit etiam quæstio de *alimentatione infantis*, de qua Carpz. *quæst.* 68. *num.* 104. & seqq.

XXX. Ex hisce legibus discimus etiam, semper illegitima esse conjugia, sine *parentum consensu* inita; de quo pauca hac occasione delibare placet, antequam hinc discedamus. Neque tantum *ex honestate, sed & necessitate illum requiri*, contra Pontif. & Canonistas recte tenet Carpzovius *Jurisp. Conſ. lib.* II. *Tit.* 3. *def.* 39. etiamsi sint liberi majorennes *defin.* 49. Si enim nequidem, quando copula carnalis intercessit, matrimonium potest esse ratum sine consensu parentum, jus suum urgentium, multo minus ubi adhuc puella incorrupta est. Quis enim parenti negabit illud jus in integram, quod habet in corruptam? Frustra excipiunt Pontif. ibi non agi de matrimonio jam contracto, sed de futuro, quod ea conjunctio viri cum puella, inscio patre facta, non fuerit copula conjugalis, sed stuprum. *Bell. de lib. nuptiis Cap.* XIX. Cum vis argumenti illo loco nitatur paritate juris, quod pater æque habet in filiam illibatam, ac in constupratam; qui & æque promissionem factam de præsenti, vi patriæ potestatis, irritam reddere potest ac conjugium futurum.

XXXI. Quibus conspirant leges & mandata Exod. XX. 12. XXXIV. 16. Num. XXX. 5. 6. Deut. VII. 8. Jer. XXIX. 6. exempla Gen. XXIV. XXVIII. Jud. XIV. 2 Sam. XIII. & alia bene multa; consilium Pauli 1 Cor. VII. 37. 38. atque Philonis commendatio in *tr. de Special. Leg. Si bene affectus es erga virginem, accede parentes ejus,*

si forte vivunt: sin minus, fratres, aut ἐπιτρόπους tutores, aut quoscunque in quorum est potestate: *& amorem ingenue detegent petc illius conjugium, & ne te ut indignum fastidiant. nemo enim τῶν ἐπιμελουμένων τῆς παιδὸς ex puellæ curatoribus tam erit difficilis, ut instantiores preces rejiciat.* Quod & gentes naturæ ducem secutæ viderunt & agnoverunt Gen. XXXIV. 8--11.

XXXII. Et si ne quidem promissio puellæ Deo facta, contradicente parente, rata declaretur Num. XXX. 5. 6. quanto minus homini facta rata esse potest? Deus votum sibi factum permittit judicio patris, multo magis ei permittet promissionem inter homines factam. Et licet promissa vel vota fierent etiam de rebus ceremonialibus, ratio tamen & causa hujus legis perpetua est, ut scilicet filia sit subjecta patri, eoque invito nihil ardui incipiat, ne peccet contra præceptum V. Decalogi. Si enim in aliis rebus liberi parentibus debent obtemperare, certe in matrimonio contrahendo maxime debent. Nugas vendunt, qui hic iterum excipiunt, legem loqui de filiabus, quæ annos pubertatis nondum attigerint, ante quos non habeant plenum judicium rationis, cum in textu bis addatur: quæ in *domo parentum* habitat, & *quæ adhuc est in ætate puellari* comm. 4. aliam autem esse rationem earum, quæ annum 12. compleverint, atque de suis actibus liberis disponere possint.

XXXIII. Nam 1. phrasis illa בבית אביה *in domo patris sui*, non est de impubere intelligenda, cum Hebræi, minorennium nulla esse vota, dicant, & domum patris explicent de potestate patris, licet non sit in domo ejus. Optimus hic nobis Interpres est Abarbenel *Comment. in Leg. fol.* 317. 2. אם היה בבית אביה בנעוריה רוצה לומר קודם שנשאת וחזל אמרו בנעוריה עד שנים עשר שנים in domo patris sui, in adolescentia sua *id est, antequam sit nupta; Sapientes autem dicunt in adolescentia sua, usque ad annum duodecimum.* Vocant majorennem, quæ annum duodecimum & diem unum superavit. Quicquid tunc vovet, sive votum intelligat, sive non, id stabile esse, neque arbitrio patris obnoxium volunt. Pseudo-Jonathan ita vertit: *mulier quæ non transiit 12. annos.* Cui tamen sententiæ calculum suum non addit Abarbenel, sed *antequam sit nupta, patrem ei imperare & votum aut promissionem irritam reddere*, censet. Pergit כי אם האשה לא היתה נערה בבית אביה פנויה *Si vero mulier non sit adolescentula in domo patris sui, id est cœlebs, cum habet virum, tunc non amplius potestatem & imperium in eam habet pater.* Ex quibus omnibus manifestum est, phrasin

sin, *in domo patris esse*, de cœlibatu, deque fœmina innupta, esse intelligendam. Grotius, *filia*, inquit, *donec maritum haberet, solebat in patris manere domo.*

XXXIV. 2. Phrasis altera בנעוריה quæ redditur *in adolescentia sua*, non est ad annos pueritiæ restringenda, quia vox נעורים *infantiam, pueritiam & adolescentiam*, adeoque *totam teneram ætatem* complectitur, cui infirmum est judicium, quale in pueritia esse solet. Rebecca nuptura Isaaco, ut hic, נערה *puella* vocatur Gen. XXIV. 14. 16. 57. Josephus natus 17. annos נער *puer* sive *adolescens* vocatur Gen. XXXVII. 2. XLI. 12. Et primogeniti, qui ante Aaronis filios sacerdotio fungebantur, נערים *adolescentes* vocantur Exod. XXIV. 5. Esa. XXXVII. 6. blasphemarunt נערי מלך אשור *pueri regis Assur*. quod LXX vertunt οἱ πρέσβεις βασιλέως Ἀσσυρίων *legati regis Assyriorum*; pari modo Syrus & Arabs. Ita & Ruth נערה *puella* vocatur, & quidem quadragenaria, juxta quosdam Hebræos, quod tamen incertum. confer loca, in quibus dicitur אשת נעורים *uxor adolescentiæ* Mal. II. 15. Jes. LIV. 6. & בעל נעורים *maritus adolescentiæ* Joel. I. 8.

XXXV. 3. Totus contextus Num. XXX. contrarium docet, cum trium sexus fœminini ordinum fiat mentio, nempe virginis, maritatæ & viduæ ac repudiatæ, nomine virginis utique etiam ea intelligetur, quæ ad pubertatis annos pervenit, vi oppositionis ad maritatam & viduam, & sufficientis enumerationis partium. Quin absurdissimum est, filiam ad pubertatis annos usque pertingentem non esse sub patria potestate. Si maritus potest irritum reddere votum uxoris suæ, cur non pater filiæ suæ innuptæ? an majori gaudet licentia, quæ sub patris oculo constituta est? Antiqui etiam *Canones Concilii Carthag.* IV. *C.* 30. *q.* 5. *& Concil. Toletani* III. *Cap.* 10. *Hoc sanctum* 32. *q.* 2. paternum consensum non *ut honestum* modo, sed *ut necessarium* requirunt. Ne dicam quod juxta Paulum Phil. IV. 8. *honesta* non sint a mandatis divinis separanda.

XXXVI. Mirari subit, objici exemplum Esavi, sine parentum consensu uxores ducentis Gen. XXVI. cum ille βέβηλος *profanus, nequam* fuerit Heb. XII. 16. minimeque imitabilis. Et quamvis *uxores* vocentur, quibus cum contraxit, quia ille & nationes, inter quas degebat, eas pro uxoribus habebant, inde tamen non sequitur, Scripturam tale matrimonium habuisse ratum. Sicut 1 Cor. VIII. 5. *dii multi sunt*, qui pro diis habentur. Legitimus non est consensus con-

contrahentium sine parentum consensu. Jacobus frater Esavi, data occasione, præter intentionem, plures sibi quidem sociavit, non tamen sine voluntate parentum Gen. XXVIII. 1. 2. Ne quidem servis olim, invitis dominis suis, uxores ducere licebat Exod. XXI. 4. Lev. XXV. 44. cum tamen obligatio illa inter herum & servum mere civilis, inter parentes vero & liberos sit naturalis. Paulus vult, ut parentibus liberi *in omnibus* sint subjecti Col. III. 20. Ergo præcipue in isto negotio eis se subjiciant, quod ad gentem totam pertinet, quale sunt nuptiæ; quod uti recte docet Grotius *lib.* II. *de J. B. & P. C.* V. §. X. ita sine fundamento eum, qui uxorem ducit, hac in re regimini familiari subjici, negat. Non enim solvitur potestas parentum per matrimonium antecedenter ad conjugium, sed demum post conjugium; neque tamen tunc ita solvitur, ut nihil reliqui maneat, contracto matrimonio. Interim libens Grotio assurgo, parentum consilium & judicium magis requiri, cum agitur de filia elocanda, quam de filio collocando. Quod etiam innuitur Num. XXX. 2. & magis filia emancipata parentum consensum exquirere tenetur, ob fragilitatem & consilii infirmitatem, quam filius emancipatus, & qui propriam alit familiam.

XXXVII. Æque autem matris ac patris consensus requiritur Exod. XX. 12. Deut. V. 16. Eph. VI. Col. III. 10. Gen. XXI. 21. XXVII. 7. f. 48. Judic. XIV. 2. sed dissentiente matre, illius sententia præferenda, quia vir caput est & Dominus 1 Cor. XI. 3. Gen. III. 16. 1 Tim. II. 12. 1 Petr. III. 7. & præ fœmina valere præsumitur judicio & prudentia: quæ etiam ratio, quod speciatim *patris* fiat mentio istis in negotiis Exod. XXII. 17. Sicut autem viventibus & mortuis parentibus avo & aviæ hic honos merito defertur, ut consulantur de futuro matrimonio; ita post mortem parentum recte consuluntur fratres, proximi cognati, aut etiam affines & tutores, qui loco parentum personis dantur Gal. IV. 1. 2.

XXXVIII. Consensum suum parentes denegare possunt, si v. gr. filia nubere velit atheo, impio & profano viro; vel infideli, qui est extra Ecclesiam, qualis est gentilis, Muhammedanus, Judæus, nisi se convertant; vel hæretico, cujus hæresis fundamenta religionis evertit, qualis est Socinianorum, Pontif. Enthusiastarum, Libertinorum & nonnullorum Anabaptist. si sint pertinaces; quia metuenda seductio, & spes conversionis lubrica est. Secus

cum Pontif. & Anabapt. contrahere liceret, exemplo Patriarcharum Gen. XXXVIII. 1. fXLI. 45. 2 Sam. III. Videtur illud peccatum notatum esse in antediluvianis, quod sibi uxores acceperint מכל *ex omnibus* promiscue Gen. VI. 2. Videsis Deut. VII. 3. 2 Reg. XI. 1, 2. Tim. II. 17. 1 Cor. VII. 39. Tit. III. 10. 2 Joh. II. 10. Item si filius ducere velit meretricem, vel filia nubere velit turpi viro, infamiæ macula adsperso, venefico & præstigiatori, quem revera talem esse, probari potest; item leproso, similive contagioso morbo laboranti, si nulla spes reparandæ sanitatis adsit; nec non raptori, a quo filia abducta. Attamen non ob quoslibet proci malos mores, pater intercedere potest filiæ nuptiis; neque ab eo abstinendum, qui libello famoso diffamatur, vel veneficii aut similis delicti accusatur, si probari nequeat, quia charitas malum non suspicatur 1 Cor. XIII. 5. Solum contemptum paterni consensus in sponsalibus a liberis jam contractis sufficientem parentibus dissentiendi causam præbere, non immerito censet Carpzovius l. II. *Iurisp. Conf. Tit.* 3. *def.* 57. 58. In quibus tamen omnibus prudentiæ judicis multum deferendum.

XXXIX. Parentes honesti, pii & prudentes denegati consensus rationes reddere non tenentur, si liberi sint minorennes; secus enim tutissimum est, dissensus in honestas nuptias causas exponere, ut constet, num illæ ponderosæ necne. Quod requiritur, si liberi sint majorennes, & parentes morosi, duri vel imprudentes, contra Eph. VI. 4. Quo in casu parentes consensum denegantes a liberis modeste compellandi, cognatorum & amicorum interceſſio imploranda, ministri Ecclesiæ in consilium advocandi, aut tandem judex & magistratus politicus implorandus; quia parentum potestas non est suprema & independens. Consulesis Voetii *Polit. Eccles. Par.* I. *l.* III. *Tract.* I. *Sect.* III. *c.* 2. §. 4. *seq.* Monendi sunt parentes, præsertim si copula carnalis accesserit, & conjuges non malæ frugi sint, facti pœnitentiam agant, & veniam a parentibus petant, ut non facile rescindant matrimonium, sed æquitati locum dent, ut majora scandala vitentur, & vitiatæ ac desertæ major injuria non inferatur. Cum autem pater quandoque causas dissensus proferre nequeat, nisi actionem injuriarum incurrere velit, ante laudati JCti Brunnemanus & Strykius hanc cautelam commendant, *ut eas secreto judici Consistoriali insinuet, qui ea de re secreto inquirat. de jure Eccles. l.* II. *cap.* XVI. §. V.

XL. Ita

XL. Ita vidimus maximum usum istarum legum Mosaicarum Exod. XXII. 16. 17. & Deut. XXII. 28. 29, quæ a Zeppero *Leg. Mosaic. forens. Exposit. l.* I. c. X. merito forensibus immutabilibus annumerantur, quia principiis a natura inditis congruunt, & rationem habent immutabilem ac æternam, ne videlicet puellæ omissa virginitate, & derelictæ prostibula fiant, terraque stupris inquinetur; & quam quis contumelia affecit, eidem honorem per subsequens matrimonii vinculum ut restituat. Hæc ratio a Sanctissimo, Sapientissimo & Prudentissimo Legislatore considerata, procul omni dubio omnes homines ad earum observantiam semper commovere debet, consentiente Hen. Brouwero *de Jure Connub. l.* I. *Cap.* XXVI. §. 80. Ideoque perperam nonnulli dicunt, Mosem non esse nostrum Magistratum, sed Judæorum in terra Canaan. Et male inquit glossa Decr. v. Tit. XVI. I. *pœnam stupri secundum antiqua tempora* ibi contineri. Quasi eadem pœna nunc locum non haberet. Cum hujusmodi leges speciales non sint, terram Canaan respicientes, sed generales, ad nostram doctrinam quoque scriptæ. Veniam dabunt nostri adversarii, præcipue Ath. Vincentius, quod hac digressione usus fuerim, quam ille instituit sæpissime inutilem. Quia plures casus matrimoniales explicare animum induximus.

CAPUT IV.

Lex Levit. XVIII. 18. *duas uxores ducere prohibet.*

MEditanti mihi leges Levitici XVIII. de *Conjugiis illicitis*, semper crucem fixit comma istud 18. quod a nonnullis de duabus sororibus non ducendis, ab aliis autem de polygamia simultanea hic vetita explicatur. Dissimulare nolo, me hactenus semper pependisse in illorum sententiam, qui *sororem* stricte dictam intelligentes vertunt, *Mulierem ad sororem ejus ne assumito.* Sed postquam leges hasce interpretaturus omnia curatius inspexi & examinavi, argumentorum pondere convictus cum Karæis, quos sequuntur doctissimi Viri, Beza Tremellius & Junius, Rivetus, Piscator, Spanhemius, Coccejus, Heideggerus, Brouwer *de Jure Connub. l.* II. c. V. 17. nec improbant auctores notarum Belgicarum, existimo polygamiam hic expressa lege a Deo vetitam esse, quam ita verto ואשה אל אחותה לא תקח לצרור לגלות ערותה עליה בחייה *Et mulierem* (unam) *ad alteram ne accipito angustia afficiendo, retegendo nu-*

ditatem ejus super hanc in vita ipsius. Cujus sententiæ & versionis sequentes dabo rationes.

II. *Prima* est, quod conjugium cum uxoris sorore per analogiam jam fuerit prohibitum commate præcedente 16. *Nuditatem fratriæ tuæ* (uxoris fratris tui) *ne retegito, nuditas fratris tui est.* Quod repetitur Lev. xx. 21. Pari modo, nuditatem sororis uxoris tuæ ne retegito. Si non licet fratris defuncti uxorem ducere, excepto casu leviratus Deut. xxv. 5. Ergo nec uxoris sororem. Quia eadem est carnis propinquitas in uxore fratris, & in uxoris sorore; & similis ratio hic valet, quæ Lev. xviii. 16. ac eadem, quæ cap. xx. 21. quia est turpitudo uxoris, & *res exterminanda*, sive *ob immunditiam abominanda.* Siquidem gradus, non personæ tantum, sunt numerandi in Levitico. Secus enim matrimonium *patris cum filia*, & multæ aliæ absurditates inde sequerentur. Et rationes, quæ dantur comm. 7. 8. 10-17. æque valent in gradibus analogicis v. gr. commate 10. neptis prohibetur, ergo & nepos, & ipsa filia. Sicut Hebræi filiam per קל וחומר *argumentationem a minori ad majus* prohibitam esse docent. Bechai *in Leg. fol.* 151. col. 1. nisi mavis filiam ad comm. 7. & 8. referre. Deinde hæc recepta apud omnes Decalogum interpretandi ratio & methodus est, quæ etiam obtinere debet in harum legum explicatione.

III. Duo objicit Arcuarius contra hanc explicationem pag. 113. & 115. *primum* ex Christiano Vigile, dicente, *se non capere sequelam: Per analogiam v. 16. antecedente Sororis ad uxorem superinductio vetita est. Ergo verbis propriis prohibitam illam fuisse, non fit verisimile. Cum quod vitari oportet*, expressa lege *vetari potius conveniat, ut ab illis, quos obliget mandatum, cognoscatur.* Respondeo, hoc fuisse glossema & interpretamentum Scribarum & Pharisæorum, quod Christus rejecit Matth. v. ostendens plura in illis præceptis contineri. 2. Brevissimæ sunt leges Levitici, æque ac Decalogi, ideoque non facile ejusdem rei repetitio est admittenda. 3. Scortatio igitur non erit vetita, neque in VII. præcepto, neque in Levitici XVIII. capite, quia expressa verba non extant. 4. neque hæc sola ratio nos jubet hanc legem ita explicare, sed plures eam expositionem exigunt, ut mox videbimus. Instat Christ. Vigil, *Supremum Legislatorem incestum cum patre non minus quam cum matre, mixtionem cum sorore matris non minus, quam cum sorore patris, eodem capite, verbis & versibus se subsequentibus prohibere*

bere voluisse, quamvis prohibitio unius virtualiter & analogice prohibitionem etiam alterius dicat. Resp. 1. Si eadem sit ratio, cur ergo lex commate 18. contenta non statim subjungitur legi de fratria com. 16. quemadmodum incestus cum patre & cum matre uni commati includitur, & interdictum de mixtione cum sorore matris commate 13. mox subnexum legimus interdicto mixtionis cum sorore patris com. 12. 2. Cur non eædem rationes prohibitionis dantur æque commate 16. & 18. ac commate 7. & 12. 13. si hæc interdicta cum illis sint comparanda? 3. Incestus parentum & eorum, qui loco parentum, magis est vitandus, ideoque ille magis expressus esse videtur, quo sibi homines diligentius ab eo caverent.

IV. 2. Objiciunt apud Arcuarium p. 115. se nondum videre, ubi præceptum de sorore uxoris non ducenda contineatur; in versu 16 dici quidem de fratria, atque ita de conjugata, illam autem ad adulterium pertinere, adeoque ad VII. præceptum; unde nequaquam sit concludendum, viro sororem uxoris, quæ vacua sive cœlebs, ducere non esse licitum. Resp. Quasi vero illic fratria, vivente marito, solummodo sit vetita, cujus prohibitio evidens erat ex VII. Decalogi præcepto; & non præcipue, fratre mortuo, sicut legem illam tam Judæi, quam Christiani interpretantur, & Targum Uzielidi tributum expresse addit בחיי אחוך ובתר מותיה אין אית ליה בנין *vivente fratre tuo; nec post ejus mortem, si liberos reliquerit.* Plura objicit Bucholzerus, in *tractatu*, quo defendit *uxoris sororem post mortem licitam esse*, quæ nos suo loco & tempore examinabimus.

V. *Secundo* phrasis & voces Hebrææ אשה אל אחותה ischah el achotah (quæ vertuntur *mulierem ad sororem ejus*) etiam alibi in S. Scriptura præter hunc locum, septies eo sensu occurrunt, ut significent *unam ad alteram*, vel *sociam unam ad alteram* Exod. XXVI. 3. 5. 6. 17. ubi LXX. אשה אל אחותה vertunt ἑτέρᾳ τῇ ἑτέρᾳ *altera alteri.* Textus Samaritanus אחת אל אחת & versio Samarit. חדה לגו חדה *una ad alteram.* Targum Onkelosi & Uzielidi tributum חדא עם חדא *una cum alia.* Syrus חדא בחדא *una in altera.* Commate 5. vertunt LXX ἀλλήλαις εἰς ἑκάστην *ad invicem, ad unamquamque.* com. 6. ἑτέρᾳ τῇ ἑτέρᾳ com. 17. ἕτερον τῷ ἑτέρῳ *unum alteri.* Onkelos חד לקביל חד *una e regione alterius.* Ezek. 1. 9. Targum Jonathani tributum habet חדא לקביל תרא *una ex adverso alterius.* Syrus חד לחד *altera cum altera.* Arabs באלאחר אלאחר *altera cum altera.* comm. 23. LXX ἑτέρᾳ τῇ ἑτέρᾳ *altera*

altera alteri. Targum Pseudo-Jon. חדא לקבל חדא, uti ante. Ezek. III. 13. LXX. vertunt ἑτέρα πρὸς τὴν ἑτέραν *altera ad alteram.* Pseudo-Jon. & Syrus לחד חד *altera cum altera.* Arabs אחר אלי אחר *alterum in alterum.* Omnibus istis in locis extra controversiam phrasis illa, *mulier ad sororem ejus*, notat *unum ad alterum*, sive *unam ad alteram.* Ergo saltem in S. Scriptura, fatentibus omnibus interpretibus, eadem phrasis hoc significatu occurrit. Utrum hoc loco ita possit sumi, disquirendum est. Regula enim hic locum habet, verba Scripturæ valent, quantum valere possunt, nisi quid obstet. Possunt hoc verba significare, modo nihil obstet huic significatui & interpretationi.

VI. Dicat aliquis, huic obstare, quod phrasis אשה אל אחותה *altera ad alteram*, sensu metaphorico, de rebus inanimatis, ratione destitutis, in S. Scriptura quidem occurrat, nuspiam autem de quibusvis fœminis vel uxoribus, nulla consanguinitate junctis? Respondeo, cum in Exodo jam occurrat illa phrasis, de re inanimata licet, qui liber antecedit Leviticum, quidni hic de re animata idem cogitemus? Cum ex eo, quod, qui unius gentis & originis sunt, fratres & sorores vocantur, etiam res inanimatæ, quæ similitudinem quandam invicem habent, אחיות *sorores* dicantur. 2. id nullum dubium habet, quod אחות *soror* non semper *uterinam sororem* denotet, ut videre est Gen. XII. 19. XX. 2. 5. 12. XXVI. 7. 9. sicut masculinum את *agnatum* Gen. IV. 12. 14. *gentilem* Lev. XXV. 16. *& quemlibet proximum* significat Levit. XIX. 17. 3. Quid obstat, quo minus phrasis illa in fœminino אשה אל אחותה *una ad alteram* de animatis & ratione præditis usurpetur, æque ac phrasis eadem in masculino איש אל אחיו *vir ad fratrem suum*, denotat *unum ad alterum*, Exod. X. 23. Lev. XXV. 14. Num. XIV. 4. 2 Reg. VII. 7. Jer. XXV. 26. XXXI. 34. Ezek. XXIV. 23. XXXIII. 30. Jesa. III. 5. XIX. 2. Similis phrasis est איש לאחיו Gen. XXVI. 31. & juraverunt איש לאחיו *vir fratri suo*, id est *alter alteri.* Nam Abimelech, Achuzath & Picol non erant Isaaci fratres.

VII. *Tertio*, adjecta ratio, scilicet לצרור *ad lacessendum* vel *angendum* uxorem priorem, generalis est, & ad polygamiam simultaneam æque pertinet, ac ad matrimonium duarum sororum, Gen. XXXI. 50. אם תענה את בנותי ואם תקח נשים על בנת' *Si* afflixeris *filias meas* (dicit Laban ad Jacobum) *& si assumpseris mulieres præter filias meas.* Afflictionem explicat de assumendis mulieribus præter jam ductam, sive præter intentionem Jacobi ductas. Tunc enim

enim altera uxor murmurat & affligitur, cum altera superinducitur, sive sit soror Gen. xxx. 1. sive quæcunque alia 1 Sam. 1. 6. Quemadmodum illi ipsi interpretes, qui de sorore hunc textum exponunt, hoc accidere inter plures uxores, & ad polygamiam quamvis extendi posse, fatentur. LXX reddunt καὶ λήψῃ ἀντίζηλον *ne accipias pellicem*; quæ est concubina alicujus viri habentis uxorem, ita dicta, quod *pelliciat* & decipiat virum, separando eum ab uxore sua & ad se trahendo. Rabbi Menachem Raknati exponit קישור de לצרור *fasciculo* & *ligatione*, quod duæ sorores velut fasciculus non sint habendæ. Quæ similitudo optime quadrat pluribus uxoribus simul ductis.

VIII. *Quarto*, restrictio ad *vitam ejus* (בחייה) docet, legem de sorore non esse intelligendam, quia eam nunquam ducere licet, sicut supra vidimus ex commate 16. sedaliam uxorem defuncta uxore ducere licitum est. Recte sic argumentatur Bucholzerus, si lex de sorore intelligatur, Quicunque prohibetur accipere uxorem ad ejus sororem, *ad lacessendum*, eo casu, quo angustiam pati possit, *in vita ejus*, ille non prohibetur pure & simpliciter, universaliter, & generaliter etiam post mortem; vel, Quicunque tantum prohibetur ducere uxoris sororem una cum uxore, is non prohibetur eam ducere, uxore non amplius vivente, item, Ubi cessat causa prohibitionis, nempe angustia uxoris viventis, ibi cessat ipsa prohibitio. Atqui mortua uxore cessat causa. Ergo. Hic mirum in modum sese torquent Mich. Avemannus, adversarius Bucholzeri, cæterique Interpretes, legem hanc de uxoris sorore exponentes: sed ut ingenue dicam, quod res est, nihil solidi reposuerunt, aut reponere potuerunt ad illa argumenta

IX. Gravissimi Theologi a Dedekenno & Gerhardo *Thes. Consil. & Decis. vol.* III. *Sect.* 11. citati ad illam difficultatem respondent, negari non posse, hanc prohibitionem pertinere ad uxoris adhuc viventis sororem, sed ex eo colligi non posse, post mortem permissum esse, sororem ducere. Quia ex eo, quod scriptum est, non sit temere colligendum, quod non est scriptum. 2. quia a contrario non semper firma ducantur argumenta. 3. quia clausula illa non sit restrictiva, sed exaggerativa. 4. quia ex aliis legibus contrarium colligatur. Cessare unam rationem, concedunt, in prohibitione speciali expressam, sed non alteram in prohibitione generali versu 6. & in prohibitione speciali v. 16 de fratria non ducenda expressam: Illa clausula in specie quidem, & maxime prohiberi si-

multaneam polygamiam cum duabus sororibus; illum tamen, qui ducat successive duas, licet non agat contra hanc specialem prohibitionem, agere contra generalem v. 6. & specialem illam v. 16.

X. Nihil hic regerunt Doctissimi Viri, ut cum pace eorum hoc dicam, nisi quod prohibitum sit ducere sororem post mortem uxoris, non hac, sed aliis legibus. Id est quod nos urgemus, & cum ipsis contra Bucholzerum aliosque tenemus. Atque ita recte ratiocinatur Avemannus: Quicquid non aufert propinquitatem inter sororium & uxoris sororem, id non potest esse causa permittens matrimonium cum defunctæ uxoris sorore. Atqui mors uxoris non aufert illam propinquitatem. Ergo. Illud procedit ex commate 16. minime vero ex 18. quia ibi mors causa est permittens matrimonium cum persona, de qua agitur. Alii alia quæsiverunt effugia, τὸ בחייה non ad uxorem, sed sororem esse referendum, nempe *quamdiu vivit soror*, id est, nunquam; alii ad vulgatam regulam confugiunt: exclusiva temporis antecedentis non semper infert inclusivam temporis sequentis, sed adjecta illa exclusiva sæpius simplicem negationem continet, ut 2 Sam. VI. 23. Matth. I. 25. עד־אשר ὡς *donec* i. e. nunquam. Sed J. Gerhardus, Celeberr. Theologus, qui non de polygamia, sed de sorore legem præsentem exponit, neque illam ut coactam, neque istam explicationem probat. Avemannus in accentu *Athnach* suæ causæ præsidium quærit, post verba, *uxorem ad sororem ejus ne assumito*, posito, ante clausulam, *in vita ejus*; qua ipsa putat non restringi universalem prohibitionem, *sororem uxoris tuæ non accipies*, (ibi enim distinctionem factam esse per accentum) sed exaggerari tantum præcedentia. Ast acute ei respondet Bucholzerus ex *Buxtorffii Thes. Gram.* p. 559. illum accentum minori distinctioni sæpe inservire, ut Gen. I. 1. Lev. XVIII. 11. 14. 19. & quæri adhuc, an a Mose sint accentus. Ideoque, hanc clausulam pro ratione habendam, qua propositio vel declaretur, vel limitetur, vel restringatur, vel explicetur, vel determinetur, me judice, optime defendit. Quamvis, ut dixi, ex commate 16. contra Bucholzerum & similes istius matrimonii cum sorore defunctæ uxoris patronos, sit agendum.

XI. Vim consecutionis, si prohibita sit soror, propter angustiam, *vivente uxore*, ergo post mortem licita est, vidit etiam Abulensis; nam, inquit, tunc non accipiuntur duæ sorores ad anxiandum,

xiandum, quia una non potest alteram contristari, cum altera earum mortua fuerit. Addit: hoc autem secundum Judæorum ceremonias servabatur, ut posset vir accipere duas sorores in uxores successive, & hoc quia Deus dispensabat. Nunc autem apud nos non est talis observatio, quoniam omnis affinitas impedit matrimonium, nec est aliquis gradus, in quo contrahatur. A quo non absimilis est C. Jansenius, *quod addit*, ajens, *ea vivente, satis indicat, se id permittere mortua uxore, secus quam de duobus fratribus respectu ejusdem uxoris statuerat. v.* 16. *cum tamen eadem plane sit propinquitas.* Sed quæro, cur apud nos non observetur, quod Deus hic præcepit, & a Judæis observari voluit? si eadem sit propinquitas v. 16. & 18. cur diversa prohibitio? cur vivimus secundum hasce leges, & cur morales vocantur, si olim Deus hoc observari noluerit a Judæis, quod fuit morale & commune, neutiquam speciale, istum populum & istam politiam concernens; ubi nulla ratio dispensationis? Vel ergo adhuc debet de sorore tantum vivente uxore, intelligi, vel de duabus uxoribus non ducendis.

XII. Frustra igitur objicit Arcuarius pag. 115. non posse ab antipolygamis urgeri clausulam istam, *vivente ea*, cum probari nequeat, tunc defunctæ uxoris sororem ducere prohibitum fuisse; contrarium doceri in lege Judaica, sicut videri possit apud Hotting. *l.* 206. *R. Levi Barzelon.* Supra enim ostensum est, matrimonium cum viventis fratris uxore non solum prohibitum esse lege affinitatis, sed lege illa universali, quod non liceat alicui ad alterius uxorem accedere, sub pœna mortis Lev. XVIII. 20. XX. 10. Post mortem autem v. 16. præcipue prohibetur, quando nihil est, quod impediat fœdera conjungenda inter aliquem & uxorem fratris sui mortui, nisi jus affinitatis contractæ. Eadem ratio est sororis post mortem. Quod suo tempore ad Levit. XVIII. probabimus.

XIII. *Quinto*, non dicit Moses ערות אחות אשתך לא תגלה *nuditatem sororis uxoris tuæ ne retegito*, sicut commate antecedente 16. ערות אשת אחיך לא תגלה *nuditatem uxoris fratris tui ne retegito*; & reliqua commata incipiunt, ערות אביך *nuditatem patris tui*, ערות אשת אביך *nuditatem uxoris patris tui*, & ita porro. Unde evidens est non esse ejusdem generis cum reliquis præceptum, consanguinitatem vel affinitatem prohibens. *Sexto*, neque etiam dicitur: אחות אל אשתך לא תקח *sororem ad uxorem tuam ne accipias*, sed simpliciter אשה אל אחותה לא תקח *uxorem ad sororem ejus* (unam uxorem ad alteram) ne accipias, phrasi, quam supra de duabus rebus usurpari ostendimus.

XIV. *Septimo*, In inceſtuoſis nuptiis ſemper allegantur jura conſanguinitatis vel affinitatis & rationes prohibitionis, com. 7. *mater tua eſt.* com. 8. *nuditas patris tui eſt.* com. 9. coll. cum Levit. xx. 17. *probrum eſt.* com. 10. *nam nuditas tua ſunt.* com. 11. *ſoror tua eſt.* com. 12. *propinqua patris tui eſt.* com. 13. *nam propinqua matris tuæ eſt.* com. 14. *amita tua eſt.* com. 15 *uxor filii tui eſt.* com. 16. *nuditas fratris tui eſt.* com. 17. *proximæ ejus ſunt, ſcelus eſt.* Atqui ratio & jus conſanguinitatis vel affinitatis in hoc commate 18. & ſequentibus non allegatur. quæ tamen allegari debuiſſet, æque ac in reliquis interdictis, ſi de ſorore intelligi deberet. Ergo non immerito concludimus, hic alterius generis ſequi prohibitiones, & priores de nuptiis inceſtuoſis, ſeu gradibus conſanguinitatis ac affinitatis, eſſe expeditas, ſicut revera omnes, quæ ſequuntur, diverſæ ſunt. Atque ita procedit argumentum Bucholzeri celebris JCti contra Avemannum (etſi non probemus ejus ſententiam, licitum eſſe ſororem uxoris defunctæ ducere) *Ubi diverſæ ſunt rationes prohibitionis matrimoniorum. ibi etiam diverſi ſunt caſus. Atqui in ante dictis matrimoniorum generibus ſunt diverſæ rationes. Nam ratio prohibitionis cum fratris uxore eſt, quod nuditas fratriæ eſt, nuditas mariti defuncti; ſed ſororis prohibitionis ratio eſt, ne affligatur.* Nos loco ſororis ſolummodo vocem *uxoris* ponimus, atque ita noſtrum facimus iſtud argumentum, totoque genere differre cenſemus iſta præcepta; Quia hic quidem illiciti concubitus prohibentur, non autem inceſtus, propter conſanguinitatem vel affinitatem.

XV. *Octava* ratio eſt, quod hanc expoſitionem exigat ordo præceptorum. Si de ſorore hoc intelligendum foret, non hic demum collocatum fuiſſet, ſed ſtatim comma 16. excipere debuiſſet, tanquam ſimilis prohibitio, quemadmodum inceſtum cum patre & cum matre com. 7. & cum ſorore patris ac ſorore matris comm. 12. 13. conjunxit. Hic vero ad calcem omnium nuditatem, ſive inceſtuoſarum nuptiarum, rejicitur.

XVI. *Nona* ratio, quia ſi hic textus de ſorore explicaretur, nuſpiam in lege diſerte interdiceretur digamia, niſi regi Deut. xvii. 17. cum tamen ex verbis prophetæ Malach. ii. Chriſti Matth. xix. & Apoſtoli 1. Cor. vi. 15. & vii. liqueat, eam eſſe prohibitam. Neque id obſcure innuitur, ex mente graviſſimorum Auctorum, in *Targum, quod Jonathani tribuitur, ad Ruth.* iv. 6. Ubi dixit redemptor: לית אנא יכיל למפרוק לי על ראית לי אתתא לית לי רשו למכב אוחרניתא עלה דלמא תי

תהי למצי בביתי אהא מחבל ית אחסנתי פרוק לך את ארום דלית לך אתתא ארום לית אנא יכיל למפרוק: *Ego non possum redimere mihi, quia jam est mihi uxor; Neque est mihi facultas accipiendi aliam super eam; ne forte inde contentio oriatur in domo mea, & ne corrumpam possessionem meam: redime tu tibi, quia tu non habes uxorem, & ego redimere nequeo.* Etsi Doctissimo Seldeno verba illa non jus aliquod unicam duntaxat ducendi, aut plurium simul consortii interdictum aliquod, sed domestica tantum incommoda respicere videntur. *Ux. Ebr. 1. Cap. 1x.*

XVII. *Decimo* hanc sententiam inter Hebræos confirmant *Karæi.* Reliqui Judæi suæ hypothesi inserviunt & perversæ consuetudini patrocinantur, quam Christus redarguit Matth. x1x. 4. 5. ideoque Auctori *Pesichihæ* f. 24. minime assurgimus, tradenti ad istam legem שאמר שתי נשים בעלמא אסורות בידוע שאין להם לא דת לא חוק שהרי כמה צדיקים נשאו שתי נשים כגון אלקנה ודוד ושלמה וברברי הימים כמה בשתי נשים *Quicunque dicit, binas simul uxores esse interdictas, notum sit eum nec morum, nec juris esse peritum. Nam multi justi acceperunt binas uxores sicut Elkana, David, Salomo. Et in libro Chronicorum multi memorantur, quibus binæ uxores.* Supra enim vidimus, ex eo, quod justi binas acceperint uxores, neutiquam sequi, eas non esse interdictas. Exempla illa postea examinabimus.

XVIII. קראים *Karæi* dicti sunt quasi *Scripturarii*, quod relictis traditionibus solam Scripturam reciperent; a Sadoco, primo sectæ auctore Sadducæi olim appellati, a quorum doctrina tamen hodie secesserunt. Hi igitur ut in aliis dogmatibus, ita etiam in rebus matrimonialibus differunt a reliquis Judæis, & leges illas Levitici xv111. xx. secus exponunt, ac alii interpretes Judæi & Christiani, neque prohibitionibus incestus annumerant hoc comma 18. Lev. x1 1x. quæ sententia ab aliis ut hæretica damnata est. Missis aliis Karæorum Scriptis, quorum plenissima est Instructissima Bibliotheca Leidensis, ex rarissimo in Christianis Bibliothecis libro, Constantinopoli impresso, a *Rabbi Elia filio Mosis Karæo* edito, cui titulus est אדרת אליהו *Adderet Eliahu* (in catalogo Bibl. Leidensis *num* 20. *in fol. Excusi Legati Warneriani* male appellatur ספר ישר *Liber recti*, qui quidem in ejus titulo citatur, sed cujus auctor est *Rabbi Ieschua.*) hujus legis expositionem proferre mihil visum est, & ob raritatem libri & ob varias variorum opiniones, ab Elia circa hujus legis interpretationem allegatas.

הפרק החמישי בביאור סדר נשים ita habent : XIX. Verba ejus in

הנשים החמש שזכרנו וכל התלוי בהן· עכשיו נדבר באלה
החמש נשים· כי כבר ביארנו דיני העריות במקומם ונתחיל בביאור מאמר ואשה
אל אחותה לא תקח לצרור ונומר· ונאמר שבטעם מלת אחות נחלקו החכמים, מהם אמרו
שהם אחיות ממש ואלה הם בעלי הקבלה וקצת מהקראים ואם הוא באופן אחר:
כי בעלי הקבלה אמרו שהן שתי אחיות שנשאו לשני אחים ונפלה האחת ליבום
לבעל אחותה· ואמרו אף על פי שהוא בחיוב ליבמה לא יקחנה, ופרושו מלת
לצרור לא צרור לא היא ולא צרתה, וצרת צרתה מן כפל ריש לצרור כפי מה
שפירשנו· אמנם קצת מן הקראים אמרו אף על פי שהן אחיות אמתיות לא למדנו
הכתוב לא צווי ולא התר, ומה שהתנה עליה בחייה אין הטעם שאחר מותה תהיה
בהתר אלא אסור אחות אשה בחייה הוא מן הכתוב ולאחר מותה מן ההקש שהוא
אסור שני שארים לגוף אחר·

ומהם אמרו שאינן אחיות ממש ואלה הם בעלי מקרא, וגם אלו נחלקו, מהם אמרו
אחיות שאולות, ומהם אמרו שהן קרובות, ומהם אמרו אחיות ביניקה, ומהם אמרו
אחיות בדין, אמנם שאינן אחיות ממש· והידוע מן גזרה שוה מן הכתוב כי אחרי
שהכתוב אסר שני שארים לגוף אחר במאמר ערות אשה ובתה לא תגלה דין לקחת
זה המשפט על כללו בכל שיהיו שני שארים אסורים לגוף אחר, ושתי האחיות הן
שני שארים ואסורות לגוף אחר לעולם בין בחיים בין במות· וכן אסורה מקל
וחומר שאם הדודה שהיא בת אבי האב אסורה, האחות שהיא בת אבי לא תהיה
באסור· ואסור אשה על אשה יצער על בעלה· ואלו היו אחיות ממש ואסורן משום
ערוה היה מזכיר עונש הבא אליהן בפרשת קדושים כאשר הזכיר עונש שאר העריות,
ועוד שלא הזכירן בסדר לשון העריות לומר ערות אחות אשתך לא תגלה, או ערות
אשה אל אחותה לא תגלה·

אם כן לפי הנראה שאינן אחיות עד שיהיה משפטן כמשפט אסור ערוה· אמנם
שאינן אחיות שאולות· או אחיות קרובות או אחיות ביניקה· זה מבואר ממשמע פשט
הכתוב בזה הפסוק לא לפי מה שפרשו הם שזה הפסוק נאמר לאיש שלקח קרובת
אשתו או אחותה ביניקה בעבור צרור כי לפי זה אם יקח אשה אחרת זולת אלה לאופן צרור מותר
לו· וזה לא יתכן כי הכתוב נתן דרך על צד החמלה אפילו לבעלי חיים בענין השחיטה כל
שכן לאדם שהוא תכלית זה העולם השפל· ולכן אמרו כלל החכמים המפורסמים
שזה הפסוק נאמר לשתי אחיות בדין· וגזרו אומר מזה הפסוק שאסור לאדם לקחת
אשה על אשתו לאופן צרור והטעם לגרוע מחקה הראוי לה לפי עונתה רוצה לומר
שיוסף על האחת מחברתה אלא תהיינה שתיהן במדרגה אחת· והצרור הנה הוא
צור העונה מענין ותהיינה צרורות עד יום מותן אלמנות חיות לא צרור קנאה כי
לפי זה היה ראוי למנוע בכלל לקיחת אשה שנית כי מתי תהיה האשה מפויסת
בלקיחת אשה שנית שלא היה לה צרור הקנאה· והנה מצאנו כי תהיין לאיש
שתי נשים· והנה לפי זה צרור העונה הוא אסור כל זמן ששתיהן תחת כנפיו
אמנם אם יקדש האחת לא יהיה עובר משום צרור כי לא מנע חקה בעבורה אלא
אפילו בלתה היה מונע, אמנם אם ינרשנה בעבור נשיאת השניה יהיה עובר כי
זה מבואר שהוא בעבור צרור· ולכן לא יהיה הקנין תופש כי הוא על זולת מכוין
הכתוב, ונזכר יחד עם אסור הבא על אשת איש שאין הקנין תופש, והנה בחייה יהיה האסור
משום צרור אמנם אחר מותה אין צרור ולכן אמר עליה בחייה לא שיש לה צרור אחר מותה·
הנה לפי זה לא אמר עליה בחייה אלא כדי שלא יהיה זה אסור עולמית לא זולתו· ואמר
החכם רבינו יפת שאלה אחיות בדין וכתוב עליה בחייה מנעו ולא אחרי מותה ואם
היתה שמאה כל ימיה ואם היתה זקנה ואם נשתגעה כל ימי היותה בחיים ואינו
כותר

מותר לקחת עליה אשה בחייה למען צרור כי לא יקרא אחרי מותה צרור עד כאן דבריו סוף דבר מותר לישראל לקחת נשים כמה שירצה לא לאופן צרור והטעם להיות צרור בעונה על שיוסיף בשנית ולגרוע מהראשונה אלא להיות מספר העונה בכלן בשוה וכן בשאר דברים כגון שאר וכסותה ובעלי הקבלה אמרו שלא ישא אדם יתר מארבע נשים אף על פי שיש לו ממון רב כדי שהגיע להן עונה פעם אחת בשבוע ויפה דקדקו הלא תראה ליעקב אבינו שהיו לו ארבע נשים לא לפי דעת האומרים שמאמר לא תקח מופסק והטעם שלא יקח כל עקר צרה לאשתו מפני שמלת לצרור מקור והטעם צרור העונה לא שם ואמרו החכמים שמי שאשתו עקרה ויהיה לולד ימתין עשר שנים ואחר כן ישא אחרת ככתוב ויהי מקץ עשר שנים לשבת אברם בארץ כנען ואפילו בעבור צרור כי זולתי צרור מותר לו לקחת שנית אפילו מהשנה הראשונה ואם ירצה לגרש מגרש ואינו מתחייב לה מוהר מאוחר ואם העכוב ממנו משלם מוהרה ומגרש אפילו שלא ברצונו אמנם אם ירצה בזווגה בתחלה לא יוסיף באחת על האחרת ממה שחייב ולא יכריח אותה לשכון בחצר אחת וכל שכן בבית אחת כי יהיה לה צרור

XX. Quæ in Latio ita ſonant: *Hoc capite quinto quinque mulieres, quarum mentionem fecimus, & quæcunque inde pendent, expiuere aggredimur, poſtquam jura denudationum, ſive inceſtuoſarum nuptiarum, ſuis locis antea interpretati ſumus; exorſuri a declaratione dicti illius* (comm. 18. Lev. xiix.) Veiſchah el achotah ne aſſumito ad affligendum, *& cætera. Dicimusque, quoad ſenſum vocis* אחות achoth *diſputare & diſcrepare Sapientes. Quidam illorum dicunt, quod ſint ſorores abſolute, & illi ſunt Traditionales ſeu Talmudici, & nonnulli Karaim, alio licet modo. Nam Traditionales dicunt, quod ſint duæ ſorores, quæ nupſerint duobus fratribus, quarum una incidat in leviratione m ſ. affinitatem mariti ſororis ſuæ: cenſentque, quod quamvis ille teneatur leviratione, tamen eam ducere non debeat; & explicant vocem* לצרור *de afflictitione, qua hæc non ſit afficienda, neque æmula ejus, neque æmula adverſariæ ejus, ex duplicatione literæ reſch, in voce* לצרור, *juxta id, quod explicuimus.* (de quo agunt Talmudici initio *Jevammoth.*) *Sed vero nonnulli Karræorum dicunt, quod quamvis ſint veræ ſorores, Scriptura tamen nos neque præceptum, neque permiſſionem docuerit. Et conditionalis locutionis,* in vita ejus, *nolunt eſſe ſenſum, quod poſt mortem ejus ſit licita, ſed prohibitionem ſororis uxoris,* in vita ejus, *volunt extare in Scriptura; poſt mortem ejus autem prohibitam eſſe per argumentationem, quæ prohibeat duas propinquas uni perſonæ.*

Quidam autem illorum (Karæorum) dicunt, quod non ſint ſorores abſolute dictæ, illique ſunt Scripturarii. Qui iterum inter ſe diſputant. Quidam tradunt, quod ſint ſorores analogicæ, ſive metaphorice dictæ, alii autem volunt, quod ſint propinquæ; quidam dicunt, quod ſint

sorores in lactatione (unam nutricem habentes) *quidam sorores in jure volunt* (quales Lev. XIIX. 11.) *non tamen sorores absolutas vel veras. Et hoc evidens est per argumentum a pari ex Scriptura desumptum. Etenim postquam Scriptura uni personæ duabus propinquis interdixit, in illo dicto* (comm. 17.) Nuditatem mulieris & filiæ ejus ne retegito, *jus didicisti, hanc esse regulam generalem, ubique observandam, quod duo propinqui sint prohibiti uni personæ. Atqui duæ sorores sunt duæ propinquæ uni personæ prohibitæ, idque semper, non modo in vita, sed etiam post mortem. Atque ita prohibetur soror argumento a minori ad majus. Quod si enim uxor patrui, filia avi mihi prohibita est, nonne soror* (uxoris) *quæ est filia patris mihi erit prohibita? prohibitio enim uxoris supra uxorem transit ad maritum ejus. Et si essent sorores veræ, & vetitæ ratione nuditatis, Scriptura etiam pœnam, quæ hosce transgredientes maneret, commemorare debuisset in Parascha* Kedoschim (Lev. xx.) *sicut commemoravit pœnam reliquarum nuditatum. Præterea non refert ex isto ordine & stylo, quo incestus sunt relati, ut dicat, nuditatem sororis uxoris tuæ ne retegito; aut, nuditatem uxoris ad sororem ejus ne retigito.*

Satis igitur apparet, non esse in textu sorores, ut inde concludatur jus, quale est nuditatum. Neque tamen etiam sunt sorores analogicæ, aut sorores propinquæ, aut sorores ex lactatione. Quod satis evidens est ex sensu literali hujus textus. Adeoque non valet eorum (Sapientum) *expositio, qui hoc comma intelligunt de viro, qui accipit propinquam uxoris suæ, aut sororem ejus ex lactatione, propter* צרור *Nam juxta hanc sententiam, si acciperet uxorem aliam præter illam per modum Zeror, foret ei licitum. Quod tamen æquum non est. Siquidem Scriptura hic viam & modum ostendit per indulgentiam, qua etiam utitur erga animalia bruta in negotio mactationis, multo magis erga hominem, qui finis & scopus est hujus mundi inferioris. Ideoque omnes celebriores Sapientes hunc versum intelligunt de duabus sororibus in jure, atque ex hoc textu concludunt, homini vetitum esse accipere uxorem supra uxorem suam, per modum angustiæ, ne diminuatur statutum, quod ei secundum debitum suum conjugale convenit; hoc est, ne adjungat aliquam socia majorem seu magis dilectam, sed ambæ sint æquales in pari gradu constitutæ. Angustia enim est angustia debiti conjugalis, ex loco* (2 Sam. xx. 3.) erant lacessentes usque ad diem mortis ipsarum, viduæ vivæ; *non autem angustia zelotypiæ, quia propter hanc generaliter debuisset prohiberi, ne acciperetur*

ciperetur uxor secunda. Quando enim uxor contenta & quieta est, si duxeris uxorem secundam, ut non sit angustia zelotypiæ? Atque ita reperimus (Deut. xxi. 15.) Si fuerint alicui duæ uxores. *Ideoque angustia debiti conjugalis est prohibita, quamdiu illæ duæ sunt sub alis ejus. Si vero desponsaverit sibi unam, non transgreditur respectu Zeror angustiæ, quia non denegat statutum tempus propter eam, sed præter eam id etiam inhibere & denegare potest. Si vero expellat eam, propter ductam secundam, tunc transgredietur. Hoc enim manifestum est quod fiat propter angustiam. Ideoque non erit jus apprehensionis sive possessionis, quia hoc est præter Scripturæ intentionem, & simul refertur & conjungitur cum prohibita uxore alterius viri, in qua etiam non est jus possessionis. Est autem* in vita ejus *prohibita, propter angustiam, sed post mortem ejus non est angustia; propterea dicit,* super eam, in vita ejus, *non quod ei sit angustia post mortem. Adeoque non alio sensu dicit* super eam, in vita ejus, *nisi ut ostendat hoc non esse prohibitum in perpetuum. Sapiens Rabbenu Iaphet dixit, illas sorores esse in jure; &* super eam, in vita ejus, *Scripturam prohibere, non post mortem ejus: etiamsi sit polluta omnibus diebus suis, aut vetula, aut vesana, quamdiu vivit, non licet super eam in vita ejus, uxorem accipere propter angustiam. Nam post mortem ejus non vocatur* Zeror *angustia. Hucusque verba ejus.*

Summa rei est, Israelitis licitum esse uxores ducere, quot velint, modo id non fiat per modum Zeror angustiæ. Ratio est, quia angustia consistit in debito conjugali, cum addit aliquid secundæ, & diminuit primæ. Sed numerus debiti temporis conjugalis in omnibus illis æqualis esse debet, quod observetur etiam in rebus cæteris in victu & amictu. Talmudici dicunt, neminem ultra quatuor uxores ducere debere, quamvis valde dives sit, ut ad eas debitum conjugale semel una hebdomade perveniat. Quod pulchre & accurate explicuerunt. Quemadmodum vides Jacobum patrem nostrum duxisse quatuor uxores. Non juxta eorum opinionem, qui docent, quod dictum, ne accipias, *sit per accentum divisum, ut hac ratione non accipiat totaliter & universaliter uxoris suæ æmulam; quia* לצרור li-zror *est infinitivus* (qui præcedentibus cohæret, *& significat debitum conjugale) non nomen. Sapientes etiam docent, quod qui uxorem habet sterilem & tamen desiderat liberos, expectare debeat decem annos, & tunc aliam ducere queat, secundum id, quod scriptum legitur* (Gen. xvi. 3. & accidit a fine decem annorum, ex quo habitavit Abram in regione Canaan; *licet transgrediatur Zeror, Quia sine zeror angustia, ei licitum est secundam accipere, etiam a primo anno. Quod*

si velit

si velit expellere, expellat: neque tenetur ei dare posteriorem dotem. Si impedimentum sive retardatio prolis sit ab eo, dotem ei persolvat & expellat, etsi ipse nolit. Si vero velit in conjugio eam retinere, sicut ante, non addat uni aliquid super alteram, quod tenetur præstare. Neque cogat eam, ut habitet cum ea in uno atrio sive prædio, multo minus in eadem domo, quia angustiam ipsi pariet.

XXI. Negat nobiscum Elias Karæus Lev. XVIII. 18. agi de sororibus proprie dictis. At perperam צרור *afflictionem* seu *angustiam* restringit ad tempus statum concubitus, non restringente Scriptura, sed ad totum debitum conjugale, ac Zelotypiam extendente, quam concedit semper inter duas vel plures uxores habere locum. Sed auctor *Peschitha Zor.* eos innuit Karæos, qui binas simul uxores absolute in vita, sine ulla limitatione interdictas volunt.

XXII. CI. Drusius ad Lev. XVIII. 18, referens, *Karæorum expositionem renovasse Trem. & Iunium*; *si recte*, quærit, *cur tot viri sancti & legis studiosissimi contra fecerint? cur non eo nomine reprehensi sint? quorsum lex illa Deut.* XXI: 15. *cap.* XVII. 17. *si non licet duas habere?* Resp. Primæ objectioni supra factum esse satis, nullus dubito. Leges Deut. XVII. 17. & XXI. 15. deinde examinabo. 2. ipse Drusius hanc sententiam mutavit, addita ibidem hac admonitione: *Karæorum expositionem hujus loci licet praxin contra se habeat, nunquam tamen ut absurdam rejeci, quin in ea opinione semper fui, ut existimarim polygamiam lege vetitam, consuetudine tantum concessam fuisse veteribus; in qua sententia dubius adhuc animi pendeo & fluctuo. Quæ si recipitur, tum corruit illud de sorore uxoris, & quæ scripsi ea de re, scripta nolim.* Fatetur Vir Doctissimus, Karæorum sententiam non esse absurdam, nec rejiciendam; polygamiam lege vetitam, consuetudine concessam Illustris Grotius scribit ad Lev. XVIII. 18. *Caraitarum sententiam a Viris non ineruditis renovatam, quia nolint quicquam in Euangelio esse vetitum, quod in lege licuerit. quibus refellendis sufficere*, putat, *quæ dicta in lib. de jure B. & P. II. c. V. §. 9.* Sed evidens est Matth. V. & XIX. quæ loca allegat Grotius, Christum non alia legis præcepta dedisse, nec novum legislatorem, sed interpretem & vindicem legis, per Mosem datæ, egisse. Vid. Matt. XXII. 37. Rom XIII. 9. 1. Joh II. 7. 8. Putat Grotius. Matth. XIX. nova lege polygamiam vetitam esse, cum tamen Christus provocet ad primam,

mam legem sive institutionem Gen. 11. 24. Pariter præceptum Christi de non dimittenda uxore, convenit cum hypothetica & restricta permissione repudii Deut. XXIV.

XXIII. Tandem objiciunt Theophilus, aliique viri Docti, nos sic recedere a sensu nativo, & in sensum omnium patrum explicationi contrarium deflectere; addit Arcuarius p. 114 Lutherum optime Biblia intellexisse, qui tamen *sororem* verterit. 2. agi ibi tantum de consanguineis & affinibus, atque ut aliæ, ita & hanc legem specialem subjungi generali v. 6. ita Arcuarius loco citato, G. Ad. Struvius *in Synt. jur. p.* 11 *Exer.* 29. §. 51. aliique viri eruditi. 3. Obji. Arcuarius p. 116. Quia sorores viventis uxoris prohibitæ, ergo alias mulieres vivas superinduci posse. Resp. ad 1. Necessitas ostensa coëgit nos a sensu proprio deflectere. Multa hodie aliter explicanda esse, ac explicuere Patres, Lutherus, alii, omnes norunt. ad 2. responsum satis est, de consanguineis & affinibus agi inde a commate 6. usque ad 18. exclusive. ad 3. Negari consequentiam majoris cum minore. Ratio negationis manifesta est ex superioribus, ideoque hisce diutius immorari nolo. Eant nunc polygamiæ advocati, & glorientur, nullam esse legem contra polygamiam.

CAPUT V.

Neque leges Num. v. 11. *& seqq. Deut.* XXII. 13. 22 XXIV. *com.* 1. *& seq. favent Polygamiæ.*

QUibus ita expensis, supereſt, ut leges nonnullas, a polygamiæ defensoribus, ex duobus ultimis libris Mosaicis productas, discutiamus, & quid in illis sit præsidii, ad oculum demonstremus. Theophilus Aletheus *Thesi* LXIX. ex Num. v. 11. seq. ubi lex de zelotypia marito concessa per aquas probationis, *uxorem suo marito ita propriam esse*, contendit, *ut non possit, nec debeat se miscere cum alio, & si quando fiat, maritum habere potestatem inquirendi in illam; nuspiam vero legi vel in dictis legibus, vel in exemplis, maritum peccare contra uxorem, si unam vel alteram præter primam, sibi associet. Nuspiam etiam legi, Deum concessisse uxori potestatem accusandi, & inquirendi in mariti fidem.* II. Respond. 1. Privilegium quoddam viris peculiariter concessum, inquirendi per aquas probationis in mulierem suspectam, in dubium non vocari; Quemadmodum libellus repudii,

prærogativa quadam, a viris dabatur mulieribus. Nec desunt rationes, cur leges ejusmodi positæ in favorem mariti zelotypi, non mulieris zelotypæ; quia magis læditur conjugium per adulterium mulieris, quam viri, dum per illud incerta redditur proles. *Qui cognoscit uxorem alterius*, scribit Tostatus, præter *injuriam infert damnum, quia vir illius uxoris prolem illam putans esse suam instituit hæredem in bonis suis, sicut alios filios si quos habet. Et possunt ex tali coitu oriri cædes, seditiones, bella, sicut Trojanum bellum ex eo ortum, quod Paris accepit Helenam uxorem Regis Menelai.* Adde, quod mulieres ad suspicionem sint proniores, & quod virorum prudentia, circumspectio, & constantia præsumatur major.

II. 2. Causa hujus permissionis eadem videtur, quæ divortii & polygamiæ, nempe σκληροκαρδία & pertinacia populi Matth. XIX. ne maritus propter suspicionem ex furore uxorem occideret, & sui ipsius esset judex. Inepte inde infertur, viro licitam esse polygamiam. 3. Adde, falsissimum esse, maritum non peccare contra uxorem, si unam vel alteram, præter primam sibi associet. Contrarium abunde probatum est ex Gen. II. 24. & Lev. XIIX. 18.

III. 4. Etsi Deus uxori potestatem non dederit inquirendi in mariti fidem, merito tamen Celeberrimus J. Chr. Wagenseilius in *Sota*, vult notandum, quod Gemara asseveret, haud aliter Aquas exploratorias virtutem suam in סוטה *uxorem adulterii suspectam* exercuisse, quam si maritus quoque frugi esset, nec unquam furtivis amoribus operam dedisset. Ita enim habet *Mischna Cap.* V. כשם שהמים בודקין אותה כך המים בודקין אותו שנאמר ובאו ובאו *Quemadmodum aquæ vim suam in adulteram exercebant pariter in adulterum, quia iterato dicitur (Num. V. 22. 24.) Et ingrediantur.* Idemque docet e MS suo *EZ Hechajim* ad istud *V. caput Mischnæ*, verbis illis Num. V. 31. Et insons erit vir ab iniquitate, & mulier illa feret iniquitatem suam, *indicari, tum quidem aquas pollere virtute explorandi, cum maritus integer vitæ est, destitui vero eadem, cum impurus ipse deprehenditur.* Et urget R. Akiba, *nisi vir includatur, supervacuam futuram copulativæ conjunctionis repetitionem.*

IV. Quemadmodum autem Num. V. de injuria agitur, quam conjunx facit conjugi, post initum conjugium, ita Deut. XXII. 13. quæstio statuitur, quid juris, si fœmina ante conjugium corrupta reperiatur, & accusetur a viro antegressæ corruptionis nomine,

nomine, jure sponsi. Marito potestas accusandi & inquirendi in virginitatem conceditur. Unde colligit Theoph. Aletheus *Thesi* LXX potuisse Deum, imo vi justitiæ & sanctitatis debuisse, si polygamia virilis esset peccatum, in gratiam uxorum, ceu sexus imbecillioris, etiam ferre leges de incusandis, repudiandis, & lapidandis maritis. Potuisse etiam Deum invenire medium probandi maritorum violatam fidem. Quia vero neutrum fecit Deus, sequi putat, Deum improbasse polygamiam muliebrem, sed virilem confirmasse.

V. Verumenimvero eadem hic valet responsio, quæ data ad Num. v. Thesi. II. Privilegium sane erat, quo licebat plus viris, quam mulieribus, neque id tamen diminuebat, aut tollebat æquale jus, quod alter conjugum habebat in alterum, & æqualem utriusque obligationem. Temere asseritur, Deum *debuisse*, si polygamia virilis esset peccatum, leges ferre de accusandis & repudiandis maritis. Quum Deo non defuerint sanctæ rationes, cur id non fecerit. Accedit, quod virginitas olim in magno fuerit æstimio, ut Messias ipse voluerit a virgine nasci, ideoque ejus major habenda ratio erat. Vid. Matth. I. 18. 19.

VI. Huc referenda lex est Deut. XXII. 22. coll. cum Levit. XX 10. *Si quis deprehendatur cubans cum muliere maritata marito, omnino morientur pariter ambo*, &c. quam urget Theoph. Aletheus *Thesi* LXXII. ex qua clarissime videri dicit, adulterium non consistere in polygamia virili, sed in muliebri, seu quando quis accedit ad alterius uxorem, ita ut illa tum cognoscat duos viros. Sed vero contrarium probatum dedimus Sect. II. Cap. II. §. III. IV. V. Præceptum VII. de adulterio utrumque sexum spectat. Et quamvis peccatum viri majus sit, quam fœminæ, quia plus rationis habere præsumitur, in fœmina tamen impudicitia fœdior, & detestabilior censetur, propter incertitudinem prolis. Ast inde neutiquam inferendum, licitam esse polygamiam virilem.

VII. Denique huc facit lex Deut. XXIV. I. & seq. a Theophilo citata *Thesi* VIII. de *libello repudii*, quem dicit, lege Mosaica mulieri non licuisse dare viro suo, *Thesi* LXXIII. Verum quidem est, non licuisse mulieri ob leves causas discedere a marito, eique dare libellum repudii; quod tamen a Salome sorore Herodis occupatum fuisse, Josephus scribit *lib.* XV. *Antiquit. Cap.* XI. quæ annis aliquot ante Christi natales, Costabaro marito libellum di-

vortii misit. Et ex Marci x. 12. videntur mulieres tunc temporis viris quoque libellum repudii misisse. Licuit tamen uxori secessionem petere, & liberationem a vinculo conjugali, sicut hanc historiam recenset Josephus Hebraicus *Hist. Judaic. lib.* v. *Cap.* xxii. Et Buxtorfius *lib. de Sponsalibus & divort.* §. 86. docet, posse mulierem in certis causis & casibus a viro libellum divortii petere, imo quandoque ad eum sibi dandum, judicis auctoritate cogere.

VIII. Sed iterum ex hac prærogativa, viris concessa, perperam infertur, polygamiam virilem esse licitam, cum uxor a viro quoque libellum repudii petere potuerit. Etsi enim in lege dandi libelli divortii maritus duntaxat nominetur, quod & in Israële observatum legitur Mal. ii. 15. quia exstimavit legislator, maritum tardiorem hac in re & circumspectiorem futurum; licet etiam maritus sit caput, cujus auctoritas in mutuo conjugii consortio eminet; æquali tamen obligatione, idem jus alteri in alterum conceditur 1 Cor. vii. 4. Urget quidem Grotius *lib.* ii. *de Jure B. & P. Cap.* v. §. 9. quod etiam dimittere uxorem volenti modus præscribatur, ne dimissam ducere quisquam impediatur, præter eum, qui dimisit, & sacerdotem Deut. xxiv. 4. Sed unde probabit Grotius, licitum fuisse conjugato superinducere uxori suæ dimissam? quod refragatur legi Lev. xviii. 18. Rationem repudii & divortii hic examinare, hujus instituti non est.

CAPUT VI.

Utrum leges Deut. xvii. 17. *Cap.* xxi. 10. *& seq. Polygamiam probent?*

INter ea, quæ regio officio adversantur, interdictum expressum polygamiæ occurrit Deut. xvii. 17. Rex לא ירבה לו נשים *non multiplicabit sibi mulieres.* Theophilus Alethæus tamen Thesi lxxi. hic, Deum polygamiam, non omnem, sed tantum excessivam Regi interdixisse, clare perspici, putat, mediocrem vero permisisse. Si enim *τὸ non multiplicare* omnem multitudinem excludat, sequi, dicit, hoc absurdum, unicum duntaxat equum regi esse alendum. D. Arcuarius hanc legem exponens p. 116-120. pariter urget, non simpliciter multitudinem uxorum prohibitam, sed tantum excessivam, & quidem peregrinarum uxorum,

uxorum, a quibus periculum seductionis metuendum. Hoc fundamentum legis considerandum esse, inculcat.

II. Respondeo 1. Si lex Levit. XVIII. 18. eo, quo par est, modo, expendatur, quæ digamiam prohibet, & reges æque ac subditos obligat, quemadmodum Rex totum Pentateuchum, interprete Grotio, describere, legere & observare tenebatur Deut. XVII. 18. 19. 20. inania & futilia sunt, quæ ad hanc legem comminiscuntur polygamiæ fautores. 2. Consequentia nulla est ab uxore ad equos, quorum multiplicatio nimia quidem prohibita, sed non omnis, v. g, duorum, trium, decem, viginti, quot quisque privatus possidere potest absque peccato. Alia enim ratio est equorum, cæterorumque animalium, alia hominum, quos Deus conjunxit, ut duo essent in carnem unam, ut supra satis superque demonstratum. Quam divites fuere pecoribus Patriarchæ, qui tamen unam ducebant uxorem, pauci præter intentionem plures. Quisque igitur videt, inanem hanc esse illationem, & a mente legislatoris longe recedere, qui hæc inferunt, & multiplicationem equorum comparant cum uxorum multiplicatione. Sæpe conjunguntur in Scriptura sacra, quæ non sunt ejusdem generis, ut in x. Decalogi præcepto, Act. xv. 20. 29. & passim videre est.

III. 3. Non nimia duntaxat multitudo, sed in genere multitudo, vel auctio atque incrementum prohibetur, cum præter uxorem legitimam numerus crescit. Ita recte verba vertere licet, *non faciat augeri vel crescere mulieres*, quia vox multiplicationis adeo urgetur, & vexatur, quod multitudo incipiat a ternario. Atqui auctio vel incrementum incipit a binario. Accedit, quod apud Hebræos Grammaticos לשון יחיד *locutio de unico*, vel *numerus singularis*, & לשון רבים *locutio plurium* & *multorum* opponantur. Quemadmodum etiam opponunt רשות הרבים *potestatem*, sive *licentiam multorum*, i. e. locum publicum & communem, plurium potestati expositum, & רשות היחיד *potestatem unius*, i. e. locum privatum, in quo unus tantum jus & potestatem habet, ut est cujusque domus. Adeoque *multi* sunt & *plures*, ubi unus non est. Atque ita cessat argutatio Arcuarii, ex interpretatione Cl. Feltmanni concludentis, duas uxores non esse multiplicandas.

IV. 4. Non incommoda est eorum explicatio, qui נשים *mulieres* de gynæceo intelligunt, ut Num. XXXI. 9. 1 Reg. XI. Est. II. 3. seq. Quemadmodum etiam Grotius adnotat, non esse multiplicandas

mulieres, *ut multi in Oriente Reges multa millia fœminarum ipsis inutilia, aliorum honestis usibus subtrahebant, fastus causa.* Sed quod addit: *Sapientum auctoritatem permisisse Regi habere ad octodecim*, ei commento Judæorum e lege divina, aut antiquitate meliore fidem nullam faciet. Davidis exemplum non ponit regulam. Fuit vir secundum cor Dei, quoad religionis exercitium 1 Sam. XIII.14. 2 Reg. XXII.2. suis interim non caruit nævis. Reges etiam ab omni voluptate revocantur Prov. II.16. IX. 13. XXXI.3. *Ninia enim conversatio cum mulieribus avocat hominem ab assiduo sapientiæ studio, dum cor ejus perpetuo circa illas oberrat*, ut ad istum locum commentatur R. Levi ben Gersom. f. 802. 1.

V. Et fundamentum, quo hæc sententia Sapientum, Regi octodecim uxores concedentium, nititur, inane plane est. Hæc est ipsorum traditio in *Gemara Babyl. Sanhedrin* f. 21. 1. *Quod dicitur*, ne sibi multiplicet uxores, (*Deut.* XVII. 17.) *id intelligendum, non esse multiplicandas ultra octodecim. Unde hoc? quod dicitur* (2 *Sam.* III. 2. *seq.*) *natos Davidi filios Hebroni; primum Amnonem &c. secundum Chileabum &c. tertium Absalomum &c. quartum Adoniam &c. quintum Schephatjah &c. sextum Jithreham ex Egla uxore Davidis. Alibi autem scriptum est* (2 *Sam.* XII.8.) Si parum id est, addam tibi כהנה וכהנה totidem & totidem. *Bis totidem sunt duodecim, quæ summam faciunt octodecim. Atqui dicas, Michalem quoque duxerat. Resp. Hegla eadem est*, quæ *Michal &c.* Paullo post: *Atqui in Scriptura dicitur* (2 *Sam.* V. 13.) *Davidem insuper duxisse uxores & concubinas Hierosolymis? Resp. Hoc ipsum fecit ad explendum numerum octodenarium.*

VI. Hanc traditionem posteriores Rabbini sequuntur, quos citat Cl. Schickardus in *tractatu* suo *de jure regio Cap.* III. *THEOR.* IX. Ex gemina objectione & instantia liquet, diversas hic Doctorum fuisse opiniones. Sibi ipsis enim contradicunt, animadvertente R. Abraham ben David in *Hassagoth ad H. Melach. Maim.* 3. §. 4. f. 289. 2. *Ego dico, id quod de numero octodenario hic dicitur impossibile esse, quia David jam tunc uxores & concubinas* (illas, quæ 2 Sam. V. 13. memorantur) *habuit cum Nathan Propheta ei diceret Dei nomine, addam tibi* כהנה וכהנה *sicut has & sicut illas; adeoque numerus octodenarius reperitur exceptis etiam concubinis illis.* Commodius igitur per כהנה וכהנה *illa & illa*, seu *talia*, alia beneficia & aliæ promissiones intelliguntur.

VII. De-

VII. Denique 5. negari nequit, Legislatorem etiam respexisse uxores peregrinas, atque seductionem corruptionemque ab illis metuendam, nulla tamen specie inde inferre licet, multiplicari posse uxores pias & fideles, quia admonitio generalis est Prov. XXXI. 3. quam Rabbinorum aliorumque commentatio, *ne frequenti mulierum abusu Rex vires corporis & animi perdat*, confirmat.

VIII. Sequitur lex de captiva ducenda Deut. XXI. 10. seqq. *Quum egressus fueris in prælium contra hostes tuos: si dante eos Domino Deo tuo in manum tuam captivam feceris ex eis captivorum multitudinem: & videns in ea captivorum multitudine mulierem pulchram forma; amore propenderis in eam, ita ut accipias tibi in uxorem, postea congrediens cum ea maritus eris ejus, eritque illa tibi in uxorem.* Quam Theophilus Aleth. Thesi LXXII. refert ad polygamiam. Quia *Si tu* in genere dicitur, sine determinatione, an uxoratus sit vel non. Spiritum S. jus illud non restringere ad solos cœlibes, sed omnibus militibus in genere attribuere, contendit. Uxoratos igitur in bello potuisse aliam pulchram superinducere, volente Deo; exemplum ejus R. Davidem Kimchium ad 2 Sam. III. 3. Maymonidem, aliosque Hebræos observasse. Eadem urget Ath. Vincentius in Notis, & Daph. Arcuarius p. 127-131. qui hasce leges Deut. XXI. 10, s. & 15. considerat ut *arma defensiva* monogamorum.

IX. Resp. 1. Supponi non probari, legem de uxorato sive conjugato intelligendam. Nec male regessit Auctor πολυγυνείας ab Athanasio Vinc. citatus, si τὸ *Tu* indeterminate sumendum de *cœlibe & uxorato*, etiam *fœminam* indeterminate sumendam de soluta & ligata, seu maritata. Gratis ei reponit Ath. Vincentius, virum potuisse plures habere uxores simul, sed mulierem non potuisse nubere pluribus, vi Decalogi. Vidimus enim supra, in Decalogo non magis id vetitum mulieri, quam viro. *Instat* Arcuarius l. c. captivam solutam fuisse a priori matrimonio, & Seldenum testari *lib.* V. c. XIII. *de Jur. Nat. & Gent. juxta disc. Heb. Gentium matrimonia, pro alterutrius conjugum libitu, solvi, velle Hebræos.* Et, si maritata intelligeretur, etiam commemorari debuisse maritum, cum tamen patris & matris tantum mentio facta. Resp. Cur non eodem modo de viris id intelligi posset, in bellum profecturis, libello uxores dimittentibus, qui post mortem non erat necessarius, quæ omnia solvit. Ita de cœlibe, vel eo, qui dimisit uxorem, explicari saltem potest, contrario ex verbis Mosis non necessario sequente.

X. 2. Re-

X. 2. Recte etiam responsum ab anti-polygamis, si illud, quod licitum, seu potius permissum, militibus, non sit peccatum, sequi, etiam homicidium non esse peccatum. Ad quam objectionem nihil solidi reposuit Ath. Vincentius. Arcuarius regerit, non magis militibus cædem hostium Reipublicæ licitam esse, quam civibus & rusticis. Sed hanc oportet observari consequentiam, quod militibus, qui non privatam, sed publicam vindictam exercent, nomine Magistratus, in militia contra hostes, licitum & permissum est, id tempore pacis, unicuique civi in ejusdem Reipubl. socios, & amicos non item permissum est. *Stupra in fœminas in bellis passim legas & permissa & impermissa*, inquit Grotius III. *de Jure B. & P.c.* IV. §. 19. *Sed Hebræa lege* (Deut. XXI. 10.) *impune neminem id tulisse intelligi posse*, docet, *ex ea parte, quæ de captiva ducenda, neque vendenda postea, constituit. Deum enim voluisse*, teste Bechai, *ut castra Israelitarum sint sancta, non projecta in scortationes, & abominationes cæteras, ut castra gentium.* Erat ergo hæc potius pœna, quam Deus inflixit captivam stupranti, cœlibi, vel ei, qui uxorem dimiserat, sicut notavimus ad Exod. XXII. 16. 17. Deut. XXII. 28. 29.

XI. 3. Posito, ad uxoratos hæc etiam extendenda, an propositio hypothetica docet, Deum probare factum? quot similes extant propositiones in lege? Si quis occiderit hominem casu, confugiat ad urbem refugii Num. XXX. 25. Exod. XXI. 13. Si altercantibus hominibus percusserit unus alterum lapide aut pugno &c. com. 18. Si quis percusserit servum suum, aut ancillam suam &c. com. 20. Si seduxerit quis virginem &c. Exod. XXII. 16. Si peccaverit sacerdos, si omnis turba, si princeps, si peccaverit anima &c. Lev. IV. 3. 13. 22. V. 1. Si quis deprehendatur cubans cum muliere maritata marito, si cum desponsata, si cum non desponsata &c. Deut. XXII. 22. 23. 28. Ista omnia Deus non probabat, sed tolerabat tantum.

XII. 4. Fuisse facti permissionem ob duritiem Judæorum, cœlebs fuerit, vel conjugatus, & rem Deo ingratam, sicut divortium Matth. XIX. 8. duo evincunt; nempe cæremoniæ ante nuptias imperatæ, ut mulier deformetur. 2. dimissio facilis. Ne igitur sæpius id temere fieret, lex multas adhibuit cautiones, omnesque fœminæ Veneres aufert & delitias, per quas vir allici posset. An hæ ceremoniæ observatæ sint propter polygamiam, pro certo statuere

tuere & asseverare nolo. Fr. Junius ad hunc locum ita eleganter & docte pro more commentatur: *Quæritur, fueritne justum, ut homo ex amore captivam duceret alienigenam, aut duas simul uxores haberet? Resp. neutrum simpliciter licuisse aut probari lege, Exod.* XXIII. 32. 33. *Gen.* II. 24. *Levit.* XVIII. 18. *sed si quando factum est, toleratum fuit, ac non rescissum lege Moſis, ad graviorem confusionem publicam evitandam. Neque vero propterea quisquam injustitiam in lege esse potest arguere; quia nec probat lex, nec permittit simpliciter factum; sed tantum supponit, si ita fiat, quod in ista confusione & ἀταξία juris fieri oporteat. . . . Quum autem lex permittit, quod malum est, non probat fieri; sed tolerat.*

XIII. 5. Ipsi Hebræorum Magistri, qui polygamiam licitam esse volunt, hoc factum improbatum eunt. R. Salomo hoc annotat: *Lex concupiscentiæ hic aliquo modo velificatur. Nam nisi id permissum esset, tamen homo militaris insuper habito præcepto captivam violasset. Interim si quis hic sibi non temperet, eventurum tandem est, ut odio illa ipsa sit, sicut com.* 15. *innuitur atque ut filios degeneres, contumaces & refractarios progignat. quod ut indigitetur, huic textui caput de filio immorigero subnectitur com.* 18. R. Levi ben Gerson: *Indulsit lex aliquid concupiscentiæ, si sc. nimio amore contra talem exarserit, non quod res licita fuerit.* Ita & ipsi cum Salvatore nostro hoc eis annumerant, quæ ob cordis duritiem, vel ut ipsi loquuntur, לתוקף יצר לב האדם רע *propter duritiem concupiscentiæ malæ cordis humani*, Iudæis sunt permissa.

XIV. Atque ita R. D. Kimchi scribit ad 2. Sam. III. 3. *Super ista verba, Absalom filius Maacha*, hunc in modum *commentantur, quod, quia fuerit Absalom filius pulchræ (de qua Deut.* XXI. 10.) *ductæ a Davide in bello, ideo fuerit contumax & rebellis patri suo: Hac de causa volunt continuo subjungi legem de filio contumaci & rebelli, legi de formosa muliere in bello capta, ad docendum, quod si quis talem vel uxorem alias illegitimam, duxerit, habiturus sit ex ea filium contumacem & rebellem. Et recta est hæc expositio.* Parum sane juvat hoc Theophilum allegantem. Ath. Vincentius hæc verba Kimchii ex Buxtorfio referens nihil reponit, nisi quod verba, in textu aliter multo posita, non inferant permissionem illiciti, sed liciti, *duces in domum tuam* &c. Quæ satis confutata sunt. Quibus accedit, quod David, si vera est historia, bello eam captivam duxisse 1 Sam. XXVII. 8. quod adhuc controversum est, non

sit nobis norma vivendi, ubi ipse normam verbi Dei non observavit.

CAPUT VII.

Neque leges Deut. XXI. 15. *&* XXV. 1. *polygamiam probant.*

Addunt Theophilus Aleth. cum Ath. Vincentio Thesi LXXIII. & Arcuarius pag. 132. 133. 134. famosam objectionem, ex Deut. XXI. 15. כי תהיין לאיש שתי נשים האחת אהובה והאחת שנואה וילדו לו בנים האהובה והשנואה והיה הבן הבכר לשניאה *Si fuerint alicui duæ uxores, una dilecta & altera exosa, pepererintque ei filios dilecta & exosa: fuerit autem filius primogenitus ejus, quæ exosa est* &c. *Ubi Moses* (verba sunt Theophili) *expressissime loquitur de polygamia simultanea, & rixis ex polygamia ortis, & modum rixas finiendi proponit, quo omnino supersedere potuisset, si polygamiam ipsam ceu antecedentem causam prohibuisset. Quod cum intermiserit, polygamiam approbasse*, volunt. Grotius etiam hanc *legem satis claram esse* putat, *plures uxores permittentem.*

II. Respondeo 1. cum Clariss. Spanhemio *Par.* III. *Dub. Evang.* CXXII. supponi, non probari, uxores illas eodem tempore convixisse marito; nihil obstare, unam ex uxoribus illis vel mortuam intelligi, vel repudiatam, & illi superinductam aliam; ideoque polygamiam successivam æque ibi designari posse, ac simultaneam. Ath. Vincentius scribit, antipolygamum quidem explicare de successivis uxoribus, se autem nescire, an ullus veterum vel recentiorum ipsi hac in parte præiverit. Hic vides, Athanasi, præiviisse celeberrimum Theologum F. Spanhemium, cui calculum suum addit, quem alias citare soles, Calovius. Frustra excipitur ab Arcuario, ordinem verborum inferre polygamiam, quod primogenitus sit ex exosa, & secundo matrimonio, dilectæ assignato loco priore, non posteriore, ut hæc dici nequeat post exosam ducta. Non enim necessario exosa posterior ducta est, etsi hoc in loco posteriori loco collocetur, cum potius propter exosam alia olim duceretur magis dilecta, uti in Jacobo videre est, etsi ille Leam & Rachelem simul habuerit. Quidni ergo primogenitus ex exosa mortua vel repudiata, adeoque e secundo matrimonio dicatur ortus?

III. *Inst.* odium & amorem duas viventes uxores innuere, quod

quod isti adfectus certum objectum respiciant, quo sublato, tolli odium ejusque effecta? Resp. Non negari, odium & amorem supponere subjectum, quod odio vel amore dignum judicatum, cum existeret, cujus tamen effecta post mortem manent. Exemplum habemus in Jacobo & Esavo, eorumque posteritate Mal. 1. 2. 3. Si vero exosa sit repudiata, cessat hæc objectio. *Inst.* 3. De una dici, quod vir eam diligat, de altera, quod vir eam odio habeat. Si igitur amor probet, dilectam adhuc vivere, odium etiam probabit, exosam vivere. Resp. Non dici, quod unam diligat, alteram odio habeat activa forma, sed com. 15. 16. 17. semper אהובה & שנואה forma passiva *dilecta* & *exosa*, qualis vocari potest post mortem, sicut Abraham amicus Dei Jes. XLI. 8. Lazarus amicus Christi Joh. XI. 11. *Inst.* 4. Æque verba שתי נשים *duas uxores* significare hoc loco, ac Gen. IV. 19. apud Lamechum. Resp. Alia illic sunt, quæ docent, duas illas simul habuisse Lamechum com. 23. *Dixit* Lamech *suis uxoribus, O Ada & Zilla, audite vocem meam.* &c.

IV. Resp. 2. De facto humano, contra regulam divinam, interprete Christo Matth. XIX. 4. seq. commisso, etiam hic agi, non autem de jure divino. Illud factum Deus recenset, כי תהיין *Si fuerint* duæ uxores, non jus. Ex facto casum format. Adeoque regula illa, *Qui disponit de consequente, vult etiam antecedens*, qua utuntur, limitanda est, *vult*, i. e. permittit, sive tolerat, concedo, approbat, nego. Exempla sunt obvia, quorum nonnulla ad legem præcedentem citavi. De percussore viri, ut innocens sit Exod. XXI. 19. Deus disposuit; de viris rixantibus, lædentibusque gravidas, disposuit com. 22. de stupro, ut stuprata dotetur & ducatur, disposuit Exod. XXII. 16. de homicida, Num. XXXV. 25. de capta in bello Deut. XXI. 10. seq. de filio contumace com. 18. de quæstu meretricio non inferendo ærario Deut. XXIII. 18. de dimissa & dimisso rocap. XXIV. 1. seqq. de scorto Rahab Ios. VI. 25. de quæstu fornicationis spiritualis Tyriorum, Deus, summus legislator, disposuit Ies, XXIII. 18. Ideone percussionem, rixas, læsiones gravidarum, stupra, homicidia, indomitam libidinem, contumaciam, quæstum meretricium, divortia, scortationem, & fornicationem spiritualem approbavit? Christus aperte negat, mandatum repudium Matth. XIX. 8. Deus tamen lege consultum ivit mulieri innocenti.

V. Non enim insolitum est Mosi referre, quæ perperam age-

bant, & acturi erant Israëlitæ, quibus salutares leges opponit, ut injuriæ cursum sistat. Deut. XVII. 14. de Rege quod narratur, non est mandatum, sed peccatum 1 Sam. XII. 17. & modus petendi & ipsa petitio vitio non caruit. Non enim dicit, *Quando veneris in terram* &c. *statues super te Regem*, sed, *si dixeris, statuam super me Regem*. Deut. XVII. 14. Ita & hic casus formatur, polygamia posita. Decidi autem casus potest, etsi factum, quod supponitur, non approbetur.

VI. Frustra iterum excipit Arcuarius p. 133. magnum esse discrimen inter legem hanc & illam Deut. XXIII. 18. eo quod *quæstus meretricius reprobetur, filii autem ex polygamia nati in suo jure defendantur*. Nam stuprata & dimissa etiam defenduntur, neque tamen licitum est stuprum aut divortium. Tolerante Deo polygamiam, in parentum successionibus merito habiti fuere legitimi, etiam qui ex secundis, aut tertiis, aut aliis deinceps uxoribus nati. Itaque nullius momenti est, quod adfert ex Diecmanno, *non esse attendenda verba conditionata, sed expressum Dei mandatum, primogenito jus primogenituræ adscribens. Si polygamia esset peccatum, & adulterium, liberos ex ea natos fore illegitimos*. Supra enim responsum est, aliud esse, matrimonium illud legitimum fuisse in foro civili, aliud in foro conscientiæ. Prius hic damus, non posterius. Cavit Deus saltem, si de polygamia simultanea intelligatur, ne peccatum peccato cumulet polygamus, exhæredando filium exosæ. Quod Lutheri auctoritas obtrudatur, futile est & ineptum, ac desperatæ causæ indicium, cum non sit verbum divinum, quicquid ille dixit. Omnis homo mendax est & errori obnoxius Psal. CXVI. 11. Rom. III. 4.

VII. Denique ad Theophili ratiocinium, Mosem modo rixas finiendi supersedere potuisse, si polygamiam ipsam ceu antecedentem causam prohibuisset, cum Fr. Junio respondemus: *Deus quidem hæc mala curare lege potuisset, ut Deus: sed hic legem politicam tulit, eamque ut legislator, rationibus politiæ accommodat: proinde etsi qua Deus, potuit momento emendare mala ista divina potentia sua, tamen legislatoris humani partes quodammodo suscepit in his & consimilibus argumentis; ut prudentiam hanc politicam de rebus permittendis, ferendis, tolerandisque doceret exemplo suo*.

VIII. Restat Lex de Leviratu, seu fratris uxore, ducenda Deut. XXV. 5. seqq. כי ישבו אחים יחדו ומת אחד מהם ובן אין לו לא תהיה אשת

אשת המת החוצה לאיש זר יבמה יבא עליה ולקחה לו לאשה ויבמה׃ *Si habitaverint fratres simul, & mortuus fuerit unus eorum absque filio, ne nubito uxor mortui foris viro extraneo: sed levir ejus congreditor cum ea, & ducens eam sibi in uxorem, leviri officium præstato ei.* De qua Theoph. Aletheus, prolixe citans Fran. Junii *Commentarium in Genes.* XXXVIII. Thesi LXVII. & Arcuarius pag. 182-187. Uterque polygamiæ defensor urget, in genere iterum Deum loqui de fratre, sine determinatione, an sit uxoratus, vel non. Subjungit Ath. Vincentius Lutheri *Tr. de Digamia Episcoporum*, dicentis, *hoc jus Mosaicum cogere plurium uxorum esse virum.*

IX. Respond. 1. Unde probatur, Legem Leviratus incubuisse fratribus conjugatis? Lex saltem id non affirmat, sed contrarium potius innuit, *si simul habitaverint fratres*, qui scilicet nondum distinctas habent familias. Ridiculum est, quod hic excipit Daph. Arcuarius, si cohabitatio inferat, unum fratrem cœlibem esse, alterum etiam talem esse oportere. Cum de uno expresse dicatur, quod fuerit uxoratus, nemoque ignoret, usitatum esse, ut frater sive soror cœlebs, habitet cum fratre uxorato. *Nam*, teste Fr. Junio, *de fratribus agitur in communi familia commorantibus, quorum primogenitus ex jure & ordine naturæ censetur primus uxorem duxisse, & familiæ communi præfuisse. Quapropter etiam inter alias causas hæc civilis fuit, cur primogenitus duplam hæreditatem obtineret, quod onera familiæ ferre teneretur.*

X. Nec commoda est Arcuarii explicatio de cohabitatione *in una regione & provincia, uti Gen.* XIII. 6. (quomodo Grotius exponit de fratribus *in una terra* habitantibus,) *sive uno tempore.* Quamvis enim phrasis illa non ubique notet necessario, eodem domicilio uti, innuit tamen, nondum duas habere familias, adeo ut opus habeant separari. Et rogo Arcuarium, utrum, si non habitent in eadem regione, eo casu liber fuerit frater a ducenda fratria? si non, certum potius vitæ statum supponit, si nempe unus cœlebs sit, ut alteri commode cohabitare queat. Quam expositionem etiam juvat phrasis sequens, *accipiat eam sibi in uxorem*, ex qua præsumitur, quod non habeat uxorem. Saltem agitur de fratribus cohabitantibus, sive in ædibus fratris conjugati, sive in paternis, sicut Doctissimo Ainswortho videtur ex Gen. XXXVIII. 7. seq. quod etiam innuit Deodatus.

XI. Phraſes iſtæ *eſſe* יחדו, & *habitare* בבית אחד *in domo eadem* 1 Reg. III. 17. 18. promiſcue ſumuntur de commoratione in iisdem ædibus. Conf. Jer. VI. 21. XIII. 14. XLI. 1. LXX reddunt ἐπὶ τὸ αὐτὸ *eodem loci*, vel *eodem loco*. Quos ſequuntur ſcriptores ſacri N. T. Die Pentecoſtes congregati erant ἐπὶ τὸ αὐτὸ eodem loci Act. II. 1. 44. & Apoſtolus monet, ut *conveniant ſimul*, vel *eodem loci* 1 Cor. VII. 5. & cap. XI. 20. *cum igitur convenitis* eodem loci, *hoc non eſt Dominicam cœnam edere.* Onkelos reddit כחדא *in unum.* AbenEſra יחדו ואם היו במדינה אחת או בחצר אחד או אוהבים זה את זה jachdav *id eſt, aut in una* provincia, aut in uno prædio, aut *ſignificatur, quod alter alterum amet.* R. Sal. Jarchi שהיתה להם ישיבה אחת המיחדים בנחלה בעולם *qui unam habitationem habent in mundo.* Item פרט לאחיו מן האם *qui ſunt una hæredes, excepto fratre ex matre.* Abarbenel אמר יחדו שהיו בני איש אחד ויושבים מיוחדים בנחלה שהם אחים מן האב לא מן האם בלבד *Dicit una, ſimul, quod ſcilicet eſſe debeant filii viri unius, una habitantes, una hæredes, quales ſunt fratres ex patre, non ex matre tantum.* Item *una*, שהיו שניהם בחיים *ut ambo ſint exiſtentes & viventes.*

XII. Ita varia ſignificari iſta particula, docent Interpretes Hebræi, neque noſtram explicationem excludunt, ſed maxime approbant. Adde, quod Hebræi de conjugato expreſſe nihil aſſerant, & vix amplius in uſu ſit & obſervantia iſta Lex, teſte Cl. Buxtorffio *Synag. Jud. Cap.* XLI. tum, quod, qui hoc jus urgent, plerumque alio fine id faciant; tum (ſiquidem Levir jam aliam uxorem habeat) propter conſtitutionem R. Gerſonis, qui ſanxit, ne quis duas uxores ducat, ad vitandas lites & jurgia, quæ ex bigamia oriri ſolent, & quod, hoc maxime tempore, difficile nimis ſit duas uxores alere & ſuſtentare. Adde Cl. Wagenſeilium ad *Sota* p. 1130. ubi cumprimis inter Germanos & Italos Judæos non obſervari docet.

XIII. Reſp. 2. Si vel ponamus cum P. Martyre, conjugatos fratres etiam obnoxios fuiſſe legi huic de leviratu, quod uſitata fuerit in V. T. polygamia, uti contendit Arcuarius pag. 182. inde tamen non magis, polygamiam licitam eſſe, ſequitur, quam inceſtuoſum matrimonium; quandoquidem contra legem Levit. XVIII. 16. ducere juſſus ſit frater fratris uxorem. Quomodo lex ſpecialis derogat generali. Secus enim non facile admittendum, Deum tanquam rem ſibi placentem voluiſſe mandare fratri ſuperſtiti, quam odio

odio habuit, & singulari judicio punivit, teste Abarbenele de Lamecho *Comment. in Genes.* IV. Nec probabile est, obligatos fuisse fratres conjugatos, quia id locum dedisset variis molestiis & rixis domesticis, nec tam commode per conjugatos tribus conservari potuissent, quam per cœlibes.

XIV. Resp. 3. Ex Matth. XXII. 24. haud obscure liquet, juxta Sadducæorum mentem, fratres, quibus ex lege Mosaica, successive nupsisse dicitur mulier, fuisse cœlibes, non conjugatos. Quia una hæc mulier uni tributa, ex ipsorum sententia, si alterum esset sæculum, perpetua foret dissidiorum occasio; si vero jungenda esset septem maritis, ingens nasceretur confusio. Major autem orta fuisset difficultas, si lex leviratus etiam conjugatos obligasset. Siquidem quæri ab ipsis potuisset, quid juris ille habiturus esset; cui jam propria erat uxor, an illi in seculo futuro duæ attribuendæ uxores, quas in hoc sæculo habuerit. Quam tamen circumstantiam Sadducæi sicco transeunt pede.

XV. 4. Adde, quod pluribus fratribus demortuis sine prole, relictis uxoribus singulis, frater superstes non jubeatur omnes capere, quia dicitur (com. 9.) *qui non ædificat domum fratris sui.* Ut unica domus ædificetur, non plures, jussit lex. Et viduarum plurium unam tantum tenebatur accipere frater superstes. De quo Seldenus *Uxor. Hebr. lib.* I. *Cap.* XII. Wagenseil *ad Sota* pag. 1130. Si vero Deus conjugatos etiam voluisset obligatos, & polygamia delectatus fuisset, quidni cœlebs plures viduas unius fratris, aut plurium fratrum uxores accipere debuisset?

XVI. Resp. 5. Si ejusdem Fran. Junii, Celeberrimi S. literarum interpretis commentarium æque in Deuteronomion inspexisset Theophilus, ac in Genes. XXXVIII. ubi antiquitatem & causam legis ostendit, aliter forte sensisset, cujus verba hic apponere placet, ad Deut. XXV. 5. *In casu a Mose proposito duæ singulares circumstantiæ sunt observandæ, quarum a plerisque interpretibus non satis fuit habita ratio; una, quod agitur de fratribus simul habitantibus, id est, filiis familias, aut certe, qui in aliam familiam nondum transiverint, sed communi familia utantur, cujusmodi sunt fratres COELIBES apud patrem, aut fratrem maximum natu in paterna domo. Alterum est, quod non agitur de morte fratris cujuslibet, sed de morte primogeniti, qui unus ex illis, i. e. primus appellatur* &c. Deinde, multis interpositis, dicit: *Alia quæstio est, utrum hæc lex igitur ad propinquum conjugatum pertineret.*

Respon-

Responsio est, minime pertinere. Nam ut illud mittamus, quod hic agitur de fratribus, una habitantibus; non solent autem conjugati fratres, multis gravibusque de causis una habitare; profecto & ratione & auctoritate sententia illa evertitur. Ratione, quia contra jus naturale est, ut idem vir duas simul uxores habeat, quod scelus primus Lemec impius perpetravisse legitur Gen. IV. Auctoritate vero, tum quia interdicit Deus Lev. 18. & sermo Scripturæ improbat 1 Sam. 1. & alibi, tum quia Chaldæus ipse Paraphrastes historiam illam in libro Ruth explicans diserte hanc rationem adfert, quod ille, qui Rutham renuit ducere, excusaret sibi domi uxorem esse, non licere autem alteram superducere. Hæc silentio pressit noster Aletheus, Junii commentarium commendans in Genes. XXXVIII. quia, si legerit, suæ hypothesi neutiquam inservire, animadvertit.

XVI. Historia Ruthæ, quam prolixe refert Arcuarius p. 184. 185. 186. huc non pertinet, cum non agat de fratre, qui fratriam duceret, sed de propinquo, cui jus erat redimendi patrimonium venditum ex lege Levit. XXV. 25. nec hæc traditio calcei signum erat renunciationis fratriæ, sed solennis acquirendi dominii formula, & contractuum confirmatio. Ita sentiunt Auctores *Medrasch Ruth* f. 42. col. 2. R. Sal. Jarchi, Elias *in Thisbi*, Abarbenel *Comment. in legem Deut.* XXV. Seldenus *de successionibus ad bona defunct.* cap. XV. atque *de Jure Nat. & Gent. lib.* VI. c. V. Drusius, Buxtorfius, Piscator, aliique viri docti quamplurimi. Objicit tamen Arcuarius pag. 186. Boazum proximo hæredi conjugato agrum offerre, secundum legem? Respond. Grotium arbitrari, Ruth. IV. 6. *vindicem quasi dixisse, malo aliam uxorem ducere, ut mihi, non mortuo, hæredes sint.* Iosephus autem *Antiquit. lib.* V. cap. XI. eum uxorem & liberos jam habuisse, scribit. Res illa obscura est. Perperam tamen Arcuarius ex Boazi oblatione, *a Rutha Moabitide uxore demortui comparabis partem agri, ut excites nomen demortui in possessionem ejus,* colligit, polygamiam esse licitam; & perperam ad id probandum, excalceationem refert ad pœnam Deut XXV. 9. cum fuerit tantum contractus firmamentum, ut apud nos clavium traditio, qua alteri dominium datur.

CA-

CAPUT VIII.

An exempla Hezron, Caleb, Jerahmeël, Assur, Jesriël, (seu potius Manasse) Jeharim, posterorum Israelis, de quibus in 1. libro Parolipom. ac Mosis, Gideonis, Jairi, Ebzanis, Ebdonis, gubernatorum & judicum, nec non Elkanæ, polygamiam probent.

TAndem Theophilus Alehteus Thesi LXXIV. hæc esse dicta & exempla polygamica, dicit, quæ in Mose reperiantur, se autem non dubitare, quin plura fuerint exempla a Mose brevitatis studioso omissa, sicut ex primis capitibus Chronicorum etiam appareat, plures, uti Hezron 1 Chron. 11. 9. 21. 24. Caleb cap. 11. 46. seqq. Ierahmeël cap. 11. 26. Assur cap. IV. 5. Iesriel (vel Menasse) cap. VII. 14. Ieharim (vel Scharajim) VIII. 8. fuisse πολυγάμους, quorum nulla in antecedentibus libris mentio. Quin imo ipsi Mosi Iosephum binas uxores, Tharbin Æthiopiæ Regis filiam, & Zipporam Iethronis seu Raguelis tribuere.

II. Respond. post ea, quæ supra in genere omnibus opposita sunt, nos minime negare, quin præter recensitos in S. literis, plures in populo Dei fuerint polygami, *multas enim habuerunt uxores*, legimus 1 Chron. VII. 4. ubi adnotat Grotius, *causam polygamias illo tempore, spem multæ sanctæque sobolis* fuisse, *corruptis gentibus aliis.* Ideoque omnes illos, quorum mentio non in Genesi, sed Paralipomenis, supra Cap. 1. Thes. VI. hujus Sectionis IV. adduximus. Qua occasione & intentione illi plures sibi junxerint, in Catalogo non additur, in quo nonnulla obscura sunt & intricata. Sub lege tamen, præter gubernatorum & Regum polygamiam, vix quidquam legimus. De Hezron non adeo constat, utrum simul plures habuerit, an successive. Hodsam & Baaram 1 Chron. VIII. 8. 9. Tremellius & Iunius eandem esse volunt, atque Paraphasis Chaldæa ואוליד ית בערה היא הרשא in margine Codicis MS. *illa est Hodsa.*

III. De Mose quod ex aliis narrat Iosephus *Archæol.* l. II. c. V. fabula esse videtur. Quamvis ei magna fides historica habenda, non tamen tanta, quanta scriptori Hagiographo. Erravit enim in multis. Credendum ei cum primis in us, quorum ipse fuit αὐτόπτης, v. gr. quæ vidit in templo, & quæ contigerunt

ipsius tempore. Philo Iudæus *S. Legis allegoriarum lib.* III. testatur, quod τὴν Αἰθιόπισσαν αὐτὸς ὁ θεὸς ἡρμόσατο Mosi *Æthiopissam Deus ipse conjunxerit.* Non meminit alterius. Ipseque Athanasius fatetur, in Scriptura sacra, & in vita Mosis a Philone conscripta, & in Eutychii annalibus, & in Artapano apud Euseb. de præparatione Evangel. talis matrimonii nullum extare vestigium. Seldenus *de Jure Nat. & G. l.* V. *c.* VI. *Quin & Iosephus,* inquit, *nescio unde edoctus, binas uxores, Tharbin, Æthiopiæ regis filiam & Sepphoram Raguelis seu Iethronis (quæ in S. literis unica est) Mosi ipsi tribuit, lib. 2. Archæol. cap.* V. Sed addit: *Id quod velut fabulosum rejiciunt viri docti.* Abulensis, ne Iosepho fidem abroget, utramque successive habuisse, putat, repudiata priore, quæ Mosem redeuntem in Ægyptum sequi noluisset. Ast unde id constat? dicitur, non probatur.

IV. Accedit, quod 1. Paralip. XXII. 14. seq. optima fuisset occasio recensendi ea, quæ omisit Moses, sed nihil ejus rei legimus. Quod autem dicitur Num. XII. 1. de *uxore Æthiopissa*, ut vulgo a Græcis exponitur, quam quidam reginam Æthiopiæ faciunt, id ex falsa vocis significatione, falsæ historiæ occasionem & argumentum dedit. Cum כושית *Cuschit* uxor Mosis Zippora dicatur, id est Midianitis, quod Midian Cusæ pars esset, ut constat ex Gen. X. 7. & cap. XXV. Hab. III. 7. & in erudito opere Geographico sacro. p. 1. f. *Phaleg.* l. IV. c. 2. fuse demonstrat Sam. Bochartus, כוש esse Arabiam, & Cuschæos eosdem esse cum Scenitis & Saracenis. Quod Fr. Iunius, Piscator, Ainsworthus comprobant.

V. Adde, quod Hebræi omnem causam murmuris Mirjami Num. XII. 1. seqq. faciant uxoris neglectum, & abstinentiam Mosis ab usu conjugii, ex metu legalis pollutionis Lev. XV. 16-31. & prohibitione ista Exod. XIX. 15. quia semper propinquabat ad Deum. Quod accurate exsecutus est Abarbenel *Comment. in legem fol.* 290. *col.* 1. 2. Querelam hic institutui a Mirjam super sejunctionem uxoris Zipporæ, cum tamen eam ductam gentis vel formæ vitio sejungere nequeat, quod conjugium cum prophetia, ac commercio cum Deo, consistere possit; item quod nulli injuria facienda, & lex de propagatione generis humani sit servanda. An talis discursus & sermo intercesserit inter Mirjam, Aaronem & Mosem, pro certo statui nequit. Ex devotione Mosem uxore abstinere potuisse aliquando, facile concedimus, minime vero ob atrum colorem, quod minus delicata esset Zippora, ut fingere solent.

VI. His

VI. His propositis exemplis, subjungit Theoph. Aletheus Thesi LXXV. LXXVI. *Utcunque se res habeat, certum esse, veteres maximi feciſſe observationem præcepti* Gen. 1. 28. *Creſcite & multiplicamini.* Inculcat denuo neceſſitatem matrimonii, & multas nugas agit, quæ non ſunt dignæ lectione, quibus ipſe & Ath. Vincentius 19 integra folia implent, *de cœlibatu, Caſtratione & ſcortatione Clericorum.* Quæ legant illi, quorum id ſcire refert. Traditio Gemaræ Babylonicæ & Maymonidis cap. x. & XIV. *De connubiis, fas eſſe, quotcunque etiam centum uxores, ſive ſimul omnes, ſive alteram poſt alteram ducere, modo illi poteſtas fuerit alimenta & victum ſuppeditandi*, pugnat cum tota Scriptura. Ne quidem Regi, juxta Hebræorum opinionem, ultra 18 ducere fas erat, ut ſupra viſum.

VII. Subnectunt Theſi LXXVII. Gideonis Iudic VIII. 30. 31. Iairi cap. x. 3. 4. Ebzanis cap. XII. 8. 9. Ebdonis cap. XII. 13. 14. πολυτέκνων & conſequenter πολυγάμων, item Elkanæ 1 Sam. 1. patris Samuelis, maximi prophetæ, exempla. Addit Ath. Vincentius Simſonem ex hiſtoria Iudicum XIV. & ſeqq. De quibus omnibus repeti poſſe, dicit, argumenta pleraque ſupra in exemplis Patriarcharum deducta.

VIII. Reſpond. 1. in genere, & nos reſponſa noſtra ad illa argumenta commendare Sect. III. cap. III. IV. V. 2. in ſpecie; quamvis Gideon ſanctis annumeretur Heb. XI. 32. qui multa beneficia præſtitit populo Iſraelitico, vocatus & confirmatus a Deo, ad liberandum populum, ſuis tamen non caruit nævis; quia in idololatriam prolapſus Iudic. VIII. 27. quod & Salomoni, aliisque accidit. Adeoque mirum non eſt, ſi mores & vitam non ubique legi Dei conformem inſtituerit, & ſcortationem corpoream cum ſpirituali ſociaverit, conſuetudine tunc plurium ducendarum uxorum introducta. Sed pœnitentiam procul dubio egit, cum mortuus dicatur *in ſenectute bona* Iud. VIII. 32. quæ phraſis alias adhibetur de obeuntibus morte beata.

IX. Idem judicium ferendum de Iairo Iud. x. 3. 4. ſi fuerit polygamus, quod expreſſe non dicitur. Triginta enim filii ex diverſis uxoribus ſucceſſive ductis naſci potuerunt. De Ebzane legimus, quod filiis ſuis tantum unam uxorem ſingulis adduxerit cap. XII. 8. 9. Et licet Ebzan & Abdon ita divites fuerint prole, inter omnia illa matrimonia, tamen ne unicum quidem filium habuerunt ſucceſſorem, qui Iſraelem judicaret. Dum enim adhuc vive-

ret, mortui sunt omnes filii ejus, successitque illi paulo post Simson ex sterilibus natus parentibus.

X. Eum huc refert Ath. Vincentius, quod primum Philistæam, deinde meretricem (illam solenniter, hanc per concubitum) demum aliam Delilam in matrimonium ceperit. Resp. 1. primam quod attinet, res erat a Domino Iud. XIV. 4. quod parentes ignorabant; quærebat occasionem, ab אנה. Id ergo unicuique imitari non licet. 2. nupsit uxor Simsonis socio ejus cap. XIV. 20. quod tamen non erat in ejus potestate; rogandus erat Simson, qui ei non remisit nuncium, quia ad ipsam rediit cap. XV. 1. & doluit, alteri matrimonio junctam com. 3. seq. Pater offert sororem com. 2. contra Levit. XVIII. 16. quam negligens convertit se Hazzam cap. XVI. 1. ad זונה *meretricem* vel *cauponariam*, ut putat Vatablus, non animo turpi & libidinoso, sed oblata occasione. Dein amat mulierem in valle Soreki, cujus nomen *Delila* comm. 4. seqq. quam veram ejus uxorem fuisse rentur nonnulli, sed non legitur deduxisse in domum suam. Ideoque plerique Interpretes eam meretricem esse volunt, quod Satrapæ Philistinorum cum ea tam fidenter agant oblata pecunia, quod sane meretricium magis, quam uxorium amorem declarat. Ex quibus omnibus liquet, Simsonem graviter peccasse. Nemo enim, credo, existet, qui scortationem & libidinem Simsonis probare queat, contra VII. Decalogi præceptum perpetratam.

XI. Denique præterire non possum ne illi, quibus Hebræum textum inspicere non contingit, seducantur, quod Ath. Vincentius verbis illis Iudic. XIV. 18. *Nisi arasse tis vitula mea, non invenisse tis ænigma meum*, juxta cum Ad. Beverland obscœnum sensum affingat, præeuntibus aliquo modo R. Levi, Græco & Syro interpretibus, *nisi subegisse tis*, vel *seduxisse tis*, τὴν δάμαλιν *vitulam meam*. Suspicatum scilicet esse Simsonem, uxorem, seu Delilam suam, scortatam esse cum uno ex illis, sicut actus Venereus *molendi* vocabulo exprimitur Iob. XXXVIII. 10. Verum enimvero Hebræa vocabula aliud dicunt לולא חרשתם בעגלתי *nisi arasse tis* (non vitulam meam, sed) *in vitula mea*, quæ differunt. Itaque Philistæi Samsonis vitulam non ararunt, sed ea ad arandum usi sunt. Arare metaphorice hic est rimari, investigare, quod aratorum est, qui terram aratro & rastro rimantur. Hinc Targum ita reddit אלולפין ברקתון באתתי *nisi investigasse tis*, rimati, aut perscrutati essetis *per uxo-*

rem

rem meam. Nisi sponsæ meæ opera usi fuissetis, non invenissetis propositum & ænigma meum.

XII. Tandem Elkana dicitur habuisse duas uxores 1 Sam. 1. 2. Athan. Vincentius dicit, Hannam, ex qua generavit Samuelem, ultimo loco nominari, & videri secundo loco, post priorem, ductam. Si vero polygamia esset peccatum, nil aliud fuisse, quam scortum, & sic Samuelem ex scortatione natum, adeoque spurium, qui non poterat venire in congregationem Domini Deut. XXIII. 1. Resp. mera hæc sunt cerebri figmenta. De spuriis & loco Deuteronomii supra vidimus Sect. III. cap. IV. Th. XIV. Falsum est, Hannam ultimo loco nominatam & posteriorem ductam, cum ea prior nominetur com. 2. Petrus Martyr, *Hannam,* inquit, *priorem duxerat, eamque habuit suæ pubertatis uxorem, sed cum sterilis esset, alteram duxit.* Illa ergo non fuit scortum, sed vera uxor, atque ita cadunt, quæcunque huic figmento superstruxit. Postquam aliquot jam annos in conjugio egisset, neque ullam de Hanna prolem suscepisset, cupidus liberorum, non sine Hannæ consensu, Peninnam duxisse videtur, sicut Abraham Hagarem, pro consuetudine istius temporis.

XIII. Abarbenel notat, quod, si fuerint duæ *Ramoth Zophoth* שהיתה חנה מהרמה האחת והיתה פנינה מהרמה השנית ולזה אמר שהיה הוא מן הרמתים *Hanna fuerit ex una Rama, & Peninnah ex Rama altera, ideoque dictum, quod sit ex Ramathajim.* Quicquid hujus sit, in eo minus recte fecit, quod alteram uxorem induxerit, cum fuisset exspectanda Dei gratia & benignitas, qua liberi suscipiuntur. Quemadmodum etiam incommoda polygamiæ sensit, quibus eam Deus, ut sibi ingratam, castigavit. Recte Grotius ad com. 6. *Raro contingit domus tranquilla iis, qui plures uxores habent.*

CAPUT IX.

Famosum & speciosum exemplum Davidis, cui Deus mulieres Saulis in sinum dedisse dicitur 2 Sam. XII. 8. *non probat, polygamiam esse licitam, Deoque placentem.*

PRæcipuum, quod urget post Theophilum Aletheum Arcuarius, exemplum est Davidis, cui mandata videtur polygamia 2 Sam. XII. 8. in qua propterea multus est pag. 136. 137. 138. Variæ fuerunt Regi Davidi uxores, Michal Saulis filia 1 Sam.

XVIII. 27. Achionoam 1 Sam. XXV. 43. Abigail com. 42. Qua occasione has sibi junxerit, narratur com. 44. filia scil. Saulis alii data. Maacha 1 Par. III. 2. Chaggitha, ibidem. Abitala & Hegla com. 3. Quibus addidit Batsebam uxorem Uriæ 2. Sam. XII. 8. Sex narrantur 2 Sam. III. 2. 3. 4. 5. e quibus Hebrone filii ipsi nati, intra 7. annos & 6. menses. Plures deinde accepit cap. v. 13. & decem concubinas 2 Sam. XX. 3. Michal prima fuit uxor Davidis, quam Saul eum persecutus dedit Palti, filio Lais 1 Sam. XXV. c. ult. Kimchius, Davidem Michali libellum repudii misisse, existimat. Abarbenel Kimchium refutat, quia David eam reduxisse legitur. Vult igitur dedisse Palti seni, uxorem & liberos habenti, ut in domum suam eam reciperet, honoris & custodiæ causa, etsi 2 Sam. III. 16. dicatur *vir ipsius*, id est, custos & dominus, non tamen *maritus*, ex distinctione facta Hos. II. 16. Alii Palti adulterium cum ea commisisse, alii eam non attigisse volunt.

II. Tot uxores & concubinas accipiendo procul dubio peccavit David, etsi fuerit vir secundum cor Dei, & in specie non legatur propter hoc & multa alia peccata reprehensus, qui occulta sua agnovit peccata Psal. XIX. 13. Non enim unum peccatum, sed multiplex ab eo commissum est, licet memoretur solum scelus contra Uriam, quod suo pondere cætera obscuravit. *Conf.* 1. *Reg.* XVIII. 9. His autem missis, polygamiæ advocati apud Arcuarium non urgent mera exempla, & meram indulgentiam, sed approbationem divinam, quod Deus dicat 2 Sam. XII. 8. ואתנה לך את נשי אדניך בחיקך *& DEDI tibi UXORES Domini tui IN SINUM TUUM.* id est, vel in matrimonium, vel ita, ut legitimo modo in matrimonium accipere possis. Unde ita argumentatur Theoph. Aletheus: *Quodcunque Deus ceu munus, & beneficium ab ipsius benedictione proveniens, allegat, illud non est peccatum. Atqui polygamiam Davidicam* &c. Grotius *de Jure B. & P.* lib. II. c. v. §. 9. ante Evangelium plures uxores non vetitas fuisse probans, *Davidi* etiam *Deum imputare*, dicit, *quod uxores ei complures & quidem illustres dedisset.* Hinc etiam Bellarminus, Pererius & alii bene multi colligunt, polygamiam habere Deum Auctorem.

III. Respondeo 1. Si vel Deus, juxta mentem eorum, qui polygamiæ patrocinium suscipiunt, uxores Saulis, qui ipsi acquisitam uxorem eripuerat, in matrimonium dedisset, ideone licebit

plures

plures uxores ducere? quod Deus in Davide toleravit, vel ei condonavit, in exemplum non est trahendum, vel pro regula habendum, sed sola lex divinà. Deus jussit vasa auferre Ægyptiis; voluit, Isaacum filium jugulari, quod tamen aggredi vel moliri non licet sine Dei mandato. Deus aliquando quid jubet, quia legibus suis est superior, quod imitari fas non est. Deo ita volente fas fuit Rahabi patriam prodere Jud. 1. 25. cum Dei voluntas patriæ omniumque saluti præferenda. Nefas est interficere parentes, amicos, fœderatos, hospites, sed hæc fiunt licita, cum lex superior diversum jubet. Jud. IV. 18. seq. Ehud habuit mandatum interficiendi regem Moabitarum Jud. III, 16. 17. coll. 28. inde non sequitur, aliis licere principes interficere. Josua ipso Sabbatho jussit circuire urbem Iericho, & portare arcam fœderis, & fortasse Sabbatho septies, & cædere omnes incolas Ios. VI. quod aliis haud licuerit. Elias erexit altare, & sacrificavit in monte Carmel 1 Reg. XVIII. quod alias fieri debuit in templo. Propheta jussit alium vulnerare 1 Reg. XX. & Jehu jussit occidere 70 filios Achabi 2 Reg. X. 7. ex mandato Dei, qui vitæ & necis Dominus. Ubi ergo viri Dei, extraordinaria occasione, quandoque divino instinctu & mandato actum contrarium mandant, id aliis imitari integrum non est, (uti duo cum faciunt idem, non est idem,) multo minus, quod Deus immediate jubet.

IV. Resp. 2. *In sinum dare*, vel *in sinu esse*, non semper conjugalem societatem, sed aliam etiam possessionem inferre Psal. XXXV. 13. LXXIX. 12. 1 Reg. I. 20. Iesa. LXV. 7. Luc. VI. 38. quæ locutio desumpta videtur a sinuosis Iudæorum vestibus, quibus excipiebatur, si quid ab aliis daretur. Tremellius & Iunius vocem בחיקך reddunt *ad animum tuum*, vel *ad votum tuum*. sicut Psal. LXXXIX. 50. Ideoque uxores in sinum dare non est necessario in matrimonium, sed in prædam, vel etiam regale servitium dare. *Aliqui interpretantur*, ait P. Martyr, *Dedi tibi uxores Domini tui, h. e. fuerunt in potestate tua, non ut eas duceres, sed ut tractares, quomodo velles. In sinu alicujus esse, significat etiam in potestate esse.* Sic Venerandus Beza locutione illa *potestatem & imperium*, vult declarari, quem sequitur Celeberrimus Spanhemius *Par. III. Dub. Evang.* CXXII. §. 6.

V. Præter exspectationem hanc interpretationem apud sagacissimum Abarbenelem deprehendi, *Commentario* rarissimo *in libros Samuelis*, cujus novam editionem a Lipsiensibus avide exspectamus,

mus, quibus Orbis literatus gratias aget pro ista opera susceptа, in eruendo tanto e tenebris thesauro, quem Amstelodamenses Judæi semel aut bis tantum possident. Ita scribit Hebræorum Doctissimus ad 2 Sam. XII. 8.

ואתנה לך את בית אדוניך וזה אחרי מות שאול שירש נכסיו כמו שנזכר למעלה והיא בית אדונו שזכר ואמרו ואת נשי אדוניך בחיקך אין פירושו שהיו נשי שאול לדוד אבל אמר שנשיו הם ברשותו ללקחם אם ירצה ואין מי שימחה בידו כי הוא יכול עליו כפי הדין שאלמנות המלך מותרות למלך אחר ומלבד זה נתן בידו מלכות ישראל ויהודה שהוא העקר ומה שאמר ואם מעט ואוסיפה לך כהנה וכהנה דרשוהו חכמים זל במסכת סנהדרין על הנשים שיוסיף לו נשים כהם וכהם אבל פשט הכתוב יורה שאמרו על המלכות והממשלה רוצה לומר שנקל כעיני יהוה להוסיף ממלכתו כהנה וכהנה כי אין מעצור ליהוה לעשות ככל אשר ירצה הנה כל זה הוא הנמשל בעושר האיש שזכר ואחר זה ביאר הנמשל בלקיחת כבשת האיש הרש׳

Quæ latine ita sonant: *Verbis illis*, Dedi tibi domum Domini tui, significat, quod *post mortem Saulis opes & facultates ejus hæreditate acceperit, sicut supra memoratum est. Atque hæc est domus Domini ejus, cujus mentionem facit. Quod autem addit*, & uxores Domini tui in sinum tuum, *id non ita explicari debet, quasi David habuerit Saulis uxores, sed sensus istius dicti est, quod ejus uxores sint* in ejus potestate, *ut eas accipere posset si vellet, nemine impediente manum ejus; siquidem potestatem in eas habebat, secundum jus, quo viduas ducere licebat alteri, sive succedenti Regi. Et insuper dedit in manum ejus regnum Israëlis & Judæ, quod erat præcipuum. Quod autem addit*, Si parum id est, additurus fui tibi cahenna vecahenna, *id Sapientes b. m. in* Massechet Sanhedrin, *de uxoribus, quas ei addiderit*, sicut illas & illas, *exponunt. Sed e literali textus sensu manifestum est, quod hoc dicat de regno & dominio, id est, quod facile sit coram Domino, addere regnum ejus, sicut illa & illa. Quia nemo est, qui Dominum impedire possit, ne faciat omne id, quod voluerit. Hoc assimilatum est per divitias viri & acceptionem compressæ uxoris viri pauperis.*

VI. Tria hic notamus in Abarbenele. Primum, quod phrasin illam, Deum Davidi *in sinum dedisse* uxores Saulis, de potestate & imperio exponat, secus, ac alii Hebræi. 2. quod, Regis viduam a Rege sequente duci posse, statuat. Quæ & sententia est R. Iehudæ *in Sanhedrin cap.* 11. נושא המלך אלמנתו של מלך *Rex regis viduam ducere rite potest*, idque probat ex hoc loco. Sed Maymonides *hil. Melach.* c. 11. contrarium statuit: *Ea quæ uxor est regis, alteri nunquam est ducenda. Quin nec Rex rite ducit viduam alterius Regis,*

seu

seu divortio ab eo ejectam. Ideoque R. Iehuda & hic Abarbenel intelligendi sunt, non de Saulis uxoribus, sed fœminis ex aula seu gynæceo. 3. Quod neget, numerum 18 uxorum seu fœminarum fundatum esse illis verbis Dei ad Davidem, additurus fui כהנה וכהנה quo ipso confirmatur, quod Celeberr. Carpzovius, cui multum debet orbis literatus, in *Animadv. & Notis ad Schickardi Ius Regium Hebræorum cap.* III. *Th.* IX. probat, *consensum antiquitatis de* 18 *mulieribus* vel *uxoribus* Regis, quem urgent Schickardus & Seldenus *lib.* I. *Ux. Heb. cap.* VIII. *non esse universalem, cum sint, qui contradixerint.* Quos inter hic Abarbenel. Illæ enim particulæ כהנה וכהנה *sicut hæc & sicut hæc*, significant *hæc & alia, alia* atque alia. Vide similem phrasin Iud. XVIII. 4.

VII. Resp. 3. Quod ita vox בחיקך, quæ vertitur *in sinum tuum*, commode explicari possit de *imperio & potestate*, docent præcedentia verba ejusdem commatis: *Dedi tibi domum Domini tui* (h. e. servos, ancillas & facultates) *& uxores in sinum tuum.* Quæ etiam sententia est τῶν LXX. quando vertunt: Καὶ ἔδωκά σοι τὸν οἶκον τοῦ κυρίου σου καὶ τὰς γυναῖκας τοῦ κυρίου σου ἐν τῷ κόλπῳ σου (sive εἰς τὸν κόλπον σου) *Et dedi tibi domum domini tui, & mulieres Domini tui in sinu tuo.* (vel *sinum tuum*) Quo sensu ergo domus & bona Saulis data sunt in sinum Davidis, eodem sensu & uxores traditæ sunt; quemadmodum ipsum Saulem tradidit in manum 1 Sam. XXIV. 11. quem tamen non licebat occidere. Frustra igitur excipit Arcuarius p. 137. naturam rerum, de quibus sermo est, perpendendam, mulierem viro aliter in sinum dari non posse, quam ad matrimonium & legitimum concubitum. Hic enim natura unius rei nempe domus, in sinum datæ una cum mulieribus, talis est, ut non possit esse conjugalis. Hic objici posset, commate præcedente 3. hujus XII. capitis libri posterioris Samuelis, Item Gen. XVI. 5. 1 Reg. 1. 2. Mich. VII. 5. & alibi, *cubare in sinu*, phrasin esse conjugalem? Resp. concedi posse, & hic conjugalem esse, si & hic verbum *cubandi* reperiretur, & non adderetur simul *domus in sinum.*

VIII. Resp. 4. Idem ex eo esse manifestum, quod Davidi prohibitæ fuerint veræ uxores Saulis, per leges de incestu Levit. XVIII. 8. 15. 17. quia David gener erat Saulis, ducta in uxorem filia ejus Michal, cujus consanguinei eodem gradu junguntur marito, quo conjuncti sunt uxori. Ita docet Maymonides in *Tractatu de Connubiis Cap.* IV. §. 12. *Si quis ex incestis aliquam sibi dicarit, infecta res*

esto: neque enim dicationi locus est in incestis. Cap. IX. §, 1. *Si quis mulieres sibi dicasset, quas ob incestum simul ducere vetitum est, nulla sit dicatio. Itaque matrem & filiam, aut sorores duas una si quis dicarit, harum neutra dicata fuerit.* Contra istam legem Levit. XVIII. 8. peccavit ante legem Ruben Gen. XXXV. 22. XLIX. 4. & pessimo Achitophelis consilio Absalom post legem latam 2. Sam. XVI. 20-23.

IX. Resp. 5. Ad usum conjugalem, mulieres hasce non esse adhibitas a Davide, inde constat, quod inter uxores ejus, quarum catalogus exhibetur 1. Paral. III. 1. seq. illæ non inveniantur, cum tamen ejus conjugia diligenter sint annotata, & filii ex iis prognati in libris Samuelis atque Chronicorum ordine recensiti, tam quos Hebrone, quam quos Hierosolymis, ex diversis uxoribus & concubinis suscepit. Quorum ideo procul dubio tam diligenter sacri scriptores meminerunt, quod promissio de Messia, ex ipsiusmet semine nascituro, facta sit 2. Sam. VII.

X. Resp. 6. Deut. XVII. 17. Regi interdicta est uxorum, sive mulierum, multiplicatio, ergo hic a Deo præcepta censeri nequit. Supra enim vidimus ex 2. Sam. v. 13. quod David tot uxores jam habuerit, quot Regi ducere licitum non erat, quomodo ergo hisce omnes Saulis uxores & fœminas adjicere, pluresque promittere Deus potuit?

XI. Nunc respondendum ad objectiones adversariorum. *Quodcunque Deus ceu munus allegat, non est peccatum*; seu, *quod in beneficium dedit, id approbavit.* Resp. Non valere consequentiam. *Dedit* Deus, id est, toleravit, permisit, non probavit moraliter. נתן enim tolerantiam, permissionem & ordinationem notat Gen. XX. 6. XXX. 2. XXXI. 7. Exod. III. 19. X. 25. XII. 23. Num. XXI. 23. Judic. XI. 9. 1 Sam. XVIII. 2. 1. Reg. XX. 23. Psal. XVI. 10. LXVI. 9. 2. Chron. XVI. 1. Iesa. XLII. 6. XLIX. 8. Et in hoc ipso capite 2. Sam. XII. commate 11. *Sic ait Dominus, ecce ego suscitaturus sum contra te malum e domo tua, & accipiens uxores tuas ante oculos tuos* ונתתי לרעך dabo *proximo tuo, qui cubabit cum uxoribus tuis coram isto sole* Non putem quemquam eorum, qui polygamiæ patrocinantur, credere, Deum in Absolomo illud factum approbasse, etsi ei dederit, i. e. arbitrio ipsius permiserit, ut incestum committeret cum patris uxoribus, quod cedebat Davidi in pœnam. Deus misit Josephum in Ægyptum, ut multus populus in vita conservaretur, & ipse pater fratresque Josephi, neque tamen ideo minus peccarunt fratres fratrem

trem vendentes Gen. L. 15-21. Dedit Deus mandata Assyrio, ut prædaretur prædam, quo castigaretur populus Dei, potestate vero abutens a Deo non approbatur, sed punitur Jesa. x. 6. seq.

XII. Excipit Daph. Arcuarius p. 137. *Primo* ad phrasin, *dedi in sinum tuum i. e. potestatem tuam*; ex scopo & circumstantiis textus liquere, Davidi has in sinum, vel potestatem datas, vetitas non fuisse. Quia Deus ipsi exprobraverit, quod uxore alterius viri ad libidinem abusus fuerit, atque ex eo istius peccati gravitatem demonstraverit, quod non opus habuerit illa maritata, utpote cui Saulis uxores datæ erant. Idem etiam ex parabola constare, docet. Per *divitem* enim intelligi Davidis cupiditates, per *multas oves*, multas ejus uxores, quemadmodum per *unam ovem* una uxor Chittæi fuerit repræsentata com. 9. *Secundo* ad difficultatem, quæ nascitur ex incestu Levit. XVIII. respondet, solam matrem Michol vetitam fuisse, reliquas non item; Iosephum enim testari, legitimas fuisse, quas legitimo modo duxerit. *Tertio* concedi posse, dicit, Davidem Saulis uxores nec duxisse, nec ducere potuisse, fœminas reliquas duntaxat intelligendas esse, argumentum tamen pro polygamia procedere, quia diserte dicat Deus, se dedisse Saulis mulieres in sinum ejus.

XIII. Hic varia proponuntur ab Arcuario, quibus paulisper inhærendum. Intricata enim nonnulla esse, dissimulare nolo, etsi, quomodocunque explicentur, nullum in iis præsidium pro polygamia. Notari igitur velim 1. omnibus diligenter expensis, non videri omnes uxores Saulis hic esse intelligendas, utut, si id necessario ex textu colligi posset, inde non sequeretur, incestum a Deo approbatum, quemadmodum demonstratum ivi Thesibus III-VII. & XI. Quia vox נשים *fœminas* quaslibet in aula, atque ita gynæceum Saulis significare potest. אשה *ischah* enim *uxorem*, sed נשה *naschah fœminam* promiscue denotat. Ita etiam Hebræi dictum illud Rabbi Jehudæ *tit. Sanhed. cap.* 11. *Rex Regis viduam ducere rite potest. Nam & Saulis viduam duxit David* (ex 2 Sam. XII. 8.) interpretantur, ut non Saulis uxores ibi designentur, sed, ut ajunt in *Gemara fol.* 19. 2. נשים הראויות לו *fœminæ* (ex aula) *quæ nuptiis Davidis idoneæ fuere*; & Glossa adjecta הראויות לו המותרות לו אבל נשיו של שאול לא *i. e. quæ nuptiis idoneæ & legitimæ erant, non autem uxores Saulis.* Quod Moses Mikotzi *præcept. Affir.* 116. confirmat.

XIV. Quin addo, etsi Deus generaliter sicut domum & omnes

facultates, pariter omnes uxores & fœminas intellexerit Davidi datas, ex illis tamen non nisi licitam & legitimam a Davide eligi potuisse. Hoc igitur Deus dicere voluisse videtur: Si uxorem superinducere animum induxisti, accepisses potius aliquam ex fœminis a Saule relictis, quas ex ejus aula & gynæceo tibi in sinum & potestatem dedi, sed in eo graviter & enormiter peccasti, quod contempto omni humano simulatque divino jure, (ut cum Josepho loquar) alterius viri viventis uxorem duxeris, quod solum ipse capitali pœna dignum pronunciasti, adulterio commisso, & marito interfecto, hostique prodito.

XV. 2. Parabolas non vexandas, nec in omnibus comparandas esse, sed ad scopum suum referendas, nec eandem omnino rationem dari θεσέως & ἀποδόσεως, sed similem tantum in illis, in quibus instituitur comparatio, eruditissime pro more jamdum ostendit Cl. Spanhemius *P.* III. *Dub. Ev.* CXXII. §. 6. Verum est, oves multas Davidis uxores multas innuere, id autem Deus non probat, sed narrat in parabola. 3. Alia licet sit ratio uxoris Saulis Michol, matris Davidis, quam nonnulli, tum jam mortuam fuisse, credunt, & aliarum uxorum ejus, non magis tamen licuit Davidi novercas uxoris suæ ducere, quam socrum suam. P. Martyr, *hunc ego locum semper miratus sum*, inquit. *Nam consanguinei uxoris eodem gradu junguntur viro, quo uxori. Quare si non licet ducere uxorem patris demortui, quomodo licebit soceri? Si socrum ducere non licet, ergo nec uxorem soceri. Iidem sunt gradus, eademque distantia.* Explicat autem de *potestate Davidis*, & de iis, *quæ sub potestate Saulis.*

XVI. Iosephi testimonium in iis, quæ ipse non vidit, & audivit suo tempore quæ gesta, quibusque interfuit, non majoris ponderis est, quam aliorum veterum Rabbinorum & Talmudistarum, qui hæc vario modo de Davide interpretantur. Neque Josephus *Antiquit. lib.* VII. cap. VII. aliud dicit, quam quod Deus sua benignitate Davidi dederit γυναῖκας, ἃς δικαίως καὶ νομίμως ἠγάγετο *mulieres, quas justo & legitimo modo duxerit.* Qualis erat Michal Saulis filia, eaque ipsi erepta, alia. Adde, quod isto tempore, in foro civili, pro justis & legitimis nuptiis haberentur, si plures, non per adulterium, quod Josepho injustum & illegitimum est, sed sine aliorum injuria, ducerentur. 4. Quidam intelligunt per uxores datas in sinum Davidi, filias Saulis, ut uxores ex ejus familia.

familia. In quam sententiam & Arabs propendet: *In matrimonium collocavi te cum filiabus Domini, dedi tibi uxores Dominorum tuorum; denique imperium dedi tibi in filias Israel & filias Judæ.* Cui opinioni ego non subscribo. Quia filia Saulis Davidi jam erat data, antequam ei data domus Saulis. 5. Ex dictis liquet, satis refutatam esse ultimam objectionem Arcuarii, si non uxores, fœminas tamen Saulis Davidi in sinum datas, atque ita polygamiam approbatam. Vide sis Thesin præcedentem XIV.

XVII. Tandem infelicem exitum nuptiarum Davidis nobis exhibent sacræ literæ. Quantam enim crucem expertus est in suis filiis? Amnon primogenitus Thamarem sororem suam vi stupravit. Hic postea invitatus ab Absolomo occisus est. Absolom, seditione concitata, patris uxores, suas novercas, in propatulo constupravit, patremque e regno suo expulit. Adonias ad regnum adspirans interficitur. Quibus exemplis cavere jubentur parentes, ne prohibitis nuptiis pœnas sibi accersant.

CAPUT X.

Nec denique Salomonis, Rehabeami, Achabi, Abiæ, Joasi, Ahasveri, Belschazaris, (& Herodis filii Antipatri,) exempla polygamiam probant.

SOlidiora non sunt, sed infirmiora, quæ a Salomone filio Davidis, cæterisque regibus petuntur polygamiæ stabiliendæ, argumenta. De *Salomone*, quia in excessu peccavit, nihil aliud adfert Theophilus Aleth. *Thesi* LXXVIII. nisi quod, *uti sapientia, potentia, & divitiis abundavit, ita & uxoribus multis gaudere voluerit, adeo ut numerum divinum, millenarium nempe, affectarit, & illud præceptum Deut.* XVII. *de polygamia excessiva violarit.* Ath. Vincentius autem eum excusans, *tres illas leges fundamentales* Deut. XVII. *eum violasse*, negat. De excessu ejus in polygamia dubitat. Deum ipsum non excessivam polygamiam, sed tantum seductionem & sequelam uxorum exterarum & idololatricarum taxare, & non nimium excessum auri, equorum & uxorum, sed excessus abusum prohibere, contendit.

II. Resp. Quod Ath. Vincentius, Salomonem non damnatum, sed, post actam pœnitentiam, salvatum esse, variis probat argumentis, exosculamur in ipso, idemque contra veteres, Tertul-

lianum, Cyprianum, Auguſtinum, Chryſoſtomum, Theodoretum, Toſtatum, Lyranum, & alios ſtrenue defendimus, cum fuerit Chriſti typus, & ſcriptor Canonicus, de cujus reſipiſcentia nos dubitare non ſinit Eccleſiaſtes, (in quo confeſſio omnium vanitatum,) promiſſio Dei 2. Sam. VII. 13. 14. 15. & loca 1. Reg. XI. 43. 2. Paral. II. 17. Prov. XXIV. 32. Sed quod eum excuſet, atque a peccato abſolvat, ratione exceſſus in mulieribus, & polygamiæ, nullo modo admitti poteſt. Ingenue magis Theophilus fatetur, Salomonem illud præceptum Deut. XVII. violaſſe, quomodocunque explicetur, etſi nuſpiam propterea expreſſe legatur reprehenſus.

III. Nam peccavit in eo, quod amaverit uxores alienigenas, את בת פרעה *cum filia Pharaonis*, vel *idque præter* filiam Pharaonis, uti vertunt Tremellius & Junius, Caſtalio, Belgæ, Angli, 1. Reg. XI. 1. q. d. uxori ſuæ legitimæ alias multas ſuperinduxit, quemadmodum hæc particula את infra accipitur com. 25. Digna ſunt memoratu, verba Grotii polygamiæ V. T. alias faventis, ad 1. Reg. XI. 1. *ubi duplex*, inquit, *crimen: primo, quod multas, ingenti numero, barbarico more, contra interdictum Deut.* XVII. 17. *Deinde quod Sidonias, id eſt Cananæas & Hethæas, contra interdictum Deut.* VII. 3. *Hic fons maximorum malorum fuit Salomonis poſteris, populoque Hebræo, ſapienter præviſus Moſi.*

IV. Sunt quidem, qui, Salomonem ſex duntaxat habuiſſe uxores, colligant ex verbis com. 1. poſtea rex Salomo adamavit mulieres alienigenas multas, idque *præter filiam Pharaonis, Moabitidas, Hammonitidas, Edomæas, Tzidonias, & Chittæas*, ut 700 & 300 de gynæceo ſint intelligendæ. Aſt ibi recenſentur quinque diverſæ nationes, e quibus ipſe multas uxores accepit, nec 300 פילגשים mulieres in genere, ſed *concubinas* notat. Accedit, quod mulieres illas non tantum aluiſſe, ſed & vehementer amaſſe insdemque amore adhæſiſſe dicatur comm. 1. 2. Etſi ſingulis ἔννοιαν γαμικὴν (de qua 1 Cor. VII. 3.) præſtare non potuerit, in uxores tamen adſcivit, contra æquum & ſupra vires, *easque ſemel cognitas*, referente Abarbenele *Comment. ad hunc locum, e veſtigio ſubduxit & ſecluſit, ut nemo ipſas in poſterum attingeret, omnibus diebus vitæ ipſarum.* Addit paullo poſt, *filiorum & liberorum Scripturam ideo nullam (excepto Rehabeamo, Regni ſucceſſore, qui tamen & ipſe malum*

malum fecerit in oculis Domini) feciſſe mentionem; *quod illi omnes degeneres eſſent, tanti patris diſſimiles prorſus filii.*

V. Ex quibus liquet, peccaſſe Salomonem contra Dei ordinationem Deut. XVII. 17. ſenſu etiam Rabbinorum, qui regi 18 permittunt. *Maymon. H. Melach. cap.* III. לא ירבה לו נשים מפי השמועה למדו שהוא לוקח עד יח נשים בין הנשים בין הפילגושים הכל יח ואם הוסיף אחת ובעלה לוקה *Quod dicitur*, non multiplicet ſibi (rex) uxores, *juxta oralem traditionem exponunt, licuiſſe tamen Regi accipere ſibi* 18. *ſive uxores, ſive concubinas, ut omnes ſint* 18. *Quod ſi vel unicam illis adderet ſibi matrimonio jungendam, flagellationis reus eſt.* Idem teſtatur Moſche Mikotzi, *præcepto negat.* 222. Supra modum igitur contra hunc numerum a Rabbinis determinatum, peccaſſe Salomonem, & legum ſeptum perrupiſſe videmus. Addit Maymonides, *quod rex non debeat eſſe immerſus uxoriæ rei, aut quamvis habeat unicam tantum, non tamen indeſinenter cum ea reperiri debeat velut ſtulti Prov.* XXXI. 1. Quod indicatur in *Sohar* ad *Gen.* col. 96. *Septem reges mali fuerunt inter Iſraelitas, & totidem boni, quos inter Salomo medio loco conſtitit, ut nec inter bonos numeretur, nec inter malos.* Inde in *Pirke abhoth cap.* I. Ioſe fil. Iochanan teſtatur, *dixiſſe Sapientes*; *omne tempus, quo homo multiplicat colloquium cum fœmina, multiplicat ſibi ipſi malum, & impeditur a ſermonibus legis, & tandem deſcendit in gehennam.*

VI. Propter hæc varia ſcelera, Salomo expertus eſt judicia divina, dum a variis hoſtibus circa regni ſui finem vexatus & regnum tandem laceratum, deformatum, partimque in alium tranſlatum eſt. Nec deſunt Interpretes, qui cauſam rebellionis fuiſſe cenſent, quod Salomo voraginem Millo monti Zion ſubjectam, publicam Hierololymis aream, in qua populus convenire, & tempus ſacrificii commode exſpectare poterat, eripuerit uſibus publicis, & in uxoris ſuæ Ægyptiæ privatas delitias converterit, murmurante Ieroboamo cum populo. Addunt, præfectum huic operi & oneri, & tributo Ioſephi fuiſſe Ieroboamum, ad quem proinde querelæ populi de tributis, & vectigalibus nimiis, quæ Rex uxorius nimis, res muliebres potius, quam publicas curans, imponebat, aut imponi patiebatur, ob faſtum reginarum, delatæ fuerint. Unde ille ex communi dolore concepta indignatione, contra Salomonem aliquid meditatus. Ad ſeptingentas enim reginas & 300 concubinas ornandas, & magnifice alendas, immenſis opibus erat opus; unde tributis ſubditi exhauſti. Hi ſunt fructus polygamiæ.

VII. Sub-

VII. Subjungit Th. Aletheus cum Ath. Vincentio Theſi LXXIX exemplum *Rehabeami* 2 Paral. XI. 18. ſ. qui habuit *uxores octodecim & 30 concubinas*, juxta Athanaſium 60. Scilicet in textu Hebræo ſit mentio 60, ſed in Ioſepho contra fidem originis Hebraicæ, Græcæque verſionis, tantum 30. Ideoque nec tanti ponderis eſt, quod idem Ioſephus teſtetur, habuiſſe Rehabeamum τὰς μὲν νόμῳ συνοικούσας αὐτῷ γυναῖκας ὠκτωκαίδεκα *lege ſibi conjunctas, ſeu legitimas uxores octodecim.* Quod facti, non juris eſt. Quia illa Talmudicorum lex eſt, infirmo nitens fundamento, a ſanioribus, ut ſupra viſum eſt, deſtructo, ut *legitimæ* vocari nequeant. Merito Grotius ad hunc locum: *Modum exceſſit, præſcriptum Deut.* XVII. 17. Quia non bigamus, ſed magnus polygamus fuit. Peccavit inſuper Rehabeam, quod filiis quoque uxorum multitudinem procuravit. Neque ſatis prudenter eum res ſuas inſtituiſſe, liquet 1 Reg. XII. Deo non dante prudentiam, com. 15.

VIII. Sequitur exemplum *Abiæ* 2. Par. XIII. 21. Patris ſui Rehabeami impuros mores imitantis, *quatuordecim ſibi uxores accipientis, & 22 filios, ac ſedecim filias gignentis.* Quos non intra triennium, quo regnavit, ſed etiam antequam regnare cœpit, ſuſcepiſſe cenſendus eſt, quando plures uxores duxit, & poſtea alias ſuperinduxit. Eum tamen hoc in loco ut optimum regem delineari, ſcribit Ath. Vincentius p. 464. contra aperta verba S. Scripturæ 1. Reg. XV. 3. *Ambulavit in omnibus peccatis patris ſui, quæ fecerat ante eum, nec fuit ejus cor perfectum cum Jehova Deo ſuo, ſicut cor Davidis patris ſui.* Verum quidem eſt, quod cum in magno diſcrimine verſaretur, ad extremum invocaverit Deum magna fide, unde victoriam adeptus eſt, ſed ante illam morum emendationem tot uxores accepit.

IX. Non melius & tutius exemplum, quod imitari liceat, proponit eadem Theſi LXXVIII. in *Achabo*, ſeptuaginta filios habente 2. Reg. X. 1. 6. 7. neque tamen a propheta Elia ob polygamiam taxato. Non enim ex una uxore liberi nati ſunt, ſed ex multis, ut eſt veriſimile. Etſi nonnulli non tantum filios, verum etiam nepotes ex filiis, i. e. ex Joramo, & aliis ejus fratribus, juxta Scripturæ conſuetudinem, hoc cenſu intelligendos velint, quemadmodum Laban natos Iacobi appellavit ſuos filios. Sed quicquid hujus ſit, id profecto conſtat, peſſimum fuiſſe regum Achabum. Vide 1 Reg. XVI. 31-35. Quia *magis peccavit, quam omnes reges ante ipſum.*

ipsum. Adde Capp. XVIII. 9. 17. seq. XIX. XX. XXI. 2. Reg. IX. 7. 8. seq. X. XXI. 19. Nactus quidem victoriam, Benhadado Deum blasphemante, & beneficiis ornatus est 1. Reg. XX. 13. ut minus esset excusabilis, & justitia Dei illustrior evaderet. Infausta tamen fuit ejus πολυτεκνία, septuaginta viris jugulatis 2. Reg. X. 7. totaque posteritate ejus funditus exstirpata. Propter omnia & singula peccata, in specie commissa, homines reprehendi non solere, vidimus supra. *Ioramum* regem omittunt nostri, cujus populum, & filios & נשים *uxores* vel *fœminas*, totamque substantiam, Dominus plaga magna percussisse dicitur 2. Paral. XXI. 14. Per נשים tamen *mulieres* aliæ in regia domo, præter uxorem, filiam Achabi Athaliam com. 6. intelligi possunt. Si fuerit polygamus, non erit imitabilis, qui nullum genus scelerum intermisit, sed Achabi, cujus filiam duxerat, vestigiis insistens, omnia convulsit, quæ pater & avus ipsius magnis laboribus recte constituerant.

X. Tandem *Ioasi* exemplum ex 2. Paral. XXII. 2. 3. a Theophilo & Athanasio exhibetur eadem *Thesi* LXXVIII. *quem duas uxores duxisse* dicunt, *proxeneta ipso Pontifice Max. Iojada. Regem autem, quamdiu hic Iojada vixerit, qui auctor hujus bigamias tantopere commendatus, in viis Domini ambulasse. Nec verisimile esse, Pontificem Max. e cujus ore lex audiebatur, Regi polygamiam, si peccatum esset, procurasse, aut tantum sine reprehensione permisisse, ideoque a Spiritu S. in Scripturis non tantum non taxatum, sed potius maximopere laudatum atque celebratum. Aaronem Pontificem ob idololatriam reprehensum, Eli ob conniventiam & indulgentiam correptum ac punitum*, Iojadam, ob hoc factum non item.

XI. Speciosum etiam videtur hoc exemplum; sed videtur tantum. Juxta mentem LXX Interpretum, Iojada duxit δύο γυναῖκας ἑαυτῷ *duas uxores sibi*. vox enim Hebræa לו *ei* & *sibi* sonat, ex diversa interpretatione, quemadmodum supra visum Exod. XXI. 10. Ut ita binas uxores a Pontifice Regi desponsatas, vel ab ipso Pontifice ductas innuat. ויקח לו יהוידע נשים שתים ויולד בנים ובנות *& duxit ei* (vel sibi) *Iehojada uxores duas, & genuit filios & filias*. Si Iojada sibi binas accepisset, peccasset contra legem Levit. XXI. 13. אשה יקח *uxorem ducito*, testibus Talmudicis in *Ievammoth Cap.* VI. f. 59. 1. & Maymonide *Cap.* XVII. *Isuri bia*, qui dicunt: כתיב אשה אחת ולא שתים *Scriptum est, uxor una*, seu singulariter, *non binæ*, seu plures. Adeoque hoc non juvaret polygamiæ advocatos. Sed videtur po-

tius Iojada Pontifex dediſſe & conciliaſſe regi uxores duas, ex quibus liberos ſuſtulit, conſentiente Joſepho *lib.* IX. *Antiq. Cap.* VII. An poſſit de duabus uxoribus ſucceſſive ductis exponi, quod nonnulli putant, in quos invehitur pro more Ath. Vincentius, anxie & curioſe hic non inquiram.

XII. Hoc autem in re dubia obſervari velim, Pontifices & Prophetas, qua homines, ab erroribus & peccatis immunes non fuiſſe, imo ſæpe actu & de facto peccaſſe, fatente ipſo Theophilo Alet. licet non ubique cum Aarone & Elia reprehenſi legantur. Erravit Samuel, cum veniens ad Iſai, videnſque primogenitum ac pulchrum Eliabum, putaret, illum eſſe quem Deus regno Iſraelis præeſſe vellet 1. Sam. XVI. 6. Errarunt duo inſignes prophetæ David & Nathan 2. Sam. VII. 1. ſeq. cum hic illi Domum Domino ædificaturo mox annueret, & temere, inconſulto Domino, non ut propheta inſtinctu divino loquens, ſed humano more ſententiam pronunciaret, non addendo, quantum ego adhuc ſcio, aut video. Rex Zedekia inſtruit Ieremiam, quid principibus, in privatum ejus colloquium cum rege, inquirentibus, & ad necem poſtulantibus, debeat reſpondere Ier. XXXVIII. 25. 26. nempe ſe deprecatum coram rege, ut non ſineret ſe redire in domum Ionathanis, ad moriendum ibi. Quod fecit Ieremias, humani hic aliquid paſſus, quia regi obſequeretur licet, fictum hoc erat argumentum, & mendacium a rege conceptum uſurpavit, ſui expediendi gratia, ſiquidem nunc talem deprecationem non inſtituerat, ſed olim, cap. XXXVII. 20. Abraham & Iſaac uxores ſuas dixerunt ſorores. David ſimulavit legationem Saulis apud Abimelechum, & inſaniam apud Achis. Adeoque etiam ſancti, etiam prophetæ, etiam pontifices non ſunt ἀναμάρτητοι, & falli poſſunt, ubi niti volunt humana ratione.

XIII. Pontifex quidem commendatur, quod Regem docuerit, ſuaque auctoritate & prudentia in officio continuerit, ſed ob hoc factum non laudatur. Et *rex Ioas feciſſe* quidem dicitur, *quod rectum videtur in oculis Domini; omnibus diebus Jehojadah ſacerdotis.* 2. Par. XXIV. 2. 2. Reg. XII. 2. Sed eidem commendationi mox ſubnectitur limitatio com. 3. *veruntamen excelſa non ſunt amota: adhuc populus ſacrificabant & adolebant in excelſis.* Rectum ergo fecit, ſed non ubique & in omnibus. Conſuetudines enim inveteratæ difficiliori negotio ex hominum mentibus & moribus delentur, quam ex cor-

ex corporibus inveterati morbi. Cum igitur hæc consuetudo invaluisset præcipue inter reges, ut plures uxores ducerent, de qua Josephus *Antiq. lib.* XVII. *Cap.* I. (ubi etiam refert, *Herodem* Antipatri filium *eodem tempore novem uxores habuisse*,) coacti procul dubio sunt aliquando sacerdotes & prophetæ proprio judicio cedere, ut eam sequerentur. Adde, quod *sacerdotes, ex quorum ore lex requiritur, recedant aliquando ab illa via, facientes, ut impingant multi in legem.* Quæ conjunguntur Mal. II. 7. 8. Ipsos Sacerdotes in matrimonii negotio peccasse, cum Malachia comprobat Esra cap. X.

XIV. Quæ omnia docent exempla, quid facti fuerit inter Judæos, non quid juris divini; quid Deus tunc dissimulando toleraverit & permiserit, non quid præceperit, vel approbaverit; quid regibus in usu fuerit, quorum factum veniam potius, quam imitationem meretur, non quid eis a Deo fuerit in lege præscriptum. Ahasveri & Balthasaris exempla Esth. II. 3. seq. Dan. v. 2. 3. 23. in Scriptura quidem commemorantur, pertinent tamen ad Sectionis nostræ II. Caput IV. Ubi de polygamia gentilium egimus, ad quorum morem nobis non est vivendum. Estheræ autem matrimonium, cum rege Ahasvero initum esse videtur singulari providentia Dei, in gentis Iudaicæ commodum hoc dirigentis.

CAPUT XI.

An ex Prophetis locus Esa. IV. 1. *pro polygamia, recte allegetur?*

COncludit Theophilus Aletheus *Thesi* LXXIX. quod, sicut in principio propheticorum librorum eximium nobis pro polygamia suppeditatum argumentum Jesa. III. 18. (sive IV. 1.) ita in medio & fine illorum etiam nonnulla sint, quæ ad illustrandam hanc materiam facere possint. In medio occurrere, dicit, Danielis Caput v. 2. 3. collat. cum Est. II. 7. & Cant. VI. 1. Quæ supra a nobis examinata sunt. Restat ergo locus Iesa. III. 18. (IV. 1.) & Malach. II. 14. 15.

II. Ita vaticinatur Iesaias Cap. III. 18. והחזיקו שבע נשים באיש אחד ביום ההוא לאמר לחמנו נאכל ושמלתנו נלבש רק יקרא שמך עלינו אסף חרפתנו: *Apprehendent septem mulieres virum unum, tempore illo, dicendo, cibum nostrum comedemus, & vestimentum nostrum induemus; tantum-*

modo vocemur de nomine tuo, aufer probrum noſtrum. Quibus verbis, ut ex præcedentibus liquet, judicium Dei, & bellicam calamitatem, miſerrimamque Iudæorum conditionem comminatur, tempore excidii Hieroſolymitani, & ruinæ Judæ ac Hieroſolymorum, tantamque innuit virorum paucitatem, ut mulieres plures ambituræ eſſent unum virum, quo tutelam ejus conſequerentur. Quando dicitur שבע *ſeptem, non denotatur certus & fixus numerus*, inquit R. Salomo ben Melech *in Michlal* ad hunc locum, *ſed pro more Scripturæ ſeptem commemorantur, ad numerum multum ſignificandum, quia omnes dies mundi ſunt ſeptem*; *ſicut etiam Levit.* XXVI. 21. *Prov.* XXIV. 16. *Zach.* III. 9. *vox illa ſumitur. Ergo* שבע נשים רוצה לומר נשים רבות *ſeptem mulieres ſunt multæ* (vel plures) *mulieres.*

III. Abarbenel *Commentario* ad hunc locum Jeſaiæ docet, *tantam fore hominum ſtragem & ruinam in bello, ut multæ mulieres reſiduæ maneant viduæ, maritis ſuis privatæ, adeo ut apprehendant ſeptem, id eſt, multæ mulieres* (*nam numerus ſeptenarius multitudinem ſignificat*) *virum unum, dicendo* panem noſtrum comedemus *&c. id eſt,* אין אנחנו מבקשות ממך לא שאר ולא כסות ולא עונה nos a te neque poſtulabimus alimentum, neque veſtimentum, neque tempus ſtatum, quemadmodum maritus ex lege (Exod. XXI. 10.) *obligatus eſt hæc dare uxori ſuæ. Nos enim ab illis te excuſamus, neque illis opus habemus, ſed ut ſolummodo nomen tuum ſuper nos vocetur. Tolle probrum noſtrum, quia fœmina, quæ non eſt maritata, ſedet in probro, & communi vel publico, nec ullus eſt, qui ei auxilium præſtet.* Hic obſervent noſtri polygamiæ defenſores, haſce mulieres non petere matrimonium, interprete Abarbenele, cum tria illa præcipua, quæ ubique Hebræi tanquam neceſſarium requiſitum exigunt a marito, non exſpectent ab ipſo. Maymonides *de Connubiis* Cap. XII. §. 1. 2. *Qui ducit uxorem*, inquit, *is huic promittat res decem, ex quibus tria iſta lege ſancita ſunt, curatio corporis, veſtitus, & ſtatum tempus. Curatio corporis, hoc eſt, ejus alimentum: veſtitus eſt, quod nomen ipſum declarat: ſtatum vero tempus, ut conſuetudine communi cum ea ſe conjungat: reliqua ſeptem auctoritate Sapientum inſtituta.* Sed quærunt tantum auxilium, tutelam, præſidium & protectionem.

IV. Addit Abarbenel, nonnullos hoc vaticinium referre *ad tempora Nebucadnezaris, ſe vero non dubitare, ſecundum literalem ſenſum, quin hæc omnia impleta ſint tempore Achaſi, cum contra eum bella geſſit rex Syriæ, & Pekachi filii Remaljæ regis Iſraelis; de hoc excidio & captivita-*

ptivitate loqui, vult, *prophetam commate* 16. *& ſeqq. Pekah enim interfecit* ex Judæis *centies vicies mille die uno, omnes robuſtos, & in captivitatem duxit Samariam ducenta millia mulierum, puerorum & puellarum*, cum magna præda, qui captivi tamen ad hortationem prophetæ Obed dimiſſi fuerunt. Vide ſis 2 Reg. XVI. 2 Paral. XXVIII. Alii vero hæc judicia ad tempora excidii per Romanos referunt. Extendi poſſunt ad omnia illa tempora Achaſi, & ſequentia, quibus omnia hæc mala perpeſſi ſunt Judæi, uſque ad plenum rejectionis tempus, quando ἔφθασε ἐπ' αὐτὰς ἡ ὀργὴ εἰς τέλος 1 Theſſ. II. 16.

V. Sermo igitur eſt de miſeria & calamitate iſtorum temporum, de paucitate virorum, & fœminarum opprobrio, duraque & inuſitata conditione, inhoneſto plane modo, & ordine inverſo maritum petentium, a quarum auctoritate viri antea pendebant, Cap. III. 12. 16. ſeqq. Quamvis autem de vero matrimonio explicetur, referente ibidem Abarbenele, quod מפרשי הנצרים פירשו שהנשים יחזיקו באיש אחד כדי להוליד ממנו בנים ושעל לה אמר אסוף חרפתנו כי חרפת האשה היא היותה עקרה: *Chriſtiani Interpretes verba illa*, mulieres virum unum apprehenſuras, *explicent, ut ex eo filii procrearentur, & quod ideo dicat*, auferprobrum noſtrum: *nam probrum mulieris eſt ſterilitas*. Hoc tamen tantum narratur, plures fœminas unum virum ambituras, non vero additur, eum eſſe accepturas. Adde, quod Celeber. Prophetiarum *Interpres* Coccejus ad hunc locum ſuppeditat: *Judæis videbatur, polygamiam licitam eſſe. Huc potuit ſpectare propheta. Sed & citra polygamiam illa impleri potuerunt, præparatione & voto plurium fœminarum, ut peterentur ab uno viro. Nam Romanæ leges non permiſerunt Judæis plures uxores habere. Conſtat tamen, quod diu ſub Romanis pluribus uſi ſint.*

VI. Nec infrequens & inſolitum eſt prophetis, allegoricis & obſcuris verbis aliquid proponere & exaggerare, quod reipſa non impletur, licet morale per allegoriam & ænigma indicatum certiſſime impleatur. Denique non male reſponderunt antipolygami ab Ath. Vincentio citati, totam rem eſſe facti, non juris; non ſecus ac Deut. XXVIII. ob antegreſſa peccata tanta fames dicitur exoritura, ut qui paulo prius delicatiſſimi fuerat ſtomachi, ſuorum liberorum cadavera ſit abſumturus, mulierque, ſecundinas ſuas, urgente fame, ſit voratura. Quare non magis ex iſto loco ſequi, licitas eſſe plures uxores, quam ex hoc, ſecundinas & humana edere cadavera, quippe uterque docent, quid futurum, non

quid justum & æquum sit. Ad quæ Ath. Vincentius præter nugas nil reposuit, illa scilicet esse illicita, *polygamiam vero justam & æquam, juri naturæ & divino congruam*, & cætera; item *ad esum carnium homines non nisi summa urgente necessitate devenire.* Cum hic, nisi cœcus sit, eandem videat necessitatem, viris interfectis.

CAPUT XII.

Malachiæ 11. 13. 14. 15. 16. *polygamia reprehenditur, monogamia vero commendatur.*

TAndem expendendus est locus ultimus Veteris Instrumenti, quem suppeditat Prophetarum, qui Israeli perpetuam regulam fidei, legem Mosis commendat, ultimus Malachias capite 11. 13. 14. 15. 16. זאת שנית תעשו כסות דמעה את מזבח יהוה בכי ואנקה מאין עוד פנות אל המנחה ולקחת רצון מידכם: ואמרתם על מה על כי יהוה העיד בינך ובין אשת נעוריך אשר אתה בגדתה בה והיא חברתך ואשת בריתך: ולא אחד עשה ושאר רוח לו ומה האחד מבקש זרע אלהים ונשמרתם ברוחכם ובאשת נעוריך אל יבגד: כי שנא שלח אמר יהוה אלהי ישראל וכסה חמס על לבושו אמר יהוה צבאות ונשמרתם ברוחכם ולא תבגדו: *Et hoc secundum facitis; operiendo lacrymis altare Domini, fletu & suspirio, adeo ut non amplius respiciat* (Deus) *ad munus; & benevolentia ejus recipiat oblationem e manu vestra. Dicitis autem, propter quid? propterea quod Dominus testatus est inter te & inter uxorem juventutis tuæ, contra quam tu perfide agis, quum illa sit socia tua, & uxor fœderata tua. Et non unus fecit, cum ipsi supereſſet Spiritus. Et quid unus ille? quærebat semen Dei; ideo cavete spiritui vestro, & erga uxorem juventutis tuæ ne perfide* (quisquam) *agito. Quum oderit Deus dimittere, dixit Dominus Deus Israelis, & tegat injuriam vestimento suo, dixit Dominus Zebaoth. Quare cavete spiritui vestro, ne perfide agatis.*

II. Theophilus Aletheus *Thesi* LXXX. hunc locum non de polygamia, sed de repudio, Deo displicente, agere existimat. Addit Athanasius discordiam anti-polygamorum, quod nonnulli de Abrahamo, alii de Adamo hæc verba capiant; atque iterum alii polygamiæ prohibitionem hinc exsculpant, alii tantum divortii. Antiquos Patres & commentatores in hunc locum, Bibliaque Erneſtina, nullam polygamiæ, sed tantum repudii hic interdicti mentionem facere. Daphnæus Arcuarius integro capite p. 121-126. hæc verba exponens, totus in eo est, ut argumenta, quæ contra

contra polygamiam ex iis petuntur, enervet, cujus rationes postea examinabo.

III. Est, fateor cum Doctissimo de Dieu, difficilis versus 15. & divortium sententiarum tam inter Judæos, quam Christianos Interpretes, circa subjectum, de quo propheta; id autem non præjudicat eorum opinioni, qui ex hoc loco argumentum petunt contra polygamiam. Ludovicus de Dieu tres adfert sententias, quarum ille mediam adoptat. 1. אחד *Unus* Deus est, estque is, cui vere excellentia spiritus competit, imo talis abundantia, ut semper ipsi adhuc שאר *reliquum* sit. Is id fecit, quod in fine vers. 13. dixerat, quod uxor sit socia viro ipsique confœderata. Quid autem in eo spectat? quærit semen Dei, divinum semen, cujus ipse author ac pater dici queat. Confert loca, ubi Deus אחד *unus* appellatur. Deut. VI. 4. unde Assyriorum Deus *Adad*, *Macrob. l.* 1. *Saturn. c.* 23. & Jes. LXVI. 17. & Malach. II. 10. 2. interpretatio, לא־אחד per Maccaph conjuncta, posse & sensu conjungi, ut sit *non unus*, i. e. *nullus*. quo sensu sic vertit: Et *nullus* id *facit*, cui *reliquiæ spiritus sunt. & quid quisquam* id faceret *quærens semen Dei? cavete ergo &c.* האחד unus aliquis, indefinite sicut & Gen. XIX. 8. & XLII. 27. Ut sensus sit; Tu perfide agis in uxorem, quæ tibi socia est, tibique fœderata. hoc nemo facit, qui vel tantillum Spiritus Dei reliquum habet. & quæso, quomodo quisquam id faceret, qui quærit semen Dei? si id quæritis, cavete ergo &c. 3. interpretationem addit: *Nam non unum fecit, estque ei abundantia Spiritus. & quid unum* fecisset, quærens semen Dei? cavete ergo &c. Sensus est, voluit Deus fœminam esse viro sociam & confœderatam: non enim unum fecit hominem, non solum marem condidit, sed & fœminam, idque sapientissime, quum sit ei abundantia spiritus. & quid unum condidisset, quum quæreret semen Dei, quod non nisi ex conjugio nasci potuit? Itaque cavete &c.

IV. Adhuc alias interpretationes adferunt Doctores Hebræi, quas recensere non piget, ut in re dubia quisque eligat convenientissimam. R. Abendana ad *Michlal* R. Sal. ben Melech, & Abarbenel eorum referunt sententiam, qui Israelitas prophetis, propter alienigenas uxores reprehendentibus, reposuisse putant; *omnes nos filii primi Adami, filii unius patris sumus, ideoque non est uxor ulla alienigena*, hoc significari, verbis illis, *annon autem unum fecit? nunquid Deus S. & B. in principio unum hominem fecit in mundo*, ושאר רוח לו *i. e. reliquos spiritus*

tus a lumbis istius primi Adami egredientes (sive, *originem suam ducentes*,) respondisse autem prophetam, *An vos æquabitis vestrum negotium & facinus* cum *Adamo primo, qui unus in mundo existens, non nisi semen Dei quæsivit, filios ad gloriam Dei, non ut libidini indulgeret.* Abarbenel novam explicationem adducit. *Cum* enim *neque primus Adam, neque Abraham nominatus sit, textum istum* hoc modo *secundum literam exponi* posse, putat. Et non unus fecit hoc, *id est, hoc malum non perpetravit unus tantum e vobis, ut excipere vobis liceat; vir unus peccat, & in totum cœtum ira Dei provocatur. Non unus tantum profecto e vobis hoc facit, ut cæteris excellentia sit Spiritus, qui custodiant animam & spiritum suum ab hoc scelere purum, quo revertatur ad Deum, qui dedit eum. Quin si vel maxime unus duntaxat esset, interrogarem eum, quid quæsiverit ex tali conjugio? an ut liberi, ex illo matrimonio prognati futuri sint semen Dei? Hoc autem fieri nequit, cum mater sit filia Dei alieni. Cum igitur omnes vos hujus culpæ rei sitis, non unus tantum; & animadvertatis, eum qui hic transgressus est, non posse procreare semen Dei, ideo oportet ut caveatis spiritui vestro &c.*

V. Recentiorem sententiam habet Abendana ad *Michlal Jophi*, *quod* scilicet *Deus Israelem sibi ex omnibus populis elegerit in peculium, qui sint unus populus in terra, conservantes genus & prosapiam suam, &, teste Bileamo* (Num. XXIII. 13) populus, qui solus habitat &c *qui non miscetur nec affinitatem contrahit cum gentibus, ideoque una sunt natio cultui divino addicta, regnum sacerdotale & gens sancta; nec decet ut semen sanctum & semen Dei confundatur cum filia Dei alieni; atque hæc est increpatio & disceptatio prophetæ,* ולא אחד עשה, *quod per admirationem explicari debet,* nunquid fecit Dominus *Israelem* unam *gentem in terra?* ושאר רוח לו *id est, dedit Israeli, qui est gens una, spiritum excellentem supra omnes nationes, & quod unus ille quærit, est semen Dei, semen benedictum a Deo, dum accipit uxorem ex filiabus Israelitarum, qui sunt semen Dei, filii Dei vivi, non filia Dei alieni, propterea cavete spiritui vestro* &c.

VI. Aliam explicationem suggerit Doctissimus Criticus Lud. Cappellus in sua *Critica Sacra Lib.* IV. *cap.* XVIII. §. v. Malach. 2. versu 15. ᾀ ϗ καλὸν ἐποίησε legendum procul dubio, ᾀ ϗ ἄλλον ἐποίησε, nempe LXX pro וְלֹא אֶחָד quod hodie legitur, legerunt וְלֹא אֶחֵר *Resch loco Daleth* ᾀ ϗ ἄλλον optimo sensu. Hoc enim vult propheta; Deus cum creavit Evam, eamque adduxit ad Adamum, ut illam ei sociaret, non aliam ei creavit, adduxit, &

sociavit

sociavit conjugem, etiamsi id posset, & spiritus abundantia illi esset ad plures creandas. Cur autem aliam conjugem non ei creavit & adduxit, sed unam duntaxat? Nempe ut hoc hominem doceret, unam tantum (non plures simul) ei ducendam esse uxorem, eamque non esse repudiandam: sic enim fit per repudium, ne homo duas habeat simul uxores, illam nimirum, quam repudiavit, quæ prima est & legitima ejus uxor, quæque talis manet, non obstante repudio, deinde & illam, quam superinduxit, sed quæ illegitima est & adulterina: unde est quod Christus in Evangelio de repudio interrogatus a Pharisæis, pronuntiet eum adulterum, qui repudiata prima uxore, aliam superinducit. Videtur ergo omnino hæc τῶν LXX lectio melior & convenientior hodierna, nisi interrogative legas illud ולא אחד & nonne unum fecit, idque accipias non de Adamo, sed de Eva, ut sensus sit, Annon unam duntaxat conjugem Adamo fecit, licet copia spiritus illi esset, quem pluribus (si voluisset) fœminis inspirare potuisset? Ita eodem redibit utraque lectio. Hæc Cappellus. LXX secutus est Arabs qui آخر *alius* habet loco אחד *unus*.

VII. Has omnes expositiones duras, coactas, violentas & incommodas esse, quisque prudens lector facile judicabit, ideoque illis refutandis brevitati studens non immorabor, neque id hujus est instituti. Restant autem duæ aliæ interpretationes Judæorum & Christianorum Interpretum, de Adamo, alio sensu, quam hactenus audivimus, & de Abrahamo; quarum unam eligere tutissimum erit, quam præponderare censebimus. Hieronymus, Calvinus, Junius, Piscator, Danæus, Drusius, Sixtinus Amama, Camero, Coccejus, Heideggerus, Witzius Ægypt. 11. c. 6. §. 11. Tarnovius, Quistorpius, Cornelius a Lapide, aliique Doctissimi Interpretes de Adamo hoc pacto exponunt: *Nonne unum fecit?* (Hieron. *nonne unus fecit* utrumque) *& reliquum Spiritus ei?* Subintellige unum par, unum unius cum una conjugium, duos carnem unam, nim. Adamum & Evam, in prima conjugii institutione. Quod si placuisset ipsi copulatio plurium uxorum, declarat perspicue, spiritum, quem in nares earum inspiraret, sibi non defuturum, nec vires defuisse, ut uni viro plures uxores produceret. *E. quid unum illud?* una caro duorum? *quærebat semen Dei*, h. e. imagine Dei præditum, quod Adamo non poterat provenire ex multis uxoribus, matrimonio copulatis, quia polygamia pugnat cum prima institutione,

tutione, rectitudine conjugii, & amore conjugali, & in ea est mœchatio. Atque ita versiones Belg. Angl. Gallica.

VIII. Hanc interpretationem admodum illustrat R. Salomon Jarchi, quem etiam Abarbenel & Abendana allegant, sed improbant ולא אחד עשה פירש רשי על אדם הראשון שאמר הנביא והלא הקדוש ברוך הוא אחד עשה רוצה לומר זוג אחד אדם וחוה ולא איש אחד בעל שתי נשים ושאר רוח לו ושאר רוחות בני אדם לו היו רוצה לומר לאדם הראשון כי ממנו יצאו ואם כן מה האחד שבזוג מבקש למצוא עלילות (עון) לאשתו שהיא זרע אלקים מה הוא תובעה שמבזה אותה; Annon unum fecit? *id explicat Raschi de primo Adamo; nimirum prophetam dixisse, nonne Deus S. & Benedictus unum fecit, id est, unum par, Adamum & Evam, non vero virum unum, Duas uxores habentem?* & reliquiæ Spiritus ei, *hoc est, & reliquorum hominum omnium Spiritus in eo (primo Adamo) erant, ex eo enim prodierunt.* Quare *igitur* unus, *qui est in conjugio,* quærit *occasiones (iniquitatis) contra uxorem suam, quæ est* semen Dei? *quare causas quærit eam spernendi & contemnendi?* Addit *Jarchius, hanc esse expositionem Targum Jonathan, sed Jonathanem verba ista ita exponere,* ומה אחד מבקש כי אם זרע אלהים quid autem unus quærit nisi semen Dei? *Eam expositionem* quidem *veram esse* censet Jarchi, *nisi vox* האחד unus *punctata foret cum accentu Sakeph, quem ille dictioni* מבקש quærens *apposuit, qui eam cum vocibus* מה אחר quid unus, *conjungit, cum tamen vocibus* זרע אלהים semen Dei *copulari deberet.*

IX. Tandem sequitur interpretatio R. D. Kimchii, qui versum illum referens ad Abrahamum, hoc modo exponit: ולא אחד עשה, אברהם שהיה אחד ואב לכל הבאים אחריו באמונתו לא עשה כמו שאתם עושים כי לא רדף אחר התאוה ולא בעל אפילו בשרה (R. Sal. ben Melech legit זבכשר לו) אלא כדי להשאיר זרע אלהים כמו שצוה האל יתברך להשאיר זרע אלהים כלומר שצוה אלהים יתברך להשאיר זרע כמו שאמר פרו ורבו ושאר רוח לו יתרון הרוח היה לו ולפיכך לא רדף אחר התאוה ולא בעל אלא למצות פריה ורביה At unus non fecit, *nimirum Abraham, qui fuit unus, & Pater omnium credentium, qui post ipsum venerunt, non fecit hoc, quod vos facitis, quia libidinem suam non explevit, neque Saram etiam alio fine duxit, quam ut relinqueret semen Dei, quemadmodum Deus Benedictus semen Dei relinquere jussit, dicendo* Crescite & multiplicamini: ושאר רוח לו *id est, excellentia spiritus ei erat, ideoque non explevit libidinem, neque uxorem duxit nisi propter præceptum fructificationis & multiplicationis.* Subjungit Kimchius cum R. Sal. ben Melech interpretationem patris R. Josephi Kimchii: *Illa sunt verba populi ad prophetam per modum admirationis ita loquentis: Annon Abraham pater noster,*

noſter, qui fuit unus, *ita* fecit, *quemadmodum nos facimus, qui relicta uxore ſua in uxorem duxit Hagarem ancillam ſuam, quamvis ille* excellenti fuerit ſpiritu & *propheta. Ad quæ verba ipſis reſpondit propheta*; Quid autem unus ille? quærebat ſemen Dei, *quaſi diceret, quando in uxorem duxit Hagarem, non niſi ſemen Dei in hac actione quæſivit, quia non habebat ſemen ex Sara uxore ſua; ideo tamen non perfide egit in uxorem ſuam, quia ea volente & mandante id fecit. Vos autem* cuſtodite ſpiritum veſtrum, ne quisquam *veſtrum* perfide agat in uxorem ſuam, *eam relinquendo, & filiam Dei alieni ſibi copulando. Illud* ושאר רוח לו *explicat de excellentia & dignitate, ſicut Gen.* XLIX. 3. *excellentia dignitatis, & excellentia roboris. Prov.* XII. 25. Excellentior eſt proximo ſuo juſtus. De Abrahamo etiam interpretantur Lutherus, Munſterus, Oecolampadius, Gualterus, Willius, Pagninus, Grotius, Caſtalio, Lucas & A. Oſiander.

X. Ego omnibus expenſis, exiſtimo prophetam in hac pericopa digitum intendere in Adamum & Abrahamum, illum patrem quoad carnem, hunc quoad fidem ſimul; Subjectum autem אחד, de quo commate 15. eſſe Abrahamum, quod ex antecedentium & conſequentium nexu, ex phraſi, & modis loquendi, collatione locorum parallelorum, cæteriſque, quæ ad Scripturæ interpretationem requiri ſolent, mediis probari poteſt. In verſu antecedente 10. mentio facta Abrahami *Patris noſtri*, teſte Calvino & Coccejo, qui tamen verſum 15. de Adamo exponunt. Sequens verſus 16. etiam commode refertur ad Abrahamum & hiſtoriam Abrahami, ſive Deus dicatur ibi odio habere dimittentem, ſive Abrahamus. Deinde Abraham אחד *unus* vocatur Jeſa. LI. 2. Hebr. XI. 15. quia ab ipſo omnes Iſraelitæ, ut ab unica ſtirpe, propagati ſunt. Quemadmodum etiam Chaldæus Paraphraſtes reddidit: הלא חד הוה אברהם יחידי די מניה אתברי עלמא *Nonne unus fuit Abraham ſolus, ex quo propagatus eſt mundus? & quid unus quæſivit, niſi ut permaneret ſibi proles in conſpectu Domini?* Syrus: *Annon fuit* ܚܕ ܓܒܪܐ *unus vir?* Accedit, quod nomen זרע *ſeminis* de Meſſia, e muliere & Abrahamo orituro, uſurpetur Gen. III. 15. XXII. 18. Ideo Abraham cognovit Hagarem, ut ſemen Dei quæreret, quo tunc adhuc carebat. Huc pertinet hiſtoria Abrahami Gen. XVI. XVII. XXI. XXII. Ut hæc omnia clariora evadant, brevem paraphraſin ſubnectere lubet.

XI. Deus per Prophetam Malachiam poſt conteſtationem de amore ſuo erga Iſraelem, cap. I. com. 1-5. reprehendit Judæos de

factis vitiosis *erga Deum* & *primam tabulam* Decalogi, *primum* in genere com. 6. *Secundo* in specie *sacerdotes*, a fine commatis 6. usque ad comma 10. capitis 11. & *populum*, non exclusis sed auctoribus sacerdotibus com. 11. 12. Deinde reprehendit peccata contra secundam tabulam, & quidem in conjuges, communi populi vitio perpetrata com. 13-16. (in sequentibus ob male dicta eundem populum reprehendit.) quando ita infit: *Et hoc secundum facitis*; primum vitium erat, com. 11. 12. quod conjugia cum fœminis gentilibus inirent, quæ historia in Esra & Nehemia. *Secundum* vitium, & secundum genus perfidiæ erat, quod fidem violarent uxori datam; id iterum duplex designatur 1. *generale* est, & tam polygamiam, quam repudia & adulterium carnis respicit, quando facit maritus, ut prima conjux lacrymis operiat altare, com. 13.14.15. *secundum* est *speciale*, & divortium appellatur, sive dimissio uxoris com. 16.

XII. *Primum* vitium generale damnat 1. a contestatione divinâ inter Adamum & Evam Genes. 1.1. 23. 24. & postmodum inter alios conjuges, dum Deus tanquam conjugii auctor præsens est isti fœderi, & in conjugio contrahendo testis invocatur, & conjuges fidem sibi ex lege divina pollicentur, quemadmodum videre est Gen. xxxi. 39. Tob. vii. 13. Hieron. *testatus est inter te &c. dicens, propter hoc* &c. *Gen. 2. 24. & idcirco particeps dicitur & uxor conjunctionis & fœderis, quæ a Deo de costa viri facta est.* Item: *de hac conjuge in Prov. 19. a Deo conjungitur uxor viro.* Quod eleganter expressit Abarbenel: *Viro ducente uxorem suam per consecrationem & nuptias, Deus Benedictus contestatur istis literis matrimonialibus & nuptiis; ideoque uxor, marito aliam superinducente, cum isto libello se confert ad Dominum, qui isti rei interfuit, querelam ad eum hac de re deferens, se quidem servasse, ad quæ fuerit obligata, maritum autem perfide egisse.* Addit *sententiam Sapientum, filios Israelitarum coram altari dixisse, quid iniquitatis in nobis invenerunt mariti nostri? Ecce nos præsto adsumus coram altari, ut nos justificemus, ad modum Sotæ, i. e. uxoris adulterii suspectæ.* 2. damnat illud vitium generale a *societate* per *fœdus* & *pactum* mutuum: והיא חברתך ואשת בריתך *Cum ea sit socia tua, & uxor fœderis tui*, per fœdus matrimoniale ducta, ut pro auxilio & societate in re familiari & domestica esset, ex prima institutione.

XIII. Hujus rei vitiositatem ostendit prophcta exemplo contrario

rio Abrahami, quo se tueri Judæi conabantur, qui præter Saram, duxit ancillam Ægyptiacam Hagarem Gen. XVI. nec tamen fecit, quod illi, ולא אחד עשה, *sed non fecit hoc unus*, quod vos, ut perfide egerit in conjugem, *& excellentior ei erat spiritus* (cujusmodi phrasis Num. XXVII. 18.) *quid* ergo *unus ille? quærebat semen Dei.* Quia accepta promissione de seminis sui multiplicatione, id, cum unicus adhuc esset, maxime quærebat. Sara autem sterili manente, hujus consilio & consensu Hagarem cognovit, non voluptate carnali & libidine, sed ut ex illa filium & semen promissum susciperet Gen. XVI. 1. seqq. Ex eadem historia constat, quod propter Hagarem odio non habuerit Saram, nec eam dimiserit vel repudiaverit; quin imo in ipsam Hagarem perfide quidquam committere noluit, sed urgente Sara, & mandante Deo, eam dimisit Gen. XVI. & XXII. XVII. 18. XXI. 11. Monet ergo Judæos, *ut custodiant spiritum suum, ne perfide agant in uxorem juventutis suæ.*

XIV. *Secundo* vitium speciale damnat eodem exemplo Abrahami versu 16. כי שנא שלח אמר יהוה אלהי ישראל *Nam odio habuit dimittere* vel *dimissionem*, vel illud vestrum *dimitte*. Ita simplicissime, sine ulla enallage, verti possunt verba, in tertia persona: ut ratio detur, cur unus ille non ita fecerit. Quia cum Judæi divortia amarent, ille odio habebat dimissionem, ipsius etiam Hagaris ancillæ Gen. XVI. 5. XXI. 11. Deinde injuriam texit vestimento, id est, in se suscepit injuriam ab Hagare illatam cap. XVI. 5. atque injuriam risus Ismaelis cap. XXI. Gal. IV. 29. Non recte igitur verba vertuntur, *si oderis, dimitte,* (etsi Calvinus, Munsterus, Gomarus, aliique sensu comparato, non absoluto, eam versionem admittant, id est potius dimitte, quam ut ad latus alteram ducas. Spanhemius P. III. *Dub. Ev.* CXX. vult, per ironiam in persona Dei dicta, uti Eccles. XI. 9.) quia per accentum voces illæ non distinguuntur, nec habetur in textu Hebræo כי שנאת שלח neque, *si oderit, dimittat*, cum non dicatur כי שנא ישלח, sed כי שנא שלח. Et docet Abarbenel, quosdam hunc sensum tribuere istis verbis שהקדוש ברוך הוא שונא את המשלח אשת *Deum S. & Benedictum odio habere dimittentem uxorem suam.* Atque ita Grotius. Super eo disputarunt quoque Talmudistæ, Rabbi Jehuda & Rabbi Jochanan in *Talmud. Babyl. Gittim cap. ult* & *Talm. Hierosol. Tract. Kidduschin*

רבי יהודה אומר אם שנאת שלח רבי יוחנן אומר שונא המשלח ולא פליגי הא בזוג ראשון הא בשוג שני וברבי אלעזר דאמר רבי אלעזר כל המגרש אשתו דאשונה מזכח

מוריד עליו דמעות *Rabbi Jehuda dixit, ſenſum eſſe,* Si oderis, dimitte. *R. Jochanan autem dixit, ſenſum eſſe,* quia odit (Deus) dimittentem. *Sed non pugnant iſtæ ſententiæ. Hæc enim loquitur de conjuge prima, illa de ſecunda; juxta quod R. Elieſer dixit: Quicunque dimittit uxorem ſuam primam, ſuper eo altare fundit lachrymas.* Atque ita Iunius, Toſſanus, Genevenſes & alii vertunt, *Odit* (Deus) τὸ *dimittere*, ſeu divortium, ſ. dimiſſionem, ut שלח ſit nomen. Eandemque verſionem probant Buxtorffius *de Sponſ. & Div.* Par. II. §. 12. Piſcator, verſio Gallica & Deodatus in prima editione verſionis Italicæ. Quiſque hic abundet ſuo ſenſu, an Deus vel Abrahamus hic ſit odio habens. Melius tamen de Abrahamo, quam de Deo verba intelliguntur, cum Deus hic loquatur, & non dicat, *odi dimittere*, ſed *odit*, in tertia perſona. Etſi hoc ipſo Deus etiam odium ſuum teſtetur.

XV. Videamus nunc, an nihil, uti clamant noſtri polygamiæ advocati, in hoc textu contra polygamiam contineatur, etſi interpretes non conveniant in Subjecto, verſu 15. & aliud dicant Biblia Erneſtina. *Primo* militant pro monogamia omnia illa argumenta, quæ ſupra ad *primam Inſtitutionem* Gen. II. 24. a nobis ſunt allata, quæque adferuntur ab illis, qui verſum 15. de Adamo exponunt, poſtquam probatum eſt, עדות ſive *Conteſtationem* illam divinam verſu 14. reſpicere illud, quod factum circa primum conjugium in mundo Gen. II. 23. 24. & oſtenſum ex Scriptis Rabbinorum, uxorem, marito aliam ſuperinducente, querelas ad Deum deferre de perfidia mariti, quod omnia ſervaverit, ad quæ fuerit obligata, nec adulterii ſit ſuſpecta. *Secundo* quia Deus expreſſe teſtatus eſſe dicitur בינך ובין אשת נעוריך *inter te & uxorem* (non uxores) *adoleſcentiæ tuæ*, h. e. uxorem primam, quam in vegeta ætate duxiſti. *Tertio* reprehenditur populus, quod *perfide egerit* quisque *in uxorem ſuam.* בגד eſt fœdifragium, fœderis & conjugalis thori & obligationis juratæ voluntaria violatio, cum maritus amore non reſpondet maritæ, & vice verſa, ſed alios concubitus quærit. Quemadmodum Iſraelitæ perfide agebant in Deum, non plane eum relinquendo, ſed alienos Deos ſimul ſociando & colendo Ier. III. 7. 8. 20. XII. unde dicitur בגודה יהודה *perfida Jehuda*, quæ pactis fœderalibus non ſtetit.

XVI. *Quarto* uxor dicitur חברתך *ſocia tua*, conſociata & copulata κοινωνὸς σὺ particeps tui Gen. II. 18. cum qua ſocietas rumpitur, ſi alia

alia ei superinducatur. Unde חברון dici volunt, quia corpora horum combinatorum conjugum, Abrahami scilicet & Saræ, Isaac & Rebeccæ, Iacobi & Leæ, ibi erant sepulta. *Quinto* quia est אשת בריתך *uxor fœderis tui*, vel *fœderata tibi*, Fœdus est conventio partium mutua, & consensus in conditiones utrinque placitas, quæ libera utriusque voluntate recipiuntur: Quibus conditionibus immutabilis dilectionis, curæ & consortii obligatus est maritus, contra qui facit, perfide facit. Hinc adultera dicitur pacti Dei sui oblita Prov. 11. 17. quia fallens fidem marito datam simul violat legem divinam, quam in se observandam recepit. Fœdus enim uxoris cum marito contractum, est divinum, ratione auctoris instituentis, & invocati testis. Fallitur Arcuarius p. 15. quando hoc de generali fœdere cum patriarchis inito explicat. *Sexto* quia Abrahami exemplum excusatur aliquo modo, quod, licet ei exspectandum fuisset promissionis complementum, non tamen ex libidine, sed ex necessitate & bona intentione, & quidem suasu ac jussu Saræ uxoris suæ, Hagarem cognoverit, cum semen Dei, quod quærebat, nondum haberet.

XVII. Sequuntur tandem Objectiones Daphnæi Arcuarii p. 121-126. 1. contendit prohiberi hic tantum exteras & infideles, sicut Deut. VII. 3. 2. Polygamiam prohiberi tantum sacerdotibus, de iis enim agi in hoc capite, sicut etiam Esræ x. 18. quem nonnulli Malachiam esse, velint. 3. Prophetam de illis loqui, qui uxores suas innocentes contemnant, & debitum amorem denegent v. 14. 15. non de illa polygamia, in qua maritus priori uxori debitum dat, in quem finem urget voces Hebræam בגד & Chald. בדן græcamque ἐγκατέλιπες. Addit, per secundum matrimonium dissolvi primum, adeoque in polygamia tantum esse unam carnem. 4. verba Malachiæ verti non posse, *Deus non unum fecit*, sed *unus non fecit*, vocem *Deus* non addi, & vocem אחד *unus* esse nominativum. 5. Si vel ita vertantur verba, *Deus non unum fecit*, tamen non procedere argumentum contra polygamiam, quia propheta non dicat אחת *unam* in fœminino, sed אחד *unum* in masculino, nempe *unum virum*, atque sic prohiberi polygamiam virilem, non muliebrem. 6. Prophetam intelligere Iacobum per אחד *unum*, qui id non fecerit, sed semen Dei quæsiverit; qui se non verterit ad alieni Dei filiam, nec adhortante patre Isaaco Gen. XXVIII. Cananæam duxerit, sed Labanis filiam, nec Leam contempserit, & ad alieni

Dei

Dei filias se receperit, sed rursus semen Dei quæsiverit, Rachelem sibi adjungendo: Unde concludit, ex polygamia semen impurum generari non posse.

XVIII. Respond. ad 1. Negando, tantum de infidelibus & peregrinis agi. Utrumque Deus reprehendit, tum quod peregrina ducatur, tum quod viventi priori uxori alia superinducatur, quod liquet ex injuria & violatione fœderis com. 13.14. id enim *secundum* est, quod faciebant. Quod ergo Deus conjungit, ab homine disjungi non debet. Ad 2. Resp. *primo* falsum esse, solis sacerdotibus polygamiam hic prohiberi, cum ex paraphrasi modo data constet, hujus criminis reum fuisse totum populum cap. 11. 11. seqq. Ad integram *Iehudam*, ad *populum Israeliticum* & *Hierosolymitanum*, vitium refertur, ut indicetur publicum & commune fuisse. *Tentoria Iacobi* commate 12. sunt domicilia, vici & oppida, in quibus habitabant filii seu posteri Jacobi. *Secundo* falsum est, Esdram loqui de solis sacerdotibus. Contrarium liquet cap. XI. 2. 5. 9. 10. 12. seq. totum enim populum congregatum Esras reprehendit, quod matrimoniis illegitimis sese contaminaverint. *Tertio*, unde probatur, Esram esse Malachiam? Abarbenel *Commentario in Malachiam*, refutat R. Nachmanidis sententiam, qui ex collatione Mal. 11. 11. & Esr. x. 2. colligit Malachiam esse Esram; quia plures prophetæ & Sapientes unam eandemque rem reprehendere possunt. 2. Quia Malachias alia reprehendit, quæ præterit Esdras 3. quod Esdras scriba (& sacerdos) nunquam propheta vocetur. 4. quod Esdras sub initium templi ædificati, Malachias vero sub finem ejus, aut paulo post vixerit. Vid. Esd. VII. 1. 2. Reg. XXV. 18.21. 5. ex silentio temporis prophetiæ Malachiæ, & collatione locorum Esræ v. 1. VI. 14. Mal. IV. 4. colligit, Malachiam omnium postremum post ædificium vixisse. Adde 6. quod nuspiam Esra vocetur Malachias, vel Malachias Esra vocetur.

XIX. Ad 3. Resp. Distinguenda esse duo genera perfidiæ in uxorem sociam & fœderatam, sicut distinguit Malachias versu 13-15. & v. 16. Non enim perfidia duntaxat committitur dimittendo & separando uxorem, sed & secundam, tertiam pluresve addendo aut superinducendo, quarum mores magis forte placent, quam primæ legitimæ. Nec aliud inferunt voces Hebrææ בגד & Chaldæa בגד, quas ex Cocceji Lexico transcripsit, ubi vitium typogra-

pographicum בן pro בז: quia בנר *perfidiam*, & obligationis juratæ thorique conjugalis *violationem* dicit, quæ locum habet non tantum in divortio, sed & polygamia ac adulterio. בז *spoliationem* & direptionem denotat, quæ obſervatur in polygamia, ubi uxor legitima jure illo & poteſtate, quam habet in maritum, ſpoliatur. Utut hic alia vox Chaldaica שקרת reperiatur, id eſt *inique egiſti*, fefelliſti, doloſe egiſti, prævaricatus es, adulteraſti, perfidus fuiſti, quo ſenſu apud Chaldæos, Syros & Samaritanos occurrit. Græca vox ἐγκατέλιπες *reliquiſti* ſignificat, nec tantum ille relinquit, qui dimittit uxorem, ſed & aliam qui ſuperinducit. Figmentum illud, in polygamia dari varios contractus & varia matrimonia, ſupra *Sect.* I. *Cap.* VIII. *Th.* XII. & ſeqq. confutatum eſt.

XX. Ad 4. Reſp. Hanc meam etiam eſſe ſententiam, melius voces reddi, *& unus non fecit*; quia illa locutio de conjugis unius copulatione cum viro nimis obſcura eſt, & אחר *unus* aptius cum ſubſtantivo aliquo jungitur, ut non deſit nominativus & ſubjectum prædicationis. Id autem non obſtare cauſæ monogamicæ, ſatis ſuperque eſt demonſtratum. Ad 5. reſpondebunt, qui de Adamo verſum 15. interpretantur, cum R. Sal. Jarchi per אחר *unum* intelligi זוג אחד אדם וחוה ולא איש אחד *unum par*, *Adamum & Evam*, *non autem virum unum*. Denique ad 6. R. Nec Hebræos nec Chriſtianos Interpretes textum de Jacobo exponere. Ipſe Grotius etſi verſu 10. per *patrem unum*, *Iacobum* intelligat, *a quo omnes orti*, hoc tamen verſu 15. *unum Abrahamum* expreſſit. Data explicatio hanc etiam deſtruit expoſitionem. Ruente ergo hac hypotheſi, corruere quoque neceſſe eſt totam ei ſuperſtructam molem, de ſolo infidelium & exterarum mulierum matrimonio prohibito.

XXI. Atque ita vidimus in Scripturæ S. Veteris Teſtamenti principio Gen. II. 24. conjugium inter duos inſtitutum; tempore medio, de novo mandatum Levit. XVIII. 18. & in fine a prophetarum ultimo Mal. II. 13. 14. 15. denuo inculcatum & in memoriam revocatum, non obſtante permiſſione divina, qua tolerata, non approbata fuit Patriarcharum polygamia.

SECTIO QUINTA.

CONJUGIUM INTER DUOS EX NOVO TESTAMENTO PROBATUR.

CAPUT PRIMUM.

Iterum omnia N. T. loca, quæ agunt de conjugio, inter marem & fœminam, recenſentur, quorum nullus favet polygamiæ.

PEnſi mei pars ultima jam abſolvenda eſt, & argumenta ſtabiliendo conjugio inter duos tantum, ex Chriſti ore & Evangeliſtarum ac Apoſtolorum ſcriptis ſunt depromenda, quæ potioris ſunt notæ, ut adverſariorum ſententia magis labefactetur & plane deſtruatur. Quibus tamen rurſus præmittere lubet omnium locorum N. T. catalogum, quæ de hac materia agunt. Matth. 1. 18-25. *Joſepho Maria deſponſata* legitur. cap. v. 31. 32. *Qui ſe ſeparat ab uxore ſua* &c. cap. XVIII. 25. *Rex jubet debitorem venundari, & uxorem ejus, & liberos.* cap. XIX. 3. *licetne homini dimittere uxorem ſuam, quavis ex cauſa?* verſ. 4. *Opificem ab initio feciſſe maſculum & fœminam*; verſ. 5. *agglutinabitur uxori ſuæ, & qui duo fuerant, erunt una caro*; verſ. 6. *itaque non amplius ſunt duo, ſed una caro.* v. 10. *Quicunque dimiſerit uxorem ſuam* &c. *Si tale eſt negotium hominis cum uxore, non expedit uxorem ducere.* verſ. 29. *Quisquis reliquerit domos, aut fratres, aut ſorores, aut patrem, aut matrem, aut uxorem, aut liberos, aut agros, cauſa nominis mei, &c.* Patrem, matrem & uxorem in ſingulari ponit, reliqua animata & inanimata in plurali. Cap. XXII. 24. 25. 26. 27. 28. *Frater ducet affinitatis jure uxorem ejus* &c. ſemper uxoris fit mentio in ſingulari numero.

II. Matth. XXV. 1. ſeqq. parabola occurrit de *decem virginibus* & uno *ſponſo*, non eo ſenſu, quod ſponſo decem ſponſæ fuerint adducendæ; ſed decem virgines ponuntur, more Judæorum, qui denario numero maximopere delectabantur, ſicut illorum Synagoga ad minimum decem hominibus conſtabat; quemadmodum & cœtus lugentibus ſolatium adferens, item circumciſio, contractus matrimonialis, aut conſcriptio libelli repudii peragebantur, totidem hominibus præſentibus. Boaz contractum matrimonialem cum Ruth

Ruth non init, nisi electis *decemviris*, honestioribus civitatis, ut contractus essent testes Ruth. IV. 2. Inde nata videtur consuetudo *decem virgines* assumendi ad solemnia nuptialia, quod raro infra illum numerum subsiderent. Hæ autem virgines ex eo genere convivarum erant, qui φίλοι νυμφίε Joh. 3. 29. & *filii thalami nuptialis* Matth. IX. 15. *paranymphi* Conf. I. Maccab. IX. 37. & Seld. *Ux. Ebr. lib.* II. *cap.* XIII. Quæ redeuntibus sponsis deductis obviam procedebant, circa mediam noctem, hinc lampades accensæ. Sponsus est Christus Eph. V. Virgines sunt omnes Evangelio vocati 2. Cor. XI. Fideles cum sponsa comparantur, quatenus unum corpus faciunt; sed alio respectu cum virginibus, extra thalamum sponsum exspectantibus. Denique Matth. XXVI. 19. *Pilati uxor mittebat ad eum.*

III. Loca Marci X. 6-12. 19. 29. XII. 19-23. respondent citatis ex Matthæo. Adde Lucam cap. I. 5. 6. *Zachariæ uxor Elisabeth, ambo pii coram Deo.* com. 18. 24. 27. cap. II. 5. 36. *Hanna cum suo marito vixerat 7 annos.* Cap. XIV. 20. 26. XVI. 18. XVII. 32. *memineritis uxoris Lot.* XVIII. 29. XX. 28-33. Johan. III. 29. *Qui sponsam habet, est sponsus.* Cap. IV. 16-18. XIX. 25. Quibus annumerari debet Joh. VIII. 5. de *adultera*, quam Ligtfootus vult fuisse Israelitissam, non adhuc viro junctam, sed desponsatam tantum. Christus *non condemnabat illam*, politice scilicet, non ethice. Porro Act. V. 1. 2. 7. 9. 10. *Ananias cum sua uxore Sapphira.* cap. XVIII. *Aquila cum uxore sua Priscilla.* cap. XXIV. 24. *Felix cum sua uxore Drusilla.* Hæc ex Evangelistis.

IV. Sequuntur loca ab Apostolis citata. Rom. IV. 19. VII. 2. 3. IX. 7. 9. 10. XVI. 3. I. Cor. V. 2. Cap. VII. totum. Cap. IX. 5. *Potestatem habemus circumducendi uxorem.* XI. 3. *Christus est cujusque viri caput, vir autem est mulieris caput.* comm. 7. *uxor est viri gloria.* comm. 8. *nam vir non est a muliere, sed mulier a viro.* com. 9. *& vir non est conditus propter mulierem, sed mulier propter virum.* com. 10. *ideo mulier potestatem habeat in capite propter angelos.* com. 11. *Sed neque vir est sine muliere, neque mulier sine viro in Domino.* com. 12. *nam ut mulier a viro, sic & vir venit per mulierem.* Cap. XVI. *Aquilas & Priscilla*, 2 Cor. XI. 2. Gal. II. 22-31. Eph. V. 23-25. 28. 29. *viri uxores suas ament, ut sua propria corpora. qui uxorem suam amat, is amat seipsum, nam nemo suam carnem odio habet.* com. 30. 31. 32. 33. *quisque amat suam uxorem, ut seipsum.* (est uxor alter ille.) I. Tim. II. 12.-15. III. 2. *Episcopus unius uxoris vir.* com. 12. 2.

Tim. IV. 19. Tit. I. 6. Heb. XIII. 4. 1. Pet. III. 6. 7. *mulier vas infirmius.* Augustinus *lib. I. de Myst.* c. VIII. per *vas infirmius* 1 Thes. IV. 4. etiam intelligit *uxorem*; quem secutus est Cl. Heinsius. Vide *Notas* Cl. le Moyne, ad *Barnabæ Epistolam Tom.* II. *p.* 628.

V. Adde denique loca ex Apocalypsi cap. XIX. 7. *nuptiæ agni venerunt, & uxor ejus paravit se.* XXI. 2. *Et ego Johannes vidi sanctam illam civitatem Hierusalem novam, descendentem a Deo de cœlo, paratam ut sponsam ornatam viro suo.* com. 9. *veni, ostendam tibi sponsam uxorem Agni.* Cap. XXII. 15. *Foris autem sunt scortatores* &c com. 17. *Et spiritus & sponsa dicunt, Veni.* Ex quibus omnibus liquet, Christum & Apostolos, quoties de conjugio agunt, non plures, sed duas numerare personas, maritum unum & uxorem unam, sponsum unum & sponsam unam. Pluralis locutio Eph. v. 22. Colos. III. 18. 19. ubi jubentur mulieres ὑποτάσσεσθαι τοῖς ἰδίοις ἀνδράσι *viris propriis*, distributive intelligenda est, ita ut hic sit sensus ejus distributivus: Quælibet uxor proprio suo marito debet esse subdita, sicut exponitur Rom. VII. 2. 3. 1. Cor. VII. 2.

CAPUT II.

An ex Matth. V. *&* XIX. *locisque parallelis Marci* X. 2. *seq. Luc.* XVI. 18. *polygamiam prohibitam esse, colligi possit?*

THeophilus Aletheus *Thesi* LXXXI. *ex Novo Fœdere nulla argumenta contra polygamiam posse deduci*, audacter asserere non veretur, *cum in N. T. nullæ novæ leges sint latæ, sed quicquid peccatum in Novo, etiam sit & fuerit* peccatum in V. T. Addit, *legem non dicere, non concupisces alterius uxorem, adeoque* polygamiam lege morali, quæ regula omnium peccatorum, non esse prohibitam. Idem urget Athanasius p. 493.

II. In eo facile assentiri possum Theophilo, eandem esse legum rationem sub V. & sub N. T. & quod in N. T. peccatum, in Veteri quoque tale fuisse, nempe in oculis Dei; utut ab hominibus pro eo quandoque non haberetur, permittente Deo nonnulla, uti divortium & polygamiam, quæ nunquam approbavit. Hæc tolerantia non ethica, sed politica, & potius non-impeditio, quam permissio & concessio erat. Ideoque Christus legem explicare, atque a Pharisæorum glossematis vindicare voluit. Quod multis demonstrari posset, nisi id occupatum & solide præstitum esset a viris eruditis, & consen-

tientes

tientes haberem adversarios. Sed miror asserendi confidentiam, quod in N. T. nulla extare argumenta, putet, contra polygamiam, quæ tam manifesta visa sunt Grotio, ut legem Hebræam plures quidem uni concedere uxores, sed post promulgatam Evangelii vocem peccari, judicaverit, si quis pluribus consuescat *Lib.* II. *de Iure B. & P. cap.* V. §. 9. *de Relig. Christ. lib.* II. & VI. Hæc etiam ratio est, cur *Commentario ad Levit.* XVIII. 18. *Caraitarum sententiam. qui volebant vetari hic, duas habere eodem tempore uxores, nostro seculo renovasse viros non ineruditos*, existimet, *quia nolint quicquam in Evangelio esse vetitum, quod in lege licuerit: quibus refellendis* tamen *sufficere, dicit, quæ dicta in libro de J. B. & P. nec. c.* 5. §. 9. Atque ita sentiunt Slichtingius, Volkelius, aliique Sociniani, polygamiam in V. T. permissam, pro peccato censeri non posse, sed Christianam perfectionem & sanctitatem eam adulteriis annumerare.

III. Ostensum supra *Sect.* IV. *cap.* I. in Decalogi VII. & X. præceptis, polygamiam, nomine adulterii & concupiscentiæ, prohiberi, idque probatum ex hoc ipso loco Matth. v. 28. quem Th. Aletheus Thesi LXXXII. citavit. Quandoquidem Christus septimo præcepto ipsum aspectum impudicum comprehendi docet, nec tantum aspectum libidinosum τῆς γαμετῆς, sed vere cujuscunque mulieris. *Aspectum libidinosum* dico. Secus enim solutus solutam ad concupiscendum aspicere potest, non autem solutus conjugatam, nec conjugatus solutam, minus conjugatus conjugatam. Frustra oggannit, legem non dicere: *non concupisces plures uxores, sed alterius uxorem.* Rogo enim Theophilum, ubi lex dicat, *non dimittendam esse uxorem, nec ducendam aliam?* id in Decalogo non dicitur, & tamen peccatum & adulterium esse, Salvator testatur. Sicut ergo hoc sciri poterat & debebat ex institutione primæva, docente Christo, & comprehendebatur in Decalogo, ita ex eodem fonte & principio sciri poterat, polygamiam esse peccatum.

IV. Sed neutiquam diffitemur, *præcipuum locum* in Evangelistis, *ubi causæ nostræ arcem ponimus, esse Matth.* XIX. Quia conjugii sanctio consistit in primæva ejus Institutione, a Christo allegata ex Gen. II. 24. quæ proprie hujus controversiæ principium est, in quo Christus causæ matrimonialis arcem posuit, quem tuto sequimur Doctorem. Scomma, quod jacit in hostes polygamias ibidem Theophilus, *in omnibus Scripturæ locis Polygynæcias prohibitionem eos quæsivisse, sed nusquam invenisse*, in Auctorem retorquendum, qui

ex multis locis V. T. polygamiam ſtabilire ſategit, irrito plane conatu, & ſucceſſu infelici. Eum autem non puto fruſtra quærere ſuæ cauſæ fundamentum, qui cum Chriſto ad principium & primam inſtitutionem aſſurgit. Quam appoſite hoc fine Theophilus allegarit ex Scriptura *factum Iſraelitarum Regis, qui ſervos ſuos in omnes nationes & regna miſerat ad quærendum Eliam* 1. Reg. XVIII. 10. Lectoris judicio committo. Conferri poſſunt ſimiles allegationes *Sect.* II. *cap.* III. *Th.* VII.

V. Verba Chriſti Matth. XIX. prolixe explicare non aggrediar, quia Sect. I. ex Inſtitutione ſatis enucleata ſunt: Nec expendam nunc rationem divortii, de quo Arcuarius *Par.* I. *c.* V. *p.* 24-38. & quæſtionem de ſolubilitate aut inſolubilitate vinculi matrimonialis; ea enim ad hoc inſtitutum non ſpectat. In præſentiarum huic ſoli quæſtioni inhærebo, an recte verba Chriſti de matrimonio ad Phariſæos, applicentur ad impugnandam polygamiam, qua quis duabus vel pluribus uxoribus vinculo conjugali conjunctus eſt. Id negant noſtri polygamiæ propugnatores omnes. *Ne verbulum enim hic extat*, inquit Theophilus Aleth. *de polygamia, ſed de divortio, de quo quærebant Phariſæi, eſt ſermo.*

VI. Contentio & diſceptatio erat duas inter Scholas Judæorum, Hillelis & Sameæ, de divortiorum cauſis. Domus ſive Schola Sammæana unam tantum cauſam eſſe aſſeverabat, ob quam divortium toleraretur, rem ſcilicet turpem, ſive adulterii ſuſpicionem, ex illis verbis Moſis ערות דבר Deut. XXIV. 1. Domus autem Hilleliana omnem cauſam, vel minimam quamque offenſionem ad repudii jus admittebat, verbis illis והיה אם לא תמצא חן בעיניו *ſi non invenerit gratiam in oculis ejus*, tantum uſurpatis. Domus Hillel latius extendebat cauſas divortii, ſubtilius illa verba ערות דבר dividendo, ut ſenſus ſit ערוה או דבר או *aut turpitudinem aliquam, aut rem aliam* fœdam. His duabus ſententiis tertia accedebat, quæ ſuffragabatur domui Samai cauſæ genere, ſed in ſpecies genus illud, nempe fœditatem, dilatabat. De qua Grotius ad Matth. v. 31. *Hodie*, inquit, *Judæi neque Samæam ſequuntur, neque Hillelem. Probant enim divortium ob multas cauſas, ἐκτὸς τῆς πορνείας.*

VII. Ex diverſis igitur Scholæ auctoribus natæ illæ quæſtiones, An liceret viro uxorem dimittere Κατὰ πᾶσαν αἰτίαν *qualibet ex cauſa* Matth. XIX. 3. Item *cur Moſes præceperit libellum repudii dare, & dimittere uxorem?* Ad poſteriorem Chriſtus reſpondebat,

Moſem

Mosem non præcepisse velut rem licitam, sed tantum *permisisse* ob σκληροκαρδίαν Judæorum. ἐπιτρέπειν est *rem arbitrio alicujus committere*, sive *permittere*; Pharisæi autem inde præceptum faciebant voce ἐνετείλατο *mandavit*. Ideoque Christus videns, hanc quæstionem sibi tentandi causa propositam fuisse, etiam vocat *mandatum* Marc. x. 3, dicendo, *quid vobis mandavit Moses?* quem quæstionis aculeum sentientes Pharisæi respondebant, Mosem non mandasse, sed permisisse libellum discessionis scribere. Sed perperam Ptolomæus *apud Epiphan. hæres.* 33. ex hoc loco & Matth. xv. 2. 3. tres legum in Pentateucho species colligebat. 1. quasdam a Deo datas, 2. quasdam a Mose, (qualis hæc) 3. quasdam a Presbyteris. Cum tamen Moses non injussu Dei hanc dimissionem permiserit in foro politico.

VIII. Ad priorem quæstionem respondebat ex prima Institutione conjugii Gen. II. 24. maritum & uxorem indissolubili nexu ita esse conjunctos, ut separari nequeant, nisi in casu fornicationis. Primum illud & vetustissimum præceptum, *Vir adhærebit uxori suæ*, Pharisæi per traditiones & arbitraria divortia sua, in nihilum redegerant; ostendit ergo Christus, illud manere in perpetuum in suo vigore, licet homines transgrediantur. Duos autem actus Christus proponit, *dimittere uxorem*, & *aliam ducere*, atque utrumque cum primæva Institutione pugnare, docet. Priorem præcipue cum verbis, *vir adhærebit uxori suæ*, nexu scilicet indissolubili; posteriorem vero cum primis, cum istis verbis, *Opifex ab initio fecit masculum & fœminam, & erunt duo in carnem unam.* Atque ita uno responso duplicem solvit nodum, occasione quæstionis propositæ. Neque illud ei insolitum & inusitatum, unica responsione ad quæstionem plura significare. Quemadmodum videre est Matth. XXIV. XXV. Marc. XIII. Luc. XXI. ubi interrogantibus discipulis, *quando hæc erunt*, respondet de excidio Hierosolymitano, & consummatione sæculorum.

IX. Non ergo divortium duntaxat, sed & polygamiam simultaneam, quæ inde sequebatur, Christum velle vetitam, liquet 1. ex creatione unius maris & unius fœminæ ac institutione conjugii, ab ipso allegata com. 4. 2. quia vir secundam, tertiam aut plures uxores sibi jungens, cum prima quasi divortium facit, non *adhærens uxori suæ* com. 5. Separat enim semetipsum a conjuge sua, & cum altera, contra divinam ordinationem, se conjungit. 3. Expresse dicit, quod *duo debeant esse in carnem unam*, quæ ratio

æque

æque locum habet in omni polygamia simultanea, ac in divortio. Siquidem contra illud institutum peccat, quicunque priore uxore superstite, aliam ducit, quia vir non fit una caro cum mulieribus. Huc pertinent reliqua argumenta, quæ in expositione *Institutionis Conjugii* supra allata. Superflua fuisset additio vocabuli δύο nisi Christus docere voluisset, non nisi duos in matrimonium conjungi debere, & omnem superinductionem uxoris adulterium esse.

X. 4. Quia, *quicunque dimittit uxorem suam, nisi ob scortationem, & aliam ducit, mœchatur* com. 9. Quæ μοιχεία aut consistit in eo, quod illegitime dimittat uxorem suam, aut quod dimissæ superinducat aliam, aut in utroque. Hæc duo enim ponuntur. Non in priori, quia adulterium, stricto significatu voce sumpta, non committit, qui se separat ab uxore. Notum enim est, strictissimo significatu adulterium dici concubitum cum alterius uxore, stricto vero sensu personæ conjugatæ cum alia soluta, laxo denique aspectum libidinosum eo nomine venire Matth. v. 28. quo etiam pertinet nuda separatio & dimissio; Ergo consistit in posteriore, quod uxori dimissæ vinculo conjugali adhuc sit obstrictus maritus eam dimittens, & per novas nuptias cum alia adjuncta torum conjugalem violet. Simili autem modo mœchatur maritus unus duabus pluribusve uxoribus simul vinculo conjugali & toro conjunctus. Rectissime etiam adnotat Camero, non sine emphasi dici *uxorem suam*. Satis enim videbatur dixisse uxorem, quando alienam nemo dimittit, sed *suam* addit, ut dimittenti uxorem vel plures superinducenti acrius pervellatur auris, cum officii sui admoneatur.

XI. 5. Si mœchatio comitteretur a viro uxorem dimittente, per ipsum separationis actum, non autem per superinductionem alterius uxoris, verba illa, *& ducit aliam*, essent superflua. 6. Si non pugnasset polygamia cum prima Institutione, ex qua Christus respondet, cur non dedisset hoc consilium Pharisæis, ut priori aliam superinduceret? ita in V. T. propter sterilitatem, aliarumve qualitatum & virtutum defectum, aliam adjunctam esse legimus. Exemplum est in Abrahamo, Jacobo, Hanna. Tales enim imo multo leviores rationes hic urgebantur a Pharisæis, cum primis a domo Hillelis. At tantum abest, ut commendet priorem retinendam, & alteram ei superinducendam, ut potius & separantem se & ducentem aliam, & separatam & ducentem separatam adulterii damnet.

XII.

XII. Videamus nunc, quid excipiant polygamiæ propugnatores. 1. Athanasius Antagonistam culpat p. 493. quod dicat, polygamiam pugnare cum primæva institutione & sua intrinseca natura adulterium importare, cum tamen Gen. 1. institutum sit conjugium, non capite 11. Aut enim ante verba, *crescite & multiplicamini* Gen. 1. 28. aut tunc cum hæc verba proferrentur, aut post cœpisse existere conjugium; non ante hunc locum aut Adamum creatum, quia nulli dantur Præ Adamitæ. 2. Idem p. 480. excipit, satis clare ex illis verbis Gen. 11. 24. *relinquet*, *adhærebit uxori*, *erunt una caro*, perspicuum esse, divortia pugnare cum natura conjugii, at illas bonas consequentias se nondum vidisse, quibus polygamiæ antipathia cum prima institutione, ejusque, ceu adulterii, iniquitas fuerit ostensa. 3. p. 500. argumentum Antagonistæ *Si ille, qui dimissa uxore ducit alteram, mœchatur, multo magis ille, qui retinet & ducit aliam, mœchatur*, refutat, ostendendo diversitatem, quod dimissio uxoris sit mœchatio, quia est contra naturam conjugii; sed retinere uxorem & ducere plures, non esse contra matrimonii naturam, nec esse peccatum. Idem objicit Arcuarius p. 142. polygamiam non pugnare cum Institutione, cum in ea diversi sint contractus. Si quis, adulterium in eo consistere, putet, quod maritus ducat secundam uxorem, tunc & illum adulterium committere videri, qui post mortem uxoris, & post legitimam separationem, secundas init nuptias. Ideo a Christo eum, qui se separat, & aliam ducit, non vocari adulterum, quod uxor adhuc vivat, sed quod omni spe conciliationis jam sit destituta. Si omnes secundæ nuptiæ primum matrimonium solverent, Christum tot verba non fecisse de separatione, sed nude dixisse, qui aliam ducit, committit adulterium.

XIII. 4. Th. Aletheus adulterium in neutro constitui posse, putat, nec in eo, quod dimittit uxorem, nec in hoc, quod aliam ducit. Cum is non mœchetur proprie, sed tantum improprie, tanquam causa moralis, quod dimittendo uxorem faciat, ut uxor dimissa adulterium committat, quod probat ex Marc. v. 32. & Smidii auctoritate confirmat 5. Pergit Athanasius p. 481. 496. 498. repudiatorem uxoris non fornicariæ se separare, quantum in se est, in solidum a sua uxore, & vinculum matrimoniale totaliter rumpere, alterique more solito concedere uxorem pristinam. Mœchationem consistere in separatione, quod separans violet torum & quidem suum, & rumpat vinculum cum priore,

a qua se separat; non in ductione alterius, aut superinductione secundæ uxoris, cum qua vinculum non rumpi, sed novum matrimonium contrahi putat. Et τὸ γαμεῖν non superinducere, sed *uxorem ducere*, vel *viro nubere* significare, vocem igitur *superinductionis* hic non habere locum, utpote quæ præsupponat uxorem non separatam, sed manentem, sed melius dici posse, substituere in prioris locum aliam, quod Deo maxime abominabile. 6. Athanasius Vinc. particulam &, ut Hebraicum vau, causaliter exponi posse docet, ut Exod. VII. 26. 1. Sam. XX. 16. hoc sensu; qui se separaverit ab uxore sua, *ut* ducat aliam, mœchatur. Arcuarius vero urget p. 142. in textu &, non *aut* dici. 7. Subjungit Theophilus Al. Apostolos ita verba Christi non intellexisse, quia polygamiam inter peccata a regno cœlorum excludentia non recensuerint.

XIV. Respond. ad 1. Illud commentum, institutum esse conjugium non capite secundo, sed primo Geneseos, supra Sect. 1. cap. III. satis confutatum est. Ostensum ibi Gen. 1. 28. legem generalem contineri, sed specialem & ipsam Institutionem cap. II. 24. Gratis igitur excipitur, aut ante hunc locum Gen. 1. 28. aut tunc cum hæc verba proferrentur, aut post cœpisse existere conjugium. Institutio enim illa cap. II. 24, ut immediate cum lege generali & benedictione cap. 1. 28. connexa concipi debet, etsi diversis capitibus narretur. Quemadmodum D. Pareus hanc naturalem historiæ seriem esse probat. Gen. 1. 26. cap. II. 7. 15. 18. 22. cap. 1. 28. cap. II. 23. 24. cap. 1. 29. cap. II. 16. 17. Pariter Salianus *Annal. Ecclesiast. Vet. Test. Tom.* 1. hunc rerum gestarum ordinem ponit Gen. 1. 24. 25. 26. 27. Cap. II. 7. 8. 15. 18--24. inclus. cap. II. 28. 29. 30. cap. II. 16. 17. Ergo vel verba illa Institutionis Gen. II. 24. præcesserunt legem generalem cap. 1. 28. vel immediate illa exceperunt, ut unus, non diversi actus hic sint intelligendi. Adam enim mulierem ex se desumtam esse cognovit, & ex ea Evæ formatione de matrimonii ratione etiam disseruit, quod illatio עַל כֵּן *propterea* ex præcedentibus edocet. Cum autem de speciali revelatione nihil legamus, Adam id justa ratiocinatione potius collegisse videtur, non tantum ex iis, quæ sensibus se prodebant, sed etiam quæ sola mente intelligebat, mulierem ex se desumptam esse. Quod Deus approbavit. Atque ita leges illas matrimonii, quas Adamus edisserit, *ab Opifice* dictas

ctas esse, Christus testatur Matth. xix. 5. Deo ita dirigente. Nisi verba illa tanquam a Mose ex inspiratione divina prolata capere malis.

XV. Peyrerius *lib.* 3. *cap.* 1. 2. 3. Adamum illum, de quo cap. 11. Geneseos, non primum hominem, sed patrem primum Judæorum, multis seculis post illos primos mares & fœminas cap. 1. conditum esse putat, cui istæ leges sint datæ, ut capite 11. non narretur series rei ante actæ, sed principium rei novæ apud Hebræos. Cujus sententiæ primariam rationem adfert, quod prima creatio primorum hominum, capite primo narrata, confecta sit uno illo sexto & ultimo die creationis. Impossibile autem esse, transacta fuisse ista omnia, quæ narrantur capite 11. ab Adamo formato usque ad Evam ædificatam, per id temporis, quod adhiberi potuit a vespera ad mane unius diei. Quæ mera cerebri figmenta sunt, quibus repugnant loca Gen. 11. 5. cap. v. 1. 2. & cap. 11. 20. *non aderat Adamo auxilium.* Difficultati isti, uno die omnia transacta esse non videri, supra occurrimus Sect. 1. cap. iv. unde hic abstinemus a digressione.

XVI. Ad 2. responsio est in promtu. Si non clarius, saltem æque clare ex verbis illis, *marem & fœminam creavit eos, vir adhærebit uxori suæ, duo erunt in carnem unam*, liquere, polygamiam esse prohibitam, ac divortium ex istis verbis, *relinquet parentes, adhærebit uxori, erunt caro una.* Ad 3. Resp. nullam illic esse diversitatis rationem, nisi quod retinens priorem, non plane repudiet, revera tamen ab illa se separat, quando alii dat potestatem in suum corpus. Deinde falsissimum est, quod Ath. Vincentius & Arcuarius contendunt, polygamiam non pugnare cum matrimonii natura & primæva Institutione. Sectione 1. contrarium vidimus. Ratio autem, cur Christus tot verba fecerit de separatione, est, quod Pharisæi illam quæstionem ipsi proposuerint. Arcuarius p. 143. ex Musæo it persuasum, polygamum suis uxoribus vinculo & toro conjugali obstrictum, ideoque in polygamia non esse adulterium. Id autem falsum esse, liquet ex Athanasio, & disertis verbis Musæus dicit Thesi vii. citata, *quemvis polygamum violare torum conjugalem, & committere adulterium, quod uxore prima vivente, sibique non solum vinculo conjugali, sed & toro adhuc conjuncta, ducit aliam, & cum utraque se carnaliter commiscet.* & paulo post: *qui uxori vinculo conjugali & simul toro sibi conjunctæ, superinducit aliam, superinducendo illam committit adulterium.*

XVII. Ad 4. Resp. Interpretationem Theophili nullo niti fundamento, *mœchatur*, i. e. facit mœchari, in qua significatione *vox illa* non occurrit. Neque aliter Interpretes vocem vertunt Syrus ܙܢܐ Arabs زنى Æthiops ዘመወ : i. e. *mœchatus, scortatus est, adulteravit.* Neque ea probatur ex Matth. v. 32. ubi expresse dicitur ποιεῖ αὐτὴν μοιχᾶσθαι *facit eam mœchari*, cum ibi de divortio simpliciter loquatur, nulla ratione habita superinductionis alterius uxoris: diversa enim sunt subjecta Matth. v. 32. & xix. 9. illic est repudians uxorem, hic vero repudians & aliam ducens. Atque inde oriuntur diversa prædicata, ut repudians uxorem *facere mœchari*, sed repudians & aliam ducens *mœchari* dicatur. Utrumque autem in virum cadit, qui dimittendo uxorem suam, quæ se continere nequit, *facit eam mœchari*, & ipse ducendo aliam *mœchatur.* Ne dicam, quod inepta illa explicatio repugnet verbis Christi apud Marcum cap. x. 11. *mœchatur adversus illam*; id verti nequit, *facit, ut uxor dimissa mœchetur adversus illam.* Neque illud figmentum Schmidius comprobat, μοιχεύειν vel μοιχᾶσθαι accipi de desertione uxoris, & aliis pacto conjugali contrariis actibus, absque copula carnali.

XVIII. Ad 5. Resp. iterum exceptionem istam falso niti fundamento, quasi in separatione illegitima non maneat vinculum matrimoniale; cum virum & uxorem tamdiu sibi obligari, constet, donec alter eorum, vel uterque moriatur Rom. vii. 2. 3. ordinarie nimirum, & matrimonio per crimen non abrupto, & extra casus in verbo Dei definitos. Etsi enim jus illud sit insonti aliud ineundi matrimonium, quia ob alienum crimen nemo suo jure privatur, denegatur tamen sonti, cum illud scelere non acquiratur. Adeoque revera hic datur *superinductio*, quamdiu legitima separatio non intercessit. Ad 6. Resp. Præterquam quod Interpretes particulam *ET* hoc loco ita non exponant, unde nec temere & sine ratione a communi significatione deflectere licet, ostensum est, eum, qui dimittit uxorem suam, nisi aliam ducat, proprie non mœchari, voce illa mœchationis vel adulterii stricte sumta. Accedit, quod Arcuarius contra, significationem *ET* urgeat. Denique ad 7. exceptionem Resp. 1. Negando consequentiam a particulari ad universale; Apostoli non recensuerunt polygamiam inter peccata, a regno cælorum excludentia, Ergo polygamia a Christo Matth. xix. 9. non fuit prohibita. 2. Negatur minor. Cum enim adul-

adulterium peccatis annumerent, quæ excludunt hominem a regno cœlorum, 1. Cor. VI. 9. 10. Gal. V. 19. 21. etiam polygamiam, quæ ſub adulterio comprehenditur, illis annumerarunt. Quemadmodum mox pluribus probabimus ex 1 Cor. VII. Eph. V. & 1. Tim. III. Apoſtolos ita verba Chriſti intellexiſſe.

XIX. Concludit tandem Ath. Vincentius, verbis illis Chriſti Matth. XIX. 11. οὐ πάντες χωροῦσι τὸν λόγον τοῦτον *Non omnes capiunt hunc ſermonem*, quæ applicat antipolygamis. *Pleroſque enim ruſticantes cerebrum humoribus craſſiſſimis impeditum gerere, ut non poſſint intelligere, quæ ſunt ſpiritus Dei; alios præconceptis opinionibus imbutos, ut ad veritatem amplexandam fere plane ſint inepti; alios in conſcientia convictos confiteri nolle veritatem, ne odium incurrant; alios ex malitia veritatem evertere.* Egregia concluſio & reprehenſio. Chriſtus adhortatur ad caſtitatem & cœlibatum, & in eo ponit, quæ ſunt ſpiritus Dei; noſter vero polygamus non tantum ad matrimonium ſed & pluralitatem uxorum hortatur, & in voluptatibus carnis ea, quæ ſpiritus ſunt, ponit.

CAPUT III.

Clariſſimis verbis Paulus 1. Cor. VII. improbat polygamiam.

MIſſo argumento ex 1. Cor. VI. 16. quo D. Arcuarius pag. 154. polygamiam probat, *ſi vir cum ſcorto præter ſuam uxorem ſit una caro, polygamia erit licita*, quod ſupra excuſſimus; videbimus, quid roboris ſit in Capite VII. prioris ad Corinthios; Legat quis totum, deprehenderit plurima argumenta contra polygamiam. Plane innuit Apoſtolus hoc & XI. capite, tale eſſe inter marem & fœminam relationis vinculum, ut alter ſine altera eſſe nequeat, & unus in alterius corpus poteſtatem habeat. *Primum* argumentum contra polygamiam occurrit commate 1. καλὸν ἀνθρώπῳ γυναικὸς μὴ ἅπτεσθαι *bonum eſt viro mulierem non attingere.* Non peccat, ſed bene facit, qui unam non attingit, quomodo igitur peccabit, qui plures non ducit? quod contendunt polygamiæ defenſores. Apoſtolus enim loquitur de *muliere*, non de mulieribus.

Secundum argumentum ſuppeditat comma 2. διὰ δὲ τὰς πορνείας ἑκάστος τ�ὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα ἐχέτω, καὶ ἑκάστη τὸν ἴδιον ἄνδρα ἐχέτω *Sed propter ſcortationes ſuam quisque uxorem habeto, & proprium quæque virum habeto.* Non dicit, quisque uxores habeto, ſed uxo-

rem, & quidem ſuam; & quæque uxor habeto, non plures uxores habento, virum *proprium*. ἴδιον opponitur τῷ κοινῷ. At ſi vir habeat plures uxores, eas neceſſe eſt, habere maritum cum aliis communem, *non proprium*. Noſtri propter ſcortationes polygamiam paſſim commendant. Apoſtolus autem non niſi unicam uxorem ad illud vitium vitandum ducere jubet. Qua ratione polygamia infringitur. Qui enim plurium maritus ſimul exiſtit, unius *proprius* dici nequit. ὅστις ἀγαθὸς καὶ ἐχέφρων τὴν αὑτῆ φιλέει καὶ κήδεται *nam quisquis bonus & prudens eſt, Suam ipſius amat & curat.*

III. *Tertium* deſumitur ex com. 3. τῇ γυναικὶ ὁ ἀνὴρ τὴν ὀφειλομένην ἔυνοιαν ἀποδιδότω. ὁμοίως δὲ καὶ ἡ γυνὴ τῷ ἀνδρί. *Uxori vir debitam benevolentiam reddito; ſimiliter autem & uxor viro.* Non dicitur de uxoribus, ſed de *uxore*, in ſingulari, eſtque reciprocatio, uxori vir, viro uxor, non uxores· ἔυνοια *benevolentiam, benignitatem, debitum maritale* ſignificat, quod Syrus reddit חובא דמתחיב *amorem, quem debet.* Pariter Arabs. Hebræis עונה *tempus ſtatum* vocatur, quod, ut aliquoties notatum, volunt maritis a Deo præceptum Exod. XXI. 10. Prope ad illud nomen accedit, quod Homerus aliique concubitum φιλότητα nomine exprimant. Muſæus in Erotopægnio v. 222. eleganter νυχίην φιλότητα *nocturnam amicitiam* vocat. Debiti illius conjugalis redditio argumentum ſaltem eſt mutui inter conjuges amoris, & mutuæ benevolentiæ indicium. Et propter hanc debitam benevolentiam uxor maritum a ducendis pluribus prohibere poteſt. Quamdiu autem matrimonium durat, tamdiu ſervituti mutuæ ſubjecti ſunt conjuges.

IV. *Quartum* extat com. 4. ἡ γυνὴ τῆ ἰδίᾳ σώματος οὐκ ἐξουσιάζει, ἀλλ' ὁ ἀνήρ. ὡμοίως δὲ καὶ ὁ ἀνὴρ τῆ ἰδίᾳ σώματος οὐκ ἐξουσιάζει, ἀλλ' ἡ γυνή. *Uxor proprium corpus non habet in poteſtate, ſed vir:* SIMILITER (Syrus אף הכנא *pariter etiam*) *autem & vir proprium corpus non habet in poteſtate, ſed uxor.* Hinc eſt, quod pater ſibi uterum tribuat Job. XIX. 17. *filii uteri mei.* quia venter uxoris etiam viri eſt, & vice verſa. Poteſtas viri & uxoris ab Apoſtolo ad uſum conjugii adæquata ſtatuitur, & æqualis utriusque obligatio. In cujus igitur corpus unica tantum uxor habet poteſtatem, vi legis divinæ, ille vi interdicti divini non poteſt alteri uxori vivente priore, ſui corporis poteſtatem facere. Non enim poteſt quis conferre alteri, quod amplius non habet, ſed pacto perpetuo & irrevocabili jam ante alteri contulit. Jam vero in cujuſlibet viri

corpus

corpus unica tantum uxor potestatem habet, quod probatur ex hoc loco. Ergo.

V. *Quinta* ratio petitur e com. 5. Μὴ ἀποστερεῖτε ἀλλήλους *ne fraudate alter alterum*, nimirum isto jure alter alterum ne private, ne alter alteri faciat injuriam. Simili fere phrasi utitur Maymonides *de Connub, cap.* XIV. §. VII. *Nefas est uxorem stato tempore defraudare. Id enim si quis uxoris vexandæ causa committat, legem violat prohibentem, quæ ita scripta est* Exod. XXI. 10. *Victum, cultum, & tempus statum ei non detrahet.* In polygamia necesse est, alicui fraudem fieri; quia maritus simul cum omnibus versari nequit. *Sextum* argumentum latet eodem commate, ubi ad tempus abstinentiam quidem permittit, sed ἐκ συμφώνου *ex consensu*, deinde simul convenire jubet, ne tententur a Satana, propter incontinentiam. Si polygamia Paulo licita fuisset visa, aliud consilium suppeditasset propter incontinentiam. *Septimum* & similia argumenta suggerunt pleraque commata sequentia, cumprimis 10. 11. 12. 13--16. ubi semper in singulari numero de uno viro & una uxore. Non suadet Apostolus, ut si uxor sit infidelis, maritus superinducat fidelem. Adde com. 27. 28. 33. 34. 39. Quod si monogamia tot curis, laboribus & incommodis est exposita, multo majoribus exposita erit polygamia, quia crescentibus causis crescunt effecta.

VI. Excipit 1 Theophilus cum Athanasio *Thesi* LXXXVI. & Arcuarius p. 147. contra argum. 2. ex com. 2. Singularem numerum nihil probare, nec *proprium* semper inferre proprietatem in 4. modo, non enim esse contra naturam proprii, ut hic sumitur, pluribus esse commune, uti ex Rom. XIV. 4. *Servus cadit suo proprio Domino*, non inferendum, quod ille Dominus non possit & alios habere servos. Pluralem rerum numerum proprietati non esse contrarium, uxorem ita propriam esse marito, ut suum corpus alteri communicare nequeat, maritum vero non eodem pacto esse proprium suæ uxori, ut suum corpus alteri communicare non possit. Addit Ath. Vincentius p. 520. inveniri ibi duo diversa vocabula ἴδιον & ἑαυτῆ diversissimæ significationis; Apostolum quidem dicere, *proprium virum* quæque habeto; sed in altera propositione dici, quisque *suam uxorem* habeto, a se possessam, non propriam. Proprium etiam pluribus esse commune, probat ex Matth. IX. 1. Act. 1. 25. Joh. 1. 11. Rom. VIII. 32. 2. Excipit

Theo-

Theophilus Aletheus ad comma 4. Thesi LXXXIV. in illis verbis non esse æqualem potestatem mulieris & mariti in corpora mutua intelligendam, sicut illis verbis Christi, *Sicut misit me pater meus, ita ego mitto vos*, non illico omnibus modis æqualis missio filii & discipulorum concipienda est. Addit Ath. Vincentius p. 505. & Arcuarius p. 151. particulam ὁμοίως omnimodam & omnibus numeris absolutam æqualitatem non importare; & hanc esse mentem Apostoli, uxorem non habere facultatem a marito, nec maritum ab uxore, sed possidere eam facultatem ab ipso Deo, vi primæ institutionis. 3. Maritum habere majorem potestatem, ex Scriptura probat; maritum esse Dominum mulieris, potuisse inquirere in virginitatem sponsæ, Zelotypiam per aquam exercere, repudiare etiam, quæ mulier non poterat. 4. Paulum dicere, mulierem esse alligatam viro, quamdiu vir vivit, ita ut non possit alteri nubere, nuspiam autem dicere Paulum, quod vir sit alligatus mulieri, quamdiu mulier vivit, ut non possit aliam ducere. 5. Mulierem quidem habere etiam aliquam potestatem in corpus mariti, quoad debitum conjugale, cum non est prægnans, & vir non est debilis & morbidus. Maritum tamen posse suum corpus, præter voluntatem uxoris, non tantum cum est prægnans, sterilis, vetula, communicare alteri, ancillæ, sed & quandocunque velit, exemplo Abrahami, Jacobi, Davidis aliorumque. 6. Nihil obstare, quo minus altera uxor, ob parem contractum maritalem, etiam paria jura & sine confusione æque communia habere possit (sicut filii multi æqualia jura respectu parentum habent) illud tamen jus mulieris in virum multas pati limitationes. 7. Arcuarius opponit locum Col. III. 18. discrimen Apostolum facere inter marem & fœminam. 8. Non intelligi com. 5. talem defraudationem, idem contendit. p. 149. qua maritus præter suam uxorem etiam alteri potestatem dat, sed qua maritus uxori debitum maritale non præstat, licet id alteri non præstaret.

VII. Resp. ad 1. Supra visum, Hebræos ita argumentari de Sacerdote Levit. XXI. 14. יקח אשה *accipiat uxorem* in singulari, non binas. *Proprium* quod attinet, probandum, id hic non stricte sumi & inferre proprietatem in quarto modo. Consequentia & nexus hujus textus contrarium docent. Suidas ἴδιον vocat *proprium, peculiare quiddam & ab usu communi remotum.* Concedo, Rom. XIV. 4. & Matth. IX. 1. servum ita esse proprium Domino, ut tamen Dominus

minus possit habere plures, & civitatem ita fuisse propriam Christi, ut tamen illa communis esset pluribus civibus. Id vero minime locum habet inter æquales, ut Joh. v. 18. Christus vocat Deum πατέρα ἴδιον *proprium patrem*, & ille erat vice versa ἰδιος υἱὸς *proprius filius* Rom. VIII. 32. non unus ex propriis, quasi horum turbam haberet Deus, sed qui idem unigenitus Joh. III. 16. 1 Joh. IV. 9. 10. Ex eo, quod dicebat, Deum esse suum proprium patrem, colligebant Judæi, illum semetipsum facere Deo æqualem. Ita hic uxor habet proprium maritum, & maritus habet suam propriam uxorem. Servos autem relatos ad Dominum, non esse comparandos cum uxoribus respectu mariti, supra probatum. Nec ullius momenti est observatio Athan. Vincentii, duo vocabula ἴδιον & ἑαυτῦ adhiberi; cum sensus idem maneat. Syrus eam subtilitatem ignoravit, quando utroque membro ה adhibuit אנתתה *uxorem suam* לבעלה *virum suum*. Pariter Æthiops & Arabs. Ita Cl. Heinsius existimat, Apostolum 1. Thes. IV. 4. τὸ ἑαυτῦ σκεῦος vocare uxorem, quod sit σκεῦος ἴδιον sicut 1 Cor. VI. 18. scortator peccare dicitur εἰς τὸ ἴδιον σῶμα *in proprium corpus*, quod idem est, ac si diceretur εἰς τὸ ἑαυτῦ σῶμα. Addit Arcuarius p. 147. Apostolum mandare, ut propter scortationem quæque uxor proprium virum habeat. Marito autem plures per polygamiam sibi jungente, uxorem non scortari. Quasi vero non eodem modo quisque maritus suam uxorem habere jubeatur, propter eandem scortationem, & is non scortetur plures ducendo.

VIII. Resp. ad 2. in loco allegato Joh. XX. 21. *Sicut misit me Pater* &c. reperiri καθῶς sicut, κἀγὼ *ita & ego*. Eodem modo Joh. XVII. 18. Hic vero particulam ὁμοίως *Similiter* occurrere, quemadmodum etiam Matth. XXII. 26. XXVI. 35. XXVII. 41. Luc. X. 32. 37. Joh. V. 19. 1. Cor. VII. 22. 1. Pet. III. 1. 7. & similibus locis. Accedit, quod quamvis non sit paritas personarum & auctoritatis Joh. XX. 21. in eo tamen similes Apostoli Christo dicantur, quod non nisi missi ire debuerint, sicut Christus a Patre missus est. Negat Athanasius, particulam ὁμοίως omnimodam & absolutam æqualitatem importare. An ergo Joh. V. 19. *Quæcunque Pater facit, hæc etiam Filius* ὁμοίως PARITER (vel similiter) *facit*, particula ista non infert absolutam æqualitatem? Credat illud, qui Deitatem Christi negat, nemo alius. Sic Luc. VI. 31. *Prout vos vultis vobis facere homines*, ὁμοίως pariter *vos facite eis*. Adde 1. Cor. VII. 22. Denique Apostolus 1 Cor. VII. 4. illud argumentum

non ex loco similium, in quibus aliquando sunt dissimilia, sed ex loco repugnantium desumsit: Qui non habet jus & potestatem sui corporis, sed illam contulit in uxorem, is non habet potestatem uxori adhuc viventi superinducendi aliam. Atqui maritus. Ergo. Falsum etiam est, Apostoli mentem hoc in loco esse, uxorem non habere facultatem a marito, nec maritum ab uxore, sed ab ipso Deo. Etsi hoc verum sit, & innuat Apostolus 1. Cor. XI. 11. 12. hic tamen ita non argumentatur, sed loquitur de potestate, quam vi pacti matrimonialis uxor confert marito, & vice versa.

IX. Resp. ad 3. Negari consequentiam, Maritus majorem habet potestatem, est Dominus mulieris, potuit inquirere in virginitatem sponsæ, potuit zelotypiam per aquam exercere, & repudiare uxorem, Ergo habet potestatem sui corporis, ut aliam uxorem, priore adhuc vivente, ducere, eique corporis sui potestatem per novum pactum facere possit. Ad 4. Resp. Etsi Paulus disertis verbis id non dicat, par tamen utriusque ratio est; *Cur enim non eundem sensum habeant, quæ eadem ratione prolata sunt*, ait Crellius *Comment. in* 1. Cor. VII. Dein Christus quoad rem hoc dicit loco ante exposito Matth XIX. 9. Ad 5. Resp. Negari, mulierem habere tantum potestatem in corpus mariti, quoad debitum conjugale, non item quoad aliam uxorem ducendam. Christus enim docet locis citatis, maritum etiam quando actu & de facto ab uxore sua se separavit, citra fornicationis causam non habere potestatem sui corporis talem, ut uxori alteri ejus copiam facere possit. Exemplum Abrahami plane contrarium docuit. Ad reliqua supra responsum.

X. Ad 6. Resp. Contractu sive pacto conjugali semel cum prima uxore inito, maritum non amplius habere potestatem sui corporis, sed uxorem, quod hic disertis verbis docet Apostolus. Contractus ergo cum altera, priore vivente, extra casum in Scriptura designatum, nullus est. Simile a filiis multis eodem jure gaudentibus petitum huc plane non quadrat. Quia potestas generandi in parentibus nullo jure ad unum actum determinata est, sicut potestas communicandi suum corpus, vi primæ Institutionis conjugii, determinata est ad unam personam. Ad 7. Resp. Discrimen nos facile agnoscere, quod Deus velit uxorem marito esse subjectam, inde tamen non inferendum, maritum habere potestatem sui corporis, ut aliam uxorem ducere possit, ante jam vidimus. Ad 8. Resp.

Apo-

Apostolum in genere prohibere, ne se fraudent invicem conjuges, addita exceptione; atqui defraudat maritus uxorem, si plures superinducat. Excipit Apostolus casum jejunii & precum. Atque ita ad tempus plane abstinere suadet ab actu conjugali; & ne tententur a Satana, has duas personas iterum convenire jubet, quæ omnia repugnant polygamiæ.

XI. Denique D. Arcuarius eousque progreditur, ut non tantum licitam, sed & mandatam esse polygamiam, doceat *Par.* IV. c. III. cum Deut. XXV. 5. tum 1. Cor. VII. 9. Locum Mosaicum supra expendimus. Altera objectio ex Paulo pag. 197. vix responso indiget. Qui non plane cœcutit, facile videt, Apostolum cœlibatum & conjugium conferre, quid κρεῖσσον, γαμῆσαι ἢ πυρωθῆναι, an *melius* sit *nubere*, sive nuptias contrahere, *quam uri*. De polygamia altum silentium. Qui enim suadet abstinere plane a conjugio, etiam ab una uxore, quomodo ille potest præceptum dare polygamiæ? Adde, Apostolum suasione uti, non præcepto vel imperio: τοῦτο δὲ λέγω κατὰ συγγνώμην, οὐ κατ' ἐπιταγήν.

CAPUT IV.

Polygamia simultanea improbatur Eph. V. 23. *seq & 1. Tim.* III. 2. 12. *Tit.* 1. 6. *non successiva.*

COnsiderationem etiam merentur verba ejusdem Apostoli Eph. v. 23. sq. & 30. 31. ubi repetit matrimonii institutionem ex Gen. 11. 24. Major hic ex instituto divino inter conjuges conjunctio docetur, quam inter parentes & liberos. Sicut igitur sponsus vel maritus unam sibi jungit sponsam vel uxorem, ita Christus Ecclesiam. Non enim singuli fideles sunt Christi sponsa, sicut sunt ejus membra, sed omnes simul sumpti, seu integra Ecclesia, propter unius ejusdemque spiritus communionem. Præterito autem cœtu infidelium & improborum, unum fidelium cœtum amat Christus, tanquam unicam conjugem. Nam fœdus Dei & nunc conjugale est, ut olim cum Israele, cui ita erat vivendum, ne alii Deo se jungeret, sed solius veri Dei cultui addictus maneret, quale propositum Iosuæ fuit cap. XXIV. 15. & 7000 illorum 1. Reg. XIX. 18. Quemadmodum uxor ea ratione viro adhæret, ut nullius præterea commercium habeat.

II. Si Apostolo polygamia licita visa fuisset, subjectionem uxo-

rem perappositè commendare potuisset com. 22. dicendo com. 23 Quoniam vir est caput uxorum, uti Christus est caput Ecclesiæ, sive fidelium. Item com. 24. Sicut Ecclesia se subjicit Christo, ita & uxores suo viro se subjiciunto in omnibus. com. 25. vir dilige uxores tuas, sicut & Christus Ecclesiam, & com. 33. Ita & vos suas quisque uxores ita diligito, ut se ipsum. At Apostolus ubique de viro & uxore in singulari, vel de viris & uxoribus in plurali loquitur, utrumque in pari collocans dignitate.

III. Tandem polygamiæ propugnatoribus loca illa Paulina opponimus, quæ occurrunt 1. Tim. III. 2. 12. & Tit. II. 6. Δεῖ οὖν τὸν ἐπίσκοπον ἀνεπίλεπτον εἶναι, μιᾶς γυναικὸς ἄνδρα. *Oportet igitur Episcopum irreprehensum esse, unius uxoris virum.* & com. 12. Διάκονοι ἔστωσαν μιᾶς γυναικὸς ἄνδρες *Diaconi sint unius uxoris mariti.* Requirit Apostolus, ut non plurium uxorum, sed μονόγαμος *unius uxoris maritus* tantum sit, si velit esse irreprehensibilis & sine nævo. Bigamus igitur vel polygamus culpa non caret, quia incontinentiæ suspicionem incurrit. Primum autem Episcopis & Diaconis interdicta est bigamia & polygamia, quia viguit inter Judæos & gentiles, Christianam fidem & religionem amplexos. Quod testatur Theodoretus, *Olim enim consueverant & Græci, & Judæi, cum duabus & tribus, & pluribus etiam uxoribus simul jungi lege matrimonii.* Cui ὁμόψηφος Chrisostomus, *Non hoc* veluti sanciens dicit *Apostolus, quasi non liceat absque uxore Episcopum fieri, sed ejus rei modum constituens. Judæis quippe licitum erat etiam secundo matrimonio jungi, & duas κατὰ τοῦτο simul habere uxores.* Ex quibus insimul, falsissimum esse, liquet, quod Theophilus & Ath. Vincentius fingunt, in ministro Apostolum requirere, ut sit antea uxoratus, & specimina prudentiæ in gubernatione familiæ & liberorum educatione edat. Quia hæc non est mens Apostoli, qui non positive, quasi eligendus necessario uxorem habeat, sed negative intelligi debet, ne, qui præficitur, aut qui præest Ecclesiæ, plures habeat uxores, quam unam. *Non præcipit nuptias, sed excludit* πολυγαμίαν, rectè docet ad h. l. J. Crocius.

IV. Age nunc expendamus, quodnam sit rationum in contrarium allatarum robur. Ad locum Pauli ad Timotheum excipit Th. Aletheus *Thes.* LXXXVII. *primo* numerum unitatis, dualis vel pluralis non exclusive positum, non semper excludere majorem pluralitatem, quemadmodum Psal. XXVII. 4. Prov. XXX. 7. Deut.

XIX.

XIX. 15. Matth. XVIII. 16. 19. 20. Commendari Episcopo matrimonium & imperari, ut ad minimum sit unius uxoris vir, seu maritatus, ad movendam suspicionem scortationis. 2. Ab Episcopo ad omnes homines argumentari, fas non esse. Idem Arcuarius p. 152. urget. 3. Sicut ex verbis 1. Tim. v. 9. *Vidua, quæ fuerit unius viri uxor*, eligenda, non sequitur, polygamiam muliebrem esse prohibitam, ita etiam non sequi, quando Episcopus debet esse unius uxoris vir, polygamiam virilem esse prohibitam. Eadem est objectio Grotii. 4. Excipit Athanasius Vin. *Unius* dici non unicæ. Confert loca Matth. 28. 1. Marc. 16. 1. Luc. 24. 1. Joh. 20: 1. ubi μία σαββάτων *prima sabbatorum* dicitur.

V. Ad quæ commenta responsiones sunt in promtu. Nam 1. Theophilus contradicit Paulo, qui ita commendat unitatem, ut pluralitatem excludat, fatentibus aliis polygamiæ patronis. Quod *ad minimum* esse debeat unius uxoris vir, non additur. Neque Apostolus imperare potuit Episcopo, ut sit maritatus, quia cœlibatum commendavit 1 Cor. VII. & voluit ac optavit, ut omnes homines essent sibi similes com. 7. Ostendant nobis adversarii unicum locum, ubi Scriptura ita de uno viro, vel de duobus conjugibus loquatur, ut dicat duos, tres, aut plures. In loco Deuteronomii citato unitas expresse excluditur. Ad 2. R. Episcopis a Deo potestate matrimonium ineundi æque concessa ac aliis hominibus, non immerito argumentari licet ab eorum matrimonio ad aliorum. Oportet saltem, juxta Theophili mentem, aliquid esse Deo displicens in bigamia vel polygamia, quod ferre nolit in Episcopo & Diacono, sive verbi Dei ministris, si vel toleret in aliis. Unde tamen perperam concludit D. Arcuarius p. 156. polygamiam sub initium N. T. ab Apostolis esse permissam. Quia, ut dictum, tunc erant polygami, inter Judæos & gentiles ad Christianam fidem conversos, qui tolerari poterant, quemadmodum & hodie, si Turca aliusve gentilis converteretur, qui ante conversionem duas uxores habuerit, tolerantiæ locus foret, sed ab eo, qui vult esse episcopus vel diaconus, rigide id exigit, ut sit μονόγαμος.

VI. Ad 3. Resp. 1. Tim. v. de vidua sermonem esse, hic vero de Episcopo. Illæ si sæpius nubant, levitatis suspicionem incurrunt. Penelope Homerica secundas nuptias detrectabat, hac etiam ratione inducta, ne a populo judicaretur levis, quod mu-

lier, quæ sæpius nubit, primos conjuges sincere dilexisse non existimetur, ut pote quorum facile obliviscatur, quod inconstantiæ minimæ est laudandæ. Vid. *Hom. Odyss. lib.* XVI. Accedit, quod nec loco citato a vidua requiri videatur, ut non habuerit successive plures maritos, sed ne simul plures habuerit; cum fœminas pluribus maritis misceri apud Romanos, non insolitum fuerit. Vid. Seneca *de Benef.* Cap. IX. Cœlius apud Cicer. *lib.* VIII. *Ep. fam.* VII. Juvenalis *l.* II. *Satyr.* 6. Nec male repositum ab Antipolygamo, quem Ath. Vincentius citat, fœminam quoque ratione minus honesta posse multorum esse virorum, scortando, uti Joh. IV. 16-18. Sicut Minutius *in Octavio* multiviram vocat eam, quæ numerare poterat adulteria. Deinde, fieri mulierem multorum virorum uxorem, si repudiato primo marito injuste, alteri nupserit, quod tum consuetum fuisse, probat Apostolus 1. Cor. VII. 10. Conf. Marc. X. 12. Et hoc genus polygamiæ, cum repudiata uxore vir alteram duceret, vel uxor, repudiato priore viro, alteri nuberet, Doctissimus Camero utroque loco intelligit, nempe 1. Tim. III. 2. & v. 9. Secundas autem nuptias, imo etiam tertias & plures licitas esse, probant loca Rom. VII. 2. 3. 1. Cor. VII. 2. 8. 9. 39. 1 Tim. V. 13. 14. Epiphanius *Licitum est*, inquit, *ut qui non possunt prima uxore contenti esse, secundæ post primæ mortem jungantur.* Vide Bezam de polygamia successiva, & Joh. Crocium in 1 Tim. III. 3.

VII. Ad. 4. ℞. Similem esse Pontificiorum exceptionem ad 1. Tim. II. 5. *unus est mediator*, non unicus. Cum tamen vocula εἷς non unum tantum, sed etiam unicum significet. Ut ibi unus Deus dicitur, ita unus mediator. Non nego, voces εἷς & אחד interdum sumi pro *primo*; sed hic locum non habet ista interpretatio, quia Paulus primævam Institutionem respicit Gen. II. 24. quam citat Eph. V. 31. quod duo debeant esse caro una.

VIII. Denique Theophilus ex 1. Pet. III. 6. fœminas monet, ut Saram imitentur, quæ Abrahamum vocans Dominum sua sponte ancillam suam subministrabat. Ast ex historia constat, Saram tum non vocasse Abrahamum Dominum, cum ancillam substitueret, sed cum Dominus apparens Abrahamo & Saræ filium promitteret Gen. XVIII. 12. Nec ratione substitutionis ancillæ, sed obedientiæ & virtutum descriptarum com. 1. seq. Sara a Petro in exemplum proponitur. Ne dicam, quod hoc in negotio, quando Hagar substituta, non obedientia, sed suasus & impulsus Saræ eminuerit.

CA-

CAPUT V.

Nec denique Patres, Jus civile, Imperatorum, Regum, Principum, Comitum, Persarum, Turcarum, aliorumque exempla polygamiam confirmant.

TAndem Patres polygamiam, ceu peccatum contra legem naturæ vel moralem, vel Novum Testamentum, non taxasse & condemnasse, post Ochinum contendunt Theophilus & Athanasius *Thesi* LXXXVIII. Quibus addunt suffragia Lutheri, Ph. Melanchtonis & Joh. Calvini. Subjungunt *Thesi* LXXXIX. exempla Imperatorum, Constantis, Constantii, Commodi, Caroli M. Valentiniani, Lotharii, Principis Germaniæ, Comitis a Gleichen, Episcopi Anglicani, Civis Amstelodamensis, Persarum, Turcarum, aliorumque in Oriente & Occidente, (Quæ partim citat Arcuarius *Parte* IV.) *Thesi* XC & ultima ipsum jus civile favere polygamiæ, fingit Theophilus, cum concubinatum, seu possessionem secundariarum uxorum permittat. Quibus omnibus tandem Arcuarius clausulæ loco subnectit documentum, quo certo casu, Luthero, Melanchtoni, Bucero, aliisque gravissimis Theologis, ploygamiam probatam esse, docet.

II. Ad illa omnia in genere respondemus, Sacram Scripturam solam esse regulam vitæ ac morum, non scripta humana, & legibus vivendum, non exemplis. Examinanda sunt Patrum scripta ad verbi divini normam. Patres non numina, sed lumina esse, quibus non nimis credendum, quia de facto errarunt, fatetur Athanasius. Quod Ecclesiæ veteris de polygamia judicium fuerit, ex veteribus Canonibus, qui digamis benedici prohibent, petendum esse, monet Doctissimus Beza. Nonnulli Patres, quos inter Justinus contra Tryphonem, olim in V. T. polygamiam quidem permissam, nunc vero quemque lætari sub vite sua, hoc est, quemque habere uxorem suam, eamque unam, docent. Idem Rabbinos reprehendit, quod adhuc sibi permitterent plures. Epiphanius *de Conjugio, vir non duas uxores simul habeat, altera adhuc superstite.*

III. Lutherum in fervore disputationis contra sedem Romanam aliquando affectibus abreptum ab uno extremo ad alterum devenisse, nemo facile inficiabitur. Etsi, fatente Arcuario, nonnulla, quæ

quæ scripserat, paullo ante obitum, mutarit & emendaverit. Pariter Melanchtonis sententia variavit. *In consultatione de Digamia Regis Angliæ* scribit, *Polygamiam non esse rem omnino inusitatam, nec esse contra jus divinum.* Sed Petrus Martyr *Loc. Comm. Class. 2. Loc.* 10. docet, *quod etsi in Ethicis suis dicat, Deum in Israelitis probasse polygamiam, tamen in lib. de Conjugio apertissime scribat, matrimonium esse oportere conjunctionem unius ad unam. In patribus autem ait, Deum eam imperfectionem toleravisse: illos enim etsi alioqui perfecti essent, tamen non caruisse suis navis. Sed idem de arbore consanguinitatis apertius ait, peccatum* illud fuisse *ignorantiæ.* Iob. Calvinus plane contrariatur sententiæ Theophili cæterorumque polygamiæ fautorum. Audiamus eum ad Gen. IV. 19. de Lamecho: *Habemus hic polygamiæ originem in gente perversa ac degenere: primum vero ejus authorem hominem sævum, & omnis humanitatis expertem. Cæterum immodicone propagandæ domus suæ studio, ut elati homines & ambitiosi solent, an libidine impulsus fuerit, parum ad rem attinet: quia utroque modo violavit sanctam conjugii legem, quæ a Deo prodita fuerat. Statuerat Deus ut essent duo in carnem unam, atque iste perpetuus erat naturæ ordo: Lamech belluino Dei contemptu naturæ jura corrumpit. Dominus ergo legitimi conjugii corruptelam ex domo Cain prodire, & a persona Lamech incipere voluit, ut polygamos exempli puderet.* Pariter ad Gen. XVI. *Sarai connubii legem pervertit; lectum conjugalem, qui duobus dicatus erat, polluendo. Nec valet excusatio, quod concubinam uxoris loco esse voluerit: quia fixum illud manere debuerat, mulierem viro adjunctam esse, ut essent duo in carnem unam .... Nec culpa etiam vacavit Abram, quod stulto ac præpostero uxoris consilio obsequutus est. Ergo ut vitiosa fuit præcipitantia Sarai, ita reprehensione digna est Abræ facilitas.*

IV. Imperatores & Reges nonnulli vel concubinas habuerunt, vel unam uxorem repudiarunt, quia ex Jure civili utrumque licitum judicabant. *l.* 4. §. 1. *D. de concubin. l.* 3. *C. de adult.* l. 5. C. ad ad Sc. *Orfician. Novell. Iuliani* 18. De repud. uxore vid. *Dig. lib.* 24. *Tit.* 2. *de Divortiis & Repudiis.* Inde tamen male colligit Theophilus, Jure Civili polygamiam approbari. Contrarium liquet Instit. l. 1. Tit. 10. *Duas uxores habere non potes.* Adde *l.* 1. *D. de rit. nupt. l.* 15. §. 4. *D. de manum. vindict.* l. 1. l. 13. §. 1. *D. de his, qui notantur infam.* l. 2. *C. de incest. nupt.* l. 5. *C. de donat. ant. nupt.* De Valentiniano vid. supra *Sect.* 11. *Cap.* IV. *Th.* XXIII. Et constat, Theodosium

dosium, Arcadium, & Honorium, post Valentiniani filios Imperatores, ipsis quoque Judæis polygamia interdixisset. 7. *C. de Judæis.* Et ex Constantini constitutione nemini licuit, constante matrimonio, concubinam penes se habere *l. unic. C. de Concub.* Justinianus & uxorum & concubinarum multitudinem prohibuit *Novell.* 18. *Cap.* 5. *Novell.* 89. *cap.* 12. §. 6. §. 7. *Instit. de nupt. l.* 3. *C. comm. de manumiss.*

V. Denique Germ. Principi gravissimi illi Theologi, ab Arcuario citati, Lutherus, Melanchton, Bucerus, Corvinus, Adamus F... Leningus, Winther, Melander, dissuaserunt alteram uxorem, ad primam Institutionem provocantes, quemadmodum ex eorum *Consideratione ab* Arcuario producta videre est: *Suadere non possumus*, ajunt, *ut introducatur publice & velut lege sanciatur permissio, plures, quam unam, uxores ducendi... Deus matrimonium instituit, ut tantum duarum, & non plurium personarum esset societas, si natura non esset corrupta; hoc intendit illa sententia,* erunt duo in carne una, *idque primitus fuit observatum. Sed Lamech in matrimonium pluralitatem uxorum invexit, quod de illo Scriptura memorat, tanquam introductum contra primam regulam. Apud infideles tamen fuit consuetudine receptum; postea Abraham quoque & ejus posteri plures duxerunt uxores. Certum est, hoc postmodum lege Mosis permissum fuisse, teste Scriptura Deut.* 21. *ut homo haberet duas uxores; nam Deus fragili naturæ aliquid indulsit. Cum vero Principio & creationi consentaneum sit, unica uxore contentum vivere, hujusmodi lex est laudabilis, & ab Ecclesia acceptanda, nec lex huic contraria statuenda. Nam Christus repetit hanc sententiam.* erunt duo in carne una Matth. 19. *& in memoriam revocat, quale matrimonium ante humanam fragilitatem esse debuisset. Certis tamen casibus locus est dispensationi. Si quis apud exteras Nationes captivus ad curam corporis & sanitatem inibi, alteram uxorem superinduceret, vel si quis haberet Leprosam, his casibus alteram ducere cum consilio sui pastoris, non intentione novam legem inducendi, sed suæ necessitati consulendi, hinc nescimus, qua ratione damnare liceret.* Tandem tamen variis rationibus inducti & coacti quasi in eas nuptias consensere, quemadmodum documentum ab Arcuario appositum testatur; an inde inferre licet, gravissimis illis Theologis polygamiam esse approbatam?

CAPUT VI.

Qua pœna afficienda Polygamia?

THesi XC. & ultima queritur Th. Aletheus, Carolum V. instinctu Nunciorum Apostolicorum primum capitalem pœnam in polygamos promulgasse, a Concilio Tridentino postea Anathemate confirmatam. Clarissimus Carpzovius *Par.* 11. *Pract. nov. q.* 66. *num.* 15. *seq.* varias refert Doctorum opiniones, qua pœna coërcendum sit *de Jure civili* crimen digamiæ & polygamiæ. 1. quosdam opinari, stupri pœna afficiendos esse digamos, quæ sit publicatio dimidiæ partis bonorum, in personis honestis; castigatio vero corporis cum relegatione, in aliis vilis conditionis personis. 2. alios existimare, in bigamos, sive sint viri, sive fœminæ, capitaliter animadvertendum, eosque gladii pœna afficiendos. 3. alios arbitrio judicis relinquere, quam pœnam pro facti & personarum qualitate decernere velit, quia certa pœna de jure civili definita non est. 4. quosdam arbitrari, in crimine bigamiæ pœnam adulterii obtinere; eamque ducenti duas uxores, vel nubenti duobus viris, infligendam esse. Uxorem duos viros habentem, virgis cæsam in monasterium detrudendam, virum vero bigamum fustigandum & relegandum esse. Quod probat ex *Novell.* 117. *Cap.* 11. *Auth. hodie. C. de repud.* Sed pœna mortis afficiendos solummodo viros cum alienis uxoribus conjugatis concumbentes, non uxores adulteras nec maritos ad fœminas solutas prolapsos. Huic sententiæ ut verissimæ subscribit Carpzovius.

II. Addit tamen, hodie in Imperio Romano-Germ. sanctione Carolina bigamos capitaliter puniri, non modo pœna corporis afflictiva, sed mortis supplicio & pœna gladii; nec eo tantum casu pœnam capitalem locum habere, si quis alterius uxorem priori superinduxerit, juxta Matt. Wesenbec. sed & si quis solutam superinduxerit; & hanc sanctionem Carolinam in foro Saxonico etiam observandam esse. Fallere tamen hoc, dicit, 1. in bigamis, viro & uxore, qui conjuge adhuc superstite, cum aliis matrimonium contraxerunt, & per benedictionem sacerdotalem perfecerunt, copula tamen carnali non subsecuta. 2. fallere, in persona deserta. 3. fallere in persona, quæ conjuge ex justa causa absente, quem decessisse probabiliter credidit, secundum matrimonium contraxit. 4. fallere

hoc

hoc in fœmina soluta, quæ cum marito, qui uxorem habet, matrimonium contrahit & concumbit. Tandem fallere in viro juvene, aut fœmina soluta, qui quæve cum conjugata persona scienter quidem sponsalia contraxit, nondum tamen cum eadem concubuit. In hisce cessare pœnam gladii, dicit.

III. Ita Clarissimi Viri Brunnemannus & Strykius *de Jure Eccles. fast. lib.* II. *Cap.* XVI. §. 1. In imperio Romano huic crimini gladium dictari, probant *Crim. Artic.* 121. adeo ut intercessio & remissio Conjugis innocentis bigamos ab hoc supplicio non liberet *Carp. Prax. Cr. q.* 66. *n.* 39. Graviorem autem dubitationem videri, An concubitu nondum secuto, licet copula sacerdotalis intervenerit, gladii pœna cesset, ex mente Caroli V. Dubitat. Cl. Strykius. Graviorem autem dubitationem videri, addit, an ex gratia Principis ultimi supplicii pœna bigamo remitti possit? plerosque ad casus non dispensabiles hoc referre, cum gravius adulterio crimen bigamiam vocet Carolus v. Henricus Brouwer *de Jure Connub. Lib.* II. c. v. §. 21. *sq.* non improbandam judicat Caroli V. criminalem constitutionem, eamque nonnullis Belgii provinciis placere, ex Ant. Matthæo probat.

IV. Ne & hic ἀσύμβολος esse videar, etsi tacente Scriptura, vix quidquam adferri potest, quod huic difficultati occurrat, ad pœnam gladii tamen festnandum non esse, absque necessitate, existimo. Mortis supplicium hic locum non habere, *Primo* probari posse videtur ex eo, quod Levit. xx. ubi pœnæ incestus & reliquorum scelerum ac illicitarum nuptiarum commemorantur, nulla facta sit mentio pœnæ, qua afficiendi sint transgressores commatis 18. Lev. XVIII. quod supra etiam ben Mosche Karæum observasse, vidimus. *Secundo* pœna capitis ab ipso Deo in adulteros statuta est Lev. XVIII. 20. XX. 10. Deut. XXII. 22. Joh. VIII. 5. sed polygamia tolerata Unde diversam utriusque criminis rationem esse, liquet; etsi polygamia VII. præcepto annumeretur. Ita inter alia Rev. J. Sylvio respondit Cl. Coccejus *Epistola* XCVIII. ad casum divortii: *me nonnihil movet, quod Deus in lege toleravit polygamos, & viros pellicem habentes vel concubinam, eisque pœnam capitis non irrogavit neque jussit ab eis uxores recedere: at uxoribus adulteris pœnam capitis proposuit.* 3. Quia Apostoli, ut supra probatum, gentiles polygamos, ad Christiana Sacra accedentes, tolerarunt. Certe non toleassent, si crimen foret, gladii vel mortis pœna afficiendum.

V. Jus Hebræorum polygamos a Deo toleratos nulli pœnæ subjecit

jecit. Si illis æque ac nobis pro peccato habita fuisset, procul dubio *flagellis* eam puniendam judicassent. Ita Maymonides *Tract. Sanhed. Cap.* XIX. teste Seldeno *de Synedriis lib.* II. *Cap.* XIII. §. 8. docet, *concumbentem cum uxoris sorore* Lev. XVIII. 18. (quam legem de polygamia exposui,) item *cum meretrice*; *virginem comprimentem*, *eamque divortio ejectam non recipientem*; *Infamiam uxori quasi divortio ejecta inferentem*, *nec eam recipientem*; *& Regem multiplicantem sibi uxores*, *hos* omnes *verberandos & flagellis puniendos fuisse.* Conf. Maym. *Isuri Biah. Cap.* I.

VI. Hac igitur similive arbitraria pœna, pro ratione circumstantiarum, meo judicio polygamia quoque affici potest. Et tantum abest, ut ex gratia Principis ultimi supplicii pœnam bigamo remitti posse, dubitem, ut solam polygamiam, nisi alia crimina accesserint, morte puniendam non esse putem. Quemadmodum *Facultas Juridica Viadrina*, hac de re consulta 28. *Ian.* 1670. pœnam bigamiæ capitalem, non esse juris divini, & quæ jure divino non est dictata, remitti posse, accurate respondit; quod Responsum Celeb. Strykius l. c. subnectit.

Primæ Dissertationis Finis.

SOLI DEO GLORIA ET GRATIÆ.

INDEX

INDEX

Locorum Scripturæ, quæ in hac Dissertatione vel citantur vel explicantur.

GENESIS.

Cap. Vers. Pag.
1. 1. 39
11. 12. 36
20. 45. 56
26. 31, 40, 45 56, 59, 81.
27. 6, 26, 35, 36 40, 56, 274
28. 6, 15, 16, 21, 23, 34, 35, 36, 40, 59, 60, 67, 5. 69, 77, 143, 146, 235, 274
29. 30. 35. seqq.
2. 2. 36, 39, 65
3. 65
5-8. & 9, 12, 15, 16,
15-22. 21, 24, 28, 6. 35, 36, 37, 52, 56, 59, 63, 68, 69, 81, 163, 193, 262, 274, 275
23. 24. 19, 22, 23, 32, 39, 42, 44, 7. 45, 63, 65, 66, 8. 68, 74, 75, 77, 78, 95, 100, 130, 146, 147, 156, 165, 168, 181, 187, 217, 218, 260, 262, 9. 265, 269, 274
25. 12, 76
29. 30. 274
3. 1. 10, 13 10.
8. seq. 72 11.
15. 37, 38, 41. 42, 72, s. 12. 157, 259,
16. 23, 40. 67, 73 13. s. 77, 81, 93, 95, 107, 201
17. 23, 73
20. 41, 66. 67 15.
21. 41, 46
4. 1. 11, 13, 41, 73, 133, 137, 141, 16. 142

Cap. Vers. Pag.
4. 3. 4. 137
12. 206
14. 41, 206
15. 162
17. s. 38, 133
19. 134, 142, 227 17.
22. 144
23. 134, 142, 227
25. 133, 137
26. 150 18.
1. 137, 139, 141 275
2. 26, 275 19.
3. 145
21. 41
23. 28. ibid. 20.
32. 140
1. 38
1-5. 134
2. 196, 202
3. 21, 38
5. 150
7. 8. 41
9. 10. 140
18. 133 21.
7. 13. ibid.
15. 151
16. 133, 151
17. 6, 7, 151 22.
18. 133
21. 60, 148
22. 23 23.
1. 6, 7, 21, 115 24.
2. 60
4. 57
6. 30, 57, 107 25.
7. 234
21. 122
29. 31. 133
133, 151, 152
153, 206 26.
1. 133
6. 229
9. 148
16. 151
2. 160 27.
5. 151
13-16. 162
1. 133, 261 28.
1-5. 134

Cap. Vers. Pag.
3. 133, 160, 215
5. 241, 261
6. 33
10, 11, 13. 161 29.
21. 156
162, 259
9. 41
15. 133
18. 261
19. 133 30.
9. ibid.
12. 40, 164, 286
19. 168
8. 255
15, 16, 26. 133
29. 165
151, 152
2. 3. 133, 134, 206
5. 206 31.
6. 242
7. 11.
12. 14. 17. 133, 134, 153, 168, 206
18. 133, 168 162, 259
10. 11. 161, 166, 261
21. 133, 201 259, 261 32
18. 259
24. 134, 165
19. 133 33.
171. 198
14. 200
16. 200
60, 65, 112, 166, 234 34
16. 165
19. 140
22. 71, 242 167, 200
8. 9. 10. 11. 133, 35. 206 36.
31. 206
34. 134, 167 112
7. seq. 201 37.
48. ibid. 38
167, 198, 263
1, 2. 133, 168, 201

Cap. Vers. Pag.
5-9. 168
6. 133
8. 9. 134, 176 162, 167
18. 20, 21. 133
25. 72, 133, 134
27, 28. 134
30. 31. 96, 134, 154, 169 112, 167
1. 168, 207
2. 168. 242
3-10. 134
18. 168
20. 134
22. 23. 168, 169
27. 170
167
7. 242
11. 12. 13. 112
14. 169
15. 170
17. 134
39. 260
44. 170
50. 134, 170 184, 206
53. 134
167
14. 15. 170
22. 134 167
1. 2. 134
5. 171
6. 134
11. 112 196
3. 28
4. 8. 133
8-11. 199
12. 133
22. 134 167
2. 6. 134
10. 18, 134
24. 47
2. 154, 200 29, 167, 172
8. 202

Cap.	Vers.	Pag.
	2.6.	133,184
	7.	229
	8.	33
	26.	154
39.	7.8.	133
	9.	84,133
	12.	171
	19.	133
40.	15.	85,86
41.	12.	200
	45.	59.133,202
42.	21.seq.	84
	27.	255
44.	27.	133
46.		171
	8.	140
	10.	172
	15.	10
	19.	169
48.	14.	148
49.	3.	259
	4.	171,242
	31.	133
50.	15.	21,243
	20.	115

EXODUS.

1.	1.	140
	7.	45,173
2.	1,21.22.	133
3.	19.	242
4.	13.	156
	20.25.	133
6.	15.	172
	20.	134
	23.25.	135
7.	26.	2
8.	26.	148
10.	23.	206
	25.	242
12.	5.	153
	23.	242
	25.	173
13.	17.	148
18.	2.5.6.	133
19.	15.	234
	56.	175
20.		38,183
	1.	224
	4.	33
	9.	75
	11.	65
	12.	198,201
	14.	178,179
	15.	193
	16.	224
	17.	178,224
22.		33,38,6

Cap.	Vers.	Pag.
	2.seq.	82
	3.	174
	4.	201
	9.	183
	10.	249,252
		278
		224
	13.	193
	15.	196
	16.	201,203
	17.	227
	19.	82
	20.	227
	22.	33.
	16.	183,187,189
		194. seq.
		224,227
	17.	194.seq.
		33,38
	5.	48
	26.	186
	32,33.	225
	5.	200
	3.5.6.17.	205
		38
	16.	198
	9.	148

LEVITICUS.

	3.13.22.	214
	1.	115,224
		9
	2.	10
		107
	16-31.	234
	11.	57
		41,80,174
		125
	3.	204,205
	7.8.	241
	10-17.	204.205
	11.	208
	12.	129
	14.	208
	15.	241
	16.	204,205
		230,236
	17.	241
	18.	93,122
		156,178,
		187,203,
		216,220
		225,265
	19.	208
	17.	115,206
	19.	47
		41,80

Cap.	Vers.	Pag.
	10.	91,153
		174,209,219
	17.	133,209
	21.	204
	33.	120
	7.13.14.	17,27,
		174,280
	18.	31
	24.	14
		43
		ibid.
	14.16.	206
	25.	232
	39.f.	82
	44.	206
	46.	33
	9.	151
	21.	252

NUMERI.

	46.	173
	11.	92,97,217
	12.	31,174
	22.24.	218
	28.	10
	31.	218
	10.	43
	10.	115
	21.	173
	1.	254
	7.	155
	4.	206
	23.	242
		53
	13.	256
		164
	12.	172
	59.	174
	18.	261
	2.	201
	5.6.	198,199
	25.	224
	9.	221
	25.	227

DEUTERON.

	23-25.	156
	16.	201
	20.	31
	22.	183
	24.	178
	26.	31
	27.	178
	4.	108,255
	2.	157
	3.	202,246,
		263

Cap.	Vers.	Pag.
	6.	175
	8.	198
	14.	168
	12.29.	28
	22.	151
	24.	57
	30.	120
	6.	174,176
	14.15.	157
	12.	33
	14.f.	38,228
	17.	174,210,
		216,220
		222,242,
		246,seq.
	15.	285
	5.6.7.	172,174
	16 seq.	157
	10.	214,215
	11.	174
	15.	96,177,215
		216,226
	6.	48
	10.	227
	13.	174,217.seq.
	15-19.	194
	22.	187,217
		219,224
	23.	92,175,196,
		224
	24.	92.seq.
	28.29.	187.f.191
		197.seq.
		196.f.203
		224
	1.	237
	3.seq.	157
	18.	227.seq.
	1.	174,186,217,
		219,227,270
	4.	220
	5.	174
	1.	226
	4.	48
	5.	174,176,204
		228,283
	10.	34
	20.	119
		174,253
	6.	148
	27.	186
	7.	196

JOSUA.

		239
	25.	227
	13.	148
	18.	ibid.
		24. 15.

Cap. Vers. Pag.
14. 15. 283

JUDICUM.

1. 25. 239
3. 16. 169,239
17. & 28. 239
4. 174
5. 24. ibid.
7. 30.31. 177
8. 27. 156,193,235
30.32. 235
10. 3.4. 235
11. 9. 242
12. 7-9.13.14. 174
185,235
13. 2. 174
14. 2. 184
4. 236
10. 20
18.20. 236
15. 1.2. 174,226
3. 236
6. 174
16. 1.4. 236
18. 4. 241
19.20.& 21 174

RUTH.

1. 8. 174
14. 28
2. 8. 28
3. 176
4. 2. 267
5.10.12. 174
6. 210
11. 269

I SAMUEL.

1. 1.2. 177,237
4.5. 96,177
6. 207
19. 114,169
2. 20. 174
29.32. 186
4. 19. 174
8. 7.8. 161
11. 38
9.& 10. 161
12. 17. 228
13. 14. 115
14. 51. 174
15. 115
16. 6. 200
18. 2. 49,242
20.21.26.27. 174,237
19. 11. & 16. 174
20. 16. 174
39-42. 49
21. 5.6. 174
11. 241
3.14.37. 174
42-44. 177,238
3. 177
8. 225
2.3.5. 19.
18.22. 113,174
177
21.
22.

II. SAMUEL.

2. 177
7. 193
2-5. 177,222,
223,238
13. 124,177,
222,238,
242
7. 115
23. 208
1. 250
13.14.15. 246
2.27. 163,177
3. 174,241
8. 177,222
237,238,
240,243
9.10. 163,177
11. 124,177
242
13. 89
15.24.25. 164,177
198
4. 174
7. 158
16. 177
20. 23,242
21. 124,177
5. 177
3. 124,177,214,
216,238
177

I. REGUM.

2. 241
17. 174
5. 13,113
17.18. 230
11.15. 175
29 34. 113
10. 113
1. 43. 113,246
6.8. 82
15. 248
2.4-6.17. 175
248
3. 165
11.14. 35,248
31. 175
33. 238,249
9. 270
10. 249
17. 283
18. 249
13. 242
23. 175
5.7. 28
34. 165
43.

II. REGUM.

16. 149
27. 28
8. 82
7. 206
18. 175
7.8. 249
1.6.7. 248,249
1.2. 202
2.3. 250
9. 175
19. 249
2. 222
18.21. 264

I. PARALIP.

1.2. 137
32. 178
60. 175
9.21.24. 233
26.36.46.48. 175
178,233
178,233.
35. 175
1. 82
3. 178
13. 151
14. 234

II. PARALIP.

17. 246
18.21.23. 178,248
21. ibid.
1. 242
11. 170
33. 28
21. 82
14. 178,249
2.3. 249
11. 175
4. 2. 178,250
29. 2. 157
30. 2.&
31. 3. 82
34. 22. 175

ESRA.

2. 61. 175
4. 20. 31
5,6.7.10.&.11. 264

NEHEMIAS.

6. 8. 175
7. 63. ib.
9. 6. 39
13. 34
16. 115

ESTHER.

1. 178
2. 59
2. 69
3. 178,221.251
4. 178
7. 251
8. 178
12. ib.
14. 17,178
17. 69
3. 11. ib.
5. 10.14. 175
6. 13. ib.
9. 44

JOBUS.

2. 9. 133
9. 12. 62
13. 7. 115
14. 1. 43
19. 17. 133,278
20. 28
21. 144
24. 10. 28
29. 1.9.10. 133
31. 10. 236
38. 12. 60
39. 53
40. 20. 60
41. 53

PSALMI.

8. 2. 75

Cap. Vers. Pag.
16. 10. 242
17. 3. 85
19. 13. 238
20. 2. 75
25. 11. 148
27. 4. 284
32. 9. 57
33. 9. 36
35. 13. 239
15. 185
40. 7. 34
41. 5. 148
45. 10. 29,175
11. 175
49. 13. 12,53,59
21. 57
51. 5. 84
63. 9. 28
66. 9. 242
68. 6. 186
71. 3. ib.
15. 148
76. 3. 186
79. 12. 239
89. 50. ib.
90. 1. 186
102. 6. 28
104. 24. 39
107. 17. 161
38. 151
115. 16. 6
116. 164
11. 228
127. 68,168
4. 161
128. 3. 175
136. 6. 28
139. 21.22. 157

PROVERBIA.

1. 58
32. 61
33. 59
2. 16. 222
16-19. 157
17. 262
5. 18. 106
19.20. 175,176
6. 26. seq. 175
8. 22. 39
9. 13. 222
11. 14. 82
16.22. 175
12. 4. 175
10. 48
25. 259
13. 10. 82
14. 1. 175

Cap. Vers. Pag.
18. 22. 175
24. 28
19. 14. 175
20. 82
26. 175
21. 9.19. ib.
16. 252
32. 246
24. 24. 175
27. 15. ib.
30. 68
2. 61
7. 284
31. 1. 247
3. 109.176
222,223
10. seq. 175

ECCLESIASTES.

1. 17.18. 58
3. 5. 104
19.20.21. 52,57.
9. 49
3. 116
29. 10,81
5. 77
9. 106,175
9. 261
9. 57

CANTICUM.

5.6.8.17. 175
2. seq. ib.
14. 51
1. seq. 175
ibid.
ibid.
2. 51.
1. 251
5.6. 175
7. 96,177
8. 51
175
ib.

JESAIAS.

3. 55,57
5. 206
18. 251
1. 178,251
22. 149
14. 176
17
20. 121
6. 243
2. 206

Cap. Vers. Pag.
22. 18. 227
16. 164
6. 200
5. 31
13.14. 73
7. 28
8. 227
6. 242
8. 6
8. 242
15. 30
1. 36.
12,259 175
1,2. 40,259
175
49
7. 59
10. 175
4,5. 62.
7. 65.
3. 66.
7.8. 60
17. 175
255

JEREMIAS.

2.32. 175
7.8. 262
9.15. 176
20. 262
11. 176
21. 230
1. 55
14. 262
2. 230
26. 17
6. 83
4. 176
14. 96
22. 176
33. 83
34. 206
35.36. 23
20. ib.
25.26. 250
1. 178
10. 250

THRENI.

12. 230
106
148

EZEKIEL.

9. 205

Cap. Vers. Pag.
3. 13. 206
16 176
18. 6.11.15. 176
22. 11. ib.
23. ib.
24. 17
18. 176
23. 206
26. 176
30. 206
36. 26. 15
44. 22.25. 176

DANIEL.

1. 7. 59
5. 2.3.23. 178,251
9. 9. 148
11. 6.17. 176

HOSEAS.

1. 2.3. 176
10. 151
2. 175
2. 176
16. 176,238
19. 51
3. 1. 176
4. 14. 179
10. 10. 186
12. 13. 176

JOEL.

1. 8. 176,200
2. 16. 176

AMOS.

3. 4. 186
7. 17. 176

MICHA.

7. 5. 176,241

HABAKUK.

1. 13,14. 53
2. 3. 193
3. 7. 234

ZACHARIAS.

148
3. 9. 202
7. 3.4.5. 44
8. 18,19. 44

Cap. Vers. Pag.

MALEACHI.

1. 1-5. 259
2. 112.227
3. 112.227
6. 30
6-14. 260
2. 157
1-10. 260
8. 251
10. 255
11. 264
13. 254
13-16. 264,265
14. 28,93,156, 176,180,251, 254, 262
15. 156,161,176, 180,200,220, 251,254,256, 262
16. 254
3. 6. 72
4. 4. 246

TOBIAS

Et reliqui Apocryphi videantur. p. 176. & 177

MATTHÆUS.

1. 18. 219
18.25. 266
19. 219
25. 208
5. 157,165,268
23. 77
27. 179
28. 181,269
29.30. 15.
31.32. 266,276
7. 12. 93
9. 1. 279,280
6. 94
15. 267
12. 33-37. 114
15. 2.3. 271
4. 193
19 58
16. 17. 32
18. 59
18. 16.19.20. 285
25. 266
19. 18,35,66,75 80,157,268

Cap. Vers. Pag.

3. 266,270
4. 23,37,39.41, 90,122,200, 227,266
5. 23,31,37,39, 41,76,79,122, 210,266,275
6. 23,41,68,266
7. 186
8. 33,97,186, 224,227
9. 77,276,282
10. 269
11. 14,277
12. 14,17,79
29. 266
15. 86
31. 76
24. 231
24-28. 266
26. 281
30. 10
36,37.38. 91,216
27
21. 39
22. 79
271
1.f. 266
14. 106
17. 76
19. 267
35. 281
41. ib.
1. 285

MARCUS.

32. 273
2. 268
3. 271
6. 39
6-12. 267
11. 181,276
12. 181,220,286
29. 267
19-21. 267
271
1. 285

LUCAS.

5,6. 267
25. 168
1. 285
31. 281
38. 232
32.37. 281
7. 31
16. 79

Cap. Vers. Pag.

14. 20.26. 267
16. 18. 267,268
24-29. 156
32. 267
20. 178
29 267
28-32 267
271

JOHANNES.

11. 279
14. 31
16. 281
29. 267
16-18. 267
18.19. 281
5. 267
34. 60
22. 44
164
11. 227
18. 281
25. 267
1. 285
21. 281
18. 61

ACTA.

25. 279
17. 79
26. 115
1.2. 267
5.9.10. ibid.
1. 85
19. 153
20.29. 48,153, 221.
11. 121
26. 24,66,166 267
21. 281
1.4. 230
24. 267

ROMAN.

121
20. 84
26.27. 26
4. 72
12. 87
14. 85,154
15. 2,60,83,84 154
1.2. 58
4. 228
8. 115

Cap. Vers. Pag.

21. 79
35,41.
11.12-17.18. 40
41.
19. 267
3. 49
15. 89
16 60
7. 2. 77,181,268, 276
3. 77,106,181, 268,276
7.8. 89,121,182
19. 61
21.22. 52
44
7. 60
16. 84
19.f. 48
32. 279,281.
9. 1. 84
4.5.32.33. 58
11. 95
7. 58
2. 121
13. 183
9. 178,182,216
13. 31
25. 38
14. 4. 279,280

1 CORINT.

1. 29. 79
5. 2 267
6. 9.10. 277
15. 240
16. 31,76,78, 277
18. 31,281
7. 75,80,172, 210,267,277
1. 15,16
2. 268,286
3. 82,106,246 247
4. 80,82,181 220.281
5. 230
7,8. 15,16,267 286
9,10. 267,283, 286
11.12. 81,267
22. 281
26.28.32.34.35.37
38. 17,101,198
39. 202,286
5. 200
9.3,

Cap.	Vers.	Pag.
9.	3.	10,201
	5.	17,267
	6.	17
	9.	40,45
11.	1.	38,40
	7.	67,77,81
	8.	47,67,81
	9.	67,81
	11.12.	67,282
	20.	230
13.	5.	202
16.		267

II. CORINTH.

3.	3.	83
7.	4.	59
	17.	121
11.		175,267
	2.	51,267
2.	22-31.	ib.
4.		24,76
	1.2.	201
	29.	261
5.	19.21.	277

EPHES.

1.	4.	39
2.	15.	76
4.	17.	61
5.		175,267
	1.	38
	22.	81,268
	23.	283
	23-25.	267
	28.29.	28,29,267
	30-33.	297
	31.	29,286
6.		183,201
	4.	202

PHILIP.

2.	23.	76
3.	8.	98,115,200

COLOSSEN.

1.		43
2.	10.	201
3.	18.	268,280
	19.	268
	20.	201

I. THESSAL.

2.	6.	38
	16.	253
3.		155
4.		268,281

I. TIMOTH.

1.	9.	155
		95
2.		10
	5.	286
	12.	77,201
	12-15.	267
	2.	17,267,283
		286
	6.	149
	12.	283
4.	9.13.14.	285,286
5.	9.	58

II. TIMOTH.

2.	9.	38

TITUM.

1.		157
2.	13.	202
	17.	284
	2.	147
	8.	284
	12.	268
	19.	

1.	6.	268,283
2.	6.12.	284
3.	3.	61
	10.	202

HEBRÆOS.

2.		
3.	14.	32
4.		41
5.	11.	10
	12.	151
	15.	259
	32.	156,235
2.	9.	73
	16.	167,200
	4.	268
	20.	72

JACOBI.

1.	14.	182
	17.	72
	10.	41
6.		58
11.	6.	61
12.	12.	42
	17.	106
13.		17.
		18.
		19.

I. PETRI.

21.	7.	163
22.	1.	81,281
	6.	39,95,286
	7.	201,281
	9.	156

II. PETRI.

	20.21.	76
	1.	ib.
	12.	57
	16.	76

I. JOHAN.

	7.8.	216
	20.	84
	12.	146
	1.	121
	9.10.	281
	7.	75

II. JOHAN.

	10.	202

JUDÆ.

	11.	146
	14.	147

APOCALYP.

	15.16 17.	71
	4.	76
	1.	9
	4.	149
	8.	39
	12-16.	163
	7.	ib.
	7.	268
	2.9.	ib.
	15.17.	ib.

FINIS.

DISSERTATIO THEOLOGICA SECUNDA DE GRADIBUS PROHIBITIS CÆTERISQUE NUPTIIS ILLICITIS ET POENIS ANNEXIS

LEV. XVIII. XX.

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

DISSERTATIO THEOLOGICA SECUNDA DE GRADIBUS PROHIBITIS CÆTERISQUE NUPTIIS ILLICITIS ET POENIS ANNEXIS LEVIT. XVIII. & XX.

CAPUT PRIMUM.

Occasio Dissertationis, Præfatio & Propositio Legum generalis & Connexio cum præcedentibus indicatur Lev. XVIII. 1-5.

CUm Leges Levitici XVIII. & XX. *de Gradibus prohibitis* & *Conjugiis illicitis* explicare aggrederemur, non abs re nobis facere videbamur, si primam *Institutionem*, in re matrimoniali a Christo allegatam, *de Conjugio inter Duos*, prius enuclearemus & excuteremus, atque simul eorum argumenta, qui Polygamiam ex omni divino & humano Jure stabilire conabantur, confutaremus, quod superiore Dissertatione præstitimus; ideoque nunc pro ratione instituti, quod Lectori promisimus, de eo ipso agemus, cujus unius causa in hoc argumentum de Nuptiis ingressi sumus, intra quos gradus nempe a Deo sint prohibitæ, *de quibus satis gravis est quæstio, & non raro magnis motibus agitata*, teste illustri *Grotio*, acerrimi judicii viro, *de J. B. & P.* II. *Cap. V.* 12. Id enim causæ fuit, cur non semel de vero sensu nonnullarum legum Mosaicarum, qui ex genio linguæ, qua conscriptæ sunt a Mose, erui debet, a JCtis interrogati, Thesibus quibus-

dam rem graviſſimi momenti examinandam ſuſciperemus, quarum deſiderio incenſi Viri ut ingenio & eruditione, ita & dignitate in Rei-publ. adminiſtratione præſtantiſſimi continuationem flagitarunt, quam nunc aliis ſoluti occupationibus exhibere animum induximus, cum præter difficultatem hoc argumentum ſeſe commendet a neceſſitate & utilitate, adeoque digniſſimum viſum, cujus tela pertexeretur.

II. Adhortatus eſt ſuo tempore Paſtores Philippus Melanchthon, ut quotannis ſemel vel bis imprudentem populum de Conjugiis Illicitis erudirent, eumque in finem caput XVIII. Levitici prælectum explicarent, exemplo Abrahami, Sodomitarum peccata & ſupplicia filiis ſuis inculcantis Gen. XVIII. 19. ut hac ratione temporalia & æterna Dei judicia evitarentur. Pariliter conſultum & neceſſarium judicavit Vir Conſultiſſimus *Joh. Brunnemannus Jur. Eccleſ.* II. *Cap.* XVI. quoniam ſæpe congrediuntur proximi cognati contra prohibitiones juris divini ex ignorantia, ut Ordinatio circa gradus prohibitos in certa Dominica concionis loco cum brevi admonitione recitaretur, ne ullus ignorantiam prætendere poſſet. Quemadmodum Sereniſſ. Electores Saxoniæ ſingulis annis ſanctionem matrimonialem binis vicibus publice a Miniſtris Eccleſiæ populo prælegi juſſiſſe, teſtatur Cl. *Carpzovius Juriſp. Conſiſt.* II. *Def.* 72. §. 2. Neceſſariam & utilem harum legum intelligentiam ſignificantes.

III. Quanto major autem in iis difficultas, neceſſitas & utilitas deprehenditur, tanto majori cura inveſtigandus eſt verus & genuinus earum ſenſus, qui e linguæ ſanctæ theſauro eruendus. Nec abs re erit, ut omnia clariora evadant, Verſiones Orient. & Commentarios exhibere Hebræorum, non modo Talmudicorum, verum etiam Karæorum ab illis diſcrepantium, quorum præſtantiſſimus eſt Elias ben Moſe, quem Cl. Seldenus mutilum tantum & MS. paſſim citavit, ſpeciatim ſuper hoc argumento *Ux. Ebr. lib.* I. *C.* V. Denique varia Eccleſiaſtica Judicia Facultatum Theol. & Conſiſtoriorum adjungemus, ne in re ardua Lector ſola noſtra ſententia nitatur.

IV. Priuſquam autem ad interpretationem harum legum progrediamur, quarum nativus ordo obſervatur Capite octavo decimo Levitici, Præfatio & Connexio cum cæteris legibus examinanda venit. Mirum enim videri alicui poſſit, quid

quid causæ sit, quod hæ leges in illo libro compareant, qui totus fere in Sacrificiis cæterisque ceremoniis occupatur; unde dubium alicui subnasci possit, an nos etiam obligent, cum ceremoniales soli populo judaico datæ sint & promulgatæ; quemadmodum Pontificii sanctionemillam prohibitivam solos Judæos, non etiam Christianos obligare, fervide contendunt. Et quia Leviticus præcipue agit de doctrina Sacerdotum, eorumque rectitudine, a Magistris, adnotante Abarbenele, vocatus est תורת כהנים *Lex Sacerdotum*, quo titulo liber antiquissimus & celebris insignitur, qui in tertii hujus libri Mosaici declarationem institutus.

V. Ubi sciendum est, quod licet ita liber denominetur a parte potiori, nihil tamen obstet, quo minus leges morales & forenses, sive ethicas & politicas comprehendat, quod XIX & XX capita clarissime evincunt, quæ totius Decalogi, sicut hæ leges capite XIIX contentæ VII. præcepti sunt appendices. Quod etiam sagacissimus Abarbenel non obscure innuit, quando in *Præfatione Levitici fol.* 226.1. *in Pent.* ita pergit: האמנם היה הספר הזה מתחלק לשני חלקים ראשונים האחד הוא בקדושת הכהנים ודרכי עבודתם והוא מתחלת סדר ויקרא עד כמעשה ארץ מצרים שהם חמשה סדרים ומחצה והחלק השני הוא בקדושת העם במה שיעשו ויזהרו ממנו וכמו שאמר והתקדשתם והייתם קדושים ובזה באו שאר סדרי הספר הזה וגם באותו החלק השני נתערבו מצוות ואזהרות מיוחסות לכהנים כמו שיראה בסדר אמור אל הכהנים לפי שהיתה קדושת העם מתיחסת לקדושת הכהנים וקדושת הכהנים מקדשת את העם *Veruntamen hic liber in duas partes primarias divisus est, quarum prior agit de Sanctitate Sacerdotum, eorumque cultus ratione, ab initio Sectionis* Vajikra *(Cap.* I.*) usque ad illa verba (Cap.* XVIII. 3.*)* Secundum opera terræ Ægypti, *quæ sunt quinque Sectiones cum dimidia. Posterior pars de Sanctitate populi agit, quid videlicet agere, & a quo sibi cavere debeat, quemadmodum edicit,* Sanctificate vos, sancti estote, *de quare agunt reliquæ Sectiones hujus libri. Etsi in ea parte altera etiam mixta reperiantur præcepta & dehortationes Sacerdotibus accommodata, prout videre est ex Paraschа Emor,* Sacerdotes alloquere *(Cap.* XXI. 1.*) quia sanctitas populi cum Sacerdotum est conjuncta, & sanctitas sacerdotum populum sanctificat.* Quod Doctissimus Interpres monet circa partem posteriorem, mixta præcepta, sacerdotes & populum concernentia continentem; id etiam locum habet in priore, qua exhibentur interdicta & præcepta populo simul data, ut videre est ex Cap. XI. & sequentibus.

VI. Præfatio auctoritatem Dei mandantis & Mosis mandatarii, atque interdictum & præceptum generale comprehendit, cum annexis rationibus commat. 1--5. ne alienis exemplis & statutis vivant, earum præcipue gentium, unde venerant, & quo proficiscebantur, sed in jure & statutis Dei versentur: כמעשה ארץ מצרים אשר ישבתם בה לא תעשו וכמעשה ארץ כנען אשר אני מביא אתכם שמה לא תעשו וחקותיהם לא תלכו׃ את משפטי תעשו ואת חקתי תשמרו ללכת בהם אני יהוה אלהיכם׃ *Secundum factum terræ Ægypti, in qua habitastis, ne facite, & secundum factum terræ Canaan, in quam ego vos deduco, ne facite, & in statutis eorum ne ambulate. Judicia mea facite, & statuta mea observate ambulando in eis, ego* sum *Dominus Deus vester.* com. 3. 4. Quæ verba celebris Karæus Elias ben Mose ita interpretatur: ואמרו החכמים שפרשת העריות נדבקה במה שנאמר למעלה וידבר יהוה אל משה לאמר כמעטה ארץ מצרים וגומר, אף על פי שזה המאמר אפשר להקדר במה שנאמר למעלה מזה גם כן מה שנאמר איש מבית ישראל אשר ישחט שור או כשבי וגומר וחלקו זה הפסוק שיהיה הנאמר בו כמעשה ארץ מצרים נקשר במה שלמעלה ממנו בפסוק איש איש מבית ישראל אשר ישחט שור או כשב, ומאמר וכמעשה ארץ כנען נקשר במה שלמטה ממנו שהוא ענין העריות ונכון הוא מפני שמעשה ארץ מצרים הוא לזבח זבחיהם לשעירים, ומעשה ארץ כנען הוא הדבק בעריות כי הנה כתוב את כל התועבות האל עשו אנשי הארץ ותקיא הארץ את יושביה *Sapientes, Sectionem hanc de Incestu cum proxime præcedentibus cohærere, tradunt* (com. 1--3.) Allocutus est Dominus Mosem dicendo: Secundum opus terræ Ægypti &c. *Sed nihil obstat, quo minus etiam conjungi queat cum verbis superioribus (Cap.* XVII. 3.) Quicunque e familia Israelis jugulaverit bovem aut agnum. *Ita dividunt hunc versum, ut verba illa,* secundum opus terræ Ægypti, *cohæreant cum supra dictis (capitis* XVII. *com.* 3.) Quicunque e familia Israelis jugulaverit bovem aut agnum; *& alterum membrum,* secundum opus terræ Canaan, *connectatur cum iis, quæ infra illud proferuntur de materia Incestus. Quod rectum & conveniens est. Quia opus terræ Ægypti in eo, quod mactarent sua sacrificia dæmonibus (Lev* XVII. 7.) *sed opus terræ Canaan in conjunctione nuditatum, sive incestuosis nuptiis consistebat, quandoquidem ita scriptum legitur (Lev.* XVIII. 27. 25.) Omnes abominationes istas fecerunt homines istius terræ; & evomuit terra habitatores suos.

VII. A qua interpretatione non abludere videtur *Abarbenel in Pent. fol.* 254. *col.* 4. quando ad quæstionem, *cur Scriptura hic dicat:* Secundum factum terræ Ægypti & Canaan ne facite, *cum reliquis præceptis legis similis præfatio præfixa non legatur, neque illa præcepta de incestu*

cestu vetito solis operibus terræ Ægypti & Canaan tribuenda videantur? respondet: *Quia supra mentionem fecit interdicti de effusione sanguinis in superficie agri, ut ab Israelitis procul removeret abominationes, quas coluerunt in Ægypto, quemadmodum dicit com. 7. Capitis* XVII. Neque sacrificanto deinceps sacrificia suis dæmonibus, *ideo hic ita infit com.* 3. Secundum opus terræ Ægypti, in qua habitastis, ne facite, *quod est manducatio super sanguinem & circa eum, & manducatio sanguinis ipsius. Quandoquidem Cananæi petulantes & perversi non erant in manducatione super sanguinem, neque in ipsius sanguinis manducatione, sed lascivi erant valde & in adulterium effusi & protervi. Ideoque respectu corruptionis ac depravationis Cananæorum dicit, quod ipsorum caro sit instar carnis asinorum*, & sicut fluxus equorum fluxus eorum (Ezek. XXIII.) & secundum opus terræ Canaan, in quam deduco vos, ne facite, *id est de materia incestus intelligendum, propterea duæ istæ Sectiones cohærent, & utriusque initium ducitur a vocabulo* איש unisquisque, *quia in eo pares sunt. Nam in priori dixit*, quicunque mactaverit (Lev. XVII. 3.) *& in posteriore*, quisque ad omnem propinquum carnis suæ ne accedito (cap. XVIII. 6.) *Sectio prior a negotio cultus dæmonum dehortatur, & posterior incestum prohibet, qui adulterii frequentiam sequitur.*

VIII. Verum enimvero nulla sufficiens ratio dari potest, cur comma illud tertium ita sit dividendum, ut membrum prius ad caput præcedens referatur, (etsi sacrificia dæmonibus mactata Ægyptiorum abominationibus annumeranda esse, nulli dubitemus,) cum non modo Cananæos, sed & Ægyptios incestu ac illicitis nuptiis peccasse, constet, unde ad Hebræos tam turpis libido, quam idololatria devenit. Improbi Chami progeniem primos omnis superstitionis & idololatricæ impietatis extitisse auctores, quorum improbis moribus pravisque disciplinis imbuti Ægyptii, successu temporis vicinas gentes, maxime Hebræos, instituti sui habuerint sectatores, testis est *Ath. Kircherus OEdip. tom.* I. *Synt.* IV. c. 1. Cham enim *calens & libidinosus*, a quo Ægyptii originem habuerunt, publice, si *Berosi Antiquit. lib.* 3. fidei standum, *corrupit mortale genus, asserens & reipsa exequens, congrediendum esse, uti ante diluvium, cum matribus, sororibus, filiabus, masculis & brutis, & quovis alio genere.* Addit, *ideo a Jano piissimo & castimonia atque pudicitia conspicuo ejectum.* Nec omni caret probabilitate, iterum exercuisse, aliosque verbo & exemplo docuisse abominationes, quas

ante diluvium viderat in posteris Sethi & Caini maledicti, qui commixti impia facinora commiserunt, atque *adeo libidini consueverunt, ut ad eam explendam sese totos devoverent*, uti refert Saidus Batricides.

IX. Et cum patris sui Noachi *verenda nuda vidisset*, atque isto suos spectaculo oculos pavisset, maledictionis fulmen in ipsum & Canaanem vibratum legimus Gen. IX. 22. seq. Sive ipse pudori paterno illuserit, ejusque primus revelati indicium fecerit, sive Canaan protervus puer primus avi sui nuditatem viderit, eumque irriserit, & patri indicaverit, ut & ipse veniens viderit verenda patris nudata, & cum irrisione fratribus suis id nunciaverit, quod cum Hebræis (quorum sententia in antiquo libro, cui titulus *Bereschit Rabba Sect.* 37. extat) contendunt Theodoretus *quæst.* 57. *in Gen.* Procopius Gaz. Lyranus, Tostatus, aliique recentiores, id saltem liquet ex textu, Chamum, a quo Ægyptii & Cananæi ortum traxerunt, a Deo propter detectam & inspectam Noachi nuditatem maledictum.

X. Placet nobis *Abarbenel, Comment. in Pent. f.* 48. 1. qui recensitis R. Jehudæ & R. Nehemiæ in *Tanchuma*, nec non Aben-Ezræ sententiis, acute, pro more suo notavit, fieri potuisse, ut *una cum Chamo tentorium Noachi ingressus sit Canaan, qui Noachum avum suum retexerit, ut ambo eum retectum viderint in medio tentorii jacentem: ut Chamus peccasse censendus sit, quod de honore patris sui, deque tegumento ejus non fuerit solicitus; Canaan autem, quod eum revelaverit & abierit nunciatum foris tanquam irrisor coram fratribus suis, sive filiis Chami.* Displicent tamen hæc verba ultima, cum non Canaan, sed ipse Cham fratribus suis nuditatem patris indicasse dicatur com. 22. quod confirmat comma 23. utut Abarbenel comma 22. divellens; prioribus verbis, *respiciens Cham pater Canaanis nuditatem patris sui*, inhonestatem & ignominiam Chami, quod patrem non texerit, referri, & verba posteriora, *indicavit duobus fratribus suis foris*, ad Canaanem modo memoratum redire, existimet. Quicquid sit, filium maledictum ejusdem cum patre Chamo ingenii fuisse, vix dubitari potest: atque ita operosa cessabit quæstio, cur Chami maledictionem Noach in caput filii Canaanis contorserit.

XI. Ab hoc Chamo non fuisse absimiles mores Ægyptiorum, tam sacra quam profana testantur historiarum monumenta. Quam proclivis

livis in libidinem fuerit Pharao & aula Pharaonis, evidens est, ex more usitato rapiendi fœminas Gen. XII. 8. seqq. cum solius formæ illecebris inescatus Rex nuptias incognitæ mulieris appetiit. Quæ etiam ratio est, cur Spiritus S. spiritualem Israelitarum scortationem, & bestiæ, in magna urbe corporaliter & spiritualiter scortantis peccata exaggeraturus, utatur *Sodomæ & Ægypti* denominatione, quibus libido, scortatio, & omnis generis impuritas fuit familiaris, in quorum moribus & Israelitæ peccantes & bestiæ addicti εὐδοκίαν habuere, Ezek. XVI. XXIII. Apoc. XI. 8. Et pellices *Ægyptiorum* grandem *carnem instar asinorum*; & *fluxum instar equorum habuisse dicuntur* Ezek. XXIII. 19. 20.

XII. Sacris paginis consona est historia profana. *Diodorus Sic. lib.* I. *Cap.* XXVII. *Lege*, inquit, *Ægyptiis statutum est, præter aliorum hominum morem, γαμεῖν ἀδελφὰς UT SORORES DUCANTUR, quod Isidi apud ipsos feliciter hoc successisset; hæc enim Osiridi germano nupsit.* Videsis *Plutarchum de Iside & Osir.* Quod confirmat *Philo Judæus lib. de Specalibus Leg. ad* VI. *&* VII. *Decal. prac.* Postquam narravit, *Solonem Athenienſem ſororibus uterinis interdixisse connubio*, eodem patre prognatis non item, & legislatorem Lacedæmoniorum in *solis eodem patre genitis* hoc observasse, non in uterinis, subiungit: *Ast Ægyptiorum* Legislator *ridens utriusque simplicitatem & semiperfecta placita, laxavit libidinem, & auxit in corporibus animisque insanabile malum intemperantiæ, permissa licentia ducendi sorores, sive per alterutrum parentem, sive per utrumque cognatas, majores pariter & minores æqualesve, ne gemellis quidem exceptis, quas naturâ ipso natali sejunxit, intemperantia vero societate copulavit insatiabili, & male comparata junctura. Quas leges abominatus Moses sanctissimus, ut alienissimas a bene constituta republica, & incitantes ad omnem turpitudinem, modis omnibus prohibuit congressum cum ſororibus, sive utrumque, sive alterutrum tantummodo parentem communem habentibus.* Quod manifesto est documento & indicio, multas, non omnes leges, Mosi datas, Israelitis promulgandas, ad impias Ægyptiorum consuetudines, quas Hebræi imbiberant, abolendas.

XIII. Hisce moribus imbutos Reges Ægypti matrimonia cum proximis consanguineis contraxisse legimus. Ptolomæus Evergetes Beronicen fratris filiam duxit, Justinus *lib.* XXVI. 3. 2. Ptolomæus Philopator Eurydicen sororem *lib.* XXX. 1. 2. Pariter Ptolomæus Ceraunus (Plutarchus *de educat. liber. Philadelphum* dicit) nuptias

Arsinoes

Arsinoes sororis suæ petiit. Idem *lib.* XVII. 2. 7. XXIV. 2. 3. Conf. Pausaniam in Atticis, qui expresse addit: *Hic etiam Ptolomæus Arsinoës germanæ sorore amore victus, eam sibi matrimonio adjunxit: atque id non sane ex Macedonum*, SED ÆGYPTIORUM, *quibus imperabat*, LEGE FECIT. Ne quis animum inducat ut credat, præterlegem Reges tantum sibi sumpsisse. Quemadmodum etiam in honore fuit apud multos ex Ægyptiis, ut innupti corporis sui copiam pro libitu facerent, referente *Sex. Emp. Pyr.* 3. *cap.* 24. quod laudans Marshamus idemque probans in Hebræis a Celeb. *Witsio* refutatur *Ægypt.* 11. *Cap.* VI.

XIV. Ex quibus omnibus palam est, circa nuptias non modo vetitum fuisse populo Dei, imitari מעשה *factum* sive τὰ ἐπιτηδεύματα *instituta* terræ Canaan, verum etiam terræ sive incolarum Ægypti, quam sententiam Abarbenel, qui id antea divellebat, amplexus est, quando ita pergit: *Non tamen desunt, qui interpretentur utrumque de incestu, tam* secundum opera terræ Ægypti, *quam* secundum opera terræ Canaan; *quod Ægyptiorum* caro fuerit sicut caro asinorum (Ezech. XXIII. 19. 20.) Secundum opera terræ Ægypti ne facerent, *monuisse Deum, quia illic habitatio eorum fuerat, & terra nativitatis suæ.* Similiter secundum opera terræ Canaan, *quam nunc ingressuri erant, ut in ea habitarent*, ne facerent, *quia digniorem doctrinam, quam discerent, nacti erant, doctrinam sc. Dei sui, juxta id, quod* sequitur (comm. 4.) præcepta mea facite &c. Chananæi enim pariter ex Chamo prognati, ob hæc scelera terra sunt ejecti, in quibus etiam turpissimi Sodomitæ Gen. XIII. 12. 13. XIX.

XV. Desine ergo mirari, Lector, Deum horum populorum leges & ritus speciatim prohibuisse, cum omnes gentilium mores non essent imitabiles: Gentis enim Judaicæ *leges diversæ sunt ab omni populo* Esther III. 8. sive *religionem cum aliis communem non habent, neque legibus utuntur similibus, sed & moribus & institutis pugnant cum toto mortalium genere*, sicut Hamanis illa verba interpretatur *Josephus Antiq. lib.* XI. *Cap.* VI. Solis autem Ægyptiorum & Cananæorum moribus Deus populo suo interdixit, partim quia illustres fuerunt nationes, aliasque gentes istis sceleribus superarunt, quæ est sententia R. Sal. Jarchii, מגיד שמעשיהם של מצריים ושל כנעניים מקולקלים מכל האומות ואותו מקום שישבו בו ישראל מקולקל מן הכל *Ostendit, opera Ægyptiorum & Cananæorum perversitate & corruptione omnes nationes*

nes antecellere, eumque locum, quo habitabant Israelitæ, præ omnibus aliis fuisse corruptum & depravatum; partim & præcipue, quia magis imitari potuerunt Israelitæ ritus earum terrarum, quam omnium aliarum, cum eas magis cognoscerent, indeque amarent. In Ægypto enim nati, e longa consuetudine cum Ægyptiis, mores eorum penitus imbiberunt, indeque cœlo non animo mutato exeuntes semper in eos propenderunt. Quod eleganter & diligenter adnotavit *Eusebius lib.* VII. *Præp. Evang. cap.* VIII. *Israelitæ, cum in Ægypto viverent, ita mores & ritus Ægyptiorum induerunt, ut inter utriusque populi vitæ genus nihil discriminis fuisse videretur.* Hæc ergo ratio fuit, cur, quum in jura primæva de Incestu apud alias tam Occidentis quam Orientis gentes, graviter peccatum sit, Deus harum solum ritibus populo suo interdixerit.

XV. Si verum, quod pluribus docte demonstratum ivit Celeber. *Spencerus Lib.* II. *Cap.* I. & II. *de Leg. Heb. Rit. Zabiorum* nomine Chaldæos imprimis, Nabatæos, Charanæos, Syrios aliosque, Chaldæorum dogmatis & ritibus addictos, ÆGYPTIOS ETIAM, censendos, qui gentes ad solem Orientem sitas infecerint, eosque veteres Zabios per hasce gentes Lev. XVIII. 3. intelligendos; conferri simul possunt ritus illi, quos idem Auctor *loc. cit. Cap.* II. *Sect.* IV. enumerat, inter ipsos usitati, *de Fœminarum in Veneris honorem publicatione; de Sacrorum peractione partibus nudatis, quas honestas tegi jubet*, (quemadmodum cultum Pehoris Num. XXV. 1. Psal. CVI. 18. vel eo solo peractum esse putant Hebræi, si quis vel in ædibus privatis, vel in templo, coram illius imagine pudenda & nates denudaret, *L'Empereur in Middoth.* c. III.) *de infantum Molocho immolatione & similibus aliis*, quorum usu Zabii se dæmonis cultui devotos esse palam professi, & quorum causa Cananæi hic expulsi dicuntur; quorum carnem supra, Abarbenelem, carnem asinorum appellasse, vidimus, idque ex interpretatione loci Gen. XXII. 6. consistite hic *cum asino*, quod Rabbini vertunt per עם דומה לחמור *populum similem asino, Jevamm. f.* 62. 1. quod Eliesér fuerit Cananæus.

XVI. Operibus & statutis Ægyptiorum ac Cananæorum, Deus *judicia sua & statuta sua* custodienda opponit com. 4. Leges enim gentium, licet ex principiis pietatis & justitiæ impressis profectæ sint, ex corruptione tamen naturæ, vitii & criminis non

sunt expertes, cum quod rectum est, semper nec videre possint, nec velint. Nonnunquam in Scriptura sacra מצות חקים ומשפטים *præcepta* (moralia) *statuta* (ceremonialia) & *judicia* (politica) concurrunt Deut. VI. 1. & a se invicem distinguuntur, quemadmodum Exod. XX. præcepta moralia, quæ sunt perpetuæ observantiæ, Capp. XXI. XXII. XXIII. judicia forensia, sive politica præcepta, & cap. XXV. statuta ceremonialia continentur. Interdum משפטים & חקים *statuta & judicia* conjunguntur, ut Deut. IV. 1. 5. atque hoc loco. Quibus duabus vocibus ea omnia officia exprimuntur, quæ ad pietatem erga Deum, atque ad justitiam erga homines exiguntur. חקים *ritus & statuta* denotant, quæ ad Dei cultum & pietatem faciunt, משפטים autem *jura politica*, quæ hominum officia mutua & justitiam civilem ac Politiam concernunt, hominumque societatem moderantur, quæ summus Legislator populo suo observanda proponit.

XVII. Sequitur *Ratio* interdicti atque præcepti, generalis com. 2. & 4. ac specialis com. 5. Ratio generalis antecedit & sequitur interdictum ac præceptum אני יהוה אלהיכם *Ego* sum *Dominus Deus vester*. יהוה *Dominus*, id est, *Auctor* omnis *essentiæ*, qui hominibus, quos obligat, essentiam largitur, qui *esse* dat suis legibus & pœnis, qui, quod dicit, facit, Psal. XXXIII. 9. immutabilis ille, qui dicit, Ego primus, ego ultimus Esa. XLIV. 6. Et אלהים *Deus, venerabilis*, ex regendi potestate a creaturis colendus, summus *judex* & rector. Quod Rabbi Salomoh eleganter allegorice exponit אני הוא שאמרתי בסיני אנכי יהוה אלהיך וקבלתם עליכם מלכותי מעתה קבלו גזרותי *Ego sum ille, qui ita locutus in monte Sinai*, Ego sum Dominus Deus tuus Exod. XX. 2. *Regnum meum* (cujus loco Bechai, *in Pentat. f.* 140. 2. eadem referens ponit אלהותי *Deitatem meam*,) *in vos recepistis, nunc edicta & statuta mea quoque accipite.* Porro sum *Deus vester fœderatus*, ex fœdere obligans; qui mercedem reddit obsequentibus, & ultionem sumit ab inobedientibus, quemadmodum Elias ben Mose Karæus hæc verba interpretatur: הטעם שכל המתגאל בעריות השם יפרע ממנו כי אין יותר רע בעולם ממה שיתרחק האדם מהשם *Sensus est, quod omnes & singulos incestu se polluentes vindicaturus sit Deus, quoniam majus in mundo malum non deprehenditur, quo homo a Deo alienetur.*

XVIII. Ratio persuadens specialis hisce verbis com. 5. expressa est: ושמרתם את חקתי ואת משפטי אשר יעשה אותם האדם וחי בהם אני יהוה׃

Si-

Si obſervabitis ſtatuta mea, & judicia mea, homo qui fecerit ea, vivet in eis, ego Jehova. q. d. Opera terræ Ægypti hominem ad excidium ducent, & opera terræ Canaan ad interitum, ſed præcepta mea & leges meæ ad vitam æternam. Pollicetur obedientibus *vitam*, non modo corporalem, uti in quinto Decalogi præcepto & ſæpiſſime in lege, ſed præcipue vitam aliam, quæ majoris momenti, & non in unione animæ cum corpore, ſed in unione & communione animæ cum Deo & fruitione ejus conſiſtit, quam conſequitur ſumma beatitudo, de qua vita Apoſtolus Eph. IV. 18. Tit. I. 2. qua caruerunt gentiles. Onkelos vertit ויחי בהון בחיי עלמא *vivet in illis vitam æternam.* R. Salomoh הבא לעולם *in futuro ſæculo.* Aben Eſra עולמות בשני *in duobus ſeculis.* Rabbi Bechai in Legem fol. 140. 2. *Quatuor vitæ ſpecies* recenſet. 1. *vitam corpoream*, dum נפש בני אדם מתקיימת בגופם *anima hominum corpori junctа manet.* 2. חיים אחרי החולי *vitam reſtitutæ poſt morbum valetudinis.* 3. חיים של כליהה *vitam remiſſionis peccatorum, poſt reſipiſcentiam.* 4. חיים אחר המות הוא לשון תחית המתים *vitam poſt mortem in reſurrectione mortuorum.* Quibus recenſitis addit: וד מיני חיים אלו נכללים במלת וחי בהם *& quatuor illæ ſpecies vitæ vocibus iſtis,* vivet in eis, *comprehenſæ ſunt.*

XIX. Non minus eleganter *R. Menachem Rakn. in Legem fol.* 144. 2. שכר המצות בהאי עלמא ליכא ורק לאחר פטירת הצדיק יכנס למלכות הנקרת גן ומקביל פני שכינה ושם תעמודנה כל הנשמות כל אחת כפי מעשיו עד תחיית המתים ויום הדין ואחריכן יזכו הזוכים לחיי העולם הבא שהוא הגמול האחרון *Merces præceptorum in hoc ſeculo non eſt, ſed poſt diſceſſum ex hac vita juſtus regnum ingreditur, quod vocatur Paradiſus, & recipit faciem Schechinæ, ibique manent omnes & ſingulæ animæ uſque ad vivificationem mortuorum, & poſtea vitam æternam conſequuntur, quæ ultima remuneratio eſt.* Hactenus ille. *Non poteſt de vita hujus ſeculi intelligi,* inquit Abarbenel, *quia gentes per ſua ſtatuta etiam vivunt.*

CAPUT II.

Præcipuorum terminorum, quorum in hac materia frequens uſus, Evolutio, & totius Diſſertationis Diſtributio.

ENarrata Præfatione & generali prohibitione, atque exhibitis Ægyptiorum ac Cananæorum, circa res matrimoniales, moribus & ſtatutis, quibus ſummus Legiſlator populo ſuo interdixit,

dixit, consequens est, ut rem ipsam aggrediamur, & propinquitates, Sponsalia atque Nuptias, quibus duobus gradibus matrimonium perficitur, impedientes videamus. Missa autem *Propinquitate* legali ex adoptione, & spirituali ex compaternitate, solam naturalem, quæ veri nominis propinquitas est, expendemus, de qua Moses in Levitico, quæ vel est ex carnis propagatione, unde consanguinitas, vel ex carnis copulatione, unde affinitas oritur.

II. Neque hic indagari operæ pretium est, utra graduum propinquitatis supputatio, civilis & juridica, an Canonica & Pontificia, sit præferenda, & in nuptiis observanda, quum & in Canonica, quam sequuntur Mentzerus, Chemnitius, J. Gerhardus & Ben. Carpzovius, & in Civili, cujus partes propugnant Beza, Zepperus, Hafenrefferus & alii, circa consanguinitatis & affinitatis materiam, insignes deprehendantur errores, nec hodie Doctores præcise Jus Civile aut Canonicum sequantur. Sufficere nobis potest Legislatio divina, in qua nihil omissum arbitramur, si ad similes personas ac æquales gradus extendatur, ad quas extendenda est, præeunte Scriptura, cui soli ut pleniſſimæ insistere consultius judicamus.

III. Priusquam autem ad Legum divinarum interpretationem nos accingamus, non incongruum erit pauca de terminis, quorum cognitio maxime necessaria est, præfari. Sciendum enim est, quid sit Incestus, quid Consanguinitas & Cognatio, quid Affinitas, quid Gradus & Linea, recta, collateralis, æqualis, inæqualis. *Incestus* est, si quis matrimonium cum persona consanguinitate vel affinitate juncta, intra gradus Lege Dei prohibitos, contrahit. *Consanguinitas* inter eos est, qui ab uno communi parente prognati sanguinis necessitate invicem junguntur, & gradibus atque lineis discernuntur; juxta Canonum Doctores, est vinculum personarum, ab eodem stipite descendentium, carnali propagatione contractum. Synonymum vocabulum est συγγένεια i. e. *Cognatio* latiore significatu sumpta; cum, stricte accepta voce, cognati sint consanguinei ex linea fœminea, oppositi dicti ad agnatos, qui sunt ex linea masculina. *Affinitas* secundum Canonistas est personarum proximitas ex coitu proveniens, omni carens parentela; sive est vinculum certarum personarum novis nuptiis contractum, cum conjugis unius consanguinei alteri conjugi affines fiunt.

IV. *Gradus* est intervallum, quo cognoscitur, quæ persona stipiti pro-

propior sit; sive est series generationum, seu distantia personarum, singulis generationibus propagatarum. Supputatio secundum jus civile tot gradus constituit, quot sunt personæ in linea recta & collaterali, dempto stipite, sed secundum jus Canonicum, in linea collaterali non numerat singulas personas, sed duas personas pro uno gradu connumerat; & sic fratres ac sorores v. gr. secundum jus Canonicum se attingunt in gradu primo, sed secundum jus Civile in gradu secundo. An Levit. XVIII. tantum prohibitio personarum, non graduum contineatur, postea disquirendum.

V. *Linea* est, per quam ordines cognatorum describuntur; sive est series graduum, eaque vel *recta*, ascendentium & descendentium, sicut Matth. 1. & Luc. III. ejusmodi ordines exhibentur; vel *transversa* seu *collateralis* eorum, qui nobis a latere, ratione ejusdem stipitis & sanguinis conjuncti sunt. Hæcque iterum æqualis & personarum æqualiter a communi stipite distantium, quales sunt fratres & sorores; & *inæqualis*, personarum inæqualiter a communi stipite distantium, ut Abraham & Loth a Thare. Alios terminos & appellationes, nec non vocabulorum significationes, variasque definitiones & divisiones, de quibus abunde Beza, Mentzerus, Gerhardus, Brouwer, atque alii Theologi ac Jurisconsulti, sicco pede præterimus, ne actum agere videamur.

VI. Enumeratis ergo potioribus terminis, quibus Doctores in hoc argumento uti solent, sequitur totius de Incestu ac illicitis nuptiis Dissertationis nostræ distributio, juxta seriem, quæ occurrit octavo decimo & vigesimo Levitici capitibus. Ubi I. datur Graduum prohibitio, & prohibitionis ampliatio & extensio, inde a com. 6. usque ad 18. exclusive. Huic prohibitionis expositioni non incongruum erit subnectere Hebræorum tam Karæorum, quam Traditionalium consensum & dissensum, nec non diversas Christianorum opiniones examinare de personis & gradibus prohibitis. II. Prohibitionis ratio & conditio perpendenda, cur summus Legislator hasce personas copulari & conjungi noluerit, & utrum hæ leges naturales sint sive morales & per consequens indispensabiles, an vero forenses tantum Judaicæ & dispensabiles. III. Paucis adjungenda est reliquarum illicitarum nuptiarum prohibitio, binis istis capitibus Levitici contenta, Cap. XVIII. 18. & seqq. Cap. XX. 10. 13. 15. 16. 18. IV. Denique sequetur Pœna prohibitionibus illis annexa Lev. XX.

VII. Vocabulorum & phrasium, quibus Moses utitur, expositione hic supersedebimus, cum commodius quæque suis locis declarari possint, verbi gratia, quid sit שאר quod vertitur *propinquus*, בשר *caro*, ערוה *nuditas* Cap. XVIII. 6. quid ערות אב *nuditas patris* com. 7. אשת אב *uxor patris* com. 8. בת אב או בת אם מולדת בית או מולדת חוץ *filia patris, aut filia matris, nata domi, aut nata foris, genita a patre* comm. 9. 11. quid דודה *amita* com. 14. זמה *scelus* com. 7. quid phrases illæ significent דמיהם בם *cadis ipsorum causa in ipsis* cap. XX. 11. 12. 13. 16. עונו ישא *iniquitatem suam ferto* comm. 17. 19. נכרתו שניהם מקרב עמם *exscindentur ambo e medio populi sui* com. 18. חטאם ישאו ערירים ימתו & יהיו *peccatum suum ferunto, sine liberis moriuntor*, sive *sunto*. נדה הוא *res est exterminanda* comm. 20. 21. Quæ, fateor, non carent difficultate, ideoque a nobis in sequentibus ordine discutienda. Nominum autem אב *pater*, אם *mater*, בן *filius*, בת *filia*, & similium, significationem prolixe tradere & exhibere supervacaneum ducimus.

CAPUT III.

Lex & Regula generalis Levit. XVIII. 6. *quæ omnium prohibitionum fons & fundamentum.*

EXpositis quibusdam terminis, ad hujus argumenti cognitionem necessariis, & visis Dissertationis partibus, ad primam, quæ divina Prohibitione absolvitur, nunc descendemus. Est autem vel *generalis* Levit. XVIII. 6. vel *specialis*, quæ reliquis commatibus 7--- 17. exhibetur. De generali prohibitione, deque nonnullis nominibus ex Elia ben Mose Karæo, hoc capite agemus.

II. Verba legis Hebræa sunt: איש איש אל כל שאר בשרו לא תקרבו לגלות ערוה אני יהוה: Quæ κατὰ πόδα Romano sermone ita reddimus: *Vir vir ad omne propinquum carnis suæ ne acceditote, ad retegendum nuditatem; ego Dominus.* Subjectum est איש איש *omnis homo*, vel *unusquisque hominum*; repetitio enim universalitatis nota est, & tam fœminam, quam virum comprehendit. Unde Lxx. illud vertunt ἄνθρωπος ἄνθρωπος, & Samaritanus אנש אנש *homo homo*, sicut illud איש *vir* Gen. 11. 24. a Salvatore redditur ἄνθρωπος *homo*. Non incommode ab Aben Esra id expressum legimus, modo ad terram Canaan non restringeret איש איש כל איש ואיש ובעבור שלא תזכיר מבית ישראל

ישראל לא נעזוב הגר שיעשה אחה מהתועבות הנזכרות בארצנו שלא יטמא את הארץ:
Per virum virum Omnis & quilibet vir intelligitur. Et quia nullam facit mentionem domus Israelis, non est hic exceptus peregrinus, ut ille faciat ullam ex his commemoratis abominationibus in terra nostra, ne inquinetur terra.

III. A quo non absimilis est sententia Eliæ ben Mose Karæi in suo libro, cui titulus *Adderet Eliahu*, Constantinopoli typis mandato, qui *Tract. de Incestu Cap.* 1. ita infit: איש איש אל כל שאר בשרו וגומר ממה שאמר הכתוב איש איש ולא אמר מבית ישראל יראה שכלל גם הגר יחד באסורי העריות Nemo hominum ad omne propinquum carnis suæ &c. *Ex eo, quod in Scriptura legitur* איש איש vir vir, *sive* quilibet, *non autem* domus Israelis, *interdicto de Incestu simul exterus & peregrinus comprehendi videtur.* Mox aliorum Karæorum sententiis enumeratis, quod *Sapiens Rabbenu Jeschua statuerit, vocibus* איש איש *contineri virum & fœminam, remotum & propinquum, contra quam opinatus Rabbenu Joseph, hoc præceptum solos mares concernere docens*; & quod *non nemo dixerit*, per geminationem vocis איש *incestus prohibiti duas species innui, propinqui scilicet, & propinqui propinqui prohibitionem*, quod *denique Sapiens Rabbenu Auctor libri* עץ חיים *seu* Ligni vitæ *dicti*, per istam geminationem *personas cum ex Lege, tum per argumentationem interdictas significari, existimet*, sententiam Sapientis Rabbenu Jeschua rectam esse, concludit.

IV. Nihil obstare videmus, quo minus illo locutionis genere tam fœminas quam mares, tam gentiles quam Judæos & proselytos intelligi confidenter asseramus, cum nec subjectum sit limitatum, quemadmodum capitis præcedentis commate 3. nec ejus naturæ sint hæc præcepta, ut solum sexum virilem obligare credamus. Quæ etiam vetustissimorum Magistorum est sententia *Gem. Hierosol.* ad tit. *Kedoschim f.* 58. 2. 3. איש מה תלמוד לומר איש איש אלא להביא את הגוים שבאו על עריות האומות שידינו כדיני האומות ואם באו על עריות ישראל שידינו אותם כדיני ישראל *Vir* vel *homo quid? sensus est ejusmodi, ut* homo homo *dicatur ad Gentiles etiam comprehendendos, ut ubi deliquerint in leges suas* (sc. Noachidarum) *de Incestu, judicandi sint juxta judicia gentilibus propria*; *si vero in leges de Incestu Israelitis proprias, judicandi sint juxta Israelitarum judicia.* Pariter in *Tal. Babyl. Massechet Sanh.* f. 57. 2. איש איש לרבות את הגוים שמוזהרין על חעריות כישראל Homo homo *dicitur, ut etiam Gentiles comprehendantur, qui tam de Incestu pramonerentur, quam Israelitæ.*

Ea-

Eadem repetens R. Bechai *Comm. in Legem.* f. 148. 3. similem *loquendi formulam* subjungit ex Lev. XXIV. 15. XX. 20. *interdicto de maledictione Dei, & de idololatria æque gentiles teneri.* Quod nobis in sequentibus erit argumento, hasce leges, gentes obligantes, moralibus esse annumerandas. Nulla igitur natio, nullus sexus, nullus status, nulli reges & principes harum legum vinculo eximuntur.

V. Prædicatum reliquis verbis Prohibitionis continetur, ne ullus homo *ad ullum propinquum carnis suæ accedat, ad retegendum nuditatem.* Singula verba ponderanda sunt. Primo disquirendum, quid sit שאר בשרו *propinquus carnis suæ*, dein quid הקירבה *accessus*, porro quid ערוה *nuditas*, & גלוי *revelatio* ejus. Placet hic primum audire modo memoratum Eliam ben Mose a Cl. Seldeno adeo æstimatum, qui tamen fragmenta ejus, & summam sive argumenta quatuor capitum Tractatus ejus de Incestu, ex MS. & mutilo exemplari tantum citavit, cum in libro Constantinopoli excuso in fol. *septem Capita* inveniantur. Ita enim pergit *capite primo.*

שאר בשרו: מהם אמרו שבשרו היא אשתו והביאו ראיה מן והיו לבשר אחד, והטעם איש אל כל שאר אשתו לא תקרבו, וא' אפשר להזהיר בשארי אשתו קודם שאריו ולהיות בשרו כולל עצמו ואשתו ואפשר לפי דעת המרכבים שאמרו שהזכר והנקבה במדרגת איש אחד ממאמר והיו לבשר אחד וזה להם לטעות כפי מה שביאר החכם רבינו ישועה, ומהם פירשו בשרו הטעם שארו, ואמרו ששאר שארו הוא שאר בשרו שהוא שאר השאר, וגם זה איננו נכון, כי בתחלה צריך לאסור השאר ואחר כן לאסור שאר השאר, ובשאר גאולה כתוב משאר בשרו ובשאר נחלה שארו לבד, והנה יהיה שאר בשרו כמו אדמת עפר פתע פתאום, והם משמות הנרדפים רוצה לומר שענינים אחד, והוא סוג כולל השאר הקרוב שהם הששה שארים האב והאם והבן והבת והאח והאחות, אף על פי שהחכמים אומרים שהשארים ארבעה האב והאם והבן והבת, אמנם האח והאחות הם שאר מצד שהם שאר השאר שהוא האב והאם וכולל גם כן שאר השאר שהם שאר אלה, והעד כי אם לשארו הקרוב אליו כי אם לא היה השאר סוג כולל לא היה אומר הכתוב הקרוב אליו, והוא כולל השארים הנכתבים אחרי כן שנאמרו בפרושות והיוצא מהם בהקש וכן אמר החכם רבי אהרן בה נוחו ערן ואין לטעון כי אחרי שזכר כלל ופרט הדין כעין הפרט הוא הנזכר לבד מפני שאותו שאנחנו מוסיפים הוא כנכתב לפ שהוא דומה לו בכל חלקיו, והכתוב נהג בזה כמו כל מום לא יהיה בו עורת או שבור וכן שאר המומים הוא בכלל מאמר כל מום:

Ad propinquum carnis suæ: *Sunt qui dicunt*, carnem suam *esse uxorem suam*, & *rationem adferunt ex loco* (Gen. 11. 24.) & erunt in carnem unam; *ut sensus sit*, *nemo ad ullam propinquam uxoris suæ accedito. Sed concipi nequit, quomodo præmonuerit propinquos uxoris suæ ante propinquos suos proprios*; *accedit, quod vox* בשרו carnis suæ *virum*

virum ipsum & uxorem ejus quia comprehendit, juxta mentem Inserentium sive unione Conjungentium, dicere quidem potuerint, marem & fœminam esse in gradu unius viri, ex illo dicto, erunt in carnem unam. *Ast in eo erraruni, juxta id, quod explicuit Sapiens Rabbenu Ieschua. Quidam eorum voci* בשרו *tribuunt sensum* שארו, *dicentes propinquam propinqui sui esse* propinquam carnis suæ, *quæ propinqui propinqua. Quæ tamen expositio etiam non valet. Quia propinquam prohiberi oportet ante propinqui propinquam. Et apud propinquam redemptura scriptum legitur de* propinquo carnis (Lev. xxv.49.) *sed apud propinquum hæreditatis de propinquo ejus tantum (*Num.xxvii.11.) *Adeoque vocabula* שאר בשרו propinquus carnis ejus, *eundem sensum habebunt, quem* עפר אדמת *terra pulveris sive pulverea,* פתע פתאום *repente momento, quæ sunt vocabula Synonyma, i. e. eandem significationem habentia. Et hoc est genus generalissimum comprehendens propinquos proximos, quales sunt sex, pater & mater, filius & filia, frater & soror. Quamvis Sapientes statuant, quatuor esse propinquos* (proximos) *patrem scilicet & matrem, filium & filiam. Frater autem & soror propterea sunt propinqui, quod sint propinqui alterius propinqui, patris scilicet & matris. Comprehendit etiam propinquos propinqui, qui sunt illi reliqui propinqui, quemadmodum testatur locus (*Lev. xxi.2. *pro mortuo ne polluito se Sacerdos)* Nisi pro proximo suo propinquo sibi. *Si* שאר propinquus *non esset genus generalissimum, non dixisset Scriptura,* propinquo sibi. *Et hoc propinquos postea scriptos comprehendit, qui particulariter recensentur, & qui ex illis eliciuntur per argumentationem. Ita censet Sapiens Rabbi Aaron Concionator, (cujus requies paradisus,) de quo non est disputandum. Quia commemorato generali & speciali, jus est instar specialis quod solummodo refertur, cum id quod nos augemus, sit, sicut quod scriptum est, ut quod ei in omnibus suis partibus simile. Scriptura hoc etiam in more habet, uti (*Lev. xxii.21.22.) nullum corporis vitium esto in eo; cœcum aut fractum; *& sic reliqua vitia in generali illo dicto,* nullum vitium, *comprehenduntur.*

VI. Verum enimvero quemadmodum per שאר בשרו *propinquum carnis suæ,* non omnis homo ejusdem nobiscum naturæ intelligitur, qui בשר *caro* appellatur Esa. lviii.7. vel omnis homo ejusdem gentis Rom. xi. 14. coll. ix. 3.4. vel omnis cognatio in infinitum extensa: ita ad solos uxoris propinquos, sive ad propinqui propinquos, sive propinquos & consanguineos proximos, quales sunt sex illi ab Elia Karæo nominati, *pater, mater, filius, filia, frater & soror* Lev. xxi. 2. 3. textum restringere nol-

lem. Cum omnes illi designentur, qui ex carne mea, vel ex quorum carne ego sum, vel qui mecum prognati ex eadem *carne*, qua voce cognatio exprimi solet Gen. XXXVII. 27. addito frequenter nomine ossis 2 Sam. v. 1. XIX. 12. 13. item qui affinitate mihi juncti Jud. IX. 2. Lev. XVIII. 17. sive omnes illi, qui generali interdicto com. 6. subjiciuntur, & per legitimam consequentiam eliciuntur.

VII. Doctissimus Commentator Hebræorum Isaacus Abarbenel, rejecta Synonymia vocum שאר בשרו quam & nos improbamus, per שאר ה׳ indigitari vult שארית וקיום *residuum seu stabilimentum*, & Arias Montanus *reliquias carnis* vertit, quod recte Drusius non esse emendare dicit, sed depravare: quia שְׁאָר residuum sive reliquias denotans cum puncto Kamez scribitur 1 Par. XI. 8. XVI. 41. 2 Par. IX. 29. XXIV. 14. Esa. VII. 3. X. 19. sq. Mal. II. 15. hoc vero שְׁאֵר cum Tzere punctatum carnis & propinqui significationem habet Exod. XXI. 10. Lev. XVIII. & XX. XXI. 2. XXV. 49. Num. XXVII. 11. Psal. LXXIII. 26. LXXVIII. 20. 26. Prov. V. 11. XI. 17. Mic. III. 3. Rectius igitur Chaldæus Paraphrastes & Syrus Interpres vocem שאר *reddunt* קריב *proximum*, Lxx οἰκείαν σαρκὸς *domesticam carnis*, & Samaritanus שאמיר *consanguineum* sive *propinquum*.

VIII. Sequitur nunc הקריבה id est *accessus* ad propinquam carnis. Hic iterum Elias ben Mose varios interpretes recenset, quod *alii appropinquationem & retectionem ejusdem significationis esse velint*; *Traditionarii autem statuant* שהקריבה רמז למעשה חדורין והגלוי רמז אל השכיבה *appropinquationem actum acuminationis, & retectionem ipsum concubitum indigitare.* Quam sententiam ipse amplectitur. Procul omni dubio *accessus* ad propinquas eo fine institutus intelligitur, ut concubitus sequatur, unde & ipse concubitus ac congressus matrimonialis, *accessus* nomine venit Gen. XX. 4. ואבימלך לא קרב אליה *Abimelech autem non accesserat ad eam.* Esa. VIII. 3. ואקרב אל הנביאה & *accessi ad prophet.* sive, *congressus sum cum prophetissa.* Recte tamen monent alii Hebræi, quos inter Abarbenel ac R. Levi Barzelonita, Mosem hic quoque משמרת *sepem* facere, & nimiam appropinquationem, cohabitationem ac familiaritatem prohibere, cum per eam forte induci possit ad retectionem nuditatis, ne scilicet aspiciendo mulierem ad ipsum opus peccaminosum impellatur, quomodo alibi loquuntur Talmudistæ, a quo non longe abest illud Salvatoris Matth. v. 28.

IX. Por-

IX. Porro ערוה *nuditas* est seu *turpitudo*, (*a* radice ערה *evacuavit, denudavit, retexit*) quam Græci ἀσχημοσύνην reddunt. Elias Karæus ex loco Lev. xx. 18. כי את מקורה הערה *profluvium ejus nudavit*, significationem depromit, & Interpretes de eo disputare, addit, utrum nomen ערוה sit univocum, de genitalibus dictum, an vero analogicum & æquivocum, ex loco Gen. XLII. 9. 12. ערות הארץ *nuditas terræ, ut de omni re turpi dicatur*. Aben Ezram autem affirmare, ערוה שם מגונה נחשף צריך להתכסות והאמת שערוה יאמר לכל דבר מגונה והוא שם משותף *Vocem* gnervah *esse nomen turpitudinis denudatæ, quæ tegumento indiget. Et hoc verum esse* (ait Elias) *quod de omni re turpi dicatur, sitque nomen æquivocum & ambiguum*. Id quidem negari nequit, vocem ערוה etiam ad alias res turpes vel actiones fœdas transferri, quas contectas cupimus, & ab oculis removemus; hoc tamen loco verenda sive partes pudendæ designantur, quas inde à lapsu honestas tegi jubet, quemadmodum Abarbenel נקב המכוסה בבגדים *genitalia mulieris* denotari, ait, adeoque verendorum nuditas est, cujus nos pudet. Denique *revelatio* nuditatis ipsum concubitum & copulam carnalem innuit, quod colligere promptum est ex collatione locorum Lev. XVIII. 8. & XX. 11. ubi *nuditatis revelatio* per *concubitum* exponitur. Atque ita Sapiens Rabbenu Aaron Concionator & R. Abraham ben Esra apud Eliam Karæum testantur, שהגלוי רמז אל השכיבה *retectione ipsum concubitum designari*.

X. Hic præter viam observandum, Eliam nostrum Byzantinum Karræum, *Capite Secundo Tractatus sui de Incestu*, nonnullorum nominum, quorum in Levitico mentio est, expositionem & declarationem exhibere, atque differentiam ostendere בין שמות של לשון ובין שמות של תורה *quæ inter nomina linguæ* sive *certæ significationis est, & nomina legis sacræ*, שמות התורה הם כמו שבת inquit וחלב ושאר וערוה ומולדת ואחות ודודה וזולתם וקצת מאלה השמות יש להם גם כן טעם מטעם הלשון כמו שם שבת אף על פי שהוא שם של תורה כפי מה שביארנו יש לו גם כן טעם מהלשון מפני שהשם שבת בזה היום אמנם שם חלב אין לו טעם מהלשון כי שם חלב יאמר על חלב הלבן ויאמר גם כן על חלב האדום כגון הכליות ויותרת הכבד וכן שם שאר הוא שם של תורה ואף על פי שיראה שיש לו טעם מוכרח מן הלשון *Nomina legis sunt v. gr. Sabbathum, adeps, propinquus, nuditas, genitura, soror, amita & similia. Quædam istorum nominum etiam sensum habent e significatione vocis, velut nomen Sabbathi. Etsi hoc sit nomen legis sacræ, juxta id, quod explicuimus*

plicuimus (nempe in alio hujus libri tractatu) *sensum tamen etiam ex lingua sive significatione habet. Sed nomen* חלב *sensum non habet ex lingua, siquidem de alba dicitur, & de rubra piguedine, sicut de renibus & reticulo hepatis. Atque ita nomen* שאר propinqui, *nomen legis est, quamvis sensum univocum ex lingua admittere videatur.* Et paulo post:

שם ערוה פעם הוא שם של תורה ופעם הוא שם של לשון כי בשיכנה הכתוב
ערות האשה לאיש כמו ערות אביך הוא שם של תורה אמנם בשיכנה הערוה
לאשה הוא שם של לשון כי בה בעצמה הערוה אמנם באיש הוא מצד האשה
גנם שם מולדת ואחות ודודה הם מגמורי שמות התורה כשם חלב ואין להם
חלק מטעם הלשון כשם שאר שיש לו חלק גם כן מטעם מהלשון *nomen gnervah* (quod nuditatem notat) *aliquando est nomen Legis, aliquando nomen linguæ & certæ significationis. Nam quando* Scriptura *nuditatis nomen uxoris viro tribuit, dicendo* nuditatem patris tui; *hoc est nomen legis, sed quando idem nomen mulieri tribuit, est nomen linguæ & significativum, quia in ea ipsa nuditas est, quæ viro solummodo tribuitur propter uxorem. Sed vero nomina moledet genitura, achoth soror, & dodah sive amita ad absoluta nomina legis referuntur, uti nomen* חלב, *quæ non habent partem in sensu & significatione, sicut nomen* שאר *propinquus, quod etiam participat de ratione linguæ.*

XI. Unde colligit, ex nomine legis, quod non participat de lingua & certa significatione, non licere nobis per argumentationem & consequentiam elicere alias personas, sed solummodo ex nominibus illis, quæ sensum & rationem in lingua habent, quemadmodum שאר propinquus. Tandemque concludit גזרו אוסר האפור
בעריות הוא מעלת שאר ושמו מאמר איש איש אל כל שאר בשרו סוג גבוה
והפסוקים הנמשכים אחרי פרטיו והקישו מהם על דרך עלת שאר ואסרו הגופים
אשר לא נכתבו כפי מה שיתבאר quod *statuerint* Sapientes, verbum *prohibitionis de Incestu pendere e nomine illo* propinqui, *quodque dictum illud*, Nemo hominum ad ullum propinquum carnis suæ *accedat, genus summum, & versus sequentes ejusdem species posuerint*, indeque argumentando *per modum vocabuli propinquitatis similis prohibuerint personas in lege Mosaica non scriptas, quemadmodum porro declarabitur.*

XII. Plenum igitur Legis sive interdicti de Incestu corpus in hoc commate textu contineri, vult Elias ben Mose Byzantinus cum reliquis suis Karæis, ut, quæ sequuntur, pro exemplis tantum seu explicatione singulari sint sumenda; adeoque vocabulum שאר *propinqui* sive *propinquitatis* fundamentum & radicem esse omnium, quæ vetantur. Neque id etiam a nobis negari potest, omnium specialium interdictorum, quæ consanguinitatis & affinitatis

tis gradus complectuntur, sive sint expresse nominati, sive per legitimam consequentiam eliciti, hoc commate exhiberi fundamentum, quorum nonnulli recensentur, quæ personæ per *propinquos carnis* intelligendæ veniant, declarantes. Et hoc etiam causæ est, cur huic soli interdicto generali ratio subjecta אני יהוה *Ego Jehova*, id est, interprete Jarchio, נאמן לשלם שכר *fidelis ad persolvendam mercedem.* Quæ clausula nulli legi speciali adjuncta legitur.

CAPUT IV.

Leges speciales Lev. XIIX. *commat.* 7. & 8. *de Incestu patris, matris ac novercæ exponuntur.*

EXplicata Lege generali de copula carnali illicita, videndum etiam, quæ sint speciales, quæ a communi lege concluduntur. Ubi observationem meretur ordo, quo Moses interdicta protulit, inter propinquos primariis gradibus, a commate 7. ad 12. & secundariis in sequentibus. Exorsus enim a commixtione parentum & liberorum, fratrum & sororum, per varios gradus inferiores transiit ad commixtionem illicitam cum aliis hominibus & ipsis brutis animantibus. Quem ordinem animadvertens Abarbenel ita commentatur והנה זכרה התורה העריות בסדר מהיותר חמורה בגנות אל היותר קלה כי זכרה ראשונה ערות האם כמו שאמר אמך היא לא תגלה ערותה להיותה החמורה מכל העריות והוא היותר שאר שיש לאדם *Refert autem lex incestus eo ordine, ut a graviori turpitudine descendat ad leviores. Primo enim memorat nuditatem matris, dicens*, mater tua est, ne retege nuditatem ejus, *quia illa omnium nuditatum gravissima & propinquitas hominis maxima est.* Hoc capite binas leges commat. 7. & 8. ex ipso fonte, cum interpretatione exhibebimus. Una lex est de consanguinitate, altera de affinitate.

II. Lex de consanguinitate commate 7. hoc modo proponitur: ערות אביך וערות אמך לא תגלה אמך הוא לא תגלה ערותה *Nuditatem patris tui, aut nuditatem matris tuæ ne retegito: mater tua est, ne retegito nuditatem ejus.* De affinitate commate 8. Lex ita sonat: ערות אשת אביך לא תגלה ערות אביך היא *Nuditatem novercæ tuæ ne retegito: nuditas patris tui est.* Placet hæc præcepta ob materiæ affinitatem non divellere, nec seorsim, sed conjunctim exponere, ut expositio unius alterius expositioni lucem fœneret.

III. Elias ben Mose, Karæus noster, quem ut præstantissimum commentatorem ex Hebræis Doctoribus ad hanc Dissertationem præcipue adducimus, quum & aliorum opiniones recenseat, *Capite* III. *sui Tractatus de Incestu* ita pergit: דע שהיא פסוקים שנאמרו

שנאמרו בענין הערות הם פרטים לפסוק איש איש אל כל שאר בשרו שהוא כוג
עליהם שאסורים הוא מעלת שאר ונפרשם תחלה על דרך פשוטם ואחר כן נפרש
הכחות שיוצאות מידם לאסור גופים אחרים על ידי ההקש: *Scire te oportet, undecim commata, quæ agunt de materia Inceſtus, ſpecies eſſe iſtius commatis* (ſexti,) Nemo hominum ad propinquum carnis ſuæ accedat, *quod eſt genus ſpecierum iſtarum, quæ prohibitæ ſunt propter propinquitatem: quas exponemus primo ſecundum literalem ſuum ſenſum, deinde virtutes prohibendis aliis perſonis per rationem ſyllogiſticam & argumentativam ex iis proficiſcentes, quotquot inde elici poſſunt, declaraturi.* Diſſertatione ſuperiore vidimus ad Legem Moſaicam Lev. XVIII. 18. Karæum noſtrum verſum iſtum 18. non ad inceſtuoſas, ſed alias nuptias illicitas retuliſſe, ideoque nunc undecim verſibus (quorum primus hujus decimi octavi Capitis ſeptimus eſt, ultimus vero ſeptimus decimus) includi totam hanc materiam de Inceſtu. Nunc porro ad ſeptimum verſum, ſive primum interdictum ſpeciale ita commentatur:

IV. התחיל בתחלה מהשאר האמתי אשר ממנו יושאלו השארים הנשארים ואמר
ערות אביך והטעם בו אשת האב כמו שזכרנו שבהכמך ערוה אל הזכר הרצון בו אשתו
כמו שביארנו הכתוב באר היטב בפסוק השני לא לפי רעת בעלי הקבלה שאמרו
ערות אב ממש כי אמרו הבא על אביו חייב משום שבא על אביו ומשום שוכב
זכר עם זכר כי שם ערוה יאמר במה שהוא לפנים אשר לא תכון הביאה אליו
אמנם האחור יקרא שת והחכמים נבוכו בזה אם יהיה הטעם בערות האב אשתו כי
אמרו שאחר כן אמר וערות אמך והאם וכל אשה שנשא האב הקש אחד בהן אצל
האב ואם כן נכללו במאמר ערות האם ואם נאמר שאין הקשתן אל האב אחד
אמנם כונת הכתוב באשת האב שאינה אמו הנה אם כן הקדים הכתוב הרחוק על
הקרוב וזה רחוק כפי מה שיראה מסדר העריות ועוד שמזנות האב ותפושתו לא
נאסרו לבן מצד שהן ערוה לאב אלא מפני שנשתמשו בכלי האב אמנם אשת איש
לא תקרא אלא הארושה מפני הקנין לא שתקרא אשת איש מפני גלוי הערוה כי
הנה במפותה אחר השכיבה כתוב מהור יהורנה לו לאשה וכן אמר רבינו ישועה
באמרו כי יהיה זה שם מן התורה כלומר שהקרא האשה ערוה לאיש היא הנקנית
לו שאם זולתה יצטרך אל ראיה אף על פי שתוציא זה החכם עלה באסור מזונתו
ואנוסתו השכיבה באמרו כי לאשה שתי עלות האחת הבעילה והשנית הקנין ואמר שתתגבר
העלה שהיא השכיבה למשפט משתתגבר הוצאת השם שהוא הקנין כי הכתוב לא זכר זה:
Exorditur primum a vero propinquo, a quo mutuo ſumpti ſive tranſlati reliqui propinqui; dicitque nuditatem patris tui, *quæ ſignificat novercam, ſicut memoravimus, quod quando conjungitur nuditas cum mare, ſignificetur uxor ejus, quemadmodum verſus ſecundus iſtius textus id nobis bene declaratum dedit. Non juxta Traditionariorum mentem, qui abſolute* nuditatem patris *intelligunt. Dicunt enim, eum, qui cubat cum patre ſuo, reum eſſe ex eo, quod cubet cum patre ſuo, & quod cubet mas cum mare.....* (Hæc pudor vetat vertere) *Sapientes in eo perplexi*

plexi fuerunt, an per nuditatem patris intelligatur uxor ejus, contendunt enim, postea textum dicere, & nuditatem matris tuæ. *Ast mater, & quaque mulier, quam pater duxit, una eademque argumentandi ratione a patre concluduntur, ideoque in dicto,* nuditatem matris *ne retegito, comprehenduntur. Si dixerimus, non procedere unam argumentationem a patre ad uxores, sed Scripturam uxorem patris, quæ non est mater ejus, intendere, ecce tunc Lex scripta remotiorem propinquiori præmitteret, quod tamen alienum est ab ordine incestus, qui hic apparet. Accedit, quod stupro aut illecebris a patre compressæ, ideo filio non interdicantur, quod illæ sint nuditas patris, sed quia patris ignominiæ inservierunt. Verum enimvero uxor viri non propter retectionem nuditatis ita vocatur, sed quæ desponsata est per acquisitionem. Etenim de pellecta, sive illecebris compressa, post concubitum scriptum est,* (Exod. XXII. 16.) dotando dotabit sibi eam in uxorem. *Et ita statuit Rabbenu Ieschua, dum dicit hoc esse nomen legis, scilicet, quod uxor vocetur nuditas viri, quando ei acquisita est. Nam extra hanc acquisitionem necessario probatio erit adferenda (*quod sit nuditas viri*) Etsi Sapiens eam causam ad prohibendam stupro ac vi compressam, produxerit, nempe concubitum, dum dixit uxori duplicem esse causam, unam maritationem, alteram vero acquisitionem, additque fortiorem causam ad jus & judicium a concubitu desumi, quam ab acquisitione, quia hanc Scriptura non memorat.* Concludit, quod si uxor patris ideo filio interdicta dicatur, quod uxor patris, atque a patre acquisita sit, etiam dici possit, propter concubitum, filio esse vetitam, quamvis non vocetur uxor viri propter concubitum, sed propter acquisitionem.

V. Priusquam ad explicationem nostram transeamus, annectere placet, quæ Karæus noster Elias, quem cuique inspicere non licet, subjungit ex alio Karæo: ואמר החכם רבינו יפת שאלו לא הזכיר הפסוק הבא אחריו שהוא פסוק ערות אשת אביך לא תגלה ונומר היינו מפרשים ערות האב זולת אשתו אמנם זה הפסוק הבא אחריו הוריענו שערות האיש היא ערות אשתו והנה לפי זה האחיר הכתוב ערות אשת האב מהאם והנה הזכיר הבתוב תחלה ערות האב וערות האם ופרש ערות האם ממה שהשלים באמרו אמך היא לא תגלה ערותה והטעם ערותה ממש ואחר כן פרש ערות האב שהטעם בו אשת האב והענין הולך אל סדר נכון כמו שהקדמנו שערות האיש ערות אשתו וערות האשה ערותה כוף דבר היוצא לנו מאלה הוא שאסור האיש על שאריו וממאמר אמך היא אסר הכתוב אמות האמות כי באמרו אמך היא הטעם עקרך היא ועקר עקרי כעקרי ועל דבקי שאריומאמר ערות אשת אביך ערות אביך היא כי מזה נאסר כל ערוה שגלה האב בשביבה ומזה גם כן הורה לנו שאסור זכר על זכר יצער על אשתו כי ערות האיש ישוב אל אשתו מאמרו ערות אביך היא' המזונה והאנוסה

האנוסה והמפותה מפני עלת השכיבה מורך ההגברה לנטות אחר החמדה ולא כפני
שנקראו נשות האב כי האשה לא תקרא אשת איש מפני השכיבה אלא מפני הקנין
כמו שבארנו וקצת מן החכמים הוציאו אסור המזונה והאנוסה והמפותה מן מאמר ולא
יגלה כנף אביו שאלה אינן נכנסות תחת מלת כנף ואמר רבינו אהרן בעין החיים
ר וש כנף סתר מן ופרשת כנפך על אמתך הפך הערוה שתורה על מקום מגולה
שצ ריהכתר ותהיה תכונת המאמר לא יקח איש את אשת אביו ולא יגלה כנף אביו והטעם ולא
יגלה כנף אביו מעליה לא כפי מה שפרשו הראשונים שהאשה תקרא כנף לאיש ויפה פירוש:

Sapiens Rabbenu Iephet ait, Si versus sequens octavus, nuditatem novercæ tuæ ne retegito, *non fuisset hic commemoratus, explicuissemus nuditatem patris de patre ipso præter uxorem suam. Sed hic sequens versus nobis indicat, nuditatem viri esse nuditatem uxoris suæ. Ideoque Scriptura nuditatem uxoris patris sive novercæ postposuit matri, & primo nuditatem patris ac matris memoravit, atque plene primo explicuit nuditatem matris dicendo: mater tua est, ne retegito nuditatem ejus. Et sensus nuditatis ejus absolutus est. Deinde exposuit nuditatem patris, qua significatur uxor patris sive noverca, atque ita materia incestus in hoc capite recto ordine procedit; sicut ante docuimus, per nuditatem viri intelligendam esse nuditatem uxoris ejus, & nuditatem uxoris esse nuditatem viri. Summa rei, quam nos inde colligimus, est, viro propinquas suas esse prohibitas, & dicto illo:* mater tua est; *Scripturam matres matrum sive avias prohibere voluisse. Nam dicti illius,* mater tua est, *sensus est, quod sit radix tua. atqui radix radicis est sicut ipsa radix. Item prohibitas esse viro adhærentes sive affines propinquorum suorum vi dicti hujus* (commate 8.) nuditatem novercæ tuæ, nuditas patris tui est. *Eo ipso enim omnis nuditas, quam pater concubitu retegit, prohibita est; id etiam nobis ostendit, interdictum, quo mas mari prohibetur, transire ad uxorem suam: nam nuditas viri redit ad ejus uxorem, quia Lex dicit:* nuditas patris tui est. *Ast stupro, vi ac illecebris compressæ propter concubitum vetitæ per modum ὑπεροχῆς seu prævalentiæ, quod ad libidinem declinarit, non autem propterea quod uxores patris vocentur. Cum fœmina non vocetur viri uxor, propter concubitum, sed propter acquisitionem, sicut declaravimus. Quidam ex Sapientibus stupro, vi & illecebris* (a patre) *compressam interdici volunt, ex eo quod dicitur* (Deut. XXII. 30. ne retegito alam *aut* oram patris sui. *Ast illæ non comprehenduntur sub voce* כנף (sive, *quod ejusmodi fœminæ nomine alæ contineantur,* quemadmodum legit Seldenus Ux. Eb. L. I. cap. v. absque אין qui hunc solum paragraphum ex Elia Karræo illic allegavit.) *Dicitque Rabbenu Aaron in libro vitæ, explicationem vocis* כנף *per tegumentum ex eo, quod scri-*

ſcriptum eſt (Ruth. III. 9.) expande alam ſuper ancillam tuam, *contrariari nuditati, genitalia indigitanti, quæ opus habent tegumento. Atque ita hic iſtius dicti ſenſus erit: non accipat vir uxorem patris ſui, ne retegat alam ſive oram patris ſui. Hic ratio datur, ne retegat oram patris ſui deſuper ea. Ideoque non valet expoſitio veterum, qui volunt uxorem eſſe oram ſive alam viri. Et hæc explicatio optima eſt.* Hactenus Elias Karræus.

VI. Hic quædam certa, quædam obſcura & controverſa ſunt. Nemo non videt, perſonas in linea recta conſtitutas, ſive copulam carnalem liberorum cum parentibus, duabus hiſce legibus interdici. Commate ſeptimo nuptiæ filiæ cum patre, matre defuncta ſive ſuperſtite, & filii cum matre, defuncto ſive ſuperſtite patre, prohibentur, & vice verſa inceſtus patris cum filia ac matris cum filio vetatur. Commate octavo unicuique congreſſus cum noverca, non modo vivo, ſed & mortuo patre, interdicitur. Quia pater meus & noverca una ſunt caro, ſicut vera mater. Hic iterum privigna vitrico, & noverca privigno nubere, vitricuſque privignamducere vetantur. Nemo etiam facile dubitaverit, quin hæ leges concernant gradus non nominatos, avum & proavum, aviam & proaviam, atque ita porro in infinitum aſcendendo; ac præter filium & filiam, intelligi nepotem & neptem, cæteroſque in infinitum deſcendendo. Scholaſticos & Canoniſtas, ad aliquem gradum hanc prohibitionem terminantes, non moramur. Videſis *Voet. Polit. Eccl.* L. III. *Tr.* I. *S.* II. C. III.

VII. Neque enim gentiles duntaxat parentum cum liberis conjunctiones jure naturæ nixi repudiarunt, non obſtantibus peſſimis Perſarum & quorundam aliorum moribus, qui matres & filias duxiſſe leguntur, (*V. Philo J. de ſpec Leg. Ovid. x. Met.*) ſicut ab illis, & ipſis ſanctis, contra omnes leges peccatum eſt; Verum etiam ipſa bruta animantia eaſdem averſari, inter alios teſtis eſt *Ariſtoteles* IX. *Hiſtor. anim. Cap.* XLVII. ita ut iſtam legem in ipſa natura fundatam, & ex ſceleris turpitudine manifeſtam eſſe, videamus. Unde *Grotius de Jure. B. & P.* II. *c. V. §.* 3. 4. has commixtiones vere contra jus naturæ eſſe, fatetur. Ideoque mirari ſatis nequeo Maymonidis ſententiam, qui *Iſuri biah Cap.* XIV. recte inculcat, Gentilibus nomine Inceſtus prohibitam אמו ואשת אביו ואחותו מאמו *matrem, patris uxorem, & ſororem uterinam*; & tamen eodem loco diſertis verbis aſſerit, העבד מותר לישא אמו כשהוא עבד ואין צריך לומר בתו ואחותו ולא

ובויצא בהן שכבר יצא מכלל גוים ואין העריות האסורות על הגוים אסורות עליו ולא בא לכלל ישראל כדי שיאסרו עליו עריות האסורות על הגרים *Servo ducere licet matrem ſuam, quamdiu ſervus manet, nedum filiam aut ſororem ſuam, iiſque ſimiles. Iam enim plane gentilis eſſe deſiit, ideoque inceſtuoſæ nuptiæ gentilibus interdictæ ei non interdicuntur. Neque etiam ita fit juris Iſraelitici, ut ei interdicantur nuditates, quæ proſelytis juſtis interdicuntur.* Idem Veteres ſtatuerunt *Gem. Babyl. tit. Sanhed. fol.* 58. 2. Sed in *Hieroſolymitana, tit. Ievammoth. f.* 12. 1. Rabbi Pinchas Rabbi Ioſe ſententiam proferens recte inquit, עבד שבא על אמה חייב חטאת ואמרת אליהם לרבות עבדים *ſervum, qui cum matre ſua congreſſus fuerit, reum eſſe peccati, verbaque illa*, dices ad illos (Lev. XVIII. 2.) *ſervos includere.* Licet enim ſervus ſit, humanam tamen naturam non exuit, quin proſelytus factus majori ſanctitati ſtudeat, neceſſe eſt. Hæc igitur Rabbinorum deliriis adſcribenda, ipſam conjugii inſtitutionem, qua homa patrem ſuum & matrem ſuam relinquere tenetur (Gen. 11. 24.) evertentia.

VIII. Id nunc in quæſtionem venit, quid per *nuditatem patris* com. 7. intelligi debeat? Traditionariis ſive Talmudiſtis filii concubitus cum ipſo patre innui videtur, referente Elia Karæo, quod comprobat *Moſes Mikotzi præcepto Negat.* 89. הזהירה תורה שלא לגלות ערות האב עצמו יתירה על האזהרה של משכב זכור שנאמר ערות אביך לא תגלה וכן פירשוה רבותינו בפרק ארבע מיתות *Monet lex ſacra per abundantiam, ſive præter adhortationem illam, (nefas eſſe, concumbere cum mare,) non eſſe retegendam nuditatem patris ipſius, quia dicitur*: nuditatem patris tui ne retege. *Atque ita Magiſtri noſtri illud interpretantur in Gem. Bab. Maſſ. Sanhed. cap.* VII. *fol.* 54. Pari modo *in Sanhedrin* explicant nuditatem patrui com. 14. Eam tamen non eſſe mentem legis, liquet ex ſequentibus, ubi expreſſis verbis eadem hac ſerie præceptorum, hujuſmodi concubitus interdictus eſt com. 22. & Lev. XX. 13. Veriſimilior eſt ſententia Eliæ ben Moſis Karæi, per nuditatem patris, ipſius novercæ nuditatem intelligendam eſſe. Quandoquidem Lev. XX. 11. *is, qui cubaverit cum noverca ſua*, dicitur ערות אביו גלה *nuditatem patris ſui retexiſſe.* Ita & Jarchius com. 7. per *nuditatem patris* intelligit novercam, per *nuditatem matris* matrem, quæ non eſt uxor patris, & com. 8. *nuditatis noverca* retectionem vetitam eſſe vult poſt mortem patris.

IX. Rabbi Moſes bar Nachman, rejecta & Jarchii & Talmudicorum interpretatione, in ſingulis verſibus unum tantum contineri

neri vult præceptum, adeoque existimat על דרך הפשט כי ערות אביך ועורת אמך לאו אחד הוא ואזהרה אחת *quod secundum sensum literalem*, nuditas patris tui & nuditas matris tuæ, *sit unum negativum præceptum*: Prohiberi scilicet, *ne cubet cum matre sua, atque cubando cum ea, retegat nuditatem patris sui & nuditatem matris suæ: Hoc illis verbis*, mater tua est, *significari. Quandoquidem eo ipso facto duo commiserit mala, retegendo nuditatem matris & patris.* Addit: ואחרי שהזהיר על ערות אביו שהיא אמו חזר והזהיר על ערות אשת אביו שאינה אמו ואמר אשת אביו ערות אביך היא *Postquam vero præceptum dedit de nuditate patris sui, quæ est mater sua, iterum monet de nuditate uxoris patris sui, quæ non est mater sua, & dicit uxorem patris sui esse nuditatem patris sui.* Eodem modo intelligi vult *nuditatem patrui*, com. 14. Abarbeneli etiam hæc Nachmanidis sententia arridet, quod sensu literali una nuditas hic prohibita sit, *concubitus scilicet cum matre*, כי הוא ערות אביו וקלונו וערות אמו *hæc enim nuditas est patris & ignominia ejus, & nuditas matris.* כי בכל מקום שנזכר ערות אין הרצון בו עצמו אלא אשתו ערות nuditas, *quocunque enim loco refertur non ipse vir, sed uxor ejus indigitatur.*

X. Haud displicet nobis hæc sententia, quam merito expositioni Talmudicorum, Eliæ ben Mosis, & Jarchii, præferendam judicamus. Neque tamen ratio deesse videtur, cur Lex divina prohibitionum initio, utriusque parentis fecerit mentionem, tam patris, quam matris, & ipsius novercæ, ut scilicet non tantum in linea recta, verum etiam in collaterali, cæterisque prohibitis incestis nuptiis, omnem sexum includi, doceremur, etsi nonnunquam unus tantum memoretur, & ut horrenda commixtio vitaretur, quam cum Loto tentarunt filiæ Gen. XIX. 30. Ne quis etiam dubitaret de noverca, quæ non germana aut vera mater est, ideo & hanc Deus sigillatim prohiberi voluit, quæ alias comprehendi potuisset nomine nuditatis matris. Quam severe Deus hanc commixtionem prohibuerit, colligere promptum est ex varia hujus interdicti repetione Levit. XX. 11. Deut. XXII. 30. XXVII. 20. & exemplis Gen. XXXV. 22. XLIX. 4. 2 Sam. XVI. 22. 1. Cor. V. 1.

XI. Nec tantum viventeſed & mortuo patre, a noverca abstinendum, quod juxta cum aliis observavit R. *Moses Mikotzi præcepto Negat.* 91. שלא לגלות ערות אשת האב בין בחיים בין לאחר מיתת האב שנאמר ערות אשת אביך לא תגלה ערות אביך היא ומלשון ערות אביך היא שלא הוצרך ליכתב אנו למדים בפרק ארבע מיתות שבא לרבות לאחר מיתה *Non esse retegendam nuditatem novercæ, tam post mortem patris, quam vivente eo, quia dicitur:* nuditatem novercæ tuæ ne retegito, nuditas patris tui est. *Ex*

hac loquendi forma, nuditas patris tui est, *quæ necessaria non fuisset, discimus Cap.* VII. *Sanhed. Gem. Bab.* f. 54. *etiam post mortem novercam prohiberi.* Idem docet *Maymonides Hjuri Biah Cap.* II.

XII. Doctissimus *Gerhardus de Conjugio* §. 267. annotavit, *Chytræum in Comm. cap.* 18. *Lev.* hanc legem Lev. XVIII. 8. referre ad *gradus consanguinitatis*, cujus sententiæ rationem etiam non absurdam judicat, quia per matrimonialem copulam noverca cum patre meo fit una caro, & liberi, qui ex conjugio patris & novercæ nascuntur, sunt mei consanguinei, fratres scilicet uterini ac sorores meæ uterinæ, & filialis reverentia requirere videtur, ut novercam, quæ in matris locum succedit, non pro affine habeam, cum per lineam rectam ascendentem per matrimonium cooptetur, & cum patre meo una caro facta mater mea fiat. Interim juxta genelem suam affinitatis definitionem, quod sit *vinculum personarum per matrimonialem copulationem sive novis nuptiis contractum*, etiam novercam ad affines pertinere censet. Quo sensu nos etiam hanc legem affinitatis gradibus annumeravimus, de terminis istis parum solliciti.

XIII. Etsi vero binas hasce leges isthoc pacto utcunque exposuisse videmur, ut unusquisque earum mentem facile assequi possit, iis tamen adhuc parumper inhærendum judicamus, ut nonnullos casus, qui circa hæc interdicta moveri solent, breviter enodemus. *Primo quæritur, An alicui ad filiam suam illegitime natam; filiove ad patris scortum, concubinam aut pellicem appropinquare liceat?* Item, *An is, qui solutus cum soluta scortatus est, postea ejusdem matrem aut filiam ducere queat?* Respondemus id neutiquam esse concedendum, quia, *qui adhæret meretrici, est unum corpus cum ea* 1. Cor. VI. 16. Proinde etiam per fornicarium & adulterinum concubitum propinquitas quadantenus contrahitur. Vid. *Vinnius* ad *Inst.* 1. t. 10. §. 9. Quod etiam colligi potest ex Lev. XVIII. 9. Itaque propter pudorem, & jus sanguinis ab ejusmodi concubitu abstinendum. Idem Hebræorum Magistri notarunt. *R. Moses Mikotzi Præcepto Negat.* 92. ita exponit legem nostram quæ commate 7. extat: שלא לגלות ערות אמו אפילו אינה אשת אביו אלא היתה אנוסתו או מפותתו שנאמר וערות אמך לא תגלה ונומר *Non debet revelari nuditas matris, etiamsi non sit uxor patris, sed vi aut illecebris ab eo compressa, quia scriptum legitur:* nuditatem matris tuæ ne retegito. Conf. *Hotting. Jur. Heb. Leg.* CXC. Ubi, *docent præterea Magistri* inquit, שאסור האם אפילו היתה אנוסת אביו שהרי מכל מקום אמו היא *Interdictum hoc de matre eam etiam concernere,*

nere, quæ vi a patre fuit compressa: Nam & talis omnino mater ejus est. Qui vero (addunt) *rem habet cum matre sua, quæ uxor patris ejus est, videlicet non vi stuprata, duplici reatu constringitur, altero, quia mater ejus, altero vero, quia uxor patris ejus*: אין חלוק בזה בין שבא עליה בחיי אביו. בין לאחר מותו *Nec refert, sive superstite patre cum ea fuerit congressus, sive eo defuncto.* De secundo casu, an quis matrem vel filiam personæ, cum qua scortatus est solutus, ducere possit, vid. *Voetii polit. Eccles. P. 1. l. III. Tr. 1. Sect. 2. c. 3. q. 7.* qui contrarium probat ex Am. II. 7. Gen. XIX. 31. XXXV. 22. 2 Sam. XIII. 14. XVI. 22.

XIV. *Quæstio Secunda* est, *An Sponsæ defunctæ matrem vel filiam ducere liceat?* ℟. Ita quidem videtur, quia propinquitas nulla est conjugium impediens inter personas, quæ se nec affinitate, nec consanguinitate tangunt; & cum vera affinitas nascitur ex conjunctione viri & uxoris, qua fiunt una caro, non videtur viro defunctæ sponsæ mater filiave interdicta. Ita Celeber. *Maresius Scholiis & Animadversionibus ad M. Ant. Cuchi Instit. Juris Canon. lib. III. Tit. 8. potest*, inquit, *quis ducere sponsæ suæ defunctæ matrem, modo accedat authoritas Magistratus.* Et Consultiss. *Carpzovius Jurisp. Constit. II. Defin. CXXII.* hoc casu dispensationi locum esse, existimat. Si videlicet, pro ratione circumstantiarum & personæ dispensationem petenti juramentum ei injungatur, quo a præsumptione commixtionis carnalis cum defuncta sponsa se purget, priusquam fiat dispensatio. Secus enim *Defin. CIIX.* ob publicam honestatem, scandali evitationem, verecundiam, fidem conjugalem datam & vim mutui consensus, hujusmodi matrimonium illicitum pronunciavit. Ita etiam judicavit, atque negative respondit *Consistorium Lipsiense, & Facultas Theologica Jenensis, Jenæ An. 1600.* teste *G. Dedekenno Thes. Consil. & Dec. vol. III. l. 3. Sect. 2. tit. 1.* Tutissimum sane est in conscientia ab ejusmodi matrimoniis abstinere, si non sint immunia a carnalis commixtionis suspicione, cum fides conjugalis data & vis mutui consensus ea non impediant. Minorem difficultatem habet, si quis personæ, cum qua se desponsavit, sed inscius, cum alio eam jam esse desponsatam, matrem duxerit, cum in tali casu ista conjunctionis carnalis suspicio cesset. Hæ quæstiones institutæ sunt præcipue occasione primæ legis specialis Lev. XVIII. 7.

XV. *Quæstio Tertia* sequitur, (ad comma 8. Lev. XVIII.) *An ducere liceat novercam a patre tantum desponsatam, aut ab eodem repudiatam?*

Hebræi utrumque negant בין מן האירוסין *sive sit viro desponsata* (inquit *Maymonides Isuri Biah. Cap.* 11.) בין מן הנשואין *sive nupta; sive repudiata, sive non repudiata, sive vivo sive mortuo marito.* & Rabbini, quos citat *Hottingerus ad Juris Hebr. præc.* CXLI. scribunt, *Ex Lege uxorem patris esse interdictam, sive sola desponsatione talis fuerit, sive etiam solenni consecratione, tam vivo patre, etsi eam repudiaverit, quam eodem mortuo.* De repudiata nullum dubium est. Circa desponsatam eadem observari possent, quæ circa Sponsæ defunctæ matrem vel filiam, de qua thesi præcedenti. Id omnino intolerandum est, quod Sanchez, aliique Casuistæ & Canonistæ contra Dei verbum docent, conjugium inter privignum & novercam ecclesiastico & humano, non naturali & divino jure irritum esse, cum gentes naturæ luminis ductu illud detestari Apostolus testetur 1 Cor. v. 1. 2. quod morte ac igne Deus expiandum voluit Levit. xx. 11. 14.

XVI. *Quæstio quarta* non caret difficultate, *An privignus vitrici sui viduam post germanæ matris obitum ab ipso in tori societatem ascitam ducere*; & vicissim, *An privigna novercæ suæ, alteri marito viduo sociari possit? Joh. Gerhardus*, Celeberrimus Augustanæ Confess. Theologus *de Conjugio* §. 353. recensitis variorum sententiis, eos sequitur, qui hasce nuptias penitus improbant, desumptis argumentis 1. ex lege naturæ, & carnis propinquitate. Quod continuata a noverca vel vitrico per subsequens matrimonium copula, continuata simul fuerit materna novercæ ac paterna vitrici propinquitas. 2. ex lege divina Lev. XVIII. 8. 3. a pari. A cujus viri nuptiis abstinendum est meæ sorori, ab ejusdem viri uxore etiam mihi abstinendum. At soror privigni non potest nubere vitrico. 4. ab absurdo. Quod unus idemque masculus non possit ducere matrem & ipsius filiam. 5. ab autoritate veterum Canonum. An tamen matrimonium ejusmodi contractum & consummatum dissolvendum sit, dubitat. Ei sententiæ subscribit *Carpzovius l.* II. *Def.* C1. *Jurisp. Eccles.* Illicitum scilicet esse tale matrimonium in secundo genere affinitatis eas inter personas, quæ parentum liberorumve loco sibi sunt. Pariter *Joh. Brunnemannus Iuris Eccles. l.* II. *Cap.* XVI. §. 23. *Henr. Brouwer de Jure Connub. l.* II. c. XV. §. 4. Papinianum docere, inquit, *uxorem quondam privigni conjungi matrimonio vitrici non oportere; nec in matrimonium convenire novercam ejus, qui privignæ maritus fuit. l.* 15. *D. de Rit. nupt.* Eique e diametro adversari Bezam, docentem me non prohiberi generi mei viduam ducere, licet ea filiæ meæ successerit.

Tract.

Tract. de Rep. & Div. pag. 79. Idem enim esse, seu de privigni, seu generi vidua loquaris. Papinianum niti honestate & naturali pudore, Bezam vero divina de prohibitis nuptiis constitutione. Addit denique: Quod si ipse rogetur, quænam sententia Batavo amplectenda sit Jurisconsulto? dubius hæreat. Illust. Holl. Ordines hujus conjunctionis in enumeratione prohibitorum matrimoniorum nullam facere mentionem, voluisse tamen, quod honestum est, considerandum esse. Optandum cum Ant. Matthæo in hac re certius Ordinum rescriptum.

XVII. Ut & hic libere dicam, quod sentio, non videtur hoc matrimonii genus sub illa regula generali Lev. XVIII.6. neque sub speciali com.8.comprehendi,ullive alii legi divinæ repugnare; quia hoc in casu nulla propinquitas est,nec ulla vera affinitas, quæ talem conjunctionem impediat,quicquid statuerint Gerhardus,Brochmandus,Major,Zehnerus,aliique viri docti. Etsi ideo propinqua videatur vitrici vidua,quod uxor fuerit illius,cui mater mea primo nupserat, & cui per consequens ipse affinis fuit in primo gradu lineæ rectæ adscendentis. Et eo nos ducunt Bezæ sententia a Brouwero allegata,& Voetius in sequenti Quæstione. Ita etiam Carpzovius *lib. cit. Defin.* CXIX. Magistratum hoc casu dispensare posse asserit, quam dispensationem à *Consistorio Wittemb. & Facult. Theolog. Rostochiensi ac Jenensi* admissam esse, probat ex ante citato *Dedekenno.* Pariter *Sam. Strykius, Juris Prof. Viadrinus ad Iur. Eccles. Brun. lib.* II. *cap.* XVI. §. 23. hunc casum dispensabilem esse docet, ex *Responso Facultatis nomine concepto An.* 1673.

XVIII. Quamvis autem in foro poli & conscientiæ absolute tale matrimonium non sit illicitum, propter honestatem tamen & debitam iis, qui parentum loco sunt, reverentiam eo potius abstinemus. Quia in contrahendis nuptiis non solum, quid liceat, sed etiam quid deceat, & honestum sit, spectandum est. Ita ad hunc casum *An.* 1666. responderunt *Theologi Leydenses, Heidanus, Coccejus & Hoornbekius*, ejusmodi nuptias repugnare honestati,quandoquidem in Conjugio duo fiunt una caro, ideoque eodem honore afficiendi ab eo, qui illum alterutri debet. Iam vero privignus vitrico honorem exhibere tenetur sicut matri, non tantum vivente sed & defuncta matre. Et privignus cum vitrico, sicut cum propriis parentibus vivere, eademque ipsius atque uxoris ejus amicitia gaudere & ipso familiariter uti debet, & similia. Quod Re-

Reſponſum fuſius videri poteſt in *Oper. Cocceji Tom.* VI. *Conſil.* XXI.

XIX. *Quæſtio quinta* quartæ cognata eſt, *An vitrico viduam defuncti privigni ducere*, vel, *An novercæ* (qui idem caſus eſt) *viduo defunctæ ſuæ privignæ nubere licitum ſit*? Jure civili hæ nuptiæ ſunt prohibitæ, non autem jure Canonico. Carpzovius hunc & præcedentem caſum, de vitrici privigna, conjungit, ſimulque prohibitos dicit *cit. lib. Def.* CI. & ſimul diſpenſabiles *Def.* CXIX. Vinnius ad Inſtit. I. Tit. X. §. 6. reſpondet ad ſententiam Papiniani, quod honeſtas & pudor naturalis non patiatur mecum matrimonio jungi uxorem ejus, qui mihi aliquando filius fuit propter matrem, quam in matrimonio habui. *Giſb. Voetius Polit. Eccleſ. Par.* I. *Lib.* III. *Tract.* I. *Sect.* II. C. V. *Quæſt.* V. ſcribit, Bezam & Theologos Auguſtanæ confeſſionis, Gerhardum, Pruknerum, Tarnovium & alios voluiſſe, *In matrimoniis conjungendis non ſolum inſpici debere, quod licet, ſed & quod honeſtum eſt.* Atque ita concludit: *Nos cenſemus abſolute & intrinſece tale conjugium, in foro poli & conſcientiæ illicitum non eſſe, interim ubi lege prohibetur, & diſpenſatio obtineri nequit, abſtinendum eſt: aut ſi rationes alicujus omnino ferant, ut tale conjugium ineat, & ſi forte res non eſt in integro, eo ſe conferat, ubi per leges licitum eſt.* Perplacet nobis hoc Venerandi Theologi, cæterorumque celeberrimorum virorum judicium.

XX. Sequitur *Quæſtio ſexta*, *An qui patris, avi vel proavi loco per adoptionem eſt, filiam neptem vel proneptem adoptatam ducere poſſit*? item an *tutori cum pupilla ſua, & ſuſceptori cum ſuſcepta ex ſacro baptiſmatis fonte matrimonium inire liceat*? Hanc quæſtionem operoſe tractarunt varii auctores. Nos breviſſimo reſponſo defungemur, nullam ſcilicet jure propinquitatis nobis prohiberi mulierem, quæ nec affinis, nec conſanguinea ſit, qualis eſt adoptata, tutoris pupilla & ſuſceptoris e baptiſmo ſuſcepta, inter quos nulla carnis propinquitas intercedit, de qua nobis ſermo. Quod ergo neque in jure naturæ neque in divino V. ac N. Teſtamento a Deo prohibitum, id nobis licitum eſſe audacter pronunciamus, ne per fictas cognationes conſcientiis infiniti ſcrupulorum laquei injiciantur.

C A-

CAPUT V.

Leges speciales de Incestu sororis, neptis & dimidiæ sororis ex noverca Lev. XVIII. 9. 10. 11. XX. 17.

TRes istas speciales leges iterum conjungimus, quia duo commata 9. & 11. de sorore agunt, cum aliqua differentia. Commate 7. & 8. prohibiti sunt proximi propinqui in linea adscendente, pater & mater cum noverca, filius & filia, vi relationis, quia nuditas patris & matris non nisi per filium & filiam retegi potest: nunc ordine sequuntur proximi propinqui in linea collaterali, soror nempe filia patris aut matris, & soror filia novercæ, ac utriusque frater, iterum vi relationis & præcepti. Quia fratri hic interdicitur matrimonio cum sorore sua, com. 9. 11. Quibus sociatur neptis in linea adscendente, filia filii vel filia filiæ, quæ vera sorore posterior est com. 10.

II. Lex de sorore non ducenda extat com. 9. ערות אחותך בת אביך או בת אמך מולדת בית או מולדת בוץ לא תגלה ערותן: *Nuditatem sororis tuæ, filiæ patris tui, aut filiæ matris tuæ, quæ genita domi, aut genita foris, nuditatem earum ne retegito.* Lex de nepte com. 10. ערות בת בנך או בת בתך לא תגלה ערותן כי ערותך הנה: *Nuditatem filiæ filii tui, aut filiæ filiæ tuæ, non revelabis nuditatem earum, nam nuditas tua sunt.* Denique de dimidia sorore com. 11. ערות בת אשת אביך מולדת אביך אחותך היא לא תגלה ערותה: *Nuditatem filiæ uxoris patris tui, genituræ patris tui, soror tua est, non revelabis nuditatem ejus.*

III. Commate 9. *soror* describitur, quod sit *filia patris aut filia matris, genita domi aut genita foris*, quæ phrases hic discutiendæ sunt, in quem finem primo audire libet Eliam Karæum nostrum, cæterosque Hebræorum Magistros. Primo Elias comma nonum hoc modo interpretatur: בת אביך אחותו מאביו ולא מן האם או בת אמך מן האם ולא מן האב מולדת בית היא אחותו מאביו או מולדת חוץ אחותו מן האם והנה חצי הפסוק האחרון פירוש חצי הראשון אמנם האחות שהיא מן האב ומן האם יצא אסורה ממשמעות מלת אחות והכמיך האחות אל אשת האב כדי להכמיך נקבה אל נקבה והקדימה מן בת הבן ובת הבת מפני שהאחות קודמת בזמן על הרוב מהבן והבת כל שכן מבת הבן ומבת הבת והקרים ערות אחות מן ערות האח ביעבור שהערוה לאת הכונה היא בעבור אשתו והאחות קרובה מאשת האח הודיענו הכתוב מזה הפסוק גם כן שהאדם אסור על שאריו אפילו שלא יהיו שארים מצד האב והאם יחד אלא שיהיה גם כן מעקר אחר: *Per* filiam patris tui *intelli-*

git sororem suam a patre suo, non autem a matre, aut filiam matris tuæ, *a matre & non a patre. Per* genitam domi *intelligit sororem suam a patre suo, per* genitam foris, *sororem suam a matre: Posterius dimidium commatis explicat dimidium prioris. Sed soror, quæ est a patre & matre genita, interdicta hic venit ex significatione vocis* אחות *soror. Conjungit autem sororem cum noverca, ut fœminam fœminæ jungat, eamque filiæ filii & filiæ filiæ præmittit, quia soror plerumque tempore prior est filio & filia, multo magis filia filii & filia filiæ. Præmittit etiam nuditatem sororis nuditati fratris, quia fratris nuditate intendit uxorem ejus, & soror propinquior est fratris uxore. Scriptura hoc commate etiam nobis ostendit, homini prohibitos esse suos propinquos, licet non sint propinqui respectu patris & matris simul, sed ex una duntaxat radice.*

IV. Per *filiam patris* R. Eliah denotari vult sororem, quæ mecum habet unum patrem, sed diversam matrem, & per *filiam matris* sororem, quæ mecum eandem matrem habet, diversum vero patrem. Quemadmodum eadem verba interpretantur Talmudici in *Cod. Maccoth cap.* 1 *fol.* 5. בת אביו שלא בת אמו ובת אמו שלא בת אביו *Filia patris intelligitur, quæ non est filia matris suæ, & filia matris suæ, quæ non est filia patris sui.* Quos imitantur R. *Bechai in Pentat. ed t. Crac. f.* 151. *col.* 1. *R. Moses Mikkozi præc.* 104. & 105. *neg.* & *R. Levi Barzelon. in Chinnuc præc.* 192. בין שהוא אחות מאב לבד בין שהיא אחות מאם לבד *sive illa sit ab eodem patre tantum* (id est consanguinea vel agnata,) *sive ab eadem matre tantum*, (id est, uterina soror) Germanam sororem R. Eliah ben Mose eodem hoc com. 9. nomine אחות *sororis*, Talmudici autem commate 11. interdictam volunt.

V. Quod additur, *quæ genita domi, aut genita foris*, idem R. Elias existimat cum aliis, esse exegeticum prioris, ut domi genita eadem dicatur, quæ prius dicta filia patris, & foris genita, quæ filia matris. Quem sensum etiam innuit Paraphrasis Chald. Onkelosi: דילידא בין אבוך מן אתא אוחרי או מן אמך מן גבר אוחרן *quæ genita est a patre tuo ex alia uxore, aut a matre tua ex alio viro.* Alii volunt esse verba exegetica proxime præcedentium verborum בת אמך *filiæ matris tuæ*, quæ vel genita domi, vel genita foris. Mihi autem magis arridet eorum Magistrorum sententia, qui per *domi genitam* intelligunt filiam e legitimo matrimonio, & per *genitam foris* filiam ex illegitimo matrimonio natam. Ita AbenEsra: מולדת בית שנולדה על משפט בית ישראל אחר אירושין וקדושין : מולדת חוץ מהמנהג

domi

domi nata quæ genita juxta ritum & morem domus Israelis post sponsalia & nuptias: & foris nata, hoc est, extra consuetudinem Israeliticam. Quæ verba ultima clarius expressit *Abarbenel in Pent. f.* 255. 1. ומולדת חוץ שהיתה אמה אנוסה או מפותה או הללה זונה שלא באישות *genita foris, cujus mater est vi vel illecebris compressa, aut profanum scortum, extra conjugium.* Eodem fere modo R. Levi.

VI. R. Salomon Jarchi: בין שאומר לו לאביך קיים את אמה ובין שאומר לו הוצא את אמה כגון ממזרת או נתינה *sive* (domus judicii) *dicat patrituo, serva matrem ejus,* (q.d. licita tibi est.) *sive dicat, fac eam egredi, sicut extraneam* sive *spuriam & Nethinæam.* Quam tamen expositionem improbat *R. Moses bar Nachman*, quod inde sequatur, שאחותו מן העריות לא תהיה בכלל האיסור הזה *sororem ejus ex incestu natam hoc interdicto non comprehendi.* Pariter R. Bechai loco ante citato, *sive sit soror tua* מן הנשואין *e legitimo conjugio, sive sit* מן הזנות *e scortatione.* Adeoque quæcunque soror ex patre vel ex matre hic interdicta censeri debet, sive legitime sive illegitime, ex incestu vel meretrice, aliave illicita muliere sit nata. Neque illa tantum meretrix est, quam ducere vetitum propter incestum, quo stricto sensu ab Hebræis accipi solet, sed late de quocunque scorto & prostibulo, omnibus ad scortationem exposito, intelligitur.

VII. Si observatio *Glassii l.* 3. *Phil. Sacræ Tract.* 7. *Can.* 8. *Conjunctionem disjunctivam*, aut, sive, *non semper separandi, sed sæpius distinguendi tantum, imo & conjungendi vim habere,* uti Lev. 4: 23. או הודע *aut notum* factum i. e. Καὶ & notum factum, juxta Lxx. & Prov. 30:31. (quibus adde Lev. 26: 41. Num. 15: 6. quæ tamen loca Kimchius per disjunctionem omnia exponit) quemadmodum in N. T. particulæ ἢ & εἴτε Matth. 5: 17. 1 Cor. 11:27. Cap. 12:13. c. 13:8. c. 15: 11. Col. 1:20. 2 Thes. 2: 15. copulative reddi & intelligi possunt, si, inquam, ista observatio & hic locum haberet, commate hoc 9. diserte interdicta videretur soror germana, *filia patris* או בת אמך *ET filia matris tuæ,* atque sic faciliori negotio solvi posset difficultas, quæ deinde e commate 11. nascitur. Sed communi interpretum sententia, particula או hoc loco disjungendi vim habet. Atque ista difficultas, commate 11. forte alia ratione solvi poterit. Ideoque progredimur ad aliam propinquitatem, quæ proponitur commate decimo, ad quod ita commentatur noster Karræus R. Eliah ben Moseh.

VIII. הכמיך הפרת אל הכנף כי כן דרך המציאות שהכנף קודם הפרח ועוד

מפני שבת הבת היא שאר השאר כמו שהאחות היא שאר השאר והבת יוצאת מקל וחומר שאם בת הבת אסורה כל שכן הבת עצמה ומהם אמרו שהניח הכתוב הבת כדי להעירנו על ההקש בעריות בינינן מבואר אשר אין חולק עליו ועל מאמר כי ערותך הנה: הוסיפו מם ואמרו מערותך הנה הטעם מערותך ממש או מאשתו שתקרא ערותו כמו שבארנו הודיענו הכתוב מזה הפסוק שאסור האיש על שארי שאריו ואסור אמות האמות נתחזק גם כן מזה המאמר כי בת הבת הפך אם האם והדבר יתבאר מהפכו וכמו שברת הבת ער למטרה באסור כן אם האם ער למעלה באסור:

Quod eſt, ſi interpreteris: *lineam rectam conjungit cum collaterali, ſiquidem hæc eſt rerum exiſtentium ratio, ut ora ſive ala ramo præponatur. Cum autem filia filiæ ſit propinqua propinquæ, quemadmodum ſoror etiam eſt propinqua propinquæ, filiæ interdictum diſcitur ex argumento a majori; nempe ſi filia filiæ prohibita, multo magis filia ipſa. Nec deſunt, qui aſſerant, Scripturam filiam omiſiſſe, ut nobis in inceſtu viam monſtraret ad argumentationem, in re clara, ubi nulla de ea diſputatio. Atque ad illa verba*, quia nuditas tua ſunt, *addiderunt mem, dicendo* מערותך *ſunt* ex nuditate tua, *id eſt, ex tua propria vel uxoris nuditate, quæ vocatur turpitudo ſive nuditas ipſius, quemadmodum expoſuimus. Hoc commate Scriptura nobis oſtendit, viro propinquos propinquorum ſuorum eſſe prohibitos: interdictum matrum matrum hoc dicto quoque corroboratur, quoniam filiæ filiæ mater matris opponitur. Quæ res evidens eſt ex ſuo oppoſito. Sicut enim filia filiæ prohibita eſt deſcendendo, ita mater matris aſcendendo, ſive in linea recta aſcendente.*

IX. Quivis videt, conjugio cum nepte ex filio aut filia hic interdici, ſive legitima ſit filia aut neptis, ſive ſpuria, cum nepos & neptis filiorum ſint loco, ſicut avus & avia loco parentum. Nec minus hic per neptem ſenſim deſcendendo proneptis & abneptis & omnes deſcendentes denotantur, ac commate ſeptimo omnes majores in linea aſcendente. Recte autem adnotat noſter Karæus, filiæ mentionem nullam eſſe factam, ut inde colligeremus, argumentationi locum eſſe in inceſtu, & plures gradus eſſe prohibitos, quam qui hic ſunt a Moſe nominati: Interdicto enim gradu remotiore, nemo dubitare poteſt, quin propinquior etiam ſit prohibitus, quemadmodum & reliqui Rabbini filiam ex hoc præcepto per וחומר קל i.e. *argumentationem a minori ad majus* ſive גזרה שוה *argumentum a pari*, eliciunt, quæ etiam ex commate 7. & 8. facile elici poteſt.

X. Deniqúe ſequitur comma undecimum, quod torquet interpretes, nec difficultate caret, ob præcedens comma nonum, quod idem interdictum continere videtur. Id tamen neutiquam ſapien-

sapientiæ divinæ convenire existimamus, ut unius ejusdemque præcepti dicatur repetitio instituta, in catalogo & serie interdictorum, quæ omnium fere consensu plures personas comprehendunt, quam hic expressæ leguntur. Quamvis non desint, qui rationes adducant, ob quas Deus, quod obscurius & implicite dictum versu 9. specialius determinaverit versu undecimo, nempe ob frequentiam ejusmodi nuptiarum inter Ægyptios & Cananæos. Celebris Sacrarum literarum Interpes *Franc. Junius* hoc modo conciliat, ut sensus sit versus undecimi, ne cum nepte quidem patris aut matris ex altero tantum parente conjuncta nobis conjugium ineundum esse; hic enim accipi oportere nomen Hebræum בת id est *filiæ* pro *nepte*, demonstrari, putat, ex duorum versuum proxime præcedentium comparatione, quia versus nonus lineæ collateralis est, & versu decimo ad descendentem lineam transitur: ex quo sequi vult, hunc quoque versum lineæ descendentis esse ac non collateralis. Verum enim vero etsi non nego, filiam interdum pro nepte sumi in Scriptura, & filium pro nepote, eam tamen significationem in hisce præceptis locum habere, non immerito liceat dubitare. Et istius transitus lineæ collateralis ad adscendentem alia ratio dari potest.

XI. R. Elias ben Mose hunc versuum nexum ostenditad comma 11.

הסמיך הכתוב שאר הרבק בשאר על שאר השאר כי בתחלה אסר השאר ואחר כן רבק השאל ואחר כן שאר השאר והוצרך גם כן בשאר רבק השאר והסמיכו אל זה ואף על פי שהיה ראוי להזכירו אחר רבק השאר מפני שהרבק בשאר הוזכר שמה מפני האב שהזכיר תחלה אמנם זכירתו היה ראוי הנה *Scriptura in propinquitate conjunxit propinquam adhæsionis* (sive affinitatis, ut nos loquimur, nempe novercæ filiam) *propinquæ alterius propinqui* (filiæ filii) *Nam primo vetuit propinquam* (com. 7.) *dein affinem propinqui* (com. 8.) *postea propinquam propinqui* (com. 9. 10.) *Ergo etiam vetari oportuit propinquam in affinitate, quam ei adjunxit. Quamvis enim convenisset, ut hæc commemoraretur post affinem propinqui, quæ ibi* (com. 8.) *refertur propter patrem, cujus primo fecit mentionem, hic tamen recte memoratur.* Quasi dicat, affines quidem conjungi potuisse, nempe novercam & novercæ filiam, quarum meminit Moses com. octavo & undecimo, sed hunc ordinem observatum, ut præmissæ primæ propinquitati in consanguinitate succederet prima propinquitas in affinitate; & propinquam propinqui, sororem nempe ac filiam filii vel filiæ exciperet propinqua propinquæ in

affinitate, qualem esse putat filiam uxoris patris, commate undecimo.

XII. Talmudici Doctores commate undecimo germanam sororem ex utroque parente genitam intelligunt, quorum mentem nobis exhibet *R. Moses Mikkozi in libro præcept. magno Par. 1. præc.* 104. 105. e Codice *Maccoth. cap.* 1. *f.* 5. בת אבין ובת אמו מניין שהרי היה לו לכתוב ערות אחותך כתמא אם היה בא לאסור בכל עניין תלמוד לומר ערות בת אשת אבין מולדת אבין אחותך היא לא תגלה ערותה ואף על פי שבקל וחומר היה יכול ללמוד דבר זה הוצרך מקרא זה ללמוד שאין מזהירין לאוין מדין קל וחומר: הבא על אחותו שהיא בת נשואת אבין תייב שתים משום ערות אחותך לא תגלה ואחת משום ערות בת אשת אבין לא תגלה שיש כאן שני לאוין אבל על אחותו מאמותו אביו אינו חייב אלא משום אחותו בלבד ועונשה מפורש בפרשת קדושים ואיש אשר יקח את אחותו ונומר: *Unde probatur, filiam patris sui & filiam matris suæ esse veritam. Si enim omnimodo voluisset prohibere sororem*, nuditatem sororis tuæ *simpliciter scribi oportuisset? Scriptura dicit, nuditatem filiæ uxoris patris tui, quæ genita est a patre tuo, soror tua est, nuditatem ejus ne retegito. Quamvis enim hoc ipsum per argumentum a fortiori discere potuissemus, necessarium tamen fuit hoc comma, ut doceremur, non admonere præcepta negativa ex jure argumenti a fortiore. Qui rem habet cum sorore sua, quæ est filia legitime ducta patris sui, is duplicem reatum habet; unum propter interdictum de non retegenda nuditate sororis tuæ (com. 9.) alterum propter interdictum de non retegenda nuditate filiæ uxoris patris tui (comm. 11.) quandoquidem hic duo occurrunt præcepta negativa. Sed si pater ejus vi aliquam stupraverit, non habet nisi unum reatum respectu interdicti de sorore non ducenda, cujus peccati pœna declarata est Levit.* xx. 17. Idem videre est in *Maymonide Hilchoth* איסורי ביאה *Cap.* 2. & *Talm. Babyl. Cod. Jebammoth Cap.* 2. *f.* 22. *a.* Quotquot eos sequuntur, sororem hanc ex utroque parente genitam, volunt.

XIII. Ab his longe diversum sentiunt Doctores illi Hebræorum, qui se vocant Karæos. i. Scripturarios, quorum varias sententias profert Cl. *Selden. Ux. Ebr. l.* 1. *Cap.* VI. Nonnullos *filiam a patre tempore, quo matrem ejus acceperit educatam* sive adoptatam intelligere, exemplis 2. Sam. XXI. 8. coll. cum cap. VI. 23. XVIII. 19. Gen. XXX. 3. L. 23. A quibus non est alienus illustris Grotius, qui hanc Sadducæorum mentem esse, docet, quod forte didicit ex *Aben Esræ Commentario in Legem*, qui Talmudicorum sententia proposita, addit: והצדוקים אמרו שאיננה בת אם ויפרשו מולדת אבין שגרלה אבין *Sadducæi statuunt, non indigitari filiam matris,*

& exponunt voces moledet abicha *de ea, quam educavit pater tuus*; Quod iisdem locis a Seldeno citatis confirmat. Atque ita ad comma 9. allegat eos, qui מולדת בית ומולדת חוץ exponunt *de domi aut alio loco, extra domum patris, educata.*

XIV. Subjungit Seldenus aliam Karæi Enanis interpretationem, *de filia genita ex alio viro, quando scilicet proles ex eadem est itidem a patre susceptа*; & aliam eorum, qui pariter legem de filia uxoris patris ab alio viro susceptam omnino capiendam, sed vocabula illa, *genitam ex patre, & sororem*, metaphorice inserta, & personalem conjugum seu patris & novercæ unitatem iis innui, volunt; vel adjici ea vocabula asserunt, non alio sensu, quam *ut inde discas, quicunque ad eam accedat, non minus peccare, quam qui accedat ad sororem revera germanam*, sicut versum istum 11. explicuit Rabbenu Jehosua. Sed nemo eorum clarius istud negotium expressit quam noster Elia ben Mosche, quem & hic audire lubet.

XV. Is exposita Talmudicorum mente, Aben Esram, Doctores suos defendentem & Karæos mendacii accusantem, convitiis proscindit, atque ita ad versum 11. commentari pergit: וחכמינו אמרו שהבת הזאת היה בת אשת האב מאיש אחר ואמרו שבת אשת האב כמו בת בעל האם במשפט והנה לפי זה תהיינה חמש אחיות מן האב לבד מן האם לבד מן האב ומן האם בת אשת האב בת בעל האם ובת אשת האב קראה הכתוב מולדת ואחות והוא שם של תורה: *Sed Sapientes nostri* (Karæi) *dicunt, hanc esse filiam novercæ ex alio viro, asserentes, filiam novercæ in jure similem esse filiæ vitrici. Juxta hanc igitur interpretationem quinque sorores hic erunt interdictæ, soror ex solo patre nata, ex sola matre soror, item e patre & matre simul, filia novercæ, & vitrici filia. Cum autem filiam novercæ Scriptura* moledet *genitam & sororem* appellat, hoc est nomen legis.

XVI. Et paulo post: *Dixit sapiens Rabbenu Jeschua, Scripturam istam filiam novercæ ex alio viro, revera nomine* מולדת ואחות genitæ (*a patre*) & sororis *insignire, ut lex eam ita appellando assimilaret veræ sorori in scelere appropinquationis & accessus ad eam.* Et sapiens Rabbenu Aaron auctor עץ חיים sive *Libri vitæ* asserit, filiam novercæ appellari sororem a lege, cum tamen sit soror adjectitia, sive quasi soror, sed non interdictam esse sororem hujus quasi sororis, nec esse duos fratres analogicos s. quasi fratres uni personæ prohibitos, multo minus aliis duobus fratribus analogicis sive metaphoricis, *i. e. eorum uxoribus.* Denique subjungit Eliah, *Sapientem Rabbenu Aaro-*

Aaronem hunc versum 11. in suo libro MS. ita scriptum habere: ערות נרת אשת אבין לא תגלה מולדת אבין אחותך היא לא תגלה ערותה *Nuditatem filiæ novercæ tuæ ne retege: ex patre genita, soror tua est, ne retege nuditatem ejus.* Et *R. Salomonem Hannasi* seu *Principem* in epistola ad R. Aaronem Concionatorem data affirmasse, hunc versum ista voce carere, atque hoc modo legendum: *Nuditatem filiæ novercæ tuæ ne retege: genita &c.* Cujus rei rationem dedit, quoniam non nuditatem nuditatis, sive duas personas in hoc versu prohibuit, quemadmodum in versu 9, nuditatem *sororis tuæ* &c. siquidem ibi addit, *nuditatem ipsarum.* Unde cognoscimus, inquit, in hoc versu deesse istas voces לאתגלה *ne retege.* Nam in eo nomina מולדת אחותך היא *genita, soror tua est*, nomina sunt legalia, de filia novercæ, sicut in versu 14. Si vero sit nuditas nuditatis, tunc deficiet vau in מולדת ut illud scriptum sit pro ומולדת q. d. nuditatem novercæ tuæ, & genitæ a patre tuo ne retege. Sed addit, errorem irrepsisse in ejus librum, in quo Sapiens ille ita legerit, non autem errorem esse in lectione.

XVII. Hanc materiam Eliah ben Mosche in *radice* ſ. *regula sua quinta*, ad quam provocat, *de binis propinquis, qui sint interdicti binis propinquis* juxta versum 11. sequentibus illustrat exemplis. *Elimelech habet filium, cui nomen Machlon, & ducit uxorem aliquam nomine Rachel, quæ etiam filiam habet Iaëlem. Racheli alius maritus est Jacob, qui habet filiam, cum alia uxore; Dinam. Iaël igitur est soror adjectitia Dinæ, & Machlon frater adjectitius Jaëlis. Igitur Dinah est soror adjectitia, vel quasi soror, sororis adjectitiæ Machlonis. Procul omni dubio autem illa est prohibita, quia si Machlon Dinam duxerit, Rachel prohibita est Jacobo, quandoquidam Jacob & Dinah duo sunt propinqui, pariterque Elimelech atque Machlon bini propinqui. Atqui bini propinqui interdicti sunt binis propinquis... Igitur Machloni Dinam ducere non licet, utpote quæ est soror sororis ejus adjectitiæ; Iaël autem adhuc aliam habet sororem adjectitiam alio respectu, quæ non est prohibita Machloni. ex. gr. Pater Jaëlis, cui nomen Schealthiel, præter Rachelem, aliam habet uxorem, cui nomen Machla, & filiam, quæ vocatur Kezia. Hæc Kezia est soror adjectitia Jaëlis, quæ est soror adjectitia Machlonis. Et nulla ratio est interdicti, si Machlon ducat Keziam, quia Machla cum Kezia sunt bini propinqui, & Machlon cum Elimelecho bini propinqui. Ast si Machlon, duxerit Keziam Elimelecho non licet ducere Machlam matrem ejus. Hic subsistit prohibitio, nec pergit ulterius. Si vero Elimelecho adhuc sit alia uxor, cui nomen Hanna, & filius, qui vocetur*

Sa-

Samuel, tunc Samuel erit Machlonis frater analogicus, & Machlon frater adjectitius Iaëlis, & Jaël si habeat sororem ex Schea'tiele patre suo, cui nomen Thamar, tunc Machloni ducere licet Thamarem, sed Samuel Jaë'em ducere nequit, quandoquidem Jaël cum matre sua Rachel duo sunt propinqui, & Hanna cum Samuele filio suo bini sunt propinqui. Et si Samuel ducat Jaëlem, Racheli prohibitum est accipere Hannam, & interdictum, quo fœmina fœminæ prohibetur, transit ad ejus maritum, qui est Elimelech. . . Quod si vero Samuel Keziam, & Machlon Machlam matrem suam duxerit, id nulla ratione est interdictum. Pariter prohibiti sunt duo fratres metaphorici (sive analogici, sive quasi fratres) duabus sororibus metaphoricis. Etenim Jaël ac Dinah duæ sunt sorores analogicæ, & Machlon cum Samuele duo fratres analogici; atqui Machloni, ut supra visum, licitum non est Dinam ducere, neque etiam Samueli ducere licet Jaël'em, quia bini propinqui prohibiti sunt binis propinquis. Ast interdictum, quo mas mari prohibetur, ad ejus uxorem transit, quemadmodum interdictum, quo fœmina fœminæ prohibetur, ad ejus transit maritum, & cætera. Hactenus Karæus noster Eliah ben Mosche.

XVIII. Isti igitur Karæi, quinque fratrum & sororum species comm. 9. & 11. interdici volunt, sororem & fratrem e patre tantum, e matre tantum, & ex utroque parente, quos *veros fratres & veras sorores* vocant; quarto novercæ filium & filiam, quinto vitrici filium & filiam, quos *metaphoricos & adjectitios*, sive *quasi fratres & quasi sorores* nuncupant, quoniam in iis nulla est ratio propinquitatis, sed vulgari notione ita dici, & veris fratribus ac sororibus in accessus & congressus scelere assimilari, existimant. Atque ita Jacobo, Isaaci ex Sara filio, Keturæ (quæ æque ac Sara uxor Abrahami) filiam, e priori marito, antequam Abrahæ nupta, genitam filiive uxorem ducere, vetitum esse affirmant. De reliquis binis propinquis interdictis binis propinquis postea videbimus.

XIX. Karæorum sententiæ consona videtur *Junio-Tremel. & Joh. Piscatoris versio*, quæ voces אבין מולדת transtulit, *cognata* vel *cognatæ patris tui*. **Welche tochter deines weibes deinem vatter verwand worden ist / nemlich durch den heyrath ihrer mutter.** Quam secutus Ant. Matthæus JCtus, in Disp. de fundamentis quibusdam juris aliter jaciendis, comprivignorum conjugium absolute interdictum contendit. Sed præ omnibus aliis renovavit istam Karæorum opinionem, cujus tamen non meminit, insignis Hebræus *Samuel Bohl Pomeranus, Tractatu contra Matrimonium Comprivignorum, Rostochii an.*

chii an. 1637. *edito* præter Junii, Tremellii & Piscatoris versiones, pro se allegans *Steph. Menochium Jesuitam & Dan. Cramerum* Lutheranum. Ipse autem ejusmodi conjugium certo in casu duntaxat prohiberi pronunciat, cum scilicet novus partus parentum matrimonio comprivignorum intercedit, (quæ sententia coincidit cum illa supra allegata Karæi Rabbenu *Enan* dicti *Principis*,) quod probat ex phrasi אבין מולדת quam vertit, *quæ* (scil. uxor patris tui, seu noverca) *est genitrix patris tui*, seu *pariens patri tuo*. Eodem modo activam significationem tribuit voci *moledeth* com. 9.

XX. Argumenta, quibus comprivignorum nuptias illicitas & vetitas esse probat, præcipua hæc sunt. 1. Si jam triplex soror nominata fuerit com. 9. primo filia patris tui, quæ dimidia soror est a matre; secundo filia matris tuæ, parientis domi, quæ est filia matris & patris; & tertio filia matris tuæ, parientis foras, quæ est soror dimidia a patre. Ergo in versu 11. nisi admittatur tautologia, describitur soror comprivigna. Eo fine citat varias variorum versiones *Tractatus* prædicti *Par.* 1. *Secundum* argumentum desumit a vocabulo מולדת, quod est participium in conjugatione Hiphil, activam significationem habens, ideoque passive non est reddendum, *quæ nata est*, ut ad filiam natam referatur, sed active, *quæ genitrix est patris tui*, & ad uxorem patris *parientem patri*, vel *quæ patris genitrix est*, referendum. *Tertio* urget *Parte* 11. *fundamentum*, ab ipso Deo hisce gradibus illicitis subsstratum quod est *carnis propinquitas* Lev. XVIII. 6. Quia inter comprivignos eorumque parentes oritur cognatio, primo per matrimonium parentum quæ ante non obtinuit, quia fiunt una caro, atque ita filiorum reciproce sunt pater & mater; secundo ex novo partu, qui est cum quovis comprivigno dimidius frater vel dimidia soror, atque ita cum utroque una caro. Additque *Cap.* VIII hanc regulam generalem: *Quamcunque personam ut consanguineam ducere mihi non licet, ejus personæ immediate consanguineam etiam ducere non licet, seu ejus carnem ducere lege prohibeor.* Atqui novum partum novorum parentum ego ducere non possum, quia est meus consanguineus, ergo nec ejus sororem ducere possum, quia illa soror cum illo novo partu est una caro; quam regulam confert cum aliquot Chemnitianis. Denique *quartum* argumentum, qui comprivignorum matrimonium improbatum eunt, a conscientiæ tranquillitate petunt, in rebus dubiis, atque a scandalo, quod inde apud simplices & infirmos oritur. Ad singula argumenta ordine respondebimus.

XXI.

XXI. Sadducæorum primo sententiam quod attinet, cui acutissimus Grotius quadantenus adstipulatur, de *filia educata* sive *adoptata*, ea nullo nititur fundamento, quandoquidem vox מולדת non adoptionem, sed *generationem & cognationem ex generatione* infert, a ילד *genuit, peperit*; adeoque מולדת & נדלה *genitura* sive *nata & educata* in lingua sancta non sunt unum idemque. Ne dicam, quod illa adoptio non vera & naturalis, sed ficta tantum sit cognatio, ubi nulla carnis commixtio sive propinquitas intercedit, quemadmodum visum est capite superiore. Neque illi figmento comprobando sufficiunt loca a Karæis sive Sadducæis allata. Siquidem nec Rachel peperisse dicitur liberos, quas famula Bilham *peperit super genua ejus* Gen. xxx. 3. nec Joseph filios Machir & Menasse genuisse legitur. Gen. L. 23. sed *nati sunt super ejus genna* sive *femora*, quod reddit Chaldæus Paraphrastes וזבי יוסף & *nutrivit eos Joseph*. Cum igitur Rachel & Joseph hosce liberos, ab aliis conceptos & editos, non simpliciter *peperisse* aut *genuisse* dicantur, sed ab aliis nati & geniti *super eorum femora* tantum referantur, non video, quid præsidii inde peti queat, ad interdictum filiæ adoptatæ & educatæ eliciendum ex Levitico, ubi simpliciter dicitur מולדת אביך *genitura patris tui*, sive *quæ genita a patre tuo*. Neque id etiam infert locus 2. Sam. xxi. 8. ubi versio Junio-Tremelliana commode dilucidationis ergo inserit vocem *fororis*, quod sc. David ceperit quinque filios fororis Michalis filiæ Saulis, quos pepererat (soror Meroba) Hadrieli. Non enim Michol nupsit Hadrieli, sed Meroba 1. Sam. xxv. 44. coll. 2. Sam. iii. unde & Græci non vertunt, *quos peperit*, sed τῆς τεχθέντας *qui geniti sunt* Adrieli nempe ab uxore ejus Merob. Etsi igitur haud diffitemur, educationem & adoptionem æque olim ac hodie fuisse in usu, nulla tamen lex, nulla ratio est propinquitatis, quæ dicter a matrimonio filiæ educatæ & adoptatæ mihi esse abstinendum. Adeoque interdictum de ejusmodi matrimonio intelligi nequit. Quod confirmatur in *Schylchan Aruch parte* 4. *num.* 15. §. 11. *Privigna in domo eadem inter fratres educata permissa est, neque curamus quod externe videatur esse soror ipsorum.*

XXII. Illud magis controversum, an filia novercæ ex alio marito sit prohibita, quod cum Karæis supra memoratis urgent alii viri eruditi. Hanc me diu multumque torsisse opinionem, neutiquam fateri erubesco. Sed non solus ego, cui hoc interdictum negotium facessit. Sunt maximi viri tam in Hebræis, quam Chri-

ſtianis Doctoribus, quibus conciliatio viſa difficilis. Id tamen a me impetrare nequeo, ut credam cum Talmudiſtis, commate 11. ſororem germanam ex utroque parente eſſe interdictam, quam ſententiam amplexus eſt *Luc. Oſiander* in ſua paraphraſi ita verba textus & ſenſum reddens: Turpitudinem filiæ uxoris patris tui, quam peperit patri tuo, & eſt ſoror tua, *ex patre & ex matre*, non revelabis: *id eſt, non duces germanam ſororem, quæ utriuſque parentis ratione ſoror tua ſit.* Duo enim huic interpretationi maxime obſtare videntur, primum quod interdictum de vera ſorore interdicto in verſu nono de dimidia ſorore, debuiſſet præmitti, tanquam prima & proxima propinquitas in linea collaterali, quemadmodum veri patris matrimonium vetitum præcedit interdictum concubitus cum noverca comm. 7. 8. hic autem ipſi filiæ filii ac filiæ filiæ, ſive nepti poſtponitur. Deinde conſtat ex hoc commate octavo præcedente, & Cap. xx. 11. Deut. xxiii. 1. אשת אב de *noverca* dici, quæ a vera matre diſtingui ſolet, ideoque de vera matre, atque de ſorore germana ex utroque parente genita, comma undecimum non videtur eſſe intelligendum.

XXIII. Quid ergo? Non idcirco opus eſt, ut ad differentiam conſtituendam, verſu 11. prohibeatur conjugium privigni cum privigna, ne idem præceptum repeti videatur, cum aliæ in promptu ſint ſolutiones. Si enim particulæ אֵת quæ *aut* verti ſolet, de qua Th. vii. non disjungendi, ſed copulandi vim tribuamus, quemadmodum Lev. iv. 23. xxvi. 41. hoc modo textus erit vertendus: *Nuditatem ſororis tuæ, filiæ patris tui, ET filiæ matris tuæ &c. non revelabis.* Atque ita omnis tollitur difficultas. Cui tamen a communi verſione & interpretatione recedere religio eſt, & diſtinctionem præferre placet, ei alias ſuppeditamus ſolutiones.

XXIV. Si Celeber. Virum Lud. de Dieu audiamus, verſ. 9. „agitur de filio ſecundarum nuptiarum, cui prohibetur conju„gium cum dimidia ſorore ex primis nuptiis, ſive ea ſit filia „patris, i. e. quam pater ex defuncta conjuge, ſive filia matris, i. „e. quam mater ejus ex defuncto marito ſuſceperit. At v. 11. „agitur de filio primarum nuptiarum, cui prohibetur conjugium „non cum privigna, ſed cum dimidia ſorore ex ſecundis nuptiis, „quam noverca ejus patri ipſius pepererit, quæ ideo vocatur filia „uxoris patris tui, i. e. novercæ, ſed ſic ut eadem dicatur nata „ex patre tuo, ut ne privigna intelligatur. At, inquies, v. 9.

idem

„idem vetatur. Ergo idem per ταυτολογίαν repetitur. Resp. etsi „unum ex altero sequatur, non tamen esse prorsus idem. Quum „enim filius secundarum nuptiarum defunctam patris ex primis „nuptiis uxorem non possit novercam suam ducere, sed eam tan„tum, quam pater secundis nuptiis duxit, discrimen hic aliquod „merito statuitur. Quoniam enim secundarum nuptiarum filius „dicere potuisset, hæc filia, quam pater meus ex priore conjugio „suscepit, ex tali matre est, quam ego nec lege naturæ, nec ci„vili lege matrem unquam agnovi, quippe ante me natum de„functam, Ergo licitum mihi est ejus conjugium; vetat id Deus „v. 9. fieri. At quoniam primarum nuptiarum filius regerere potuis„set, filio quidem secundarum nuptiarum non licere eam ducere, „quod hæc illum necessario ætate vinceret, se vero eam ætate „superare, ideo & hoc vetat Deus v. 11. Ita satis argute doctiss. *de Dieu.*

XXV. Facultas Theologica Jenensis, cujus judicium circa hunc casum exhibet nobis *Dedekennus in Appendice ad Thesauri Consil. & Decis. Volum.* III. *Lib.* III. *Sect.* VI. *Num.* I. hoc modo versus distinguit, ut nono prohibeatur soror filia patris aut matris *domi nata*, id est *germana*, atque *foris nata* ex illegitimo matrimonio; vel a matre, extra patris domum ab alio viro nata, ut ita hæc sit uterina, & dimidia soror a matre. Sed v. 11. inter filium patris & novercæ filiam, ab eodem patre genitam, adeoque inter filium & dimidiam sororem a matre prohibitum matrimonium. Id extra omnem dubitationis aleam ponimus, prohiberi hic novercæ filiam, quæ non est prohibita versu præcedente 9. Neque video, quomodo verborum ordo ferat, ut sic etiam versum 11. transferre liceat cum Seldeno *Ux. Ebr. l.* I. *c.* IV. *Turpitudinem filiæ uxoris patris tui* (*quæ autem ex patre tuo nata est soror tua est.*) *non revelabis.* Quasi in parentheſi tantum illud de germana ante interdicta accederet. Quod nec necessario suadent versiones ab ipso allegatæ, ut cuique inspicienti fit manifestum. Et hæc est communis Hebræorum sententia, filiam uxoris patris esse sororem ex patre: *Maymon. Hil. Isuri Biah. cap.* 2. בת אשת אביו שהיא אחותו מאביו הרי היא ערוה עליו שנאמר ערות אבין מולדת אבין. *Filia uxoris patris, quæ est soror ex patre, illa est ut incestuosa prohibita, juxta illud: Non revelabis nuditatem filiæ uxoris patris tui, genitæ a patre tuo. R. Levi Barzel, in Chinnuc prec.* 192. *Dicunt Ma-*

gistri nostri, præcise & proprie requiri, ut sit filia uxoris patris ejus, quæ soror ejus, id est, quam genuit pater ejus: Filiam vero uxoris patris ex alio genitam marito, nulla ratione prohiberi, sed omnino ei licere cum illa matrimonium inire.

XXVI. Reliqua argumenta, a Sam. Bohl contra comprivignorum nuptias allata, solvere difficile non est. Quod enim *secundo* loco urget, vocem מולדת *molédeth* habere activam significationem, & *patris genitricem* notare, id nondum probatum est. Nam juxta subtilissimum Grammaticum *R. Dav. Kimchium* in *libro Radicum* והשם מולדת בית או מולדת חוץ. או הוא תאר והוא הנכון. *est nomen moledet Levit.* XVIII. 9. *aut est Toar sive nomen participiale, & hoc est rectum.* nempe ut sit *genita, nata, oriunda.* ויהיה מולדת שם תואר על משקל מחמצת בשלמים ומורעת בנחים *Eritque forma* מְחֻמָּצֶת *fermentatum, quod est ex perfectis* & מוּרָעֶת *quod est ex imperfectis & quiescentibus.* Adeoque significat nativitatem, genituram, generationem passivam, progeniem, cognationem, fatentibus Lexicographis Buxtorfio, Pagnino, Avenario, Schindlero, Castello, Coccejo. Gen. XLIII. 7. diligenter vir iste quærebat *de moladtenu* i. e. *de prole nostra*, de liberis nostris; non de prosapia, sicut vertit Bohlius, quandoquidem ea ipsi nota erat. Conf. cap. XLVIII. 6. Ezek. XVI. 4. & Gen. XI. 28. XII. 1. XXIV. 7. XXXI. 13. Ita ergo reddi potest מולדת Levit. XVIII. 9. 11. per generationem, genituram, prolem.

XXVII. Aut מוֹלֶדֶת erit scriptum pro מוֹלֵדֶת participium Hiphil activæ significationis pro participio passivo Hophal, sicut Lev. IV. 23. הוּדַע pro הִודִיעַ, & Gen. XLIX. 4. הוּסַר Exod. XXXVI. 7. וְהוּסַר pro schurek habetur cholem in Hophal. Atque ita legisse videntur מוֹלֶדֶת antiquissimi Interpretes, Græci ἐνδογενὴς ἡ γεγεννομένης Chaldæus & Syrus דילידא *quæ genita.* Arabs مولودة quod est participium passivum, nec per nomen explicari potest, fatente ipso Bohlio, propter additam particulam من quæ *a* vel *ex* denotat, adeoque est *nata a patre.* Quos imitati sunt Pagninus, Ar. Montanus, Munsterus, Lutherus, versio Gallica, Belgica, Anglicana, a quibus vox מולדת passivo sensu expressa est. Accedit, quod verbum ילד *gignere & parere* in Conjug. Kal quidem de maribus & fœminis, sed in Hiphil de maribus usurpetur, ideoque ejus participium מולדת non potest notare *matrem parientem* vel *genitricem*, quam Scriptura designat participio conjugationis Kal יולדת Lev. XII. 7. Prov XVII. 25. Cant.

25. Cant. VI. 8. Ieſ. VII. 14. Ier. XVI 3. XXXI. 8. L. 12. Et ſi vel haberet ſignificationem activam, non tamen ſignificaret אבין מולדת *pariens* vel *quæ peperit patri tuo*, cum eo ſenſu litera ל præfigenda foret, ſicut Gen. XVI. 15. 16. XVII. 19. 21. ſed *pariens patrem*, ut Ier. XVI. 3. ſcribitur *de matribus* אותם היולדות, & *patribus* אותם המולידים *qui genuerunt ipſos*. Quæ tamen interpretatio hoc loco foret abſurda. Nec ullus Karæorum, ut ſupra vidimus, ad probandum interdictum matrimonii cum novercæ filia ab alio marito, hoc argumento uſus eſt, a ſignificatione vocis deſumpto, ſed potius genitam, i.e. quaſi genitam, & ſororem quaſi ſororem volunt a Moſe nuncupatam.

XXVIII. Ad *tertium* argumentum eorum, qui comprivignorum connubia improbant, reſpondemus, inter eos ex parentum matrimonio vinculum non oriri. Quamvis enim inter ſe fratres & ſorores aliquo modo dici queant, non intercedit tamen שאר בשר *propinquitas carnis*, quæ omnis interdicti fundamentum eſt com. 6. Neque ex eo, quod inter novum iſtum partum & comprivignos communio ſanguinis oriatur, ſequitur, inter ipſos comprivignos talem cognationem oriri, ut unus alteri ſit caro carnis ſuæ, quandoquidem inter ipſos non eſt nova generatio, nec ſanguis a deſcendentibus in adſcendentes, ſed vice verſa ab aſcendentibus in deſcendentes derivatur. Adeoque iſtius argumenti, *quam perſonam ut conſanguineam ducere prohibeor, ejus immediatam conſanguineam ducere prohibeor. At novum partum novorum parentum ego ducere prohibeor. Ergo & ejus ſororem, tanquam immediatam conſanguineam*, major propoſitio ſimpliciter vera non eſt; ſed ita reſtringenda, ſi ratione ejuſdem ſtipitis ei ſit conſanguinea, ratione cujus illa mihi conſanguinea eſt Sed in præſenti caſu tantum ratione alterius ſtipitis talis eſt. Ita amitam meam ut conſanguineam ducere non licet Lev. XVIII. 12. cujus tamen filiam ipſi immediate conſanguineam ducere vetitum non eſt: & fratris mei uxorem ducere non licet, fratriæ tamen ſoror non eſt prohibita. Nec quidquam ſolidi repoſuit Bohlius ad celebris Theologi judicium, qui difficultatibus iſtam ſententiam involvi pronunciavit, nempe, ſi comprivigni non præſente novo partu matrimonium contraxiſſent, & vero poſt contractum matrimonium novi parentes novum partum ederent, anne ob id matrimonium comprivignorum, juxta iſtam ſententiam, diſſolvendum foret, ut nefarium. Quod inconveniens eſt. Reſp. enim Bohlius, comprivignos, cum videant, parentes ſuos natu-

naturaliter adhuc posse generare, non inire debere matrimonium, ne partus subsequens illud faciat nefarium & abominabile.

XXIX. Ad *qua tum* argum. respondemus, nos minime negare, ab ejusmodi conjugiis, abstinendum esse eis, quibus inde scrupulus in conscientia oritur. Quia oportet nos esse certos in actionibus nostris, an Deo placeant nec ne; & speciem mali vitare 1 Thess. v. 22. Ideoque comprivigni similesque personæ moneri possunt, non sine causa ejusmodi nuptias esse appetendas, qua data, nihil hic esse periculi remur, postquam probatum dedimus, ejusmodi personas remoto satis consanguinitatis gradu a se invicem distare, & in sacro Codice tale matrimonium minime prohibitum videri.

XXX. Si jam quæratur *primo*, An viduus viduam, postquam hujus filia cum illius filio se desponsavit, in uxorem ducere possit? R. Affir. per datam textuum expositionem Lev. XVIII. 9. 11. Et ejusmodi casus a *Facult. Theol. Jenensi permissos esse*, docet Dedekennus loco ante citato, in *Append. Thes. Consil. ad vol.* III. *lib.* III. *Sect.* VI. *Num.* 1. 2. Etsi R. Eliah ben Mose Karæus hoc neget ad com. 11. ומזה הפסוק הוציאו החכמים שרש אחד לאסור שני שארים על שני שארים מפני שהאיש עם בנו שני שארים והאשה עם בתה שני שארים: ואין הפרש בין שיקח האב את האם תחלה ובין שיקח הבן את הבת תחלה: *Ex hoc versu Sapientes unam radicem seu regulam elicuere, ut duos propinquos duobus propinquis prohiberent, quandoquidem vir cum filio suo bini sunt propinqui, & fœmina cum filia bina propinquæ; nec refert, sive pater primo matrem, sive filius primo filiam accipiat.*

XXXI. *Secundo* Q. An novercæ sororis filiam ducere liceat? Nemo dubitaverit, quin hic affirmative sit respondendum. Si enim cum novercæ filia matrimonium contrahere liceat, qui secundus est gradus affinitatis, multo magis cum novercæ sororis filia, ubi tertius demum gradus est, id erit licitum. *Tertio*, si quæratur, licitumne sit viduæ, mariti sororis uterinæ vel consanguinei filio nubere? R. Jure divino hujusmodi nuptias non esse prohibitas, tutius tamen esse iis abstinere, ob rationes in similibus casibus allegatas. *Quarto*, an pater & filius duas sorores ducere, & vicissim duæ sorores patri & filio nubere; 2. an mater & filia duobus fratribus nubere, & vicissim; 3. an pater & filius matrem & filiam ducere & vicissim; 4. an pater & filius sororem & matrem matrimonio sibi jungere & vicissim. 5. an mater & filius fratrem & sororem sibi sociare, & vicissim. 6. an duo fratres duas sorores ducere, & vicissim. 7. an frater & soror sororem & fratrem

fratrem diversæ cognationis sibi matrimonio jungere possint? Resp. Karæos hoc negare, quia binos propinquos binis propinquis interdictos volunt, ex *regula* V. vid. Th. XVII. & cap. seq. VI. Th. VIII. ita ut homo ac pater ejus interdicantur fœmina & filia ejus, nec non filio ejus, i.e. ejus uxore, homo & pater ejus fœmina & sorore ejus, nec non fratre ejus i.e. fratris uxore; homo & frater ejus fœmina & fratre ejus i.e. uxore, item fœmina & filia ejus, ac filio ejus, i. e. uxore ejus. Nos etiam, ad hujusmodi nuptias nec temere, nec sine ratione facile properandum, existimamus, licet jure divino non sint prohibitæ, non modo ad evitandum scandalum, juxta monitum Apostoli Rom. XIV. 19. 1 Cor. VIII. 7. 1 Thess. V. 22. & ob honestatem Phil. IV. 8. verum etiam ob inversionem ordinis naturæ. Si enim pater v. gr. filiam duxerit, filiusque matrem, filia fiet matri socrus, & mater filiæ nurus; & si pater ac filius duas ducunt sorores, una soror alteri fiet socrus. Alia vero ratio est, cum duo fratres duas sorores ducunt. Etsi hujusmodi nuptiæ jam consummatæ disjungi aut pro illicitis haberi nequeant.

XXXII. Priusquam ad secundarios gradus progrediamur, difficultati occurrendum, e nuptiis filiorum Adami natæ, qui in prima mundi origine, sorores suas duxerunt; nec non exemplo Abrahami cum Sara conjuncti, ante Legem Gen. XX. 12. & Amnonis, cui non deneganda soror Thamar, sub Lege 2 Sam. XIII. 13. Quæ huic interdicto declarato Lev. XVIII. 9. 11. repugnare videntur. Quod primum ad filios Adami attinet, illi ducendo sorores suas, contra jus naturæ, ullamve legem tunc existentem peccasse censendi non sunt, sed potius primo mandato Gen. 1. 28. *Crescite & multiplicamini*, parverunt. Interdictum enim de incestu, ut amicitiæ propagarentur, non obligavit filios & filias Adami, cum in prima mundi origine, ubi Deo plures homines creare non placuit, alio modo amicitiæ propagari non possent, nisi fratres ducerent sorores. Ideoque absurdum est statuere, Deum circa filios primorum parentum de jure naturæ dispensasse, cum in eo esset, ut naturam constitueret, & jus naturale fundaret, quod ex recta ratione fluit, cujus est dictamen.

XXXIII. A Deo enim, prima causa, illud mentibus impressum, omnes actiones creaturæ rationalis communi Bono inservientes indicat, quod commune bonum amorem erga Deum & proximum, atque id omne, quod Deo gratum, hominibusque universis salutare est, concernit. Unde necessario sequitur, nuptias inter fratres & so-

rores in mundi primordiis non licitas duntaxat, sed & mandatas fuisse, tanquam necessarias ad humani generis propagationem, a quibus si abstinuissent, non modo contra Deum Creatorem & Legislatorem, verum etiam contra totum genus humanum peccassent; cum plura hominum paria non creasset Deus. Sed postquam auctum est multarum familiarum numero genus humanum, & avitæ cognationis memoria extincta, eadem ratio naturalis dictat, prohibitas esse nuptias inter personas, quæ sanguine se mutuo contingunt, ut ad commune illud bonum promovendum amicitiæ inter familias a se invicem longius disjunctas, latius spargerentur. Ita Celeber. Coccejus dubium istud solvit *Epistola* XXXIX. *Natura postulat, ut fratres & sorores (de similibus simile judicium) quantum fieri potest, una sint, & familiaritatem exerceant, & cohabitent etiam pro re nata. Hæc συμβίωσις debet esse honesta; Ergo sine suspicione libidinis. Ergo sine nuptiarum vel cogitatione. Atqui inter Adami filios & filias debuit hoc cessare propter bonum majus; quod est propagatio generis humani ex uno sanguine. Quando igitur locus est συμβιώσει (puta, post aliquam multiplicationem hominum & familiarum) conjunctio inter eos, quos dixi, incesta est, alioqui non. Vide Ambrosii epistolam ad Paternum.*

XXXIV. Neque reverentia sanguinis & pudor violabatur, cum pudendum, quod in illo coitu cognoscebatur, per primum præceptum removeretur, & filii Adami inter se conjugia contrahentes animo colerent pudorem, quem sibi invicem debebant, etsi eum corpore non conservarent, legem Dei pudoris dictamini præferentes. Quemadmodum membra illa, quæ honestas tegere jubet, a Chirurgo sive Medico deteguntur, ut curentur, quia necessitas nullam legem habet. Neque tamen iis detectis in publicum prodire licet, quod honestati repugnat. Et quamvis post peccatum Adami, ipsi totique posteritati ejus incubuerit atque adhuc incumbat eadem necessitas pudenda tegendi, in legitimo tamen coitu maris & fœminæ, secundum Institutionem & leges divinas nihil est pudendum. Atque ita de hisce nuptiis agens Augustinus, *de Civitate Dei* l. XV. c. XVI. *Cum non essent ulli homines*, ait, *nisi qui ex illis duobus nati fuissent, viri sorores suas conjuges acceperunt: quod profecto quanto est antiquius compellente necessitate, tanto postea factum est damnabilius religione prohibente.* & Hugo Grotius *lib.* II. c. V. §. 13. 5. scribit, *Leges ne fratres sororibus miscerentur, ipsi Adamo censere datas*

He-

Hebræos simul cum lege de Deo colendo, jure dicendo, non fundendo sanguine, non colendis diis falsis, non rapienda re aliena; sed ita ut leges conjugales vim suam non exererent; nisi post multiplicatum jam satis humanum genus, quod ipso initio sine fratrum & sororum nuptiis contingere nequiverit. *Ex quo autem multiplicari cœptum est humanum genus, legem de non ducendis sororibus esse perpetuam, & hominibus communem, ut quæ honestate naturali nitatur* §. XIV. I.

XXXV. Ad Abrahami exemplum, post multos alios, qui illud dubium solverunt, respondeo, non videri Saram privignam Haranis, a Therachо adoptatam, quæ Lutheri, Gerhardi, aliorumque conjectura est. Cum Abraham dicat Gen. XX. 12. וגם אמנה אחתי בת אבי הוא אך לא בת אמי *Sed etiam revera soror mea est, filia patris mei, non autem filia matris meæ.* Veritati proxime accedit sententia *Abarbenelis*, quæ extat *Comment. in Legem fol. 71. col. 4. Ad se excusandum ait:* Soror mea est. *Et insuper dicit, revera esse sororem suam, filiam scilicet patris sui, non autem filiam matris suæ, & propterea ipsi fuisse in uxorem. Nam inter Noachidas non nisi soror filia matris fuit prohibita. Et quamvis Sara ipsius soror non fuerit, sed filia fratris ipsius, non tamen mentiebatur ita loquendo, quia moris ipsorum fuit* לקרא את בן האח אח *filium fratris vocare fratrem, sicut Abraham Lotum vocavit fratrem suum, cum filius fratris ejus fuerit: Sic etiam vocavit Saram, sororem suam, eo quod esset filia fratris ejus; idque tanto magis, quod Abrahamus Abimelechum verbis placare & divertere inenderet.* Etsi cum cæteris Magistris, prohibitionem conjugii cum sorore ante legem, restringat ad sororem uterinam, quod nullo fundamento nititur, alterutrum tamen hic videtur asserendum, nempe Saram vel veram sororem Abrahami eodem patre non matre genitam, vel ex fratre Harane neptem fuisse. Ad Abrahami excusationem quadantenus facit, quod præteritis aliis gentibus, ex sua familia maluerit uxorem ducere, & quod legis naturalis procul dubio oblitus legem scriptam non haberet; sed ab omni peccato hac in re non videtur absolvendus, cum etiam Saram vocando sororem, re ipsa negaverit uxorem, eoque fine sororem vocaverit, ut alii colligerent & crederent, eam non esse uxorem. Quæ dissimulatio veritati & sinceritati adversa Eph. IV. 25. Rom. III. 8. Ideoque non videtur probanda Magni Paræi sententia ad Gen. XI. 29. & XX. 12. non fuisse tunc illicitum Conjugium cum sorore uterina, quia non prohibi-

tum ante legem; & ne quidem Lev. XVIII. nuptias cum nepte fuisse prohibitas.

XXXVI. Ad exemplum Amnonis 2. Sam. XIII. R. nobis iterum non displicere Abarbenelem ad illud Caput, cujus sententia prolixe citatur à Buxtorfio *de Sponsi. & Div. par.* 1 §. 20. nempe Absalomum & Thamarem natos fuisse ex Maacha, postquam Iudaicam religionem esset amplexa, ideo Amnonem vocasse Thamarem *sororem suam*, & vice versa Thamarem vocasse Amnonem *fratrem suum* (com. 2. 6. 12.) idemque feciisse Davidem & Absalomum (com. 7. 20.) Thamarem autem ea verba (v. 13.) *alloquere obsecro regem, non enim denegabit me tibi*; non alio fine protulisse, quam ut se ab ejus sollicitationibus liberaret, & nihil aliud fuisse hæc verba, quam vana solatia, quibus eum blande divertere & repellere voluerit, ne illo tempore aliquid committeret; veritatem autem rei satis detexisse & designasse istis verbis suis: *Quia sic non debet fieri in Israele, ne facias stultitiam hanc*, vel *hoc flagitium*; cum sc. fuerit per Legem ipsi prohibita: Amnonemque animadvertentem, hæc esse verba dolosa, ei non obtemperasse, sed vehementius potius institisse & compressisse eam: Quæ sane non aspernanda istius dubii solutio, a R. Sam. Laniado non alia fere de causa improbata, quam quod recedat a Kabbala, & decreto Rabbinorum & Sapientum, qui in Cod. Sanhedrin volunt, Davidem accepisse Maacham filiam regis Geschur in bello formosam, quæ conceperit ex Davide congressu primo, dum adhuc gentilis esset, & ob hanc causam Thamarem Amnoni fuisse licitam, licet filia Davidis esset.

CAPUT VI.

Nuptiæ cum amita & matertera, nec non cum patrui uxore & nuru prohibentur Lev. XVIII. 12---15. XX. 19. 20. 12.

HActenus nuptias vetitas propter propinquitatem carnis primario gradu expendimus, ubi arctior sanguinis conjunctio: Sequuntur interdicta propter eandem propinquitatem sive consanguinitatem & affinitatem, in *gradu secundario*, & primo quidem interdictæ nuptiæ cum sorore patris, sive amita. 2. cum sorore matris, sive matertera. 3. cum uxore fratris patris, sive patrui. 4. cum nuru sive uxore filii. Verba Legum ita sonant Lev. XVIII. 12-15. ערות אחות אביך לא תגלה שאר אביך הוא: ערות אחות אמך לא תגלה כי שאר אמך הוא: ערות אחי אביך לא תגלה אל אשתו

אשתו לא תקרב דדתך היא : ערות כלתך לא תגלה אשת בנך היא לא תגלה ערותה:
Nuditatem ſororis patris tui ne retegito, propinqua patris tui eſt. Nuditatem ſororis matris tuæ ne retegito, quia propinqua matris tuæ eſt. Nuditatem fratris patris tui ne retegito : ad uxorem ejus ne appropinquato, amita tua eſt. Nuditatem nurus tuæ ne retegito : uxor filii tui eſt, ne retegito nuditatem ejus.

II. Binæ Leges priores comm. 12. 13. ad conſanguinitatem pertinentes, clariſſimæ ſunt, ſed poſteriores, quæ de affinitate, paulo obſcuriores, præcipue quæ continetur com. 14. Merito autem eas conjungimus, cum com. 12. & 13. eadem conſanguinitatis, & com. 14. eadem affinitatis propinquitas occurrat. Et quemadmodum uxor fratris patris, quæ mea affinis eſt, prohibetur, ita etiam uxor filii mei, ſive nurus, ob eandem affinitatis rationem. *Amita & matertera* prohibentur, quia propinquæ ſunt patris ac matris, & utraque conſideratur tanquam altera mater tua, a qua abſtinendum. Adde, quod, dum prohibitiones ſunt reciprocæ, (ut mulier, quam ego non poſſum ducere, mihi etiam non poſſit nubere,) amita vel matertera non poſſit nubere fratris vel ſororis filio, ſicut fratris filius non poteſt ducere amitam, & ſororis filius non poteſt ducere materteram. Et quemadmodum mihi amita & matertera prohibetur, ita parili modo ſorori meæ patruus & avunculus prohibitus cenſeri debet. Cum idem ſit gradus propinquitatis. Porro qua ratione ſoror patris & matris prohibetur, eadem etiam avi ſoror prohibetur, quia haud ſecus ac ſoror patris, loco matris mihi eſt.

III. Addere placet monelam Rabbinorum, interdictum ſcilicet amitæ reſpicere ſororem patris, בין שהיא אחות לאביו מן האב לבד או מן האם לבד ובין שהיא אחותו מן הנישואין ובין מן הזנות *ſive ὁμοπάτριος tantum, ſive ὁμομήτριος illa ſoror ſit ; ſive etiam legitimo ſive illegitimo toro nata. Harum enim*, addunt, *qualibet ſoror patris ejus vocatur. R. Moſes Mikkotz. Par. 1. præcept. neg. 106. 107.* Lev. XVIII. 12. 13. ſororem patris ex patre, & ſororem matris ex patre duntaxat vetitam eſſe exiſtimat, ſed ſororem patris & matris ex matre verbis illis Lev. XX. 19. *nuditatem ſororis matris tuæ, & ſororis patris tui ne retegito*, vult interdictam. Non enim Scripturam iterum monuiſſe & interdixiſſe, quod jam Cap. XVIII. monuerat, niſi docere voluiſſet, etiam ſororem ex matre hic prohibitam eſſe. Nemo dubitaverit, quin ſoror patris ac matris ex patre & ex matre hic ſit intelligenda, quamvis comma 19. capitis XX. nihil diverſum dicat a commate 12. & 13. capitis XVIII. ſed pœnam dun-

duntaxat subnectat, quod scilicet iniquitatem suam ferre debeant.

IV. R. Elias ben Mose Karæus harum legum sensum & nexum atque ordinem pro more suo nobis exhibet hisce verbis: הקדים אחות האב על אחי האב כדי לחסמיך נקבה אל נקבה ועוד כי אסור אחי האב ילך אל אשתו ואחות אביו יותר קרובה אליו מן אשת אחי אביו. ואמרו החכמים שמשפט האיש בהדתו כמשפט הדוד על בת אחיו או על בת אחותו כי בשניהם משפט אחד שהוא שאר השאר. ולקחו מזה משפט כולל שאסור האיש על שארי שאריו: *sororem patris fratri patris præmittit, ut fœminam fœminæ conjungat, & quia, prohibitione fratris patris ad ejus uxorem transeunte, soror patris ei propinquior est uxore fratris patris. Sapientes dicunt, jus viri circa amitam suam esse instar juris patrui circa filiam fratris sui aut filiam sororis suæ, siquidem in binis illis unum idemque jus est, propinquitas scilicet propinquitatis; indeque jus generale colligunt, viro propinquos propinquorum suorum esse vetitos.* Pergit ad comma 13. *Sororem matris sorori patris adjungit, quia in duabus illis unum jus observatur, nempe propinquitas propinquitatis, quod innuit dicendo*: nam propinqua matris tuæ est. Quemadmodum a nobis quoque ad plures personas interdictum extensum est, & deinceps extendetur.

V. Commate 14. conjugium viri cum uxore fratris prohibetur, quæ דודתך *amita tua est*. Vox דודה diversimode ab Interpretibus vertitur. Targum Onkelosi reddit, אתת אח אבוך היא *uxor patrui tui est*. Lxx. *συγγενὴς γάρ σε ἐςὶν cognata enim tua est*. Samaritanus, עביתך היא *amita tua est*, Syrus, *ne retege*, פורסיה *ignominiam* sive *turpitudinem ejus*. Vulgata, *quæ tibi affinitate conjungitur*. Quemadmodum דוד juxta Kimchium significat אחי אב *patruum* sive *patris fratrem*, ita hoc loco iterum, vertente Kimchio, דודתך היא אשת אחי אביך *doda tua est uxor fratris patris tui*. Quæ cognata & affinitate tibi juncta est, ut Græcus & Latinus Interpres vertunt. Rabbi Levi Barzel. *in Chinnuc.* in hoc versu geminum vult interdictum contineri. Primum præc. 199. שלא לבוא על אחי האב *Non esse congrediendum cum patruo. Sive ille sit germanus, sive uterinus legitimus, vel spurius*, ex verbis prioribus: Nuditatem patrui tui ne retege. Quod *frater patris vocetur omni hoc respectu.*

VI. Deinde *præc.* 200. alterum proponit, שלא לבוא על אשת אחי האב ואת נקראת בכתוב דודתו לפי שהיא אשת דודו שנאמר אל אשתו לא תקרב דודתך היא: *Non congrediendum cum uxore patrui, quæ in Scriptura doda vocatur, quia uxor patrui ejus est, juxta id quod scriptum*, Ad uxorem ejus non accedes, amita tua est. *Quæ admonitio valet, ex quo desponsata est*

ta est patruo ejus, sive vivat jam patruus ejus repudiumque ei miserit, sive mortuus sit. Nec est, quod hic distinguatur patruus ex patre & ex matre, cum uterque tam maternus, (quem Rabbini per sepimentum prohibuere) quam paternus comprehendatur, idque omni loco & tempore, sive superstite, sive mortuo patruo. Idem monet *R. Moses Mikkotsi præcepto negat.* 110. אשת אחי אביו לאחר מיתת דודו מניין שכתוב בפרשת אחרי מות ערות אחי אביך לא תגלה ואל אשתו לא תקרב דודתך היא *Unde probatur, patrui uxorem mortuo patruo esse prohibitam? Quia scriptum est* (Lev. XVIII. 14.) nuditatem patrui tui ne retege, & ad uxorem ejus ne accede, amita tua est. Id colligit ex repetitione, *ad uxorem ejus ne accedito*: nempe post mortem patrui. Utrumque verum esse fatemur, quod filia fratris non debeat nubere patruo suo, idque ex priori parte prohibitionis, & quod filio fratris illicitum sit ducere uxorem patrui sui, ex parte posteriore; tam mortuo, quam vivo patruo; quemadmodum & reliqua interdicta de incestu ad vitam eorum, qui prohibentur, non restringuntur. Priorem tamen sensum verba magis innuunt. *Ratio legis* est, quod illa sit *uxor patrui*, & una caro cum patruo facta, qui parentis loco habendus. Ex reciproco autem respectu uxor patrui mihi nubere nequit, qui sum filius fratris mariti ejus. Et per קל וחומר i. e. *argumentum a fortiori*, multo magis patruo filia fratris est prohibita, propter consanguinitatem, quandoquidem vetitum est patrui uxorem ducere propter affinitatem.

VII. Textum hunc egregie illustrat Secta Karæorum, quorum princeps noster Elias ben Mose, qui ita scribit ad com. 14. ואחר שהזכיר הכתוב שאר השאר בנקבות הזכיר עוד שאר השאר בזכרים והודיע לנו הכתוב שאסורו בו יציעד לאשתו באמרו אל אשתו לא תקרב בלי ויו החבור וכזה נודע אסור זכר על זכר שיציעד על אשתו וקראה דודה כרי לדמות אותה ברוע הקריבה ופרשו החכמים ואמרו שהטעם בדודתך היא ועושתו שם מעבר. ולא יתכן זה מפני שמצאנו ואיש אשר ישכב את דודתו ערות דודו גלה לא נאמר שפרושו את כדודתו שיהיה מעבר. אמנם החכם רבי ישועה אמר שהוא שם של הורה כפי מה שבארנו במולדת ואחות. ואמר החכם הנזכר שמלת את כמו שבארנו באחות כולל החמשה אתים את מאב ואת מאם ואת מאב ומאם ואת שהוא בן אשת האב שיקרא את שאול ואת שהוא בן בעל האם וגם זה יקרא את שאול. ואלה הנשים השאולים יקראו אחות מעברים והשלשה הראשונים יקראו אחים אמתיים מפני שבהם עלת שאר. אמנם במעברים אין שום עלת שאר. הלא תראה באחות האב ואחות האם אמר שאר אביך היא שאר כך אהיא והודיע לנו בעלת השאר שהן אחיות אמתיות ובזולת זה במקום כתום שלא נזכר בו עלה ראוי לקחת מאמר הכתוב על האמת ועל המעבר וזה בדרך ההגברה שהגביר רבי ישועה וזה המשפט יהיה בבל מאמרי הכתוב בין שיהיה השם שם של תורה וש לו

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

גם כן טינם מהלשון ובין שיהיה שם חורה לבר ואין לו טינם מהלשון. Quæ latine ita reddimus: *Posteaquam Scriptura propinquitatem propinquitatis in fœminis commemoravit, insuper in maribus eam refert, & ostendit nobis, ejus interdictum transire ad uxorem ejus, dum dicit,* ad uxorem ejus ne accedas, *absque vau copulativo. Unde constat, interdictum, quo vir viro prohibetur, transire ad uxorem ejus. Quam* דורה *amitam vocat, ut ei assimiletur in scelere accessus. Quod Sapientes explicant dicentes, sensum ejus esse,* כדורתך תיא *instar amitæ tuæ est, fecerunique illud nomen adjectitium (ut sit quasi amita) Id autem minime convenit, quandoquidem reperimus* (Lev. xx. 20.) Quisquis cubaverit cum amita sua, nuditatem patrui sui retexit. *Nemo dixerit, id esse explicandum, sicut amita ejus, quasi id sit adjectitium. Sed Sapiens R. Jeschuah statuit, illud esse nomen legis, juxta id, quod supra exposuimus ad vocem* moledet & achoth. *Additque idem Sapiens, vocem* אח *quæ* fratrem *notat, comprehendere, sicut supra ad vocem* אחות *explicuimus, quinque fratres, fratrem e patre, fratrem e matre, fratrem e patre & matre, fratrem, qui est filius novercæ, & vocatur frater analogicus, & denique fratrem, qui est filius vitrici, qui pariter vocatur frater analogicus. Atque hi duo fratres analogici vocantur fratres adjectitii, sive quasi fratres. Ex quibus tres priores vocantur veri fratres, quia in illis causa datur propinquitatis, sed in quasi fratribus nulla datur propinquitatis causa. Annon enim vides, quod de sorore patris & de sorore matris dicatur,* propinqua patris tui, propinqua matris tuæ est (com. 12. 13.) *Addendo propinquitatis causam ostendit nobis, illas esse veras sorores. Sed quocunque loco non aperte causa memoratur, Scripturæ dictum accipi oportet de vera & adjectitia simul; idque per modum prævalentiæ, quam fecit R. Jeschuah, atque idem erit judicium in omnibus Scripturæ dictis, sive nomen aliquod sit nomen legis, quod rationem ex lingua habet, sive sit nomen legis tantum, quod rationem ex lingua non habet.*

VIII. Atque ita R. Jeschuah censet, *nuditatem fratris patris* sive *patrui*, comprehendere etiam fratres patris adjectitios, qui sunt filii uxorum avi mei, eorumque prohibitionem ad uniuscujusque eorum uxorem transire. Quod hujusmodi illustrat exemplo: *Keturæ uxori Abrahami filius fuit ex alio viro, cui nomen Peloni, cujus uxorem interdictam esse dicas Jacobo, quia Jacob & Abraham sunt corpus & propinquus propinqui; Abraham autem jam accepit Keturam, ideoque Isaac pater Jacobi & Peloni, filius scilicet Keturæ erunt duo fratres adjecti-*

jectitii sive quasi fratres. Illud dictum autem, nuditatem fratris Patris tui &c. *comprehendit verum & adjectitium, ideoque Jacobo prohibitus est Peloni filius Keturæ, id est uxor ejus, quandoquidem prohibitio ejus ad uxorem ejus transit* Paulo post addit hanc cautelam.

הכתוב לא אסר אחד משארי אשת הדוד עד שנקיש ממנו כלל שאריה ולפי זה יתחייב שיהיו כלל שארי אשת הדוד בהתר ואין להקשות ולאמר שכמו שאסר הכתוב בת אשת האב שהיא שאר הדבק בשאר והוצאנו מזה עלה ונשינו משפט כולל לאסור כל שאר הדבק בשאר ככו בת אשת האח וככו בת אשת הבן וככו בת בעל האם כן ראוי להקיש ממה שאסר הכתוב אחי האב המיוחרים כמאמר ערות אחי אביך שהוא בן אשת אבי אביו שהוא שאר הדבק בשאר השאר להוציא עלה לעשות משפט כלל לאסור כל שאר הדבק בשאר השאר עד שנאסור מזה שארי אשת הדוד מפני שהכתוב התיר בני הדוד אמתיים שהם שארי שאר השאר כל שכן שארי אשת הדוד שהם שארי דבק ושאר השאר לכן ראוי להיותן בהתר ובני הדוד הותרו ממאמר ותהיינה לבני דודיהן לנשים והכתוב החכים באמרו דודיהן ביוד ולא אמר דודהן בלא יוד פן יותר מזה המאמר שתי אחיות לשני אחים ואין טענה ממאמר וישאום בני קיש אחיהם כי זה היה קודם נתינת התורה אבל עם כל זה יפורש המאמר על נכון שהאחד היה בן קיש והאחר היה בן בנו ונקראו בני קיש כי בן הבן בן יקרא והוציאו החכמים התר בני הדוד גם כן מדיוק מאמר הכתוב באמרו ערות אחי אביך לא תגלה אל אשתו לא תקרב בלא ויו ואמרו שאם היה בויו היינו מפרשים מאמר הכתוב באמרו ערות אחי אביך שכולל גם בני הדוד מפני שהבן יקרא ערוה לאב ממאמר כי ערותך הנה אמנם מפני שנחבר כאמר אל אשתו לא תקרב בלא ויו ידענו שכונרת הכתוב בערות אחי האב היא ערות אשתו לא זולתו:

Scriptura tamen non prohibuit ullam personam ex propinquis uxoris patrui, ut inde fiat argumentum generale ad ejus propinquitates. Ideoque sequetur, omnes propinquos uxoris patrui haud vetitos sed licitos esse. Neque argumentari licet, quemadmodum Scriptura filiam noverca prohibuit, quæ est propinqua adhæsionis sive affinitatis in propinquitate; unde elicimus causam, & jus facimus universale ad prohibendam omnem propinquitatem affinitatis, in propinquitate, nimirum filiam uxoris fratris, & filiam uxoris filii, & filiam vitrici; ita etiam argumentum deduci oportere ex eo, quod Scriptura prohibuit fratres patris adjectitios istis verbis: nuditatem fratris patris tui &c. *qui est filius uxoris avi sui, estque propinquus affinitatis in propinquo propinqui, ut inde causa deducatur ad formandum jus universale prohibendi omnes propinquos affinitatis in propinquitate propinquitatis, adeo ut inde etiam prohibeamus propinquos uxoris patrui: Siquidem Scriptura veris filiis patrui, qui sunt propinqui propinquitatis propinqui, nuptias permisit, multo magis igitur permissæ erunt propinquis uxoris patrui, qui sunt propinqui affinitatis & propinqui propinqui, ideoque inter eos licitas esse oportet nuptias. Et filii patrui permissi sunt ex dicto (Num. XXXVI. 11.)* & fuerunt filii patruorum suorum in uxores. *Ubi sapientiam docuit Scriptura dicendo* דודיהן *cum litera jod, non*

autem

autem דודתן *sine jod, ne ex illo dicto duæ sorores duobus fratribus permitterentur. Nec argumentari licet ex eo, quod scriptum legitur* (1. Paral. XXIII. 21.) & duxerunt eas filii Kisch fratres earum. *Id enim obtinuit ante datam legem. Sed præter id omne illud dictum etiam recte explicatur, quod unus filius Kisch, & alter filius filii ejus fuerit; vocantur autem filii Kisch, quoniam filii filius vocari solet filius. Sapientes etiam ex consideratione dicti Scripturæ colligunt, filios patrui licitos esse, eo quod dicatur,* nuditatem fratris patris tui ne retegito, ad uxorem ejus ne accedito (com. 14.) *sine Vau copulativo, addunt-que, dictum illud Scripturæ, si vau adesset, se ita fuisse interpretatos, ut etiam filios patrui comprehenderet, quia filius vocatur nuditas patris, ex illo dicto* (com. 10.) nam nuditas tua sunt. *Cum autem reliqua verba,* ad uxorem ejus ne accedito, *sine vau conjungantur, inde cognoscimus, Scripturam nomine nuditatis patrui nuditatem uxoris ejus intendere & non aliam præter eam.*

IX. Verum enim vero quemadmodum versu undecimo novercæ filium & filiam ex alio marito, & vitrici filium ac filiam ex alia uxore non prohiberi judicamus, quia in illis nulla ratio propinquitatis, ita neque hoc loco patris mei frater adjectitius, v. gr. Keturæ Abrahami uxoris filius ex alio marito, prohiberi videtur mihi, sive Jacobo, filio Isaaci, id est, uxori ejus, cum inter Keturæ filium, ex alio marito, & Isaacum, sive uxorem ejus, nulla intercedat propinquitas, & per consequens inter Keturæ filium tanquam patruum adjectititium, & Jacobum sive uxorem ejus, aut inter Keturæ filii uxorem, & Jacobum adjectitii sive quasi fratris filium, nulla detur. Recte tamen idem Eliah Karæus statuit, propinquos uxoris patrui mei, & veros ejus filios & filias mihi non prohiberi, argumento loci Num. XXXVI. 11. etsi inde binas sorores binis fratribus vetitas, nulla solida ratione probare queat.

X. Denique ad legem de nuru com. 15. Eliah ben Mosche hæc adnotavit: מזה ידענו גם כן שאסור זכר על זכר יציר על אשתו באמרו אשת בנך הוא והטעם שאסורו עליה הוא מצד שהוא שרות בנו *Ex hoc versu etiam intelligimus, interdictum, quo vir viro prohibetur, transire ad uxorem ejus, siquidem dicit,* uxor filii tui est. *Ratio ergo cur interdictum ad eam transeat, est, quod illa sit nuditas filii ejus.* Quasi dicat, per conjugium cum filio tuo facta est una caro. Subjungit R. Aaronis sententiam, qui generum prohibitum esse cum nuru, & interdictum, quo gener prohibitus, ad uxorem ejus transire, statuit. Cum enim scriptum sit; *nuditatem nurus tuæ*, non autem, nuditatem

filii

filii tui, *ne retege*, propter affinitatem eam interdictam esse, ait, & ob eandem generum esse vetitum, id est generi uxorem vetitam.

XI. R. Moses Mikkotzi legem de nuru ita exponit *præcept. negat.* 93. שלא לבא על כלתו בין בחיי בנו בין לאחר מיתת בנו בין מן הארוסין בין מן הנישואין כמו ששנינו בפרק ארבעה מיתות ' שנאמר ערות כלתך לא תגלה אשת בנך היא וגומר וקבלנו מרבותינו כי מלא תגלה ערותה שלא הוצרך ליכתב לאזהרת כלה אנו למדין שבא לרבות אחר מיתת בנו: *Non congrediendum esse cum nuru, tam superstite filio, quam mortuo eo, tam desponsatione sola, quam consecratione ei copulata, quemadmodum didicimus in Codice Sanhedrin Cap.* VII. *f.* 53. *& accepimus a Rabbinis nostris, quod ex illis verbis*, ne retege nuditatem ejus, *quæ ad interdicendam nurum scribere non erat opus, discamus, interdictum etiam extendi ad nurum post mortem filii.* Idem tradens *R. Levi Barzel. prac.* 201. addit: Verisimiliter hunc reatum etiam respicere filium nothum, qui filius ejus est. Et Rabbini per hujus legis sepimentum etiam prohibuerunt *nurum filii & nepotis* עד סוף העולם *ad finem usque seculi*, sed *filiæ nurum tantum.* Quo ipso significant, non modo filii nurum, sed & cunctorum nepotum ex eo & nepotibus continenter descendentium uxores esse vetitas. Ex qua lege iterum concludimus, quia socero prohibetur nurus, multo magis patri filiam prohiberi, sicut filiæ interdictum elicuimus ex com. 7. & 10.

XII. Hisce legibus ita expositis, instituti ratio exigit, ut iterum ad quæstiones hic agitari solitas, breviter respondeamus, & varios casus matrimoniales, qui in Mose disertis verbis expressi non leguntur, enodemus. *Quæri primo* potest, An defunctæ uxoris patris dimidiam s. consanguineam sororem ducere permissum sit? Qui casus in vicinia nuper occurrebat. Resp. 1. extra controversiam positum, patris sororem esse vetitam Lev. XVIII. 12. 2. indubitatũ quoque est, dimidiam sororem pro sorore haberi, ejusdem Cap. ℣. 9. 11. 3. quandoquidem vir & uxor sunt una caro Gen. 11. 24. etiam uxoris patris germanam sive consanguineam sororem ducere non licet. Idem confirmatur ex com. 14. & honestas ac respectus parentum ac liberorum ejusmodi nuptias non permittunt, si res adhuc sit integra. *Quæritur secundo*, An vidua defuncti mariti matris dimidio fratri nubere possit? Quod negatur eodem fundamento, quo casus præcedens. *Quæritur tertio*, An alicui consanguineæ sororis filii viduam ducere liceat? Resp. cum Theologis Leydensibus, Heidano, Coccejo, Hoornbeekio, ejusmodi matrimonium pugnare cum legibus

Lev. XVIII. 12. 13. 14. XX. 19. 20. Dimidia enim sive consanguinea soror, ut modo dictum, pro vera sorore habetur; cujus filiam aut filii viduam ducere vetitum. Vide in *Oper. Cocc. Tom.* VI. *Consilium* V.

XIII. *Quæritur quarto*, an patruo vel avunculo neptem ex fratre vel sorore ducere liceat, sive an mihi liceat cum fratris vel sororis filia consuescere? Ita vulgo censent Hebræorum Magistri, quorum sententiam profert Maymonides *Hilch. Isuri Biah cap.* 2.

ומותר לאדם לישא אשת בן אחיו ונושא אדם אשה ובת אחותה או בת אחיה כאחת
ומצות חכמים שישא אדם בת אחותו והוא הדין לבת אחיו שנאמר ומבשרך לא תתעלם

Licitum etiam est in uxorem eam ducere, quæ fuerat uxor nepotis ex fratre; ut & fœminam simul cum nepte sive ex sorore ejus, sive ex fratre. Et in monitis Sapientum habetur, ut quis ducat filiam sororis suæ, & filiam fratris sui, nam idem jus est, juxta id quod scriptum legitur (Jesa. LVII. 17.) *A carne tua ne te abscondas.* Tantum abest, ut illi interdictas esse velint hasce nuptias, ut etiam præceptas esse, sibi imaginentur. Idem sentiunt nonnulli Theologi Wittenbergenses, quemadmodum videre est in *Consiliis Theologicis Francof.* 1664. *impressis*, adducentes hanc rationem, quod Deus personas non gradus prohibuerit. Contrariam sententiam veram esse vidimus hactenus, & in sequentibus pluribus demonstrare satagemus.

XIV. Cum enim fateantur, Deum interdixisse nuptiis cum patris sorore com. 12. quidni concedant pariter esse interdictas nuptias cum fratris vel sororis filia, ubi par ratio & idem gradus. Si enim filius non debet ducere patris sui sororem, nec filiæ licebit patris fratri nubere. Quæ clarissima sunt. Quemadmodum noster Eliah ben Mosche recte judicavit, *idem esse jus patrui circa filiam fratris sui aut filiam sororis suæ, quod est circa amitam suam.* Videsis Thesin. IV. Accedit, quod Deus vel disertis verbis hujusmodi matrimonium prohibuisse videatur commate 14. *nuditatem patrui tui ne retegito*, sicut monuimus Th. VI. In qua interpretatione nobis ipsi Hebræorum Doctores præeunt, qui in isto commate non minus duo præcepta contineri volunt, quam com. 7. de quo egimus Cap. IV. in utroque enim loco *interdictum cum masculo* datum esse volunt, quod tamen non sit verisimile, ob speciale interdictum com. 22. & Lev. XX. 13. Quid ergo? potius filiæ, si sit geminum præceptum, nubere patruo suo, vetitum esse arbitror. Quod hic erat probandum. Ne dicam de naturali reverentia, quam filia patruo & avunculo debet. Ad exemplum Abrahami & Saræ supra respondimus.

dimus, reliqua, quæ in contrarium adducuntur, postea examinabimus.

XV. Interim JCti Helmstadienses & Kilonienses hunc casum matrimonialem dispensabilem esse judicarunt, hisce præcipue argumentis inducti. 1. quod conjunctio fratrum & sororum jure naturali non sit prohibita, quandoquidem per eam propagatum genus humanum; alias enim sequi, genus humanum per incestum naturalem esse propagatum. Deum approbasse matrimonium inter Adami & Evæ filios & filias. Impium etiam esse cogitare & dicere, id esse ex necessitate factum, propter hominum defectum; quod Deum omnipotentem nulla necessitas cogere possit ad tolerandum, quod alias non toleraret ut moraliter turpe, si necessitas non suaderet. Cum Deus potuisset myriades hominum formare, si scivisset vel voluisset, matrimonium inter sorores & fratres naturali & morali legi contrariari & in se sua natura turpe. Naturalia jura esse immutabilia. Quod ergo in primo gradu permissum inter fratres & sorores, id multo magis permissum esse in secundo gradu, nisi expresse in Dei verbo sit prohibitum. Denique in nullo loco nuptias inter avunculum & filiam sororis vetitas esse, aliaque exempla sacra eas comprobare Exod II. 2. VI. 20. Jud. I. 2.

XVI. Abrahamum etiam, haud imperitum legum naturæ, Saram ex patre sororem in matrimonio habuisse Gen. 20: 12. quæ Deo grata fuerit conjunctio, utpote qui ex ejus posteritate, Messiam prodire voluerit. 2. Posito, conjunctionem fratrum & sororum jure naturali & divino morali prohibitam fuisse, conjunctionem tamen cum sororis filia jure divino non esse vetitam. Tandemque concludunt: Quæ conjunctio nec jure naturali, nec divino, sed tantum positivo humano est prohibita, in illa locum habet dispensatio. Atqui conjunctio fratris cum sororis filia. Ergo. Quod utriusque Facult. Helmst. & Kilonienſis Judicium nobis exhibet Celeb. S. Strykius ad Joh. Brunnemanni *Jur. Eccles.* L. II. c. XVI. §. 22. Istæ tamen rationes, me judice, quod pace Celeb. virorum dictum velim, non sufficiunt ad probandam dispensationem, cum utique fratrum & sororum conjunctionis prohibitio sit juris naturalis, sicut Cap. V. Th. XXXII. & seqq. ostensum, atque pluribus postea demonstrabitur. Id tamen hic merito monendum censemus, non esse impiam illam sententiam, quæ statuit, necessitate conjugium iniisse in mundi primordio fratres cum sororibus; cum id

non sit intelligendum, respectu Dei, qui non cogebatur unum par hominum creare, cum sua potentia myriadas producere potuisset, sed ratione hominum creatorum, quos hæc necessitas urgebat, ut non nisi sorores ducere possent. Ad exempla reliqua insequentibus respondebimus. Nec quæcunque Abraham patravit, omnia sunt probanda & imitanda, cum patres non minus legem naturæ in multis obliti fuerint, ac Paulus Rom. VII. 7. Quod pluribus probatum ivimus *Dissert.* I. *Sect.* III. *Cap.* IV. Conjunctionem cum sororis filia jure divino esse prohibitam, hic etiam satis probatum esse remur. Ut ergo non nimii scrupuli sine fundamento moveri debent, ita etiam non nimis extendendum jus dispensandi in gradibus, qui prohibiti sunt.

XVII. *Quæstio quinta* sequitur, An defunctæ socrus sororem ducere licitum? Resp. Quia socrus soror aliquo modo referri potest ad Lev. XVIII. 12. ubi turpitudo sororis patris prohibetur, cum illa sit mihi instar matris, sicut cum Cypræo Frid. Balduinus judicavit, apud Dedeken. *Thes. Consil. Vol.* III. *L.* III. *Sect.* II. *Tit.* 3. *Num.* 17. & Casp. Eras. Brochmandus *Syst. Theol. de Conjugio, Cap.* IV. *q.* 44. *Meliorum Theologorum sententia est*, inquit, *quod non liceat ducere defunctæ uxoris matris seu socrus sororem, Fundamentum sententiæ est, prohiberi Lev.* XVIII. v. 12. *conjunctionem cum sorore Patris, qui est secundus gradus lineæ æqualis. Ea itaque lege interdictæ sunt nuptiæ cum sorore socrus, quia socrus instar matris est.* & honestas huic matrimonio contrariari videtur; Ideo, si res adhuc integra, illud matrimonium non facile permittendum. Negativam sententiam etiam inveni in *Consiliis Theol. Wittenbergensibus.*

XVIII. *Quæstio sexta* est, An viduo defunctæ uxoris fratris sive sororis filiam ducere fas sit? Nonnulli affirmant, plures tamen negant. Et si leges, quas sumus interpretati, recta lance ponderemus, negativum responsum præferendum esse, liquebit. Cum enim maritus in unum corpus ac unam personam coalescat cum uxore sua, sequetur, uxoris propinquos etiam esse mariti propinquos. Ut enim sororem ducere non licet, ita nec uxoris sororis nec uxoris fratris conjunctio licita est; etsi gravius crimen committat, qui cum sorore, quam qui cum uxoris sorore conjungitur. Quam propinqua mihi ergo est sororis filia, tam propinqua mihi etiam est uxoris sororis filia. Atqui sororis filia interdicta censetur Lev. XVIII. 13. ut *Quæst.* IV. probatum dedimus; quandoquidem tam propinqua mihi soro-

sororis filia est, quam propinqua mihi matris soror. Uti hæc mihi loco matris est, ita ego fratris sive sororis filiæ propinquus sum quasi loco patris. Ideoque indecorum est tale matrimonium. Et lex generalis com. 6. æque ad propinquas per affinitatem, ac ad propinquas per consanguinitatem referri debet.

XIX. Idem probatur ex com. 14. & Cap. xx. 20. Quo gradu enim affinitatis, uxor patrui conjuncta est filio ex mariti fratre genito, eodem etiam gradu filia ex sorore defunctæ uxoris edita, conjuncta est marito materteræ. Vetita igitur uxore patrui, ex lege reciprocationis, etiam uxoris sororis filiam vetitam esse oportet. Dispar ratio inter uxorem patrui, quæ in linea adscendente prohibetur, & loco matris est, ac gloris filiam, quæ in linea descendente, & loco filiæ est, urgeri nequit; cum ex hoc ratiocinio sequeretur, nec patris cum filia nuptias esse vetitas, eo quod filia sit in linea descendente. Fundamentum prohibitionum carnis propinquitas constituitur com. 6. Ita negative ad hunc casum responderunt Ecclesiæ Belgicæ & Gallicæ in variis Synodis, teste *Voetio Polit. Eccl. Par. 1. Tr. 1. Sect. 2. c. 4. q. 2. arg.* 6. item Melanchton, Zepperus, Junius, Joh. Gerhardus, Brochmandus, Fac. Theol. Lipsiensis An. 1627. Jenensis 1664. *apud Dedek. in Append. ad vol. 3. Thes. conf. lib. 3. Sect. 2. Tit.* 3. & Wittenbergensis An. 1649. Voetius l. c. Maresius & J. Steinbergius, de hoc casu consulti; quemadmodum illud judicium in quibusdam Thesibus Theol. de *gradibus proximitatis* Th. XII. Maresius produxit. Walæus etiam in *Consiliis & Epist. pag.* 372. *sq.* Cui sententiæ accesserunt Celebres Juris Consulti, Ant. Matthæus, Carpzovius *Juriſp. conſiſt. l.* 11. *Def.* 92. Brouwer de *jure Connub.* l. 11. c. 15. §. 7. qui monet, Illustriss. Ordines Holl. concessisse aliquando hujusmodi conjunctionem, sed postea melius & divinam legem & propriam constitutionem examinantes, eosdem Ordines tale conjugium alii negasse, ut Politicæ constitutioni contrarium.

XX. Nobilis. Facultas Juridica Viadrina, istum casum dispensandi summo Magistratui potestatem competere, statuit, idque ob sequentia præcipue argumenta. 1. quod in propinquioribus gradibus ante legem latam Lev. 18. permissæ sint nuptiæ, ut docent exempla Abrahami & Jacobi. Eam libertatem matrimonii restrictam per subsecutam legem. Quod ergo ante legem permissum, & per novam legem non prohibitum, hoc adhuc permissum esse. 2. juxta plurimorum doctorum sententiam Lev. 18. tantum prohibi-

tio-

tionem contineri personarum & non graduum; adeo ut quæ personæ ibi in linea collaterali non recensitæ, illæ nec censeantur prohibitæ. 3. Hoc in casu nec personam nec gradum similem prohiberi. 4. non esse hic identitatem sed disparitatem rationis. Siquidem omnes prohibitiones ex isto principio fluant Lev. 18: 6.. Quæ argumenta omnium oculis exponimus, ut videant quid in ejusmodi casu standum. Ad exempla ante Legem supra respondimus, quæ nobis neutiquam imitanda, cum non caruerint nævo. Secundum argumentum, personas tantum esse vetitas in Levitico, etiam non admittimus. Contrarium hactenus probavimus, & in sequentibus fusius probabimus. Tertium & 4. dubium satis solutum esse puto ex iis, quæ dicta sunt.

XXI. *Quæstio septima*, An alicui defunctæ uxoris dimidii fratris filiam ducere integrum sit? R. Si per dimidium fratrem consanguineus intelligatur, qui cum sorore ex eodem patre prognatus, decisa est hæc quæstio ex præcedenti, cum consanguineus frater & consanguinea soror pro fratre & sorore habeantur ex Lev. XVIII. 9. 11. Si vero frater sit privignus ex aliis parentibus natus, conjunctio non habet difficultatem. Sub hac distinctione mihi videtur admittendum esse, quod negative respondit *Fac. Theol. Lipsiensis An.* 1657. apud *Dedek. in Append ad vol.* III. *Cons. L.* 3. *sect.* 2. *Tit.* 3. *Num.* 6. Ob einer seines vorigen Weibes stieffbrudern tochter heyrahten könne? Ubi procul dubio frater uxoris intelligitur, qui est mariti filius ex alia uxore, & privignus appellatur. Cum igitur conjugium cum fororis privigna licitum sit, etiam licitum erit cum privigni fratris filia. Sed vero cum consanguineæ fororis filia æque est illicitum ac cum germanæ filia. Atque ita ad hanc quæstionem de consanguineæ fororis filia negative respondit Consistorium Misnense apud *Dedek. Cons. Th. vol.* 3. *Sect.* 2. *Tit.* 3. *Num.* 14.

XXII. *Quæstio Octava*, An viduæ liceat defuncti mariti consanguineæ fororis filio nubere? Respondet *Fac. Theol. Rostoch. An.* 1575. apud eundem *Ded.* loc. modo citato *Num.* 16. negando. Cui sententiæ etiam accedo, quia consanguinea soror in sacro Codice fororis titulo gaudet, & prohibita est. In ejusmodi casibus tamen circumstantiæ ponderandæ, an res adhuc integra, & ex ignorantia Legum ejusmodi matrimonium personæ elegerint. *Quæstio nona* sequitur, An mulieri nuptiæ cum patris consanguineæ fororis defunctæ marito sint licitæ? Resp. eas pugnare cum Legibus Mosaicis

Lev.

Lev. XVIII. 14. XX. 20. cum idem sit propinquitatis gradus, adeoque implicite & per consequentiam prohibitus, quemadmodum in similibus casibus visum est. Fac. Theolog. Jenensis apud *Dedek. in Append. ad Vol. 3. l. 3. Sect. 2. Tit. 3. p. 835.* easdem illicitas pronunciavit. *Quæstio decima*, An patruo vel avunculo viduam filii ex sorore vel fratre; item an viduo defunctæ uxoris materteram ducere fas sit? Respond. Neg. ex collatione locorum Lev. XVIII. 13. 14. & Gen. 11. 24. cum patruus fratris filio, qui cum uxore sua in unam carnem coälescit, sit loco patris. Reverentia igitur, pudor & honestas ab illis nuptiis abstinere suadent. Accedit, quod uxoris consanguinei etiam sint mei; Sive liberi supersint ex primo conjugio, sive non. Vide Brouw. *de Connub. Lib.* 11. c. XV. §. 7. 8.

XXIII. *Quæstio* XI. An patrui defuncti uxorem ductam retinere liceat? Huld. Zwinglius b. m. in *Epist. ad fratres dilectos*, ad quæstionem hanc, placet, inquit, ejus fratris sententia, qui legem intelligit, *vivo patruo non retegenda esse verenda uxoris ejus.* Quam tamen deinde corrigit hisce verbis: Sed occurrit hoc inexplicabile, quod lex de non tangenda uxore fratris hanc interpretationem legis non admittat; nam alias notum est, quod vivente fratre vel patruo, non licebat ejus uxorem attingere propter adulterium. Patet enim, quod *lex hucusque tendit, ut mortuo fratre aut patruo non liceat ejus uxorem attingere.* Ad hoc dicimus, nobis omnino videri, hanc esse sententiam legis. Deinde subnectit: *Recte autem videmini censuisse, dum per charitatem nepoti patrui defuncti uxorem pronunciastis non esse adimendam.* Ita optime judicavit beatus Zwinglius. Quemadmodum Mosem matrimonia nonnulla vetita, de facto contracta, non dissolvisse, sed pœnam duntaxat addidisse, legimus Lev. XX. 20. 21. Idemque Abrahami, Jacobi, aliorumque comprobant exempla. Neque Nathan dissolvi jussit matrimonium Davidis cum Bathseba. Quod tamen ad omnes gradus, cumprimis ad ascendentes & descendentes in linea recta, non esse extendendum, pœna ejusmodi transgressoribus indicta abunde docet Lev. XX. In similibus igitur exemplis idem erit sentiendum.

XXIV. *Quæstio* XII. An ab avunculi uxore abstinendum? Resp. Affirm. Siquidem tale matrimonium haud obscure prohibitum Lev. XVIII. 13. 14. Cum avunculi & patrui uxor in pari gradu

sint constituti; Unde & Rabbini hanc inter Secundarias fœminas referunt, ex Scribarum & majorum scitis vetitas, sive frater matris sit consanguineus, sive uterinus. Addit R. Moses Mikkotzi אין לו הפסק *in infinitum*, ut neque in patre seu fratre ejusmodi sit terminus. Illicitum esse hoc conjugium, etiam pluribus demonstrarunt de eo consulti Theologi Leydenses, *Heidanus*, *Coccejus*, *Hoornbeekius*, quod hic sit propinquitas carnis, adeoque regulæ isti generali locus Lev. XVIII. 6. Addunt, hoc conjugium reverentiæ parentibus debitæ, & honestati repugnare, ac scortationi annumerandum Eph. v. 3. 1 Cor. v. 15. Interim personis jam conjunctis cohabitationem permittunt & liberorum suorum sustentationem, ac quoad torum separationem commendant. Vide sis in *Oper. Cocceji Tom.* VI. *Consilium.* XXIII.

XXV. *Quæstio* XIII. An incestæ sint nuptiæ consobrinorum, sive patruelium & amitinorum? Resp. Id nos negare, cum neque ad legem generalem Lev. XIIX. 6. neque ad subsequentes speciales referri queant. Accedit, quod earum nuptiarum frequentia occurrant exempla in sacris, non modo ante, sed etiam post legem promulgatam Gen. XXIV. 48. XXXIX. 12. Num. XXXVI. 11. Consule sis post Augustinum, Calvinum, Lutherum, Melanchthonem. P. Martyrem, Masium ad Jos. XV. Attersoll. ad Num. XXXVI. J. Gerhardum *de Conj.* §. 355. Voet. *Polit. Eccles. Par.* 1. *Lib.* 3. *Tract.* 1. *de matr. Sect.* 2. *c.* 5. *q.* 3. Brouwer *de Connub. lib.* 11. *integro Cap.* XII. Quo prolixiores illi de hoc casu, eo nos erimus breviores, quia difficultate caret. Karæi hasce nuptias etiam licitas pronunciant.

XXVI. Denique *Q.* XIV. An genero socrus interdicta censeri debeat, sicut socero nurus Lev. XVIII. 15? Resp. Vix quisquam de eo dubitaverit, cum hac lege non modo per evidentem consequentiam sit prohibita socrus, sed etiam expressis verbis cum ea cubans maledictus pronuncietur Deut. XXVII. 23. & comburendus Lev. XX. 14. Quandoquidem vir & uxor sunt una caro. Ideoque vir a proximis consanguineis ejus abstineat oportet, inter quos vel maxime mater est, quæ marito matris loco.

XXVII. Tandem ad exempla, quæ ad hasce expositas leges etiam in contrarium allegantur, brevissime respondendum. Ante legem latam, præter exemplum Judæ cum Tamare nuru congressi Gen. XXXVIII. occurrit aliud Amrami, qui accepit Jocabedam דודתו *amitam suam* in uxorem. Post legem, Athniel frater Calebi, filiam

filiam fratris duxisse videtur Jos. xv. 16. 17. Judic. i. 12. Aben Esra existimavit prohibitionem incestuosarum mulierum ad terram Canaan fuisse restrictam, ita ut Jacob duas sorores, & Amram Iochabedam amitam suam, in Ægypto ducere potuerint ולא נטמאו בהם *ut inde non fuerint polluti.* Quam tamen sententiam ut futilem rejicit Abarbenel, aliaque ratione illud factum excusat, quod videlicet tunc nondum Lex data, neque istæ mulieres prohibitæ fuerint. Cujus vestigiis insistens Grotius, olim nefas fuisse ante datam legem, v. gr. duas eodem tempore in matrimonio sorores habere, & amitam ducere negat, quod nunc nefas. Atque ita JCti Th. xv. memorati cum Grotio lib. ii. de I. B. & P. c. v. §. 14. filiam fratris licitam esse statuentes, ad hæc exempla provocant Amrami, Athnielis, Abrahami, ad quæ nunc hæc reponimus.

XXVIII. Ad exemplum Amrami Doctiss. Rivetus respondet, non fuisse illud conjugium ad regulas divinarum legum exactum, sed illo tempore etiam viros sanctos abreptos fuisse communi gentium more. Ideoque *amitam* vertit. Neque enim omnia probanda, quæ fecere patres; Sed forte tutius est credere, matrem Mosis non tam amitam fuisse Amrami, quam amitæ filiam. Quemadmodum Kimchius scribit, quod Chanameel דוד Jeremiæ cap. xxxii. 7. 8. 9. dicatur דודו *patruus ejus*, pro בן דודו *filio patrui*, sicut Lot dicatur אח *frater Abrahami*, cum tamen fratris fuerit filius, ita ut דוד & *patruum* & *patruelem* denotet. Pari modo ergo דודה hic potest latius sumi, & *patruelem*, sive *proximam* significare. Conf. Cant. v. i. 9. vi. 3. Etsi dicatur filia Levi Exod. ii. i. Num. xxvi. 59. non immediate, sed mediate ab ipso genita, ut Elisabet Aaronis filia vocatur Luc. i. 5.

XXIX. Quod attinet Athnielem, is non fuit frater Caleb junior, quemadmodum Vulgata habet, ubi *junior* redundat, sed בן קנז אחי כלב *filius Kenasi fratris Calebi*, quemadmodum & Munsterus & Pagninus reddidere. Et Chaldæus Paraphrastes cum Syro אחוהי דכלב pariterque Græci ἀδελφοῦ χαλεβ *fratris Caleb.* Quam versionem præferendam esse judicamus Iunio-Tremellianæ & Piscatoris, quæ *agnatum Calebi* habet. Athniel igitur & Achsa, juxta hanc versionem, quam & Doctissimus Masius probat, patrueles erant, quos matrimonio conjungi, nefas non erat, sicut Thes. xxv. ostensum. Ideoque non video, quomodo Consultissimi Viri, quorum feci mentionem Th. xv. hinc stabilire moliantur nuptias cum

filia fratris vel ſororis, cum eæ per bonam & non longe ductam conſequentiam prohibitæ ſint. Et vel hinc liquet Athnielem non fuiſſe fratrem Calebi proprie ſic dicti, quod Caleb paſſim filius Iephone, Athniel vero filius Keneſi dicatur, etſi minor ſive junior vocetur Athniel Iud. 1. 13. qui novus maritus, propter Calebi ætatem. Ad Abrahami exemplum reſponſum eſt Cap. v. Th. xxxv. Exempla ſunt, non leges.

CAPUT VII.

Nuptiæ cum fratria & ſororis uxore prohibentur
Lev. XVIII. 16. XX. 21.

HActenus de gradibus ſecundariis in linea aſcendente & deſcendente: Sequuntur ſecundarii in linea collaterali Levit. XVIII. 16. ערות אשת אחיך לא תגלה ערות אחיך הוא *Nuditatem uxoris fratris tui ne retegito, nuditas fratris tui eſt.* Quam legem ita interpretatur R. Elias ben Moſche: פרוש זה הפסוק הוא כפרוש הפסוק הקודם מפני שיחוסם אחד: וממאמרו אשת אחיך ידענו גם כן אסור החתן מהאחות מאמרו אשת אחיך ולא אמר ערות אחיך ומזה ידענו גם כן אסור שני שארים לגוף אחד אמנם יש לטעון כי אחר שהזכיר אסור אשת אחי האב כל שכן אשת האח כמו שמאסור בת הבת ידענו אסור הבת עצמה ואמרו החכמים שרצון הכתוב לפעמים לאסור האסור משני צדדין מן הכתוב ומקל וחומר ויש אסור בעריות מאופן אחד ויש משני אופנים ויש משלשה ואמר החכם רבי אהרן והנה האם אסורה יותר משש עריות: *Hujus verſus expoſitio congruit cum explicatione prioris, quorum una ratio & comparatio. Atque ex eo, quod dicitur, (nuditatem)* uxoris fratris tui, *cognoſcimus etiam affinem ex ſorore prohibitum, quia dicit,* uxoris fratris tui, *non autem nuditatem fratris tui. Indeque etiam, binos propinquos uni perſonæ interdictos eſſe, colligimus. Verum & ita ex præcedentibus argumentari licet: Si uxoris fratris patris prohibitio relata, multo magis uxor fratris eſt prohibita; quemadmodum ex interdicto filiæ filiæ intelligimus, ipſam filiam eſſe vetitam. Dicunt autem Sapientes, Scripturæ intentionem ſæpe eſſe, ut aliquid prohibeat ex duabus partibus, ſive gemino modo ac reſpectu, & ex Scriptura, & per argumentum a minori ad majus; nonnullæ nuditates prohibentur tantum uno modo, quædam duobus modis, & aliæ tribus modis. Addit R. Aaron, matrem magis eſſe prohibitam, quam omnes ſex nuditates.* Quam argumentandi rationem ſuo loco examinabimus.

II. *Frater* non eſt quivis Judæus, ut Tertulliano viſum cap. VII. *de Monog.* ſed proprie accipitur, ſicut etiam Deut. XXV. 5. ſeqq. Id-

Idque juxta reliquos Hebræos מאביו לבד או מן אמו לבד *sive sit ex patre tantum, sive ex matre tantum,* בין מן הנישואין בין מן הזנות *sive in legitimo conjugio, sive extra illud ex scortatione procreatus,* מכיון שאירסה וכל שכן אחר שנשאה *ex quo desponsata ei est, quanto magis solenniter consecrata?* & juxta paraphrasin Jonathani tributam בחיי אחוך ובתר מותיה אין איתליה בנין *vivente fratre tuo, nec post ejus mortem, si liberos reliquerit.* Ratio interdicti additur: *est nuditas fratris tui*, q. d. frater tuus eam nudavit, & cum ea in unam carnem coaluit.

III. Hic quæstiones perdifficiles incidunt, de fratria & defunctæ uxoris sorore, de quibus ordine nobis videndum. *Quæstio prima* & gravissima est, An fas sit, non obstante hac lege, fratris defuncti viduam ducere, vi præcepti Deut. xxv. 5. seq. Respond. Quia res magni est momenti, placet primum insignes audire Interpretes & divini Juris Consultos, qui in illo solvendo nodo vires suas sunt experti. Non minus eleganter, quam docte & solide illud executus, qui instar omnium est, Venerandus Beza *de Rep. & Divort. p. m.* 81. Cujus verba in compendium contraham. Lege „ illa Deuteronomii, inquit, frater non modo non prohibetur, sed „ etiam jubetur fratris absque filio defuncti semen, accepta ipsius „ uxore, suscitare. Nonnullos (quorum sententiam etiam J. „ Calvinus amplectitur) leges sic conciliare, addit, ut fratris no„ mine negent fratres germanos, sed duntaxat consanguineos in„ telligi, & quidem eos, quorum nuptiæ non sunt interdictæ, „ quoniam alioqui incestus præcipi videretur. A Juda hac in re „ peccatum fuisse (Gen. 38.) qui ea lege abusus, quæ jam in usu „ erat. Lege illa excitandi fraterni seminis comprehensum „ quemque proximum agnatum, sicut e Ruthæ historia liqueat. „ Obstare tamen huic sententiæ, fatetur, alia quædam maximi „ momenti. יבם nempe proprie de Leviro, sororio vel fratria di„ ci, quod etiam expressum apud Matthæum verbo ἐπιγαμβρεύειν. „ Si ergo quod de illis proprie constitutum, ad alios quoque pro„ pinquos accommodetur, eos tamen non excludendos, de quibus „ proprie lex sit intelligenda. Et durum videri, quæstionem „ illam Christo propositam de septem fratribus (Matth. 22. 25.) „ sic explicare, quasi cognati duntaxat inter se fuerint: & illa ver„ ba Noemi (Ruth. 1. 12.) manifeste videri evincere germanos „ fratres illa lege proprie significari, cæteros autem propinquos „ duntaxat ex consequenti. Concludit, hanc ergo legem opor-

„ tere alterius illius generalis exceptionem esse, sed quæ peculiari „ quadam ratione nitatur: ac proinde in exemplum trahi nec pos- „ se, nec debere. Dominum distribuisse populum illum non „ in tribus duntaxat, sed etiam in familiarum capita, in quibus „ quum primogeniti dominarentur, familiæ ex illis fuerint censi- „ tæ, ne in infinitum excresceret earum numerus. Itaque statu- „ isse Dominum, ut si primogenitus eousque vixisset, ut ducta „ uxore caput familiæ esset, & absque mascula sobole decederet, „ tum frater ab eo proximus, ut in primogenituram, sic etiam in „ fratris demortui uxorem hæres esset, & ita quidem ut liberi ex eo „ matrimonio suscepti de fratris illius mortui nomine censerentur, „ ut sic tegeretur illa incestuosæ alioqui conjunctionis ignominia. „ Hanc igitur fuisse rationem, cur quod alioqui incestuosum fuis- „ set, tamen a Domino sit mandatum, quod nulla causa sit, cur „ hodie nonnulli suis prorsus damnandis libidinibus prætexant, „ quum neque jam valeat hæc ratio, diruta illa macerie, quæ po- „ pulum Dei certis finibus distinctum a reliquis separabat, neque „ Dei verbum isti habeant, ex quo nunc quoque valere istam sin- „ gularem exceptionem colligere possimus. Stare igitur illam con- „ clusionem, neque leviro fratriam (excepta tantum olim specie „ memorata) neque sororio glorem ex jure divino ducere fas „ esse.

IV. Fr. Iunius ad illa verba Deut. xxv. com. 6. *ut non deleatur nomen ejus ex Israele*, ita commentatur: utrumque interfuit populi Dei, tum ut primogenitorum jus in familia continuaretur ad significationem ceremonialem exspectationis Christi tanquam primogeniti inter multos fratres Rom. 8. qua Iudæos olim oportuit sustentari; tum vero reipublicæ interfuit, ut hæreditatum ratio integra permaneret, ac non conturbatis capitibus familiarum confusio invalesceret, de qua Deus caverat diligentissime Num. 16. & ultimo. Gerhardus *de Conjug.* §. 319. 320. 321. dicit, non esse causam exceptionis de fratria ducenda pietatem in fratrem, sed conservationem & distinctionem familiarum in tribubus Israelis. Ergo hanc specialem esse certi temporis & certi populi & certi finis; eamque causam exceptionis Christo exhibito expirasse. Quem sequitur Consultissimus Carpzovius. *Lib.* 11. *Jurisp. Consist. Defin.* 91. in N. T. Christo jam nato & rationem legis & legem ipsam penitus expirasse. Gisb. Voetius *in Polit. Eccles. Par.* 1. *l.* 111. *Tra.* 1. de

de Mat. Sect. II. *c.* IV. *Q.* 1. Distinguit inter Jus naturale quoad Deum, & quoad hominem. illo jure honestari posse conjugium fratris cum sorore, per mutationem status rei seu objecti... & sic filias Adami fuisse idoneum subjectum conjugii cum fratribus. isto jure ut conjugium fratris cum sorore, sic nec leviri cum fratria honestari posse. ita ut prohibitio legis communis ac perpetuæ nos constringat; nec quisquam præter eam tale quid agere possit: nisi Deus peculiariter hoc alicui revelaret, & specialiter mandaret. quod cum hactenus factum non sit, communi lege nos teneri. Monet insuper, hunc casum agitatum fuisse tempore Henrici VIII. Regis Angliæ, qui fratris sui Arturi viduam Catharinam, dispensante Papa Rom. Iulio II. duxerat, eandemque postea ob scrupulum de incestu conatus fuerat repudiare, inque eum finem judicia Academiarum Oxon. Cantabr. & complurium exterarum exquisiverat, a quibus responsum erat, conjugium illud a Catharina esse incestuosum, nec posse in eo dispensari.

V. Ad quæstionem propositam negando responderunt præter jam nominatos, *Melanchthon* & *Fac. Theol. Rostoch. An.* 1559. apud *Dedekennum Thes. Cons. Vol.* III. *Lib.* III. *Sect.* II. *Tit.* II. *num.* 7. 8. *& Fac. Theol Lips. An.* 1650. apud eundem *in Append. ad Vol.* III. *Lib.* III. *Sect.* 2. *Tit.* 2. Negat etiam *Fac. Theol. Jenensis* de dimidio fratre, apud eundem *Dedek. Append. ad vol.* 3. *lib.* 3. *Sect.* 1. *Tit.* 2. *Num.* 1. Quibus meam ἐπιχείρησιν adjungo. *Primo* neutiquam dubitare fas est, quin Lex Lev. XVIII. 16. de fratria, si non tantum, tamen præcipue post ejus mortem sit intelligenda, quandoquidem, vivente fratre, cum uxore ejus adulterium committitur, contra ejusdem capitis versum. 20. *Secundo*, minime probanda Pontificiorum, & qui eos imitantur, sententia, præcepta omnia, quæ de gradibus habentur in Levitico, jure divino non obligare Christianos. Quod illi tantum eo fine faciunt, ut Ecclesiam in quibusdam gradibus consanguinitatis & affinitatis in Levitico expressis, dispensare posse probent, juxta *Concil. Trid. Sess.* 24. *Can.* 3. Sed mirum, hoc Christianos Evangelicos sustinere, quemadmodum fecit Bucholtzerus in *Resp. Jur. pro Matrim. Principis cum Defuncta uxoris sorore contracto.* Is enim asserere non erubescit, Legem Mosis non magis ad Christianos pertinere, quam ad eos, qui vixere ante Mosem; nos non obligare in rebus politicis & secularibus. Contrarium suo loco probare satagemus. *Tertio*, neque nobis arridet Karæorum,

rum, & Magni Calvini, acutissimi sane & solidissimi Theologi solutio, quam Maresius *Disput. de Grad. Proxim. Th.* x cum aliis amplexus est, fratris scilicet nomine intelligi proximum cognatum defuncti intra gradus lege Dei concessos, & ubi defuncto nulli restarent fratres proprie dicti, vel nepotes aut patrui, qui nomen & decus ac jura familiæ tueri possent. Cum lex fratres concernat stricte sic dictos, sicut solide demonstrat Beza. Neque Iuda ea in re peccasse, sed quod usu tunc erat receptum, observasse videtur. *Quanto*, Bezæ & Voetii judicio libenter accedo, communi & generali lege nos teneri, nec mandatum Dei speciale facile in exemplum trahendum, & libidini fibulam non esse laxandam, ubi nos non habemus specialem hujus rei revelationem, & peculiare mandatum.

VI. *Quinto*, his tamen non obstantibus, dissimulare nolo, rationes legis, ob quas expirarit sub N. T. mihi non plane satisfacere. Cum hoc jus levirationis apud Patriarchas ante Mosem jam fuerit in usu, in familia Iudæ, cujus origo procul dubio ex divina revelatione. Non quod in dubium vocem varios typos & ceremonias ante Legem Sinaiticam, sed quod mystica ratio & abolitio hujus legis, sit obscurior. Primogenituram respexisse primogenitum omnis creaturæ, inter multos fratres, quis inficias ibit? neque tamen ideo omne jus primogenituræ nunc sublatum, quod a mundi primordiis locum habuit, cujus ratio habetur hodieque in personarum Illustrium Successione, quia primogenitura est sortis naturalis quoddam genus, ut quia humana industria conservationem splendoris familiarum sine lite dirimere non potest, hi, quibus nascendi beneficium citius obtigit, etiam succedendi jure ideo primo fruantur. Quemadmodum David & Salomo in suo regno repræsentabant & præfigurabant Christum, principem pacis, cujus principatus amplitudini & paci nullus erit finis, neque tamen cum Christi adventu cessarunt regna & dominia in mundo. Cui accedit, quod ex Iudæorum opinione hæc lex non tantum de primogenito, sed æque de minoribus natu & quibusvis fratribus sit intelligenda.

VII. *Sexto*, neque sufficit sola ratio a Doctissimo Gerhardo aliisque allegata, quod fuerit hæc lex mere forensis & positiva, ad Ebræorum Politiam adstricta, ad distinctionem tribuum & familiarum conservandam, cum, viguisse hanc leviratus constitutionem, ante legem Mosis, Iudæis latam, doceat exemplum Iudæ

Gen.

Gen. XXXVIII. Cui deinde accessit ritus excalceationis. Utut interesset reipublicæ, ut hæreditatum ratio integra permaneret.

VIII. *Septimo*, quia hac ratione consultum viduæ ἀτέκνῳ, dum viduitas status esset miseriæ, cui hoc erat solatio, non videtur hoc subtractio, sed additio potius juris naturalis, illius scilicet, quod ab intelligentioribus concluditur, ac secundarium appellari consuevit. Quemadmodum supra ostendimus, filios Adami ducendo sorores suas, non peccasse contra jus naturæ, sed ei potius paruisse, quia id jus naturæ & commune bonum, genus humanum concernens, tunc exigebat, quod postmodum hominibus auctis ac multiplicatis, isti juri adversabatur. *Octavo*, neque nos gentes ad Christianam fidem adductas magis censendæ sunt obligare leges Mosaicæ matrimoniales, quam istum populum, cui Deus sanctas hasce leges singulari ratione dedit. Etsi omni sanctitati studere teneamur nunc sub N. magis, quam sub V. T.

IX. Per modum igitur consilii hoc fere proposuissem, annon hodieque Principibus populi ejusmodi nuptiæ bona conscientia sint permittendæ, ut absque libidine, fratre sine prole defuncto cum ejus vidua relicta consuescant, atque ita idem, quod Deus a populo suo quæri volebat, vel simile commune bonum promoveant, conservationem scilicet familiæ & bonorum, viduæ commodum, & Ecclesiæ ac Reipublicæ salutem? Hæc revera non humana, qualis inter Pontificios obtinet, sed divina dispensatio, seu potius, juris naturæ explicatio dicenda foret. Cum Deus hoc olim mandaverit. Sed tutius legem Levirationis Judæis relinquimus, quos obstrinxisse scribit Seldenus *de Jur. Nat.* L. V. C. XX. non proselytos. Saltem Henrici VIII. Anglorum Regis absque dispensatione, matrimonium cum Catharina Arturi fratris vidua licitum fuisset, si illa, ut a nonnullis supponitur, Arturo inaccessa fuerit.

X. Antequam ad reliquas quæstiones transeam, non abs re erit huic explicationi subnectere Responsum juris Hebræi, quod Amstelodamo nuper ad me misit hac de re consultus Clar. Dav. Pina Judæus Zorphati, Med. Doctor & Concionator facundissimus, cujus opera ante decennium, & quod excurrit, usus sum in studio Talmudico. Præmisso pro more præloquio אור החכמה המאיר לארץ בחכמתו ומעיר תבל בתבונתו הלא הוא החכם רבי מאיר יאיר יהוה נרו ita infit: על דבר היבום אמת אוא כי ביום קחתו את אשת אחיו גם הוא ירש את נחלתו והז

וזה מפורש בתורה ובקבלה ולא יאמר אומר אם לא לכם נחלת שדה וכרם נפוצים
בקצה הארץ בטלה מצות יבום בי אין נחלה בארץ אבל השובתו בצדו כי הגם
הלום לא היה מיבם לרשת נחלת אחיו אבל היה יורש נחלת אחיו ביבמו אותה
כי איש בית הוא לבא בכנסיו שנית כי אף אם לא תהיה לו נחלה גם הוא
מיבם ויורש נכסיו כאשר אנחנו עושים היום שלישית כי יש מצות תלוית בארץ ויש
מצות תלוית בגוף האדם ומה שהוא חובת הגוף נוהג בארץ ובחוצה לארץ אם כן
מצות הכתוב להקים שם המת ובמקרה קרה לו לרשת נכסיו ולכן קרוביו לא היו מיבמים
אם לא היה אח גם כן אם היה לו בת בטלה מצות יבום ואם על הנחלה מיבם
למה לא יבמו הקרובים וכן אמרו רבותינו כי ישבו אחיו יחדיו המיוחדים בנחלה פרט
לאחיו מן האם שאינם מיוחדים בנחלה ואל תקשה לך מעשה בועז שאמר להקים שם
המת על נחלתו ולא יכרת שם המת ותקשה עלי כי לא קראו אותו מחלון כי אם עובד שנית
כי לא היה אחיו בי אם קרובו התשובה בזה כי לא היה זה יבום כי אם גאולה כי
הנהיגו לפנים בישראל ודוק ותמצא להראבע על כי שבו אחים יחדיו אמרו המכחישים כי
אינם אחים ממש כי אם קרובים והביאו ראיה מבועז וכבר אמרו רבותינו כי יהודה התחיל במצות
יבום תחלה כי כאשר קבל חסור מאבותיו נזדרז להקים אותו וכן אמר הנחמני במעשה תמר ז

Quæ in Latio ita ſonant: *Leviratione quod attinet, verum eſt, quod eo tempore, quo levir fratriam accepit, hæreditatem adierit poſſeſſionis fratris ſui, quod expreſſe & deciſe deſignatum tam in Lege, quam Traditione noſtra. Nec eſt, quod aliquis dicat; ſi nunc non poſſidetis poſſeſſionem agri & vineæ, qui eſtis diſperſi in extremitate terræ, ergo abrogatum eſt præceptum de leviratione, quando in terra poſſeſſionem non habetis. Reſponſio enim eſt in promptu, quod etiam nemo leviri jus præſtaret eo fine, ut hæreditario jure poſſideret hæreditatem fratris ſui, ſed hæreditatem conſecutus eſt fratris ſui, quod leviri officium in ea præſtaret, tunc enim fuit paterfamilias, qui jure in ejus bona immittebatur. Secundo obſervari velim, ſi vel frater defunctus nulla bona immobilia poſſideat, tamen ille officium leviri præſtare tenetur, & mobilia bona hæreditate accipit, ſicut id hodieque nobis in uſu eſt. Tertio notandum, eſſe nonnulla præcepta, quæ pendent a terra, alia vero quæ a corpore hominis dependent. Ubi corpus obligatur, id non modo in terra Canaan, verum etiam extra eam in uſu nobis eſt. Ideoque præceptum Scripturæ eo tendit, ut confirmetur & conſervetur nomen mortui, tunc ſimul caſu contigit leviro hæreditas bonorum fratris. Unde propinqui ejus defuncti uxorem non ducebant, ſi non adeſſet frater: Et ſi filiam haberet, nullum erat jus levirationis. Si vero propter hæreditatem leviri officium præſtitiſſet, cur propinqui eodem officio non fuiſſent defuncti? Atque ita tradunt Magiſtri noſtri*, ſi habitaverint fratres ejus pariter, *hæreditati deſtinati exceptis fratribus ejus e matre tantum, qui non ſunt uniti in poſſeſſione.*

Nec.

Nec tibi difficilis videatur historia Boazi, quod dixerit (Ruth. IV. 10.) ad excitandum nomen mortui in possessionem ejus, ne exscindatur nomen de mortui; *ut inde mihi objicias, quod eum non vocarint Machlon; sed Obed; item quod ille non esset frater, sed propinquus ejus? Respondeo enim, hanc non fuisse levirationem, sed redemtionem vel vindicacationem proximi, qui nuper erat mos in Israele. Et si animum advertas, inveneris in Aben Esra, super illa verba:* Si habitaverint fratres, *Abnegantes Traditionem* (Karæos) *censere, quod non sint fratres proprie dicti, sed propinqui, & adducere probationem ex Boazi historia. Et Rabbini nostri jam dixerunt, Judam primum incepisse præceptum levirationis, qui mysterium a patribus acceptum expeditus festinaverit illud confirmare. Ita quoque Nachmanides in historia Thamar.* Quæ omnia cum iis conferri possunt, quæ passim de hoc jure in Hebræorum & Christianorum libris referuntur. Confer *Dissert.* nostræ *primæ Sect.* IV. *Cap.* VII. De ritu levirationis prolixe Seldenus, aliique complures.

XI. *Quæstio secunda* est, An defunctæ uxoris sororem, ducere fas sit? Respond.. Nequaquam; sive sit soror germana, sive consanguinea, sive uterina, sive legitima, sive naturalis tantum, haud secus illa mihi interdicitur, ac mea propria soror com. 9. & 11. contrarium licet statuentibus vulgo Judæis, Pontificiis & quibusdam aliis. Elias ben Mosche tamen, cæterique Karæi testantur, sororem per argumentationem ver. 14. prohibitam esse. Vide sis *Dissert.* nostræ 1. *Sect.* IV. *Cap.* IV. *Th.* XIX. Cum per analogiam ejusmodi matrimonium æque sit prohibitum hoc commate. 16. Cap. XVIII. Levitici, ubi eadem est carnis propinquitas, cum uxore fratris. Nec est, quod mireris, Lector, hanc quæstionem ad hoc comma a me referri, cum *Dissertat. primæ Sect.* IV. *Cap.* IV. abunde demonstratum, com. 18. de polygamia exponendum. Ita venerandus Beza *de Re. & Div.* pag. m. 79. 80; paria esse duobus fratribus eandem, & duabus sororibus eundem conjungi, & cum beato Calvino versum 18. de polygamia intelligi, docet. Doctiss. Gerhardus *de Conjug.* §. 347——350. ex versu 18. uxoris sororem vetitam esse probat, haud ita feliciter, uti l.c. *Dissert. nostræ primæ* ostensum, quia illic additæ restrictiones, *in vita ejus*, ad *affligendam eam*, satis evincunt, interdictum illud de muliere post alterius mortem, explicari non posse. Ita Brochmandus in *Syst. Theol. loco de Conj Cap.* IV. q. 41. eum casum prohibitum esse

demonstrat ex Lev. xviii. 6. 18. & 16. Gerhardi, Consistorii Witteberg. nec non Ministerii Hamburgens. Judicia exhibet Dedekennus *Vol.* iii. *Thes. Consil. lib.* iii. *Sect.* ii. *Tit.* 2 *Num.* 9. 10. 11. *& Append. ad Vol.* 3. *lib.* 13. *Sect.* 2. *Tit.* 2. a quibus hæ nuptiæ illicitæ declarantur.

XII. Ad illustrandam hanc quæstionem, operæ pretium me facturum arbitror, si argumenta expendam, quibus Excellent. Bucholtzerus JCtus olim in Acad. Rint. in *Resp. Juris pro Matrim. Principis cum Defunctæ uxoris sorore*, acerrime hunc casum defendit, contra Avemannum, qui pro contraria sententia stetit. Primo, ducentem duas successive sorores peccare, negat. Mosem enim personas non gradus prohibuisse, quia dixerit de vidua fratris, versu 16. & de sororis uxore vers. 18. Objicienti Avemanno, si non gradus prohibiti, sequi absurdum, concedi nuptias inter aviam & nepotem, avum & proneptem בת. id non sequi, quandoquidem hi concubitus jus naturæ lædant. Negat etiam, eandem hic esse propinquitatis rationem. Quia versu 16. dicitur, *nuditas fratris tui est.* Quam rationem non existimat quadrare nuptiis cum sorore uxoris, quæ non possit dici nuditas sororis. In sequentibus addit: viduam patrui ℣. 14. nurum v. 15. fratriam v. 16. privignam v. 17. & sororem. v. 18. non esse *carnem carnis* meæ., sed tantum affinitatis nexu mihi conjunctas. Ergo non pertinere ad prohibitionem illam ℣. 6. ut speciem ad suum genus: eam enim tantum ad proximam sanguinis propinquitatem, & ad casus jure naturali vetitos, esse extendendam; alias etiam ad bestias pertinere eam regulam, de quibus vers. 22. Addit, versu 6. esse perpetuam rationem prohibitionis, quæ non admittat exceptionem, at ℣. 18. sororem, & Deut. 25. fratriam permitti. Denique ad exceptionem Avemanni, filiam nempe privigni vetitam, quod illa sit caro vitrici, versu 17. ergo & affinitate sibi junctos *carnem* appellari, respondet, in textu non dici carnem, sed proximas, & inter uxorem & filiam esse propinquitatem proximam, non inter marem & filiam privigni, adeoque propinquas proximas carnem appellari, non affines.

XIII. Ad illa omnia, quæ differit Bucholtzerus, respondeo, quod nitantur falsa hypothesi, personas, non gradus prohibitos; solos concubitus inter ascendentes & descendentes, parentes & liberos, jus naturale lædere, reliquos lege positiva prohiberi; regulam generalem versu 6. tantum de proxima sanguinis propinquitate,

tate, non de affinitate esse explicandam. Prima assertio, personas non gradus prohibitos, iterum falso fundamento nititur, nempe versu 16. mentionem fieri fratriæ & v. 18. fororis uxoris. Cum *Differ. prima* modo citata, prolixe demonstratum v. 18. polygamiam prohiberi. Pluribus deinde evincam, gradus a Mose intelligi, & plures personas jure naturali vetitas esse, quam parentes & liberos, & qui sunt in linea adscendente & descendente. Eandem esse propinquitatem inter virum & fratris uxorem, ac inter uxoris sororem, ratio v. 16. allegata, *nuditas fratris tui est*, non tollit, etsi concedam v. 18. non esse eandem rationem. Sicut enim illic nuditas & turpitudo fratris est, ita fororis nuditatis retectio est turpitudo uxoris tuæ. Cui accedit, quod verba Levit. xx. 21. sine ulla absurditate, quam in eorum applicatione ad uxorem, quærit Bucholtzerus, optime quadrent sorori, nempe *res fœda & exterminanda est*.

XIV. Quæ ergo nubit fororis marito, itidem rem fœdam & exterminandam operatur. Nec est, quod quis excipiat, disparem hic esse rationem. Fœminæ nefas esse duobus fratribus successive nubere, propter confusionem seminum cognatorum in uno subjecto, & sic propter incestum. Viro autem duas sorores successive ducere licitum esse, cum in diversis personis semina non confundantur. Siquidem prohibitio graduum non a seminum prohibitione, sed a propinquitate carnis dependet, quæ in uxore fratris & uxoris sorore eadem est. Denique verum 18. non pertinere tanquam speciem ad genus illud versu 6. lubens concedo, de reliquis, fratria & privigna v. 16. & 17. nego. *Capite* III. ostendimus, regulam illam generalem ad omnes affinitatis gradus referri, quia non tantum caro mea, quales sunt parentes, fratres & sorores Lev. XXI. 2. Gen. XXXVII. 27. sed & caro carnis, sive propinqua carnis, propinqua propinqui, quales sunt uxor fratris, & uxoris soror, prohibentur. Et cur magis admisit exceptionem illam Deut. XXV. 5. seq. Lex, quæ extat Lev. XVIII. 16. quam lex generalis versu 6. Ab eodem legislatore utique profecta, etsi magna sit differentia inter propinquos proximos & paulo remotiores. Nec video, quomodo prohibitionem versu 17. velit eximere a regula generali, cum illic ipsa vox reperiatur שאר *proximam* sive *carnem* significans, quæ extat commate 6. cum ergo mater & filia sint proximæ & una caro, vitricus etiam est privignæ propinquus ob ejus matrem, quam duxit, ideoque est propinquus propinquæ.

XV. Sequentia argumenta Avemanni ex versu 18. desumpta confutare Bucholtzero facile erat; siquidem mulier ibi vetita, qualiscunque illa sit, ad tempus vitæ restringitur, uti videre est *Dissert. nostræ primæ* loco citato. Pergit Avemannus, si uxor patrui non est ducenda versu 14. Ergo nec filia sororis defunctæ uxoris, & per consequens uxoris soror ipsa; quia hæc tibi uno gradu propinquior est, quam filia ejus. Respondet iterum Bucholtzerus ex Luthero, personas, non gradus prohibitos, & disparem esse rationem inter uxorem patrui & sororis uxoris filiam. Quod nos confutavimus *Cap.* VI. *Th.* XIII. *& seqq.* etsi casum de uxoris sororis filia, a *Facult. Jurid. Viadrina, & Theologica in Academia Regiomontana An.* 1675. dispensabilem declaratum esse, testetur Cl. Strykius ad *Brunn Jur. Eccles. lib.* II. *cap.* XVI. §. 26. Mirum autem alicui videatur, Bucholtzerum nobiscum fateri, filiam fratris defunctæ uxoris esse prohibitam, nec tamen idem concedere de ipsa sorore uxoris. Ita enim in sequentibus ad Avemanni argumentum, *ubi gradus remotior est prohibitus, ibi etiam propinquior, atqui in matrimonio cum filia defunctæ uxoris remotior est prohibitus*; respondet, majorem concedo, ubi idem genus est consanguinitatis & affinitatis; nego in generibus diversis. inter me & uxoris meæ fratris filiam est vera affinitas matrimonium impediens, quia hæc est cognata uxoris meæ, sed inter me & defunctæ uxoris, fratris viduam nulla est affinitas matrimonium impediens. Quod tamen non procedit de uxoris sorore, cujus filia est vetita propter sororem.

XVI. Pergit Bucholzerus: Quæcunque lex non est congenitum menti dictamen, in prima creatione a Deo nobis impressum, in natura adhuc utcunque reliquum, quo cognoscimus, honesta esse facienda & cœtera, illa lex non est naturalis. atqui leges, non duces viduam fratris, sororem uxoris, & similes, non sunt congenitum menti dictamen. Id ex eo probat, quod non fuerit congenitum menti Abrahami & Jacobi. Abraham enim duxit fratris filiam, Jacob uxoris sororem. Ad instantiam Avemanni, jura illa Levit. 18. obligare omnes gentes, iisque pœnam propter transgressionem irrogare & in N. T. habere locum; Respondet Bucholtzerus, Leges in linea recta tantum obligare gentes, & in N. T. reliquas non item. De istis omnibus in sequentibus differendi dabitur occasio. Hic tantum respondeo ad exem-

exemplum Jacobi, qui duas sorores duxisse dicitur Gen. xxix. Nequaquam eorum sententia probanda, qui eo tempore & loco, nempe ante legem & extra terram Canaan, ejusmodi nuptias licitas fuisse volunt. Neque Pontificii, Bucholtzerus & similes exinde recte concludunt, gradus cognationis & affinitatis Levitici xviii. prohibitos, non pertinere ad jus naturæ, sive ad legem divinam, ad quam omnes obligantur. Ecquis enim omnia facta patriarcharum censebit laudanda & imitanda, etiam ubi a lege divina deflexerunt? Sanctissimi etiam in multis impingunt, & suis non carent nævis, quemadmodum pluribus ostensum a nobis, in *prima Dissertatione*, ubi de eorum polygamia. Variæ leges & cordi hominis per creationem impressæ, & patriarchis revelatæ, in animis fidelium oblitterari & obsolescere potuerunt, cum ejusmodi non primario sed secundario juri naturali, quod ab intelligentioribus concluditur, sint annumerandæ. Etsi Jacobus quadantenus excusandus sit cum soceri fraude altera soror obtrusa, non per libidinem ducta. Ejus enim intentionem non fuisse Leam cum Rachele ducendi, historia abunde docet. De Abrahamo egimus *Cap.* v. Th. xxxv. Inter fratres & sorores connubium non pugnare cum jure naturali, sine ratione probat Bucholtzerus ex primis post Adamum nuptiis contractis, sicut visum eodem Capite citato.

XVIII. Denique hujusmodi matrimonium illicitum declaratum esse a *Facult. Theol. Leydensi An.* 1655. docet *Consilium* iv. *Operum Cocceji Tomo* vi. insertum, idque ex Levit. 18. 16. juxta interpretationem Calvini, *Si retegitur fratris turpitudo, ubi frater ejus viduam ducit, non minus retegitur turpitudo sororis, cum ejus marito nubit altera soror.* Ubi etiam ad exceptionem, quod inter personas, de quarum recens contracto matrimonio consulta Facultas, neque ante neque post matrimonium ulla intercesserit sanguinis commixtio, & per consequens nulla detur affinitas, respondetur, consensum, non vero concubitum, facere matrimonium, virum & fœminam unam esse carnem, ex quo a Deo conjuncti sunt per pactum Matt. 19. 5. 6. Mal. 2. 14. Deut. 22. 24. & similia. Quæ lucem accipient ex sequenti casu.

XVIII. *Quæstio tertia*, An alicui fratris defuncti sponsam, item an sponsæ defunctæ sororem, ducere fas sit? Resp. Hic sane minor difficultas, conjugio per carnalem commixtionem non consummato. Theologi *Rostochienses Acad. an* 1616. referente *Dedekenno*

no Thes. Consil. Vol. 3. *lib.* 3. *Sect.* 2. *Tit.* 2 *Num.* 4. sponsam pro uxore & violantem fidem pro adultera haberi, ideoque illud matrimonium illicitum pronunciant; quod fundamentum assertionis solidissimum esse, judicat Brochmandus *Syst. Theol. loc. de Coni. C.* 4. *q.* 42. ideoque non licere, ut quisquam fratris defuncti sponsam ducat ex Levit. 18. 17. Sed nobis magis probatur Bezæ sententia de *Rep. & Div.* p. m. 83. *Quæ hæc*, inquit, *severitas fuerit, obsecro, ut quum ne firma quidem conjugii obligatio inter aliquos extiterit, nedum ut re ipsa conjugium initum sit, statim idem jus statuatur, ac si verum ratumque matrimonium inter quospiam intervenisset? Velim igitur magnam quidem haberi honestatis rationem: ac proinde si vel minima sit suspicio attentatum quippiam a sponsa fuisse, censuerim non aliter, quam ut reipsa contracta affinitate statuendum esse: sin minus, ut eos rectius facere censuerim, qui non tantum ejus, quod licet, verum etiam ejus, quod expedit, rationem habent, minime sane velim ejusmodi sponsalia ut incestuosa, vel per se illicita, infringere...* & paulo post: *Ego vero Augustini sententiam sequutus ab ipso etiam Gratiano prolatam, arbitror illam mulierem non pertinere ad matrimonium, cum qua commixtio sexus non docetur fuisse.* In quibusdam odiosis sponsa quidem pro conjuge habetur, & ceu adultera punitur, si pactas cum sponso nuptias violaverit; in favoralibus non item. Atque ita *Disciplina Gallica Cap.* 13. §. 9. 10. sponsæ mortuæ neptem & sororem sponso superstiti permisit, sola matre interdicta.

XIX. *Quæstio quarta*, An viduo integrum sit defunctæ uxoris fratris viduam ducere; & vicissim, An vidua nubere possit viduo sororis defuncti sui mariti? Doctiss. Gerhardus *de Conj.* §. 356. *q.* 6. cum Mentzero quidem negat, & Brochmandus *System. Theol. loc. de Conj. c.* IV. *q.* 47. nixi præcipue hoc fundamento, quod remotior gradus prohibitus, cum ducere non liceat filiam sororis uxoris defunctæ. Sed nobis magis arridet illorum sententia, qui cum Cl. Voetio affirmativam amplexi sunt. Vide sis *Voet. Polit. Eccles. Par.* 1. *l.* III. *Tr.* 1. *de Matrim. Sect.* 2. *c.* 5. *q.* 4. Cum uxoris mei affines non sint mei, sed consanguinei ejus, ut pater ac mater, fratres & sorores, eorumque liberi, idque vi primæ institutionis Gen. 11. 24. qua vir & uxor sunt una caro. Adeoque uxoris defunctæ fratris vidua mihi licita esse potest, cum affinis duntaxat sit uxoris; sed uxoris sororis vel fratris filia non item, cum ea sit propinqua & consanguinea ejus, quæ mihi non prohibita, nisi propter sororem uxoris, non respectu mariti ejus.

CA-

CAPUT VIII.

Nuptiæ cum uxoris filia & nepte, matre & utraque avia prohibentur Levit. XVIII. 17.

DEnique comma 17. agmen horum præceptorum claudit, quibus inceſtæ nuptiæ vetitæ; ערות אשה ובתה לא תגלה את בת בנה ואת בת בתה לא תקח לגלות ערותה שארה הנה זמה הוא: *Nuditatem mulieris & filiæ ejus ne retegito; filiam filii ejus aut filiam filiæ ejus ne accipito, ad retegendam nuditatem ejus, proximæ ejus ſunt, ſcelus eſt.* Ubi conjunctione cum uxoris matre, & utraque avia interdicitur, item cum filia & nepte ejus ex filio aut filia, ſive uxor fuerit juncta, ſive per divortium aut mortem ſeparata. Cum Karæis aliisque Interpretibus præcipue privignam, filiam uxoris, filiamque privigni & privignæ hic intelligimus. Ratio interdicti additur שארה הנה זמה הוא *propinquæ ſunt, ſcelus eſt.* Lxx. οἰκεῖαι γάρ σε εἰσιν. ἀσέβημά ἐστι. *domeſticæ enim tuæ ſunt, impietas eſt.* Chaldæus paraph. קריבין אנין עציה חטאין היא: *conſanguineæ enim ſunt, conſilium peccatorum eſt*; ſive cogitatio peſſima eſt de re tam mala facienda. Samar. זנה היא *meretricium, ſive fornicatio eſt.* Vulgata, *quia caro illius ſunt, & talis coitus inceſtus eſt.* Vocabulum זמה exquiſitis libidinibus tribui ſolet, & magis præmeditatis, quia magis a natura abhorrent. Jud. xx. 6. Ezek. xvi. 43. 58. xxiii. 21. 48. Hic ultima vice vox שאר *carnis* ſive *propinqui* occurrit, quæ in regula generali com. 6. Adeoque hic prohibitionum inceſtus finis eſt, aliaque illicita conjugia incipiunt verſu 18. Ita Nachmanides obſervat, quod nunc etiam proximas prohibendo dicat textus שארה הנה *Caro* vel *proximæ ſunt*, ſicut com. 6. quia altera alteri propinqua eſt.

II. R. Levi Barzelonita ex hoc verſu 17. plura præcepta elicit. 1. *Non eſſe revelandam turpitudinem mulieris & filiæ ejus, præcepto* 203. 2. *non eſſe revelandam turpitudinem mulieris & filiæ filii ejus. præc.* 204. Addunt Rabbini abneptem ex nepote, quæ ex numero Secundariarum, & matrem matris patris uxoris ſolam. 3. *non eſſe revelandam turpitudinem mulieris & filiæ filiæ ejus. præc.* 205. Ubi iterum additur interdictum proneptis ejus ex nepte & filia. R. Elias ben Moſe ad iſtum verſum ſequentia adnotat: ממה שאמר ערות אשה ובתה לא תגלה הוציאו אסור שני שארים לגוף אחד והוא הדין בעצמו באשת איש ובתו כי אסורו ישוב לאשתו וממאמר את בת בנה ואת בת בתה וגומר הוציא אסור גוף (ישאר

ושאר שארו לגוף אחד ומה שאמר שארה הנה הטעם אלה הנשים *ex eo, quod legislator dixerit*, nuditatem mulieris & filiæ ejus ne retege, *binos propinquos uni personæ prohibitos esse, eliciunt. Estque jus in se circa uxorem viri & filiæ ejus, siquidem prohibitio ejus transeat ad uxorem. Atque ex dicto*, filiam filii ejus, & filiam filiæ ejus, &c *eliciunt interdictam esse personam & propinquam propinqui uni personæ. Quando autem dicit, proximæ ejus sunt, sensus est, earum mulierum.* Denique addit: ובכאן נשלם פרוש היא פסוקים שנאמרו בענין העריות כפי דעת החכם רבינו ישועה: *Hic absoluta est interpretatio undecim versuum, qui de materia incestus agunt, secundum opinionem Sapientis Rabbenu Jeschuah.* (nempe a versu 6. usque ad 17. inclusive.)

III. Hoc igitur commate 17. in genere prohibetur, ne quis conjungatur cum אשה muliere & filia ejus, sive cum uxore & filia ejus, ut sive uxor fuerit, sive non, Lex duci nolit filiam mulieris cognitæ ab eodem viro. Atque ita denuo inculcatur, quod jam comm. 7. 10. & 15. per consequentiam erat interdictum. Præcipue tamen, ut dictum, filiam denotari existimamus, quam uxor ex alio marito suscepit, quæ privigna vocatur, idque tam post mortem propriæ uxoris, quam adhuc ipsa vivente. Prohibet etiam neptem ejus, quam quis in uxorem duxerat, sive esset neptis uxoris, ex filio uxoris, sive ex filia. Sic vice versa uxori nuptiæ prohibentur cum filio viri sui & cum nepote. Atque adeo postremo universe cum omnibus, qui affinitate aliqua propinqui sunt, nuptiis interdicitur. Huc etiam pertinet lex Lev. xx. 14. ואיש אשר יקח את אשה ואת אמה זמה הוא באש ישרפו אותו ואתהן ולא תהיה זמה בתוככם: *Quicunque duxerit mulierem & matrem ejus, scelus est; igne comburunto eum & eas, ut non sit scelus in medio vestri.*

IV. *Quæritur* hic, an genero licitum uxoris suæ demortuæ novercam ducere? R. Negatur ex hac lege Lev. xviii. 17. ubi prohibetur mulier & filia ejus ex alio marito, quam privignam vocamus. uxor autem cum marito una caro est. Si enim post mulierem, quam duxisti, demortuam ejus filiam ex alio marito, ducere nefas sit, etiam nefas erit cum uxoris matre consuescere, utut sit noverca, nec proprie caro carnis; Quoniam alia est ratio personarum in linea recta, quæ locum ascendentium & descendentium tenent. Pertinet ille casus etiam ad interdictum Lev. xx. 14. Tutius igitur est ob honestatem & reverentiam matri debitam ea abstinere. *Facultas Theol. Rostoch. An.* 1568. idem matrimonium improbavit, apud *Dedeken. Thes. Cons. Vol.* III. *lib.* III. *Sect.* VI. *Num.* 7.

Re-

Reliquos casus, qui huc referri possunt, enodatos vide ad Levit. XVIII. 7. 8. & reliquos versus. Sequuntur com. 18. & sequentibus cætera conjugia illicita, quæ non sunt incestuosa, de quibus suo loco.

CAPUT. IX.

Variæ opiniones Hebræorum, tam Talmudicorum, quam Karæorum circa materiam de Incestu ex Elia ben Mosche Karæo, an plures personæ & gradus prohibiti.

EXplicatis, quantum instituto nostro sufficit, legibus de incestu, sive incestuosis nuptiis, ordo & methodus, quam nobis præscripsimus, *hujus Dissert. Cap.* II. *Th.* VI. nos perducit ad considerationem variarum opinionum, tam Hebræorum, quam Christianorum, de personis & gradibus prohibitis. Hebræorum cum Talmudicorum tum Karæorum sententiam elegantissime nobis exhibet noster Elias ben Mosche, qui solus nobis sufficiet, cujus idcirco vestigiis insistemus. *Capite quarto Tractatus de Incestu*, agit בחלוק דעות החכמים בענין העריות *de Sententiarum discrimine, quod inter Sapientes habetur circa genera incestus. Capite quinto* agit בחלוק דעות חכמי הקראים בענין העריות *de Sententiarum differentia, quæ est inter Sapientes ex Karais circa materiam de incestu.* Quod argumentum curiosum sane, nec inutile nec injucundum Lectori fore confido, ideoque non piget integrum Eliæ commentarium hic ex rarissimo libro Constantinopoli impresso describere.

II. Ita infit Cap. IV. חכמי ישראל בענין העריות נחלקו לשתי תודות גדולות התודה האחת הם בעלי הקבלה שאמרו שאין הקש בעריות אמנם דרכו על הכתוב לבד ואמרו שאם היה ההקש עקר בעריות היה ראוי להזכיר אסור אחות האב וממנו נקיש אסור אחות האם ועוד אחר שאסר בת אשת האב היה ראוי לשתוק על בת אשתו והיינו לומדים אסורן מההקש ועוד אחר שאסר הכתוב אשת אחי האב היינו לומדים מקל וחומר אסור אשת אחי Sapientes Israelitarum in materia de Incestu divisi sunt in duas classes sive Sectas Celeberrimas. Prima est Traditionalium, qui in Incestu nullam argumentationi locum esse, asserunt, soliusque Scripturæ vestigiis insistentes dicunt, quod si argumentationi foret in incestu locus a principali, interdictum de sorore patris duntaxat referri, indeque argumentatio & conclusio fieri debuisset ad prohibendam sororem matris. 2. Postquam Scriptura filiam uxoris patris prohibuit, non debuisset filiæ uxoris facere mentionem, tunc

earum prohibitionem ex argumentatione & conclusione discere potuissemus. 3. Postquam Scriptura interdixit uxore fratris patris, per argumentationem a fortiore discere potuissemus prohibitionem uxoris fratris ejus.

III. Ast (pergit Elias) Sapientes Karæi ipsis responderunt, dicendo, quod ipsi Traditionarii statuant interdictum de matre niti hoc gemino fundamento, & quod sit mater, & quod sit nuditas patris. Quodque insuper sensus Theologiæ sit diversus, cujus operum dispositionem mensurare & restringere non possumus; & quamvis in illis errare nequeamus, aliquando tamen ex scientiæ nostræ defectu in quibusdam erramus; sed operam dari oportet, ne decretum legis deficiat, quocunque modo id fieri integrum est. Accedit, quod præceptum de Sabbatho, & admonitio ejus, tredecim Scripturæ locis occurrat, sicut relatum a nobis (*Tractatu de Sabbatho*) Quin illi ipsi in materia de incestu argumentis & conclusionibus utuntur, vigintique mulieres prohibent, quæ sunt Secundariæ in Incestu, etsi dicant, has Prohibitiones neque in Scriptura esse comprehensas, neque per argumentationem inde deductas, sed ex verbis Scribarum desumptas, illæque Secundariæ sunt sequentes. 1. *Mater matris, sine termino, sive indefinite sursum.* 2. *Mater patris matris ejus sola.* 3. *Mater patris indefinite; etiam mater matris patris ad primum usque Adamum prohibita.* 4. *Mater patris patris.* 5. *Uxor patris patris: & hæc iterum indefinite sursum.* 6. *Uxor patris matris ejus sola.* 7. *Uxor fratris matris, sive a patre, sive a matre.* 8. *Uxor fratris patris a matre.* 9. *Nurus filii; & hæc iterum in infinitum deorsum.* 10. *Nurus filiæ sola.* 11. *Filia filiæ filii sola.* 12. *Filia filii filii sola.* 13. *Filia filiæ filiæ sola.* 14. *Filia filii filiæ sola.* 15. *Filia filii filii uxoris sola.* 16. *Filia filiæ filiæ uxoris sola.* 17. *Mater matris patris uxoris sola.* 18. *Mater matris matris uxoris sola.* 19. *Mater patris matris uxoris sola.* 20. *Mater patris patris uxoris sola.* Quas inter secundarias reperiuntur quatuor in infinitum vetitæ, tres sursum & una deorsum.

IV. Et mirari subit, quod illi (Traditionales) dicant, in materia de Incestu se non argumentari. Etenim rogo eos, annon filia, cujus mentio non est facta, in Scriptura sit prohibita? Sed vetant eam per argumentum a pari. Et quomodo nurus filii eis erit Secundaria? quomodo, quia sursum ac deorsum nonnullas prohibent in infinitum, certum eis numerum in incestu assignare potuerunt? Accedit, quod quædam ex iis secundariis, quas referunt, per modum argumentandi eliciantur, sicut meminit Sapiens

ens Rabbenu Aaron, quomodo ergo dicunt, illas esse ex decreto Scribarum prohibitas? Porro si filiam discamus per argumentum a pari, quæ est una species argumentationum, quomodo ergo eam in jure sive argumento a majori comprehendunt? Annon ipsi asserunt, jus non non prodire ex jure, i. e. procedere ex virtute argumentandi? cum tamen filiam per argumentum a pari elici, statuant, quasi expresse esset prohibita. Argumentantur porro a voce זמה ad זמה sive *a scelere ad scelus*, & a voce הנה ad הנה *illæ sunt*. Tradunt enim in Scriptura legi (Lev. XVIII. 17.) *Nuditatem mulieris & filiæ ejus ne retegito; filiam filii ejus aut filiam filiæ ejus ne accipito, ad retegendam nuditatem ejus, proximæ ejus sunt* זמה הוא scelus est. Hoc autem commate tres generationes & scelus refert. Deinde dici (Cap. XX. 14.) *Quicunque duxerit mulierem & matrem ejus*, זמה הוא scelus est. De his & de illis dicitur זמה *scelus*, ut hic sunt tres generationes prohibitæ, ita & illic. Insuper scribunt, in Scriptura haberi (Lev. XVIII. 10.) *Nuditatem filiæ filii tui, aut filiæ filiæ tuæ, ne retege nuditatem earum, nam nuditas tua sunt.* & dein dici (com. 17.) *Nuditatem mulieris & filiæ ejus ne retegito* &c. Quemadmodum vox הנה *illæ*, hic scripta filiam ipsam prohibet, ita etiam vox הנה in versu præcedenti decimo filiam prohibere debet, utut non sit relata in Scriptura. Sed argumentatio, qua utuntur nostri Sapientes (Karæi) in materia de incestu longe est evidentior, quam illa argumentatio a pari, qua utuntur בעלי הקבלה *Traditionales*, quemadmodum iis quæ a nobis allata, satis constat. Quod hi eo fine faciunt, ut extollant suum sermonem, eique dignitatem concilient, & auditorum animis metum injiciant.

V. Quod ulterius probat: עוד אמרו בענין הצרות חמש עשרה נשים פוטרות צרותיהן וצרות צרותיהן מן החליצה ומן היבום עד סוף כל הדורות ואלו הן בתו ובת בתו ובת בנו בת אשתו ובת בנה ובת בתה חמותו ואם חמותו ואם חמיו ואחותו מאמו ואחות אמו ואחות אשתו ואשת אחיו מאמו ואשת אחיו שלא היה בעולמו וכלתו וכלן אם מתו או מאנו או נתגרשו או שנמצאו אילוניות צרותיהן מותרות: ואלה הצרות הוציאם שתהינה מותרות ממאמר ואשה אל אחותו לא תקח לצרור עליה בחייה ונאמר יבמה יבא עליה ולקחה לו לאשה ויבמה: ואמרו נאמר כאן עליה ונאמר להלן עליה מה עליה האמורה להלן במקום מצוה אף עליה המאמורה כאן במקום מצוה: עוד אמרו אין לי אלא היא צרתה מנין תלמוד לומר לצרור ולא לצור לא היא ולא צרתה ואין לי אלא אחות אשה שאר עריות מנין אמרת קל וחומר במה מצינו ומה אחות אשה מיוחדת שהיא ערוה והייבין על זדונן כרת ועל שגגתן חטאת ואכר צרתה קל וחומר בכל נשים שחייבים על זדונן כרת ועל שגגתן חטאת לאשור צרותיהן והנה צרותיהן אכורות צרות צרותיהן מנין מן כפל ריש לצרור: Porro in

materia de *æmulis* sive adversatricibus, quindecim mulieres licitas esse dicunt, æmulas & æmularum suarum æmulas ex ritu excalceationis & levirationis, ad finem usque omnium generationum. Illæ autem sunt sequentes. 1. *Filia ejus.* 2. *Filia filiæ ejus.* 3. *Filia filii ejus.* 4. *Filia uxoris ejus.* 5. *Filia filii ejus.* 6. *Filia filiæ ejus.* 7. *Socrus ejus.* 8. *Mater socrus ejus.* 9. *Mater soceri ejus.* 10. *Soror ejus.* 11. *Soror Matris ejus.* 12. *Soror uxoris ejus.* 13. *Uxor fratris e matre.* 14. *Uxor fratris, quæ non est in mundo.* 15. *Nurus ejus.* Et illarum omnium, sive mortuæ sint, sive renuerint & denegarint cum marito desponsato habitare, sive repudiatæ sint, sive steriles, æmulæ sunt licitæ. Illas autem æmulas licitas esse, eliciunt & concludunt ex illo dicto (Lev. XVIII. 18.) *mulierem ad sororem ejus ne assumito ad eam affligendam in vita ejus.* item (Deut. XXV. 5.) *Levir ejus congreditor* עליה *super eam, & ducens eam sibi in uxorem, Leviri officium præstato ei:* adduntque, hic dici, עליה *super eam*, & illic dici, עליה *super eam*; quemadmodum ibi particula עליה extat, ubi est præceptum, ita & hic est עליה, ubi occurrit præceptum. Porro dicunt; inde nonnisi de sorore probatur, sed æmula ejus quod alii nubere possit, unde probatur? Scriptura dicit, לצרור, *lizror* (cum gemino resch) non לצור, quo innuitur illa & æmula ejus. Sed inde non concluditur, nisi sororem uxoris esse prohibitam, reliquas autem nuditates esse vetitas, unde id habeo? dixistine? argumento hoc probabo a fortiori. Quemadmodum sororis uxoris æmula prohibita est, quæ peculiaris nuditas & turpitudo est, & excidio tenentur ex proposito & data opera cum ea cubantes, qui vero per errorem, tenentur sacrificio: ita per argumentum a fortiore, omnium fœminarum, cum quibus data opera concumbentes excidio, sed per errorem, sacrificio peccati tenentur, æmulæ sunt prohibitæ; ita ergo earum æmulæ sunt vetitæ, sed æmularum æmulas esse vetitas, unde id habeo? ex duplici *resch* in voce לצרור (Quæ sunt desumpta ex codice Talmudico *Jebammoth*, *fol.* 2. & 3. ubi paulo aliter leguntur.)

VI. Tandem, inquit, non sufficerunt illis verba Scripturæ, sed ei addere aliquid voluerunt e verbis Scribarum, & suæ causæ præsidium petierunt ex textibus Scripturæ memoratis, per argumentum a comparatione desumptum, quod volunt esse argumentum a fortiore. Nunc pergit ad Karæos:

והתורה השנית הם חכמי הקראים שקיימו ההקש בעריות ואמרו שהכתוב הורענו הערת הקש

ההקש בענין העריות בכמה מקומות הוא שהכתוב לא הזכיר אסור הבת וידענו זה מהקש
קל וחומר אחרי שאסר בת הבת כל שכן הבת עצמה שנית שהכתוב אמר ערות אחי
אביך לא תגלה ומהקש גזרה שוה ידענו אפוד אחי האם ואחר כן גם כן אסר אחות
האם והניח מקום להקיש בעריות שלישית מדרך השכל שהאסור על חברו מפני עלה
כשתהיה העלה החיא בעצמה במקום אחר ראוי להיותו באסור להקיש מהכתוב אל הבלתי
כתוב אחרי שמשפט אחד להם מפני שהתורה נתנה לחכם להבין דבר מתוך דבר כתוב
רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה והנה תורתנו התמימה נתנהגה בהקש ברבים רבים
כמו שזכרנו בתחלת חבורנו זה במיני ההקשים שנעשים בחכמת תורתנו ובזולתם לא
נוכל לדעת רוב המצות: והנה ההקש הוא אשר ישפטהו השכל האנושי וכל החכמות
העיוניות והמעשיות הכל מיוסדות על דרך ההקש כמו שירוע זה אצל המעיינים וכבר
ידעת שהנפש החכמה והחכמה העיונית והמעשית הכל משרתות לדברי הנבואה
להצדיק מאמרי הנפש הנבואיית מסכימים לשפיטת הנפש החכמה וזה לא יהיה אלא
על ידי ההקש וכן מציות השם ואחדותו וכל ערקרי האמונה שהזכירו החכמים וכן
קיום חדוש זה המציאות אשר הוא עמוד תורתנו האלהית ושרשיה לא יודעו רק על
ידי ההקש והנה בבטול ההקש במאמרים הנבואיים תפול כל התורה בכללה והנה
רבי אברהם בן עזרה ורבי משה המיימוני זכרו לברכה כל מה שדברו בטעמי
המצות וטעם כפורי עניני תורתנו הכל מיוסד מהקש מצות אחרות שנתבאר בתורה
סבותיהן וטעמיהן:

Altera Secta est Sapientum Karæorum, qui argumentationem in materia de Incestu statuentes, dicunt, Scripturam nobis multis in locis doctrinam argumentationis circa genera incestus aperire. 1. quia in Scriptura non est relata filiæ prohibitio, quam discimus & intelligimus per argumentum a fortiore, postquam filiæ filia prohibita, multo magis igitur filia ipsa. 2. quia textus habet (Lev. XVIII. 14.) *Nuditatem fratris patris tui ne retegito*, unde per argumentum a pari, fratrem matris prohibitum esse, cognoscimus: deinde etiam sororem matris prohibuit, & argumentationi in Incestu locum reliquit. 3. Per modum ratiocinii. Quodcunque alicui prohibitum propter aliquam causam, ea si & alio in loco reperiatur, etiam ibi oportet ut sit prohibitio, & argumentatio detur ex Scriptura ad id, quod expresse in Scriptura non legitur; siquidem jus unum illis est. Cum lex sapienti sit data, ut rem unam ex alia intelligat, prout scriptum legitur (Deut. IV. 6.) *tantum gens ista maxima populus est sapiens & prudens.* Et in lege nostra perfecta multis in locis usitata est argumentatio, sicut initio hujus libri species argumentationum enarravimus, quæ fiunt per sapientiam legis nostræ, sine quibus multitudinem præceptorum scire nequimus. Argumentatio est id, de quo judicium fert humanus intellectus. Et omnes disciplinæ theoreticæ & practicæ modo argumentationis fundatæ sunt, prout hoc oculis & mente attentis manifestum est.

Jam

Jam intellexisti, animam sapientem, & scientias theoreticas & practicas omnes inservire verbis prophetiæ ad justificanda dicta prophetica cum judicio animæ sapientis consonantia. Hoc autem non nisi per argumentationem fieri potest. Atque ita existentia Dei & unitas ejus, omniaque fidei fundamenta, quorum Sapientes mentionem faciunt, & firmitas creationis rerum existentium, quæ est columna legis nostræ divinæ, & fundamenta ejus, non cognoscuntur nisi per argumentationem. Ecce per abolitionem argumentationis in sermonibus propheticis tota Lex ruit. Et quicquid R. Abraham ben Esra, & R. Moses Maymonides b.m. locuti sunt de rationibus præceptorum, & de ratione casuum & rerum gestarum legis nostræ, id totum fundatum est argumentatione aliarum legum, quarum causæ & rationes in Lege sunt declaratæ.

CAPUT X.

Differentia sententiarum, quæ est inter Sapientes Karæorum, circa materiam de Incestu, ex ejusdem Eliæ Karai Tract. de Incestu Cap. V. Qui tamen omnes Karai non tantum personas, sed gradus prohibitos confirmant.

הפרק החמישי בחלוק דעות חכמי הקראים בענין העריות. חכמי הקראים נחלקו בענין העריות לשתי תודות גדולות. התודה האחת הם בעלי הרכוב שאמרו שהזכר והנקבה במדרגת גוף אחד ויאסרו לאיש שאר אשתו כשאריו: ועוד זאת האשה אם נשארת לאחר נהירת היא והוא במדרגת גוף אחד ויאסרו שארי זה האיש לבעלה הראשון וכן אם נשארת לאחר יהירת זה המשפט בעצמו עד ארבעה גופים. והביאו ראיה בזה ממאמר ודבק באשתו והיו לבשר אחד ולפי ראיותם איו ראוי לעמוד בזה אמנם ראוי להשתלשל בכל מה שאפשר כי מאי זה כח יעמידוהו אל גבול לפי דעתם והביאו עוד ראיה בזה ממאמר ערות אשת אביך לא תגלה ערות אביך היא כי אחרי שהכתוב הודיע שערות אשת האב היא ערות האב אם כן נראה מזה שהזכר והנקבה במדרגת גוף אחד. עוד הביאו ראיה ממאמר ערות בת אשת אביך מולדת אביך אחותך היא לא תגלה ערותה כי בת אשת האב קראה הכתוב מולדת האב ואחותו והאב לא הולידה ואינה אחות אמתית אלא אחות שאולה אמנם מפני שהזכר והנקבה במדרגת גוף אחד לכן ייחסה הכתוב בזה. עוד הביאו ראיה מפסוק ערות אחי אביך לא תגלה אל אשתו לא תקרב דודתך היא כי הכתוב ייחס ערות אחי האב כערות אשתו מפני ששניהם במדרגת גוף אחד. עוד הביאו ראיה מפסוק ערות אשת אחיך לא תגלה ערות אחיך היא כי שם ערות האשה ערותו וזה מפני ששניהם בכדרגת גוף אחד ואחרי שבארו באלה הראיות שהזכר והנקבה במדרגת גוף אחד הקישו בעריות והלכו מן הקש אל הקש ומן רכוב אן רכוב ואסרו גופים רבים אשר לא יגבילם השכל האנושי והוסיפו על הכתוב ועל ההקש כי ההקש ראוי שיוקש מהכתוב לא שיוקש הקש מהקש ומעבר ממעבר ורכוב מרכוב ואסרו עוד מתוך קריאת השם באמרם שבת אשת האב היא כאחות האמתית ואסרו

ואסרו בה בכל מה שיאסר מן אחות האמתית בלי תוספת וגרוע ואמרו שאחרי שקראה את הכתוב אחות ראוי לנהוג בה כאחות האמתית כי היה מספיק לומר הכתוב ערות בת אשת אביך לא תגלה בלי זכר מולדת ואחות וכן נאמור ערות אתך אביך לא תגלה אל אשתו לא תקרב דודתך היא וקראה דודה כדי לדמות אותה אל הדודה האמתית שהיא אחות האב ואחות האם האמתית בלי תוספת וגרוע כי הכתוב לא ידבר דבור מותר:

Caput quintum agit *de discrimine sententiarum*, quod est inter *Sapientes Karæorum*, *circa materiam de Incestu*. Sapientes inter Karæos circa genera incestus *in duas Sectas Celeberrimas dividuntur*, quarum una constat ex *Magistris unione conjunctis sive ex Insitis*, qui marem & fœminam in gradu unius corporis seu personæ existentem (sive in unam personam coäleſcentes & conflatos) considerant, inde viro propinquos uxoris prohibent, quasi essent ipsius propinqui. Porro si hæc fœmina alii nubat, illa & ille, cui nupsit, iterum in gradu unius personæ considerantur, indeque hujus posterioris mariti propinquos marito ejus priori prohibent, atque ita alii rursum si nupserit, hoc jus ad quatuor personas sese extendet. Rationemque hujus, quod asserunt, hanc adferre consueverunt, quod legatur (Gen. 11. 24.) *& adhærebit uxori suæ, & erunt in carnem unam.* Sed vero in eo illi juxta rationes suas non subsistere, sed semper continuo ordine, quousque id fieri poterat, procedere debebant. Etenim ex qua potestate hanc virtutem certo termino ad lubitum suum subsistere faciunt? cur non in infinitum pergunt? Deinde adhuc aliam rationem ex illo dicto (Lev. XVIII. 8.) adferunt, *Nuditatem uxoris patris tui ne retegito, nuditas patris tui est.* Nam postquam Scriptura indicavit, nuditatem uxoris patris esse nuditatem patris, igitur inde liquet, marem & fœminam esse in gradu unius personæ. Porro probationem ex illo dicto (com. 11.) attulerunt, *Nuditatem filiæ uxoris patris tui, genitæ a patre tuo, soror tua est, ne retegito nuditatem ejus.* Scriptura enim filiam uxoris patris, *genitam a patre*, vocat, & *sororem ejus*, cum tamen pater eam non genuerit, & vera soror non sit, sed soror analogice dicta. Attamen Scriptura eam patri tribuit, quia mas & fœmina sunt in gradu unius personæ. Adhuc aliam rationem proferunt ex illo versu (14) *Nuditatem fratris patris tui ne retegito, ad uxorem ejus ne accedito, amita tua est.* Nam Scriptura nuditatem patrui viro tribuit, tanquam nuditatem uxoris ejus, siquidem illi bini (mas & fœmina) sunt in gradu unius personæ. Addunt etiam rationem ex com. 16. *Nuditatem uxoris fratris ne retegito, nuditas fratris tui.* Cum illic ideo

sit nuditas uxoris, nuditas ejus, quod illi bini sunt in gradu unius personæ. Postquam autem istis rationibus marem & fœminam in gradu unius personæ esse, declararunt, argumentantur in materia de incestu, a conjunctione ad conjunctionem, & multas prohibent personas, quas non terminat humanus intellectus, adduntque tum ad Scripturam, tum ad argumentationem. Hanc enim ex Scriptura fluere oportet, non autem deducenda est una argumentatio ex altera,& adjectitius sive adjectitia (seu quasi frater & quasi soror) ab adjectitio & adjectitia, ac conjunctio a conjunctione. Porro ex appellatione vocis prohibitiones faciunt, quando filiam uxoris patris seu novercæ instar veræ sororis esse, dicunt, eique prohibent, quicquid sorori proprie dictæ prohibitum, sine additione & diminutione; adduntque, quod, postquam Scriptura vocavit *sororem*, circa eam in usu esse oporteat, quod circa veras sorores, quandoquidem sufficere potuisset, Scriptura si dixisset, (com. 11.) *Nuditatem filiæ novercæ tuæ ne retege*; absque mentione *molédet veachoth*, i. e. *quæ genita & soror est*. &(com. 14) dictum, *Nuditatem fratris patris tui ne retege, ad uxorem ejus ne accede, amita tua est*. Vocat eam דודה *amitam*, ut sit quasi vera amita, quæ est soror patris & soror matris vera, sine additione & diminutione. Scriptura enim nihil quiquam dicit superfluum & redundans.

II. Porro etiam personas prohibent מדרך הפך *per modum conversivum*, juxta illud dictum (com. 17.) *Nuditatem mulieris & filiæ ejus.* שבתה כולל בתה האמתית ובתה שהיא על דרך מעבר שהיא בת בעלה ובת אשת בעלה ובת כל אשה שנשא אותה אחד מאלה האנשים והפכו זה המשפט ואמרו על האשה בעקר זה האיש וכלל בניו האמתיים והשאולים וזה שקראוהו הם מדרך הפך: quod vox *bittah* filiam proprie dictam &quasi filiam lato sensu, comprehendat, quæ est filia mariti, & filia uxoris mariti, & filia omnis uxoris, quam unus ex illis viris duxit. Verterunt igitur hoc jus, & fœminæ radicem hujus viri omnesque ejus filios proprie dictos & analogicos prohibuerunt: hoc est, quod illi interdictum per modum conversivum vocant. Insuper nuptias prohibent per modum argumentationis & causæ, atque in eo eorum sermones veri & justi sunt. Sed vero in interdictis ex appellatione nominis & modo conversivo desumtis non habent consentientes Sapientem Rabbenu Josephum, & discipulum ejus R. Jeschuam, qui ipsis respondernnt, quilibet e suo libro, claris & evidentibus rationibus

tionibus & argumentis. Nunc per modum compendii objectiones enarrabimus Sapientis R. Jeschuah ad probationes, quas illi Inserentes s. Magistri unione conjuncti attulerunt ad stabiliendum, quod mas ac fœmina sint in gradu unius personæ.

III Primum objicit,& argumentatur contra eorum probationem ex dicto,*erunt in carnem unam*, id sensum istiusorationis non docere. Quia convenit,ut illud dictum, *erunt in carnem unam*, ostendat modum propensionis, desiderii & amoris,idque latiore modo, respectu analogiæ & adjectionis.Dici quoque potest, quod sint una caro tempore concubitus,quod pariter adjectitium est& analogicum;autideo dictum,ut homo desiderium suum a propinquis suisaverteret,illudq; uxori suæ tribueret,sicut facit hoc jus incarne sua propria sive fœmina, & hoc etiam est adjectitium & analogicum. 2. Argumentatur R. Jeschuah contra eorum conclusionem, quod *nuditas uxoris sit nuditas mariti sui*, dicitque, causam, quam ponit Scriptura, *nuditas uxoris est nuditas mariti sui*, respicere viri obligationem, ut operam det conservationi uxoris suæ, ne scilicet fornicetur,quandoquidem violata uxore maritus violatur. Scriptura illud adhuc in particulari affirmavit, in illo dicto (Exod. XXI. 10.) *alimentum ejus, tegumentum ejus, & statum tempus ejus ne diminuat*. Alia ratio petitur a natura rerum existentium, quod homo zelotypia afficiatur erga uxorem suam, qua non afficitur erga sororem suam, & propinquorum propinquam, qualis ipsa. Tertio excipit & argumentatur ad id, quod illi dicunt, Scripturam filiam uxoris patris appellare *genitam a patre*, *& sororem*, quod eam non vocet genitam & sororem, nisi ut similem eam ostendat veræ sorori in scelere appropinquationis. Reliquarum trium rationum & argumentorum (nempe ex vers. 14. & 16. ac modo conversivo v. 17. desumtorum) confutatio ex memoratarum confutationum specie facile peti potest.

IV. Tantum de prima Secta Karæorum, qui Inserentes vocantur s. Magistri unione conjuncti. והתורה השנית הם רבינו יוסף הרואה ותלמידו החכם רבינו ישועה אשר דרכו על הכתוב ועל ההקש שהם הקש הכרור והקש החפוש מפני שההקש הוא אחר משלשה עקרי האמונה שזכרנו לא שיהיה הקש על הקש כמו שדרכו המרכבים ועקר אסורם הוא מפני עלת שאר לא מתוך קריאת שם ולא מדרך הפך כי הכתוב החכים בזה בשומו מאמר איש איש אל כל שאר בשרו לא תקרבו וגומר תחחה בעריות כדי שיהיה כוג כולל הכל כפי מה שבארנו ואמרו ששם שאר כולל הקרוב והרחוק רוצה לומר השאר ושאר השאר ומפני זה אמרו שכל אסור אינו נצחל מיעלת שאר ובת אשת האב גם כן נכללת

נכללת תחת מלת שאר ואף על פי שאינה תחת עלת שאר כדי להשוות אותה ברוע הקריבה ושם שאר בה הוא שם של תורה כשם מולדת ואחות כוף דבר דעת שני אלה החכמים היא שעלת האכור בעריות הוא ממלת שאר שבכל מקום שיזכיר הכתוב שאר השעם הוא בעבור האכור ולכן תמצא הכתוב לפעמים מודיע זה באמרו שאר אביך שאר אמך שארת הנה זמה היא

Alteram Sectam Karæorum faciunt Rabbenu Ioseph Videns f. Propheta, & discipulus ejus Rabbenu Jeschuah, qui Scriptura nituntur & argumentatione. Sed utuntur argumentatione clara (ex Scriptura) & quæ per investigationem elicitur. Siquidem argumentatio una est ex tribus fidei fundamentis, quam memoravimus. Non deducunt argumentationem ab argumentatione, quemadmodum Magistri unione conjungentes huic viæ insistunt; sed eorum prohibitionis fundamentum est *ratio propinquitatis*, non appellatio nominis, neque modus conversivus. Scriptura enim illud dictum (Lev. XVIII. 6.) *Nemo ad ullam carnis suæ propinquitatem accedat* &c. sapienter initio nuditatum posuit, ut sit genus generalissimum, sicut exposuimus; & *propinquitatis* nomen comprehendere, dicunt propinquum & remotiorem, id est propinquum & propinqui propinquum, ideoque dixerunt, nullum interdictum esse a causa propinquitatis separatum. Filiauxoris patris etiam comprehensa est sub voce שאר quæ *propinquam* notat etsi non sit sub causa שאר sive *propinquitatis*, ut eam tantum æquiparet in scelere appropinquationis. Et nomen שאר *propinquitas* est in ea nomen legis, sicut nomen *moledet* & *achoth*. In summa, duorum illorum Sapientum mens est, causam interdicti incestus esse in voce שאר *propinquitatis*: ita ut ubicunque refert Scriptura propinquitatem, ratio detur prohibitionis; ideoque invenies, Scripturam hoc sæpe indicare, quando dicit, *propinqua patris tui est*, *propinqua matris tuæ est*, *propinquæ sunt*, *scelus est*.

V. Viæ autem (pergit Elias) ex quibus rationes & modos prohibitionis discimus, per fundamentum propinquitatis, sunt octo. Quibus Rabbenu Jeschuah adhuc aliam rationem addit, quæ est דרך ההגברה *ratio prævalentiæ*, sive *præeminentiæ* (ut ita loquar) adeoque fiunt novem, quemadmodum eas refert Sapiens R. Salomo Princeps. *Prima* via vel ratio prohibendi vocatur הקש הענין *argumentatio per comparationem*, quam Sapientes argumentum a pari appellant. Uti Scriptura fratrem patris prohibuit, dicendo (versu 14.) *nuditatem fratris patris*, ita nos inde argumentamur æquali com-

comparatione, & fratrem matris prohibemus. *Secunda* via vel ratio est קל וחומר הקש *argumentum a fortiore.* Ut quando Scriptura filiæ filiam prohibuit, a fortiore nos filiam prohibemus: Si enim filiæ filia vetita, multo magis filia ipsa. Tertia est הקש מעלה כתובה *argumentatio a causa scripta*, uti (com. 17.) *nuditatem mulieris & filiæ ejus ne retegito, filiam filii ejus & filiam filiæ ejus ne accipito, ad retegendam nuditatem, proximæ ejus sunt, scelus est.* Ecce causa in hoc versu scripta est. *Quarta* est הקש מעלה מוצאה *argumentatio ex causa inventa s. investigata*, sicut (comm. 11.) *nuditatem filiæ uxoris patris tui, genita a patre tuo, soror tua est, ne retege nuditatem ejus.* Sapientes enim in eo causam prohibitionis animadverterunt, nempe duas propinquas duobus propinquis esse interdictas, quia radix & ramus radici & ramo sunt interdicta. Indeque argumentantur ad omnes binos propinquos binis propinquis prohibendos. Atque hæc causa vocatur *inventa*, permutatione causæ, quæ scripta est in præcedenti versu 17. Hæc enim in textu scripta est, cum dicitur, שארה הנה זמה הוא *propinquæ sunt, scelus est.* *Quinta* est הכתוב *Scriptura sacra*, id est, juxta eam viam & rationem, *nuditates* sunt *vetitæ ex revelatione versuum*, quos enarravimus. Sexta est כה שנודע לנו מההעתקה שכל ישראל מודים בה *quicquid nobis constat ex Traditione, quod omnes Israelitæ confitentur:* & hoc est interdictum sex propinquitatum, etsi nulla fiat filiæ mentio. *Septima* est אסור אחי האב המעברים *interdictum fratrum patris adjectitiorum*, ex illo dicto (℣. 14.) *nuditatem fratris patris tui*; בהגברה *per prævalentiam*, quam fecit Sapiens Rabbenu Jeschuah, in quo ab eo dissentit Sapiens Rabbenu Ioseph Propheta. *Octava* ממשמע ברת הדבור ויקרא אל פחוי כמו אסור אם האם למעלה מאמרו אמך היא Vid. Th. xi. *Nona* est, quod alicui interdictum מדרך השכל *ex ratiocinio*, & a parte intellectus, sive sit ex causa scripta, sicut persona & propinquæ ejus, ex illo dicto (v. 17.) *Filiam filii ejus, aut filiam filiæ ejus ne accipito, ad retegendam nuditatem ejus, proximæ ejus sunt, scelus est*; sive sit ex causa investigata & inventa, sicut bini propinquibinis propinquis sunt prohibiti, ex illo dicto. (v. 11.) *Nuditatem filiæ novercæ tuæ* &c.

VI. Hactenus quæ habet Elias, verbotenus expressi, cætera in compendium redigam, in quibus nempe differant Sapiens Rabbenu Joseph, & discipulus ejus Rabbenu Jeschua, quos unanimiter quidem respondisse Magistris unione conjunctis, ex dictis Scripturæ & rationibus, in quibusdam tamen discrepare, dicit. Sapiens *Rabbenu Joseph propheta* asserit, *fundamenta & regulas prohibitionis*

bitionis incestus esse quinque 1. *interdici homini propinquis suis* 2. *propinquis propinquorum suorum.* 3. *binis propinquis.* 4. *persona & propinqua propinquæ ejus.* 5. *interdici binos propinquos binis propinquis.* Addit; interdictum, quo masculus masculo prohibetur, ad uxorem ejus transire ex (vers. 14.) *nuditatem fratris patris tui ne retege, ad uxorem ejus ne appropinqua*, atque ex dicto (v. 8.) *nuditatem uxoris patris tui ne retege, nuditas patris tui est.* Statuitque, interdictum quo mas mari prohibetur esse argumentationem ex Scriptura, sed interdictum, quo mulier mulieri prohibetur, esse argumentationem ex interdicto, quo mas mari prohibetur, quæ ex Scriptura deducitur. Sicque, inquit, dabitur argumentatio super argumentationem, quæ dari nequit, quia nobis usitatum est sequi Scripturam & argumentationem, quæ ex Scriptura elicitur, non autem argumentationem, quæ ex alia argumentatione proficiscitur, siquidem hæc est sententia Magistrorum unione conjunctorum, a qua nos recedimus.

VII. Sapiens autem *Rabbenu Jeschuah interdicti fundamenta sex esse*, censet, quinque recensita, & adhuc unum בהגברה *ex prævalentia*, quam fecit interdicendo personam & propinquam propinqui ejus binis propinquis, ex illo dicto, *nuditatem fratris patris tui* (vers. 14.) Et interdictum, quo fœmina fœminæ prohibetur, vult transire ad ejus maritum; uti enim mares ita & fœminæ tenentur præcepto Scripturæ, juxta illud (Lev. xx. 14.) *igne comburunto eum & eas.* Si vero mulieres non tenerentur præcepto, cur Scriptura eis pœnam dictaret? Porro scriptum est (Lev. xx. 17.) *Qui accipiens sororem suam, filiam patris sui, aut filiam matris suæ, viderit nuditatem ejus, & vicissim illa nuditatem ipsius:* Fœminæ ergo admonitionem & præceptum tribuit de incestu. Id etiam ratio dictat. Cum enim fœmina particeps fit commodi, oportet ut etiam pœnæ obnoxia reddatur cum marito. Adeoque ambo sunt pares. Ad id autem, quod Sapiens Rabbenu Joseph objicit, hanc esse argumentationem ex argumentatione deductam, respondet Sapiens R. Jeschuah, hanc non esse argumentationem ex argumentatione, sed quemadmodum interdictum, quo mas mari prohibetur, est argumentatio ex Scriptura, ita interdictum, quo fœmina fœminæ prohibetur, est ex Scriptura; cum fœminæ æque sub præceptis & admonitione comprehendantur, ac mares. Scriptura tamen in genere masculino loquitur, quia mas est fundamentum. Sed ubicumque fœmina

est

est fundamentum, ibi Scriptura eam mari præmittit, sicut illo loco Num. XII. 1. *& oblocuta Miriam & Aaron Mosi*, ubi illa præmittitur, quia principalis causa in hoc opere fuit. Tandem concludit: Summa rei est, Sapiens R. Ieschuah ascendit super omnes illos in materia de incestu. Nec ei amplius responderunt Inferentes, cum vera sint verba ejus. Et ea scripta sunt in libro ipsius noto de materia Incestus, qui ספר הישר *liber de rectitudine*, seu *justo* vocatur.

VIII. Ad illustrationem eorum, quæ Thesi v. habentur *de 9. viis sive modis prohibitionis*, addere hæc visum est ex alio libro MS. cui titulus ספר יהודה qui extat in Bibliotheca Leidensi. Ad viam sive rationem *quartam* hæc ille habet. Filia novercæ prohibetur Lev. XVIII. 11. 2. mater novercæ. 3. filia vitrici. 4. mater vitrici 5. filia uxoris filii. 6. mater uxoris filii. 7. filia mariti filiæ. 8. mater mariti filiæ. Adeoque sic bini propinqui binis propinquis prohibentur, per argumentum investigatum, quod propinquos investigarunt & invenerunt per radices, non qui sunt propinqui propinquorum. Ad *sextam* notatur, quicquid est notum consuetudine & virtute nuncii Mosis, in quo omnes Sapientes Israelitarum conveniunt, & ita interdicuntur, mater, soror & filia. (alias pater frater & filius, adduntur.)

IX. Ad septimam: cujus auctor est Rabbenu Ieschuah, in quo ab eo dissentiunt Magistri nostri, nempe Rabh Joseph propheta, Rabh Jacob, & Rabbi Aaron, quos Rabbenu Ioseph omnes antecellit: qui non nisi veros patruos & veras amitas prohiberi vult, quia com. 12. & 13. dicitur, *propinqua patris tui est, propinqua matris tuæ est.* Sed analogica amita, non est propinqua patris. In quo vera sunt verba R. Ioseph. Neque filiam novercæ com. 11. vocat שאר *propinquam*, כי אין בה עלת שאר *Quia in ea non est causa propinquitatis*; adeoque illa sola est prohibita, non propinquæ ejus, nam filia ejus & soror ejus permissæ sunt. Ut autem in filia novercæ non datur causa propinquitatis, ita nec in uxore patrui (com. 14.) & quemadmodum filias novercæ ducere fas est filio mariti matris, ita & propinquas uxoris patrui filius fratris mariti ejus ducere potest.

X. Nonnulli sunt propinqui, qui non sunt propinqui propinqui, ut pater & mater, filius & filia. Alii ita sunt propinqui, ut etiam sint propinqui propinqui, ut frater, soror, mater matris & pater ejus; pater patris & mater ejus; frater patris & soror ejus, frater matris & soror eus. Ideo & Scriptura sororem patris

&

& matris *propinquas* vocat com. 12. 13. Sed propin quæ propinquæ propinqui partim sunt vetitæ, quales illæ (com. 17.) in linea adscendente, & partim non sunt vetitæ in linea collaterali, sicut filia patrui mihi non est prohibita, quæ est propinquapropinquæ propinqui.

XI. Denique *octavam viam*, quæ mihi in Elia obscurior videbatur, Auctor hujus MS. sic explicat: הדרך השמיני הנודע מכח הריבור ויקרא בערבי אל פחוי רוצה לומר משמע הרבור כגון שאסר אמות האיש כמאמר אמך היא לא תגלה ערותה ומה שפירש החכם אל פחוי הוא כח הדיבור נראה לי שאינו כן אלא אמיתת אל פחוי הוא ההופועה רוצה לומר שבאמרו אמך מופיע הענין כל אם בכחו ער חוה שנאמר כי היא אם כל חי *Octavus modus prohibitionis comprehendit quicquid notum est ex vi sermonis, & vocatur in Arabica lingua* אל יפחוי *id est sensus sermonis, sive quod in aliquo dicto subintelligitur: sicut prohibentur viro matres, ex eo quod dicitur,* mater tua est, ne retege nuditatem ejus (Lev. XVIII. 7.) *Quod autem Sapiens explicat* אל פחוי *quasi significet vim sermonis, id mihi non videtur, sed vere significat illustrationem s. declarationem; id est, quando dicitur,* mater tua, *id declarat denotari vi vocis istius omnem matrem, ad Evam usque, de qua dicitur, quod sit* mater omnium viventium (Gen. III. 20.)

CAPUT XI.

De Regulis & radicibus sive fundamentis interdictarum nuditatum, juxta sententiam Sapientis Rabbenu Jeschuah, exhibitis ab Elia Ben Mosche in Tractatu de Incestu Cap. VI.

RAdix sive *regula prima* est, אסור האיש על ששה שאריו *homini sex propinquis suis interdici*, qui sunt pater & mater ejus, frater & soror ejus, filius & filia ejus, quod constat ex Traditione, in qua omnes Israelitæ conveniunt, idemque evidens est ex Scriptura. De patre & de matre probatur, quia scriptum (Lev. XVIII. 7.) *Nuditatem patris tui & nuditatem matris tuæ ne retegito.* De sorore probatur ex eo, quod legimus (com. 9.) *Nuditatem sororis tuæ.* De fratre ex eo, quod scriptum (com. 16.) *Nuditatem uxoris fratris tui.* De filio, quia dicitur (com. 15.) *Nuditatem nurus tuæ ne retegito.* Filiæ autem prohibitio non refertur in Scriptura; prohibitam tamen esse, constat *per argumentum a fortiore.* Si enim *filia filiæ & filia filii* prohibentur (com. 10.) multo magis *filia ipsa.* In illis sex propinquis fœminæ per se sunt prohibitæ, sed interdictum, quo mares prohibentur, transit ad eorum fœminas. Interim hic advertendum, argumentatio-

tationem deduci ex Scriptura, non argumentationem ex argumentatione. Exempli gratia *viro* prohibita est mater, quæ est propinqua ejus, aut alia fœmina quæ illâ remotior est in causa propinquitatis, sicut soror adjectitia, sive quasi soror ei quoq; prohibita est, sed ipsi soli; unde non inferendum hujus quasi sororis maritum etiam esse prohibitum isti *viro*, ut prohibitio mariti sese transferat ad istius *viri uxorem*. Putat ergo, sororem meam, novercæ filiam mihi esse vetitam, sed ejus maritum non esse vetitum meæ uxori. Prohibuit etiam Rabbenu Jeschuah matres matrum sursum, ex eo, quod dicitur (com. 7.) *mater tua est*, & patrem patris usque ad primum Adamum per argumentationem, cujus interdictum transit ad uxorem ejus; item filium, filii filium, fratrem & fratris filium deorsum, filiam & sororem deorsum.

II. Regula *secunda est*, אסור האיש על שאר שארו *homini interdici propinquo & propinqua propinqui sui*, quales sunt frater & soror patris, frater & soror matris, filia filii & filius filii, filia filiæ, & filius filiæ, filia sororis, & filius sororis, filius fratris & filia fratris. Hi omnes vocantur propinqui propinquorum suorum. Atque hæc regula oritur ex illis dictis (com. 12. 13.) *nuditatem sororis patris tui, nuditatem sororis matris tuæ, propinqua patris tui, propinqua matris tuæ est.* item, *nuditatem filiæ filii tui, aut filiæ filiæ tuæ ne retegito* (com. 10.) ubi iterum interdicta, quibus prohibentur mares, ad fœminas transeunt. Propinquus autem propinqui vocatur *propinquus*, ex eo, quod scriptum, *nuditatem sororis patris tui, & nuditatem sororis matris tuæ ne retegito, nam propinquum suum nudavit.* (Lev. XVIII. 12. 13. XX. 11.) item, *propinquæ sunt, scelus est.* (com. 17. cap. 18.) Ergo & hæc regula sub illo genere comprehenditur (com. 6.) *Nemo ad ullum propinquum carnis suæ accedito.* Quod est genus, omnes istas regulas sub se comprehendens, quæ sunt ut species. Et propinquus propinqui semper est prohibitus in *radicibus, ramis & alis*, sive in ascendentibus, descendentibus & collateralibus. Prohibemus autem secundum Scripturam propinquos propinqui duntaxat; verum propinquus propinqui propinqui non est in genere prohibitus, sed tantum in radicibus & ramis, sive ascendentibus & descendentibus, in alis sive collateralibus non item. Filia enim patrui & filia amitæ sunt propinquæ patrui & amitæ, sed permissæ sunt, uti constat ex eo, quod dicitur (Num. XXXVI. 11.) *Nupserunt filiis patruorum suorum.* Alias etiam prohibitus est

propinquus propinqui propinqui. In prohibitione propinquorum propinqui semper ulterius ascendere licet, sed non omnes descendentes sunt prohibiti, cum filia patrui & filia amitæ sint licitæ, multo magis earum filiæ. Sed hujus hominis filius, & filii filius, & filii nepos in linea descendente omnes amitæ patris sui sunt prohibiti.

III. *Tertia* regula continet אסור האיש על שני שארים *interdictum, quo viro prohibentur binæ propinquæ*, ex eo, quod scriptum legitur (Lev. XVIII. 17.) *nuditatem mulieris & filiæ ejus ne retegito*, valetque in radicibus, ramis & alis: mulier & pater ejus, mulier & mater ejus, mulier & frater ejus, mulier & soror ejus, mulier & filius ejus, mulier & filia ejus prohibentur. Hæ omnes mulieres per se sunt prohibitæ, sed virorum prohibitio sese ad uxores transfert. Et quamvis mulieres, quarum mentionem fecimus in prima regula, nempe uxor patris, uxor fratris, uxor filii, prohibitæ sint respectu maritorum suorum, sunt tamen etiam ab hac parte prohibitæ, quod duæ propinquæ uni personæ sint prohibitæ.

IV. In *Quarta* regula, אסור האיש על נוף ושאר שארו *homini interdicitur persona & propinqua propinquæ ejusdem.* Prohibentur ergo fœmina & filia filiæ ejus, fœmina & filia sororis ejus, fœmina & filius filii ejus, fœmina & pater patris ejus, fœmina & mater matris, fœmina & filia fratris, atque in genere persona ac propinquus propinqui ejus unius personæ, in radicibus, in ramis & lateribus. Atque iterum fœminæ in se prohibentur, sed virorum prohibitio ad fœminas transit, ex eo quod scriptum (Lev. XVIII. 17.) nuditatem mulieris & filiæ ejus ne retegito, filiam filii ejus, aut filiam filiæ ejus ne accipito ad retegendam nuditatem ejus, proximæ ejus sunt, scelus est. Idemque probari potest ex eo, quod scriptum (com. 14.) *Nuditatem patrui tui ne retegito, ad uxorem ejus ne appropinquato.* Vir enim cum patruo suo est persona & propinquus propinqui ejus, qui sunt prohibiti uni personæ, etsi prohibitio ejus etiam sequatur & colligatur ex regula secunda: cum patrui prohibitio transeat ad uxorem ejus.

V. *Quinta* regula agit de אסור שני שארים על שני *interdicto, quo bini propinqui binis propinquis prohibentur*, quia scriptum legitur (Lev. XVIII. 11.) *Nuditatem filiæ uxoris patris tui, genita a patre soror tua est, hujus ne retegito nuditatem.* Vir cum filio suo sunt duo propinqui, & fœmina cum filia sunt duæ propinquæ. & ita duo fratres se habent ad duas sorores, & duo fratres ad matrem & filiam,

am, & duæ sorores ad virum & filium ejus. Comprehendit ergo duos propinquos duabus propinquis vetitos, in radicibus, in ramis & aliis sive collateralibus. Ex hac regula duo fratres analogici sive improprie dicti uni personæ sunt vetiti. Conf. supra *Cap.* v. *Th.* XVII. ubi plura ex hac regula citavimus.

VI. Denique fundamentum seu regula, quæ *sextum* locum occupat, est אסור שני שארים על גוף ושאר שארו *qua interdicuntur bini propinqui personâ & propinquo propinqui ejusdem personæ*, בעקרים ובפרחים זולת הכנפים *in radicibus & ramis, sive in linea recta, non in collaterali.* Hæc est regula Rabbenu Jeschuæ, qui eam per prævalentiam fecit ex eo, quod scriptum (vers. 14.) *Nuditatem patrui tui ne retegito, ad uxorem ejus ne appropinquato, amita tua est.* Quia in eo non addidit vocem שאר *propinquitatis*, sicut (vers. 12. 13.) de sorore patris & matris, debet vox אח de vero & adjectitio s. quasi fratre intelligi. Idem probatur ex illo (v. 17.) *Nuditatem mulieris & filiæ ejus ne retegito; filiam filii ejus aut filiam filiæ ejus ne accipito, ad retegendam nuditatem ejus, proximæ ejus sunt, scelus est.* Ubi filia filiæ, quæ est propinqua propinquæ, a Scriptura vocatur שאר *propinqua.* Summa rei est, quod bini propinqui interdicantur persona & propinquo propinqui in linea recta, non in collaterali, ex illo dicto (Num. xxxv. 11.) *Nupserunt filiis patruorum suorum.* sicut supra exposuimus.

VII. *Septimum* denique & ultimum *Caput* Eliæ Karæi *Tractatus de Incestu* agit de *tabellis*, quas regulis adjecit, quomodo in illis statim inveniri queat casus matrimonialis, de quo quæritur, v. gr. Regulæ primæ hanc apponit tabellam:

א	ב	ג
האיש	אב	אשת
	אם	
	אח	אשת
	אחות	
	בן	אשת
	בת	

Latine

1	2	3
Vir	pater	uxor
	mater	
	frater	uxor
	soror	
	filius	uxor
	filia	

Ubi uni viro pater i. e. uxor ejus, & mater: frater i. e. uxor ejus & soror: filius i. e. uxor ejus & filia prohibentur, juxta regulæ explicationem. Atque ita de cæteris.

CAPUT XII.

Sententia Enan circa materiam de inceſtu, quæ refertur in libro Karæorum MS. R. Schabbetai Sacerdotis, qui extat in Leg. Warn. Bibl. Leydenſis, Num. 21.

POſtquam Enan interpretatus eſt Leges de inceſtu, & verſum ſeptimum decimum Capitis Octavi decimi Levit. abſolvit, ita omnes prohibitiones contraxit: אחד ואסיר לה לזכר למנסב אשת אבי ואשת בעל אשת אביו ואשת בעל אמו ואסור לנקבה לאנסובי לבעל אמה ולבעל אשת בעל אמה ולבעל אשת אביה: Primo viro vetitum accipere novercam ſuam & uxorem mariti novercæ ſuæ, nec non uxorem vitrici ſui; & mulieri vetitum nubere vitrico ſuo, vitrici uxoris marito & novercæ marito. *Secundo*, viro prohibitum vitrici uxoris mariti uxorem ducere, quæ uxori mariti novercæ ſimilis eſt & æquiparatur; & mulieri prohibitum eſt nubere marito uxoris mariti novercæ ſuæ, quia marito uxoris vitrici aſſimilatur. *Tertio*, viro prohibitum ſorores ſuas ducere, ſive ſoror ſit filia patris & matris, ſive filia matris, non item patris, ſive filia patris, non matris, ſive ſit legitime ſive illegitime, ſive ex ſervo, ſive ex ancilla nata.

II. *Quarto*, viro prohibitum uxorem fratris ſui ducere, quæ ſorori æquiparatur. Et omnibus parentibus, cuiquam ex ſuis filiis miſceri vetitum, ſive ſint ex maſculo ſive ex fœmina, ſive ex meretrice, ſive ex ſervo, ſive ex ancilla nati. *Quinto*, viro vetitum ducere filiam novercæ & ſororem iſtius filiæ, quando ex noverca prolem pater ſuſcepit (hoc ex illo Enan citavit Seldenus, *Ux. Ebr. Lib.* I. c. VI.) & filiam nurus ſuæ (ex alio viro) quando e nuru filius prolem ſuſcepit, & filiam ſororemque vitrici, ſi mater ex eo prolem peperit; & filiam mariti filiæ (ex alia fœmina) ſi filia ex eo prolem pepererit. Pariter fœminæ prohibitum nubere filio novercæ & fratri ejus filii, ſi ex noverca prolem ſuſceperit pater, & filio nurus, ſi nurus ex eo prolem pepererit, & filio fratrive vitrici, ſi mater prolem ex eo pepererit, & filio mariti filiæ, ſi ex eo filia prolem pepererit.

III. *Sexto*, viro cum noverca nuptiæ ſunt vetitæ, ſi ex noverca pater prolem ſuſceperit, & cum uxore filii nurus, ſi nurus ex filio prolem pepererit, & cum uxore filii fratris ve vitrici ſui, ſi mater ex eo prolem pepererit, & cum uxore filii mariti filiæ, ſi filia ex

eo prolem pepererit. Similiter mulieri prohibitum est nubere marito filiæ sororisve novercæ, si ex noverca pater prolem susceperit, & marito filiæ nurus, si nurus prolem pepererit, & marito filiæ mariti filiæ, si filia prolem ab eo pepererit. *Septimo*, viro prohibitum sororem patris sui ducere, quæ ex patre est, quam ipsius pater genuit, sive per legitimum, sive per illegitimum matrimonium; nec non sororem matris suæ, quam itidem ipsius pater genuit ex legitima sive ex illegitima. Itidem mulieri vetitum nubere fratri patris, qui ex eodem patre est, sive per legitimum sive illegitimum matrimonium; & fratri matris suæ, ex eodem patre, sive legitime sive illegitime nato.

IV. *Octavo*, ואסור ליה לזכר למנסב אשת אחי אביו דמן אביו מן מכשרה ומן הפסולה ואשת אחי אמו דמן אביה בין מכשרת בין מפסולה דרומיא דאחות אביו ואחות אמו Viro vetitum est matrimonium cum uxore fratris patris sui, e patre ejus nati, sive ex legitimo sive illegitimo toro; & cum uxore fratris matris suæ, sive sit ex legitima sive illegitima; quia similis est sorori patris & sorori matris. Et mulieri vetitum est matrimonium cum marito sororis patris sui e patre sive legitime sive illegitime natæ. *Nono*, vetitum est matrimonium viro cum uxore fratris patris & uxore fratris matris suæ, & cum ulla ex omnibus earum sororibus; & mulieri vetitum est marito sororis patris sui & matris suæ & omnibus fratribus utriusque nubere. *Decimo*, viro prohibitæ sunt nuptiæ cum uxore mariti sororis patris sui, & uxore mariti sororis matris suæ, & omnibus sororibus earum; & vice versa mulieri vetitæ sunt nuptiæ cum marito uxoris fratris patris sui, & cum marito uxoris fratris matris suæ, & omnibus eorum fratribus. *Undecimo*, patribus ullas uxores filiorum suorum, & uxores maritorum filiarum suarum ducere nefas est: pariter matribus maritis uxorum maritorum filiarum suarum nubere nefas.

V. *Duodecimo* viro illicitum est matrimonium cum uxore fratris sui, & cum uxore mariti uxoris fratris sui, & cum uxore mariti sororis suæ; fœminæ rursus illicitum est matrimonium cum marito sororis suæ, cum marito uxoris mariti sororis suæ, & cum marito uxoris fratris sui. *Decimo tertio*, viro ducere vetitum est uxorem mariti uxoris mariti sororis suæ, & mulieri vetitum nubere marito uxoris mariti uxoris fratris sui. *Quarto decimo* vetitum est matrimonium viro cum filia uxoris suæ, aut cum filia filii sui, aut filia filiæ suæ, aut cum aliqua sororum illarum, sive

sint ex patre sive ex matre; & mulieri nubere illicitum est filio mariti sui, aut filio filii sui, aut filio filiæ suæ, aut ulli ex omnibus fratribus eorum, sive sint ex patre sive ex matre. *Quinto decimo*, viro ducere nefas uxorem filii uxoris suæ & uxorem filii filii uxoris suæ, & uxorem filii filiæ suæ, aut ullam ex omnibus earum sororibus, sive sint ex patre sive ex matre; & mulieri nubere nefas est marito filiæ mariti sui, marito filiæ filii mariti sui, & marito filiæ filiæ suæ, ullisve fratribus eorum, sive sint fratres ex patre sive ex matre. Ita Enan Karæus in compendium redegit omnes prohibitiones, quæ agunt de Incestu.

CAP. XIII.

Præter personas sive gradus expressis verbis prohibitos Lev. XVIII. *plures per consequentiam prohiberi, plurimorum Christianorum est sententia.*

QUi in interpretatione sacrarum literarum legitimas consequentias, per rectæ rationis leges ex Dei verbo deductas admittunt, & cum attentione præcedentia Capita IX. X. XI. XII. perpendunt, non postulabunt hujus rei, quæ per se evidens est, prolixam demonstrationem, an scilicet præter personas & prohibitiones, in lege commemoratas, plures consimiles sint intelligendæ. Quia tamen non desunt, qui si casus matrimonialis sit decidendus, hoc statim in ore habent, non gradus, sed personas esse prohibitas, ideo ad hanc quæstionem breviter respondendum. Nonnullis JCtis in Germania hoc usu receptum est, ut in ejusmodi casibus respondeant, Mosem non respexisse gradus, neque ex sacris Pandectis probari posse, Deum vel Mosem in contrahendo matrimonio gradus constituisse, sed generationes tantum narrasse, & computationem graduum non ex jure divino, sed humano ortum traxisse. Secus enim a Mose non tam prolixe personas, inter quas prohibita est conjunctio, sed tantum gradus aliquos recensitos fuisse. Quam suam sententiam munire solent auctoritate Lutheri, qui *Tom.* II. *Jenens. Germ. fol.* 149. expresse dixerit, **Gott rechnet nicht gantz nach den gliedern / wie die Juristen thun / sondern zehlet stracks die personen.** Quemadmodum etiam videre est in *Consil. Theol. Wittenb. Franc.* impressis.

II. Verum enimvero sicut in excessu peccarunt illi Theologi

gi & Juriſconſulti, qui nimios ſcrupulos moverunt circa caſus matrimoniales, & gradus nimis extenderunt, quales inter Hebræos illi Karæi præcipue, qui *Magiſtri Conjungentes* nuncupari ſolent, ita alii peccant in defectu, perſonas & gradus ultra modum reſtringentes, & rationis uſum quaſi deſtruentes. Quicquid enim ex Scriptura vere ſequitur, in ea etiam contineri, & idcirco cum iis, quæ expreſſe dicuntur, ejuſdem auctoritatis & veritatis eſſe, exemplo Chriſti & Apoſtolorum, aliisque firmiſſimis rationibus probari poteſt. Si Chriſtus ſolide probavit reſurrectionem mortuorum Matth. XXII. 31. 32. neceſſario dari oportet illationem & argumentationem certam per conſequentias, quæ Matth. II. 23. Scripturæ comparantur; Unde diſcipuli ab ipſo reprehenduntur, non modo quod non crederent verbis ſuis & prophetarum, ſed etiam quod non eruerent argumenta ex Scriptura, juxta uſum principiorum rationis & conſequentias Luc. XXIV. 25-27. 44-47. Legat aliquis Apoſtolorum ſcripta, præcipue Epiſtolam ad Romanos, perſuadebitur, ni fallor, Apoſtolos unum ex altero collegiſſe & elicuiſſe. Quo ſublato legitimo ratiocinationis uſu veritas omnis in Scripturis contenta, cognoſci nequit, & omnis in religione certitudo, quoad credenda & facienda, verique confirmatio & falſi confutatio ſubvertitur.

III. Quis igitur inficias iturus eſt, eandem methodum obſervandam in interpretatione earum legum, easque de inceſtis nuptiis pariter ita ſcriptas eſſe, ut ſingula non ſint expreſſa, ſed quibusdam poſitis, quæ paria ſunt, pro expreſſis habeantur? *Primo* enim regula generalis Lev. XVIII. 6. docet, ubicunque propinquitas carnis eſt, ſive propinquitas propinquitatis, illic eandem dari prohibitionem. 2. rationes ſpecialibus legibus additæ com. 7-17. in ſimilibus gradibus locum habent. Ubi igitur par ratio, ibi idem jus. 3. unde ſcio, matrimonium inter avum & proneptem, aviam & nepotem, patrem & filiam, atque inter ſimiles perſonas eſſe prohibitum, ſi nullus ſit conſequentiis locus? omnibus fatentibus, filiam non eſſe expreſſe vetitam. Si dixeris, diverſam eſſe rationem in linea recta? unde id noſti, præter patrem etiam avum, & præter filium, nepotem & pronepotem eſſe vetitum? Scriptura id expreſſis verbis non dicit? Ergo id colligi oportet per conſequentiam.

IV. 4. Cur Deus ſororem patris ſimul & matris prohibuit com. 12. & 13. niſi ut diſceremus ex primo exemplo graduum Secunda-

cundariorum, pariter in com. 14. non modo uxorem fratris patris, verum etiam fratris matris esse interdictam? quemadmodum com. 7. in prima prohibitione graduum primariorum, ideo Deus videtur mentionem fecisse & nuditatis patris, & nuditatis matris, ut inde, utrumque sexum vetitum esse, colligeretur. Et vel cumprimis patrui uxor, qui remotior gradus videbatur, hoc comprobat, ad plures personas prohibitiones esse extendendas. Plura si quis desideraverit, legat præcedentia capita de sententia Talmudistarum & Karæorum, & conferat nostram singularum legum expositionem. Cum vir & uxor una sint caro, vir ab ejus consanguineis proximis abstineat, non tamen ab omnibus ejus affinibus, ne cum Karæis *Inferentibus* argumentatio ex argumentatione deducatur, quæ ex sola Scriptura petenda.

V. Lutherum illam sententiam postea mutasse, alii ostendunt ex ejus *lib. de Caus. matrim. Tom. Jenens. Germ. 5. f. 255.* Atque ita post eum alii Augustanæ Confessioni addicti unanimi consensu, non modo illas personas expressas, sed similes gradus vetitos, demonstrant, quales sunt Chemnitius, Hemmingius, Gerhardus, Brochmandus in *Locis. Comm.* Luc. Osiander in *Explicat. Bibl.* Adde Judicia *Facult. Th. Rostoch. An. 1597. apud Dedek. Th. Consil. Vol. 3. l. 3. Sect. 2. Tit. 2. num. 2. Fac. Th. Jenensis An. 1657. & 1664. apud eundem Dedek. in Append. ad Th. Cons. vol. 3. l. 3. Sect. 2. tit. 3. p. 832. 835.* atque ex Reformatis Bezam *de Rep. & Dev.* P. Martyr. *in loc. Comm.* Voet. *Pol. Eccl. l. 3. Tr. 1. de Mat. S. 2. c. 3. 9. Q. 5.* Rectissime H. Brouwer de *Jure Connubiorum Lib. 11. cap. XI. §. 5. More omnium Legum latorum*, inquit, *præcipua expressa voluit summus Nomotheta, ex quibus facili argumentatione, a paritate rationis cætera colligi possent.* Judæi (Talmudici) non alia de causa plures gradus permittere videntur, quam quod ab Abrahamo, Jacobo, cæteriisque nonnullis patriarchis ejusmodi conjugia contracta legant; quæ tamen exempla, ut supra ostensum, neutiquam imitanda.

CAPUT XIV.

Incestarum illarum nuptiarum vetitarum ratio indicatur.

Si non desint Hebræi & Christiani sacrarum literarum Interpretes, qui rationes quærunt eorum præceptorum divinorum, quæ vocantur חקים *statuta*, ex mero beneplacito divino instituta ac pro-

proposita dicuntur, nemo nobis vitio verterit, quod illarum legum Mosaicarum, quæ מצות *præcepta*, & משפטים *judicia* sive *jura* vocantur, ac in natura sunt fundata, rationes indagemus, quibus homini Christiano & pio nihil gratius advenire potest. Etsi Grotius causas certas & naturales assignare, difficile esse, imo præstari non posse putet *De Jure B. & P. L.* II. c. 5. §. 12.

II. In Hebræis Doctoribus Maymonides, earum legum, quæ de incestu sunt proditæ, causas duas esse, ait *More Neb. Par.* III. *Cap.* XLIX. (quod interpreti Augustino Justiniano est *Caput.* I.) Graduum lege vetitorum prima causa est, שכל אחת מהנקבות שנזכרו ביעריות נמצאות על הרוב עם האיש שנאסרו עליו תמיד בביתו וחן ממהרות להראותן לו והמצא לפניו לו יטרח להזמינן ולבקש ex versione Buxtorfi: *quod fœminæ istæ singulæ propemodum in eadem domo habitent cum viro illo, cui sunt prohibitæ, promptæ sint ad voluntati ejus obtemperandum, facile & sine labore ab ipso possint haberi, ac denique nemo possit illorum conversationem impedire, aut eos separare, etsi una inveniantur. Quod si autem* (pergit) *eadem esset illarum ratio, quæ aliarum viro solutarum & liberarum, ut nempe in matrimonium duci possent, nec sub pœna aliqua hoc prohibitum esset, major pars hominum indesinenter in scortationibus viverent. Quia autem omnibus modis illarum congressus est prohibitus, & quidem sub gravissima comminatione mortis domus judicii* (a Magistratu) *& Excisionis, neque ulla permissio & licentia hic speranda est, hinc novit unusquisque, se intentionem & cogitationem suam ad istiusmodi res non debere dirigere,* &c. והענין השני הוא לישא פנים למרת הבושת מפני כי היות זה הכוונה בין השרש והענף עוות גדול הוא לאדם לבעול את האם או את הבת ונאסר על שרש וענף שיבעול אחד מהם את האחר ואין הפרש בין שיבעול השרש או הענף או שיתקבצו שרש וענף בבעולת גוף שלישי שיתגלה גוף אחד גלוי משגל לשרש הענף *Altera causa meo judicio est, ut pudor & verecundia nobis commendetur. Nam quia impudentiæ summæ est opus istud inter Radicem & Ramum,* (*hoc est in uxorem ducere Matrem & Filiam*) *idcirco prohibitum est matrimonium inter Radicem & Ramum. Neque est differentia, sive Radix Ramum, aut Ramus Radicem ducat, vel Radix & Ramus in corporis tertii connubio conveniant, ut scilicet aliquis corpus suum radici & ramo detegat.* Addit, *Ideo enim prohibitum est ducere Mulierem & ejus Filiam, item* לבעול אשת האב ואשת הבן *uxorem patris & uxorem filii* (quod Aug. Justinianus obscurius vertit, *ne conjungatur uxor patri & filio*) *quia ista sunt retectio nuditatis corporis unius, nuditatis Radicis & Rami. Fratres se habent ut radix & ramus: hinc quia*

prohibita est soror, prohibita etiam est soror uxoris, & uxor fratris. Præterea cum conjunctio fratrum sit prohibita, & censeantur tanquam Radix & Ramus, quinimo sicut unum corpus, idcirco prohibitum etiam est in uxorem ducere Sororem matris, quæ loco matris est: Sororem item patris, quæ patris loco est. &c.

III. Abarbenel *in Pentat. fol. 255. col. 3.* refert, Eben Caspi *Commentario in legem* scripsisse, שהיתה הסבה לאיסור העריות לשום שלום בין בני ישראל ולהסיר הקטטות והמריבות אשר יתחדשו מפני קנאות האנשים לנשותיהם עד שלזאת הסבה אמרה התורה לצרור. ולכן אסרה הנקבה שתפול בעבורה הקטטה ואסרה אשה זבחה ושתי אחיות כדי שלא יקנאו זו בזו כי הקנאה יותר עצומה בקרובים מבזולתם. ובהיות הקטטה ביניהם תסיר לא ינוח הזכר ולא יוכל להשלים עצמו: quod *ideo incestus sit prohibitus, ut inter Israelitas pax stabiliretur, & rixæ ac contentiones removerentur, quæ propter zelotypiam hominum erga uxores suas innovantur, adeo ut ob hanc rationem lex dixerit* לצרור *ad affligendum. Idcirco fœminam prohibuisse, ait, ut propter eam cessaret contentio, mulieresque & filia ejus, nec non duabus sororibus interdixisse, ne altera alteri invideret; quandoquidem in propinquis zelotypia vehementior est, quam in aliis. Inter eas autem vigentibus semper rixis ac contentionibus, maritum nec quiescere nec se persicere posse.* Hinc etiam alterius viri uxorem, & meretricem, uxorem fratris, nurum, uxorem patris, filiam filii, filiam filiæ similesque prohibitas esse, addit. AbenEsra autem statuit, שאיסור העריות היה מצד המקום כי יעקב לקח שתי אחיות בחרן ואחריו עמרם לקח את יוכבד דודתו במצרים ולא נטמאו בהם אבל היתה הטומאה בעריות בארץ כנען *prohibitionem incestus ad certum locum restrictum esse: cum Jacob duas sorores in Haran & post eum Amram Jocebedam amitam suam in Ægypto ducere potuerit, sine pollutione. Pollutionem quippe tantum factam fuisse in terra Canaan.*

IV. Hanc tamen AbenEsræ sententiam rectissime rejicit Abarbenel l. c. tanquam nulla ratione nixam, כי בלי ספק הטומאה ורוע המעשה כולל בחרן ובמצרים כמו בארץ כנען *eo quod sine dubio pollutio & pravitas hujus actionis æqualis fuerit ubique, in Haran, in Ægypto, & in terra Canaan*; & quod in domo Jacobi propter uxores etiam rixæ & contentiones sint exortæ. Nec validior est opinio, quam idem Abarbenel profert ex *Commentario Eben Caspi*, cum ab eo confundantur leges incestum concernentes cum cæteris legibus, quæ agunt de reliquis conjunctionibus illicitis, v. g. cum altera uxore, vivente priore, cum alterius viri uxore & meretrice. Cui accedit, quod polygamiam licitam esse supponat, & uxorem fratris, vivente

vente fratre tantum vetitam, similesque fœminas propinquis viventibus non esse miscendas. Quæ omnia ficta præter mentem Legis.

V. Maimonidis prior ratio, ne quarundam personarum convictus nimis quotidianus stupris & adulteriis occasionem daret, si amores tales nuptiis possent conglutinari, Nachmanidi infirma videtur, quasi Scriptura hominem excidii reum pronunciaverit, quod sæpe cum illis conversetur, eidemque tamen permiserit, ut pluribus mulieribus ad centum, imo ad mille etiam misceretur. Ita recte procedit contra Maymonidem, qui juxta cum aliis polygamiam licitam esse arbitratur. Sed unde probabunt Rambam & Ramban, Scripturam centum imo mille uxores uni viro permisisse? forte ab exemplo Salomonis. Ast illud figmentum totum a nobis multis modis destructum est in *Dissertatione prima*. Et vel hæc ipsa ratio a Maymonide adducta, ideo scilicet inter propinquos in eadem domo habitantes nuptias esse prohibitas, ne nimis libidini indulgerent & indesinenter in scortationibus viverent, polygamiam illicitam declarat, qua ad omnis generis libidinem fenestra aperitur, sicut pluribus loco citato demonstratum. Non est igitur hæc ratio plane aspernanda, etsi non sit præcipua & principalis, cur Deus hasce personas & hosce gradus in contrahendo matrimonio voluerit prohibitos, nempe ne continuo occasionem luxuriæ haberent, & ne plena omnia malis suspicionibus.

VI. Sed cæteris omnibus duas rationes præferendas esse judicamus, quarum unam R. Moses Nachmanides, alteram R. Moses Maymonides, & utramque, Augustinus comprobat *lib.* XV. *de Civit. Dei, Cap.* XVI., nimirum ut amicitiæ propagarentur, & reverentia parentibus, ac consanguineis propinquitate carnis proximanobis junctis naturaliter debita, observaretur, ac pudoris, cujus sensus & semina, post lapsum Adami, omnibus hominibus innata, ratio haberetur. *Non forent honestæ & decentes nuptiæ*, inquit Ramban, *si v. gr. pater filio suo natu majori desponderet filiam, eisque in possessionem daret hæreditatem suam, ut crescerent seseque multiplicarent in sua domo, quia creator terram non ad inanitatem creavit, sed ad inhabitandum formavit eam* (Jesa. XLV. 18.) & Augustinus l. c. *Habita est enim*, inquit, *ratio rectissima Charitatis, ut homines, quibus esset utilis atque honesta concordia, diversarum necessitudinum vinculis necterentur, nec unus in una multas haberet, sed singulæ spargerentur in singulas: ac si ad socialem vitam diligentius colligandam plurimæ plurimos obtinerent. Pater quippe &*

pe & ſocer duarum ſunt neceſſitud num nomina. Ut ergo alium quiſque habeat patrem, alium ſocerum, numeroſius ſe Charitas porrigit. Cicero *l. 5. §. 65. de finibus: ipſa charitas generis humani, qua tota domus conjugio & ſtirpe conjungitur, ſerpit ſenſim foras cognationibus primum, tum affinitatibus.* Eandem rationem & Plutarchus attulit in quæſtionibus Romanis, & Philo *de Leg. Spec.* Quo modo leges de gradibus ad jus naturæ reducuntur, quod commune bonum concernit.

VII. Alteram cauſam Maymonidem exponentem audivimus, de qua non minus eleganter Auguſtinus l. c. *Ineſt neſcio quomodo humanæ verecundiæ quiddam naturale & laudabile: ut cui debet cauſa propinquitatis verecundum honorem, ab ea contineat, quamvis generatricem, tamen libidinem de qua erubeſcere videmus & ipſam pudicitiam conjugalem.* Amicitiæ propagatio, & reverentia, quam filii & poſteri debent parentibus, a quibus vitam hauſerunt, etiam locum habuiſſet in ſtatu inſtituto, ſi homo manſiſſet integer, ſed pudor & verecundia fundamentum demum habet in ſecundaria hominis natura, poſtquam peccatum introiit in mundum, & omnes homines invaſit. Adeoque ex hoc principio, nempe ratione pudoris, coitus cum proxime conſanguineis in ſtatu integro malus non fuiſſet, nec jure naturali primævo prohibitus. Nunc autem in nobis averſionem naturalem a rebus turpibus, quales ſunt inceſtæ nuptiæ ſimilesque actiones, experimur. Et cum parentibus reverentiam & honorem debemus, in inceſtuoſis conjugiis cumulatior datur pudoris cauſa: quemadmodum apud antiquos, teſte Val. Maximo, fas non erat, filium ſimul cum patre balneari, nec ſe invicem nudos conſpicere. Quod etiam exemplum Chami, propter violatum pudorem parenti debitum, maledicti, & Leges quæ agunt de inceſtu, aperte docent, quando ratio additur, *mater tua eſt; nuditas patris tui eſt; propinqua patris; propinqua matris tuæ eſt.*

CA-

CAPUT. XV.

Leges inceſtas nuptias prohibentes, non ſunt tantum Judaicæ & poſitivæ, ſed naturales ac morales, omnes Chriſtianos obligantes, atque conſequenter indiſpenſabiles Lev. XVIII. 24-30. XX. 22. 23.

CÓntroverſiam hic omnium difficillimam aggredimur, ad quam nobis fecimus viam capite præcedente, de natura ac conditione Legum, quibus inceſtæ nuptiæ prohibentur, utrum ſint naturales ac morales, & per conſequens indiſpenſabiles, an vero Judaicæ forenſes, poſitivæ & diſpenſabiles. Notum eſt, hanc nobis controverſiam præcipue cum Pontificiis intercedere, qui quidem nobiſcum concedunt, conjugia in primo conſanguinitatis gradu, in linea recta, jure naturali æque ac divino eſſe vetita, ſed de reliquis gradibus ſecus ſentiunt. Nonnulli enim eadem, in primo gradu conſanguinitatis in linea collaterali, id eſt, inter fratres & ſorores etiam vetita eſſe volunt, jure naturæ, alii vero negant. In reliquis gradibus Levitici XVIII. enumeratis ab Eccleſia diſpenſari poſſe docet Bellarm. *lib. de Sacr. Matrim. Tom.* III. c. XXVII. & *Concil. Trid. Seſſ.* XXIV. *Can.* III. *Si quis dixerit, Eccleſiam non poſſe in quibuſdam gradibus conſanguinitatis & affinitatis, qui in Levitico exprimuntur, diſpenſare, anathema ſit.*

II. Quorum ſententiam amplexi ſunt quidam Proteſtantium, quibus gradus in linea recta jure naturæ, reliqui tantum jure poſitivo, prohibiti videntur. Quemadmodum ſupra audivimus ad caſus quoſdam matrimoniales reſpondiſſe JCtos in Germania, Bucholtzerum, Helmſtadienſes & Chilonienſes. Doctiſſimus Grotius *de Jure B. & P. lib.* II. c. V. §. 13. in hanc ſententiam etiam quidem propendet, *a me ojure naturæ non venire hæc interdicta, videri poſſe præcepto divinæ voluntatis hæc iviſſe in vetitum.* addit tamen: *neque vero tale id eſſe præceptum, quod ſolos Hebræos adſtringat, ſed quod homines univerſos, colligi videtur ex illis Dei verbis ad Moſem Lev.* XVIII. 24. 25. 27.

III. Nobis non modo conſanguinitatis & affinitatis gradus in Levitico prohibiti omnes Chriſtianos obligare, ſed & in jure naturæ fundari videntur. Si enim ratio legum ſit propagatio amicitiæ, reverentia & pudor hominibus innatus, quod nobiſcum fa-

tentur Doctores Hebræi, sicut visum capite præcedente, haud ita difficile est concludere, leges ipsas esse naturales, omnes homines ratione præditos adstringentes, qui genus humanum & amicitias propagare, reverentiamque & honorem parentibus ac consanguineis exhibere tenentur. Et quia in linea recta incestus committitur, violato pudore, inter patrem & filium, contra jus naturæ, quod omnes concedunt, annon ex eodem affectu pudoris confici potest, omnes illas nuptias incestus nomine culpandas, in quibus non habetur ratio naturalis pudoris, qui in vili coitus actu fundatus sese extendit ad omnes consanguinitatis & affinitatis gradus? In coitu enim est turpitudo, de quo homini erubescendum. Sed distinguendum est inter jus naturale, quod a natura tanquam principium, sive communis notio, insitum est, & secundarium, quod ex principiis ducitur atque concluditur. Quemadmodum supra ostendimus, non modo gradus expressos, sed & alios bene multos ex illis concludi posse, per legitimam consequentiam. In nullis gentibus utcunque barbaris ita videtur pudoris sensus extinctus, quin abhorreant a gradibus, qui in linea recta sibi subordinantur; & quicunque ratione recte utitur, facili colligere negotio potest, violationem pudoris in reliquis gradibus non minus esse vetitam.

IV. Sed videamus locum ipsum, ex quo leges depromuntur, an in eo nihil occurrat, quod eas naturales esse doceat. *Primo* enim, subjectum legis Lev. XVIII. 6, est universale, non domus Israelis, sed איש איש *omnis homo* ad propinquam carnis suæ ne accedito. Unde vetustissimi Doctores Hebræi in utroque Talmude, nec non AbenEsra, Bechai, Elias ben Mosche, aliique concludunt, tam gentiles ac peregrinos hic comprehendi, quam Israelitas. Vide sis *Cap.* III. *Th.* II. III. IV. Omnis igitur homo in lege generali expressus, omnes leges speciales observare tenetur, tam quæ de gradibus affinitatis & in linea collaterali, quam quæ de gradibus in linea recta agunt, deque proximis consanguineis, quales sunt pater & mater, filius & filia. *Secundo* id etiam ex eo liquet, quod hæ leges, de quibus controversia, moralibus præceptis in uno eodemque contextu conjungantur Lev. XVIII. 19-23. XX. 6. 9. 10. 13. 15. 18. de quibus nemo dubitat, quin omnes homines concernant. Quemadmodum etiam legibus moralibus a prophetis annumerantur Ezechxxii. 10. 11. Amos. II. 7.

V. *Ter-*

V. *Tertio* quia ob harum legum transgressionem supplicio afficiuntur gentes, eas etiam illis obligari oportet. Ita enim scriptum legimus. Lev. XVIII. 3. 4. 24-28. XX. 22. 23. *Secundum opera terræ Ægypti, & terræ Canaan ne facitote. Ne polluite vos* ullo horum (nempe inde a versu 6. usque ad hunc 24. vetitorum) כי בכל אלה נטמאו הגוים אשר אני משלח מפניכם: *quia* omnibus *his polluta sunt gentes illæ, quas ego dimitto a facie vestra* cap. XVIII. 24. Vos non facietis מכל התועבת האלה האזרח והגר הגר בתוככם: *ex* omnibus *illis abominationibus*, indigena aut peregrinus, *qui peregrinatur inter vos.* (v. 26.) Sive igitur nativi Israelitæ fuerint, sive proselyti & gentiles, omnes hasce leges custodire tenebantur. Nam את כל התועבת האל omnes *abominationes istas fecerunt homines istius terræ, quæ vobis exposita est.* (v. 27.) כי כל אשר יעשה מכל התועבת האלה *Nam* omnis, *qui fecerit aliquam ex* omnibus *abominationibus istis, exscindentur animæ, quæ illud fecerint e medio populi sui.* (v. 29.) Et observabitis את כל חקתי ואת כל משפטי omnia *statuta mea*, & omnia *judicia mea.* (cap. XX. 22.) *Neque* ambuletis in statutis istius gentis, quam ego ejecturus sum a facie *vestra* כי את כל אלה עשו *quia* omnia ista fecerunt, *ideo taduit me eorum.* (v. 23.) Si igitur imperitæ gentes graviter peccaverint, quod hasce leges fuerint transgressæ, quanto magis Christiani? *Terra* propter ea peccata *polluta* dicitur & *incolas evomere.* Quibus phrasibus summa fœditas & turpitudo innuitur, & abominationes atque peccata exaggerantur, quæ terra tanquam sibi ingesta & intra ventrem recepta concoquere & digerere non potuerit, sed cum nausea & tædio ejecerit & evomuerit.

VI. Haud ignoro, quid regerant, qui aliter sentiunt, Deum videlicet digitum intendere ad peccata quatuor ibi enumerata, adulterium, concubitum cum masculis, congressum cum jumentis & idololatriam, quæ vere sint contra jus naturæ. Sed cur non addunt mulierem, quæ menstrua patitur? cur non incestum in linea recta, quem omnes contra jus naturæ committi fatentur? Quis eos separare docuit & restringere, quæ Deus conjunxit & ampliavit dicendo, *in omnibus hisce* scil. enumeratis toto capite sceleribus pollutas fuisse gentes. Cum Moses testatur, enumeratis sex dierum operibus, Gen. 1. 31. Deum inspexisse את כל אשר עשה omnia *quæ fecerat, quod fuerint valde bona*; quis animum inducet ut credat, indigitari tantum ultima & nobilissima opera sexti diei? quasi in illis duntaxat viderit bonitatem. Adde similem locutionem

Deut.

Deut. xviii. 9-12. Cap. xxx. 7. Jer. vii. 10. 13. *Ut perficiatis omnes abominationes istas*; *facitis omnia opera*, nempe ibidem enumerata.

VII. Accedit, quod illam exceptionem ipse Moses solverit sequenti capite xx. 23. *Neque ambuletis in statutis istius gentis, quam ego ejecturus sum a facie vestra:* כי את כל אלה עשו ואקץ בם *quia* omnia ista *fecerunt, ideo taduit me eorum.* At quænam sunt omnia ista? proximum scelus, quod per *ista* indigitatur, procul dubio com. 21. continetur: *quisquis acceperit uxorem fratris sui, res exterminanda est*, & com. 11. 12. 17. 18. 19. 20. ubi nonnullis etiam capitalis pœna injungitur, a Magistratu infligenda, quæ distincta est a pœna divina, sive excisione & maledictione, Lev. xviii. 29. Deut. xxvii. 20-23. qualis etiam ceremonialibus præceptis additur Gen. xvii. 14. Exod. xii. 15. Interim non nego pœnarum disparitatem, quæ ex inæqualitate peccatorum oritur. Quædam enim crimina sunt graviora, ut incestus in linea recta, commixtio cum muliere, quæ menstrua patitur; cum alterius conjuge, cum masculo, cum bestia, idololatria cruenta & cædes innocentum. Neque obstat, quod hæ leges חקים ומשפטים *statuta & judicia* vocentur, quibus ceremonialia & forensia præcepta designari solent. Siquidem interdum istis nominibus omnia illa officia exprimuntur, quæ ad pietatem erga Deum, atque ad justitiam erga homines exiguntur, sicut Deut. v. 1. 5. adeoque absolute posita, sine mentione מצות *præceptorum*, generaliter legem divinam denotant.

VIII. Denique in N.T. ex hisce legibus, propter transgressionem tam gentes & proselyti, quam Judæi reprehenduntur Matth. xiv. 4. Mar. vi-18. 1 Cor. v. 1. Johannes videtur illud matrimonium incestum Herodis publice carpsisse Luc. iii. 19. seq. An Philippus hoc tempore obierit, incertum; ex Josepho constat, illum adhuc superstitem fuisse. Et si vel fuisset defunctus, non tamen licuisset per Legem Herodi Antipæ eam ducere uxorem, cum Philippum ex ea filiam saltem suscepisse, quam Josephus Salomen, Evangelistæ autem saltatricem nominant, plurimi existiment. Quibus addit Seldenus, *lib.* v. *De Jure naturali juxta Discip. Ebr. Cap.* xxi. jus leviratus non obstringere proselytos, sed Judæos, quales non erant Herodes vel Herodias. Matrimonium saltem illicitum fuisse, certissimum est, quia sanctissimus vir Johannes ita pronunciavit, procul dubio ex lege Lev. xviii. 16.

Et si

Et si vel in eo fuerit peccatum, prout quidem videtur, etsi id certo demonstrari nequit, quod Herodes fratris uxorem, ipso vivente, in matrimonio haberet, eo tamen nomine reprehenditur, quod *uxorem fratris* duxerit. *Non licet tibi habere uxorem fratris tui.* Id ipsi non licebat vel mortuo marito, vel dimittente, quia erat fratris uxor, nedum ubi ipsa maritum sponte dereliquisset. Et cum Paulus testetur, talem *scortationem*, ut quis *patris uxorem*, sive novercam habeat, *ne inter gentes quidem nominari* 1 Cor. v. 1. haud obscure innuit, naturalem rationem arguere, propter reverentiam, novercæ æque ac veræ matri debitam incestum esse illicitum. Quandoquidem ab ejusmodi nuptiis abhorrent gentes, saltem moratiores, & tunc notæ, quæ ut plurimum Romanis regebantur legibus, etsi a barbaris interdum ejusmodi scortatio commissa.

IX. Quibus omnibus hoc accedit, quod Christianis pudor & reverentia erga consanguineos non minus curæ esse debeat, quam Judæis; quo facit Pauli admonitio Phil. IV. 8. quemadmodum Grotius, hasce leges non solos Hebræos, sed universos homines adstringere, fatetur, loco ante citato *de I. B. & P.* & veritatem Christianæ Religionis, in singulari libro de ea conscripto, inter alia argumenta, demonstrat a sanctis conjugii legibus, quas Christus & Apostoli tradiderunt, & ad quarum præscriptum illud inter Christianos celebratur. Eo enim nomine viri nostrorum sacrorum auctores ac duces fidem fecerunt, se probos esse, & a Deo tam casta & pudica conjugii præcepta naturæ principiis congrua & totam doctrinam suam hausisse.

X. Nec me movent exempla Patriarcharum, qui vitæ licet integritate probatissimi, matrimonia tamen contraxere Lev. XVIII. prohibita, quemadmodum suis locis videri possunt exempla, Abrahami, Jacobi, aliorum. Quia procul dubio, in illis conjugiis, aliquid, sive tantum flagitii fuisse, ignorarunt. Etsi enim ante legem Mosaicam in posteris Adami illa fuerint incestus, vis tamen pudoris naturalis in omnibus conjugii gradibus ita efficaciter se non exeruit, ut omnes gentes, omniaque secula istius sensum experirentur. Atque ita mirum non est, sanctos patriarchas moribus illorum hominum & seculorum imbutos, non semper & ubique secundum legem cordibus inscriptam, & voluntatem Dei revelatam, vitam perfecte instituisse.

XI. His & similibus argumentis convictus non vereor dicere,

omnes illos gradus tam affinitatis, quam consanguinitatis, tam in linea collaterali, quam recta, esse jure naturali prohibitos. Ita post Augustinum, Ambrosium & alios veteres, recte Calvinus ad Lev. Caput. XVIII. *Prohibitio incestuum, de qua nunc agitur, minime est ex legum numero, quæ pro temporum & locorum circumstantiis abrogari solent: quandoquidem fluit ab ipso naturæ fonte & fundata est in generali omnium legum principio, quod perpetuum est ac inviolabile.* Quæ etiam Martyris, Bezæ & aliorum plurimorum Protestantium Theologorum est sententia, quemadmodum in suis Judiciis & Consiliis passim supponunt Theologi Leydenses, aliquoties a me citati, & Augustanæ Confessioni addicti, apud Dedekennum, nominatim *Rostochienses An.* 1597. & 1559. *Vol.* III. *Th. Conf. l.* III. *S.* II. *Tit.* 2. *N.* 2. 7. *Jenenses in Append. ad vol.* III. L. III. *S.* I. *Tit.* II. & *Lipsienses An.* 1650. *ibid. ad Sect.* II. *Tit.* 2. *Num.* 1. A quibus non dissentiunt Chemnitius, Hemmingius, Gerhardus, Voetius, Brochmandus, aliique complures.

CAPUT XVI.

De reliquis congressibus, Sponsalibus & nuptiis, ritibusque illicitis & illegitimis.

HActenus de Incestu. Sequuntur alii illiciti & prohibiti concubitus iisdem Lev. XVIII. & XX. capitibus contenti, de quibus propter materiæ affinitatem breviſſime agere constituimus. *Primus* illicitus concubitus, qui incestis nuptiis annumerari solet, nobis est *polygamia* com. 18. quam legem prolixe exposuimus *Dissert. primæ Sect.* IV. *Cap.* IV. *Secundus* est cum *muliere menstruis laborante*, etiam propria conjuge Lev. XVIII. 19. ואל אשה בנדת טמאתה לא תקרב לגלות ערותה: *Et ad mulierem in separatione immunditiei suæ ne accedito, ut retegas nuditatem ejus.* Conf. cap. XX. 18. Fluxus ille sanguinis menstruus, qui humani generis proprius videtur, (etsi nonnulli in majoribus simiis ac piscibus in mari Indiæ Orientalis eum observatum esse tradant,) solis fœminis accidit, tempore pubertatis, quando ad generationem aptæ evadunt, aliis tamen citius aliis tardius. Cujus rei ratio adferri potest, quod sexus muliebris sit tenuioris constitutionis, debiliora habens temperamenta & fermenta, unde earum sanguis facilius causæ fermentanti, occasione certarum phasium lunæ, auscultat, quam sanguis virorum, in quibus omnia constantiora.

II. Sed

II. Sed accedit alia ratio in Sacris Pandectis nobis revelata Gen. III. 16. ubi Deus Evæ, & in ea toti sexui fœminino, comminatur multiplicationem doloris etiam in conceptu; quo pertinet procul dubio morbus fœminis naturalis, qui fluxus menstruus nuncupari solet. Quemadmodum docet *Rabbi Menachem Rakuati, Comm. in Legem f.* 140. כי הדמים חטמאים באים מהשמאל *Fluxus sanguinis impuros prosiciſci ex Sammaele; & impuritate Serpentis, quam immiserit in Evam.* Haud secus ac pudor, qui ab opinione sive metu vituperii procedit, homini nunc naturalis est, ex natura secundaria. Quia igitur mulieri menstruis laboranti, nova accedit pudendi causa, violatur pudor, qui ex novæ infirmitatis detectione oritur, quoties cum ea consuescit maritus, qui inde polluitur. Unde non mirum est, hanc legem si ejus substantia spectetur, naturalem esse, pudori naturali innixam, adeoque vim obligandi ad nos sese extendere, siquidem naturæ, quæ ejiciendo & protrudendo operam dat, vim facit, quicunque cum menstruis laborante miscetur. Neque tamen nego, legalem & ceremonialem impuritatem accessisse, de qua idem Moses Levit. XV. 19-24.

III. *Tertius* post incestum concubitus illicitus est cum uxore alterius, & *adulterium* vocatur Lev. XVIII. 20. ואל אשת עמיתך לא תתן שכבתך לזרע לטמאה בה *Item cum uxore proximi tui ne committito, ut concumbas ad semen polluendo te cum ea.* Quod clarius exprimitur cap. XX. 10. ubi primo fit mentio uxoris alterius viri, & deinde adulterii, quod quis committit cum uxore proximi sui; adeoque coitus cum cujuslibet hominis uxore prohibetur, quia omnis homo proximus noster est. R. Moses Mikkotzi *Prac. Neg. 97.* notat & viro & uxori alterius hic præceptum esse datum, quia in Decalogo dicitur: *ne committas adulterium.* ואין ניאוף אלא באשת איש *Non est autem adulterium nisi cum uxore alterius viri*, quia dicitur in *Sectione Kedoschim* (Lev. XX. 10.) *Similiter vir qui adulteravit cum uxore alicujus* &c. Quamvis enim præceptum sit expressum in masculino, utrumque tamen intelligi vult tam virum quam mulierem, de quo egimus in *Dissert. prima.*

IV. *Quarto* prohibetur in eademhac serie verborum *seminis traditio ad cultum Molechi*, in qua spirituale adulterinm est Lev. XVIII. 21. cap. XX. 3. & seqq. ומזרעך לא תתן להעביר למולך ולא תחלל את שם אלהיך אני יהוה *Item de semine tuo, ne permittito traducendum Molecho, neque profanato nomen Dei tui, ego sum Jehovah.* Abarbenel hic merito dubium movet,

curMolechus,qui pertineat ad cultum ſtellarum ac planetarum,nuptiis inceſtis annumeretur, cum illa tria diverſiſſima ſint,cultus ſcilicet ſtellarum ac planetarum, inceſtus, & effuſio ſanguinis. Quod hoc modo ſolvit *Commentario in Pentat. fol.* 155. 2. *Quando autem hoc loco dicit,*De ſemine tuo ne permittito traducendum Molecho,*id hic,utut non comprehendatur ſub inceſtu,refertur duas ob cauſas.* 1. *quia cultus Molechi pertinebat ad opera terræ Canaan,ſicut inceſtæ nuptiæ memoratæ, quandoquidem illæ res conjunctæ erant,& conſuetudine in hac terra receptæ.* 2. *quia cultus ejus fuit opus ſcortationis & ſeminis eductio, ut illud aboleretur, quemadmodum ſe habet concubitus cum beſtia & maſculo, ideo eam lex nomine ſeminis refert, dum dicit :* de ſemine tuo non dabis ad traducendum Molecho. *Cum enim filios & filias ſuas traderent, ut igne comburerentur, id perinde ſe habuit, ac ſi corrupiſſent viam eorum, & ſemina ad ea abolenda extraxiſſent, quia genuerunt ad inane, & ſemen manibus ſuis corruperunt ; ideoque hic refertur, eique coharet concubitus cum jumento & maſculo prohibitus.*

V. De hoc Molecho variæ paſſim extant virorum doctorum conjecturæ, quas prolixe examinare, non eſt noſtri inſtituti, & alii iſtam provinciam jam occuparunt, nominatim Grotius, Seldenus, Kircherus, Bochartus, Dietericus, Spencerus. Quidam Ammonitarum numen vel idolum fuiſſe, alii Saturnum, alii Martem, Mercurium alii, alii Venerem ſive Luciferum, alii aliquem inter reges antiquos fuiſſe conjiciunt. Sed potior eorum ſententia videtur, qui nomen omnibus diis commune, & eundem cum Baale fuiſſe arbitrantur, ex collatione locorum Jer. XIX. 5. & XXXII. 35. Horrendum autem & graviſſimum peccatum committebant contra legem naturæ gentes, & Iſraelitæ ſimul etiam contra legem revelatam, quod rogo accenſo, circa quem pueri & viri ſaltaſſe videntur, infantes vel occiderent (quemadmodum העביר *tranſire fecit*,accipitur Jer. VII. 31. 32. 35. Ezek. XVI. 20. 21.) vel ſenſu molliore, quia illud amori naturali parentum erga liberos nimis repugnabat, traductione per ignem luſtrarent, ſicut 2 Reg. XVI. 3. hac forte opinione inducti, quod liberi aliqua impuritate laborarent, & dæmonis faucibus obnoxii morte intempeſtiva tollerentur, niſi flammam ſubirent luſtralem. Quod ſpirituale adulterium erat, cui etiam accedere potuit pudendorum denudatio,quemadmodum in cultu Pehoris Num. XXV. 1.

VI. *Quinto*

VI. *Quinto* interdicitur concubitu cum mare Lev. XVIII. 22. ואת זכר לא תשכב משכבי אשה תועבה היא *cum mare ne concumbito concubitu muliebri, abominatio est.* Conf. Lev. XX. 13. Huc revocari possunt loca Apostoli Rom. 1. 24. seq. Colos. III. 5. Eph. v. 3. 4. 5. 1 Cor. VI. 9. Peccatum illud nefandum, abominandum, contra naturam κατ' ἐξοχὴν & Sodomiticum appellari consuevit. LXX βδέλυγμά ἐστι. Denique *Sexto, coitus cum bestia* viro ac fœminæ prohibetur Cap. XVIII. 23. XX. 15. 16. ובכל בהמה לא תתן שכבתך לטמאה בה ואשה לא תעמד לפני בהמה לרבעה תבל הוא: *Et cum nulla bestia ne committito ut concumbas, polluendo te cum ea: mulier quoque ne consistito coram bestia ut incubet sibi, confusio est.* Quod inter vitia, quæ sunt contra naturam, omnium gravissimum & turpissimum est, ubi negligitur sexus humanus. *Neque distinguit Scriptura*, (sunt verba Maimonidis *Issuri Biah Cap.* 1.) *inter bestiam magnam ac parvam, quandoquidem scriptum de* omnia bestia, *etiam quamprimum in lucem edita.*

VII. Comprehenduntur igitur omnes bestiæ ac feræ, licet maxime domestica, obvia & usitata animalia indigitentur, quibuscum occasio libidinem exercendi commodior offertur. Quod scelus ac nefandum facinus תבל *confusio* vocatur, a radice בלל *confudit, miscuit.* LXX μυσαρόν ἐστι scelus, facinus detestandum, ac abominabilis coitus est. Si enim Deus animalium species, contra naturam & creationem commisceri noluit Lev. XIX. 19. quanto magis abominatur horrendam mixturam brutorum & hominum ad imaginem suam conditorum, nobilique anima præditorum, qua differunt ab omnibus animalibus ad pastum abjectis? A quibus nefandis congressibus Israelitas in terram Canaan migraturos, & omnes homines Moses dehortatur, ratione desumta a pœna, quam Deus inflixit Cananæis, propter hæc & similia scelera terra ejectis, quemadmodum prolixius visum est capite præcedenti.

VIII. Priusquam ad pœnas progrediamur, reliquas nuptias illicitas & illegitimas per quæstiones & resp. subnectere visum est, in quibus Canonistæ & Scriptores practici prolixe occupati fuerunt, ut a Lectoribus, præcipui casus qui hic moveri solent, uno intuitu conspiciantur:

Quæstio 1. An in Ecclesia Christiana concubinatus sit tolerandus? Neg.

Q. 2. An publica sponsalia privatis & clandestinis præferenda? Aff.

Q. 3. An annulum vel aliud quid in arrham dare, sit sufficiens signum sponsaliorum, sine expressis verbis coram testibus probatis, aut sine scriptis? Neg.

Q. 4. An sponsalia ut consensu mutuo contrahuntur, ita etiam dissensu mutuo dissolvi possint? Neg.

Q. 5. An sponsa repudiari possit ob medicamenta sterilitatis sumpta? Aff.

Q. 6. An sponsalia obligent ad præstandum matrimonium termino præfixo promissum? Aff. nisi necessitas impediat.

Q. 7. Num ab Ecclesia & Magistratu compelli possit, qui injuste moras nectit? Aff

Q. 8. Num sponsalia jocose contracta obligent, vel adjecta conditione impossibili aut turpi? Neg.

Q. 9. Num priora sponsalia dissolvantur per posteriora, si his accesserit concubitus, aut confirmatio per juramentum? Neg.

Q. 10. An quis obligetur sponsalibus dolo malo initis? Neg.

Q. 11. An uxor matrimonium alteri, joco promissum post mortem mariti præstare teneatur? Neg.

Q. 12. An persona sponsalia negans, & juramentum præstare recusans, constringi possit ad matrimonium contrahendum? Aff.

Q. 13. An Sponsus aut Sponsa a sponsalibus resilire possit, si altera pars post sponsalia, adulterio aut stupro, aut scortatione se polluerit? Aff. Vid. Deut. xxii. 13-21.

Q. 14. An Sponsa per vim vitiata repudiari possit? Neg. si nulla parte consenserit.

Q. 15. An error sponsalia dissolvat aut irrita reddat? Aff. sub distinct.

Q. 16. An, si quis per certam matrimonii spem & promissionem conditionatam & dolosam, per blanditias ad concubitum aliquam pellexerit, a vinculo liberari possit, ut aliam ducat, aut saltem in cœlibatu vivat? Neg. vid. *Diss.* i. *Sect.* iv. *Cap.* iii.

Q. 17. An positis sponsalibus licitus sit concubitus ante solemnem matrimonii confirmationem? Neg.

IX. Q. 18. An expressus contrahentium consensus requiratur? Aff.

Q. 19. An muti & surdi gestibus & signis consensum declarare atque ita matrimonium contrahere queant? Aff.

Q. 20. An, qui dixit, Deo volente id fieri potest, plene consenserit? Neg.

Q. 21.

Q. 21. An parentes pro filiis possint sponsalia contrahere? Neg.

Q. 22. An parentum consensus non tantum sit de honestate, verum etiam de necessitate? Aff. Vid. *Diss.* 1. *Sect.* IV. *C.* III.

Q. 23. An ad conjugium filii emancipati æque necessarius sit parentum consensus, ac ad conjugium non emancipati? Neg.

Q. 24. An liberi non emancipati ob parentum consensum negatum, a quovis intentato conjugio in perpetuum frustrari debeant? Neg.

Q. 25. An necessario utriusque parentis consensus requiratur? Neg. Sufficit consensus patris.

Q. 26. An expressus consensus requiratur? Neg. Sufficit, si parentes non prohibeant, sed conniveant dicendo, se ipsos & conjugium eorum non curare.

Q. 27. An parentis, qui filiæ curam nec in educatione nec in elocatione ullam habere voluit, consensus simpliciter sit necessarius? Neg.

Q. 28. An sine consensu matrimonium temere contractum, facile sit solvendum? Neg.

Q. 29. Quomodo de parentum longe remotorum consensu constabit? Resp. si sine expensis peti nequeat, connivendum, & ex permissis peregrinationibus tacitus consensus præsumendus.

Q. 30. An mentis impotes, maniaci, phrenetici & pleni fatui ad conjugium admittendi? Neg.

Q. 31. An ob epilepsiam, lepram, alioſve morbos contagiosos graves & incurabiles sponsalia dissolvi queant? Resp. Aff. si pars morbida isto malo ante sponsalia laboravit nec indicavit. Si vero post sponsalia invasit, tempus curationi præfinietur, quod ubi effluxit, morbo non sanato, liberum est parti sanæ sponsalia rescindere.

Q. 32. An ob capitales inimicitias solvi sponsalia queant? Neg.

Q. 33. An homicidium, furtum, & similia flagitia, etiam remissa, sint sufficiens dirimendorum sponsaliorum causa? Aff.

Q. 34. An eunuchis, hermaphroditis, frigidis aliisque ad opus conjugale ineptis conjugium permittendum? Neg. nisi altera pars defectus gnara annuerit, & periculum sive metus scortationis absit.

Q. 35. An certa ætatis mensura ex natura desumi, & lege communi describi queat? Neg. Judicum hoc cognitioni relinquendum.

Q. 36.

Q. 36. An conjugia inter ſenem & juvenculam, & inter juvenem ac vetulam permittenda? Reſp. non plane prohibenda, nec tamen facile permittenda.

Q. 37. An ætate provectis tam viris quam mulieribus certus ætatis terminus conſtitui debeat, ultra quem conjugia ipſis non concedantur? Neg.

Q. 38. An conjugia cum infidelibus, idololatris & hæreticis illicita, ſi nulla ſpes converſionis? Aff.

Q. 39. An culpa adulterii cum aliqua perſona commiſſi impedire debeat conjugium poſt partis innocentis mortem, cum eodem aut eadem ineundum, aut jam initum diſſolvendum? Reſp. conſideratis circumſtantiis diſpenſari poteſt. Saltem initum non diſſolvendum.

Q. 40. An dos promiſſa, ſed non ſoluta, ac debita antea ignota, irritum reddant matrimonium? Neg.

Q. 41. An ſecundæ aut tertiæ nuptiæ prohiberi queant? Neg.

Q. 42. An per poteſtates in hoc ſeculo contra ſeptimas, octavas aut ulteriores nuptias ordo aliquis conſtitui poſſit? Aff. niſi prolis gratia, & ob graves rationes contrahantur.

Q. 43. Utrum præſtet, coram Synedrio, an Senatu profiteri contracta ſponſalia? Reſp. coram utroque, tutius tamen & expeditius coram Senatu.

X. Q. 44. Quot proclamationes fieri debeant? Reſp. id arbitrio Magiſtratus relinquendum.

Q. 45. An ſponſus aut ſponſa ex ſuggeſtu proclamata, divortium a conjugio petere queat? Neg. niſi divortii cauſa adferatur.

Q. 46. An alteruter contrahentium, proclamationibus debite peractis, ſponſaliorum conſummationem recuſans, ad eam a Magiſtratu cogi poſſit? Aff.

Q. 47. An peractis proclamationibus, ſi ad longum tempus differatur conſummatio matrimonii, Eccleſia ac Magiſtratus intercedere debeant? Aff.

Q. 48. Annon paſtores, ſi proclamationes petantur, inquirere debeant in annos ætatis, mutuum ac parentum, tutorumque conſenſum, immunitatem a cognatione & affinitate, & ab aliis initis ſponſalibus, in primas vel ſecundas nuptias, certitudinem & tempus mortis conjugis, in liberos, religionem &c? Aff.

Q. 49. An peregrinis ex remotiſſimis angulis advolantibus bona fide

fide proclamatio concedenda? Aff. non tamen ſine inquiſition e & magiſtratus, ut in fraude deprehenſi graviter puniantur, imploratione.

Q. 50. An irritum conjugium, ubi abeſt paſtoralis, ſolennis, Eccleſiaſtica benedictio? Neg.

Q. 51. An ergo ſuſque deque habenda benedictio & precatio matrimonialis? Neg.

Q. 52. An infideles, heterodoxi, non baptizati, baptiſmum recipere nolentes, & ſimiles, in matrimonio ſint confirmandi? Reſp. tales potius politico Magiſtratui relinquendi.

Q. 53. An conjugia omni tempore, in Eccleſiæ cœtu confirmanda? Aff. Sed ob epulas, pompas, & ſtrepitus diebus Dominicis precibuſque ac jejuniis deſtinatis actus ille non admittendus, ne cultus divinus impediatur.

Q. 54. An in Eccleſia, vel domo, vel curia confirmatio peragenda? Reſp. indifferens eſt. præſtat tamen id fieri publice & Eccleſia præſente.

Q. 55. An liceat paſtori peregrinos deſponſatos in ſua Eccleſia more ſolito confirmare? Neg. niſi habito teſtimonio paſtoris aut magiſtratus iſtius loci.

Q. 56. An deſponſati ſub papatu degentes, Evangelicæ autem religioni addicti, licite copulationem a Sacrifico petere queant? Neg.

Q. 57. An convivia nuptialia & epithalamia vetita? Neg.

Q. 58. An choreæ virorum cum mulieribus in nuptialibus conviviis ferendæ? Neg.

Has ſimileſque Quæſtiones prolixe apud Bezam, Chemnitium, Gerhardum, Dedekennum, Coccejum (*Conſil.* VIII. & XXV. *Epiſt.* CLIX.) Voetium, Brochmandum, Oſiandrum alioſque deprehendere licet, aquibus ex profeſſo tractantur, ideoque a nobis ſaltem proponuntur, ut uno intuitu eas Lector conſpiciat, ad quas reipondere haud difficile eſt.

CAPUT XVII.

De Pœnis inceſto connubio & illicito coitui annexis. Lev. XVIII. 29. XX.

JAm rerum ſeries & promiſſi fides efflagitant, ut in *Pœnarum* expoſitione, quas ſummus Legiſlator prohibitionibus addidit, aliquid operæ ſtudiique collocemus. Uti enim Jus Dei exigit,

ut peccata puniantur, ita ex liberrimo beneplacito puniendi modum ipse statuit, & pœnarum executionem partim suæ Majestati reservare, partim etiam Magistratibus, quos gladio armavit, demandare voluit. Si igitur humanarum legum Interpretes summo studio in id incumbunt, ut Imperatorum & veterum Juris Consultorum decreta & placita intelligant, iisque conformes sententias pronuncient; quanto major opera navanda erit in divinarum Legum & pœnarum vero sensu indagando, ex quibus omnia humana jura fluxerunt, ut neque in excessu neque in defectu in pœnarum executione peccetur, quod facile contingere potest, ubi de vera legum mente non constat.

II. Prima pœna generalis, quam Deus omnibus omnium harum legum transgressoribus comminatur, est כרת *Excisio* s. *Excidium* Lev. XVIII. 29. כי כל אשר יעשה מכל התועבת האלה ונכרתו הנפשות העשת מקרב עמם: *Nam quisquis fecerit aliquam ex omnibus abominationibus istis, utique excindentur animæ, quæ illud fecerint e medio populi sui.* De qua pœna tam inter Hebræos, quam Christianos Interpretes valde disceptatur, utrum a Deo, an ab hominibus infligenda; utrum sit politica, an Ecclesiastica; corporalis, an spiritualis; hujus vel futuri seculi. Hebræorum opiniones examinavit Abarbenel in *Comment. ad Num.* XV. 30. Christiani quid ea de re sentiant, docet inter alios Cl. Heideggerus in *Hist. Patriar. Exerc.* II. quibus missis, pro ratione instituti mentem nostram breviter aperiemus.

III. Illorum sententiæ neutiquam accedere possumus, qui humanam & forensem pœnam voce כרת *excisionis* designari volunt, cum Deus hanc nuspiam Judicibus demandasse, sed sibi soli tribuisse legatur, in prima vel tertia persona, *exscindam*, & *exscindetur*, non exscindes, exscindetis. Gen. XVII. 14. Lev. XVII. 10. XX. 5. XXIII. 30. Quemadmodum prima vice vox isto usu occurit Gen. IX. 11. coll. cum. cap. VI. 7. Inde etiam cadit sententia de Excommunicatione, pœna scilicet Ecclesiastica, cum Deus sibi hujus executionem vendicet. Ideoque hoc supplicii genus mere divinum est judicium, quod Deus tum quoad animam, tum quoad corpus, in hac & præcipue in futura vita, transgressoribus legis, non ex ignorantia aut errore, sed data opera & præsumtuose peccantibus immittit, nisi in tempore vere resipiscant & Deo reconcilientur. Karaita noster Elias ben Mose pœnam istam ita interpreta-

pretatur in *Tract. de Sabbato*, a Seldeno, *de Synedriis l. 1. c. VI.* citatus; *Omnis Exciſio in lege memorata eſt per manus Dei infligenda, aut in pœnam corporis, aut in pœnam animæ. Atque ita in legibus de Inceſtu & illicito concubitu præſtituitur Exciſionis pœna, quoniam concubitus cum fœmina clam fieri ſolet, quemadmodum alibi explicamus.* R. Levi ben Gerſon *Comm. in Legem fol.* 174. 2. per *Exciſionem in oculis populi* Lev. xx. 17. ſignificari putat, illis non amplius fore locum in Iſraele, & nunquam filios ac ſemen, poteſtatem & nomen remanere in Iſraele.

IV. Hic autem non immerito quæritur, an, qui in foro humano capitaliter vel verberibus puniti ſunt, a Deo etiam ſint exſcindendi in futuro ſeculo? Id negant Talmudici, ſicut videre eſt *Cap. 111. Cod. Maccoth* כל חייבי כריתות שלקו נפטרו ידי כריתותן שנאמר ונקלה וגומר *omnes rei exciſionis, poſtquam vapularunt, ab exciſione ſua ſunt liberi: Quia dicitur: & vilis ſit frater tuus in conſpectu tuo, cum vapulaverit, ecce, eſt frater tuus* Deut. xxv. 4. Eadem traditio extat in *Babyl. Megil. fol.* 7. 2. Atque ita hodie Judæi ſentiunt. Doctiſſ. Dav. Pina Zorphati literis ad me datis hæc addit: ואם החייב כרת נפטר במלקות כל שכן הנסקל נפטר ממנו וכן היוצאים אחרים· ובסנהדרין פרק נגמר הדין אמרו רבותינו היה רחוק מבית הסקילה כעשר אמות אומרים לו התודה שכן דרך כל המומתים מתורים שכל המתודה יש לו חלק לעולם הבא שכן מצינו בעכן שאמר לו יהושע בני שים נא כבוד לאלקי ישראל ותן לו תודה *Si reus excidii liber eſt, poſt flagellationem, quanto magis lapidatus ab excidio liber erit & ab omnibus aliis pœnis? Et in Cod. Sanhedrin Capite ſexto fol.* 43. 2. *tradunt Rabbini noſtri: Quando decem cubita (damnatus) abeſt a loco lapidationis, jubetur confiteri. Nam id in omnibus, qui neci dantur, obſervatur, ut confiteantur. Quiſquis enim confitetur, illi ſors erit in futuro ſeculo. Quandoquidem de Achane reperimus, dixiſſe illi Joſuam: Fili mi tribue nunc gloriam Domino Deo Iſraelis, & ede ipſi confeſſionem.* (Joſ. VII. 19.) *Unde ſequitur,* (pergit Pina) *quod ſi lapidandus confeſſionem ediderit, aliam pœnam non habeat exſpectandam pro iniquitate ſua. Neque id inferri poteſt ex Lev. xx. 2. 3. omnino morte afficitor, populus terræ obruunto eum lapidibus: Et ego opponens iratam faciem meam viro illi, exſcindam illum e medio populi ſui. Si enim teſtes non adſint, tunc Deus exſcindet, & ſi oculos ſuos occultaverint & peccator ille non lapidatus fuerit a Synedrio, tunc ego opponam faciem meam* &c.

V. Sed aliter Maymonides *Hilch. Iſuri Biah cap.* 1. & R. Epho-

dæus ad *More Neb. Par.* 3. c. 41. *Quisquis in legem aliquam commiserit, quæ Excisionis pœnam in se continuerit, verberibus etiam plectendus est præter pœnam Excisionis illi impendentem.* Quo referri solent Sabbathi profanatio, adulterium, & Incestus aliquot genera, blasphemia & idololatria. Quoties nempe hæc delicta data opera & præsumtuose commissa. Ita Jarchius illud Exod. xxxi. 14. de profanatione Sabbati exponit: Morti traditor, אם יש עדים והתראה *si testes adfuerint, & præmonitio præcesserit.* sed *anima exscindetur,* התראה בלא *ubi non præcessit præmonitio.* Nullum dubium penes me est, quin Deus æterna pœna omnes ejusmodi peccatores sit affecturus, quibus excisionem comminatus est, nisi veram pœnitentiam agant; cum propter delicta justificati in foro humano, nondum sint justificati coram Deo.

V. Progredimur ad pœnas forenses, quas Deus iis comminatus est, qui incestas nuptias & illicitos concubitus sectantur Lev. xx. designatas. De quibus primo proponam sententiam veterum Hebræorum. Ita enim Talmudici loquuntur in *Cod. Sanhedrin Cap.* vii. §. 1. *Quatuor supplicia capitalia domui judicii sive Synedrio tradita sunt, lapidatio, combustio, interemptio quæ fit gladio, & strangulatio. R. Simeon inquit, combustio, lapidatio, strangulatio, occisio.* Quo diverso verborum ordine pœnarum gravitatem indicare volunt. §. 4. *Hi lapidantur: Qui congreditur cum matre, uxore patris sui sive noverca, nuru, mare, jumento, mulier item, quæ jumentum admittit, (& bestia occidenda, ne remaneat memoria iniquitatis ejus) blasphemus, idololatra, qui ex semine suo Molecho tradiderit.... qui violat puellam desponsam. Addunt; Qui congreditur cum matre sua, duplici nomine tenetur; quia cum matre & cum uxore patris sui. R. Iehudah ait, Non teneor, nisi quod mater sit duntaxat. Qui congreditur cum uxore patris, duplici nomine reus est, quod & patris uxor & maritata est: sive patre vivo, sive eo defuncto, sive duxerit eam (pater) domum, sive desponderit sibi, nihil refert. Qui rem habet cum nuru sua, duplici item respectu tenetur, quod cum nuru & maritata: perinde autem est, sive vivat filius, sive obierit, sive duxerit sive desponderit. &c.* 5. 7. *Qui dat ex semine suo Molecho, non venit lapidandus, nisi & per ignem traduxerit: nam si alterum tantum fecerit, evadit hanc pœnam.* &c. *Cap.* ix. §. 1. *Sanh. Hi sunt comburendi; Qui cubat cum muliere & filia ejus; filia Sacerdotis scortata. Quando dicitur Mulier & filia ejus, intelligitur quoque filia ipsius atque filia filii filiæve, filia uxoris ejus, itemque neptis ejus, socrus ejusve mater, ut & mater soceri.* &c. Cap. x. §. 1.

Hi

Hi sunt *strangulandi sive suffocandi: Qui cum alterius uxore concumbit, qui filiam sacerdotis falso detuletint, & qui cum ea concubuerit.* &c Denique in Cod *Maccoth* Cap. III. §. 1. *Hi vapulant: Qui cubat cum sorore sua vel amita, vel matertera, vel sorore uxoris, vel gnore, vel uxore patrui, vel cum menstruata; vel cum vidua, si sit sacerdos summus, vel cum repudiata, & cui calceus traditus est, si sit sacerdos gregiarius, vel cum spuria, & Nethinæi generis, si sit Israelita, vel cum Israelitide, si sit spurius vel Nethinæus.*

VI. Pariter Maymonides *Hilch. Isuri Biah* Cap. 1. *Quidam Incestus, sive concubitus vetiti, quos Synedrium, sive Magistratus, capitaliter punit, lapidationis morte afficiuntur, quidam combustione, alii strangulatione.* & R. Moses Mikkotzi *præc. neg.* 91. 93. 95. Pergit Maymon. l. c. *Non est ulla nuditas revelata, quæ strangulatione punitur, nisi adulterium duntaxat, quia dicitur, morte morietur adulter & adultera. Mors autem in Lege absolute posita innuit strangulationem.* Reliqua conveniunt cum iis, quæ ex Talmude producta. Tandem ait Maymon: *Omnes reliqui incestus excidii solius rei sunt, non autem capitaliter puniuntur a Synedrio. Ideoque si testes adsint & præmonitio præcesserit, a Synedrio sive Magistratu illi verberantur.* A quo non absimilis est R. Moses Mikkotzi, *Præc. neg.* 104. *Septem mulieres sunt, quarum concubitu tantum rei sunt excidii; videlicet soror, soror patris, soror matris, soror uxoris, uxor fratris, uxor fratris patris, menstruis laborans.* (Lev. XX. 17-21.) Monent tamen Hebræi, pœnam a Deo immediate non infligi nisi 20 annos natis, & humanam natis an. 13.

VII. Prima pœna, quam Deus transgressoribus Lev. XVIII. comminatus est, occurrit Lev. XX. 2-5. Ubi forensis, Magistratui demandata, disertis verbis distinguitur a pœna divina, quæ Excisio vocatur. Hebræi pœnam politicam intelligunt com. 2. si testes adsint & præmonitio præcesserit. Jarchius inquit: *A Magistratu occidendus est, & si illi vires non sufficiant, populus terræ auxilium feret.* Aben-Ezra: *Si autem fiat in occulto, ego exscindam illum &c. com.* 3. *Alii id excisionem seminis respicere volunt.* Certissimum id est, si non resipiscat ejusmodi Idololatra, non modo a Magistratu morte afficitor, sed a Deo insuper est exscindendus. Sequitur pœna adulterii com. 10. coll. cum Lev. XX. 22. Vir, qui adulteravit uxorem alicujus, qui adulteravit uxorem proximi sui מות יומת הנאף והנאפת *morte morietur plectitor & adultera.* Talmudicorum & Maymonidis sententiam modo vidimus. R. Levi inquit: *Quoniam Lev. XX. 10. Lex non declarat, quo supplicio afficien-*

ficiendi sint adulter & adultera, sed tantum dicit, morte mulctabuntur, ecce puniri debent morte levissima, quoad ejus fieri potest a Judicibus, ut patet ex iis, quæ diximus de lapidatione; & quia levissima mortium est suffocatio, ea morte affici debent. Ita & Auctor Pesichtæ, aliique Magistri.

VIII. Ubi tamen mirari subit, quod Deut. XXII. 20. 21. 23. 24. puella in uxorem ducta, si virginitas in ea non fuerit inventa, & puella virgo desponsata viro, lapidibus sint obrutæ, sicut & vir, qui cum desponsata concubuit; adeoque gravior pœna desponsatis quam conjugibus inferatur, cum lapidatio, ex sententia Judæorum, sit pœna gravissima. Cujus rei ratio esse videtur, quod hoc cedat in maximam ignominiam patris filiam elocantis, & quod fidei violatio mox initio desponsationis graviori pœna sit digna, quam violatio fidei in ipso actuali conjugio. Ideoque dicunt in *Sanhed. Cap.* VII. *Qui stuprum infert adolescentulæ desponsatæ, non tenetur* (lapidatione) *nisi sit adolescentula virgo desponsa, atque adhuc sit in domo patris sui. Si cum duobus misceatur, prior est lapidandus: posterior strangulandus.* Monet insuper AbenEsra ad Lev. XX. *In omnibus supplicüs nos indigere Patrum traditionibus: Non enim nos ea educere posse ad veritatem suam e Scriptura.*

IX. Cumprimis Talmudicorum sententiæ de adulterio contrariari videtur historia adulteræ Ioh. VIII. 1-11. De qua Seldenus *Ux. Ebr. Lib.* III. *Cap.* XI. Scribæ autem & Pharisæi dicunt com. 5. *in Lege Mosem præcepisse, ut tales* (in adulterio deprehensæ) *lapidentur.* Et Christus mandat, ut *qui immunis a peccato, primus in eam jaciat lapidem* com. 7. Quæ pœna gravissima; & modo audivimus, Deum jussisse adulterium simplici morte, i. e. strangulatione puniri. Grotius, & qui eum sequuntur, existimant, in exilio Babylonico, cum Iudæis concessum fuerit in suos jus puniendi etiam morte, lapidatas fuisse adulteras, pro ratione temporum, juxta id quod legimus Ezek. XVI. 40. Cum autem Pharisæi & Scribæ non usum postremum respiciant, sed Mosis disertum præceptum, & in loco Ezechielis non modo judicium adulterarum, verum etiam effundentium sanguinem, pronuncietur com. 38. proximum est, ut de adultera desponsata, necdum nupta, interpretemur, quod Pharisæi in historia Iohannis de ejus supplicio ex lege pronunciant.

X. Christus autem adulteræ ignoscendo, legem Mosaicam neutiquam abrogare, aut magistratus officium in adulterio puniendo tollere voluit, cum non venerit, ut legem dissolveret, sed impleret

Matth.

Matth. v. 17. nec ut judicaret, & damnaret mundum, sed eum servaret Ioh. III. 17. Ideoque P. Martyri parum videtur ordine agi, quod pœna capitalis non sit in usu, quoniam ea consentit cum verbo Dei & legibus divinis. Idemque probat ex ordine ipso mandatorum Dei in Decalogo, ubi in VII. de adulterio, gladius sistit suam actionem. De furto non est capitalis pœna. Atque ita Carpz. *Pract. Nov. Par.* II. *Quæst.* LIII. §. 7. duplicatum adulterium, etiam virum solutum cum uxore conjugata concumbentem, §. 41-47. pœna gladii afficiendum judicat. Sed, maritum adulterum cum fœmina soluta congredientem virgis cædendum, & in perpetuum relegandum §. 56. *Quæst.* LIV. triplicem adulterii speciem, in Electoratu Saxon. in viris gladio puniri, docet, etiam in mulieribus, excepta tertia specie, si maritus cum soluta concumbat. Tunc illa virgis cæsa in perpetuam retegatur.

XI. *Lapidationem*, qua nonnullæ incestæ nuptiæ puniendæ, probant ex phrasi דמיהם בם *sanguis eorum in ipsis*, coll. cum. com. 27. ubi ei lapidatio sociatur; & Jos. II. 19. i. e. cædis eorum causa est in ipsis, quod, teste Abarbenele, significarunt, dicendo; *Sanguis tuus erit in capite tuo, non autem in capite nostro.* Similis locutio Matth. XXVII. 25. *Combustionis* pœna expressa est Lev. XVIII. 17. XX. 14. Denique de *Strangulatione* hanc regulam Hebræi observant: כל מיתה אמורה בתורה סתם אינה אלא חנק *Quacunque mors simpliciter dictata est* (ut *pœna extrema non* specificetur) *in Lege, non nisi strangulatio est.* Cujus ratio non absurda redditur, quia, ubicunque capitalis pœna non definitur, non licet ad gravius eam trahere, sed ad levius. Cum hisce pœnis capitalibus conferri possunt, quæ passim extant apud ICtos, nominatim apud Carpzovium *Pract. Nov. Par.* II. *Quæst.* LXXII. §. 20. 21. Incestuosos ascendentes & descendentes esse gladio plectendos, viros & fœminas. Ubi tamen minor ætas, & ignorantia vel error excusationem merentur. Sed incestum in affinitate inter ascendentes & descendentes commissum fustigatione & relegatione perpetua puniendum putat *Quæst.* LXXIV. Quod tamen contrariatur legi divinæ & locis ab ipso citatis Lev. XX. 11. 12. 14. cum Deus illis transgressoribus mortem & ignem comminatus sit.

XII. Qui vero Levit. XX. versu 17-21. continentur, juxta Hebræos verberandi sunt. Neque enim vers. 17. pœna capitalis intelligitur, sicut versio Vulg. habet *occidentur*; alii, *incidentur*, specie mortis, quæ multis fieretinciſionibus. Sed ejusmodi peccator

cator publicum potius & repentinum excidium immediate a Deo videtur laturus, & a Magistratu flagellandus. Ut ita עונישא *inquitatem suam ferat*, s. pœnam iniquitati debitam (Gen. iv. 7. 13. Iob. xxxv. 3. Thren. iii. 6.) quæ phrasis in sequentibus vers. 19. & 20. etiam usurpatur, qua perperam Abulensis mortis pœnam intelligit. Quam nec designari existimamus verbis istis ימותו ערירים *sine liberis moriuntor*, יהיו ערירים *sine liberis sunto* com. 20. 21. quasi Deus illos, qui sic coeunt, ita occidi velit, ut liberi nasci nequeant; quam sententiam etiam Gerhardus amplexus est *de Conjug.* §. 261. Sed mitiori sensu ea explicanda censemus, quod nimirum liberi, quos delicti tempore habuerunt, sint morituri, & nulli amplius nascituri, nec legitimi habendi. Atque ita reliqui simili modo peccantes, quorum pœna non est expressa, arbitrario supplicio a Magistratu civili affici possunt. Quemadmodum Hebræi plures maleficos, quorum pœna expressa non est, flagellandos esse judicarunt. *Maymon. Tract. Sanhed. Cap.* xix. Conferri potest Carpzovius *Pract. Nov. Par.* ii. *Quæst.* lxxiii. qui ejusmodi incestus inter collaterales in primo & secundo gradu fustigatione & relegatione perpetua puniendos docet.

XII. Addunt Talmudici in *Sanhedrin Cap.* ix. *Qui duplici supplicio tenetur, graviori plectitur. Si quis flagitium commiserit, quod diversas pœnas commereatur, graviori plectitur. R. Ioses ait; Plectitur pro ratione primi respectus, quo deliquit.* Si quis v. g. socrum violaverit, quæ alterius uxor facta est, ob socrum violatam plectitur, (igne scilicet) Si quis uxoris sororem, quæ alterius uxor est, violaverit, non flagellis (quod cum sorore & uxoris sorore concumbentis supplicium est) sed strangulatione, sive capitaliter plectendus est. Quia qui duplici supplicio tenetur, graviori plectitur.

DISSERTATIONIS SECUNDÆ FINIS.

SOLI DEO GLORIA ET GRATIÆ.

DIS-

DISSERTATIO THEOLOGICA TERTIA

DE

REPUDIIS ET DIVORTIIS

DISSERTATIO THEOL. TERTIA

DE

REPUDIIS ET DIVORTIIS.

In hac Dissertatione ordine expendenda 1. *Primæva Conjugii Institutio Gen.* 11. 24. 2. *Verba Mosis de libello Repudii Deut.* XXIV. 1-4. 3. *Pharisæorum quæstio Matth.* XIX. 3. *coll. cum cap.* V. 31. *sive illustrium Scholarum Hilleliana & Sammæana sententia.* 4. *Christi decisio, & Pharisaicæ objectionis solutio Matth.* V. 32. XIX. 4-9. *Denique* 5. *Verborum Domini & Pauli conciliatio* 1 *Cor.* VII. 15.

PRolixe a Doctissimis viris dissertatum & disputatum super hoc argumento de Repudiis & Divortiis, quæ vocabula nos non distinguimus, vel inprimis ab illis, quibus cura fuit *Concil. Trid. Sess.* XXIV. *Canonem* VII. destruere, qui *anathemate* ferit eum, *qui dixerit, Ecclesiam errare, cum docuit & docet, propter adulterium alterius conjugum juxta Evangelicam doctrinam conjugii vinculum non posse dissolvi, & utrumque vel etiam innocentem, altero conjuge vivente, aliud matrimonium contrahere non posse:* Inutile & tædiosum foret, Romanensium argumenta vel referre vel refellere, quod a Beza, Chemnitio, Spanhemio, Gerhardo cæterisque gravissimis Theologis solide præstitum. Cum ex Hebræorum sententiis, Scholarum illustrium disputatione, Christi responso, & rei natura satis superque constet, divortium, de quo quærebatur, plenissimam fuisse matrimonialis vinculi solutionem, nec solum a thoro separationem; quod etiam invictis demonstrari potest argumentis, ex dictis Scripturæ Matt. v. 32. XIX. 9. 1 Cor. VII. 10. 11. 13. 15. nec non rationibus, Conciliis, & Patribus desumtis.

II. Neque etiam ad disquisitionem nostram attinent, quæ de variorum populorum usu, moribus, legibus & constitutionibus supremarum potestatum circa divortia traduntur, de quibus inter alios prolixe Seldenus *Ux. Ebr. Lib.* III. Sed propter argumenti affinitatem, & ut opusculum hoc integrum prodiret, in celebri

illa quæstione aliquid laboris impendendum esse, operæ pretium duximus, utrum ex jure divino præter fornicationem plures sint admittendæ divortii causæ? sicut Judæis Deus indulsit uxorem repudiare, quamvis nulla interceserit fornicatio, & Paulus præter illam, aliam substituit, desertionem nimirum, & ita tolli docet obligationem conjugalem 1 Cor. VII. 15. Unde nonnulli suspicantur, verbis Christi non indigitari, sola fornicatione ad literam solvi matrimonium, sed una specie expressa, alias vel similes vel graviores etiam designari. De quibus ut ordine & succincte agamus, *primo* expendenda sunt verba primæ Institutionis Gen. II. 24. *secundo* verba Mosis de libello repudii Deut. XXIV. 1-4. *tertio* scita & sententiæ illustrium Scholarum, sive Scribarum & Pharisæorum quæstio Matth. v. 31. XIX. 3. *quarto* explicatio & decisio Christi ibid. Cap. v. 32. XIX. 4. 5. 6. 8. sq. *quinto* conciliatio Apostoli Pauli 1 Cor. VII. 15.

III. *Primæ* Institutionis verba enucleata sunt a nobis *Diss.* I. *Sect.* I. *Cap.* II. ubi inter alia annotavimus, individuam mariti & uxoris societatem hominibus commendari, quando dicitur, *vir adhærebit uxori suæ, eruntque in carnem unam.* Quo non tam animorum, quam corporum conjunctio designata est. Quemadmodum fœdera sunt inviolabilia, ita & conjugii inviolabile & indissolubile vinculum est, quod non nisi per mortem alterius dirimitur Rom. VII. 2. 3. ideoque pro lubitu solvi nequit. Et patriarchæ sancte illud servasse videntur, cum in Genesi non legantur uxores suas repudiasse.

IV. Transimus ergo ad *secundum* temporis intervallum, & institutum illud Mosaicum Deut. XXIV. 1. כי יקח איש אשה ובעלה והיה אם לא תמצא חן בעיניו כי מצא בה ערות דבר וכתב לה ספר כריתת ונתן בידה ושלחה מביתו: *Si ducta quis uxore maritus fuerit ejus; fueritque si non invenit gratiam in oculis illius (quia invenit in ea turpem rem aliquam) ut scribens ei libellum repudii tradensque in manum ejus, dimiserit eam e domo sua.* com. 2. *Et egressa domo ejus abierit, & nupserit alteri viro:* 3. *Deinde odio habens eam hic vir posterior; scriptumque ei libellum repudii tradens in manum ejus, dimiserit eam e domo sua: aut si moriatur vir ille posterior, qui acceperat eam sibi in uxorem:* 4. *Ne potesto maritus ejus prior, qui dimiserat eam, rursus ducere eam, ut sibi sit in uxorem, postea quam per eum factum est, ut polluueretur, quia res abominanda est coram Domino: ne itaque permittito, ut peccet populus terræ, quam Jehovah*

vah Deus tuus dat tibi in possessionem. Ubi ante omnia notandum ne Deus diversum a prima Institutione præceptum dedisse videatur, prioribus tribus versiculis non nisi hypothesin sive casum narrari, Si quis uxorem duxerit, Si non inveniat gratiam, ideoque libellum divortii tradiderit & dimiserit, Si dimissa alteri nupserit, Si alteri viro iterum exosa & ab eo dimissa, aut Si posterior ille moriatur, tunc illa lex datur com. 4. non posse a priore viro iterum duci. Nemo enim dixerit, verba illa וכתב ונתן, quæ cum particula כי cohærent & copulantur, *si scripserit & dederit libellum*, esse præceptiva sive imperativa, scribet & dabit. Conferantur similes casus & leges subnexæ Deut. XIII. 1. 2. 3. Si surgat propheta, si edat signum, ne auscultato verbis prophetæ illius. cap. XVII. 2-5. 14-20. Si ingressus fueris in terram, si dixeris &c. cap. XX. & passim. Ostendit ergo Moses, si quis uxorem ita dimiserit, & Deus hoc indulserit per conniventiam, minime vero approbaverit, quid tali in casu faciendum. Mosem autem non suo, uti nonnullis videtur, sed Dei nomine legem illam promulgasse, extra dubium positum est, quia fuit servus fidelis in tota Dei domo, ideoque non propria, sed divina duntaxat mandata dedisse censendus est. Quid verba illa, ערות דבר & לא תמצא חן significent, postea videbimus.

V. Quærit Clarisl. Lightfootus in *Hor. Hebr. ad Matth.* v. 31. XIX. 8. quomodo inter se consistant lex lethalis, quam Deus sanxerit de adulterio morte mulctando Deut. XXII. 22. & lex repudiatoria cap. XXIV. 1-4. Respondet, non ita ut utraque vim suam retineat, sed prior fuit per posteriorem ex parte enervata, ex parte non. Novit divina sapientia inhumanos maritos ad sævitiam lege ista lethifera abusuros... Cavit ergo prudentissimus & etiam misericors legis lator, ut pœna sua non careret rea, & periculo careret insons, & crudelitatem suam non saturaret maritus nequam. Nec sibi arridere, ait, quod a non nemine dictum: *Repudio non locum fuisse, ubi capitali supplicio dirimebatur matrimonium.* Nam repudio locum fuisse eo fine, ut locus non esset capitali supplicio, legem istam lethiferam de adultero quidem capitis pœnam exegisse, at fœminæ, vasi fragiliori lenius esse consultum. In causa ergo adulterii detecti licuisse marito uxorem dimittere, sed vix licuisse morte mulctare.

VI. Sed varia sunt, quæ obstant huic sententiæ. Et sane mi-

rari subit in hac assertione audaciam Lightfoti. Quis enim animum inducat, ut credat, legem contra adulteros & adulteras modo latam, mox fuisse ex parte enervatam, & in repudiatoriam mutatam. Ita enim Deus mutabilis videretur, & detraxisse aliquid legi, quod addiderat, cum disertis verbis Deut. XXII. 22. *Si quis deprehendatur*, inquit, *cubans cum muliere maritata marito, morientur pariter ambo, vir qui cubavit cum muliere*, & mulier ipsa Lev. XX. 10. מות יומת הנאף והנאפת *omnino morte plectitor adulter & adultera.* Geminatio vocis מות יומת non caret emphasi. Ideoque mulierem maritatam cum viro conjugato nunquam absolvi judicamus ab illa pœna adulterii, si ad Magistratus notitiam & tribunal venerit, & testes sufficientes adsint, ut legitime rea convinci queat; etsi privatus, adeoque maritus, obstrictus non sit scelera occulta sibi forte soli cognita revelare; cum ea plerumque in occulto committi soleant. Ita Talmudici in *Cod Kiduschin. Bab.* f. 35. tradunt: איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם השוה הכתוב אשה לאיש לכל עונשים שבתורה: *Legitur* (Num. v. 6.) *Cum vir aut mulier fecerint ullum ex peccatis humanis: In omnibus pœnis in lege relatis Scriptura fœminas cum viris exæquat.* Item *Exod.* XXI. 1. Hæc sunt *judicia illa, quæ propones eis. In omnibus judiciis Scriptura fœminam viro exæquat. com.* 29. *si bos interfecerit virum aut mulierem. In omni genere mortis, quod est in Lege, Scriptura fœminam viro exæquat.*

VII. Huc etiam facit historia adulteræ Joh. VIII. quam tempore Christi Pharisæi adhuc lege Mosis lapidandam judicarunt. Adde Ezech. XVI. 40. Ut autem Doctissimus Lightfootus probabilem reddat suam sententiam, subjungit tandem, non meminisse se ullibi apud Pandectum Judaicum legisse exemplum aliquod uxoris morte mulctatæ ob adulterium. Respondemus, neque hoc nobis mirum videri debere, cum tempore captivitatis Synedrium non ubique potestatem habuit, capitaliter plectendi. Id Elias ben Mose in *Tractatu de Sabbatho* docet, *Si locus sit, in quo nullum Israelitarum Synedrium, cui potestas sit judiciorum capitalium, constituitur, quemadmodum in tempore Captivitatis, tunc transgressor ejusmodi quisque & violator Sabbati manibus Dei, seu a Numine puniendus est, sive clam peccaverit, sive aperte.*

VIII. *Tertio* loco, Scribarum & Pharisæorum quæstio & illustrium Scholarum sententiæ sunt examinandæ, Scholæ nempe Hillelis, qui princeps erat Synedrii, & Samæi, qui pater seu a prin-

principe secundus, Hillelis discipulus; de quibus Hieronymus ad Esa VIII. *Sammai*, inquit, *& Hillel non multo prius, quam Dominus nasceretur, ortos esse in Judæa. Sammæani* asserebant uxorem esse dimittendam, משום דבר ערוה *ob rem turpitudinis*; *Hilleliani* vero או משום ערוה או משום כל דבר *sive ob turpitudinem, sive ob causam aliam qualemcunque*, ac si disjunctive verba a Mose essent prolata. Tertia sententia erat R. Akibæ, quæ ab illa Hillelis non differt, nisi quod divortiis indulgentior, pro viri libitu, quamlibet repudiari posse, censeret. Id discimus ex *Talmude*, ubi in *Cod. Gittin. fol.* 90. 1. verba Misnæ ita habent: בית שמאי אומר לא יגרש אדם את אשתו אלא אם כן מצא בה דבר ערוה שנאמר כי מצא בה ערות דבר ובית הילל אומרים אפילו הקדיחה תבשילו שנאמר כי מצא בה ערות דבר רבי עקיבא אומר אפילו מצא אחרת נאה הימנה שנאמר והיה אם לא תמצא חן בעיניו: *Schola Sammæana statuit, uxorem a marito non esse repudiandam, nisi si invenerit in ea rem turpitudinis, juxta id, quod scriptum legitur, quoniam invenit in ea turpitudinem rei. Sed Schola Hilleliana, etiam ob cibum ejus nimio ardore coctum, repudiandam censet, juxta id, quod scriptum legitur, quia invenit in ea turpitudinem rei. Rabbi Akiba insuper dicit; Si invenerit aliam ea pulchriorem aut sibi commodiorem, repudiare licet, quia scriptum legitur, si ea non invenerit gratiam in oculis ipsius.* Quibus in *Gemara Babyl.* hæc statim subjunguntur: *Hoc modo Scholam Hillelianam & Sammæanam disputasse, traditur: Nonne disertis verbis in lege nominatur* דבר *i. e. res, ratio, causa s. verbum?* rogabant Hilleliani. Et iterum Sammæani; *Nonne etiam expresse nominatur turpitudo?* Regerunt Hilleliani, *Si in Lege* turpitudinis, *sine adjectione* rei *vel* causæ, *sola mentio facta fuisset, non male dixisset aliquis, ob turpitudinem uxorem posse ejici, sed non ob rem s. causam, unde etiam vox* דבר res *s. causa adjecta est. Et si* דבר rei s. causæ *tantum mentio fuisset facta, non autem* turpitudinis, *forte quis dicere potuisset, repudiatæ ob rem seu causam aliquam, alteri nubere fas fuisse, non item repudiatæ ob turpitudinem. Ideo etiam vox* turpitudinis *adjecta est.* Respondent Sammæani. *Observanda autem est vis vocabuli* דבר *seu* Rei, *ut alibi, ita hic. Alibi legitur* (Deut. XIX. 15.) *in ore duorum testium, aut in ore trium testium, firmabitur* דבר *res qualiscunque. Ut* דבר *res ibi ad duos testes attinet, ita etiam in lege de repudiis ad duos testes attinet.* (ut scilicet ejus rei s. turpitudinis non sine duobus testibus uxor rea peragatur.) Replicant Hilleliani: *An autem scriptum est, turpitudinem in re?* Sammæani: *An ergo scriptum est, turpitudinem rei,*

ut non

ut non ſolum turpitudo in re, ſed etiam ſive turpitudo, ſive res, ſeu cauſa qualiſcunque intelligatur? R. Akiba dicit: Etiam ſi invenerit aliam.

IX. Judæi igitur tempore Chriſti, Hillelis & R. Akibæ ſententiam amplexati liberius ſibi jus uxores dimittendi tribuebant, quemadmodum hodieque Hillelem magis ſequuntur. Silentio præterire nequimus judicium Karæorum, quod hac de re Elias ben Moſe Karæus exhibuit *Tractatu de Mulieribus cap.* XII. *de conditione uxorum repudiandarum.* אין האשה מתגרשת ברצון הבעל לבד אלא בערות דבר ככתוב והיה אם לא תמצא חן בעיניו כי מצא בה ערות דבר· לא כשתתגרש כאשר לא תמצא חן בעיניו כפי מה שאמרו בעלי הקבלה אפילו הקריחה תבשילו אפילו מצא אחרת נאה הימנה כמאמר רבי עקיבא ופירשו לפי זאת הדעת מלת כי כטעם או והטעם או מצא בה ערות דבר כי פשט הכתוב מכחיש זאת הדעת· לפי שפירוש הפסוק הוא כשיקח איש אשה ולא תמצא חן בעיניו מפני שמצא בה ערות דבר לא שלא מצאה חן בעיניו בלי סבה *Non licet pro arbitrio marito uxorem repudiare, ſed propter turpitudinem rei, juxta id, quod ſcriptum legitur* (Deut. XXIV. 1.) *eritque, ſi non invenerit gratiam in oculis ejus, quia invenit in ea turpitudinem rei. Non quaſi repudiare liceat, quando non invenit gratiam in oculis ipſius, quemadmodum loquuntur Traditionarii, etiam ob cibum aduſtum, & ſi aliam ea pulchriorem ſibique commodiorem invenerit, ſicut R. Akiba: qui juxta eam opinionem voculam* כי *explicant in ſenſu* או *ut vertatur: aut in ea turpitudinem rei invenit. Siquidem literalis ſenſus hanc opinionem non admittit. Ita enim iſte verſus explicandus eſt: Quod ſi vir uxorem accipit, quæ in oculis ipſius gratiam non invenit, quia invenit in ea turpitudinem rei; non autem, quando in oculis ejus gratiam non invenit ſine cauſa.*

X. Pergit Elias: *Hac de cauſa Sapientes neceſſario explicare tenentur, quomodo hac vocetur* ערות דבר *turpitudo rei. Statuerunt autem turpitudinem rei eſſe rem intolerabilem,* כגון מום גדול *veluti magnum vitium, quod perferri nequit. Vitia illa primo diviſerunt in duas partes generales.* האחד הוא מום בנפשה *Primum eſt in anima ejus, quatenus in materia Legis peccat. Idque iterum dupliciter, ſive vitium ipſa committat, quale eſt profanatio ſabbatorum, manducatio impurorum; ſive alios peccare faciat, & turpitudine afficiat, ut quando ſe non ſeparat a ſua impuritate, & comedenda dat impura, reptilia & alia.* והחלק השני הוא מום בגופה ובמדותיה *Alterum vitium eſt in corpore & proprietatibus ejus. Idque triplici modo: Primum eſt in forma & facie, dupliciter.* 1. *vitium parvum, quando maculas inſtar lentis accepit, & maculas ex ulcere ſive apoſtemate ortas, ac infirmi-*

infirmitas visus, oculi licet sint integri, ubi alòum punctum duntaxat est in oculis ejus, quod visui non nocet. 2 vitium est oris & narium fœtor, cœcitas oculorum, aurium surditas, mentis defectus, insania, & si muta sit; atque in genere omnes morbi incurabiles, quibus affligitur & contumelia afficitur & comtemnit liberos suos, eisque maledicit. Secundum commune vitium corporis sunt opera ejus mala, sicut mulier si sit rixosa & litigiosa. Tertium est, quod se ipsam prostituat in plateis invito marito, & fornicetur, publiceque concubitus quærat, tunc marius eam repudiare tenetur, ut quæ ipsi propter suspicionem prohibita, neque tamen ei omnino dotem dare tenetur, sed quæcunque נדוניתיה neduniotcha, i. e. *bona & ornamenta nuptialia in ejus sunt potestate, accipit & repudiatur. Neque se liberat a suspicione per juramentum, sed per aquas Sota. Hæ autem stante Templo obtinebant. Ideoque in Captivitate* (sulpectam) *repudiari oportet. Sapientes autem ex jure legis decernunt, uxorem non esse repudiandam nisi propter magnum vitium, quod est intolerabile, quemadmodum judicatum fuerit a Synedrio, non juxta id, quod repudians dixerit, cum ille etiam quod exiguum & leve erat, exaggerare & magnum facere posset.* Quibus addi possunt Rambami, Ralbagi, & reliquorum recentiorum Hebræorum Traditionalium sententiæ, quas allegavit Buxtorfius *de Sponsi. & Div.* §. 89. & seq.

XI. *Quarto* sequitur Christi decisio, & objectionis Pharisaicæ solutio Matt. v. 32. xix. 4-9. Utraque nititur prima conjugii institutione, & voluntate Dei in ea declarata Gen. 11. 24. quam supra proposuimus. Neque tamen ea verba, *ἀπ' ἀρχῆς δὲ οὐ γέγονεν οὕτω ab initio autem non erat sic*, simpliciter sunt intelligenda, quasi nullus divortio locus fuisset a mundi incunabulis, postquam homo lapsus est; cum digitum intendat Salvator in Pharisæorum opinionem de omnimoda libertate ob quamcunque causam. Non enim potuisset Christus divortium permittens in causa fornicationis, ad primam provocare Institutionem, nisi ob eandem causam, olim postquam homines scortari cœperunt, id permissum fuisset. Atque ita explicari debet divortium, quod Christus ad *σκληροκαρδίαν* Judæorum non propter fornicationem, sed quamcunque causam usurpatum & permissum esse, docet Matth. xix. 8. unde omnia divortia olim Judæis propter obdurationem tantum fuisse permissa, neutiquam inferendum.

XII. Doctissimus Lightfootus in *Hor. Heb. ad Matth.* v. 32. existimat, permissionem Mosaicam de rep: iis non abrogare Sal-

vatorem, sed tolerare, intra limites tamen Mosaicos compactam, hoc est in causa adulterii. Sed quomodo id consistet cum duritie cordis Judæorum, ob quam Moses illis divortium permisisse dicitur? Ergo iterum Salvator in N. T. permitteret & toleraret divortia ob σκληροκαρδίαν nostram. Alterutrum enim verum esse oportet; vel Mosis permissionem de pluribus causis divortii, ob σκληροκαρδίαν Judæorum, esse intelligendam, vel si de causa fornicationis duntaxat permissio Mosaica explicetur, ob duritiem cordis nostri nobis æque nunc in N. T. divortia permitti, ac in V. T. Ergo, dices, revocatione legis de divortiis instituta per Christum lex correcta fuerit, si non ob easdem causas Moses ac Christus divortium permiserint? Resp. Hoc sequeretur, si Moses ob quamcunque causam uxorem dimittendi præceptum dedisset; id autem falsum esse, liquet ex Deut. XXIV. 1. 2. 3. quæ verba non sunt imperatoria, sed hypothetica, atque ex verbis Christi Matth. XIX. 8. Neque ex Mal. II. 16. ejusmodi dimissionis præceptum probari posse, vidimus in *Dissert.* II. Nulla igitur hic legis correctio, sed abusus in lege ad tempus, in gratiam populi duræ cervicis & rebellis, ne uxores omni sævitia & crudelitate prosequerentur, proscriptio duntaxat. Adeoque permissio & præceptum, tolerantia & approbatio, immunitas a pœna civili, & immunitas a culpa, minime confundenda. Moses toleravit divortia ob plures causas, Christus ea approbat propter solam fornicationem. Ita Grotius ad Matth. v. agnoscit, jus illud in Deut. constitutum non effeciisse, ut recte id, de quo agitur, fieret, sed ut fieret tantum impune.

XIII. Restat nunc difficultas maxima in *Exceptione* Christi, qua justam dimissionis sive divortii causam ostendit voce πορνείας, in cujus significationem non immerito inquirunt tam Philologi quam Theologi. Extat autem duobus in locis Matthæi cap. v. 32. ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, ὅτι ὃς ἂν ἀπολύσῃ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, παρεκτὸς λόγου πορνείας, ποιεῖ αὐτὴν μοιχᾶσθαι, καὶ ὃς ἐὰν ἀπολελυμένην γαμήσῃ, μοιχᾶται. *Ego vero dico vobis, quisquis dimiserit uxorem suam, extra rationem scortationis, facit ut ea mœchetur; & quisquis dimissam duxerit, mœchatur.* Cap. XIX. 9. λέγω δὲ ὑμῖν ὅτι ὃς ἂν ἀπολύσῃ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ εἰ μὴ ἐπὶ πορνείᾳ, καὶ γαμήσῃ ἄλλην, μοιχᾶται. καὶ ὁ ἀπολελυμένην γαμήσας μοιχᾶται. *Dico autem vobis, quicunque dimiserit uxorem suam, nisi ob scortationem, & aliam duxerit, mœchatur,*

tur, & qui dimissam duxerit, mœchatur. Quæ exceptio fornicationis Marc. x. 11. 12. & Luc. xvi. 18. pariter venit intelligenda.

XIV. Non desunt viri Magni & Doctissimi, qui in N. T. ad alios etiam casus extra fornicationem divortia extendenda esse judicant, quorum argumenta, ut huic difficultati satisfiat, ponderare operæ erit pretum: Illustris Grotius, quamvis vocem πορνείας tum apud Græcos, tum apud sacrorum librorum scriptores, perpetuam impudicitiæ significationem habere concedat, non putat tamen, quod hic dicitur, extra adulterii causam, tam rigide esse accipiendum, ut nulla alia causa possit animum tranquillum reddere; quo fine verba ἐκτὸς, εἰ μὴ cum Origene docet, poni magis enuntiando, quam jubendo. Neque rarum esse, ut in tali sermone id, quod ex occasione dicitur, exempli magis, quam astringendi vim habeat. Verba itaque παρεκτὸς λόγου πορνείας Matth. v. 32. interpretatur, *cum nulla subsit adulterii causa*; & cap. xix. 9. cum Codice Complutensi legit μὴ ἐπὶ πορνείᾳ *non ob adulterii causam*, ut ita tales locutiones speciem facti declarent magis, quam strictam exceptionem. Et posito esse exceptionem, eandem tamen manere sententiam, cum in omnibus legibus, etiam maxime odiosis, receptum sit, ut ubi eadem est ratio, jus idem valeat v. gr. si uxor veneno vitæ mariti insidiata fuerit. Denique monet, Christi hæc verba non ulterius extendenda, quam ad conjuges, quorum uterque Christi disciplinam profitetur.

XV. Verumenimvero particula exceptiva παρεκτὸς, quomodocunque reddatur, vel *extra*, vel *præter*, *præterquam*, vel *nisi*, vel *excepta* causa πορνείας, integra servanda est; Hebræi dicerent חוץ מדבר זנות quomodo Eccles. 11. 25. חוץ ממני *excepto* sive *præter me.* Id etiam satis evincunt scopus ac intentio Christi, atque ἀντίθεσις ad Pharisæorum sententiam, quibus ob quamcunque causam divortia licita esse asserentibus Christus contradicens, non nisi ob unicam fornicationis causam ea admittit. Nec tantum Syrus, sed & reliqui interpretes hic exceptivam particulam habent, ut & Matt. xix. 9. quem textum nimis audacter Grotius mutavit, cum in aliis Codicibus constanter legatur εἰ μὴ, & prætermissa particula εἰ, simplex negativa relinquatur. Quis igitur non videt, nullum locum esse divortio sive dimissioni, ubi non intervenit fornicatio? cum a Christo non sit exemplum aliquod propositum, aut facti species expressa, ex qua deinde cætera colligi debeant, sed exceptio unica & adæquata inculcata, præter quam alias causas fin-

gere haud licitum est. Decisioni Salvatoris hic acquiescendum, cujus causa e lege matrimoniali desumpta, quia conjugii vinculum nulla alia re tollitur, quam per adulterium, quod cum ipsa ejus natura pugnat 1 Cor. VI. 16. quam alii casus non evertunt, ideoque eorum par non est ratio. Et quomodo nudam enunciationem fingere licet citra legem, ubi causa juxta eam definitur, extra quam nullo modo licita aut legitima sint divortia. Neque distinctio Grotiana inter fideles & infideles, alicujus momenti est, Christo causam universalem omnes homines concernentem, adferente, citra distinctionem & limitationem, quod scilicet, quos Deus conjunxit, homo separare non possit Matt. XIX. Reliqua, quæ Grotius habet cum aliis, mox videbimus.

XVI. Nunc expendenda etiam sunt argumenta Doctissimi Seldeni, qui *UxEbr. Lib.* III. *Cap.* præcipue XXIII. latiorem vocis πορνείας significationem quærit, ut ita plures causas divortii a Christo concessas esse evincat. Eo fine tria perpendit, 1. qua lingua hæc de divortio a Christo dicta, & a Matthæo scripta. 2. quibusnam dicta fuerint vocibus. 3. quid in eo seculo voces illæ, adeoque πορνεία significarint. Supponit a Christo hæc Syriace vel Rabbinice fuisse prolata, & a Matthæo Hebraice scripta. De priori vix quisquam dubitaverit. Posteriusplerique negant, quod tamen minorem difficultatem habet, si ipsi Matthæo versio græca tribuatur, quod nos nunc in controversiam non trahemus, neque in eo causæ præsidium est, si vel Hebraice scripserit Evangelista. Jam vero quid inde? Si Syriace locutus, inquit Seldenus, exceptionem priore in loco sic protulisse videtur לבר מן מלתא דזנויתא *extra causam fornicationis*, & hac voce par esse, ut in secundo loco eum usum esse credamus, cum utrobique extet πορνεία, etsi Syrus interpres ibi subtituat דלא גירא *quæ non sit adultera*. Si vero Rabbinice locutus, maxime cum Pharisæis, quod verisimilius, eum vocibus usum, quæ tunc ea dere in Scholis in usu. Si illi igitur rogantes dixerint Rabbinice, anne fas est dimittere uxorem משום כל דבר *quacunque ex causa*, quisquis Hillelianam illam improbasset sententiam, Sammæanam amplexus respondisset. *si quis dimiserit uxorem*, אלא משום ערוה *nisi ob turpitudinem*, s. ערוה דבר *causam turpitudinis*, moechatur.

XVII. Tertio vocem Syriacam, si Christus Syriace locutus, idem denotare ait, quod Hebræa זנות i. e. strictiore s. primaria significa-

gnificatione tantum concubitum citra matrimonium legitimum, non minus nuptarum, quam innuptarum; latiore autem & secundaria, alia etiam turpia illis indicari; quam secundariam vocum זנה & זנות & זנוח πορνεύειν, πόρνης & πορνείας significationem probat ex locis illis, ubi de idololatria in V. T. occurrunt, item ex Philone, lib. Sapient. c. 14: 12. 1 Cor. 5. 1. Act. 15. 20. Matth. 21: 31. 32. coll. cum cap. 9: 11. Si vero Rabbinice locutus אלא משום דבר ערוה *nisi ob causam turpitudinis*, phrasi tunc temporis Scholastica, sensum in idem recidere posse, autumat. ערוה enim pro eo, quod est ἀισχημοσύνη s. ἀισχήμον πρᾶγμα resturpis qualiscunque, sumi, non solum Deut. xxiv. 1. sed & cap. præced. 23. 4. sensu æquivoco, sicut Ezek. 16: 37. Nah. 3: 4. Id inde liquere ait, quod simulac Christus ipsis respondisset, non extra πορνείας rationem esse uxorem ejiciendam, ita illis satisfactum, ut nec ultra omnino opponerent; quod non facturi fuissent, si hoc responso tum novam prorsus tum plane tunc inauditam de divortii jure disciplinam intulisse visus esset Dominus. Denique tunc nullam fuisse sententiam de divortiorum jure, ob adulterium tantum illud admitti debere, imo adulterium legitime probatum capitale fuisse, nec ita divortio luendum. Hæc sunt, quæ Seldenus consideranda proponit, aliisque Definitionem relinquit. Daphnæus Arcuarius in sua *Consider. Matrim.* germanice scripta, *Par. 1. cap.* v. hisce iisdem argumentis Seldeni ob plures causas nunc in N. T. divortia esse licita, probare conatus est.

XVIII. Ad illa omnia, quæ quidem speciem habent, sed tanti non sunt, breviter respondemus. *Primo* loca illa a Seldeno citata Exod. 34: 15. Lev. 17: 7. 20: 4. 6: 1 Par. 5: 25. s. in quibus vox scortationis de idololatria usurpatur, minus firma sunt, fatente ipso Grotio, nihilque probant, cum in ea tralatione & impropria locutione maneat adulterii s. fornicationis significatus, dum fœdus cum Deo initum matrimonii similitudinem habet; sicut frequentissime a prophetis usurpatur scortatio spiritualis idololatriæ Jer. iii. Ezek. xvi. Hos. 1. iv. & passim. Adulterium corporale summa inter homines perfidia est, longe tamen turpius & deterius spirituale. Manet etiam fornicationis significatus istis in locis, quæ de reliquis Iudæorum peccatis & abominationibus agunt Ier. 3. Ezek. 16 51. Hos. 1: 2. 4: 1. 4. 12. Nah. 3: 4. Psalm. 73: 26. Ps. 106. 35. 39:

Num. 14. 33. Quo etiam pertinet ψυχὴ πεπορνευμένη *scortans anima, quæ se vinolentiæ aliisque vitiis prostituit construprandam*, quod citat ex Philon. Tract. περὶ τῦ μιθωσαι πόρνης &c. initio. Quibus alii addunt locum Iudic. XIX. 2. עלי תנה in quo & Grotius non agi putat de scortatione, cum nil novi fuerit, consuesse concubinam cum Levita. Sed cuilibet inspicienti textum fit manifestum, notatu haud indignam fuisse scortationem illam & malitiam fœminæ, cui postea pœna respondit, quod scortatione non contenta sponte maritum deseruerit, sive cum Levita scortata dicatur juxta Iun. & Tremell. sive *super*, *in* & *contra eum*, sive *apud eum*, dum adhuc esset domi illius. Notatu, inquam, dignum, quod corruptis illis temporibus scortationi spirituali sive idololatriæ, de qua capite præcedenti, & corporali essent dediti.

XIX. *Secundo* addimus, Græcam vocem πορνείας laxiorem habere significationem, ex nullo auctore Græco solide demonstratum a Seldeno. In Philone de *Special. Leg. ad præc.* 6. & 7. πορνείαν pro concubitu, qui corpore prostituto habetur, seu ex arte meretricia sumi, fatetur. In Demosthenis orat. περὶ τῆς παραπρεσβ. sive *de falsa legatione*, circa finem, ubi ultimum ψήφισμα extat, hæc invenimus ἢ περὶ πορνείας ἔλεγεν *& de scortatione s. stupro disserit.* Paulo post: πάντες αἱ περὶ πορνείας λόγοι *omnes de scortatione s. impudicitia orationes* adverso amni fluxerunt. Apud eundem Demosth. *Orat in Neæram* circa finem, vocem πόρνης proprio significatu etiam deprehendimus: πανταχῶς ἐξουσία ἔσται ταῖς πόρναις συνοικεῖν οἷς ἂν βούλωνται *omnino scortis licentia dabitur nubendi, quibus volent, suosque liberos ejus esse dicendi, qui in mentem eis venerit.* Paulo post: τῶν πόρνων ἐργασία *scortorum quæstus* ad civium filias devolvetur; describiturque ibidem πόρνη, *quæ multis & impudicis modis sæpe cum multis eodem die rem habuit, ut unicuique fuit libitum.* Cui addi possunt Æschines, Athenæus, Aristophanes, Xenophon, Lucianus, similesque Græci scriptores a Stephano, Scapula, Constantino, Budæo aliisque citati. Dictus est πόρνος, ait Suidas, quod *longe nuat*, & oculorum nutu vel eminus suam libidinem significet. Stephano dicitur a περάω, περνάω, s. πέρνημι & περνάσκω *vendo, qui corpus suum prostituit & veluti vendit, qui corpore quæstum facit.*

XX. *Tertio* notamus, in locis Act. XV. 20. & 1 Cor. 5. 1. manere signi-

significationem scortationis. Sive enim priore loco cum Salmasio *artem* πορνικὴν & *professionem meretriciam* intelligas, sive cum Heinsio *oblationem meretricis*, sive cum Beza scortationem spiritualem i. *idololatriam*, sive cum Heideggero *fornicationem in polygamia & divortiis*, sive cum Curcellæo *commixtionem soluti cum soluta*, sive cum Spencero *venerem omnem extraconjugialem*, impudicitiæ sensus non tollitur, sicut & ipse Seldenus *l.* VII. *de Jur. Nat. & Gent. cap.* XII. olim in eorum sententiam propendisse se, fatetur, qui locum *de quovis illicito concubitu* capiunt. Et quis non miretur, Seldenum, ut hypothesi nunc inserviat, ne quidem in loco posteriore 1 Cor. v. 1. significationem *scortationis* admittere? Id utique erat *flagitium*, sed non minus *fornicatio* & ערוה *turpitudo*. Conf. Eph. v. 3. Gal. v. 19. Col. III. 5. Neque ex Matth. XXI. 31. 32. coll. cum IX. 11. & locis parallelis Mar. II. 16. Luc. v. 30. ubi modo publicani & meretrices, modo publicani & peccatores junguntur, inferre licet, vocem πόρνης & πορνείας non retinere propriam significationem, cum *meretrices* tantum grandium peccatorum reæ peragantur. Omnis enim scortatio est peccatum, sed non vice versa.

XXI. *Quarto* respondemus, si Christus Rabbinice locutus, responderit cum Schola Sammæana אלא משום דבר ערוה *nisi ob causam turpitudinis*, & solam *fornicationem* indigitarit, non existimamus, *hoc responso novam, & plane inauditam de divortii jure disciplinam intulisse visum fuisse*, sicut sibi persuadet Seldenus. Quid enim per *turpitudinem* intellexerit, discimus ex locis Talmudicis supra citatis, discimus ex hodiernis Iudæorum Magistris, a nobis hic etiam consultis, qui omnes, Samæum & Scholam Sammæanam per ערוה *turpitudinem*, non rem turpem, quomodo Deut. XXIII. 14. sumitur, sed solam scortationem & fornicationem intellexisse, constanter confitentur. Quia Sammæani procul dubio animadverterunt, libertatem illam dimittendi uxores pugnare cum prima Institutione, Mosis verba omnibus viribus restrinxerunt, etsi nobis ea laxiora videantur ex loco parallelo Deut. XXIII. 14. & videri debeant, ob permissionem *ad duritiem cordis eorum*.

XXII. *Quinto*, cur, si Christus per ערוה πορνείαν intellexerit rem turpem, seu *turpitudinem qualemcunque*, Matthæus, qui ubique fere imitatur LXX. non dixit ἀσχημοσύνην *turpitudinem*, sive ἄσχημον τὸ ῥῆγμα *turpem rem*, sicut Græci Deut. XXIV. 1. & XXIII. 14. *Sexto*, Si Christus vocem πορνείας vellet improprie intellectam de

ne

re turpi qualicunque, annon eidem difficultati nos implicuisset, & totam rem indecisam reliquisset? ad quid igitur illa exceptio solius πορνείας? Qua omnis generis scortatio quidem intelligitur, sed non omnis generis turpitudo. Si enim isto nomine alias causas comprehenderes, consequens foret, non directe & sufficienter a Christo fuisse responsum.

XXIII. Nec juvat Seldenum dicere, tunc nullam fuisse sententiam de divortiorum jure, ob adulterium tantum illud admitti debere, imo adulterium legitime probatum capitale fuisse, nec ita divortio luendum. Quæ etiam Grotii objectio est. Fatemur enim, ubi ea executio locum habet, ibi exspirare hanc de divortio quæstionem, ut olim tempore Synedrii, ita & nunc; ibi etiam cessare quæstionem, an parti nocenti secunda vota concedenda? Ideoque Christus in casu divortii non utitur voce μοιχείας *adulterii*, sed πορνείας, quæ qualemcunque scortationem designat. Ubi uxor perfida ad supplicium rapi nequit, & ubi negligens vel indulgens est Magistratus politicus, ut adulteris non irroget pœnam capitalem, a parte innocente divortium jure peti potest, nisi ea nocentem serio resipiscentem semel in gratiam recipere velit. Ita expensis & ad stateram vocatis Doctissimorum virorum sententiis, huic difficili argumento aliquid lucis accessit.

XXIV. Denique *quinto* cum illa Salvatoris exceptione conciliandus est Apostolus, qui ei contrariari videtur 1 Cor. VII. 15. Εἰ δὲ ὁ ἄπιστος χωρίζεται, χωριζέσθω, οὐ δεδούλωται ὁ ἀδελφὸς ἢ ἡ ἀδελφὴ ἐν τοῖς τοιούτοις. ἐν δὲ εἰρήνῃ κέκληκεν ἡμᾶς ὁ Θεός. *At si infidelis sese separet, separatus esto: non est servituti subjectus frater aut soror in hujusmodi, sed ad pacem vocavit nos Deus.* Sed nemo non videt, in Matthæo quæri de causa divortii a parte innocente juste faciendi, quæ tantum fornicatio est, hic autem de divortio a parte nocente temere & injuste facto agi; sive Christum loqui de divortio voluntario, Paulum vero de involuntario, quod altera pars patitur. Si enim reconciliari nequeat pars deserens, innocens tandem a vinculo absolvitur, quia desertio non minus ac fornicatio matrimonium quoad substantiam tollit, de cujus essentia est conjugi firmiter adhærere, ideoque ab Apostolo adulterio æquiparatur, ob præsumptionem adulterii in desertore, ejusque periculum in parte deserta. Alia ergo est ratio conjugis, ob levemcausam dimissæ, quam qui ducit, mœchatur, alia desertæ.

De

De quibus videsis eruditam Spanhemii Dissertationem *Par. III Dub. Evang.* CXLVIII. ubi ostendit, Paulum tantum addere casum, qui Christi tempore non acciderit, & loqui de conjugibus disparem religionem profitentibus.

XXV. Non desunt tamen Orthodoxi, qui de ista interpretatione dubitant, an Pauli mens sit, malitiosam desertionem rumpere vinculum vivo marito? in solo casu disparis Religionis separationem Apostolum concedere existimant, quoad separatam habitationem, ne ob odium religionis tyrannicam dominationem & continuas lites ac injurias experiri cogatur fidelis; & jubere, ut si quæ rixæ ortæ inter conjuges, uxor ut dignitate inferior, reconciliationis faciat initium, omnique officiorum genere viri animum placare conetur; quod si vero propter viri immanitatem tentata reconciliatio effectum non sortiatur, ut tunc seorsim vivat, & viri separationem æquo animo ferat, non tamen se putet a viri lege liberam, ut alii nubere possit. Illud reconciliationis officium ab Apostolo vocari servitutem.

XXVI. Perplexum hoc esse argumentum, minime dissimulabo, quia Apostolus disertis verbis non dicit, nubat frater aut soror, aut quod de vidua, si vir ipsius obdormierit com. 39. *libera est ad nubendum, cui velit*, sed tantum, *non est servituti subjectus frater aut soror.* Unde geminus scrupulus nascitur, primo an parti ob disparem Religionem desertæ, novum conjugium sit permissum, secundo an ista separatio analogice ad desertionem quamvis malitiosam & totalem sit extendenda. Ideoque Celeber. Spanhemius l. c. §. 9. monet, summam prudentiam ac circumspectionem, & cautiones omnes possibiles esse adhibendas, antequam permittatur conjugi desertæ libertas ad novas nuptias convolandi. Præstare ejusmodi conjugem ἄγαμον vivere. Distinguendam partem desertam donum continentiæ habentem ab illa, quæ id nec habet, nec impetrare potest. 2. distinguendam partem desertam, quæ vel consensit in divortium, & cum deserente collusit, vel quæ vita flagitiosa aut contentiosa occasionem præbuit divortio isti, a parte deserta, quæ patitur divortium, & mere quidem sine culpa & invita, ob meram mariti levitatem. 3. distinguendos esse casus, secessionem sine causa, & secessionem ob negotia, diurnam & ad tempus breve, sine specie desertionis, ob nullam causam antecedentem, & cum specie desertionis; nec enim omnem

separationem censendam esse desertionem. 4. moram interponendam convenientem & diurnam, & perquisitionem diligentem instituendam, ut constet de causis tum secessionis, tum moræ, & non nisi post citationem vel denunciationem publicam aliquoties repetitam, post omnia media adhibita investigandi & reducendi abientem, post multorum annorum intervallum, post cognitionem causæ, & in Senatu Ecclesiastico & in Politico institutam, libertatem concedendam parti desertæ ad novas nuptias convolandi. Quibus verbis tam accurate totum illud negotium vir eruditione & experientia excellentissimus expressit, ut ea hic integra apponere me non pigeat.

XXVII. Si vero de jure sit sermo, Apostoli phrasis, οὐ δεδούλωται *non est servituti subjectus* frater aut soror in hujusmodi, id omnino inferre videtur, si conferatur cum com. 39. ubi *servitus* δούλως vocatur & Rom. VII. 2. 3. (coll. LXX. ad Num. V. 29. & Syrac. IX. 9. XLI. 21.) ὑπανδρος γυνὴ *subjecta mulier* dicitur viventi marito, & post ejus mortem liberata a viro. Quæ subjectionis, Lege gentium receptæ, origo non tam ab ordine creationis, cum socia & æqualis viro manserit Gen. II. 18. quam a transgressione arcessenda est Gen. III. 16. Quod autem separatio ad malitiosam desertionem extendenda sit, id ipsum jus naturæ docere videtur, quia iniquum, partem innocentem præstare culpam alienam, & quidem talem, maxime si non sentiat donum continentiæ sibi datum. Neque tamen in æquali gradu collocantur ab Apostolo deserens & deserta pars, cum hæc libera declaretur com. 15. illa vero cœlebs manere debeat v. 11. neque igitur novo conjugio a parte deserta inito, desertori aut desertrici novæ nuptiæ facile sunt permittendæ, nisi serio resipiscentiam agat, & alia pericula metuenda hoc modo vitentur.

XXVIII. Præter hasce duas causas, fornicationem & desertionem, sive quoad substantiam, unicam tantum, violationem sc. vinculi matrimonialis, cui proxime accedit pertinax & incorrigibilis debiti conjugalis denegatio 1 Cor. VII. 4. Gen. II. 24. nullæ aliæ, etsi graviores forte videantur, sunt admittendæ. Apostolus propter infidelitatem, quæ scortatione major est, non vult dissolvi matrimonium 1. Cor. VII. 12. 13. Nec conjux si conjugem ad impietatem & idololatriam seducere conetur, mox deserendus est, nisi vitæ insidias struat, quo tamen casu non statim ad alia vota transire licet, nisi longum tempus intercesserit & frustra tentatio reconcilietur. Quorum ergo sævitia & malitia a Ministerio Eccles. & Magistratu coërceri nequit, non quoad vinculum, sed ad tempus, quoad cohabitationem separari possunt, ad quam separationem tamen non facile procedendum, judicarunt gravissimi viri Beza, Voetius, Gerhardus, Theologi Leydenses in *Cocc. Oper. Tom.* VI. *Cons.* XIV. Ienenses & Lipsienses, *apud Dedek.* præcipue in *Append. Vol.* III. *Th. Cons. ad l.* IV. *Sect.* XV. & V. Ali quo tamen in casu adulterii divortium non esse concedendum statuitur 1. si mulier vim passa fuerit, aut ex ignorantia cum eo rem habuerit, quem virum suum esse credebat, 2. si post cognitum adulterium cum conjuge rem habuerit. 3. si author fuerit conjugi, ut fornicaretur. 4. si uterque conjux eodem crimine teneatur. Denique qui incestus, Sodomiæ & bestialitatis nomine rei peraguntur, ob delicti gravitatem non a conjuge separandi duntaxat, sed a Magistratu severe sunt puniendi.

SOLI DEO LAUS & GLORIA.

Locorum Scripturæ Secundæ & Tertiæ Diff.

Cap. Vers. Pag.

GENESIS.
1. 28. 49
31. 111
2. 24. 14,59,65
80,132,137
3. 16. 115
4. 7.13. 128
6. 7. 122
9. 2. 122
11. 28. 46
12. 1. ib.
8. 7
13. 12.13. 8
16. 15.16. 47
17. 14. 112,122
19.21. 47
18. 19. 2
19. 30. 27
31. 29
20. 4. 18
12. 49,51
22. 6. 9
24. 7. 46
48. 66
30. 3. 38,43
33. 13. 46
35. 22. 27,29
37. 27. 18,77.
39. 12. 66
42. 9.12. 89
43. 7. 46
48. 6. ib.
49. 4.1 27,46
50. 23. 38,43

EXODUS.
2. 1. 67
2. 61
6. 20. ib.
12. 15. 112
20.21.22.25. 16
21. 10. 18
31. 14. 124
34. 15. 141
36. 7. 46

LEVITICUS.
4. 23. 35,44,46.
7. 17. 141
12. 7. 46
15. 19.24. 115
18. 1-5 1
34 9,111
41 111
6. 14,31,42,66.
76.103,110
7.8. 21,28,63
9. 28,46,48
49,64,96

10. 33,122
11. 33,46,48,
49,64,95
12-15. 52
12. 47,59,62
13. 62
14. 65
15. 66
16. 68,71,76,
112
17. 18,81,82,
127
18. 19,30,76
19-23. 110
19. 114
20. 115
21. ibid.
22.23. 117
24-30. 109,111
29. 112,121
19. 127
20. 2.5. 125
3. 115
5. 122
6. 110,141
10. 13,52,110,
115,134
11. 19,26,27,
30,127
12. 66,127
13. 13,110,117
14. 30,66,82
127
15. 13,110,117
16. 13,66,117
17. 33,123
17-21. 127
18. 13,19,110,
114.
20. 16,63
21. 68,77
23,24. 111,12
21. 2.3. 17,18,177
23. 30. 122
24. 15. 16
49. 18
25. 4. 35,44
26. 30. 42.23. 109
NUMERI.
1. 95
12. 14. 142
33. 35
6. 18
11. 9.116
17. 1. 59. 67
11. 58,66

DEUTERONOM.
4. 1. 10
ib. 9. 133
24. ib.
9-12. 112
27
13. 1-3. 118
3. 126
17. 2-5 14.20. 132,133,138,141
ib.
18. 9-12. 75
20. 30. 68,69,77
22. 13-21. 112
20 24. 27
23. 1. 44
4. 141
24. 1-4.
25. 5. 112
27. 1-5.20-23. 27
20. 66
23. 7. 112
30. 4. 127
JOSUA.
5. 125
115
11. 19. 127
15. 16.17. 67
18
19. 61
67
68
18
142
81
I. SAMUEL.
25. 44. 43
II. SAMUEL.
1. 18
33. 38
13. 13. 49,52
14. 29
16. 22. 27,29
19. 38
12.13. 18
21. 8. 38,43
II. REGUM.
3. 116
I. PARALIP.
25.1. 141
18
8. ibid.
16. 41.

II. PARALIPOM.
29. 18
14. ibid.
ESTHER.
3. 8. 8
JOB.
3. 125
PSALMI.
9. 19
26. 18,141
20.25. 18
18. 9
39. 141
PROVERBIA.
11. 18
17. ib.
25. 46
30. 31. 35
CANTICUM.
1-9. 67
3. 67
8. 47
ESAIAS.
3. 18
14. 47
18
19. 18
6. 10
7. 17
10 13. 112
31.32.35. 116
3. 47
5. 116
8. 47
7.8.9. 67
35. 116
50. 12. 47
THRENI.
3. 6. 128

EZE-

Cap.	Vers.	Pag.
	EZEKIEL.	
18.	7.8	14.
	4.	46
	14.	126
	20.21.	116
	40.	134
	43.58.	81
23.	10 11.	110
	19.20.	7,8
	21.43.	81
	AMOS.	
2.	7.	29,110
	MICHAS.	
3.	3.	18
	MALEACHI.	
2.	14.	79
	15.	18
	16.	138
	MATTHÆUS.	
5.	17.	35.127
	28	18
	37.	147
11.	23.	103
14.	4.	112
	17.	127
19.	3.4.5.	132
	49.	138
	5.6.	79
	9.	131
	31.32.	132
20.	31.32.	103
27.	25.	127
	32.	131
6.	18.	112.
10.	11.12.	130
	LUCAS.	
1.	5.	67
3.	19.	112
24.	25-27.41-47.	103
	JOHANNES.	
3.	17.	127
8.	1-11.	126

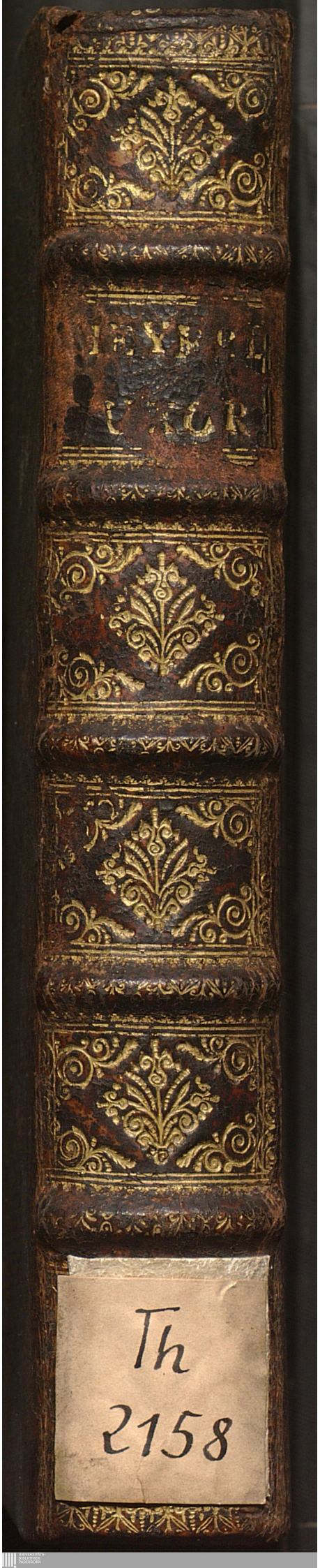
Cap.	Vers.	Pag.
	ROMAN.	
1.	24.	117
3.	8.	51
7.	2.3.	132
	7.	62
9.	3.4.	17
11.	14.	17
14.	14.	49
	I. CORINTH.	
5.	1.	27,112,113
	1.2.	30
	15.	66
6.	9.	117
	16.	28
7.	10.11.13 15.	131, 132
8.	7.	49
11.	27.	35
12.	23.	ibid.
13.	8.	ibid.
	15.	11. ibid.
	EPHES.	
4.	18.	11.
	25.	51
5.	3.	66
	3.4.5.	117
	PHILIPPENS.	
4.	8.	49,113
	COLOSSENS.	
1.	20.	35
3.	5.	117
	I. THESSAL.	
5.	22.	48,49
	II. THESSAL.	
2.	15.	35
	TITUM.	
1.	2.	11
	APOCAL.	
11.	8.	7

FINIS.

Errata *Dissert.* 1.

Pag. 1. lin. 5. lege THEOPHILO. p. 13. l. 17. l. eam repetente. p. 33. l. 14. l. Ex. xx1. 4. p. 57. l. 1. ante *consistens* adde *quam externis*. p. 63. l. 1. l. Athanasius. p. 134. l. 20. l. literaliter. p. 141. l. penult. l. ad septem. p. 174. l. 12. in V. T. adde: & libris Apocr. p. 175. l. 24. l. illa. p. 138. l. 21. adde Deut. xxii. 28. 29. *Occasione harum legum, de stupro, raptu, consensu parentum, aliisque casibus matrim. agitur.* p. 214. l. 18. l. retegito. p. 234. l. 30. l. institui. p. 137. l. 24. l. superinduxerit. p. 232. l. 239. p. 256. l. 32. l. ὑνοιαν. p. 252. l. ult. l. Pekach filius Rex Israelis. p. 255. corrig. numerus usque ad p. 280. p. 272. l. 32. l. superinducerent. p. 284. l. 1. l. uxorum p. 291. l. 12. dele, *Graviorem autem dubitationem videri.* In *Dissert. Secunda* p. 4. l. 14. l. כמעשה p. 13. l. 4. a fine ad *nuptiarum* adde, & commixtionum. p. 15. l. 15. l. remotum. p. 22. l. 14. l. includit. p. 26. l. 15. l. homo. p. 28. l. 13. l. generalem. p. 29. l. 19. l. consist. p. 33. l. 10. a fine dele *primo*. p. 51. l. ult. dele *uterina*. p. 57. l. penult. l. filiis. p. 64. l. 12. l. putamus. p. 83. l. 6. a fine l. nullum. p. 85. l. 8. a fine l. הוציאום l. ult. l. לאסור p. 90. l. 26. l. והפכו p. 91. l. 8. a fine l. והתורה l. 3. a fine l. תחלה. p. 125. l. 3. a fin. dele *morietur*, & adde *adulter*. p. 127. l. 14. l. perpetuum relegatur.

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Th
2158